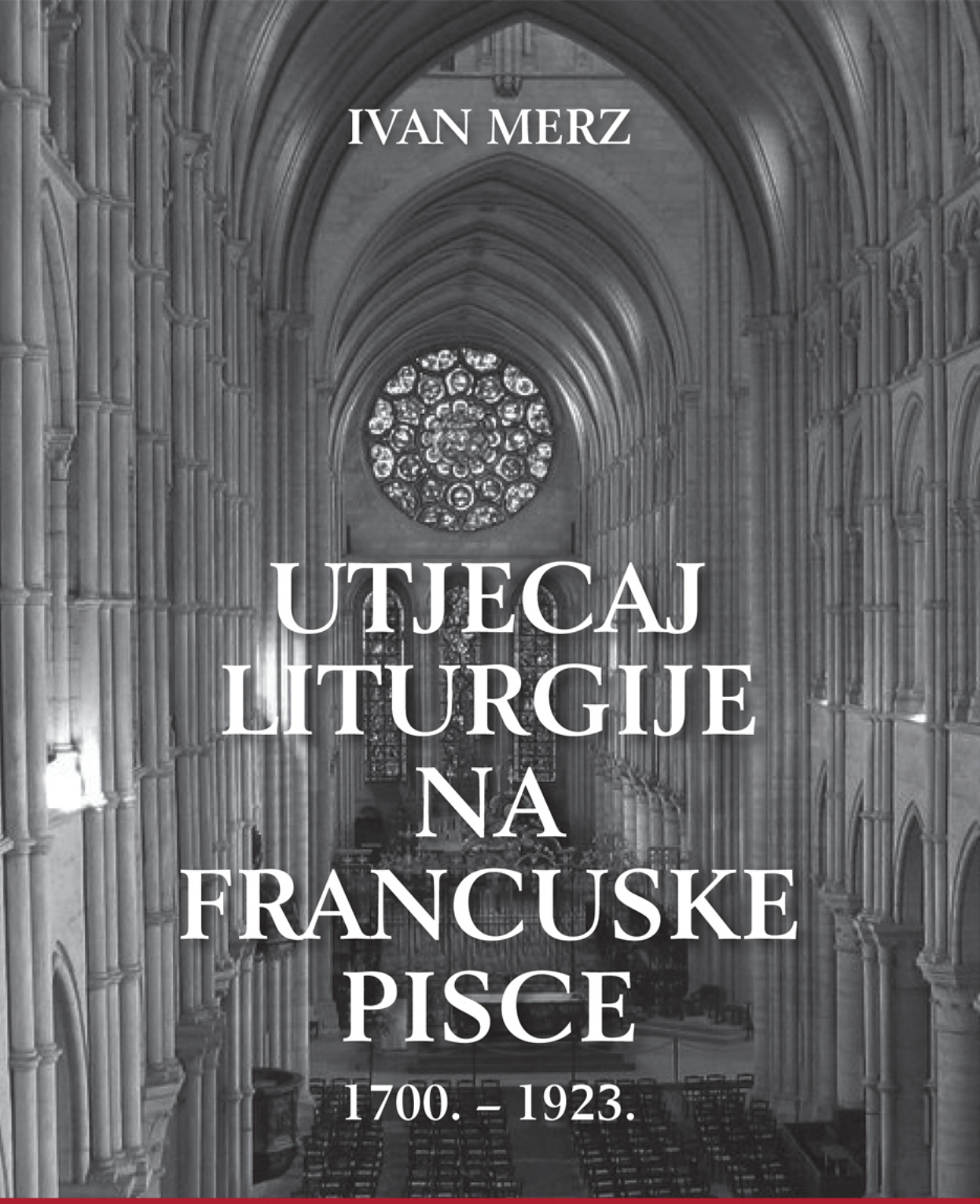

IVAN MERZ

UTJECAJ LITURGIJE NA FRANCUSKE PISCE

1700. – 1923.

POSTULATURA ZA KANONIZACIJU BL. IVANA MERZA
FILOZOFSKI FAKULTET DRUŽBE ISUSOVE
Zagreb, 2013.

IVAN MERZ

UTJECAJ LITURGIJE NA FRANCUSKE PISCE OD CHATEAUBRIANDA DO NAŠIH DANA

IVAN MERZ

UTJECAJ LITURGIJE NA FRANCUSKE PISCE OD CHATEAUBRIANDA DO NAŠIH DANA
1700. – 1923.

doktorska disertacija

Postulatura za kanonizaciju bl. Ivana Merza
Filozofski fakultet Družbe Isusove
Zagreb, 2013.

IVAN MERZ

UTJECAJ LITURGIJE NA FRANCUSKE PISCE OD CHATEAUBRIANDA DO NAŠIH DANA 1700. – 1923.

doktorska disertacija

Tekstove Ivana Merza priredio i uredio:
Božidar Nagy, SJ

Izdavači:
POSTULATURA ZA KANONIZACIJU BL. IVANA MERZA
Zagreb, Jordanovac 110 – www.ivanmerz.hr – e-mail: postulatura@ivanmerz.hr

FILOZOFSKI FAKULTET DRUŽBE ISUSOVE
Zagreb, Jordanovac 110 – www.ffdi.hr – e-mail: dekan@ffdi.hr

Nakladnik:
Postulatura za kanonizaciju bl. Ivana Merza
Zagreb, Jordanovac 110, pp.169

Za nakladnika:
Božidar Nagy, SJ

Lektura:
Dana Vuković, prof.
Anđa Jakovljević, prof.
Marijana Pehar

Grafička obrada:
Dvoklik - Robert Borenić, Zagreb

Tisak:
Ekološki Glasnik – Donja Lomnica

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 843729.

ISBN 978-953-7562-03-8

SADRŽAJ

BLAŽENI IVAN MERZ – Kratka biografija X
PREDGOVOR hrvatskom prijevodu disertacije Ivana Merza 3
PREDGOVOR Kardinala FRANJE KUHARIĆA 8

UTJECAJ LITURGIJE NA FRANCUSKE PISCE OD CHATEAUBRIANDA DO NAŠIH DANA

1700. – 1923.

Doktorska disertacija Ivana Merza

UVOD 11

Prvi dio

LITURGIJSKI PISCI

I. Povijesni pregled 19

REAKCIJA PROTIV XVIII. STOLJEĆA

II. François-René de Chateaubriand 22
III. Joseph de Maistre i F. Robert de Lamennais 31
IV. Victor Hugo 35

ROMANOPISCI

V. Jules Barbey d'Aurevilly 40
VI. Frédéric Mistral 43
VII. Leon Bloy 47
VIII. Joris-Karl Huysmans – prije obraćenja 55
IX. Joris-Karl Huysmans – poslije obraćenja 61
X. Joris-Karl Huysmans – opće karakteristike 68
XI. Armand Praviel 80
XII. Maurice Barrès 83
XIII. Paul Bourget 90
XIV. Emile Baumann 96
XV. Louis Bertrand 108
XVI. Francis Jammes 113

LIRSKI PJESNICI
Tradicionalisti
XVII. Charles Baudelaire 121
XVIII. Paul Verlaine 125
XIX. Louis le Cardonnel 132
XX. Još nekoliko lirskih pjesnika 136
Nezavisni
XXI. Charles Péguy 142
XXII. Paul Claudel 153

APOLOGETI
XXIII. Louis Veuillot 165
XXIV. Ernest Hello 173
XXV. François Coppée 176
XXVI. Emile Zola 180
XXVII. Svjedočanstva obraćenika 189
XXVIII. Svjedočanstva ratnika 199

Drugi dio
ANTILITURGIJSKI PISCI
I. Uvod 207
II. Madame De Staël 210
III. Alphonse De Lamartine 213
IV. Alfred De Vigny i Alfred De Musset 222
V. Pierre Loti 226

Treći dio
»INDIFERENTNI« PISCI
I. Uvod 231
II. Balzacov ciklus 234
III. Flaubertov ciklus 239
IV. Ciklus suvremenih romanopisaca 243
V. Ciklus lirskih pjesnika 247
ZAKLJUČAK 256

OTKRIĆE, OCJENE I ODJECI DISERTACIJE IVANA MERZA
Popratni tekstovi raznih autora

Uvod 261
Zagrebački *Katolički list* o disertaciji Ivana Merza 266
Dr. Pero Ivanišić Crnkovački o disertaciji Ivana Merza 268
Prof. Dušan Žanko o disertaciji Ivana Merza 270

1996.
PRVO IZDANJE DISERTACIJE IVANA MERZA

UVOD - Recenzije, prikazi, govori 273
SIMPOZIJ na Sorboni i Katoličkom sveučilištu u Parizu 9. i 10. XI. 1996... 275
Poruka Kardinala Franje Kuharića sudionicima Simpozija 276
Opis odvijanja Simpozija 277
Predgovor prof. dr. Milke Jauk-Pinhak disertaciji Ivana Merza 280
SIMPOZIJ o Ivanu Merzu u Zagrebu 14. XII. 1996. 282
Uvodni govor dr. Marka Matića 283
Prikaz predavanja na Simpoziju 286
SVEČANA AKADEMIJA u Hrv. narodnom kazalištu 15. XII. 1996. 291
Pozdravni govor dr. Božidara Nagya 292
Program akademije u HNK 294
PREDSTAVLJANJE DISERTACIJE IVANA MERZA 16. XII.1996.
na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 297
Izlaganje prof. dr. Milke Jauk-Pinhak, prodekanice 298
Izlaganje prof. dr. Marina Škarice, rektora Teologije u Splitu 299
SVEČANO MISNO SLAVLJE u Zagrebačkoj katedrali -
predvodio msgr. Giulio Einaudi 304
Propovijed biskupa Marka Culeja na završetku slavlja
stote obljetnice rođenja Ivana Merza 305

2005.

DRUGO IZDANJE DISERTACIJE IVANA MERZA

UVOD - Recenzije, prikazi, govori 309
PREDGOVOR prof. Thomasa Gueydiera drugom izdanju disertacije 311
OKRUGLI STOL na Katoličkom sveučilištu u Parizu 25. V. 2005.
o disertaciji Ivana Merza 318
Predavanje prof. Thomasa Gueydiera o disertaciji Ivana Merza 320
JAVNA TRIBINA na Sorboni u Parizu, 23. IX. 2005. o disertaciji I. Merza . 327
Predavanje prof. Thomasa Gueydiera o disertacija Ivana Merza 329
SVEČANO OTVORENJE AKADEMSKE GODINE
u Centru teoloških studija u Caenu, 28. IX. 2005.
- *Ivan Merz uzor dijaloga vjere i kulture* 334
Izlaganje prof. Ivanke Jardin o Ivanu Merzu na otvorenju
Akademske godine u Centru teoloških studija u Caenu 338

2005.

POSJET PROF. THOMASA GUEYDIERA HRVATSKOJ i BiH

UVOD 343
BIOGRAFIJA prof. Thomasa Gueydiera 345
INTERVJU s prof. Thomasom Gueydierom prije njegova dolaska 346
NASTUPI I PREDAVANJA PROF. THOMASA GUEYDIERA
Pozdravni govor na osnivanju Europske Akademije
u Banjoj Luci 16. XI. 2005. - *Ivan Merz - dašak svježega zraka* 350
Predavanje profesorima i učenicima banjalučke Gimnazije
16. XI. 2005. - *Ivan Merz govori Francuzima o vjeri i kulturi* 352
Predavanje za profesore i studente na Filozofskom fakultetu
Družbe Isusove u Zagrebu, 17. XI. 2005. - *Kultura i vjera susreću se u liturgiji - Odjek disertacije Ivana Merza u današnjoj Francuskoj* 357
Predavanje u Europskom domu u Zagrebu 18. XI. 2005.
- *Kultura, vjera i nacija u disertaciji Ivana Merza* 363
Predavanje u Bazilici Srca Isusova u Zagrebu, 20. XI. 2005.
- *Poruka Ivana Merza Francuzima danas*. 369
Predavanje profesorima i učenicima Nadbiskupske klasične gimnazije u
Zagrebu 21. XI. 2005. - *Ivan Merz govori Francuzima o vjeri i kulturi*.. 375

2007.

ULAZAK IVANA MERZA U FRANCUSKE LITURGIJSKE KRUGOVE

Uvod 377

Patrick Prétot, OSB: Ivan Merz u liturgijskom pokretu: baštinik Dom Guérangera 379

Thomas Gueydier: Između apologetike i književne kritike – Disertacija Ivana Merza 388

Ivanka Jardin: Ivan Merz u francuskim sredstvima društvenog priopćivanja 402

KAZALA I BIBLIOGRAFIJE

KRONOLOŠKA TABLICA nastanka djela francuskih pisaca analiziranih u disertaciji Ivana Merza 411

KAZALO IMENA OSOBA u disertaciji Ivana Merza 417

KAZALO LITURGIJSKIH POJMOVA u disertaciji Ivana Merza 423

BIBLIOGRAFIJA OSTALIH KNJIŽEVNIH DJELA 430

BIBLIOGRAFIJA LITURGIJSKIH DJELA 432

KAZALO IMENA ZA II. DIO »OTKRIĆE, OCJENE I ODJECI DISERTACIJE IVANA MERZA« str. 269-409 433

NAJVAŽNIJE KNJIGE O BL. IVANU MERZU 437

BLAŽENI IVAN MERZ
1896.-1928.
Kratka biografija

1896.–1914. – Djetinjstvo i mladost u Banjoj Luci. – Ivan Merz rođen je u Banjoj Luci 16. prosinca 1896. Tu započinje školovanje. Dva razreda osnovne škole pohađao je u Prijedoru, gdje mu je otac, austrijski časnik, kao državni željeznički službenik bio neko vrijeme na službi. U Banjoj Luci pohađa gimnaziju – realku i maturira s odličnim uspjehom. Odrastao je u liberalnoj sredini. Veoma se zanima za umjetnost i književnost. U vjerskomu i odgojnom smislu najveći je utjecaj na njega izvršio tijekom školovanja i studija njegov srednjoškolski profesor dr. Ljubomir Maraković, katolički javni djelatnik i književni kritičar.

1914. – U Vojnoj akademiji u Bečkomu Novom Mjestu. – Po želji roditelja nakon mature Ivan polazi u Vojnu akademiju u Bečko Novo Mjesto. Napušta je nakon tri mjeseca budući da za vojno zvanje nije imao ni smisla ni volje. Boravak u Vojnoj akademiji koristio mu je ipak za stjecanje životnoga iskustva.

1915. – Početak studija u Beču. – Po izlasku iz Akademije upisuje na Bečkomu sveučilištu studij prava. Ovo je razdoblje označeno nutarnjim krizama i traženjima, što se vidi iz njegova dnevnika i korespondencije. U ljetu iste godine pozvan je u vojsku.

1916.–1918. – U krvi i plamenu Prvoga svjetskog rata. – Nakon časničkoga tečaja poslan je na talijansku bojišnicu i ondje ostaje do kraja rata. Boravak na ratištu, gdje je svakodnevno gledao smrti u oči i bio izložen stradanjima i trpljenju svake vrsti, produbljuje njegovu vjeru i učvršćuje kršćanski nazor na svijet. Religiozne vrijednosti zauzimaju od tada prvo mjesto u njegovu životu. Bilo je to razdoblje njegova duševnoga sazrijevanja i iskrena obraćenja Bogu.

1919.–1920. – Nastavak studija u Beču. – Po završetku rata i uz pristanak roditelja konačno započinje studij književnosti, što je želio još od gimnazijskih dana. Vodi i nadalje svoj dnevnik čije stranice postaju dragocjenim dokumentom njegova duhovnoga uspona prema kršćanskoj svetosti.

1920.–1922. – Studij u Parizu. – Zauzimanjem isusovca Miroslava Vanina Ivan dobiva stipendiju jedne katoličke ustanove iz Francuske. Polazi u Pariz, gdje nastavlja studij književnosti na Sorboni i na Katoličkomu institutu. Dvogodišnji boravak u Francuskoj te mnogi dodiri s katoličkim intelektualcima i obraćenicima proširuju njegove kulturne i religiozne vidike. Posebno se zanima za liturgiju; o toj temi skuplja materijal za svoju doktorsku disertaciju. Vodi dubok religiozni život pun askeze i kršćanskoga usavršavanja. U jednomu pismu iz Pariza piše majci: »Katolička je vjera moje životno zvanje.«

1923. – Doktorat na Filozofskomu fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. – Doktorski je rad napisao na francuskome jeziku čiji naslov glasi: *Utjecaj litur-*

gije na francuske književnike od Chateaubrianda do danas. (Ova je njegova disertacija objavljena u Zagrebu tiskom na francuskom za stotu obljetnicu njegova rođenja 1996. g., a drugo izdanje objavljeno je 2005. g. u Parizu, izd. Du Cerf.) Iste godine polaže vječni zavjet čistoće kojim se kao laik u svijetu potpuno posvećuje Isusu Kristu i radu za proširenje njegova Kraljevstva. Nakon postignutoga doktorata dvije godine pohađa privatno kod isusovaca u Zagrebu tečaj iz kršćanske filozofije i teologije. Potom nastavlja proučavati sve crkvene i papinske dokumente posljednjih stotinu godina. Posljednjih mjeseci života bavio se proučavanjem suvremenih moralnih problema.

1922.–1928. – Apostol hrvatske mladeži u Zagrebu i Hrvatskoj. – Po završetku studija dolazi u Zagreb i postaje profesorom francuskoga i njemačkoga jezika u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji. Tu službu obavlja sve do smrti. Tijekom šest godina boravka u Zagrebu sve svoje slobodno vrijeme posvećuje apostolskoj djelatnosti u katoličkim organizacijama za mladež. Uvodi u Hrvatsku Katoličku akciju pape Pija XI. Jedan je od suosnivača katoličke organizacije Hrvatskoga orlovskog saveza i u njoj obavlja dužnost tajnika. Ovoj organizaciji daje geslo ŽRTVA – EUHARISTIJA – APOSTOLAT po kojem će živjeti tisuće mladića i djevojaka. Jedan je od najzauzetijih promicatelja liturgijske obnove i euharistijskoga života u Crkvi u Hrvata. Svima svijetli nenadmašivim primjerom revnosti u širenju Kristova kraljevstva u dušama ljudi. Živi svetačkim životom ispunjenim ljubavlju prema bližnjima i herojski se uspinje do vrhunaca kršćanske savršenosti. Svake godine obavlja duhovne vježbe i zapisuje odluke koje vjerno provodi u život. Piše brojne članke, studije i brošure u kojima ostavlja bogatu idejnu i vjersku duhovnu baštinu. Glavno njegovo obilježje kao katoličkoga intelektualca bila je vjernost Crkvi i papi. Ljubav prema papinstvu širio je riječju i perom i usađivao ju je duboko u duše hrvatskih katolika. »Premda nije nikada obukao reverende, bio je stup Crkvi Božjoj«, pisali su o njemu nakon smrti. Namjeravao je osnovati svjetovnu ustanovu katoličkih laika, svjetovni institut, koji bi se potpuno posvetili Bogu i apostolatu. Ovu je ideju djelomično ostvarila njegova bliska suradnica Marica Stanković, osnovavši deset godina nakon njegove smrti prvi ženski svjetovni institut u Crkvi u Hrvata pod nazivom: Zajednica suradnica Krista Kralja.

10. V. 1928. – Žrtva za mladež – ulazak u vječnost. – Nakon neuspjele operacije sinusa dobiva meningitis i umire u četvrtak, 10. svibnja 1928. u bolnici u Zagrebu. Prije odlaska u bolnicu, svjestan da će umrijeti, sastavlja oporuku u kojoj među ostalim piše: »Umro u miru katoličke vjere. Život mi je bio Krist, a smrt dobitak. Očekujem milosrđe Gospodinovo i vječno posjedovanje Presvetog Srca Isusova. Moja je duša postigla cilj za koji je stvorena.« Na smrtnoj postelji prikazuje svoj život Bogu kao žrtvu za hrvatsku mladež. Koliko je ta žrtva bila Bogu ugodna, potvrđuje činjenica da je njegovo ime postalo programom života i rada cijelomu jednom naraštaju mladih katolika. Njegov svetački primjer i žrtva života donijeli su obilne plodove jer su mnogi

mladi nastavili ostvarivati njegovu duhovnu baštinu, kako to svjedoči i natpis s vijenca koji su mu mladi postavili na grob: »HVALA TI, ORLE KRISTOV, ŠTO SI NAM POKAZAO PUT K SUNCU.«Grob mu se nalazi u bazilici Srca Isusova u Zagrebu.

22. VI. 2003. – Beatifikacija u Banjoj Luci. Papa Ivan Pavao II. dolazi u Banju Luku i uzdiže Ivana Merza na oltar kao blaženika Katoličke Crkve. U svome govoru Papa je među ostalim rekao:

»Ivana Merza dajem vam danas kao **svjedoka** Kristova i **zaštitnika**, ali istodobno i **suputnika** na putu u vašoj povijesti... On će od danas biti **uzor** mladeži, **primjer** vjernicima svjetovnjacima... Ime Ivana Merza za čitav jedan naraštaj mladih katolika značilo je **program života i djelovanja**. Ono to mora biti i danas!"

2007. – Uvršten među 18 najvećih svetaca Crkve! – Papa Benedikt XVI. u svojoj apostolskoj pobudnici o euharistiji *Sacramentum caritatis*, objavljenoj 2007. g., uvrstio je bl. Ivana Merza, jedinoga od hrvatskih duhovnih velikana, među osamnaest najvećih svetaca Crkve kao uzora štovanja euharistije. Ovo je još jedno veliko priznanje svetosti bl. Ivana, priznanje Crkvi u Hrvata i dodatan poticaj da ga što bolje upoznamo i štujemo.

2011. – Prva župa u Zagrebačkoj nadbiskupiji posvećena bl. Ivanu Merzu. – 10. veljače 2011. zagrebački nadbiskup Kardinal Josip Bozanić utemeljio je u Zagrebu, u naselju Španско, prvu župu posvećenu bl. Ivanu Merzu.

2011. – Papa Benedikt XVI. prigodom svoga posjeta Hrvatskoj 4. i 5. lipnja, na susretu s mladima na Trgu Bana Jelačića opširno je govorio o bl. Ivanu Merzu, o njegovoj ljubavi prema Kristu i liturgiji i preporučio im ga je kao uzor kršćanskoga života: »Ovdje, u Hrvatskoj, vi i ja upravimo misli na blaženoga Ivana Merza. Sjajan mladić, u potpunosti uključen u društveni život… Otkriva ljepotu katoličke vjere i shvaća da je njegov životni poziv živjeti, i činiti da živi, prijateljstvo s Kristom. Koliko divnih djela ljubavi i dobrote ispunja njegov put!«

Znanstvena istraživanja i proučavanja života i djela Ivana Merza. – Osim brojnih maturalnih, seminarskih i diplomskih radova posvećenih Ivanu Merzu o njemu su napisane i obranjene četiri doktorske disertacije: 1. Marin Škarica: *Ivan Merz – promicatelj liturgijske obnove u Hrvatskoj*, Rim, 1975. (talijanski). – 2. Božidar Nagy: *Ivan Merz – čovjek vjere i odgojitelj za vjeru*, Rim, 1978. (talijanski). – 3. Zdravko Matić: *Ivan Merz i Katolička akcija u Hrvatskoj*, Zagreb, 2005. (hrvatski) – 4. Stjepan Ribić: *Vjera i razum u životu i misli Ivana Merza*, Rim, 2007. (talijanski). – 5. Saša Ceraj: *Doprinos dr. Ivana Merza i Hrvatskog orlovskog saveza hrvatskoj kulturi, posebice tjelesnoj kulturi*, Zagreb 2013. (hrvatski).

Opširne informacije o bl. Ivanu Merzu mogu se naći na njegovoj službenoj internetskoj adresi: **www.ivanmerz.hr**

Q. B. F. F. F. Q. S.

NOS RECTOR

ET

UNIVERSITAS LITTERARUM REGNI SERBORUM,
CROATARUM SLOVENORUMQUE ZAGREBENSIS.

Laudabile imprimis maiorum nostrorum institutum est, ut, qui honestis studiis atque artibus diu sese dediderunt, antequam ad vitae communis usum atque ad praxim sese conferant, ante omnia rigorosa subeant examina, ut debitum eruditionis et scientiae suae testimonium legitimo acquirant modo. Cum itaque ornatissimus doctissimusque Dominus *Joannes Merz*

natus in *Banja Luka* in *Bosnia* diligentem assiduamque studiis philosophicis operam navasset, atque, ut lex praescribit, tradita dissertatione, quae *„L'Influence de la Liturgie sur les Ecrivains français, Chateaubriand à nos jours"* inscripta est, a Nobis petiisset, ut ipsum titulo academico doctrinae suae convenienti ornaremus: Nos, cum honestissimae aequissimaeque ipsius petitioni hac in re deesse non possemus, dissertationem eius accurate perquisivimus, atque postquam eam approbavimus ipsam ex materiis philosophicis lege praescriptis accurate et cum rigore examinavimus. In quibus omnibus cum praeclaram eruditionem suam atque philosophiae peritiam abunde Nobis probasset, libenter contulimus petenti honorem, qui virtuti et honestis studiis debetur. Quapropter auctoritate rite in Nos collata eundem Dominum *Joannem Merz*
hodie **Doctorem Philosophiae** pronuntiavimus ac declaravimus dedimusque ac damus ei potestatem omnia exercendi, quae Philosophiae Doctores exercere solent; tribuimus ei insuper privilegia omnia ac praerogativas, quaecunque vero Philosophiae Doctori legibus vel consuetudine tribuuntur. In quorum omnium fidem Diploma hoc publicum ab omnibus, quibus competit, subscriptum et maiore Universitatis sigillo munitum ei tradendum curavimus.

ZAGREB, die *31. Julii 1923.*

Dr. L. Stjepanek m.p. h. t. decanus. *Dr. Nenadić m.p.* h. t. rector. *Dr. Petar Skok m.p.* prof. promotor.

Doktorska diploma Ivana Merza. Svoju doktorsku disertaciju »Utjecaj liturgije na francuske pisce« Ivan Merz je obranio na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 9. V. 1923., a promaknut je u doktora filozofije 31. VII. 1923.

PREDGOVOR KARDINALA FRANJE KUHARIĆA

Objavljen je u prvom francuskom izdanju disertacije 1996.g.

U povodu stote obljetnice rođenja Sluge Božjega Ivana Merza (1896. – 1996.) započinje izdavanje njegovih Sabranih djela od kojih je većina sve do sada ostala u rukopisu. Kao prva knjiga u tome nizu jest prijevod njegove doktorske disertacije s naslovom »Utjecaj liturgije na francuske pisce«.

Zahvaljujem Postulaturi za proglašenje svetim Ivana Merza i izdavaču da je to djelo, kao i ostala koja će slijediti, ponuđeno našoj javnosti.

Sluga Božji Ivan Merz umro je 1928. godine u 32 godini života, ali njegovo djelo ima poruku i za naše suvremenike. Drugi vatikanski sabor posvetio je veliku pozornost liturgijskoj obnovi. Crkva upravo iz liturgije živi svoju vjeru, svoju zahvalnost Bogu, svoju ljubav. Crkva iz liturgije, a to znači iz euharistijskog slavlja i sakramenata, crpi snagu za svoju svetost.

Drugi vatikanski sabor kaže: »Doista, liturgija kojom se osobito u božanskoj žrtvi Euharistije vrši djelo našeg otkupljenja, u najvećoj mjeri pridonosi da vjernici životom izraze i drugima očituju otajstvo Kristovo i narav prave Crkve.« (SC 2).

Liturgija je zaista izvor i središte života Crkve. Stoga je Crkva u liturgiju sabrala svu svoju pobožnost i izražava je mnogostrukim nadahnućima ljepote i dostojanstva. Arhitektura, slikarstvo, skulptura, glazba u liturgiji crpi svoja najuzvišenija nadahnuća i izraze. Tako Crkva u liturgiji ulijeva kroz pobožnost očitovanje uzvišene ljepote. Stoga je razumljivo da uzvišenost i ljepota liturgije, proživljena vjerom, ne ostavlja ravnodušnima ljude koji u sebi nose težnju za lijepim, uzvišenim i vječnim.

To je osjetila mlada duša Ivana Merza u Parizu. Sam ponesen iskustvom liturgijskog života piše svoju doktorsku raspravu kako je liturgija utjecala na francuske pisce. Nisu rijetki koji su baš kroz liturgiju nalazili put do Boga i doživjeli obraćenje. To je dobro osjetio Ivan Merz jer je sam u liturgiji našao susret s Bogom i daje svjedočanstvo kako sveta liturgija posvećuje čovjeka. Sudjelujući u Misi, hraneći se tijelom Kristovim i riječju Božjom, rastao je do pune kršćanske zrelosti. Možemo ga smatrati apostolom liturgijske obnove mnogo vremena prije Drugoga vatikanskog sabora.

U vjerskom odgoju hrvatske katoličke mladeži polagao je najveću pozornost upravo liturgijskom životu mladih da rastu u uvjerenju vjere i čestitosti života.

Ovo djelo, koje je pisao mladi Merz, svojim sadržajem i sadašnjem naraštaju mladih može biti otkriće i poticaj na aktivno sudjelovanje u svetoj liturgiji.

Na sve čitatelje zazivam Božji blagoslov.

Zagreb, 19. rujna 1995.

Kardinal Franjo Kuharić,
nadbiskup zagrebački

UTJECAJ LITURGIJE NA FRANCUSKE PISCE OD CHATEAUBRIANDA DO NAŠIH DANA

Doktorska disertacija Ivana Merza
obranjena na Filozofskom fakultetu
Sveučilišta u Zagrebu 1923. g.

S francuskog preveo:
dr. Slavko Šarić

PREDGOVOR
hrvatskom prijevodu disertacije Ivana Merza

Stota obljetnica rođenja Ivana Merza svečano je proslavljena 1996. u Zagrebu i u Parizu. U ova oba grada u kojima je Merz studirao i živio, uz ostale manifestacije, organizirana su bila tom prigodom i dva znanstvena simpozija. Postulatura Ivana Merza pokrenula je za taj jubilej izdavanje njegove doktorske disertacije. Suizdavači su bili Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu na kojem je Merz doktorirao i Postulatura Ivana Merza. Disertacija je objavljena na francuskom jeziku, tj. kako ju je Merz izvorno napisao. Bila je svečano predstavljena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upravo 16. XII. 1996. na stoti rođendan Ivana Merza.

Beatifikacija Ivana Merza u Banjoj Luci 2003. svratila je pozornost strane javnosti na toga novoga hrvatskog blaženika. Posebno su se za njega zainteresirali Francuzi koji su tako otkrili i njegovu disertaciju. Zahvaljujući zalaganju prof. Thomasa Gueydiera iz Caena, velikoga štovatelja blaženoga Ivana Merza, ugledna pariška izdavačka kuća *Le Cerf* objavila je 2005. novo izdanje njegove disertacije na francuskom jeziku.

Disertaciju bl. Ivana Merza preveo je na hrvatski dr. Slavko Šarić 1972. g. koji je kao profesor francuskog jezika naslijedio Ivana Merza nakon njegove smrti na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Njegov prijevod ostao je dugo vremena u rukopisu. Uz suradnju prof. Maje Kuhte taj je prijevod najprije objavljen u elektronskom izdanju na internetskoj stranici Ivana Merza gdje se nalazi i danas, a sada ga objavljujemo u tiskanom izdanju.[1]

Izrada disertacije

Materijal za svoju doktorsku disertaciju Merz je prikupljao još u Parizu za vrijeme svoga studija. U tu je svrhu pročitao brojna književna djela mnogih francuskih književnika. Obradio je detaljno oko pedeset književnika, analizirao oko 500 književnih djela – romana, lirskih pjesama, drama, apologestskih stranica, antiliturgijskih spisa, konvertit-

[1] Izdavačka kuća *Azur Journal* iz Zagreba objavila je 1994. g. hrvatsko izdanje disertacije Ivana Merza prema rukopisnom prijevodu dr. Slavka Šarića. Radi se zapravo o jednoj privatnoj, amaterskoj inicijativi s puno dobre volje ali i s mnogo tehničkih nedostataka i grešaka pa se to hrvatsko izdanje disertacije Ivana Merza zbog toga ni ne smatra autentičnim izdanjem onoga što je Merz objavio u svojoj disertaciji.

skih svjedočanstava i najsitnijih književnih priloga u kojma se javlja barem jedan stih ili jedan redak liturgijskoga duha.

Postavljalo se pitanje zašto Merz nije doktorirao u Parizu. Glavni je razlog bio nemogućnost dobivanja daljnje stipendije jer su tadašnje vlasti Kraljevine SHS preko svojih veleposlanika poduzimale korake onemogućavanja daljnjih studija malobrojnim hrvatskim studentima dok su francuske vlasti stotinama srpskih studenata velikodušno dijelile stipendije i omogućavale studij u Parizu.[2] Tako se Merz vratio iz Pariza s mnoštvom prikupljenog materijala za svoju disertaciju. Temu disertacije sam je odabrao i predložio ju je prof. Petru Skoku koji je u međuvremenu postao sveučilišni profesor u Zagrebu, a Merza je dobro poznavao još iz gimnazije u Banjoj Luci gdje mu je bio profesor. Za godinu dana Merz je sredio prikupljeni materijal, napisao disertaciju i uspješno je obranio 9. V. 1923. na Filozofskom fakultetu. Uz mentora dr. Petra Skoka u komisiji su bili dr. Stjepan Tropsch i dr. Ladislav Stjepanek. Promoviran je u doktora filozofije na Zagrebačkom sveučilištu 31. VII. 1923. Prof. Petar Skok ocijenio je disertaciju odličnom ocjenom i veoma se pohvalno o njoj izražavao, posebice u privatnim razgovorima sa svojim bivšim učenicima.

Sadržaj disertacije

U svojoj je disertaciji Merz spojio dva široka područja svoga osobnog interesa: književnost, u ovom slučaju francusku, te katoličku liturgiju – bogoslužje, izvor i temelj duhovnoga života za kršćanina. Kao čovjek duboke vjere koju je svakodnevno hranio, sudjelujući na svetoj misi i na svim crkvenim obredima i slavljima te znajući što liturgija znači za kršćanina koji svoju vjeru želi ozbiljno živjeti, bl. Merz je s velikim uspjehom pokazao kako je liturgija djelovala na francuske književnike. Do XVIII. stoljeća katolička liturgija znatno je utjecala na francusku književnost. Ta se slika posve izmijenila u XVIII. stoljeću koje ignorira i uništava sve vjersko i vrhunaravno. No doskora je nastala reakcija koju započinje književnik Chateaubriand. Potom Merz daje opsežan prikaz o tome kako je liturgija utjecala na mnoge francuske književnike. Podijelio ih je u tri skupine: liturgijski, antiliturgijski i indiferentni pisci. U zaključku disertacije Merz posebno ističe Dom Guérangera koji je započeo liturgijsku obnovu u Francuskoj i Huysmansa koji je liturgijsku misao unio među francuske intelektualce i umjetnike. Merz završava disertaciju tvrdnjom kako je rimokatolička liturgija najuže vezana sa

[2] O progonima hrvatskih studenata i sprečavanju njihova daljnjeg studija u Parizu utjecajem tadašnjih beogradskih vlasti Kraljevine Jugoslavije postoji dokumentacija u Arhivu Ivana Merza.

životom francuskog naroda, ona mu često daje pravac života, proizvodi obraćenja i djeluje čak i na one koji joj hoće biti sasvim oprečni te se u sadržajima i stilu gotovo svih francuskih pisaca osjećaju liturgijski utjecaji. No ovaj studij francuske književnosti pod vidom liturgije djelovao je veoma pozitivno i na samoga Ivana Merza. Prof. Dušan Žanko, bliski prijatelj Ivana Merza koji je o njemu puno pisao, u jednom svome članku tvrdi kako je Merz »kroz liturgijsko-poetsku Francusku izradio svoju svetačko-liturgijsku fizionomiju do savršenstva.«[3]

Dojmovi nakon čitanja dijelova disertacije

Odabrane odlomke svoje disertacije Merz je objavio kao članke u hrvatskim katoličkim časopisima. Neke izvatke svoje disertacije čitao je i u studentskom katoličkom društvu *Domagoj*. Pero Crnkovački, jedan od onih koji su ga tada slušali, nakon Merzove smrti objavio je komemorativni članak u kojem iznosi svoje uspomene na bl. Ivana i opisuje dojam koji je proizvelo čitanje ulomaka njegove disertacije:

»Čitao nam je Ivan Merz svoju doktorsku disertaciju... kako nebeska ljepota katoličke liturgije svladava ohole pjesnike bezbožne Francuske... Ali nije Merz samo objektivni psiholog. Na svakoj stranici vidiš i osjećaš njega. Njega, koji je tako lijep, čist. Dok nam čita, duša mu gori vatrom koju ja ne poznam, glas zvoni ljepotom koju sam vidio samo u dječjim očima. Pa kad dođe koje mjesto koje ilustrira psalmom ili crkvenim himnom onda je izražaj njegova lica neobičan. Ne znam kako da opišem to lice koje plamti. Je li to intenzivni doživljaj literarne ljepote? Je li to proživljavanje božanske poezije Svetoga pisma? Je li to izljev ljubavi nebeskom Autoru te poezije? Je li to čistoća mladenačke duše koja izgara u čežnji za Zaručnikom?... Zar ta duša ne zna što je bestidnost gradskog dana i pakao gradske noći? Zar prolazi mimo ljudi s molitvom u duši, s ljubavlju u srcu? Zar dolazi među ljude kao mironosac i pionir novoga života? Kako je lijep čisti mladić! Otkuda ja znam da je on čist? Vidio sam, osjetio sam. 'Ne može se sakriti grad na gori.'«[4]

Predstavljanje disertacije Ivana Merza u Parizu i izjave Francuza

Prigodom obilježavanja 100. obljetnice rođenja Ivana Merza u Parizu je 9. XI. 1996. na Sorbonni i Katoličkom sveučilištu[5](Institut

---

[3] Dušan Žanko, *Misa u novijoj francuskoj literaturi*, Život, br. 9-10, 1938., str. 520

[4] Pero CRNKOVAČKI: *Brat-Vitez. Uspomene na dr. Ivu Merza.* Luč, br. 910, 1.VI.1928., str. 276

[5] »Institut Catholique« jest zapravo Katoličko Sveučilište u Parizu s nekoliko fakulteta. Prigodom njegova osnivanja francuske laičke vlasti nisu dopustile da se zove »Katoličko sveučilište« obzirom da je termin »sveučilište« bio rezerviran samo za laičke ustanove toga ranga.

Catholique) bio organiziran simpozij na kojem je bila predstavljena i njegova upravo objavljena disertacija. Otvarajući prvi dio simpozija koji se održavao najprije na Katoličkom sveučilištu gdje je Ivan Merz također studirao, rektor Sveučilišta, mons. Patrick Valdrini u svome je uvodnom govoru istaknuo tri razloga zbog kojih je Katoličko sveučilište pokazalo zanimanje za Ivana Merza i za održavanje ovoga simpozija. Ponajprije jer je Merz bio student toga Sveučilišta i to još u njegovim počecima i nastajanju te je Sveučilište izrazilo zadovoljstvo što se može pridružiti odavanju počasti Merzu kao svome studentu. Drugi je razlog činjenica da je djelo Ivana Merza, njegova doktorska disertacija na francuskom, veliko ohrabrenje za ustanove Sveučilišta koje promiču poznavanje francuskoga jezika i kulture. Treći je razlog sam sadržaj njegove disertacije: liturgija i francuski pisci. Njegova je disertacija djelo velike originalnosti jer ulazi na područje istraživanja čime se bavi Odjel za visoke liturgijske studije na samom Sveučilištu.[6]

Predstojnik Liturgijskog odjela na Katoličkom sveučilištu u Parizu benediktinac p. Patrick Prétot OSB izjavio je, nakon što je disertaciju dobio u ruke, da je ovo djelo prvo ovakve vrste koje je objavljeno o toj tematici, tj. o utjecaju liturgije na francuske pisce.

Francuski kardinal Paul Poupard, donedavni pročelnik Papinskog vijeća za kulturu, kad je 1979. još kao rektor Katoličkoga sveučilišta u Parizu dobio u ruke rukopis Merzove doktorske disertacije te nakon što ju je pregledao, izrazio je svoje veliko divljenje činjenicom da je jedan stranac uspio obraditi tako veliki broj francuskih književnika u odnosu prema liturgiji. Tada se i zauzeo da što prije dođe do njezina objavljivanja.

Disertacija Ivana Merza pridonosi kulturnim vezama Hrvatske i Francuske

Disertacija Ivana Merza, s povijesnog gledišta, važan je dokument o povezanosti vjere i kulture na primjeru francuskih pisaca te može biti poticaj da se slična tematika obradi i u hrvatskoj književnosti. Djelo je od velike vrijednosti za poznavanje francuske književnosti pod vjersko-liturgijskim vidom što ističe i prof. Thomas Gueydier u svome predgovoru drugom, tj. pariškom izdanju disertacije. Vrijednost je ovoga djela nadalje i u tome što ga nije napisao jedan Francuz, nego jedan Hrvat te ono predstavlja doprinos francuskoj kulturi, a istodobno

[6] Ove izjave mons. Patricka Valdrinia objavljene su u Glasu Koncila br. 46, od 17. XI. 1996. na str.10

približava francusku kulturu hrvatskoj kulturi. Promatrana s vjerskoga gledišta, disertacija Ivana Merza jest veliki doprinos poznavanju utjecaja što ga je katoličko bogoslužje vršilo na francuski narod, a što je našlo odjeka u francuskoj književnosti. Sigurno bi se isti znanstveni rad mogao izraditi i o utjecaju liturgije na hrvatske književnike; tema očekuje svoga istraživača.

Popratni tekstovi o disertaciji

Kada je disertacija Ivana Merza po prvi puta objavljena na francuskom jeziku u Zagrebu 1996., planiralo se da ona bude prvi svezak Sabranih djela Ivana Merza. I zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Kuharić bio je zamoljen da na francuskom jeziku napiše predgovor što je rado učinio; taj predgovor donosimo ovdje u hrvatskom prijevodu.

Iza hrvatskog prijevoda disertacije slijedi drugi dio ove knjige pod naslovom *Otkriće, ocjene i odjeci disertacije Ivana Merza*. To su predgovori prvom i drugom francuskom izdanju što su ih u ime izdavača napisali prof. Milka Jauk Pinhak i prof. Thomas Gueydier, a koji su uklopljeni u cjeline opisanih zbivanja vezanih uz objavu disertacije. Osim toga, priložen je opis predstavljanja disertacije 1996. kao i svih zbivanja tijekom slavlja 100. obljetnice rođenja Ivana Merza. Potom slijedi prikaz predstavljanja pariškog izdanja Merzove disertacije 2005. koje se odvilo na Sorbonni i na Katoličkom sveučilištu u Parizu te u Centru teoloških studija u Caenu čime je još jednom istaknuta njezina aktualnost za francusku javnost.

Na kraju donosimo sva predavanja prof. Thomasa Gueydiera koja je održao u raznim ustanovama prigodom svoga posjeta Hrvatskoj i BiH u jesen 2005. Njegovi nastupi i izjave kao Francuza i intelektualca pokazuju koliko su lik i djelo bl. Ivana Merza ne samo zanimljivi, nego i snažni te mogu zainteresirati i oduševiti Francuze koji u njemu i njegovu radu na području francuske književnosti otkrivaju velike vrijednosti.

Obilježavanje važnijih riječi u tekstu disertacije

Gotovo u svim svojim objavljenim radovima, kao i onima koji se još nalaze u rukopisu, Merz je posebno isticao određene riječi ili rečenice kako bi svratio pozornost čitatelja na bitne ideje i pojmove koje je izlagao i zastupao u svojim radovima i želio da se dobro uoče. U tu je svrhu upotrebljavao razne načine: razmicanje pojedinih riječi, čak i čitavih rečenica, podebljana slova, podcrtavanje, velika pisana slova, navodnici, kurziv. Da bismo ostali vjerni Merzovoj želji da neke riječi istakne, a s

druge strane poštujući današnji grafički način isticanja, većinu naglašenih riječi istaknuli smo samo na jedan način – *kurzivom*. U prvi mah možda to vizualno neće biti posebno uočljivo, stoga molimo čitatelja da kod čitanja obrati na to pozornost; dakle svaka riječ, skupina riječi ili rečenica koje se u tekstu susreću u *kurzivu* jest pojam koji je Merz u svojim izvornim radovima posebno istaknuo, želeći naglasiti važnost određene riječi, pojma ili cijele rečenice.

Čitajući disertaciju, ustanovit ćemo da je riječ »Liturgija« pisana velikim početnim slovom, premda bi je po današnjem pravopisu trebalo pisati malim slovom. Tako je, međutim, tu riječ Merz pisao u svojoj disertaciji, želeći velikim slovom istaknuti njezinu važnost, ne samo u okviru teme koju je znanstveno obrađivao, nego i upozoriti na njezinu vrijednost za život francuskog naroda i za vjerski život svakog katolika. Želeći ostati vjerni Merzovom shvaćanju i poštivanju Liturgije, ostavili smo tu riječ pisanu velikim početnim slovom, tj. onako kako ju je on pisao u svojoj disertaciji.

Kazala

Na kraju svoje radnje Merz je donio i nekoliko veoma važnih kazala. Najprije je tu kompletno kronološko kazalo liturgijskih autora i liturgijskih djela od XVI. do XX. stoljeća. To veliko i iscrpno, rukom izrađeno pregledno kazalo, samo za sebe predstavlja jedinstvenu vrijednost. Potom slijedi kazalo imena pisaca te u nastavku posebno zanimljivo liturgijsko kazalo koje sadrži preko 160 raznih liturgijskih pojmova, tekstova i obreda koje su u XIX. i XX. stoljeću analizirali francuski pisci što ih je Merz obradio u svojoj disertaciji. U kazalu se može veoma brzo pronaći koji je pisac obrađivao pojedine pojmove ili liturgijsku materiju te u kojemu svojem djelu i na kojoj stranici istoga djela. I na kraju slijedi obvezna bibliografija srodnih djela francuskih pisaca kojoj je Merz pridodao još posebna teološko-liturgijska djela u kojima se znanstveno obrađuje liturgijska tematika.

Zahvale

Želimo na kraju zahvaliti svima koji su pripomogli objavljivanje doktorske disertacije Ivana Merza na francuskom i potom u hrvatskom prijevodu. U prvom redu zahvala ide Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na kojem je Merz doktorirao. Zauzimanjem prof. dr. Stipe Botice tadašnjeg dekana, i prof. dr. Milke Jauk-Pinhak prodekanice, Filozofski je fakultet sudjelovao 1996. u obilježavanju proslave 100. obljetnice rođenja Ivana Merza te kao suizdavač iste godine u

objavljivanju prvog izdanja njegove disertacije na francuskom jeziku. Posebno zahvaljujemo prof. Thomasu Gueydieru, direktoru Centra za teološke studije u Caenu, koji se zauzeo za objavljivanje 2. izdanja disertacije u Parizu 2005. Nadalje zahvaljujemo dr. Slavku Šariću koji je disertaciju preveo na hrvatski jezik i prof. Maji Kuhta koja je ovaj prijevod pripremila za internetsko izdanje te prevela još neke tekstove s francuskoga. Također naša zahvala ide prof. Ivanki Jardin iz Pariza, vicepostulatorici Ivana Merza za nesebičnu suradnju, zatim lektoricama prof. Dani Vuković koja je disertaciju velikodušno priredila za tisak te prof. Anđi Jakovljević i Marijani Pehar. Izdavači zahvaljuju također i Davidu Šimunkoviću za tehničku suradnju.

Disertacija Ivana Merza koju je obranio kad je bio u svojoj 27. godini života još je jedan važan dokument koji nam pokazuje kako je već kao mladić duboko zaronio u duh liturgije i u njezine najsitnije detalje te koliku joj je važnost pridavao. Sve je to izviralo iz njegova osobnog iskustva i doživljaja liturgije kojom je hranio svoj kršćanski život i svoju povezanost s Bogom. Vjerujemo da će ovo djelo bl. Ivana Merza čitatelju pomoći da i on pronađe u liturgiji ono duhovno bogatstvo koje je bl. Ivan otkrio i iz njega crpio nadahnuće i snagu za svoj kršćanski život.

Zagreb, 10. V. 2013. *dr. Božidar Nagy, SJ*

UTJECAJ LITURGIJE NA FRANCUSKE PISCE OD CHATEAUBRIANDA DO NAŠIH DANA

Disertacija Ivana Merza

»Na latinske narode… djelovala je osjetna
vanjština, sjaj bogoštovlja…;
oni su pridavali veliku važnost obredima,
vanjskim djelima, vidljivim činima
kojima se očituje pobožnost.«
TAINE, Philosophie de l'Art (III/str. 242)

UVOD

1. Drama srednjega vijeka proizašla je iz Liturgije – 2. Liturgija je u ono doba odigrala civilizatorsku ulogu – 3. Liturgija utječe na sve umjetnosti – 4. Sve književne vrste srednjega vijeka i neke XVII. stoljeća nose tragove utjecaja Liturgije – 5. XVIII. stoljeće bijaše u potpunosti antiliturgijsko – 6. Francuske smo pisce rasporedili u tri skupine: liturgijski, antiliturgijski i indiferentni – 7. Dom Guéranger ponovno je uveo liturgijsko jedinstvo u Francusku i pridonio je njenom širenju – 8. Kratak sažetak prethodnih dijelova – 9. Rimska liturgija čini nacionalno naslijeđe francuskog naroda, njezini su mu tekstovi često pružali životni nauk. Rimska liturgija također proizvodi obraćenja – 10. Neki se pisci radije priklanjaju estetskoj vrijednosti Liturgije, dok drugi pokazuju više interesa za njezin filozofski sadržaj. Stil i jednih i drugih nosi tragove njezina utjecaja.

* * *

1. Drama srednjega vijeka proizašla je iz Liturgije

Proučavajući utjecaje što ih je Liturgija imala na francusku književnost od Chateaubrianda do naših dana, nismo izgubili iz vida onu slavnu epohu francuske povijesti kad se vjerni narod masovno slijegao u benediktinske samostane da tu prisustvuje slavljenju otajstava svoje vjere. Koji povjesničar francuske književnosti ne poznaje liturgijske drame srednjega

vijeka koje, proizašavši iz potrebe da prikažu narodu liturgijske misterije na konkretan način, postigoše visoki stupanj savršenstva na cijelom području Latinske Crkve od konca IX. do konca XIII. stoljeća? »Misteriji« postadoše temeljem francuske dramske umjetnosti; zahvaljujući njima kazalište ovoga naroda vršilo je tako blagotvoran utjecaj na srednjovjekovnu publiku da bi moglo služiti kao uzor našem modernom kazalištu.

2. Liturgija je u ono doba odigrala civilizatorsku ulogu

Dobro je poznato kako je važnu ulogu rimska Liturgija odigrala u srednjevjekovnom društvu.[1] Taine, koji nam je uspio ocrtati njegovu vrlo točnu sliku u svojim *Origines de la France Contemporaine* (*Porijeklo suvremene Francuske*), potpuno je ispravno napomenuo civilizatorsku ulogu Liturgije. »Svojim bezbrojnim legendama o svecima, svojim katedralama i njihovom strukturom, svojim kipovima i njihovim izrazom, svojim bogoslužjem i njegovim posve jasnim značenjem, učinila je ›Kraljevstvo Božje‹ vidljivim i izdigla idealan svijet iznad stvarnoga svijeta kao neku veličanstvenu zlatnu građevinu iznad blatnog zemljišta.« (I. str.8).

3. Liturgija utječe na sve umjetnosti

Oblikovan ljepotama Liturgije srednjovjekovni narod nužno je morao proizvesti umjetnička djela koja odišu tim duhom. Povjesničari umjetnosti mogli bi nam to dokazati pripovijedajući nam o počecima i razvoju sitnoslikarstva (ukrašavanje inicijala),[2] slikarstva[3] ili oslikanih crkvenih prozora.[4]

---

[1] SERTILLANGES, *Vie de Saint-Louis. L'Art et les Saints*, str. 21; tu se nalaze neki detalji o liturgijskom životu velikoga kralja.

[2] H. MARTIN, *Les peintres des Manuscrits et la Miniature en France*, Ed. Laurens.

[3] Minijature: »Te knjige bijahu instrumenti božanske hvale, kanali nebeskih milosti; kršćanska estetika od njih je često načinila čiste divote; ona se je odnosila prema liturgijskim knjigama isto kao i prema samim crkvama i prema posuđu na oltaru.« (Dom GUERANGER, *Institutions liturgiques*, III, str. 400). – »Liturgijske knjige Rima, Pariza, a naročito Anversa, svakako su najljepše knjige ikada tiskane latinicom.« (D.G.I.L. III, str.328). – »Crtačku i slikarsku umjetnost sačuvali su liturgijski rukopisi« (*isto*.,III, str.348). »Počevši od VII. stoljeća inicijali bijahu ukrašavani svim bogatstvom crteža« (*isto.*, str. 349). »Nakana da se najvećom raskoši ukrase inicijali, naslovi, stvara umjetnost minijature« (*isto*., str.357). – »Religiozno slikarstvo kćerka je Liturgije. Upravo je uživana, osjećana, izvršavana Liturgija ona koja je tim ljudima molitve i samoće otkrivala nebeske stvarnosti koje su oni zatim uzvraćali s toliko sreće«. (*isto*., str. 382.). Samostani bijahu glavne radionice liturgijskog zlatarstva i graviranja. (*isto*, str.423.)

[4] »Isto tako, ako hoćemo protumačiti naklonost naroda prema divotama što ih je mistični kist umjetnika Srednjeg vijeka rasprostirao prema njima na oslikanim prozorima i zidovima crkava, trebat će se sjetiti Liturgije koja se obavljala na svim stranama u svojoj cjelini, od jednog kraja godine do drugoga u toliko crkava, katedrala, kaptolskih crkava, samostana te koja je podržavala u vjernika živu predodžbu nadnaravnih stvari...« (*isto.*, str. 383).

Uistinu ne postoji nijedna umjetnost koja nije pridonijela uljepšanju Božjih hramova: sve su bez iznimke bile primijenjene za liturgijsku uporabu. Ako dodamo da je do vremena revolucije od 1789. godine bilo »od obala Baltika sve do primorja Sirije, od zelene Irske pa sve do stepa Poljske«[5] oko trideset tisuća benediktinskih samostana, čija je glavna briga kroz stoljeća bila obavljanje liturgijskih čina, možemo si tako stvoriti približnu ideju o njihovoj civilizatorskoj snazi kojom su vršili utjecaj na kršćanske narode. Odrazi toga benediktinskog djelovanja vidljivi su u svim remek-djelima umjetnosti što dokazuju i sve književne vrste.[6] Dovoljno je samo otvoriti *Institutions Liturgiques* Dom Guerangera, glavno djelo na području povijesti Liturgije i tu pročitati poglavlja posvećena našem predmetu. Koliko god nam se ova studija mogla učiniti zanimljivom, moramo je ostaviti po strani da bismo mogli bolje uočiti mnogostruke odnose između Liturgije i literature tijekom prošlih stoljeća.

4. Sve književne vrste srednjega vijeka i neke XVII. stoljeća nose tragove utjecaja Liturgije

Osim religioznog i svjetovnog teatra Srednjega vijeka i C*hansons de gestes*, *Roman de Renart*, *Les Fabliaux* (*Junački epovi*, *Roman o liscu i Priče u stihovima*) i ostale književne vrste često nam podrobno opisuju vjerske obrede.[7] Čak i njihov stil često odaje duboki liturgijski utjecaj. Na kraju ove studije dodajemo pregled srednjovjekovnih djela u kojima smo se susreli s odlomcima koji se odnose na predmet koji nas zanima. Daleko je taj pregled od potpunosti, on želi samo pokazati neprekinuti slijed liturgijskog utjecaja počevši od IX. stoljeća; taj bi pregled mogao poslužiti kao vodič onome koji bi htio analizirati liturgijski utjecaj u različitim literarnim vrstama srednjovjekovne literature. Dodali smo mu i potpuniju listu s imenima nekoliko pisaca koji su od tog doba bili pod potpunim utjecajem Liturgije. Ipak treba istaknuti vrlo važnu činjenicu, a to je da su najveći pisci u doba Louisa XIV. bili liturgijski pjesnici. Ra-

---

[5] *Dom Guéranger par un moine benedictin*, Plon, 2. vol., I, str. 244

[6] »Ako je proučavanje Liturgije potrebno povjesničaru običaja i antikvaru, ono nije manje potrebno ni umjetniku. Ali tko danas zna da su sve umjetnosti, arhitektura, slikarstvo, skulptura i glazba dužnici Liturgije, te po njoj i katolicizma.« (*isto.*,II., str.131). – Ili pak: »Nećemo govoriti ovdje nipošto o utjecaju što ga je na umjetnost imala katolička Liturgija, o divnim nadahnućima što ih je posudila glazbi, slikarstvu, pjesništvu, niti o besmrtnim spomenicima koje joj duguju skulptura i arhitektura. Povijest (napravili smo ju za književnost) svake ove umjetnosti sagledane samo u njezinim odnosima prema našim obredima pružila bi obilno gradivo najširoj erudiciji.« (Mgr. Affre, *Etudes ecclesiastiques*, I. L. II, str. 55.)

[7] Neki su znanstvenici čak željeli pokazati da u Legendama o Svetom Gralu treba tražiti posve liturgijsko podrijetlo. Tako su ih približili »Liturgiji pretposvećenih darova« i »Božanskoj liturgiji« sv. Ivana Zlatoustog. (V. LINDEMANN, *Geschichte der deut. Literatur*; Herder 1915, I, str.187)

cine i Corneille preveli su *Himne* Rimskog brevijara; Pascal je s neusporedivim oduševljenjem i neusporedivom radošću pratio bogoslužja redovnika za vrijeme svoga boravka u Port-Royalu.[8] I Bossuet se je također inspirirao liturgijskom godinom za svoje propovijedi. Sainte-Beuve konstatira u svojoj *Historie du Port-Royal (Povijest Port-Royala)* (I., str. 430-431) tu vlast Liturgije nad dušama XVII. stoljeća, oživljujući pred našim očima život Lancelota, »jednog od najsavršenijih učitelja škole Port-Royal, humanista, helenista, matematičara.« Navodimo u cijelosti jedan odlomak iz tog života jer on vrlo dobro ističe sav onaj liturgijski duh koji je animirao obrazovano društvo Velikog stoljeća (Grand siècle): »Kad sam je vidio kako se pojavila pred rešetkama vrata,[9] obučena u svoje haljine, opasana debelim užetom, bosonoga, s trnovom krunom na glavi, s raspelom u jednoj ruci a s upaljenom svijećom u drugoj, priznajem, *potresao me je taj prizor*, jer nikada nisam prisustvovao sličnim obredima; i *tako me je ganula* ona izvanredna radost koja se pojavila na njezinom licu te sabravši se u svojoj duši, i smatrajući nju kao u nekom Raju, a sebe gledajući još na ovom svijetu, *briznuo sam u plač* i nisam znao gdje se nalazim.« (Sainte-Beuve, *Histoire de Port-Royal II.*, str. 322)

Čitajući taj odlomak, kako da se ne sjetimo Renéa Chateaubrianda koji, prisustvujući oblačenju svoje sestre, zamalo da nije poludio; ili romana *En route* od Huysmansa koji nam otkriva sve pojedinosti sličnog prizora.

O tome ćemo opširnije govoriti tijekom našega proučavanja. Moglo bi se navesti još brojnih odlomaka koji se odnose na liturgijski život XVII. stoljeća. Određene granice ovoga rada obvezuju nas da prijeđemo dalje.

5. XVIII. stoljeće bijaše u potpunosti antiliturgijsko

Osamnaesto stoljeće, gledano pod liturgijskim kutom, postaje još zanimljivije, ne po tome što bi liturgijski pisci bili brojni; naprotiv, u toj epohi susrećemo se s fenomenom posebnog interesa; to je individualistički duh što su ga naučavali i proširili filozofi i enciklopedisti i koji je konačno ovladao i samim katoličkim klerom. Dom Guéranger, čije ćemo ime često susretati tijekom naše studije, stvorio je tehnički izraz »l'hérésie antiliturgique« (antiliturgijska hereza) označujući tim imenom sva ona nastojanja koja su u Francuskoj nakon jednoga stoljeća propadanja dovela do razaranja liturgijskog jedinstva što ga je bio ustanovio još Karlo Veliki.

---

[8] *La Vie et les Arts liturgiques* VI, 67. «L'esprit liturgique de Pascal».
[9] Radi se o oblačenju jedne reformirane franjevke.

Ako promotrimo da se godine 1791. 80 crkava od njih 130 odreklo rimske Liturgije i nadomjestilo je djelima bez ikakve doktrinalne ili estetske vrijednosti, koja su čak ponekad sastavljali i libertinci, može se vrlo lako zamisliti da takova epoha nije ni mogla inspirirati velike umjetnike.

Što se pak tiče filozofa, oni su se najviše protivili konceptu društvenog bogoštovlja. Rousseau, koji je dobro poznavao Liturgiju i bavio se teorijom crkvenog gregorijanskog pjevanja, bio je potpuno antireligiozan. On je smatrao da čovjeku nije potrebno bogoštovlje, više ili manje povezano s umjetnostima, da mu ne trebaju ni društvene veze da ga podignu Bogu. Le Savoyard i Heloïse jesu oni antiliturgijski predstavnici kakve ćemo nalaziti pokraj liturgijskih predstavnika kroz cijelo devetnaesto stoljeće. Musset, Lamartine, Vigny i mnogi drugi išli su stopama Jean-Jacquesa.

6. Francuske smo pisce rasporedili u tri skupine: liturgijski, antiliturgijski i indiferentni

Korisno je, dakle, zabilježiti važnu činjenicu da je uz liturgijske pisce uvijek bilo autora koji su radije ispovijedali nauk koji je naučavao protestantizam, odnosno da je svako vanjsko bogoštovlje oskvrnuće vjere koja je bitno nutarnja.

Veliki broj pisaca, kao što su Balzac i Flaubert, u početku u potpunosti nezainteresirani Liturgijom, bili su primorani spomenuti je u svojim djelima i priznati njezinu temeljnu važnost u nacionalnom životu njihove zemlje. Te smo pisce označili pod imenom »indiferentni«, a spomenut ćemo tek u glavnim crtama koji odlomak iz njihovih djela koje će poslužiti kao uzorak duhovnog stanja ove grupe.

7. Dom Guéranger ponovno je uveo liturgijsko jedinstvo u Francusku i pridonio je njenom širenju

Ove tri grupe – liturgijski, antiliturgijski i indiferentni pisci – utisnule su poseban pečat čitavoj literaturi XIX. Stoljeća, kao i literaturi naših dana. Ipak nam je potrebno staviti u okvir liturgijske povijesti ovu epohu koju smo si odredili proučiti i isto tako treba opisati najznačajnije struje što su se u njoj istaknule.

Već na svom početku Chateaubriandova pojava *Génie du Christianisme* (1802.) označila je datum jedne očite revolucije u shvaćanju francuskih pisaca. Dok je većina prosvijetljenih ljudi slijedila Rosseauovo shvaćanje koje se sastojalo u tome da s gnušanjem odbaci sve što je disalo katoličkim bogoštovljem, Chateaubriand je bio prvi koji je katolički kult

promatrao kroz estetski vid. On je iznio brojne analize određenih obreda koje je uspoređivao s remek-djelima svjetovne literature. Međutim, unatoč ovome očitom povratku francuskoj liturgijskoj tradiciji u intelektualnim krugovima, velika većina naroda nije se mogla baš mnogo okoristiti tom obnovom jer je upravo sama Francuska tijekom prošloga stoljeća prekinula jedinstvo rimske Liturgije. Tako godine 1828. dvadeset različitih brevijara i dvadeset različitih misala, velikim dijelom bez ikakve doktrinarne i estetske vrijednosti, razdijelili su Crkvu u Francuskoj. S obzirom da Francuzi nisu imali dobrih misala, niti su imali prilike pratiti bogoslužje na način kako je to zahtijevala gregorijanska estetika, logično je da Liturgija nije mogla ostaviti dubokih tragova u njihovim dušama. Međutim, upravo u to vrijeme pojavio se jedan genijalan čovjek, obdaren rijetkim znanjem i izvanrednim estetskim obrazovanjem, koji je posve sam doveo opet Francuze do liturgijskog jedinstva. Dom Guéranger, tako se zvao taj slavni benediktinski redovnik, uspio je potpuno uništiti u Francuskoj svaki groteskni spomen na liturgijske knjige iz XVIII. stoljeća, slomivši protivljenje nazadnjačkog episkopata i klera. Godinu dana prije njegove smrti (+1875.) biskupija Orléans ponovo uvodi rimski brevijar pa je Dom Guéranger bio radostan vidjevši svoje djelo okrunjeno uspjehom. Od tada se po svim crkvama i svim svetištima Francuske moglo čuti kako se pjevaju lijepi himni koji potječu iz prvih stoljeća naše ere i mogli su se pratiti tekstovi koji su literarna remek-djela. Poznavanje *Institutions Liturgiques* (1840.) jest, dakle, neophodno potrebno svakome tko želi proučavati i razumjeti Liturgiju u njezinim mnogobrojnim vidovima. Osim toga djela on je objavio *L'Anée liturgique* (Liturgijska godina), u kojem je nastojao prikazati francuskoj publici nekom vrstom neprekidnog komentara svu ljepotu liturgijske godine.

Još je važno istaknuti sljedeću činjenicu: najveći pisci druge polovice XIX. stoljeća, kao i oni našega doba, poznavali su to djelo i mnogi od njih priznaju da su potpali pod njegov utjecaj. To je djelo namijenjeno širokim slojevima oblikovalo cijelu jednu generaciju prijatelja Liturgije, pa ako smijemo tvrditi da je stanoviti broj Francuza opet postao liturgijskim bićima, to je upravo zahvaljujući Dom Guérangeru. Tako umjetnost Huysmansa, Verlainea, Claudela i tolikih drugih puno toga duguje Liturgiji. Dvadeset osam objavljenih literarnih djela koje smo upoznali između 1910. i 1920. godine čine neku vrstu apologije liturgijskih ljepota.

Premda u Njemačkoj blagotvorno djelovanje benediktinaca iz Beuronua cijenjeno po čitavom svijetu ima veliku vrijednost zahvaljujući publikacijama danskog pisca Joergensena, ono nije ostavilo tako dubokih tragova u književnim djelima kao na primjer djelovanje benediktinaca u

Solesmesu ili u benediktinskoj kapelici Ulice Monsieur.[10] U Francuskoj su možda upravo najbolje shvatili onaj znameniti dokument bitan za čitav svijet, *Motu proprio* Pija X. (22. XI. 1903.) o Svetoj glazbi[11] i upravo je u Francuskoj 1921. dovršeno djelo Dom Guérangerovo kad je o Božiću u svim crkvama Pariške biskupije rimski izgovor latinskog jezika zamijenio francuski izgovor toliko nerazumljiv strancima, neprestano vrijeđajući uho svakoga istinskog umjetnika.[12]

8. Kratak sadržaj

Postavili smo, dakle, okvir liturgijske povijesti u koji smo smjestili one tri struje, koje, ne dajući se zatvoriti u preuske granice, ipak daju francuskoj literaturi potpuno originalan vidik.

9. Rimska liturgija čini nacionalno naslijeđe francuskog naroda, njezini tekstovi su mu često pružali životno učenje. Rimska liturgija također potiče obraćenja

Različiti pregledi što smo ih izradili na kraju ove studije olakšat će nam u određenoj mjeri analizu glavnih predstavnika svih triju struja i pomoći će nam da im obuhvatimo sve pojedinosti. Nakon što smo proučili najveći dio moderne francuske književnosti, možemo ustanoviti sljedeće činjenice: Rimska Liturgija čini nacionalnu baštinu koja, prema tome, igra vrlo značajnu ulogu u životu francuskog naroda. Sve klase stanovništva, od posljednjeg seljaka pa do člana Francuske akademije osjećaju se privučeni sjajem bogoštovlja. Izvan tog izvanjskog i estetskog utjecaja treba zabilježiti i doktrinarnu važnost Liturgije. Svi vjernici imaju svoje male misale pomoću kojih spretno prate obrede. Sveti tekstovi, a pogotovo odlomci iz poslanica i Evanđelja što ih u njima nalaze, pružaju im jednu filozofiju prema kojoj oni prilagođuju čine svoga života. Balzac je to upravo promatrao u svom *Le Curé de Village*, a P. Bourget je to isto pomno analizirao u svom *Le Divorce*. Taj je doktrinarni utjecaj znao često biti tako djelotvoran i dubok da je često bio uzrokom potpunim obraćenjima.[13]

---

[10] »La vocation d'une chapelle«, *Revue des jeunes*, 25 Janvier 1917.

[11] *Motu proprio* Pape Pija X. u obliku instrukcije. (*Schola Cantorum*, 1910.)

[12] Vincent d'Indy, »Musique sacrée et musique profane«, *Revue des Jeunes*, 25. XI. 1921.

[13] Lesage se nalazi među precima onih pisaca koji su ustanovili odnose što se stvaraju između Liturgije i fenomena obraćenja. Evo što nalazimo u »Gil Blas« (X, 6. str. 454): »Slučaj htjede da uniđosmo u crkvu kartuzijanaca *u vrijeme kad su redovnici pjevali psalme u koru*...i jedan i drugi zapadosmo u neko snatrenje koje za nas postade spasonosno...
Lamela, reče mi Don Raphael dok bijasmo izvan crkve, kako je na tebe djelovalo to što smo upravo vidjeli? Što se mene tiče, ne mogu ti to prešutjeti, nemam miran duh. Nepoznati osjećaji me uznemiravaju i po prvi put u životu *predbacujem si svoje grijehe*. I ja sam u istom raspoloženju, odgovorio

10. Neki se pisci radije priklanjaju estetskoj vrijednosti Liturgije, dok drugi pokazuju više interesa za njezin filozofski sadržaj. Stil i jednih i drugih pokazuje tragove njezina utjecaja

Same pisce moglo bi se u najgorem slučaju svrstati u druge dvije grupe: jedni se radije priklanjaju estetskoj ljepoti Liturgije i imaju onaj dar potrebne intuicije za potpunu umjetničku kritiku (Huysmans), ostali su kroz proučavanje prispjeli do dubokog razumijevanja Liturgije (E. Baumann). Međutim, ipak nema niti jednoga francuskog pisca čiji stil ne bi otkrivao liturgijski utjecaj. Tako upravo Baudelaire posuđuje iz Liturgije pojmove koji se odnose na osjećaje vida, sluha ili mirisa kako bi izrekao određena stanja duše. Stoga naš zadatak neće biti ništa manji od toga da pokažemo prodiranje Liturgije u stil pisaca te ćemo o tome često govoriti tijekom ove studije.

---

sam mu, loša djela što sam ih počinio, podižu se u ovom trenutku protiv mene, *a moje srce koje nije nikada osjetilo grižnje savjesti, sada je time rastrgano.* Ah, dragi Ambroise, opet će moj sudrug, mi smo dvije zalutale ovce koje Otac nebeski iz milosrđa želi dovesti u ovčinjak...« Gotovo istim riječima Huysmans, P. Claudel i toliki drugi priznat će nam udio što ga treba pripisati Liturgiji u njihovom obraćenju. Balzac je kod drugih ustanovio taj značajan fenomen.

Prvi dio

LITURGIJSKI PISCI

I. POGLAVLJE

POVIJESNI PREGLED

1. Konkordat iz 1801. godine potaknuo je širenje religioznog sjaja. Ova je epoha bila obilježena pojavom Génie du Christianisme *– 2. Epoha romantizma bila je u potpunosti antiliturgijska – 3. Već oko 1848. godine u Francuskoj se počinje osjećati djelovanje Dom Guérangera. Barbey d'Aurevilly jest preteča liturgijske obnove među francuskim piscima.* En route *(1896.) od Huysmansa označuje prvi vrhunac utjecaja Liturgije u francuskoj književnosti, a zbirka* Corona Anni Dei Benignitatis *(1913.) Paul Claudela jest drugi vrhunac tog utjecaja – 4. Liturgija će u budućnosti igrati važnu ulogu u životu francuskog naroda, a za sada još ne znamo u kojoj će se umjetnosti njezin utjecaj više osjetiti*

* * *

1. Konkordat iz 1801. godine potaknuo je širenje religioznog sjaja. Ova je epoha bila obilježena pojavom Génie du Christianisme

Nakon što smo letimično pogledali kronološki pregled, izrađen na kraju ove studije da olakša opće shvaćanje, lako ćemo primijetiti veliki broj liturgijskih pisaca koji su se pojavili u Francuskoj nakon sklapanja Konkordata iz 1801. godine. Ponovno se otvoriše crkve što su bile zatvorene bogoštovlju za vrijeme burnih godina revolucije. Ponovno se vidjelo kako se sjajne ceremonije odvijaju u brojnim francuskim katedralama. One su u ljudi uzrokovale neopisivo veselje te je to bila kao jedna eksplozija liturgijskog oduševljenja po čitavoj Francuskoj. Liturgijske manifestacije bile su tim više cijenjene, što su nekoliko godina ranije bile zabranje-

ne drakonskim zakonima.[1] Ne smije se ipak zaboraviti da je Napoleonova krunidba bila liturgijski čin najveće važnosti koji je dao zamah razvoju vjerskog sjaja koji smo upravo spomenuli. Bilo je ipak vrlo kratkog trajanja to uskrsnuće liturgijskog oduševljenja, označenog u literaturi Chateaubriandovim prvim djelima koje možemo naći navedene na kraju *Génie du Christianisme*.[2]

2. Epoha romantizma bila je u potpunosti antiliturgijska

Francuski romantizam, uistinu, dao nam je remek-djela lirskog pjesništva, ali dopustio je da ga zahvati jedna izričito antiliturgijska struja. Vjersko nadahnuće Lamartinea, Hugoa, Musseta ili De Vignya bijaše najindividualističkije i najmaglovitije što ga je francuski romantizam imao. Dok je vjersko nadahnuće Liturgije bilo obilježeno samom preciznošću, gdje se od svakog čovjeka bez obzira na klasu ili odgoj zahtijevalo vrlo određen kako vjerski, tako i sociološki elan, romantici su većinom pjevali Bogu, ali se nisu htjeli podložiti pravilima bilo kojeg unaprijed određenog bogoštovlja. Može se ustvrditi da je takvo stanje duha vladalo kao kakav neosporni vladar među francuskim piscima sve do izbora Louis Napoleona za predsjednika Republike. To je trenutak kada je Lamartine napustio javni život i kada su drugi utjecaji počeli krčiti sebi put kroz tolike duhove još uvijek ispunjene individualističkim koncepcijom svijeta.

---

[1] »U Lyon-u, sve od 1801., procesija na Tijelovo prolazila je ulicama uz klicanje ljudi opijenih radošću«. »Koja je,«– pisao je o toj temi u *Mercure de France* onaj koji se spremao pripovijedati *Génie du Christianisme*, – »ta izvanredna sila koja izvodi te stotine tisuća kršćana na te ruševine? Kojim čudom se Križ ponovno pobjedonosno pojavljuje u ovom gradu gdje ga je donedavno strašna poruga vukla po blatu ili krvi? Odakle dolazi ta zabranjena svečanost? Koja je pjesma milosrđa tako brzo zamijenila topovsku buku i krikove slomljenih kršćana? Jesu li su to očevi, majke, braća, sestre, djeca tih žrtava koji mole za neprijatelje vjere, a koje vi gledate na koljenima sa svih strana po prozorima trošnih kuća i hrpama kamenja gdje još isparava krv mučenika? Ti brežuljci prepuni samostana, koji nisu ništa manje religiozni zbog toga što su napušteni; te dvije rijeke u koje je tako često bio bacan pepeo ispovjedalaca Isusa Krista; sva mjesta posvećena prvim koracima kršćanstva u Galiji; ta spilja sv. Pothina, te katakombe Ireneja nisu nikada vidjeli većeg čuda od ovog koje se danas zbiva.« (Dom Gueranger, *Institutions Liturgiques*, II, str.584-585)

[2] Evo nekoliko autora: La Harre, Fontanes, De La Renaudière, Delille.

3. Već oko 1848. godine u Francuskoj se počinje osjećati djelovanje Dom Guérangera. Barbey d'Aurevilly jest preteča liturgijske obnove među francuskim piscima. En route *(1896.) od Huysmansa označuje prvi vrhunac utjecaja Liturgije u francuskoj književnosti, a zbirka* Corona Anni Dei Benignitatis (1913.) *Paul Claudela jest drugi vrhunac tog utjecaja*

U to doba *L'Année liturgique* i drugi spisi Dom Guérangera počeli su mijenjati unutarnji život mnogih pisaca, što je za posljedicu imalo ponovno uvođenje rimske liturgije u četrdeset biskupija.

Romani pisca Barbey d'Aurevillya prvi najaviše liturgijsku obnovu u francuskoj književnosti. Ne radi se o tome da bi taj kritičar imao skrivenu nakanu da djeluje u liturgijskom apostolatu; nego značajna uloga što je Liturgija igra u njegovim sotonskim romanima i stravične efekte koje on iz nje izvlači na način romantika (Hugo, *Lucrèce Borgia*), dokazuje da mu važnost liturgije nije izmakla kao tolikim piscima prije njega. Istinska liturgijska obnova koju najavljuju Huysmansov roman *A Rebours* (1884.), zatim Bloy i Verlaine, dosegla je međutim svoj prvi vrhunac godine 1895. izdanjem Huysmansove *En route*. Kapelica benediktinki u Ulici Monsieur, koju je on opisao i proslavio, postade sastajalištem umjetnika. U njoj se najprije moglo vidjeti Coppéea i Brunetièrea, kasnije Nizozemca De Walcherena i R. Saloméa. Ovaj posljednji posvetio joj je onaj zanimljiv članak u *La Revue des Jeunes*[3] koji ćemo više puta spomenuti tijekom naše studije. Taj utjecaj liturgijskog duha ne prestade sve do naših dana i čini se da je dosegnuo svoj najviši stupanj u godinama neposredno prije svjetskog rata. Taj drugi vrhunac dobio je svoj pravi pečat lirskim djelima Paul Claudela, a posebno njegovom zbirkom C*orona Anni Dei Benignitatis*.

4. Liturgija će u budućnosti igrati važnu ulogu u životu francuskog naroda, a za sada još ne znamo u kojoj će se umjetnosti njezin utjecaj više osjetiti

Uvijek je opasno praviti se prorokom i gubiti se u pretpostavkama, ali bez sumnje je da će Liturgija i u narednim godinama igrati znatnu ulogu u životu francuske nacije. Budućnost će nam reći hoće li će se njezin utjecaj na literaturu očitovati uvijek na tako visokom stupnju ili će slikari ili glazbenici, arhitekti ili koreografi prevladati pred piscima na tom području.

Nakon ovoga dosta dugog uvoda, stigli smo na našu polaznu točku i konačno možemo analizirati s liturgijskog stajališta dugi niz pisaca koji su se potpuno inspirirali religioznim obredima i svetim tekstovima.

[3] 25. I. 1917.

REAKCIJA PROTIV XVIII. STOLJEĆA

II. POGLAVLJE

FRANÇOIS-RENE DE CHATEAUBRIAND

1768. – 1848.

1. Chateaubriand vraća *ugled bogoštovlju u javnom mišljenju, a njegovi dokazi nisu znanstveni – 2. On tumači najpoznatije obrede i čini se da na taj način protestira protiv antiliturgijskog duha Rousseauovih pristalica – 3. Njegovo poznavanje Liturgije površno je – 4. On se služi Liturgijom da iz nje dobije u isto vrijeme sentimentalne i romantične učinke, ali ne da njome preoblikuje svoj vlastiti moralni život – 5. On je stoga uspješno reagirao protiv »antiliturgijske kuge« – 6. Jedna od njegovih zasluga jest što je pokazao sklad koji postoji između prirode i religioznih obreda. Njegovi logički izvodi nisu baš posve točni – 7. Liturgijski obredi često izriču nacionalno oduševljenje Francuza – 8. Zaključak*

* * *

1. Chateaubriand vraća ugled bogoštovlju u javnom mišljenju, a njegovi dokazi nisu znanstveni

Već smo spomenuli da je Chateaubriandova zasluga što je katoličkom bogoštovlju vraćen ugled među književnicima. Dvanaest poglavlja (IV. dio, l. knjiga) u *Génie du Christianisme* posvećenih bogoštovlju, čine analizu u isto vrijeme estetsku i doktrinarnu. Međutim, dokazi kojima je Chateaubriand pokazivao izvrsnost kršćanske estetike mogli su imati apologetsku vrijednost u njegovo doba; danas su izgubili mnogo od svojeg uporišta. Sistem njegove apologetike daleko je od toga da bude znanstven. On svoj rad organizira na način da što bolje rastumači ljudima svoga doba najpoznatije obrede. Stoga se ne čudimo što odmah na početku njegovih tumačenja nalazimo jedno poglavlje pod nazivom »Zvona« (IV.,1., str. 370). Tu on govori na svoj način o poeziji liturgijskog teksta

koji se koristi prigodom blagoslova zvona:[1] »Ponajprije, čini nam se, bilo je nešto čudesno u tome da se našlo sredstvo koje pomoću samo jednog udarca čekićem čini da se rodi u istoj minuti isti osjećaj u tisuću različitih srdaca i da se prisili vjetrove i oblake da ponesu misli ljudi. Zatim, promatrano kao harmonija, zvono nesumnjivo ima ljepotu prvoga reda...« (str. 370).

Noćni zvuci često iznenađuju »uho žene preljubnice« ili »bezbošca, koji bi se u svojoj staroj opakosti možda usudio napisati da nema Boga! Pero mu ispada iz ruke; on s užasom sluša zvuk smrti koji kao da mu govori: Zar stvarno nema Boga?« (str. 371)

To je uistinu vrlo lijepo i vrlo poetično, zvuci zvona se na taj način zavole, ali ipak takvo dokazivanje lišeno je svake apologetske vrijednosti.[2]

2. On tumači najpoznatije obrede i čini se da na taj način protestira protiv antiliturgijskog duha Rousseauovih pristalica

Chateaubriandu je bilo dovoljno da običaj bude kršćanski kako bi se potrudio dokazati da je taj običaj dobar i pun poezije. Posvećena crkvena odjeća i ukrasi pobuđivali su njegovo divljenje jer čine »jedini ostatak one starine koja je dospjela do nas.« Taj je argument mogao poslužiti kao neoboriv dokaz Chateaubriandovim suvremenicima koji su bili zaneseni onom starinom čiji autoritet nisu uzdrmali rušilački valovi velike revolucije. Solidnost ovih argumenata danas više ne važi.

Isto tako u *Le Génie du Christianisme* i drugdje nalazimo tumačenje religioznih obreda koje ljudi najviše poznaju: *Krštenje* (pogl. 6, I., l), *Misa za vjenčanje*, *Blagoslov za vjenčanje* (II.,I.,10, str. 42), *Večernja molitva* (*Martyrs*, II., str. 37), *Molitva za umiruće*, *Obredi Velikog tjedna* (str. 378; str. 391), *Spomeni svih pokojnih* (str. 397), *Pohod u crkvu poslije porođaja*, *Zaklinjanja*, *Pogreb*. Evo kako se Chateaubriand izražava o posljednja dva obreda:

> »Molitve kršćanskih obreda koje se odnose na svjetovne ili redovničke stvari, ili pak na jednostavne događaje u životu, predstavljaju savršena sjećanja, uzvišene osjećaje, velike uspomene u stilu koji je istovremeno jednostavan i veličanstven«.

Što se tiče *Pogreba* on tvrdi da se »samo u toj ceremoniji nalazi više ljepote negoli u svemu što poznamo od bogoštovlja za mrtve kod starih...« (str. 391).

---

[1] »Et cum melodia illius auribus insonuerit populorum, coexat in eis devotio fidei, procul pellantur omnes insidiae inimici, fragor grandium, procella turbium«. (Vidi: Pontificale Romanum)
[2] Vidi: *René*, str. 44, 394-396

On želi »znanstveno« dokazati tu tvrdnju prikazujući nam »jednog svećenika... obučenog u bijelo... gola čela, blijeda lica, zatvorenih očiju« koji izgovara »Bossuetovu pogrebnu molitvu za kraljicu Velike Britanije.«

Ili pak Chateaubriand dodaje malu, zaista vrlo lijepu skicu, ali bez ikakve apologetske vrijednosti: »Lijes, prekriven pogrebnim pokrovom, njihao se poput crnog maka iznad zlatne pšenice i grimiznog i plavetnog cvijeća.« (str. 394)

Ponavljane analize *Molitve za umiruće* i *Obreda posljednje pomasti* koje nalazimo razasute u Chateaubriandovu djelu, danas nam se čine kao oštrim protestom protiv Rousseaua koji u njima vidi samo zastrašivanje i *užas*. Autor *Géniea* smatra ih divnima: »Sad su to krikovi boli, sad krikovi nade; umrli jadikuje, raduje se, dršće, smiruje se, jeca i moli.« Sve dakle suprotno onome što je tvrdio Rosseau.

3. Njegovo poznavanje Liturgije površno je

Sve nam to dokazuje da je Chateaubriandovo liturgijsko znanje bilo je više sjajnije, negoli duboko. U njegovim očima bogoštovlje predstavlja ono što je dražesno i ljupko u religiji; ono što mora biti pristupačno svakom čovjeku:

> »Bog ne zabranjuje *ceste posute cvijećem* ako one služe da dođemo k njemu, i izgubljena ovca ne vraća se uvijek u tor samo strmim i teškim gorskim stazama« (*Génie*, *Uvod*). Kad Chateaubriand analizira ljepotu određenih obreda, riječi koje mu obično dolaze pod pero, uvijek se čine pomalo nejasne i neodređene.[3]

Stoga je istina da nam on zna majstorski nametnuti svoje vlastite dojmove koje osjeća prigodom nekoga lijepog vjerskog obreda; ali, nažalost, ti su dojmovi često vrlo površni za sve one koji su proučavali Dom Guérangera ili su čitali određene prodorne Huysmansove analize:

> »Većina psalama je *uzvišena u svojoj ozbiljnosti*. Služba za mrtve je remek-djelo; kao da se čuje *tupa jeka iz groba*... U obredima Velikog tjedna ističe se muka po sv. Mateju. Izvještaj evanđelistea, krikovi židovske svjetine, plemenitost Isusovih odgovora, *čine jednu patetičnu dramu.* (*Génie*, str. 284)

[3] On kaže npr.: »…i njegove divne molitve i njegove *uzvišene* ceremonije« (*Génie*, str.10)

4. On se služi Liturgijom da iz nje dobije u isto vrijeme sentimentalne i romantične učinke, ali ne da njome preoblikuje svoj vlastiti moralni život

Međutim njegovo sentimentalno shvaćanje Liturgije sačinjavat će, bez imalo sumnje, jedan od najbitnijih obilježja prvog procvata romantizma u Francuskoj obilježenog *Renéom* i drugim sličnim djelima.

Kao što će pola stoljeća kasnije Liturgija staviti u ruke Louis Veuillota moćno oruđe za njegovo političko djelovanje i kao što će François Coppéeu dati dokaz o demokratskom konceptu katolicizma, Liturgija je tako Chateaubrianda opskrbila prikladnim oruđem da Renéima svoga vremena pokaže kako je katolička vjera najosjećajnija vjera koja je ikada postojala na svijetu. Evo za to dokaza:

> »Noć se bližila: dok smo prolazili između dva zida u nekoj pustoj ulici, odjednom zvuk orgulja dopre do našeg uha i riječi hvalospjeva *Laudate Dominum omnes gentes* iziđoše iz unutrašnjosti obližnje crkve... *Ne bismo znali oslikati uzbuđenje što nam ga izazva to religiozno pjevanje;* činilo nam se kao da čujemo glas s neba...« (*Génie*, III., 5)

Ili pak: »Čini mi se kao da još čujem zvono koje je noću zvalo redovnice na bdijenje i na molitve. Dok je ono *polagano zvonilo* i dok su djevice *u tišini prilazile* oltaru Svemogućega, ja sam trčao k samostanu; tamo sam sâm, u podnožju zidova, *slušao u jednom svetom zanosu posljednje zvukove hvalospjeva* koji su se pod svodovima hrama miješali sa slabim šumom valova.« (*René*, str. 98)

Huysmans je umjesto Renéa mogao analizirati tekstove hvalospjeva koje su recitirale redovnice, pokazati ljepotu određenih mjesta u gregorijanskom pjevanju; možda ih i usporediti s nekom predrenesansnom slikom. Međutim Chateaubriand gotovo sigurno ne bi uopće poznavao te tekstove.

Liturgija je također sposobna, (to je mišljenje našega autora), učiniti da nam u duši zatitraju naše osobne i duboke žice i da nam sugerira one osjećaje straha koje su u Francuskoj i u inozemstvu poticali romantički pisci.[4]

Obred polaganja zavjeta opisan u *Renéu*, uspoređen s onim podrobno analiziranim u *En route*, omogućuje nam da savršeno shvatimo ponor koji rastavlja Chateaubriandov liturgijski romantizam od Huysmansovog realizma. Liturgija je u očima romantika samo jedno djelotvorno sredstvo da sjaj jednog prizora dođe do izražaja te da zasvijetli jedan karakter:

---

[4] HUGO, *Lucrèce Borgia*; E.T.A. Hoffmann itd...

»Silan narod ispunio je crkvu. Dovedoše me do klupe u svetištu; žurno sam se bacio na koljena, a da gotovo nisam ni znao gdje sam ni na što sam se odlučio. Svećenik je već čekao za oltarom; odjednom se tajanstvena rešetka otvori i Amélie zakorači, urešena svim nakitom svijeta. Bila je tako lijepa, bilo je na njenom licu nešto tako božansko da je pobudila val iznenađenja i divljenja. Pobijeđen veličajnom boli svetice, oboren veličajnošću religije, nestade svih mojih planova nasilja; ostavi me snaga, osjetih kako me je svezala neka svemoguća ruka, i umjesto psovki i prijetnji u svom sam srcu našao samo duboko klanjanje i jecaje poniznosti.«

»Amélie se smjesti pod baldahin. Žrtva otpoče pri svjetlu svijećnjaka, usred cvijeća i mirisa, što je trebalo učiniti žrtvu paljenicu ugodnom. Kod prikazanja svećenik skinu svoje svečano crkveno odijelo, ostade samo u lanenoj tuniki, uspe se na propovjedaonicu, i u jednostavnom i patetičkom govoru oslika sreću djevice koja se posvećuje Gospodinu. Kada je izgovorio riječi: ›*Ona se pojavila poput tamjana što izgara na vatri*', među prisutnima kao da se proširio veličanstven mir i nebeski mirisi; osjećali smo se kao u zaklonu pod krilima mistične golubice i povjerovali bismo da vidimo anđele kako silaze na oltar i uzlaze prema nebesima s mirisima i krunama.«

»Svećenik dovrši propovijed, ponovno obuče misno ruho i nastavi žrtvu. Amélie, podržavana dvjema mladim redovnicama, klekne na zadnju stepenicu oltara ... Religija doseže svoj vrhunac. Moja sestra okoristi se mojom smetenošću, smjelo ispruži glavu. Njezina bujna kosa pade na sve strane pod posvećeno željezo; duga etaminska haljina nadomjesti za nju nakit ovoga vremena, ali ju ne učini ništa manje dirljivom; nabori njezina čela kriju se pod lanenom vrpcom, a tajnovita koprena, dvostruki simbol djevičanstva i vjere prati njezinu zauvijek ošišanu glavu...«.

»Međutim Amélie još nije izgovorila svoje zavjete; i da umre svijetu trebala je još proći kroz grob. Moja sestra legne na mramor; po njoj rasprostru mrtvačko platno; četiri svijeće označuju mu četiri ugla. Svećenik, sa štolom oko vrata, s knjigom u ruci, počinje Obred za mrtve dok ga mlade djevice nastavljaju. O *radosti vjere, kako ste veličanstvene, ali kako ste strašne.« (René*, str. 95-96).

Nakon što se divio lijepom opisu tog ganutljivog religioznog obreda, tko bi posumnjao da je Amélie pod pogrebnim velom priznala da već odavna izgara vatrom rodoskvrne strasti.

Liturgija je u toj zgodi bila samo tek romantičnim instrumentom. »Nesretni René je u Liturgiji vidio samo prigodu da oslobodi svoju maštu

i da pokaže svoj genij...« tvrdi A. Mortier[5] posve ispravno u jednom članku koji je prouzrokovao određeno zaprepaštenje u liturgijskim sredinama Pariza.[6] Zato njegova tvrdnja da je Chateaubriand bio »epikurejac s katoličkom maštom« čini nam se ispravna obzirom na ono što se tiče Liturgije. Zaista, kod Chateaubrianda se osjeća sklonost prema vanjštini, blještavilu i ljepoti bogoštovlja, dok su vrlo rijetki odlomci u kojima bismo kod njega mogli osjetiti težnju da preobrazi – kao na primjer kod P. Claudela – svoj vlastiti život prema učenju koje sadrže sveti tekstovi.

5. On je stoga uspješno reagirao protiv »antiliturgijske kuge«

Njegova liturgijska shvaćanja mogla bi se kritizirati s drugih gledišta, ali ako se prebacimo u njegovo doba moramo priznati da su njegove zasluge neprocjenjive za liturgijsku obnovu koja se dogodila u Francuskoj. Dom Guéranger je u *Institutions liturgique* (II., str. 587) vještom pronicljivošću i neospornom sposobnošću analizirao djelo našega pisca:

> »Pojavom *Génie du Christianisme*«, kaže slavni benediktinac, »istinski vrhunac za religiju, *započinje reakcija protiv antiliturgijske kuge*«. Zatim: »Autor je jedinstvenim talentom istaknuo harmoniju između vjerskih obreda i velikih prizora prirode.« (II., 587).

6. Jedna od njegovih zasluga jest što je pokazao sklad koji postoji između prirode i religioznih obreda. Njegovi logički izvodi nisu baš posve točni

Pokušali smo dokazati u prethodnim odlomcima prvu tvrdnju Dom Guérangera da je Chateaubriand započeo onu borbu protiv antiliturgijskog duha koja je trebala, nakon vrlo oštrih rasprava, dovesti Francusku rimskom jedinstvu, a sada nam je potrebno zaustaviti se nekoliko trenutaka na drugoj točki. Zaista, autor *Atalae* nam izričito kaže da »*su svečanosti kršćanstva na divan način usklađene sa scenama prirode*. Svetkovina Stvoritelja dolazi u trenutku kada nebo i zemlja objavljuju njegovu moć, kada šume i polja vrve novim naraštajima«.

Nakon što nam je dao nekoliko opisa religioznih obreda (*Génie, Rogations*, str. 367) i nakon što je pokazao sklad koji postoji između njih i prirode, on nastoji dokazati da je utjecaj obreda na narod nezaobilazno moralizatorski: »U našim svetkovinama«, kaže on, »sve je potpuno moralno.« (str. 385).

---

[5] A. MORTIER, *La Liturgie dans Le Roman* (*Revue pratique d'Apologétique*, 1918., str. 481-483)
[6] *Annuaire de la Société des Amis de l'Art Liturgique*, 1918. *Art Catholique*, str.113-114, i bilješka 10.

Odvelo bi nas predaleko kad bismo htjeli navesti sve odlomke koji se odnose na sve te tvrdnje. Evo još nekoliko izvadaka: »Bogojavljenje je uvijek razveseljavalo obitelji, jer su se one okupljale oko kolača koji su predstavljali darove Mudraca.« Liturgija zatim vrši sretan utjecaj na odgoj estetskog ukusa naroda:

> »U noći Mesijina rođenja skupine djece koja su se klanjala jaslicama, *rasvijetljene i cvijećem ukrašene crkve*, (*Sully Prudhomme*, str. 333) narod koji se tiskao oko kolijevke svoga Boga, kršćani koji se u nekoj udaljenoj kapelici izmiruju s nebom, radosne aleluje, zvuci orgulja i zvona pružaju svečanost punu nevinosti i veličanstvenosti.«[7]

Već smo naveli odlomak iz *Renéa* u kojem su se »posljednji zvuci hvalospjeva miješali sa slabim *šumom valova*.« (str. 98).

Isto tako prisustvujemo u *Atali* obredu *Posljednje pomasti* (str. 62) usred divlje prirode i u istom djelu divimo se toj slikovitoj *misi* u kojoj sve teži da što više uzvisi taj veličanstven vjerski obred.[8]

Gledajući ga posve izbliza u njemu ćemo naći čitavo Chateaubriandovo liturgijsko poimanje. Neusporedivom i sjajnom pejzažistu pridružuje se apologet neoprostive lakoće. Budući da ga raznježi ljepota jednoga takvog prizora on iz njega zaključuje da je kršćanstvo jedina prava vjera. To je zaista takva apologetika kakvu se nikada ne bi smjelo predstavljati. Evo dokaza:

> »Čim je božanski svećenik obukao bijelu tuniku od dudove kore, svete posude izvađene su iz tabernakula podno križa, oltar se priprema na jednom dijelu litice, voda se crpi iz obližnjeg gorskog potoka, a grozd jednog divljeg trsa dade vino za žrtvu. Svi kleknusmo u visoku travu; misterij počinje. Svitalo je iza brda; istok se rumenio. Sve bijaše zlatno i ružičasto u toj samoći. Zvijezda, najavljena tolikim blještavilom, iziđe napokon iz ponora svjetla i njezina prva zraka susretne posvećenu hostiju koju je svećenik tog trenutka dizao u visine. O, čari religije! O veličanstvenosti kršćanskog bogoštovlja! Umjesto prinosnika žrtve stari pustinjak, umjesto oltara stijena, umjesto crkve pustinja, umjesto ministranata nevini divljaci. Ne, nimalo ne sumnjam; u trenutku kad smo se bacili ničice, dogo-

---

[7] Vidi: analiza *Mise*, str. 381

[8] LEVRAULT je isto tako ispravno tvrdio da se Chateaubriand silno trudi upozoriti nas na poeziju bogoštovlja: slavljenje mise na litici, krštenje i vjenčanje pod vedrim nebom, procesija s blagoslovom polja. I iz svega se toga rađa nepomućena sreća. (*Le Roman*, str.74)

dio se veliki misterij i Bog je sišao na zemlju jer sam osjetio da je sišao u moje srce.« (Atala, str. 49).

Ovom opisu treba pridodati onaj u kojem je Chateaubriand sažeto opisao ljepotu hvalospjeva koje su pjevali mornari beskrajem Atlantskog oceana. Rijetko je, uistinu, u literaturi naći jedno takvo poetsko mjesto u kojem je ljepota bogoštovlja tako usko povezana sa raskošima prirode.[9]

7. Liturgijske ceremonije često izriču nacionalno oduševljenje Francuza

Donosimo još kao dokument onu scenu u kojoj je Chateaubriand želio tome skladu između prirode i Liturgije pridružiti i narodno oduševljenje koje se često sasvim prirodno izražava u *Liturgiji* u Francuskoj:

> »Napokon, upravo je to oduševljenje dovelo do *Te Deuma*. Kad je zaustavivši se na ravnicama Lensa ili Fontenoya, usred dima od baruta i krvi što se još pušila, francuska vojska izrešetana vatrom rata, prignula koljena i zapjevala himnu Bogu bitaka, ili pak kad je usred svjetiljaka, zlatnog nakita, svijeća, miomirisa, uz uzdisaje orgulja, njihanje zvona, uz brujanje instrumenata ta himna odjekivala tako da su podrhtavali stakleni prozori, kripte i kupole bazilika, tada nije bilo nijednog čovjeka koji ne bi bio ponesen, nijednog čovjeka koji ne bi osjetio da ga nekako pokreće onaj silni zanos kojim je zablistao Pindar u Olimpijskom gaju ili David kod potoka Cedrona.«[10]

Kasnije ćemo vidjeti kako ovakvi opisi liturgijsko-patriotskih obreda postaju sve brojniji kod francuskih pisaca i u vrijeme svjetskog rata dosežu svoj vrhunac (Henri Ghéon, *Témoignage d'un Converti – Svjedočanstvo jednog obraćenika*).

8. Zaključak

Sve u svemu, Chateaubriand zauzima važno mjesto među liturgijskim piscima. Iako njegovo znanje nije bilo ni široko ni duboko – izgleda čak da nije ni poznavao poeziju Brevijara[11] – te premda je njegovo znanje bilo daleko ispod znanja velikih klasika XVII. stoljeća, njemu pripada čast što je uspješno reagirao protiv antiliturgijskog shvaćanja prethodnog stoljeća.

---

[9] *Génie* I., V., 12, str.114; *Génie* III.,V.,5 »Ils sont passé« (prošli su) pa do «étaient descendus« (sišli su).
[10] J. de MAISTRE imao je gotovo iste osjećaje obzirom na *Te Deum*.
[11] Sve što smo mogli utvrditi po tom predmetu jest njegovo poimanje Racineovog *Traduction des Hymnes du Bréviaire* (*Prijevod himana iz brevijara*). (*Génie, str. 375)*

Zato je on prokrčio put Dom Guérangeru koji se pun strastvenog oduševljenja za civilizaciju srednjega vijeka koju je Chateaubriand veličao dao potom na njezino znanstveno proučavanje, da bi u njoj otkrio do tada neslućenu umjetnost Liturgije. Promatrane iz isključivo literarnog ugla, njegove zasluge su u tome što nam je ostavio veliki broj majstorskih opisa u kojima obredi bogoštovlja čine skladnu i poetsku cjelinu s velikim zbivanjima u prirodi. Njegovi oponašatelji, a to su Renaudière, Delille ili Fontanes, daleko su zaostali za svojim učiteljem. Njihovi opisi liturgijskih i pučkih obreda nemaju one snage i pjesničke veličine koja Chateaubriandovu djelu daje istinski pečat.[12]

Oni su zanimljivi povjesničaru Liturgije samo iz strogo dokumentarnog razloga: on iz njih saznaje u kojim se obredima više uživalo za vrijeme prvoga Imperija i ništa više.

[12] Nalazimo ih u *L'Appendice du Génie* (Dodatak *Génieu*).

III. POGLAVLJE

JOSEPH DE MAISTRE

1753. – 1821.

FELICITE ROBERT DE LAMENNAIS

1782. – 1854.

1. Potrebno je povezati J. de Maistrea sa Chateaubriandom zbog njegova načina analize psalama i Te Deuma – 2. On literaturu promatra pod filozofskim kutom i mogao bi se nalaziti na popisu pisaca nazvanih »apologeti« – 3. Često sigurnim znanjem prosuđuje određene liturgijske pjesnike – 4. Njegovo dokazivanje o univerzalnosti psalama izgleda da je poslužilo kao model Taineu i nekim drugim piscima. – 5. Zaključak o J. de Maistreu – 6. Lamennais se služi liturgijskim izrazima kako bi dao više sjaja svome stilu – 7. Zaključak

* * *

1. Potrebno je povezati J. de Maistrea sa Chateaubriandom zbog njegova načina analize psalama i Te Deuma

Odlučan branitelj katolicizma Joseph de Maistre približava se Chateaubriandu estetskim procjenama određenih liturgijskih pjesama. Tako je uspoređivao Davidove psalme s Pindarovim himnima pa je konačno došao do zaključka da psalmi daleko nadvisuju pjesme grčkoga pjesnika. Zato u *Soirées de Saint-Petersbourg (Petrogradske večeri,*1821.) nalazimo literarnu analizu *Te Deuma* koja je izvanredno lijepa i impresivna:

> »Jer ne vjerujem da bi bilo moguće upotrijebiti ljepšu molitvu u znak zahvale za pobjede dobivene samo od njega... To je živa poezija, oslobođena bilo kakvih sredstava umjetnosti. Sumnjam da su vjera, ljubav, zahvalnost ikada progovorili istinitijim i prodornijim jezikom.«[1]

[1] *Soirées de Saint-Petersbourg, VII. Entretien,* II., str. 48–49

2. On literaturu promatra pod filozofskim kutom i mogao bi se nalaziti na popisu pisaca nazvanih »apologeti«

Ništa čudno ako taj filozof analizira Liturgiju iz kuta kršćanske filozofije. On u tom najavljuje način E. Helloa, i mogao bi se tako naći na popisu »apologeta« o kojima ćemo kasnije govoriti: »Jer molitva svakog naroda jest neka vrsta pokazatelja koji nam matematičkom preciznošću pokazuje moralno stanje toga naroda.«[2]

Ili pak: »To posljednje opažanje uočio sam tisuću puta prisustvujući našoj lijepoj liturgiji. Slične molitve mogu biti samo proizvod istine i u krilu istine.«[3]

3. Često sigurnim znanjem prosuđuje određene liturgijske pjesnike

J. de Maistre ne zadovoljava se samo iznoseći tvrdnje lišene svakoga znanstvenog temelja. Kao oštar logičar trudi se dokazati što bolje može svaki sud koji je izrekao o bilo čemu. Njegovo estetsko rasuđivanje pomaže mu u filozofskom prosuđivanju: »Čitajte Santeuilove himne, koje je možda malo olako prihvatila pariška Crkva; oni sigurno zabruje u uhu, ali nikada ne *mole*, jer je on bio sam kada ih je sastavio.«[4]

Nekoliko godina poslije Dom Guéranger gotovo će izreći smrtnu osudu Santeuilu, tom piscu koji je u isto vrijeme slobodouman i religiozan.[5] Tako će sud koji je iznio filozof J. de Maistre potvrditi jedan od najvećih liturgičara modernog razdoblja.

4. Njegovo dokazivanje o univerzalnosti psalama *izgleda da je poslužilo kao model Taineu i nekim drugim piscima*

Čini se čak da su se brojni kasniji pisci inspirirali liturgijskim prosudbama našega filozofa. Nije li odlomak o univerzalnosti *psalama* koji ćemo citirati poslužio kao model i samome Taineu?[6]

> »David, naprotiv, prkosi vremenu i prostoru, jer on nije ništa uskladio ni s mjestima ni s okolnostima: on je slavio samo Boga i besmrtnu istinu što On jest... Psalmi su istinska *evanđeoska priprava*; jer nigdje drugdje nije bolje vidljiv duh molitve, koji je Božji duh, i posvuda se u njima čitaju obećanja o svemu što posjedujemo... Pa i kad se čini da je sadržaj psalma potpuno sporedan... ipak

---

[2] *isto*, II., str. 50
[3] *VI. Entretien*, I., str. 359
[4] *isto*, I., str. 360
[5] *Institutions Liturgiques*, II., str. 70–82
[6] *Philosophie de l'Art*, II., 3, str. 266

njegov genij uvijek izmiče tom suženom krugu; *on uvijek generalizira... ne postoji nijedan redak koji ne bi pripadao svim vremenima i svim ljudima.*«[7]

»David je uslišan, jer je slavio samo Vječnoga; njegove pjesme nose u sebi dio vječnosti. Rasplamtjeli glasovi, povjereni žicama njegove božanstvene lire još i sada odjekuju nakon trideset stoljeća na svim stranama svemira. Sinagoga čuva psalme; Crkva se požurila da ih prihvati; *poezija svih kršćanskih naroda ih je prisvojila*, a već više od trideset stoljeća sunce ne prestaje osvjetljivati nekoliko hramova čiji svodovi odjekuju tim svetim himnima. Pjevaju ih u Rimu, u Ženevi, u Madridu, u Londonu, u Quebecu, u Moskvi, u Pekingu, u Botany-Bayu; šapću ih u Japanu.«[8]

Što se tiče kultova nekršćanskih religija, smatrao je da ih sve treba svesti na jedno zajedničko porijeklo: »Prevareni negativnom religijom i suhoparnim kultom, oni (nevjernici) nisu upoznali vječne oblike pozitivne religije koji se pronalaze posvuda.«[9]

5. *Zaključak o J. de Maistreu*

J. de Maistre se svojim estetskim analizama *Psalama* i *Te Deuma*, koje često uspoređuje s pjesmama grčke antike, povezuje s autorom *Génie du Christianisme*.

Razlikovna obilježja njegovih liturgijskih shvaćanja ipak su posve druge vrste; budući da je mislilac, on to gleda iz filozofskog kuta pa iz toga izvlači argumente da razjasni određene probleme kršćanske filozofije. U tom se on dakle javlja kao snažan preteča »apologeta« koji će se također time poslužiti da zorno prikažu neku tezu sa filozofskog (Hello), političkog (Veuillot), socijalnog (Coppée), nacionalnog (Barrès) ili apologetskog polja (Obraćenici!).

6. *Lamennais se služi liturgijskim izrazima da bi dao više sjaja svome stilu*

Stavljamo uz Joseph de Maistrea također Felicitea Roberta de Lamennaisa, tog novinara i sociologa koji ipak ima, iako različitoga političkog mišljenja, veliki broj dodirnih točaka s velikim misliocem o kojem smo upravo govorili.

---

[7] *VII. Entretien*, str. 55-57. On svoje tvrdnje potkrjepljuje psalmima: ps.138, r. 7,8,9.10; ps. 91, r. 5,6,7; ps.14, r.10

[8] *isto*, II., str. 77

[9] *isto*

Posve je prirodno da je dobro poznavao Liturgiju autor djela *Paroles d'un Croyant* (*Riječi jednog vjernika,* 1834.) i autor mnogih drugih djela koja nas se i danas veoma doimlju zbog društvenih poimanja koja su još uvijek veoma aktualna. Već kao svećenik nužno je morao veoma dobro poznavati te molitve, tako zanimljive i poučne, koje se koriste u obredima. Kod njega uistinu susrećemo brojne aluzije na *psalme*; njegov stil poprima često takav polet da gotovo zaboravljamo da to nije biblijska poezija koja nas očarava dok čitamo njegova djela. Da bismo se o tome uvjerili, treba samo prolistati poglavlje XXIII., str. 67–70 u *Paroles d'un Croyant* u kojem se nalazi onaj glasoviti splet psalma *De profundis* s *Litanijama Blažene Djevice Marije*.

Aluzije na druge liturgijske tekstove ne susreću se tako često. Ipak ih primjećujemo s vremena na vrijeme. Za primjer navodimo onaj zanosni i ritmički početak djela koje smo upravo prije nekoliko trenutaka spomenuli: »U ime Oca i Sina i Duha Svetoga, Amen. Slava Bogu na visini i na zemlji mir ljudima dobre volje!« (str. 7 i str. 51).

7. Zaključak

Očito je dakle, da se Lamennais ne služi Liturgijom poradi njezine doktrinarne vrijednosti: ona je pod njegovim perom jednostavno stilističko oruđe, kojim se služi da sjajnije ukrasi razigrani i zanosni tijek svojih misli.[10]

[10] Odvelo bi nas predaleko kada bismo htjeli iznijeti sve pojedinosti koje se tiču utjecaja Liturgije na Lamennaisa. Donosimo ovdje iz Strowskieva *Tableau de la Literature* istaknuti odlomak: »Bio je osobito iznenađen dramatskom ljepotom katoličkih obreda koje su tajanstveno slavili neprisegnuti svećenici koji su davali svoj život za svoju vjeru.« (str. 237) Ta profinjena osjećajnost za ljepote Liturgije, jedna je od najistaknutijih obilježja francuskog mentaliteta.

IV. POGLAVLJE

VICTOR HUGO

1802. – 1885.

1. Hugo je protivnik Liturgije, ali se njome ipak služi da bi iz nje izvukao pjesničke efekte – 2. Njegov vjerski odgoj odvijao se pod utjecajem Liturgije, a to se primjećuje u njegovim prvim zbirkama stihova – 3. Njegov stil odaje utjecaj Liturgije – 4. U svome djelu Notre Dame de Paris služi se Liturgijom da bi iz nje izvukao efekte strave te tako najavljuje Barbey D'Aurevillyja i Huysmansov roman Là-bas – 5. Lucrèce Borgia pobuđuje osjećaje strave – 6. *La Princesse lointaine* i *Cyrano de Bergerac* od E. Rostanda pa *Annonce faite á Marie* od P. Claudela otkrivaju poput drame V. Hugoa liturgijske prizore – 7. Rostandove i P. Claudelove drame razlikuju se od *Lucrèce Borgia* jer se u njima Liturgija ne koristi da pobuđuje osjećaje strave

1. Hugo je protivnik Liturgije, ali se njome služi da bi iz nje izvukao pjesničke efekte

Dugo smo oklijevali prije negoli smo se odlučili Victora Hugoa smjestiti tako blizu Chateaubrianda. Hugo je u zrelim godinama, u djelu *Contemplations (Razmatranja)*, s liturgijskog stajališta bliži Lamartineu nego Chateaubriandu. Njegovi lirski zanosi jesu nešto najosobnije; njegovo pjesničko nadahnuće koje nas (kao u *Pauca meae*) često podsjeća na Psalme, ipak nosi pečat skupine pisaca koje smo obuhvatili pod imenom »antiliturgičari«. Hugo je dakle u onome što se odnosi na njegovo filozofsko uvjerenje, protivnik liturgijske estetike. Međutim, kao iskreni obožavatelj srednjega vijeka, zbog čega smo ga smjestili kraj Chateaubrianda, nije se znao oteti utjecaju Liturgije. Želimo dakle analizirati njegovo djelo s toga stajališta.

2. Njegov vjerski odgoj odvijao se pod utjecajem Liturgije, a to se primjećuje u njegovim prvim zbirkama stihova

Ako uzmemo njegova mladenačka djela, u njima nalazimo brojne liturgijske podsjetnike. Određeni broj *Oda* i *Balada* neposredno je nadah-

nut molitvama Crkve.[1] Te nam pjesme dokazuju činjenicu da je prvo obrazovanje našega pjesnika bilo neposredno vjersko i da je liturgijsko učenje igralo znatnu ulogu u prvih dvadesetak godina prethodnoga stoljeća. Još više, lako je prepoznati tragove mladenačkih uspomena čak i u njegovim kasnim djelima.[2]

3. Njegov stil odaje utjecaj Liturgije

Njegov pjesnički stil često dokazuje da je mnogo puta, makar i nesvjesno, bio pod utjecajem liturgijskog pjesništva. Nisu kod njega rijetki izrazi kao »sijali su idući« (Ps 125,5)[3] »a ja crv sam na kamenu« (Ps 21,7).[4] Susrećemo u *La Légende des siècles* (*Legenda vjekova*) aluzije na druge liturgijske obrede: *na posvećenje kralja5, na misu*[6], *na gregorijansko pjevanje*[7] i tako dalje. Uzevši u obzir veličinu pjesničkog stvaralaštva Victora Hugoa, treba priznati da to i nije mnogo, što je samo dokaz više da njegova simpatija prema Liturgiji nije bila previše naglašena.

4. U svome djelu Notre Dame de Paris *služi se Liturgijom da bi iz nje izvukao efekte strave te tako najavljuje Barbey d'Aurevillyja i Huysmansov roman* Là-bas

Hugo, kao savršen majstor u svojoj umjetnosti, primijetio je da bi se Liturgija mogla »iskoristiti« tako da se iz nje izvuku pjesnički efekti. Chateaubriand je to uspješno pokušao u svom *Renéu*, a Victor Hugo će to učiniti u *Notre-Dame de Paris* i u *Lucrèce Borgia*. U tim dvama djelima on Liturgijom pojačava efekte strave. Tako u njegovu romanu prisustvujemo jednom *Suđenju vješticama.8* Recitiranje *Molitava* i *Psalama*, onako kako je to priredio Victor Hugo, uistinu izaziva čitateljeve živce i pobuđuje osjećaje strave:

> »Međutim, vidjelo se kako se zbunjeno miče nekoliko svećeničkih glava daleko u sjedalima kora, a u trenutku kada se otvoriše velika vrata, iz crkve se zaorio pjev dubok, prodoran i monoton, koji je

---

[1] *Action de Grace* (Zahvala), prema Ps 125, 5; *Les Funerailles de Louis XVIII*. (Pogreb Luja XVIII.) prema Ps 86,10; *Le sacre de Charles X*; (Krunidba Ch.X)

[2] Chatiments (Le *Te Deum* du 1er Janvier, *A un Martyr; Idylles*; *A des journalistes de robe courte*.) – Kazne (Te Deum 1. siječnja; Jednom mučeniku; Idile, Novinarima kratke haljine...)

[3] *Légende des Siècles* (*La Terre, Hymne*) – Legenda vjekova (Zemlja, Himan).

[4] *isto*: *Le petit Roi de Galice*; *Le Crucifix* – Galicijski kraljević; Raspelo

[5] *Evidramus*, IV.

[6] *L'Aigle du cirque* – Cirkuski orao

[7] »Dvije sestre imale su na glavi koprenu, a njihov se ozbiljni pjev uspinjao k nebu u sumrak« (SULLY PRUDHOMME, *Poèmes tragiques*, str. 130).

[8] Susrećemo istu liturgijsku temu u romanima: *Gil Blas* od LESAGE i *Cinq-Mars* od DE VIGNY.

kao na mahove udarao po glavi osuđenice odlomcima žalobnih psalama: ›Non timebo millia populi circumdantis me; exsurge, Domine, salvum me fac, Deus.‹ (Ne bojim se tisuća ljudi što me opsjedaju dušmanski. Ustani, o Gospodine! Spasi me, o Bože moj! – Ps 3,7-8.) – ›Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam... Infixus sum in limo profundi; et non est substantia.‹ (Spasi me, Bože: vode mi dođoše do grla! U duboko blato zapadoh i nemam kamo nogu staviti. – Ps 69,2-3)

U isto vrijeme jedan drugi glas izdvojen iz kora, započinjao je pjevati na stepenici glavnog oltara ovo melankolično prikazanje: ›Qui verbum meum audit et credit ei qui misit me, habet vitam aeternam et in judicium non venit; sed transit a morte in vitam.‹ (Tko sluša moju riječ i vjeruje onomu koji me posla, ima život vječni i ne dolazi na sud, nego je prešao iz smrti u život. – Iv 5,24)

Taj pjev što ga je nekoliko staraca, utonulih u svoju tamu, iz daleka pjevalo nad tim lijepim stvorom, punim mladosti i života, što ju je milovao topli proljetni povjetarac, a svu zapljuskivalo sunce, – bila je to misa za mrtve... Tada se u crkvi prekide pjev. Veliki zlatni križ i povorka sa svijećama pokrenu se u polumraku... Duga procesija svećenika u misnicama i đakona u dalmatikama išla je ozbiljno naprijed i pjevala psalme: ›De ventre inferi clamavi, et exaudisti vocem meam, et projecisti me in profundum in corde maris, et flumen circumdedit me.‹ (Iz utrobe Podzemlja zazvah, i ti si mi čuo glas. Ti me baci moru u dubine, i voda me opteče. – Jona 2, 3-4)

Nije slušala piskutljiv glas pisara dok je čitao kobni tekst priznanja zločina. Kad su joj rekli neka odgovori *Amen*, odgovorila je *Amen*...

Tada on povika pogrebnim glasom: ›I nunc, anima anceps, et sit tibi Deus misericors.‹ (Idi sada, sumnjiva dušo, i neka ti Bog bude milostiv!)

Bila je to ona zlokobna rečenica kojim se običavalo završiti takve tužne ceremonije. To je bio dogovoreni znak svećenika krvniku. Puk se spusti na koljena.

›Kyrie eleison‹, rekoše svećenici što su ostali pod nadvratnim lukom.

›Kyrie eleison‹, ponovi svjetina onim žamorom koji zapljuskuje sve glave poput buke uzburkanog mora.

›Amen‹, reče arhiđakon.

Okrenu leđa... vidjelo se kako nestaje... pod zamagljenim lukovima katedrale, a njegov zvonki glas postupno se gasio u koru pjeva-

jući ovaj *stih očaja*: ›Omnes gurgites tui et fluctus tui super me transierunt...‹ (Sve poplave tvoje i valovi oboriše se na me. – Jona 2,4).« *(Notre Dame de Paris, VIII., 6)*

Victor Hugo trudio se dakle da u Liturgiji pronađe najtamnije i najsurovije detalje pa da ih primijeni na najsugestivniji način.

Barbey d'Aurevilly će dvadeset godina kasnije s *Ensorcelée (Začarana)* ići stopama svog prethodnika. Liturgija će i njemu dati elemenata prikladnih da se čitateljima digne kosa u zrak. Ako bismo, dakle, željeli slijediti svu evoluciju liturgijskog sotonizma, kojega je Hugo pokrenuo u romanu, ali koji je zapravo jednako star kao i sama Liturgija[9], trebali bismo navesti *Là-Bas* (*Tamo dolje*) od Huysmansa, *Le Demon de Midi (Podnevni demon)* Paula Bourgeta i *La Colline inspirée (Nadahnuti brijeg)* Mauricea Barrèsa. Budući da ćemo ta djela proučavati malo poslije, moramo sada pristupiti jednom drugom predmetu i vidjeti kako se Victor Hugo znao okoristiti Liturgijom i kakve je dojmove *Lucrèce Borgia* izazvala kod gledatelja.

5. Lucrèce Borgia pobuđuje osjećaje strave

Evo što kaže Hugo u predgovoru svoje drame:

> »On« (pjesnik) »uvijek će rado učiniti da se pojavi mrtvački lijes u dvorani banketa ili molitva za mrtve kroz refrene orgije... Dopustit će katkada da razuzdani karneval zapjeva na sav glas naprijed na sceni, ali će mu on doviknuti s drugog kraja kazališta: *memento quia pulvis es (sjeti se da si prah)*.«

Hugo dakle sam priznaje da mu Liturgija služi samo kao pjesničko oruđe; on želi na moral javnosti vršiti spasonosni utjecaj suprotstavljajući nemoral smrti. I tako on u gozbenu dvoranu, u kojoj zločinci i bučni bećari loču i žderu, uvodi jednu »dugu povorku bijelih i crnih pokornika, kojima se vide samo oči kroz rupe njihovih kukuljica, pred njima je križ, a baklja u ruci… Oni pjevaju zloslutnim tonom i tužnim glasom: *De profundis clamavi ad te, Domine (Iz dubine vapijem k tebi, Gospodine, Ps 130)*. Idu i tiho se redaju s obje strane dvorane i tu ostaju nepomični poput kipova, dok ih mladi plemići gledaju s užasom.« Zatim se slavljenike upozori da su svi otrovani, a da se to potvrdi, »redovnici se razmaknu i otkriju pet mrtvačkih ljesova, svaki pokriven crnim platnom...« pripremljenih za svih pet prisutnih plemića.

---

[9] Obredi za Novu Godinu, parodije na liturgiju; satanizam za Luja XI., i za Luja XIV. (Huysmans, *La-Bas*; evolucija riječi »hokus pokus«– hoc est corpus meum – su tome dokaz).

6. La Princesse lointaine i Cyrano de Bergerac *od E. Rostanda pa* Annonce faite á Marie *od P. Claudela otkrivaju poput drame V. Hugoa liturgijske prizore*

Victor Hugo, romantik, sav je u toj surovoj sceni. Lako se primjećuje: kršćanski misteriji za njega imaju samo toliku vrijednost ukoliko ih se može prilagoditi redovitom kalupu literarnih oblika romantizma. Unatoč toj očitoj zlouporabi Liturgije, čini se da je ta drama kao i *Notre-Dame de Paris* izvršila spasonosni utjecaj na neke kasnije pisce.

Cyrano i *Princesse lointaine* Edmonda Rostanda zajedno s *Annonce faite a Marie* Paul Claudela poslužit će nam kao primjerak za cijelu školu koja se trudila da upotrijebi Liturgiju u drami. Joffroy Rudel u *Princesse lointaine* umire čuvši izjavu ljubavi svoje napokon pronađene drage. Njezine riječi popraćene su »šapatom molitava (za umiruće) koje pokriva zvuk harfe.«

I sam Cyrano umire u trenutku kada je »zvono kapelice zazvonilo, vide se na dnu aleje redovnice koje su krenule na molitvu.«[10]

7. Rostandove i P. Claudelove drame razlikuju se od Lucrèce Borgia *jer se u njima Liturgija ne koristi da pobuđuje osjećaje strave*

Umjetnički postupak Hugov i Rostandov, dakle, posve je isti. Za obojicu je Liturgija samo sredstvo što ga podvrgavaju svojim pjesničkim zahtjevima. Ali jedan se ističe nad drugim samo toliko kolika je razlika između Hugoova romantizma i Rostandova neoromantizma.

Dok nam Hugo izmamljuje osjećaje straha i užasa, Rostand nas omata u blage i nježne melodije koje nas prenose u svijet snova. Što se Claudela tiče, o njemu ćemo govoriti više kasnije. Ipak je dobro da već sada upozorimo da je Claudel znatno usavršio postupak Victora Hugoa dodajući mu jedan posve novi element i do tada nepoznat u modernoj literaturi: u *L'annonce faite a Marie* Liturgija zauzima aktivan dio u radnji. Ona čudo čini shvatljivim nastojeći nas prenijeti u nadnaravni svijet u kojemu prirodni zakoni poprimaju posve različito lice od onoga što smo navikli gledati u svakodnevnom životu.

[10] Primjetivši to, Cyrano kaže: »Neka idu moliti jer im je zvono zazvonilo. Nedostajalo mi je malo harmonije...evo je.«

ROMANOPISCI

V. POGLAVLJE

JULES BARBEY D'AUREVILLY

1808. – 1889.

1. Barbey D'Aurevilly izvlači iz Liturgije turobne efekte kao što je to činio Hugo u Notre-Dame de Paris *– 2.* L'Ensorcelée (Začarana) *dokazuje da je Liturgija u Normandiji igrala znatnu ulogu, stoga je taj roman dokument liturgijske obnove koja se počela provoditi u francuskoj književnosti – 3. Estetska vrijednost Liturgije ga zanima; njezino doktrinarno značenje ostavlja ga gotovo ravnodušnim*

* * *

1. Barbey d'Aurevilly izvlači iz Liturgije turobne efekte kao što je to činio Hugo u Notre-Dame de Paris

Najavili smo taj izdanak romantizma govoreći o romanu *Notre-Dame de Paris*. Barbey D'Aurevilly poslužio se, uistinu, Liturgijom da pojača zlokobni sjaj svojih sotonskih romana. U *Ensorcelée* prisustvujemo slavljenju svečane mise u kojoj svećenik zločinac koji je začarao nevinu ženu biva ubijen od njezina muža u trenutku kada je podigao hostiju. I narod u Blanchelandeu, normandijskom gradu u kojemu se dogodio taj zločin, pripovijeda da fantom župnika Croix-Jugana započinje svake večeri misu, a nikada je ne uspijeva dovršiti.

2. L'Ensorcélee *dokazuje da je Liturgija u Normandiji igrala znatnu ulogu,* stoga *je taj roman dokument liturgijske obnove koja se počela provoditi u francuskoj književnosti*

Opisi liturgijskih scena toga pisca pružaju nam izvanredan dokaz vrlo važne uloge koju je Liturgija igrala kod Normandijaca, a isto tako nam pokazuje liturgijsku obnovu u francuskoj književnosti uopće: »U Normandiji, još za moje mladosti, najsvečaniji od svih obreda koji su privlači-

li puk u crkve i oni koji su najviše potresali maštu puka bile su pogrebne svečanosti.«[1]

Budući da romanopisac i literarni kritik imaju jednak udio utjecaja u djelu našega pisca, ne bi bilo ništa čudno ako bismo među opisima različitih obreda otkrili zanimljiva razmatranja o teoriji Liturgije.

> »Ne zaboravimo reći da se nalazimo u Adventu, u vremenu očekivanja za Crkvu, izmučenu pokorom, a to se očekivanje tako dobro slaže s tugom zime. Budući da *ima na raspolaganju sve veličine poezije* da izrazi veličinu svih istina, čini se da je Crkva dubokim duhom spojila učinak svojih obreda s učinkom prirode i njezinih godišnjih doba (Chateaubriand), koji je neizbježiv ljudskom maštanju. U tom razdoblju ona ljubičastom bojom svojih ukrasa, simbolom ozbiljnosti svojih nadanja gasi grimiz...«[2]

To je očit dokument liturgijske obnove među piscima, izvršene ustrajnim radom Dom Guérangera.

Brojni opisi, izišli ispod pažljiva i vješta pera jesu dokaz te obnove, izuzevši Chateaubrianda i Balzaca. Romanopisci prije Barbeyja d'Aurevlllyja nisu u većini slučajeva čak ni bili svjesni važne uloge koju je Liturgija imala u njihovom nacionalnom životu. Pojedinosti koje oni o tome daju bile su ili odviše općenite ili odviše površne.

3. Estetska vrijednost Liturgije ga zanima; njezino doktrinarno značenje ostavlja ga gotovo ravnodušnim

Barbey d'Aurevilly uživao je u Liturgiji jer je osobito volio njezinu ljepotu. On pripada onoj struji francuskih pisaca koji više cijene estetsku vrijednost Liturgije nego njezinu doktrinarnu vrijednost: »Pjevanje psalama njiše religiozne duše na valu božanskih emocija. Ništa nije tako *lijepo* kao onaj svečani trenutak katoličkih *obreda* kad se svećenici, obučeni u bijele rokete ili sjajne plašteve, kreću polagano ispred baldahina i slijede srebrni križ, osvijetljen svijećama odozdo, koji svojim odbljeskom u svodova siječe tamu i kao da u njoj pliva, isto kao što je križ, prije osamnaest stoljeća orao tmine koje su pokrivale svijet.«[3]

On potvrđuje Taineovo mišljenje – postavili smo ga kao moto na početak naše studije – da je »na latinske narode silno djelovala osjetna vanjština, sjaj bogoštovlja.« Može se dakle otvoreno ustvrditi da je bitno za francusku naciju to što je osjetljiva prema vanjskoj ljepoti; pa ako, me-

---

[1] *L'Ensorcelée*, str. 228-229
[2] *isto,* IV., str. 75
[3] *isto*, str. 80–81

đutim, nalazimo brojne pisce koji izgleda da pridaju više važnosti doktrinarnoj vrijednosti Liturgije, ne treba zaboraviti da je Huysmans prišao katolicizmu – dakle vjerovanju one doktrine koja je zatvorena u Liturgiji – diveći se ponajprije vjerskim obredima kao savršenom izrazu umjetnosti. Suvremeni romanopisci Baumann, Bazin, Bourget i mnogi drugi pripadaju onima za koje je Liturgija jedna ogromna riznica koja sadrži istinsko učenje.[4]

Važnost koju oni pridaju tome učenju lako se može objasniti njihovim aktivnim sudjelovanjem u vjerskim borbama koje su potresale Francusku prije nekoliko godina. Što se tiče samoga Barbeyja d'Aurevillyja, on pripada staroj generaciji pisaca kojima je Liturgija pružala jedan vrlo zanimljiv, živ i privlačan spektakl, ali koji se nisu obazirali na to da bi njezinim valovima dopustili da prijeđe prag njihova unutrašnjeg života i da ih svojim prolazom ona preobrazi.

[4] Lako bi se moglo te pisce svrstati pod zajedničko ime »Liturgijski realisti«.

VI. POGLAVLJE

FRÉDÉRIC MISTRAL

1830. – 1914.

1. Uvod – 2. Mirèio pruža dragocjen dokument o liturgijskom životu Provanse sredinom prethodnog stoljeća te je naginjanje romantizmu prisililo Mistrala da izabere određene liturgijske elemente koji mogu izazvati stravu – 3. Kao ljubitelj narodnih obreda, on ide Chateaubriandovim stopama i najavljuje određene suvremene pisce (E. Baumann, Fr. Jammes) – 4. Opis jednog hodočašća – 5. Posljednja pomast i poezija svetkovine Božića zadivljuju ga

* * *

1. Uvod

Na ovom mjestu umećemo kratak pregled simpatična autora dražesna romana u stihovima kakav je *Mirèio* (1859.). Premda Frédéric Mistral ne pripada, u pravom smislu riječi, francuskoj poeziji, njegova nam djela ipak pružaju mali isječak života one Provanse koja čini jednu od najzanimljivijih i najljepših regija Francuske.

2. Mirèio *pruža dragocjen dokument o liturgijskom životu Provanse sredinom prethodnog stoljeća te je naginjanje romantizmu prisililo Mistrala da izabere određene liturgijske elemente koji mogu izazvati stravu*

Kao što smo se mogli diviti kod Barbeyja d'Aurevillya običajima Normandijaca toliko prožetih Liturgijom da legende i priče o misama prokletnika baš i nisu rijetke, isto se tako možemo uvjeriti, proučavajući Mistrala, o sličnim elementima od kojih se sastoji vjerski život Provansalaca. Prijevod jednog odlomka iz *Mirèioa*, kojega ovdje svakako moramo donijeti, pojašnjava istu činjenicu na koju smo upozorili prigodom govora o autoru *Encorcelée*: to jest da osjećaj strave izazvan Liturgijom kojeg su zabilježili pisci, potječe od utjecaja romantičke škole *(Lucrèce Borgia!)*.

»U ono doba kad rasrđena Starica
Sjuri u veljaču svoj bijes,

U puste i trostrukim ključem zatvorene crkve
Nemojte, zakašnjele žene,
Čelom nagnutim nad stolicu,
Ostati pozaspale ... u tmini
Možete vidjeti kako se kamene ploče uzdižu sve naokolo
I luči pale
I, kako se, zamotani u svoje mrtvačke pokrove,
Mrtvi, jedan po jedan spuštaju na koljena,
A jedan svećenik blijed kao i oni,
Služi misu i čita Evanđelje,
A zvona sama od sebe
Njišu se na to, mrtvački plaču i jecaju.
Govorite, govorite o tome prestrašenima:
U crkvama da ulje piju
Iz svjetiljaka, kad zimi, silaze sa zvonika,
Pitajte ih da li vam lažem,
I kad klerik koji vrši obred,
Koji u kalež lijeva vino,
Nije jedini živi stvor kod obreda.
U ono doba kad rasrđena Starica
Sjuri u veljaču svoj bijes,
Pastiri, ako ne želite, zaprepašteni od straha,
Ostati sedam godina ukočenih nogu,
Začarani, tamo gdje ste sa svojim ovcama,
Vratite se ranije u svoje torove.
Pastiri, Vilinsko Gnijezdo ispustilo je sve svoje jato.«
(Pogl.VI., str. 245)

Mistralove romantične sklonosti sigurno su pridonijele u njegovom izboru među pučkim legendama; izabrao je upravo one koje mogu kod čitatelja izazvati jezu.

3. Kao ljubitelj narodnih obreda on ide Chateaubriandovim stopama i najavljuje određene suvremene pisce (E. Baumann, Fr. Jammes)

Vrlo je lako objasniti ovaj procvat romantične zaokupljenosti u razdoblju kad Dumas sin i Augieri odnose bezbrojne lovorike uspjeha. Mistral se nije dao odvući predrasudama jednog društva, zatvorenog u uski krug glavnoga grada, nego neprekidno ostajući u dodiru s pučanstvom, iz kojega je proizašao, nikad nije prestao voljeti sve što je dobro i sveto u

njegovim običajima.[1] On stvara dakle onaj čvor koji povezuje ljubitelja pučkih obreda kakav je bio Chateaubriand, s modernim piscima koji su opet pronašli put koji vodi k duši naroda (Baumann, Jammes).

4. Opis jednog hodočašća

Opis jednog religioznog i narodnog obreda u kojem svjetina traži čudo, podsjećaju nas u našoj mašti na one priproste svetkovine koje smo spomenuli u odnosu na *Génie du Christianisme*, ili koje su nas ispunile divljenjem čitajući lijepe stranice u djelima F. Jammesa ili u *Fer sur l'Enclume (Željezo na nakovnju)* E. Baumanna:

»No, zar nikada niste bili kod Svetica?[2]
Baš je tamo opjevano siromaštvo;
Tamo odasvuda donose bolesnike.
Prošli smo onuda za vrijeme svetkovine.
Zaista, crkva je bila malena,
Ali kakvi usklici, i kakvi zavjetni darovi
O Svetice, velike svetice, smilujte nam se.
Oko njega[3] tekle su suze
U isto vrijeme relikvijari su silazili[4]
Polagano odozgor na puk koji je klečao
I čim je konop
Popustio ma makar malo, sva crkva
Poput velikog vjetra u šipražju
Vikala je: velike Svetice, o dođite nas spasiti.«

(Pogl. I, str. 31)[5]

5. Posljednja pomast *i poezija svetkovine* Božića *zadivljuju ga*

Zadnja pomast i Božićna poezija očarala je velikog Provansalca. Premda je ta poezija samo nabačena u konačnom izdanju *Mireia*, Mistral ju je kanio točno napisati u VII. pjevanju.[6] Evo prizora u kojemu prisustvujemo Mirèiovoj smrti:

»Zapaljene su svijeće

---

[1] SULLY PRUDHOMME, *Poésies* (1879.-1888.) str. 94
[2] To je jedno hodočasničko mjesto gdje, prema jednoj staroj predaji, počivaju tijela triju Marija, Kristovih rođakinja.
[3] Radi se o slijepom djetetu koje je plakalo.
[4] Gdje su se nalazile relikvije triju svetica.
[5] U pjesmi je u trenutku dijete odmah ozdravilo.
[6] Vidi bilješke u dodatku navedenog izdanja.

Povezane ljubičastom štolom,
Dođe svećenik s anđeoskim kruhom
Razblažiti njegovo goruće nepce
Zatim mu daje posljednju pomast
I pomaže ga uljem svete Krizme,
Na sedam dijelova njegova tijela, prema katoličkom običaju
U tom trenutku, sve bijaše tiho
Odjekivao je na podnim pločama
samo ›Pomolimo se‹ svećenika.« (Pogl. XII., str. 487)

Još i više, on će ići tako daleko da će svoje dane obilježavati prema liturgijskom kalendaru i tako se pokazati kao odan i vjeran predstavnik liturgijskog shvaćanja onoga naroda čijoj duši duguje svoja najljepša nadahnuća.[7]

[7] Tako je zabilježio datum kada je sastavio svoju lijepu poemu: »Maillane (ušće Rhone), *lijepoga dana Svijećnice*, godine 1859.«

VII. POGLAVLJE

LEON BLOY

1846. – 1917.

1. Leon Bloy preteča je Huysmansa te Liturgiju shvaća ozbiljno i njome se ne služi kao pjesničkim sredstvom poput svojih prethodnika – 2. Njegov je vjerski život oblikovan Liturgijom, ali ipak se čini da nije dobro poznavao Brevijar – 3. Liturgija čini integralni dio njegova bića, zato ona zadovoljava njegove lirske potrebe – 4. Za vrijeme obreda njegove se misli često prepuštaju struji zanosa, a fizički dojmovi koje osjeća nakon nekih obreda jači su negoli oni kod Huysmansa – 5. Bavi se liturgijskom teorijom te primjenjujući je u svojem životu, odbacuje estetizam – 6. Liturgijska razmatranja koja se susreću u Femme pauvre (Sirota žena), sliče onima u Paroles de Dieu (Riječi Božje) kod E. Helloa – 7. Liturgijska sjećanja u njegovu stilu – 8. On je dakle prvi koji je Liturgiju oslobodio njezina ropstva – 9. Zato pokazuje da ona ima široko mjesto u narodnom životu Francuske

* * *

»Srž njegova života je život Crkve,
svakodnevne službe Božje,
Psalmi i Evanđelja, himni i životopisi svetaca.«
A. Mortier[1]
»Moja je najveća bol za ovih svetih dana
što ne mogu pratiti velike službe Božje.«
L. Bloy, Pismo od 6. travnja 1917.[2]

1. Leon Bloy preteča je Huysmansa te Liturgiju shvaća ozbiljno i njome se ne služi kao pjesničkim sredstvom poput svojih prethodnika

S Leonom Bloyom započinje onaj niz francuskih pisaca koji su potpuno shvatili bit Liturgije onako kako ju je izložio Dom Guéranger. Bloy je bio prvi među francuskim piscima koji su Liturgiju shvatili ozbiljno i koji nisu oklijevali da sav svoj život usuglase s njezinim zahtjevima. On je

[1] Revue pratique d'Apologétique, 1918., str. 486
[2] Citirano kod MARTINEAU, L. Bloy

praktičan katolik kao Barbey d'Aurevilly, a junaci njegovih romana ukoliko su katolici, intimno sudjeluju u Liturgiji. Dok ne znamo ništa o duhovnom životu župnika Croix-Jugana *(L'Ensorcelée)*, Bloy posve razotkriva osjećaje Marchenoira (*Le Désespéré–Očajnik*, 1886.) dok prisustvuje misi. Liturgija je dakle za Bloya postala jedno od središta oko kojega će se okretati njegov duhovni život. On zatim navješćuje najveći procvat liturgijskog romana: njegovi opisi *noćne službe Božje* u jednom kartuzijanskom samostanu.[3] Osjećaji koje tu doživljava sve nas podsjeća na *En route* (1895.), djelo koje je sastavljeno gotovo deset godina nakon *Le Désespéré*. Analizirat ćemo dakle dva liturgijska romana toga Huysmansova preteče.

2. Njegov je vjerski život oblikovan Liturgijom, ali ipak se čini da nije dobro poznavao Brevijar

Već smo rekli: Bloy je bio prvi među francuskim piscima XIX. stoljeća[4] koji je shvatio bit Liturgije. Trudio se moliti prema nepromjenjivim propisima Liturgije i puštao je da ga prožme njihov sadržaj. Ako uvijek i nije uspijevao i ako ga je pretekao Huysmans, treba mu svakako priznati da je hrabro raskrčio to područje.

Ipak, osim *Misala* koji je savršeno poznavao[5] i *Malog časoslova Bl. Djevice*,[6] izgleda da je njegovo liturgijsko znanje bilo dosta ograničeno. Tako možemo smatrati sigurnim da nije razumio tekst noćnog obreda kartuzijanaca i gotovo je očito da nije dovoljno poznavao poeziju Brevijara.

3. Liturgija čini integralni dio njegova bića te zato ona zadovoljava njegove lirske potrebe

Magnificat, *Ave maris stella*, *Psalmi*[7], *Obred za umiruće*[8], *Blagoslov kuće*[9], *Mise*[10] *i Interdikcija države* najvažnije su liturgijske teme ko-

---

[3] M. Barrès je raspravljao o istoj temi u *La colline inspirée*.

[4] Racinea i Corneillea ne smije se, sa liturgijskog stajališta, promatrati kao nazadne. Ono što je njima nedostajalo bilo je to da nisu bili upućeni u liturgijsku estetiku. Chateaubriandov pak duhovni život nije bio oblikovan njome.

[5] Evo jednog dokaza za to:on iznosi u cjelini u *La Femme pauvre* (1897.) str. 367–373 evanđelje XIX. nedjelje poslije Duhova i na vrlo originalan način analizira njegovo značenje (vidi npr. str.172). R. Martineau nam pruža jedan drugi dokumenat u već navedenoj knjizi, a koji se odnosi na ovu temu: »Vidio sam ga (Bloya) kako prati misu toga dana« (1901. u Lagnyu) »kao što sam ga od tada uvijek gledao. Imao je *malu knjigu* kojom se služio do najmanjih detalja, izgovarajući liturgijske riječi u istom trenutku kada su ih izgovarali svećenik i ministrant.« (str.36).

[6] Trećoredka sv. Franje upravo je pročitala Marijansku molitvu.

[7] *Femme pauvre*, str.53

je susrećemo u njegovim djelima. Liturgija mu je postala tako bliska da se njome služio posvuda. Moto u *La Femme pauvre (Sirota žena)* odlomci su jednog *Samostanskog obreda.*[11] Taj isti roman bio je dovršen »na Pepelnicu 1897.«; a to znači na liturgijski datum koji je pun značenja za jednog pjesnika. Kad pomišlja na smrt, tada njegov duh obuzimaju *Molitve za umiruće*.

Postoji jedna strašna minuta koja pritišće njegovo srce sve do onog trenutka kad će mu biti izrečene svete riječi agonije koje dušu oslobađaju tereta minuta ili tereta sati: *Proficiscere, anima christiana, de hoc mundo* (*isto*, str. 242).

Šećući se kroz blistave ljepote prirode, ili pri posjetu groba jednog djeteta, on ne stvara osobne pjesme na način Victora Hugoa (vidi *A.Villequier*), već se zadovoljava time da »poluglasno zapjeva *Magnificat* ili *Ave maris stella*« *(La Femme pauvre*, str. 375). Liturgija dakle zadovoljava lirske potrebe duše Leona Bloya.

4. Za vrijeme obreda njegove se misli često prepuštaju struji zanosa, a fizički dojmovi, koje osjeća nakon nekih obreda, jači su negoli oni kod Huysmansa

Sav njegov duhovni život prožet tako liturgijskom poezijom, ipak nije dosegao onako visok stupanj kao život Huysmansa, što se njega tiče. Temeljni individualizam njegova karaktera mučno se podvrgavao svim zahtjevima društvenih molitava. Njegove su misli često išle nasumce i gubile se. Upravo tako je razmišljao u kartuzijanskom samostanu za vrijeme *Noćnog obreda (Le Désespéré*, str. 122-126) o značenju samostanskog života uopće, umjesto da se trudio proniknuti u smisao molitava koje je u tom trenutku slušao:

> »Pustio je da to sanjarenje plovi na valovima hvalospjeva što su se dizali iz kora prema njemu poput plime prepuštanja sudbini. *Trudio se da svoju tužnu dušu sjedini s veselom dušom tih pjevača himni*... ›Isus Krist‹, govorio je Pascal, ›bit će u agoniji sve do svršetka svijeta; ne smije se spavati za toga vremena‹«.

---

[8] »Uostalom, Crkvena Liturgija za pokojnike – *najveća zemaljska stvar u njegovim očima*, u ovim okolnostima, djelovala je na njegovo čitavo biće jednom nečuvenom snagom.« (*Le Désespéré*, str.83.; Vidi npr. *La Femme pauvre*, str. 293–294.)

[9] *isto*, str.52

[10] Désespéré, str.374–376

[11] »Pro defunctis fratribus, propinquis et benefactoribus«, »Qui erant in paenis tenebrarum, clamantes et dicentes: advenisti, Redemptor noster.«»Libera me, Domine, de morte aeterna, dum veneris judicare saeclum per ignem.«

Uzvišena je ta riječ sirota jansenista. Vraćala se u pamet tom skupljaču vlastite utrobe, osamljenom u svom daleku i *zaleđenu gledalištu, dok je slušao pjevanje* tih ljudi molitve, prepunih ljubavi i koji su molili milost za sav svijet.« (Vidi npr. str. 373)

Međutim razmišljanja koja obredi obavljeni po tradicionalnim pravilima bude u njemu, njegovo estetsko ushićenje koje je posljedica toga, podrobno opisivanje mnoštva čuvstava izazvanih crkvenim gregorijanskim pjevanjem, često poprimaju didaktički karakter i sve nas to podsjeća na najsjajnije odlomke u *En route*:

> »Očajnik je proveo jedan dio svojih noći u kapelici na koru za strance. Noćni obred kartuzijanaca malo je umirivao njegov zanos... Činilo mu se tada da ponovno uzima u ruke nit neke vrste višega života koja bi njegovo dosadašnje strašno stanje prekinulo na neodređeno vrijeme. Inače, zašto i kako to *duhovno potresanje, ta ushićenost, to uzdizanje duše*, te vrele suze, svaki put kad *bljesak ljepote* dođe do njega s bilo koje točke.« (str. 122–124)
>
> »Takav je prizor za mene više osvježavajući nego ikakav odmor. Vidjevši to, čovjek si tada može reći da ništa ne zna o samostanskom životu. Čudimo se koliko malo poznajemo kršćanstvo, jer smo ga dosad primjećivali jedino kroz literarno ogoljivanje... A srce je uzeto u ruku Oca Nebeskoga kao komad leda u središte užarene peći. Osamnaest stoljeća kršćanstva ponovno počinje kao nečuvena pjesma koju nismo trebali poznavati... to je dovoljno da se toga sjetimo i da više nikada ne zaboravimo da je one noći *sam Bog progovorio!*« (*isto*, str. l31)

Upravo će se tako i Huysmans izraziti apsolutnim izričajima svaki puta kada bude riječ o Liturgiji (vidi npr. str. 371).

Međutim, u odnosu na liturgijsko shvaćanje postoji razlika između Huysmansa i Bloya. Liturgija na Bloya djeluje i fizički, tako da mu često uzrokuje žestoke boli. Huysmansovi živci, premda potpuno iscrpljeni jednim delikatnim životom (vidi *A. Rebours!*), nisu tako jako reagirali na tu dinamičnu poeziju sakrivenu u vjerskim obredima. Evo što u tom pogledu nalazimo u *Le Désespéré*:

> »Silno razbuktala radost toliko mu je nadimala grudi da mu se srce gotovo raspuklo« (str. 371). Ili opet: »Svi obredi, sve posebne radnje pri toj žrtvi koju teolozi smatraju najvećim činom koji je ikad mogao biti izvršen na zemlji, prožimali su Marchenoira *do srži njegova bića*... Napokon je izašao, *slomljenih živaca, u glavi mu odzvanjalo, sav iznemogao da je gotovo klonuo.*« (*isto*, str. 374-376)

5. Bavi se liturgijskom teorijom te primjenjujući je u svojem životu, odbacuje estetizam

Što se tiče liturgijske teorije, Bloy se za nju zanima isto kao i Huysmans. U obojice pisaca otkrivamo očite netočnosti; i s obzirom na taj predmet upućujemo na prije navedenu raspravu M. Batiffola.[12] Navest ćemo samo najistaknutije odlomke koji istodobno daju jedno od tumačenja zašto je toliko velikih umjetnika izražavalo gotovo ekskluzivno štovanje Liturgije:

> »Molitve Rimske crkve imaju takav univerzalan karakter, jednu tako bitnu snagu da svaki promjenjiv ljudski osjećaj mogu dovesti Apsolutnom!« (*Le Désespéré*, str. 374–376)

Takva tvrdnja, koja na prvi pogled izgleda kao neoprostiva odvažnost, uistinu je samo logičan i nužan izvod teorije umjetnosti što ju je prije nekoliko godina iznio Taine.[13] Takva tvrdnja napokon je dovela li-

---

[12] »Jedna od temeljnih misli vašega pothvata jest da je Liturgija *res sacra* i ne smije ju se prepustiti svjetovnjacima. Mogli bismo napraviti ogroman popis svjetovnjaka koji ju samo žele iskoristiti, međutim ako taj popis objavimo, učinili bismo lošu uslugu velikom broju onih društava i udruga koje bismo radije željeli poticati da bolje rade. Međutim, da bi nas dobro shvatili, bit će nam dopušteno da iznesemo jedan primjer i otkrijemo napad na Liturgiju kojeg je izveo diletantizam romantičara, kojemu smo vrlo brzo zahvalili što želi dobro katolicizmu. Oh, diletantizam jednog Barbeyja d'Aurevillyja koji pokušava u *L'Ensorcelée* tumačiti misu. Sve što smo rekli za Barbeyja d'Aurvillyja, vrijedi i za Huysmansa, a što se tiče Leona Bloya, želim govoriti samo o mrtvima. *Jedan častan mladić koji se nekoć trudio objasniti nam da prihvatimo ono što on naziva* 'Liturgija u romanu', navodi iz *Le Désespéré* Leona Bloya dvadeset pet redaka za koje tvrdi da su 'predivna slika koja je oslikala veliku misu'. Dopuštate li mi da vam iznesem samo nekoliko redaka? Evo:
»Velika misa jedna je agonija žrtve popraćena svadbenim pjevanjem. Ona neumorno i uvijek u istim obredima, obnavlja čvrstu vezu Gospodina s čovjekom. Orgulje, zagrmivši na svećenikovu riječ i prateći glas pjevača, još jednom su objavile ono drevno Nicejsko vjerovanje čiju mladost još nije iscrpilo petnaest stoljeća, uza sve to pustinjak se nalazio u gregorijanskom brujanju od dvanaest nepromjenjivih dijelova.' U tom patosu ima neka zaslijepljenost koja se jedino može usporediti s neznanjem pisca. Nesretnik koji nije naučio svoj katekizam, želi tumačiti bit misne žrtve, jednog od najdelikatnijih pitanja teologije. Ne govorim o Nicejskom vjerovanju svedenom na dvanaest dijelova jer ga naš autor miješa s Apostolskim vjerovanjem. I to je taj lažni doktor koji je nekad volio msgr. Hulota zvati imenom 'taj kreten Hulot!' Nije dovoljno samo protestirati, potrebno je izbaciti iz Liturgije i područja liturgijske umjetnosti, one umjetnike koji se smatraju velikim svećenicima, a samo su obični filistejci.« – Izvještaj koji je čitao msgr. Pierre Batiffol na glavnoj skupštini Društva u Parizu, 3. lipnja 1918. (Vidi *Annuaire de la Société des Amis de L'Art liturgique*, 1918., str. 113-114, Art. Cath.)

[13] Primijenimo na Liturgiju sljedeću Taineovu tvrdnju:
»Svatko danas priznaje da određeni pjesnici, poput Dantea i Shakespearea, drže prvo mjesto u svojoj umjetnosti... Osim toga, ti konačni sudovi koje potomstvo donosi, opravdavaju njihov autoritet na način na koji su izrečeni. Najprije su se umjetnikovi suvremenici susreli da ga ocijene. I to mišljenje kojemu je težilo toliko različitih umova, temperamenata i raznih odgoja, znatno je jer je nedostatak svakoga individualnog ukusa ispunjen različitošću drugih ukusa; predrasude se sukobljavaju, balansiraju, a to uzajamno i neprestano nadomještavanje malo-pomalo konačno mišljenje dovodi blizu istine. Kada je to dovršeno, jedno drugo stoljeće je počelo, opremljeno jednim novim duhom, zatim poslije ovoga, jedno drugo; svako od njih ponovo je ispitalo otvoreni proces; svako od njih ponovo je ispitalo svoje stajalište... Kada djelo, nakon što je prošlo od sudnice do sudnice, bude ocijenjeno na

turgijske pisce da Liturgiju smatraju kao nekom svetom umjetnošću u pravom smislu te riječi, kao *vrhunsku Umjetnost*. Drugačije ne bismo mogli shvatiti da su neki među njima Liturgiji posvetili sve svoje stvaralačke i opisne sposobnosti (Huysmans!) i da su često zanemarili najhitnije dužnosti što su im se nametale upravo prijekom nuždom. Isti Bloy kliče pun goruće revnosti da »ne postoji teže oskvrnuće nego što je obeščastiti njegovu (božansku) ›liturgiju‹ i da onaj koji se to usuđuje učiniti, vlastitom pobudom osuđuje se na prokletstvo.« (*La Femme pauvre*, str. 217) Kao što smo to upravo naglasili, Liturgija je *vrhunska Umjetnost*, te Bloy gorko napada liturgijsku isključivost određenih pisaca:

> »Literatura i umjetnost nisu uzalud bili u tom usponu. Ah ne, na primjer, Leopold nije bio iz škole *Rijetkih* koji odjednom otkriju katoličanstvo u nekom oslikanom prozoru ili u nekom dijelu gregorijanskog pjevanja i koji se, kao Folantin, odlaze informirati u trapistički samostan o estetici molitve i ljepoti odricanja.« (*La Femme Pauvre*, str. 281)

Taj se odlomak pojavio 1897., to jest dvije godine nakon što je objavljen *En Route* i čini se da je usmjeren protiv Huysmansa, toga *Rijetkog*.

Bloy dakle nije dopustio da ga preplavi njegovo oduševljenje za Liturgiju te je nastojao da sve više i više prodre u samu bit određenih molitava da bi ih mogao primijeniti na zahtjeve svoga aktivnoga života.

6. *Liturgijska razmatranja koja se susreću u* Femme pauvre *(Sirota žena), sliče onima u* Paroles de Dieu *(Riječi Božje) kod E. Helloa*

Drugo razdoblje u shvaćanju Liturgije kod Leona Bloya obilježeno je izdanjem *La Femme pauvre* (1897.). Ta struja u njegovu djelu, koja nije stvorila školu kao ona koju smo upravo analizirali, ponajprije nas podsjeća na postupak Ernesta Helloa. Taj duboki mislilac, čija slava neprestano raste posljednjih godina, analizirao je majstorskim umijećem koje je njemu sasvim uobičajeno, nekoliko tekstova Svetoga pisma.

Hello često u svojim *Paroles de Dieu (Riječi Božje)* posvećuje više stranica samo jednom stihu Psalma koji ga zanima. Liturgijsko razmatra-

---

isti način, i nakon što se suci, raspoređeni po svojoj liniji stoljeća, slože u istoj presudi, vjerojatno je da je donesena prava odluka... Jer ako ih duhovno ograničenje karakteristično za razdoblja i narode ponekad, kao i individualce, navodi da krivo prosude i razumiju, ovdje ponovno neslaganje i poništeno osciliranje jedni drugih postupno završava u tom stanju određenosti i sigurnosti u kojem je mišljenje dosta čvrsto i zakonito postavljeno tako da bismo ga mogli prihvatiti s pouzdanjem i razlogom.« (TAINE, *Philosophie de l'Art*, V/2, str. 234-235). Taj odlomak dokazuje sveobuhvatnost Liturgije: ona je bila podvrgnuta svim dokazima koje Taine traži. (Vidi *isto*, II./3 str. 266, o Psalmima, i J. DE MAISTRE, *Soirées*, I., str. 55-57).

nje, koje je Bloyu postalo vrlo blisko, očigledno sliči religioznom i filozofskom razmatranju toga bretonskog mislioca:

> »*Slava Bogu na visini i mir ljudima na zemlji*. Ta uzvišena pjesma nije prestala jer ništa od Evanđelja ne može prestati. Samo, nakon što je Isus stavljen u grob, zamišljam da ono pomireno mnoštvo mrtvih nastavlja anđeoski hvalospjev pod zemljom. Vjerujem da sam ga čuo puno puta u tišini stvorenja koja se pričinjaju da žive, i to je glazba neizrecive miline. Oh! Savršeno razlikujem duboke glasove staraca, ponizne glasove muževa i žena, i jasne glasove djece. To je koncert pobjedonosne radosti iznad daleke i očajničke buke grešnih duhova.« (*La Femme pauvre*, str. 378)

Razmatranja takve vrste dosežu često kod L. Bloya takav sjaj i takvu ljepotu da smo često u neprilici ako bismo željeli pronaći među najvećim piscima takve odlomke u kojima su dojmovi jedne religiozne duše utvrđeni tim istim izvanrednim i rijetkim čuvstvom koje doseže tajne ljepote i otkriva ih našim očima.

Evo, na primjer, kako se u duhovnom životu Leona Bloya ostvaruje ono što liturgijski tekst označuje pod imenom »milina Gospodinova« (Ps 27, 4 i Ps 36, 9):

> »Tražila sam samo jedno,« šapće ona, »a to je da živim u kući Božjoj, sve dane svoga života, i da gledam ›milinu Gospodnju‹.« Ona se kod njega očituje na ovaj način:
>
> »To počinje letećim i brzim iskricama, zbog kojih ona blijedi. Zatim buknu veliki plamenovi ... Već nema više vremena za bijeg ako ga je samo i željela. Nemoguće je pobjeći bilo desno, bilo lijevo, bilo prema gore, bilo prema dolje. I hrabrost dvadeset lavova bila bi beskorisna isto kao i snaga krila najmoćnijih orlova. Ona mora izgorjeti, ona treba sagorjeti. Ona se gleda u toj katedrali vatre. To je kuća koju je zatražila, to je milina koju joj Bog daje... Dugo su plamenovi tutnjali i kovitlali se oko nje, proždirući ono što je oko nje, izvijali su se i skakali poput velikih gmizavaca. Ponekad bi se ispravili, pocrvenjeli, pod nekim lukom i zapljusnuli do njenih nogu, i samo bocnuli svojim bijesnim jezicima njezino lice, njezine oči, njezine grudi koje se tope poput voska.«
>
> »Gdje su ljudi? I što oni mogu? Znaj, jadna Klotildo da je ta užarena peć samo lagani dašak daha tvoga Boga. Neublaživi plamenovi, postavši dovoljno jaki da bi i najtvrđe kovine pretvorili u tekućinu, napokon padaju na nju s praskom sveopćeg nebeskog potresa... ›Sinovi ljudski, Gospodine, bit će opijeni izobiljem tvoje kuće i

ti ćeš ih opiti bujicom svoje miline‹, *Ps 36, 9.*« (*isto*, str. 377–388; *vidi* npr. str. 353)

7. Liturgijska sjećanja u njegovu stilu

Ništa čudno što je taj duboki liturgijski život ostavio u njegovu stilu brojne tragove. L. Bloy govori tako o nekom čovjeku koji »se podiže malo pomalo poput palme« (Ps 92, 13) što simbolizira u *Svetom pismu* svojstvo *pravednika* (*Sueur de Sang*, str. 133). Strpljivost drugoga sliči strpljivosti »o kojoj se govori u Časoslovu mučenika biskupa…« (*La Femme pauvre*, str. 206-207; vidi *isto*, str. 245-246; str. 272 itd.)

8. On je dakle prvi koji je Liturgiju oslobodio njezina ropstva

Bloy zauzima dakle među francuskim piscima vrlo važno mjesto u liturgijskoj obnovi. Pri tome je vrlo zanimljivo da je upravo on bio prvi koji je ozbiljno shvatio naučavanje Dom Guérangera uzdignuvši Liturgiju kao vrhovnu gospodaricu na području Umjetnosti nakon što ju je oslobodio službe služavke koju su joj nametnuli romantici počevši od Chateaubrianda pa do Barbeyja d'Aurevillya.

Druga struja njegova liturgijskog shvaćanja kojom se on približava Ernestu Hellou nije postala školom, međutim opisi samostanskog bogoslužja pokazuju u njemu istinskog preteču Huysmansa.

9. Zato pokazuje da ona ima široko mjesto u narodnom životu Francuske

Bili bismo vrlo nepravedni prema njemu ako bismo propustili ustanoviti nepobitnu činjenicu da je Leon Bloy vrlo dobro shvatio kako je važnu ulogu Liturgija igrala u narodnom životu Francuske. Ona ga prati u njegovim razdobljima slave kao i u trenucima tuge. U *La Femme pauvre* (str. 276) opisuje svečani obred *Interdikta nad Francuskom republikom*, kojeg je »legat u ljubičastom plaštu kao na dan Otkupiteljeve Muke izrekao glasno, u ime Isusa Krista«. U *Sueur de sang* nalazimo jedan prizor francusko-njemačkog rata 1870.–1871. u kojem se mladi francuski vojnici radije daju ubiti nego da napuste započetu misu:

> »Jadni momci znali su to i odlučiše, bez riječi, dati se ubiti« (neprekidnom njemačkom vatrom) »ne za Francusku, ne za Kralja, niti za Anđele i Svete na nebesima, nego jedino i posve jednostavno *da bi se ta misa mogla dovršiti.*« (str. 58-59)

VIII. POGLAVLJE

JORIS-KARL HUYSMANS

PRIJE OBRAĆENJA: 1848. – 1892.

1. Uvod – 2. Već u razdoblju kad je pisao A Rebours *i* Là-Bas *Huysmans osjeća, uslijed svoje zdrave i razvijene umjetničke intuicije, istinsku simpatiju prema liturgijskim tekstovima i obredima – 3. Oduševljava ga gregorijansko crkveno pjevanje – 4. Zato u ime čistoće umjetnosti protestira protiv uvođenja svjetovne glazbe u svetišta – 5. Studij Liturgije upućuje ga polagano prema vjerovanjima katolicizma – 6. Sotonski roman* Là-Bas *jest konačna kruna one struje koja je proizašla iz* Lucrèce Borgia *i prolazeći kroz djela Barbeyja d'Aurevillyja dovršila u najstrašnijim krivotvorinama Liturgije kakve poznajemo – 7. La Messe du Saint-Esprit opisana u* Là-Bas *najavljuje određene odlomke u* Démon de Midi *Paul Bourgeta i u* La Colline inspirée *Mauricea Barrèsa – 8. Huysmans, potaknut svojim umjetničkim osjećajem počinje proučavati znanstvena djela koja se bave Liturgijom*

* * *

> *»Kako ogromne građevine poezije, kako neusporedivo umjetničko leno posjeduje Crkva!«, – uskliknu on zatvarajući knjigu, a uspomene se uzdizale u njemu poslije toga izleta u ljepote.* (*En Route*, str. 411)

1. Uvod

Nakon Huysmansova obraćenja, analizirana u *En Route (Na putu), objavljenog* 1895., liturgijska obnova otpočela je svoj trijumfalni pohod kroz francusku književnost. Taj pisac, podrijetlom iz jedne nizozemske slikarske obitelji, zaputio se prema razumijevanju liturgijske umjetnosti putem umjetničke kritike. Usprkos nesređena života koji nam je u svim pojedinostima opisao u svom romanu *A Rebours (Nasuprot)*, uvijek je imao zdravu umjetničku intuiciju i upravo ga je ona navela da nazre lje-

pote liturgijske umjetnosti. Kako se taj proces izvršio u njemu vrlo polagano (od 1884. do 1895. g.) i jer bi nam mogao poslužiti kao tipičan primjer za cijelu mladu generaciju francuskih umjetnika, mi ćemo pratiti tu evoluciju počevši od *A Rebours* (1884.) pa sve do njezina punog procvata u romanu *Oblat* (1903.).

2. Već u razdoblju kad je pisao A Rebours *i* Là-Bas *Huysmans osjeća, uslijed svoje zdrave i razvijene umjetničke intuicije, istinsku simpatiju prema liturgijskim tekstovima i obredima*

A Rebours, izdan osam godina prije Huysmansova obraćenja, uglavnom je »brevijar suvremene neuroze«[1]. Njegov glavni junak, Jean des Esseintes, moderan je čovjek koji želi umiriti svoju nervoznost i potaknuti svoje nastrane želje. Prošavši sve književne i umjetničke škole posvećuje nekoliko trenutaka latinskoj književnosti *Dekadanse*.[2] Tu po prvi puta susreće *Himne sv. Ambrozija*, koji mu se baš previše ne sviđaju. Proučavajući povijest Srednjega vijeka, ovaj nastrani pisac brzo se uvjerio da Crkva drži sve, *da Umjetnost ne postoji nego samo u Njoj i samo po Njoj.* [3] Njegova potreba za sabranošću, što je bila posljedica njegova neurednoga života, izazvala je u njemu »stvarnu simpatiju prema tim ljudima, zatvorenima po samostanima«.[4] Još u razdoblju kada je napisao *Là-Bas* (1891.) i kada »se sve jače isticala odbojnost prema okolnom životu, zavidio je smirenim trenucima u dnu nekog samostana, sanjivosti molitava razasutih u oblacima tamjana, slabljenju ideja koje plove nasumce prepuštajući se u pjevanju psalama.« (str. 15)

Da je te riječi izgovorio netko tko je već pronašao put k Crkvi nitko ne bi u njima vidio ništa čudnog. Ali čudnovata i neobična stvar, jedan učenik Emila Zole, jedan predstavnik literarnog razvrata na visokom stupnju, zanosi se liturgijskim sanjarenjem.[5] On to čini potaknut jedino urođenim umjetničkim instinktom. Njegov vjerski odgoj pri tome nije imao nikakva udjela, barem to sam kaže:

---

[1] Predgovor u *Pages catholiques*, str. 14
[2] VERKADE, *Inquiétude à Dieu*, str. 74-75
[3] Predgovor *A Rebours*
[4] *A Rebours*, str. 90
[5] On će ih uistinu ostvariti 12 godina poslije: »Kakav lijepi život tog dobrog redovnika posvećenog molitvi, i također kakav lijepi benediktinski život koji lebdi tako visoko, iznad stoljeća i svih vremena; ne može se uistinu ići Gospodinu odvažnijim koracima i plemenitijim *pjesmama*.« (*Oblat*, str. 112)

»Nisam bio odgojen u samostanskim školama, nego baš u državnoj gimnaziji. Kad sam pisao *A Rebours* moja noga nije zakoračila ni u jednu crkvu.«[6]

Nešto kasnije odlučio je posjetiti crkve »zbog znatiželje, iz dokolice« i osjećao je *prisustvujući obredima* samo neku drhtavicu, ono malo podrhtavanje koje čovjek osjeća kad gleda, kad sluša ili kad *čita neko lijepo djelo*....[7]

Prvi liturgijski utisci, koji su djelovali na Huysmansa još vrlo udaljenog od svake vjerske misli, a koje je zapisivao kroz svoje prve romane, otkrivaju već neku određenu blagonaklonost prema Liturgiji.

»Koliko puta je des Essaintes bio *obuzet i pokoren* nekim neodoljivim daškom kad se ›Christus factus est‹ gregorijanskim pjevom uzdizao lađom čiji su stupovi podrhtavali među pokretljivim oblacima iz kadionica...« Međutim on je naročito osjećao *neizrecivu radost* slušajući crkveno gregorijansko pjevanje. (*A Rebours*, str. 268–269)

3. Oduševljava ga gregorijansko crkveno pjevanje

Huysmans, po umjetničkoj intuiciji, više voli crkvenu tradicionalnu glazbu od bilo koje druge glazbe:

»U usporedbi s tim veličanstvenim pjevom, koji je stvorio genij Crkve, neodređen, nepoznat... sva religiozna glazba mu se činila svjetovnom... Pa od tada, potpuno ogorčen ... zbog čitavog tog naviranja svjetovne umjetnosti u liturgijsku umjetnost, des Esseintes držao se podalje od tih sumnjivih djela...« (*A Rebours*, str. 270)

On je u tom razdoblju potpuno upoznat s teorijom gregorijanskoga crkvenog pjevanja, te *vječne pjevane molitve, oblikovane prema zanosima duše*, tog neprestanog himna što već stoljećima uzlazi k Svevišnjemu.

»Ta tradicionalna melodija« već je bila njegovo mišljenje, »bila je jedina koja se svojim moćnim skladom, svojim svečanim i snažnim harmonijama, poput isklesana kamenja, mogla spojiti sa starim bazilikama i ispuniti romaničke svodove iz kojih je i sama proistekla i bila njihov vlastiti glas.« (*A Rebours*, str. 268-269)

---

[6] Predgovor u A Rebours, str. XX-XXIV
[7] *isto*, str. XXll

Ta umjetnička sklonost izvanredne sigurnosti pomoći će mu da se polagano oslobodi bohemskoga života koji je uništavao sav njegov organizam, pa da svoje djelovanje položi na posve nove temelje. Na liturgijskom području postat će nekoliko godina poslije jedan od najsnažnijih boraca liturgijske obnove u Francuskoj: on će raskrčiti teren da bi 1903. godine sjeme *Motu propria* Pia X. O *Svetoj glazbi* moglo naići na simpatije među francuskim piscima.[8]

4. U ime čistoće umjetnosti protestira protiv uvođenja svjetovne glazbe u svetišta

Već u tom razdoblju liturgijskih početaka Huysmans ne oklijeva protestirati u ime čistoće umjetnosti protiv »pjevanja posuđenog iz talijanskih opera, iz prostih kavatina, iz nepristojnih kvadrila«[9] koje su uveli u crkvu. On želi da se u crkvi zadrži tradicionalno gregorijansko pjevanje. On to zahtijeva jer je to suglasno s umjetničkim interesom: sve druge želje bile su daleko od njegovih misli. U tom se razdoblju dakle javlja njegov liturgijski kriticizam i on će, poslije njegova obraćenja (1892.) često dostići takav stupanj koji će nadilaziti one žestoke napade i samoga Dom Guérangera.

5. Studij Liturgije upućuje ga polagano prema vjerovanjima katolicizma

Ako je ispravno reći da se u djelu *A Rebours* već nalazi njegovo »cjelokupno katoličko djelo u zametku...« (Predgovor, XVII.), može se također tvrditi da je Huysmansovo oduševljenje za najljepše i najjednostavnije oblike umjetnosti moralo voditi prema Liturgiji. On će je uistinu proučavati: uostalom oduševljenje za Liturgiju ponijet će ga prema Crkvi koja je stvorila te jednostavne oblike umjetnosti koji su mu se najviše sviđali i koji su najbolje odgovarali njegovom karakteru koji je istovremeno bio izmučen životom i zaljubljen u ljepotu.

6. Sotonski roman Là-Bas *jest konačna kruna one struje koja je proizašla iz* Lucrèce Borgia *i prolazeći kroz djela Barbeyja d'Aurevillyja završila u najstrašnijim krivotvorinama Liturgije kakve poznajemo*

Nije naš zadatak dati analizu Huysmansova religiozna razvoja, makar bi to bilo vrlo zanimljivo. Ipak, prisiljeni smo istaknuti činjenicu da je proučavanje sotonizma približilo našega pisca vjeri. *Là-Bas*, koji je poradi

---

[8] Evo natpisa koji je Vallery-Radot stavio na početak jedne *Antologije* pjesama u izdanju Crèsa: »Svetoj uspomeni Vrhovnog svećenika Pija X. koji nas je naučio 'moliti na ljepoti'.« (1916)
[9] *A Rebours*, str. 270-271

svoga napuhanog i grubog naturalizma postao jedna od najstrašnijih knjiga koju svjetska literatura poznaje, uspio je kod čitatelja izazvati stravične strepnje jer Huysmans u njoj potanko opisuje krivotvorine Liturgije. To je postupak koji smo upoznali u *René*, u *Lucrèce Borgia* u *L'Ensorcelée*, a ovdje je doveden do krajnjih granica. Nemoguće nam je dati detaljne opise; tek nekoliko pojedinosti, koje ćemo iznijeti čitatelju dovoljno će istaknuti Huysmansov postupak. Nakon zaziva kao što su:

> »Djelitelju dobročinstava zločina, upravitelju raskošnih grijeha i velikih poroka... časti obitelji po pobačaju iz trbuha oplođenih u zaboravu dobrih kriza...« čine se najstrašnija svetogrđa koja postoje na svijetu.

Koga zanimaju, informativno, pojedinosti tih odvratnih opisa, neka pogleda stranice 378–379 u *Là-Bas*. Tu je Huysmans nadmašio Shakespearea (*Macbeth)* i Goethea (Walpurgisnacht u *Faustu*), jer liturgijske krivotvorine tih dvaju pisaca zadržale su određene ljepote oblika, dok kod Huysmansa ružnoća sotonskog kulta (Messe noire – Crna misa) postala je točan izraz za moralnu ružnoću u potpunom smislu te riječi.

7. Misa Duha Svetoga opisana u Là-Bas *najavljuje određene odlomke u* Démon de Midi *Paul Bourgeta i u* La Colline inspirée *Maurice Barrèsa*

Sotonski roman *Là-Bas* zanima nas još s jedne druge točke gledišta. Osim crnih misa (*Messes noires*) u njemu se nalazi još jedna parodija katoličke Liturgije: to je *Messe du Saint-Esprit (Misa Duha Svetoga)*, koju služi neki svećenik koji se odvojio od rimske Crkve (*Là-Bas*, str. 390-394). Huysmans nam tumači njezino teološko značenje i pruža nam, gotovo nehotice, dokaz o liturgijskom duhu francuske nacije: svaka vjerska struja kod Francuza traži svoj izraz u nekom bogoštovlju koje nalazi svoje vjernike. Ti opisi imaju isto tako i povijesnu vrijednost. Oni su pisani dokument jedne religiozne težnje koja se očitovala u Francuskoj u jednom određenom razdoblju. Stoga oni u mnogočemu sliče *Misi modernista* u *Le Démon du Midi* (Podnevni demon) P. Bourgeta i jednom određenom liturgijskom obredu koji se nalazi u *La Colline inspirée* od Barrèsa, o čemu ćemo poslije govoriti.

8. Huysmans potaknut svojim umjetničkim osjećajem počinje proučavati znanstvena djela koja se bave Liturgijom

Ukratko, Huysmansovo poznavanje liturgije prije njegova obraćenja nije baš bilo široko. Međutim, nikada se ne bi smjelo zaboraviti istaknuti

da je on prema Liturgiji bio potaknut svojim umjetničkim instinktom. On si je postupno pribavio znanstvena djela o Liturgiji, uputio se u njezine obrede, u njezinu simboliku i posjećivao je napokon neke crkve da u njima prisustvuje izvedbi gregorijanskog pjevanja što ga je istinski radovalo.

IX. POGLAVLJE

JORIS-KARL HUYSMANS

POSLIJE OBRAĆENJA: 1892. – 1907.

1. Obzirom na veličinu liturgijskog djela koje je Huysmans ostvario, potrebno nam je jedno kazalo kao vodič – 2. Podjela našega posla – 3. Huysmansovo obraćenje dogodilo se je trapističkom samostanu Notre-Dame d'Igny pod utjecajem gregorijanskog pjevanja – 4. Huysmans u En Route *daje brojne umjetničke analize različitih dijelova gregorijanskog pjevanja i pri tom se ponaša kao da se radi o operama – 5. Liturgijske analize nisu tako obilne u* La Cathédrale, *međutim među njima nalazimo neke koje nas posebno zanimaju – 6. Roman* L'Oblat, *taj liturgijski Huysmansov dnevnik, označuje trenutak kada je utjecaj Liturgije na francusku književnost dostigao najviši stupanj – 7. Poznavanje Liturgije ovdje je šire nego u prethodnim knjigama te se on oduševljava za jednu liturgijsku župu – 8. Odlomci u kojima iznosi liturgijsku kritiku nisu rijetki – 9. Protjerivanje benediktinaca uzrokuje mu istinske patnje što liturgijski tekstovi savršeno izražavaju – 10. Po njegovu prekomjernu ukusu pučki obredi u* Les Foules de Lourdes *(Lurdska mnoštva) ružni su, ali ipak ustanovljuje da oni tu međusobno spajaju klase pa bi stoga želio da Lurd postane središte gregorijanske reforme*

* * *

1. Obzirom na veličinu liturgijskog djela koje je Huysmans ostvario, potrebno nam je jedno kazalo kao vodič

Bilo bi presmiono od nas kada bismo htjeli analizirati jednu po jednu Huysmansovu knjigu koju je napisao poslije obraćenja. Trebalo bi ih iznijeti u cijelosti ako bismo htjeli imati potpun uvid u rad koji je izvršio na području Liturgije. Budući da nemamo tako odvažne namjere kopirati njegove analize različitih dijelova Liturgije, prisiljeni smo na kraju ove studije postaviti jedno kazalo koje će lako voditi svakoga tko bi se želio snaći u tom kaosu zapažanja, komentara i kritika.

2. Podjela našega posla

Metoda što smo je primijenili u dva naredna poglavlja (IX. i X.) jest ova: najprije ćemo istaknuti sve što ima osobitog obzirom na liturgiju u *En Route* (Na putu), *La Cathédrale* (Katedrala), *L'Oblat* (Oblat) i *Les Foules de Lourdes* (Lurdska mnoštva) i pokazat ćemo napokon djelo u potpunosti koje je Huysmans stvorio.

3. Huysmansovo obraćenje dogodilo se je u trapističkom samostanu Notre-Dame d'Igny pod utjecajem gregorijanskog pjevanja

Govoreći o *A Rebours*, već smo tada mogli ustanoviti nepobitnu činjenicu: ljepota gregorijanskog pjevanja oduvijek je privlačila našega pisca ljupkom i ustrajnom snagom. Crkveno gregorijansko pjevanje uistinu je odigralo značajnu ulogu u njegovu obraćenju koje se do kraja izvršilo u trapističkom samostanu Notre-dame d'Igny gdje je savršeno ustrajno pratio sve obrede redovnika: »Bog me iznenada zahvatio i doveo Crkvi te da me pridobije koristio se mojom ljubavlju prema umjetnosti, prema *mistici liturgije i prema gregorijanskom pjevanju*.« (*La Cathédrale*, str. 472)

4. Huysmans u En Route *daje brojne umjetničke analize različitih dijelova gregorijanskog pjevanja i pri tom se ponaša kao da se radi o operama*

Ponajprije susrećemo već u *En route* veliki broj muzičkih analiza u kojima on raščlanjuje umjetničku vrijednost određenih dijelova gregorijanskog pjevanja. Zatim nam pokazuje utjecaj koji oni imaju na njegovu umornu dušu, spremnu da ugasi žeđ na istinskim izvorima Ljepote. Zato on naročito ističe one komade čija ga istinska vrijednost posebno pogađa: »Za onih večeri kada je slušao predivni pjev oktave za preminule... osjetio se zarobljenim zauvijek...« (*En Route*, str. 36)

En Route obiluje razgovorima o gregorijanskom pjevanju. On tu, na primjer, uspoređuje umjetnički efekt koji se postiže u crkvi Saint-Sulpice sa onim što je čuo u Saint-Severinu ili zatim kaže da mu se više sviđaju glasovi benediktinki u Rue Monsieur od glasova profesionalnih pjevačica (str. 141-142). On uvijek nastupa kao neumoran branitelj gregorijanskog pjevanja i nema mjere u svojim pretjeranim kritikama:

> »Ipak je posve nevjerojatno što se sada čuje u Parizu po crkvama. Pod izlikom da bi se pazilo na zaradu pjevača, izostavlja se polovica strofa u hvalospjevima... Deru se u ›Tantum ergo‹ u pučkoj austrijskoj ariji, ili, što je još i gore, nakinđure ga operetnim šuštanjem ili glogotanjem kao u kantini... A međutim Papinstvo je izriči-

to zabranilo u više bula da se ne smije prljati svetište ćurlikanjem... Ivan XXII. izričito je zabranio svjetovne glasove i glazbu u hramovima. U isto vrijeme je zabranio školama za crkveno pjevanje da ne mijenjanu gregorijansko pjevanje raznim ukrasima.« (*isto*, str. 389-390.)

Njegovi brojni komentari odnose se na samostanske molitve (krunica), na njihovo značenje, na njihovu vrijednost ili na upotrebu (str. 434-435). Kada analizira određene obrede, postupa kao da ima posla s kakvom operom ili s kakvim dramskim komadom.[1]

5. Liturgijske analize nisu tako obilne u La Cathédrale, *međutim među njima nalazimo neke koje nas posebno zanimaju*

Huysmans u svom romanu *La Cathédrale* neće upotrijebiti svoje opsežno liturgijsko znanje stečeno u relativno kratkom vremenu. Dok se u prethodnim knjigama trudio da dokaže da je umjetnička vrijednost gregorijanskog pjevanja jedna od najboljih apologija kršćanstva, sada nastoji postići isti cilj izlažući načela kršćanskog graditeljstva i znanosti simbola. Tu dokazuje da Crkva ima namjeru učiniti da sve umjetnosti teže k jednoj točki da bi se tako stvorilo skladno djelo.

»To treba stalno ponavljati, svaki dio crkve, *svaki materijalni predmet* koji služi bogoštovlju, prijevod je jedne teološke istine.« (*La Cathédrale*, str. l61)[2]

Liturgijski opisi, koje tu otkrivamo, pokazuju u tome napredak u odnosu na opise u *En route*. Huysmans ovdje obraća više pažnje na utiske cjeline nego na teološko tumačenje određenih tekstova.[3] Zato nam liturgijski tekstovi koje on navodi izražavaju posve jasno jedan od razloga radi kojih je Huysmans započeo pisati svoje knjige. To je bila isključivo ljubav prema Kući Božjoj i ona ga je ponukala da napiše svoju *La Cathédrale*.

»Bože, ljubim dom u kojem prebivaš
i mjesto gdje slava tvoja stoluje.

---

[1] Kompletorij (u Brevijaru) (*En Route*, str. 245-246; 390-391)

[2] TAINE u svojoj *Philosophie de l'Art* daje sličnu definiciju: »Prava umjetnost jest ona po kojoj se očituju temeljni uzroci i zakoni, ne više u suhoparnim definicijama, nepristupačnim mnoštvu, a razumljivim samo nekolicini upućenih, već *osjetnim načinom* i obraćajući se ne samo razumu, već i *osjetima* i srcu najobičnijeg čovjeka. Umjetnost ima tu osobitost da je istovremeno *uzvišena i pučka*. Očituje ono što je najuzvišenije i to očituje svima.«Trebamo samo zamijeniti riječ »Umjetnost« riječju »Liturgija« (koja koristi sve umjetnosti!).

[3] Kod Bloya smo susreli sličan razvoj s tom razlikom koju je on razvio sve do osobnog razmatranja dok je Huysmans vrlo rijetko prešao granice umjetničkog komentara.

Ne pogubi mi dušu s grešnicima…« (Ps 26, 8-9)
(Natpis na knjizi *La Cathédrale*)

Drugdje ćemo govoriti o ostalim odlomcima koji se odnose na Liturgiju; razmatranja koja ćemo posvetiti Huysmansovu stilu, imat će više navoda koji se odnose na *La Cathédrale*. Međutim da bi bilo potpuno, treba naglasiti činjenicu da je Huysmans u tom romanu tek samo prividno zanemario Liturgiju. On je tu široko raspravljao o kršćanskom graditeljstvu, o mistici i simbolici, ali mnogobrojna razmatranja o liturgijskim temama (npr. str. 267-268) i o draži ciklusa Liturgijske godine navode nas da odgonetnemo njegovu žalost što se time ne može duže baviti:

> »Ah, ne biti više tako razdijeljen, ostati nedjeljiv, imati dušu tako umrtvljenu da se osjete samo boli, i *proživljavati samo radosti Liturgije*, i biti tražen svaki dan samo od Isusa i od vas, i slijediti samo vaš život koji se odvija u *godišnjem krugu službe Božje!* Radovati se s Božićem, smijati se na rascvjetali Uskrs, plakati za vrijeme Velikog tjedna, biti ravnodušan prema ostalomu, ne računati više na sebe, potpuno se ne zanimati za sebe, kakva li sna, kako bi bilo jednostavno pobjeći u neki samostan.« (str. 356)

6. *Roman* L'Oblat, *taj liturgijski Huysmansov dnevnik, označuje trenutak kada je utjecaj Liturgije na francusku književnost dostigao najviši stupanj*

Uskoro će biti ostvarene njegove želje za životom ispunjenim liturgijskim proživljavanjem. Za vrijeme boravka u benediktinskom samostanu Val-de-Saints napisat će svoj liturgijski dnevnik poznat pod imenom *L'Oblat*. Huysmans je postao oblat-benediktinac i prisustvovao je svaki dan liturgijskim službama.[4] Bio je tako revan i ustrajan na obredima da je napamet znao brojne tekstove. Njegovo liturgijsko znanje u tom razdoblju dostiglo je svoj najviši stupanj.

L'Oblat ne označuje samo najvišu točku u Huysmansovu književnom stvaralaštvu. S tim djelom utjecaj Liturgije na modernu francusku književnost dosegao je svoj vrhunac snage; od tada unatoč novom valu djela nadahnutih Liturgijom (Claudel, Baumann!), osjetit će se polagano, ali stalno slabljenje te silovite struje koja je ponijela cijelo djelo tog pjesnika-slikara.

---

[4] Oblati su laici koji su se okupili oko nekog samostana i obvezali se da će živjeti po nekim redovničkim pravilima.

7. Poznavanje Liturgije ovdje je šire nego u prethodnim knjigama te se on oduševljava za jednu liturgijsku župu

U *L'Oblatu* ne pronalazimo novih liturgijskih motiva: mnogobrojne glazbene analize *gregorijanskog pjevanja*,[5] rasprave o liturgijskim temama, umjetničke ocjene najvažnijih *misa* liturgijskog ciklusa, usklici divljenja u svezi zavjetovanja djevica (*Pontifikal djevica*) čine neku vrstu neprestanog, umjetničkog i trajnog komentara Liturgije:

> »Apsolutni stav liturgije i umjetnosti upravo je tu. (Polaganje zavjeta redovnica sv. Benedikta). Ima trenutaka kada vam *za vrijeme posebnog obreda* trnci božanske miline potresu dušu i čovjek se osjeća uzdignut, izvan sebe, tako daleko od suhoparne svakidašnjosti svijeta koji vas okružuje. Da, na trenutke, imamo želju da kriknemo to oduševljenje koje nas guši. *Remek-djelo crkvene umjetnosti možda je Pontifikal djevica (Obrednik zavjetovanja djevica)*. Već od samoga početka čovjek je potresen do same srži.«

Nakon što je naveo nekoliko odlomaka liturgijskog teksta i divio im se, Huysmans kliče:

> »U kakvom su odnosu prema ovoj drami, uistinu božanskoj, koja se odigrava između duše i Boga jadne spletke što ih izmisliše drevni ili moderni teatri!« (str. 225-226) Treba usporediti odlomak koji smo upravo naveli s opisom *Oblačenja redovnice* u *En route* da bismo se uvjerili da Huysmans samo ponavlja motive prethodnih djela.

Sve to samo svjedoči o vrlo opširnom Huysmansovom znanju; što se tiče dubljeg shvaćanja Liturgije u cijelosti, čini nam se da slavni autor nije u tome mnogo napredovao. Međutim u toj knjizi nailazimo na opis jedne župe uređene liturgijski, te nam Huysmans tu pokazuje mogućnost da bi se ponovno među ljude uveo običaj liturgijskog pjevanja za vrijeme mise što se više ne izvodi od srednjega vijeka. On se oduševljava tom idejom. Štoviše, vrlo je vjerojatno da bi se Huysmans odrekao svoga neprijateljskog držanja prema ljudima niska podrijetla, što je uvijek pratilo Zolinog učenika, da mu je bilo dano shvatiti puk pomoću Liturgije. Evo zanimljivog odlomka koji opisuje spomenutu liturgijsku župu:

---

[5] Na primjer: »Podrži me po svom obećanju i živjet ću;
nemoj da se u svojoj nadi postidim.« (Ps 119,116)
»Ovaj stih....bijaše divan kada je bio obučen u svoj vrlo jednostavan plašt gregorijanskog pjevanja. Bijaše plašljiv i pokoran sve do svoje terce, zatim se podizao i bivao sve odvažniji, još uvijek moleći, ali sve mlađi i svaki puta postajao odvažniji, ohrabren odlučnim, sigurnim naglaskom redovnika koji ga je preuzimao, potvrđujući svom novom bratu istinitost uslišane želje, sigurnost da njegovo čekanje neće biti uzalud...« (str. 246-247; str. 283)

»Bilo je to na nekoliko minuta oživljavanje prvotne Crkve u kojem je puk, skladno sa svojim svećenicima, aktivno sudjelovao u obredima i molio s njima u istom glazbenom dijalektu, u istom narječju; a to je u ovo naše doba bilo tako potpuno neočekivano da je Durtal slušajući ih povjerovao, da još jednom sanja.« [6] (str. 195)

8. Odlomci u kojima iznosi liturgijsku kritiku nisu rijetki

Isto tako tu ima mnogo odlomaka u kojima Huysmans iznosi svoju liturgijsku kritiku.[7] Njegove želje obzirom na reformu brevijara teže za onim što se nalazi među umjetnicima te vrste kojima je povjeren takav posao:

»Upravo zato jer obožavam Liturgiju želio bih da bude bez mrlja i rupa. To ne bi bilo nemoguće postići jer je ogromno blago njezinih riznica«. Ima zatim toliko nedostataka u službenim knjigama, jer »ljudi koji su ih revidirali bili su bez sumnje učeni, ali istodobno nisu bili umjetnici.« (str. 380)

9. Protjerivanje benediktinaca uzrokuje mu istinske patnje što liturgijski tekstovi savršeno izražavaju

Ta je knjiga zanimljiva i još zato što opisuje vrlo važan trenutak u povijesti francuske civilizacije. To je trenutak protjerivanja redovnika. Baš u to doba benediktinci redovnici u Solesmesu, koji su stekli toliko zasluga za glazbenu paleografiju i za mnoge druge znanosti, morali su ostaviti tlo Francuske i naći skloništе u tuđoj zemlji. Huysmans nam opisuje posljednje pozdrave samostanaca iz Val-de-Saintsa prije odlaska, a oštrina njegove boli i žalosti naglašena je mišlju da možda više nikada neće čuti pravi gregorijanski koral i da više neće moći ugasiti svoju umjetničku žeđ na savršenoj izvedbi njihovih lijepih obreda. Riječi psalmista koje je postavio na početak ove knjige savršeno su izrazile osjećaje koje je proživljavao za tih dana liturgijskih patnji:

»Zašto si, Bože, posve zabacio,
zašto kiptiš gnjevom na ovce paše svoje?
Sjeti se zajednice koju si davno stekao.« (Ps 74,1-2)

---

[6] Ovaj se odlomak pojavio u isto vrijeme kao i *Motu proprio* o Svetoj glazbi od 1903. koji je sa svoje strane zahtijevao isto: »Posebno se treba pobrinuti da se gregorijansko pjevanje uvrsti u pjevanje puka tako da bi vjernici ponovo mogli aktivno sudjelovati u slavljenju crkvenog obreda kao što je to nekada bio običaj« (II, 3).

[7] Vidi Misa sv. Antuna (17. siječnja) str. 370-371 i mnoge druge, str. 368, 380-382.

10. Po njegovom prekomjernu ukusu pučki obredi u Les Foules de Lourdes *(Lurdska mnoštva) ružni su, ali ipak ustanovljuje da oni tu međusobno spajaju klase pa bi stoga želio da Lurd postane središte gregorijanske reforme*

Posljednja knjiga ovoga slavnoga obraćenika koju ćemo letimično prelistati jest opis njegovog boravka u Lurdu za vrijeme velikih međunarodnih hodočašća godine 1905. Djelo *Les Foules de Lourdes – Lurdska mnoštva* (1906.) promatrano iz liturgijskog kuta ima gotovo negativan karakter. Lako je razumljivo. Lurd je svjetsko središte pučkih liturgija, a gregorijanski koral u njemu do tada nije dolazio do izražaja. Ne treba nas dakle čuditi da je Huysmansov preobilni estetski ukus smatrao ružnim nacionalno pjevanje hodočasnika koji su dohrlili sa svih strana svijeta.[8] Slušajući ih on se sjeća građanskih proslava 14. srpnja, koje su mu ulijevale u dušu estetski užas (str. 112). Međutim, ono što nikako nije mogao zanijekati jesu značajna zapažanja; Liturgija u Lurdu izvodi s jedne strane ono spajanje klasa koje je tako poželjno u ovom razdoblju borbe klasa, te napokon nigdje drugdje u Francuskoj ne postoji mjesto gdje bi liturgijsko oduševljenje bilo tako snažno i tako trajno. Huysmans bi htio da se u Lurdu stvori jedno službeno propagandno središte za Liturgiju kako bi tada ona mogla pridonijeti porastu privlačnosti toga grada svjetskoga glasa. (str. 125-127)

[8] *Les Foules de Lourdes*, str. 55 (*Bretonski hvalospjevi*!); str. 123 (španjolski); str. 139,187.

X. POGLAVLJE

JORIS-KARL HUYSMANS

OPĆE KARAKTERISTIKE

1. Njegovi liturgijski opisi često su transponirani slikarstvo ili glazba te ih u mnogobrojnim slučajevima prate komentari, a rasprave o različitim liturgijskim temama obiluju u njegovu djelu – 2. Komentari su mu u većini slučajeva zasnovani na umjetničkom duhu, a doktrinarna strana Liturgije ostavlja ga prilično ravnodušnim – 3. Umjetnost Crkve analizira kao djela svjetovne umjetnosti – 4. Jednu umjetnost uspoređuje s drugom i tvrdi da sve zajedno čini sklad u Liturgiji – 5. Huysmansovo liturgijsko oduševljenje objašnjava se vrlo razvijenim smislom za Liturgiju kod Francuza – 6. Među francuskim piscima on je imao najopsežnije znanje o Liturgiji – 7. Među umjetnicima on je htio djelovati apologetski – 8. Zbog apologetizma upao je u estetizam – 9. Nastojao je dokazati, poput Chateaubrianda, da je katolicizam istinit jer su njegove molitve daleko iznad svih drugih – 10. Zajedničke točke s Barbeyjem d'Aurevillyom i Leonom Bloyom – 11. Njegov utjecaj i njegove zasluge

* * *

1. Njegovi liturgijski opisi često su transponirani slikarstvo ili glazba te ih u mnogobrojnim slučajevima prate komentari, a rasprave o različitim liturgijskim temama obiluju u njegovu djelu

Ponajprije kod Huysmansa nalazimo veliki broj realističnih opisa glavnih vjerskih obreda. Postaju često tako detaljni te se stručnjak u većini slučajeva nalazi u situaciji da može pogoditi o kojoj je vrsti riječ ili o kojem se danu liturgijske godine radi i prije nego li mu je to autor otkrio.[1]

---

[1] Evo pregleda nekoliko detaljnih opisa:

1. Jutarnja: *L'Oblat*, str. 184: »Obuveni u tihe papuče, redovnici su, kada se zvono više nije čulo, ulazili kao sjene i prolazeći su se pridizali u svojim velikim, crnim kukuljicama; hladan vjetar koji je donosio podrumski miris salitrenih zidova i kamenih ploča, a sitni sati prolazili su jedan za drugim prije mise, padajući kap po kap bez *Deus in adjutorium* koji je obično prethodio početku časoslova bez *Slava Ocu* koja ih dijeli i slijedi. I na kraju svakog Časa recitiralo se »Miserere« turobnim tonom do posljednje riječi »vitulos«izbačene tada u zrak poput lopate zemlje na neki grob.« (Vidi još str. 290–291)

Najveći dio među tim opisima otkriva snažni Huysmansov talenat kojim nam oslikava i najsitnije pojedinosti. Ti opisi su međutim uistinu samo glazba ili slikarstvo preneseni u riječi. Često su riječi koje objašnjavaju razbacane ili im je jedina funkcija da autoru pruže prigodu za komentiranje određenih simbola te da nam otkrije sakriveni smisao ponekih obreda.[2] U njima zatim pronalazimo kratke karakteristike iznenađujuće točnosti. U nekoliko riječi kažu nam bit određenih obreda.[3] Huysmans uspoređuje liturgijske tekstove međusobno i time još više ističe njihovu primamljivu ljepotu:

> »*Dies irae*, beznadan srednjovjekovni himan, nije bio isti kao *De profundis*, ponizna molba, patnja za koju se vjeruje da ju se čulo te koja da bi se mogla kretati u svojoj noći raspoznaje stazu koja

---

2. Uskrs: *L'Oblat*, str. 291–292: »... Kakva je radosna i svečana atmosfera ispunjavala crkvu. Bila je obložena crvenim baršunom, prekrivena cvijećem, a relikvijari su sjali poput ogledala od stakla i zlata, plameni jezici svijeća...«. »Pontifikalna misa bila je jednako svečana kao i ona Božićna, s ceremonijarima u crnim kukuljicama što su padale na bijele rokete, pa križonoša, pa svjećonoša, skutonoša. To je bio dan opijenosti glazbom, orgija liturgijske radosti...«
3. Oblačenje: *En route*, str. 154–165. Kod benediktinki u Rue Monsieur ovaj slavni opis proslavio je ovu kapelicu među francuskim piscima. Sve do naših dana ona nije prestala privlačiti ljude zaljubljene u ljepotu.
4. Te Deum: C*athédrale*, str. 126. Odlomak o »crkvi silovito izbačenoj u zrak« čini se nadahnutim Ozanamom i izgleda da je poslužio kao model za sličnu viziju koju nalazimo u *Mir sedmoga dana* E. Baumanna.
5. Krunica: *isto*, str. 434–435. S osobnim razmišljanjima o samostanskim molitvama.
6. Večernja i blagoslovi: *En route*, str. 118–119; 247–249; 388–389 (u Saint-Sulpice); str. 217 (u Notre-Dame des Victoires); *Foules de Lourdes* str. 125–127
7. Oblačenje: *En route*, str. 80-82 (kod Klarisa u Aveniji de Saxe).
8. Božić (samostanska služba Božja): *L'Oblat*, str. 191–192 (s komentarom), str. 196
9. Misa*: Les Foules de Lourdes*, str. 123
10. Vjerovanje*: En route*, str. 40; *Les Foules des Lourdes*, str. 191
11. Seksta*: En route*, str. 268
12. Kompletorij*: En route*, str. 245–246
13. Veliki tjedan*: En route*, str. 36
14. Pogreb*: En route*, str. 18–21
15. Zazivi*: Les Foules des Lourdes*, str. 144–145

[2] Te Deum (*A Rebours*, str. 271)

[3]
1. Te Deum : *En route*, str. 9 (»svemoguća veličanstva«)
2. Lauda Sion: *isto*, str. 9 (»uzvišeni zanos L. S.«)
3. Magnificat: *isto*, (»svečanosti M...«)
4. Tantum ergo: *isto*, str. 118 (»Skroman i promišljen, pun divljenja i polagan.«)
5. Miserere: *isto*, str. 9 (»Žalost M...Stabat«)
6. Misa: *isto*, str. 41; str. 197–198
7. Bogojavljenje: *L'Oblat*, str. 205–206
8. Uskrs: *En route*, str. 409 (»O Filii et Filiae«)
9. Posveta crkve: *L'Oblat*, str. 380

svjetluca; to više nije bila molitva koja u sebi čuva još dosta nade da ne drhti, to je bio krik očaja i užasa.« (*En route*, str. l4-17)

Stoga jednostavno moramo spomenuti ovom prilikom vrlo velik broj rasprava koje se odnose na različite liturgijske teme. U njima Huysmans uspoređuje pjevanje redovnica svete Cecilije s pjevanjem profesionalnog zbora u Parizu i ujedno izražava svoj osobni ukus s obzirom na teme određenih tekstova:

»Na kraju, više volim tekst *Dies irae* negoli tekst *De profundis*, ali više mi se sviđa melodija *De profundis* od melodije *Dies irae*.« *(En route*, str. l7) Zato se zgraža nad »modernim izvedbama« gregorijanskog pjevanja izvedenog u crkvi Saint-Sulpice, ali ipak daje prednost njezinom *veličanstvenom i divnom Kraljevskom Magnificatu* u odnosu na onaj izveden u Trapističkom samostanu koji je »opor i nekako suha sjaja«. (*En route*, str. 392-393) Napokon smatra da su *Vespere* koje pjeva profesionalni zbor Saint-Sulpice, »snažnije, ozbiljnije, više romaničke« nego one benediktinki u Rue Monsieur. (*isto*, str. 392) Kada nam priznaje poteškoće koje je najprije proživljavao za vrijeme pjevanja psalama, ili kada prijateljski s nama razgovara o talismanskom karakteru zajednički recitiranih molitava, tema koja je već sama po sebi zanimljiva čini se još zanimljivijom. (*L'Oblat*, str. 111–112)

2. Komentari su mu u većini slučajeva zasnovani na umjetničkom duhu, a doktrinarna strana Liturgije ostavlja ga prilično ravnodušnim

Velika količina liturgijskih komentara daje Huysmansovu djelu znanstveno obilježje. Moglo bi se bez ikakve poteškoće većinu knjiga, napisanih poslije njegova obraćenja (1892.) smjestiti među one koje se bave liturgijskom popularizacijom. Jedino što razlikuje Huysmansove komentare od komentara stručnjaka na liturgijskom polju jest to što umjetničko gledište kod njega nadilazi sva druga. Nemamo mjesta za iznijeti listu svih tih komentara; zadovoljit ćemo se da navedemo samo jedan:

»I prelistavajući svoj euhologij, gledajući nečuveni krug obreda, mislio je na ovaj čudesni dragulj, na ovu krunu kralja Recceswinthea koja se čuva u Muzeju Cluny. Nije li liturgijska godina, kao i ta kruna, *prekrivena kristalima i brušenim draguljima* u svojim divnim hvalospjevima, svojim žarkim himnima, *optočenima u samo zlato* Matutina i Vespera... *Rorate coeli*, ta melankolična pjesma očekivanja i žalosti, taj glasoviti dragi kamen, ljubičasta preljeva, čija se pro-

zračnost svjetluca slična vodi... Bila je to Korizma čiji su se ametisti gasili u vlažnom sivilu vodosjaja, u zamračenoj bjelini bjelutka i veličanstveni zaziv *Attende Domine* uzdizao se u svodove... I iznenada, na toj kruni blistao je, poslije umornih vatri Korizme, tamnocrveni rubin sav u plamenu Muke ... U toj *kruni Vlastitih slavlja kroz godinu* umetnute su, kao mali kamenčići, proze *Slavlja svetaca* i ispunjavaju prazna mjesta te dovršavaju ukras kruga. Ponajprije su tu biseri i dragulji Presvete Djevice, prozirno drago kamenje, plavi safiri i ružičasti rubini njezinih antifona...« (*En route*, str. 406–411)

Neka nam bude dovoljan ovaj kratki izvadak vrhovne ljepote, a što se ostaloga tiče, navedeno je u bilješci.[4] Pokraj tih umjetničkih komentara treba staviti one odlomke koji više pozornosti posvećuju povijesnom razvoju nekih pjesama, tekstova i obreda.[5]

Oni odaju određenu hipertrofiju gledano s estetskog stajališta, što je u više navrata bilo predbacivano Huysmansu. Budući da je on bio gotovo ravnodušan prema doktrinarnoj vrijednosti Liturgije, vrlo nam rijetko kaže jesu li određeni tekstovi izvršili spasonosni utjecaj na preobrazbu nje-

---

[4] 1) Opća razmatranja: *L'Oblat*, str. 368: »Liturgija je jedan teren naplavina«. Onaj (među svecima) koji nije otkrio mjesto na jednoj strani (službe Božje) naći će ga na drugoj; Liturgija je vječna svetkovina kojoj pritječe sve više i više svetih«, str. 371–372; »Ona je proizvod, neprekidni niz anonimne umjetnosti svih vremena; sva su ta nastojanja usmjerena jednom cilju, slaviti Boga glazbenim tamjanom neuma«, str. 30 (»to je sigurno.....dašak«); *En Route*, str. 23–24; *Cathédrale*, str. 483

2) Crkveno gregorijansko pjevanje: *L'Oblat*, str. 265: «Što je gregorijansko pjevanje jednostavnije i naivnije, to rječitije i bolje izražava jednim uistinu jedinstvenim umjetničkim jezikom radost ili bol koji su uglavnom dvije teme koje obrađuju crkveni obredi...«*En route*, str. 13

3) Psalmi: *L'Oblat*, str. 8: »Sve je u psalmima, radost i žalost, klanjanje i ushićenje...njihovi se stihovi prilagođavaju svim stanjima duše, odgovaraju na sve potrebe...«. Usporedi kod Tainea, bilješka 11; str. 111–112; 190–191 (Ps 94); 246–247 (Ps118); str. 424 (Ps 125); *Cathédrale*, str. 275, 336, 419, 425

4) Advent: *L'Oblat*; str. 181–182: »Liturgija toga doba je veličanstvena. Žalosti duše koje oplakuju svoje grijehe miješaju se s oduševljenim usklicima i klicanjima proroka koji javljaju da je oproštenje blizu...«

5) Bezgrešno začeće: *Lourdes*, str. 313–314

6) Božić: *L'Oblat*, str. 185; 190–192; 194

7) Tmine: *En Route*, str. 36–37

8) Uznesenje: *L'Oblat*, str. 361

9) Salve Regina: *En Route*, str. 247–249

10) Adeste Fideles: *isto*, str. 407

11) Oblačenje: *isto*, str. 154–165

[5] 1) Brevijar: *L'Oblat*; str. 371; str. 374–379: »Priznajte da ni u jednoj književnosti svijeta ne postoje tako blistave, tako sjajne stranice...«.

2) Vespere: *En Route*, str. 412: Sa starim redoslijedom rimskog brevijara »Languentibus in Purgatorio«.

3) Dies Irae: *En Route*, str. 16–17

4) Advent: *L'Oblat*, str. 181–182

gova vlastita života. Nama je pak vrlo teško o tome dati svoje mišljenje; naša zadaća sastoji se u tome da pokažemo činjenice i dokažemo nepobitnim da je Huysmansov estetski osjećaj bio kod njega razvijen u tolikoj mjeri da je zasjenio sve ostale sposobnosti njegovog bića.

3. Umjetnost Crkve analizira kao djela svjetovne umjetnosti

To ćemo odmah vidjeti kad budemo analizirali Huysmansove tehničke postupke koje ćemo podrobno prikazati. Da se o tome uvjerimo dovoljno je navesti samo jedan izvanredan primjer. Zamislite Huysmansa kako posjećuje bilo koju crkvu da u njoj prisustvuje službi Božjoj. On se tu ponaša kao da je u kazalištu: držeći u rukama tekst službe, pažljivo prati riječi, pjevanje i kretnje onih koji obavljaju službu. Vrativši se kući bilježi u dnevnik svoje utiske, daje literarnu analizu[6] ili glazbenu analizu o onome što je upravo čuo[7], ističe lijepe aspekte koje je primijetio[8], o njima iznosi svoje estetsko mišljenje[9] i napokon bilježi svoja vlastita razmatranja što su ih proizveli navedeni obredi[10]. Bilježi zatim mjesta koja

---

[6] 1) Misa: *L'Oblat*, str. 291–292
2) Kompletorij: *En Route*, str. 390–391
3) Cvjetnica: *L'Oblat*, str. 282–283 (to je jedna od najljepših analiza koje poznajemo...)

[7] 1) Tmine: *L'Oblat*, str. 183: »Bila je to neka vrsta recitativa koji se protezao u pripovijedanju, vraćajući se u lepršavim povratnim pripjevima; taj pjev bio je jednoličan, tjeskoban i umiljat također; a taj utisak ljuljanja i muke doživljavao se podjednako za vrijeme Tužaljki...« (Huysmans ne bi ništa drugačije govorio o nekoj operi.).
2) Svi sveti: *L'Oblat*, str. 90: »Ova melodija *Gaudeamusa* koja pleše i ne može se suzdržati od sreće, a koja se međutim zaustavlja prije kraja rečenice 'gaudent angeli' kao da više ne može, a možda i zato kao da je zahvaćena jednim valom bojazni da više neće imati dovoljno poštovanja, zatim se ponovo nastavlja, prepuna ipak ushićenja, da bi se na kraju ipak iscrpila u jednom klanjanju...«
3) Psalam 118: *L'Oblat*, str. 246–247
4) Dies irae: *En Route*, str. 14–17

[8] 1) Obred svetog Benedikta: *L'Oblat*, str. 380–381 (»Sačuvao je ugodan okus davnih vremena...«)
2) Svi sveti: *L'Oblat*, str. 90: »Veličanstvena liturgija ovog dana, ova poslanica uzeta iz Otkrivenja, slika je neba...«
3) Misa svetog Grgura Čudotvorca: *L'Oblat*, str. 38
4) Sanktoral: *L'Oblat*, str. 369–370

[9] 1) Korizma: *L'Oblat*, str. 267–268: »To vrijeme četrdesetnice, gledano s liturgijskog stajališta, bilo je predivno, tuga je svakim danom sve više i više rasla prije nego što će buknuti u žalosne povike, u bolne jecaje Velikoga Tjedna...«.
2) Služba svetog Ivana Damaščanskog: *L'Oblat*, str. 370: »Radi se o misi prekrasnog i vješto utkanog lajtmotiva.«
3) Naša Gospa od Sedam žalosti: *L'Oblat*, 412–413
4) Zavjetna Misa Presvete Djevice: *L'Oblat*, str. 48
5) Bogojavljenje: *L'Oblat*, str. 205–206; 215
6) Bogojavljenje (druga nedjelja nakon Bogojavljanja): *isto*, str. 217

[10] Boli Presvete Djevice: *L'Oblat*, str. 290-291.
Uznesenje: *L'Oblat*, str. 354–355: »Dobro simbolizira grob iz kojega je Djevica uzašla svome Sinu u nebeskim mirisima i hvalospjevima, uspinjući se, lagana u svome slavnome tijelu stubama posutim

su najviše djelovala na njegov duhovni život[11], često ih vrlo strogo kritizira i predlaže napokon promjene[12] po kojima bi se moglo uzdići umjetnički sjaj i ljepotu određenih tekstova i čak čitavih liturgijskih knjiga.[13] Posebno se zalaže za to da budući reformatori Brevijara budu izabrani među stručnjacima koji su ujedno i umjetnici.

4. Jednu umjetnost uspoređuje s drugom i tvrdi da sve zajedno čine sklad u Liturgiji

Međutim čudesni talent ovoga pisca zasjao je vrlo očito u njegovu stilu. Unatoč brojnim barbarizmima (»svi sveti duše« u *Là-Bas*, str. 135),[14] sirovih izraza (»glazbeni onanizam« u *En route*, str. 18, »orgije liturgijskog veselja« u *L'Oblatu*, str. 291–292), on ima dar probuditi sve naše osjete: »Slušaju li one kako puše *tužni vjetar psalama* i kako tutnje velike vode orgulja?« (*La Cathédrale*, str. 254). Ili pak: »A procesija se

---

oblacima, a slijedi je cijela pratnja anđela i svetaca koji su joj došli ususret.« Ovo razmatranje nije ništa drugo nego Murillo pretvoren u riječi.

[11] 1)Tmine: *L'Oblat*, str. 283: »I, čim ih je čuo, Durtal je skočio sav izvan sebe od tog čudnog i prodornog pjevanja...« str. 49
2) Veliki Tjedan: *L'Oblat*, str. 282: »Čim se smjestio u crkvi, zaboravio je sve žalosti sadašnjosti. Božanska Liturgija uzdizala ga je tako visoko, daleko od svih nas...«. – str. 290–291: »Mučan tjedan najviše mu je odgovarao, njegovim težnjama i ukusu.«
3) Misa svetog Benedikta: *L'Oblat*, str. 264–265: «Ova misa... što se tiče teksta, bila je izvrsna...«
4) Vespere za mrtve: *En Route*, str. 36
5) Osmina spomena pokojnika: *isto*, str. 36
6) Zavjetna misa Presvete Djevice: *L'Oblat*, str. 48
7) Advent: *En Route*, str. 412

[12] 1) Večernja: *En Route*, str. 120: »Litanije su bile obasute injem i namirisane bergamotom i ambrom... To očito nije imalo nikakve veze s religioznom glazbom...«. – Str. 388–389: »To je žestoki napad na 'vatreno mistično svlačenje' Gounauda, rapsodije starog Thomasa, siromašne poskočice loših svirača' koji su nadomjestili veličanstveno gregorijansko pjevanje«.
2) Rimski brevijar: *L'Oblat*, str. 368–370: »O tome, naravno, jedino raspravljam sa stajališta povijesti književnosti i povijesti umjetnosti... Ne, vi uzalud kažete da *ima nereda u zgradi*...Ne, ne dolikuje tražiti pukotinu u veličanstvenoj građevini kao što je Liturgija; njezine su lađe veličanstvene, međutim neke od kapelica, sagrađenih naknadno, osrednje su...«
3) Misa svetog Benedikta: *L'Oblat*, str. 264–265: «Što se tiče gregorijanskog pjevanja, pripadao je najsvečanijem repertoaru, što znači da je bio nadut i osrednji...«; str. 266: »Himan *Lundibus cires resonent canoris*, zaudarajući po poganskom jeziku, po latinskom Renesanse, sa svojim olimpom postavljenim za sva vremena na mjesto neba...«.
4) Samostanski himnarij: *L'Oblat*, str. 380–381: »Ima pjesama napisanih u napuhanom i lošem latinskom...« (str. 382)
5) Pogreb: *En Route*, str. 18: »Međutim kako objasniti svećenicima da je ružnoća svetogrđe...«
6) Ženidba: *isto*, str. 21–22: »Nalazimo malo odlomaka u ovoj knjizi koji su tako zajedljivo ironična i pretjerano naturalistička.«
7) Misa svetog Antuna 17. siječnja: *L'Oblat*, str. 370–371
8) Misa svetog Placida: *L'Oblat*, str. 48
9) Salve Regina: *En Route*, str. 137

[13] *L'Oblat*, str. 137; *Les Foules de Lourdes:* str. 125–129

[14] Vidi još »liturgijski hura!« (*L'Oblat* str. 30, str. 180-181; *En route* str. 267)

kretala *pod ugodnom kišom hvalospjeva koju je prekidao pljusak limenih truba*...« (*isto*, str. 212) Izraz *glazbeni tamjan nota* sam po sebi budi tri različita osjetila: miris i vid riječju »tamjan«, a sluh riječju »glazbeni.« (*L'Oblat*, str. 371)

Zato nam on zna prikazati ideje ili apstraktne doživljaje u plastičnim oblicima. Evo Kristova rodoslovlja koje se čita za vrijeme Božićne službe Božje, a koje je samo jednostavno nabrajanje: »…Abrahamu se rodi Izak, Izaku se rodi Jakov…« (Mt 1,1–16). Pod Huysmansovim perom dobiva plastičnu živost: »I u čudnom i tužnom, jednoličnom i tromom recitativu prolazila su pojedinačna iskrsla lica Patrijarha, kao u nekom bljesku munje, samo prozivom njihova imena, a onda su, čim je jedno drugo ime došlo zatim, ponovno pali u tamu.« (*L'Oblat*, str. 194)[15]

Boje kojima raspolaže postižu isti cilj. Tako tvrdi da je posljednica (sekvencija) *Salvete flores martyrum* crvena, a *Miserere* je boje pepela (*En route*, str. 408–411), dok je himan *Vexilla regis* obojen krvlju. (*L'Oblat*, str. 30)

Huysmans se zatim služi *jednom* umjetnošću da nam objasni nešto što je s područja *druge* umjetnosti: »Anđeoski pozdrav slikari su u umjetnosti neprestano ponavljali kroz sva vremena...« (*La Cathédrale*, str. 235)

Prije svega više nam je volio pokazati sklad koji postoji između gregorijanskog pjevanja i određenih tekstova s jedne strane te predrenesansnih slika s druge: »Ta Poslanica koja se čita na Sve Svete više je jedna idealna predrenesansna slika i baš će upravo tako stari flamanski slikari prevesti taj tekst svetog Ivana u kojem defiliraju Anđeli, Starci, Sveci...« (*L'Oblat*, str. 90)

Ili opet: »Nisu li odgovori *Tmina* od Vittoria sličnoga nadahnuća na istoj razini s onima u remek-djelu Quentin Metsysa *Polaganje Krista u grob*...« (*En route*, str. 12). Ili pak: »Nalazio se pred pjevom, stvarno mršavim i nervoznim kao predrenesansne slike ...« (*isto*, str. 141; vidi još 197-198)

Konačno, gregorijansko pjevanje »je nematerijalno i fluidno tumačenje predrenesansnih slika.« (*isto*, str. 13) Njemu se čini da srednjovjekov-

---

[15] Evo nekoliko istaknutih primjera: »Sahranjujući radostan i živahan Aleluja«. »To je bila smrt jednog izraza i momentalno preminuće jedne pjesme...« (*L'Oblat*, str. 267–268). Himan *Stabat* »bila je u neka vrsta Magdalene u prozi; ona je suzama natopila noge majci, kao što je Magdalena svojim suzama natopila noge Sina...« (*L'Oblat*, str. 412–413)
»A sitni sati prolazili su jedan po jedan padajući kao kap po kap i izgovarali su *Miserere* turobnim tonom, do posljednje riječi *'vitulos' izbačene u zrak kao lopata zemlje na grob*. – »Kanonici su se tromo, sa svake strane kora, kao s reketom igrali s psalmima i mrmljajući, stihove vraćali kao loptice...« (*Cathédrale*, str. 219)

no graditeljstvo isto tako odgovara crkvenoj glazbi. Navest ćemo odmah nekoliko primjera koji će to dovoljno istaknuti: »Gregorijansko pjevanje lepršava je i prozračna parafraza nepomične strukture katedrala...« (*En route*, str. 13)

> »Što se tiče gregorijanskog pjevanja, sklad melodije s arhitekturom uistinu je cjelovit; ponekad se pjevanje savija kao i tamni romanički svodovi, iskače sumorno i zamišljeno, poput polukružnih lukova. *De Profundis* ... povija se, slično onim velikim lukovima koji čine okosnicu zamagljenu svodovima; ono je polagano i poput noći tamno kao i oni; lomi se samo u mraku, umire istom u snuždenoj polusjeni kripte.« (*isto*, str. l2-13; vidi još *A Rebours*, str. 269)
>
> »Katkada, međutim, čini se da je gregorijansko pjevanje od gotike posudilo svoje cvjetne lukove, svoje isjeckane šiljate tornjiće, svoje koprenaste kolovrate, svoje čipkaste otvore, svoje lagane i vrlo tanke čipke poput dječjih glasova...« *(En route*, str. 13)
>
> »Drugi pak puta, jednostavna glazba i kršćanska glazba koju je ona proizvela zajedno se savijaju kao i *skulptura* na radost puka.« Isto tako u Božićnoj pjesmi *Adeste fideles* i uskrsnoj himni O *filii et filiae. (En route*, str. 13)

Sva ta usklađenost svih umjetnosti zajedno, zvale se one kiparstvo ili graditeljstvo, slikarstvo ili draguljarstvo, pjevanje ili pjesništvo, pridružene lijepim stavovima, pokretima i kretnjama, uljepšane cvijećem i sjajnom odjećom ne služe drugomu nego da stvore jedinstveno umjetničko djelo – Liturgiju. Budući da se umjetnosti ne dadu sputati u stisnute granice, Huysmans ih međusobno uspoređuje:

> »*Kamenje i prozorska okna ponavljaju antifone Presvete Djevice pa sve do ratobornog izgleda nekih pojedinosti u svetištu*, sve do onog viteškog držanja koji podsjeća na križarske ratove, s oštrim mačevima i štitovima rascvjetanih prozora, kacigom lukova, žičanih oklopa staroga tornja, željeznih mreža ponekih prozorskih četvorina, *ništa nema što ne oživljuje uspomenu na završnu molitvu Prime (Prvog časa) i na antifonu Lauda (Pohvala)* njezinog malog časoslova, koji ne prevodi onaj ›*terribilis ut castrorum acies ordinata*‹, koji ne iznosi onu slobodu ponašanja koju ona ima, kad to hoće, da bude ›kao za bitku poredana vojska, strašna‹.« (*La Cathédrale*, str. 486)

Moglo bi se gotovo tvrditi da Huysmansovo pero zamjenjuje dlijeto kao što se ispravno reklo da ono »vrijedi isto toliko kao i kist« (M. Mugnier!):

»Bilo je to dakle u duši Djevice kao neke vrste triptiha. Silovita bol, dospjevši do strašnog stanja na ploči u sredini i sa svake strane, zebnja, drhtavica iščekivanja; dva krila ipak različita, u tom smislu da je iščekivanje prije raspinjanja imalo za cilj strah, a poslije raspinjanja nadu.« (*L'Oblat*, str. 359)

Ako ne poznamo jednu umjetnost, nemoguće je, to je njegovo mišljenje, imati ikakav ispravan pojam o drugoj. Ne čudimo se dakle ako glazbene dijelove zbližuje sa slikarstvom ili ako uspoređuje liturgijsku godinu s jednim remek-djelom draguljarstva (kruna Recceswinthea!) (*En route*, str. 406–411). Kada pokazuje veze koje postoje između dragulja i cvijeća i nekih molitava božanskog časoslova, služi se jedino onim postupkom kojim se je oduvijek služio.

»Na svetkovinu Nevine dječice .. *rascvjetala se, poput flore u klaonici, u kiticu* ubranu s tla natopljena krvlju janjaca, ona crvena sekvenca *koja je mirisala na ružu,* a to je *Salvete flores martyrum*.« (*En route*, str. 408)

»Žuto-zelenkasti dragi kamen, simbol mudrosti, zar ne izražava upravo točno onu *Sedes sapientiae* u Litanijama *Presvete Djevice*, a tamno-crveni rubin izražava slavu *Virgo praedicanda*.« (*La Cathédrale*, str. 200-201; vidi još *En route,* str. 408–409)

Stoga je došao na misao da »uzgaja liturgijsku floru i mahunarke kao simbole; da obrađuje vrt koji bi slavio Božju slavu, prinosio mu naše molitve u njihovu narječju, jednu riječ ispunio ciljem Hvalospjevom trojice mladića...« (*La Cathédrale*, str. 275) Takva Huysmansova želja pruža prizor pretjerane estetske istančanosti.

5. Huysmansovo liturgijsko oduševljenje objašnjava se vrlo razvijenim smislom za Liturgiju kod Francuza

Prijeđimo konačno na zaključke koji proizlaze iz tih iznesenih činjenica. Potrebno je najprije konstatirati da je Huysmansovo djelo najbolji dokaz za istinitost onih Taineovih riječi koje smo postavili na početak ove naše studije. Brojni opisi liturgijskih obreda koji su se odvijali po različitim pariškim crkvama ili u Lourdesu, ili u samostanima pružaju nam neprocjenjiv dokument o liturgijskom životu u Francuskoj. Što se samog Huysmansa tiče, on nikada ne bi bio mogao svoje liturgijsko odu-

ševljenje dovesti do tako izvanrednog stupnja da francuska Nacija nije bila prava liturgijska Nacija.[16]

6. Među francuskim piscima on je imao najopsežnije znanje o Liturgiji

Huysmans je među francuskim piscima bio onaj čije je poznavanje Liturgije bilo daleko šire od drugih njegovih suvremenika. Ako su nam poznate poteškoće[17] na koje je nužno morao naići zbog loših i nedostatnih izdanja najvažnijih liturgijskih knjiga moći ćemo jako cijeniti njegove zasluge.[18]

7. Među umjetnicima on je htio djelovati apologetski

U njegovim djelima nalazimo veliko mnoštvo umjetničkih ocjena o najrazličitijim obredima, tako da bi se lako od njih mogao načiniti liturgijski katekizam za umjetnike.[19] Treba dobro istaknuti tu točku jer je on ponajprije mislio na umjetnike pišući svoje liturgijske analize u obliku dnevnika. Htio je time apologetski djelovati; proizišavši iz umjetničke sredine i htijući u njoj i ostati, trudio se svim silama da francuskim intelektualcima pokaže riznicu ljepote, sakrivene i nepoznate u katolicizmu. Ukratko, Liturgija nije samo riznica najdubljih ideja koje su postale vidljive i poznate skladnim stjecajem svih postojećih umjetnosti; ona je također živa jer kroz sav svemir i kroz ljudska pokoljenja prati kretanje atmosferskih konstalacija i istodobno preobražava unutarnji i izvanjski život naroda.

---

[16] Evo dva dokaza: »Kada su orgulje ispustile svoje prve akorde.....vjernike je zahvatio žar...« (*En Route*, str. 118–119). I: » Njega je uhvatila vrtoglavica od te crkve.« (*isto*, str. 217)

[17] Osim uobičajenih liturgijskih knjiga, on ima i znanstvenog znanja. On zna, na primjer, u čemu se razlikuju samostanske Jutarnje od onih iz *Rimskog časoslova* (*L'Oblat*, str. 177). Obzirom da je neko vrijeme zajedno s redovnicima Val des Saintsa molio časoslov, naučio je napamet veliki broj latinskih tekstova (*L'Oblat*, str. 185). Međutim, ni istočne liturgije nisu mu ostale nepoznate (*Les Foules de Lourdes*, str. 288–289). (Rousseau je o tome također nešto znao pa im se na to rugao u svojim *Confessions)*. Zato je bio upoznat sa svim liturgijskim raspravama. Izražava tako svoj sud u *En Route* o gregorijanskim melodijama unesenim u Francusku preko njemačke izdavačke kuće *Pustet i* konstatira da one ne odgovaraju 'antifonaru Sv. Grgura koji predstavlja najstariji i najsigurniji spomenik koji Crkva posjeduje o pravom gregorijanskom pjevanju...' »(str. 452–453)

[18] »Zato je svake večeri pripremao svoj put za sljedeći dan... Isto tako je uvijek konzultirao francuski dodatak Diurnala – »Dnevnog misala« umetnutog na kraju knjige (*L'Oblat*, str. 109–110). Kakve li zbrke... samo će vas praksa voditi po zavojima tih sati koji su zapleteni do mile volje... I doista je napokon uspio pohvatati konce označujući stranice brojnim vrpcama, uspio je snaći se u tom cjepkanju tekstova, ali uz uvjet da neprestano i brižno označava prijeđene dijelove...« (*isto*, str. 110–111). »Ah, to neprestano vraćanje i pogrešna paginacija, kakva li neispravna alata, kakva beskorisna oruđa, taj Diurnal.« (*isto*, str. 185)

[19] Uistinu, sam je Huysmans napisao predgovor za *Mali liturgijski katekizam* opata Dutilleta (Paris 1895, Bricou).

8. Zbog apologetizma je upao u estetizam

Budući da je imao tako visoko shvaćanje o Liturgiji i budući da je htio stvoriti umjetničku apologetiku, ne treba nas začuditi što je upao u jednu krajnost koju mi rado označujemo imenom »estetizam.«[20] Huysmans, previše očaran estetskom stranom Liturgije, često zaboravlja riznice filozofske i teološke znanosti koje su u njoj skrivene i ne misli uvijek da je njoj jedan od prvih ciljeva izvršiti preobražaj cijeloga čovjeka. Taj je pisac išao tako daleko u svojoj umjetničkoj razigranosti da je čak napadao, i to žestoko i pomalo neuljudno, sve one koji nisu pokazali toliko skrupula u izboru glazbenih komada za crkvu. Ružnoća je po njegovu mišljenju bila svetogrđe pa ju je napadao svim sredstvima koja su mu bila na raspolaganju. Čak je tvrdio da »Liturgija pročišćava, raskužuje bezbožnu rugobu...« (*En route*, str. 18; vidi još *isto* str. 389)

9. Nastojao je dokazati, poput Chateaubrianda, da je katolicizam istinit jer su njegove molitve daleko iznad svih drugih

Njegovo liturgijsko shvaćanje, koje je većinom neposredno nadahnuto znanstvenim djelima (Dom Guéranger, Chevallier, itd.) ulazi dakle po svojoj vlastitoj naravi u onu struju *liturgijskih pisaca*, koja služi kao naslov za prvi dio ove studije. Huysmans posjeduje umjetničku intuiciju koja ga približava Chateaubriandu. Oba ova pisca razvijala su sve svoje snage da dokažu da je Katolicizam istinit jer je Liturgija neusporedivo lijepa. Kod njih obojice nalazimo mjesta iz kojih na izrazit način izbija slična umjetnička intuicija:

> »I na kraju *Pohvala* (*Laudes)*, u tišini kora, paloj kao mrtva, s tim klečećim momcima, glave među rukama, a čela sjajna od svjetlosti na stalku, angelus je rasprostirao sa zvonika svoja tri zamaha zvona i tada na njihov zadnji prelet koji se i dalje protezao u noć, sve se uspravilo...« (*L'Oblat*, str. 176)[21]

Kao i Chateaubriand i Huysmans je za vrijeme izvođenja *Te Deuma* zahtijevao: »stotine glasova da prikažu te ogromne i veličanstvene komade...« (*L'Oblat*, str. 192) Nije mu izmakao ni sklad između prirode i li-

---

[20] Evo dokaza za tu estetsku hipertrofiju, za vrlo malo interesa što ga je pokazivao za društvene probleme: »Ali nemam nikakve veze sa stanovništvom tog kraja, za koje znam uostalom da je puteno i lakomo poput stanovnika po svim ostalim selima« (*L'Oblat*, str. 268). Ovdje se samo potvrđuje da je Zolin učenik.

[21] Nije samo Chateaubriand osjetio poeziju Angelusa (*Génie*), već je čak i antiliturgijski Rousseau njime bio očaran (*Confessions*). Što se tiče lirskih pjesnika koji su ovjekovječili svečanost tog trenutka, ima ih čitava legija.

turgijske godine (*L'Oblat*, str. 181–182) kao ni autoru *Géniea* pa i Barbeyju d'Aurevillyu.

10. Zajedničke točke s Barbeyjem d'Aurevillyom i Leonom Bloyom

Također se čini da je upravo Barbey d'Aurevilly bio onaj koji je učinio da Huysmansovo zanimanje skrene prema liturgijskom sotonizmu.[22] Liturgija ga je napokon tako potresla da je, prateći je pažljivo, osjetio kao i njegov suvremenik L. Bloy osjećaje fizičkoga reda: »*Vexilla Regis* i uzvišeni polet te sekvencije, taj mimohod onih strofa koje su vozile silne trofeje, *prodirao im je do srži*...« (*L'Oblat*, str. 30)

11. Njegov utjecaj i njegove zasluge

Što se tiče Huysmansova utjecaja na druge pisce, on je još i danas ogroman. Kapelica benediktinki u Rue Monsieur postala je, poslije objavljivanja *En route*, mjesto hodočašća za one koji se zanimaju za Liturgiju. Brojni francuski pisci željeli su od tada upoznati umjetničko blago koje je tu izloženo bez koprene; pa ako tvrdimo da veliki dio pisaca vjernika – a oni su danas vrlo brojni – imaju misal u rukama (neki se čak i služe brevijarom), to se mora pripisati velikim dijelom Huysmansovu djelotvornu apostolatu.

Ako je veliki broj pisaca odbacio liturgijska pretjerivanja i ako su Liturgiju opet postavili na njezino pravo mjesto koje joj dolikuje u životu jednoga naroda (Baumann!), sigurno je zasluga Huysmansa da ona danas ne ostaje više skrivena u onom zaboravu u kojem je životarila prije njega.

I ako napokon jedan pisac mora biti zadovoljan blagotvornim djelovanjem što ga je izvršio Huysmans, može se s pravom citirati Paula Claudela.[23]

Huysmansov utjecaj u mnogočemu nadilazi utjecaj L. Bloya. »Sklonost prema Liturgiji, osjećaj za obrede, ljubav prema simbolici, divljenje religioznoj umjetnosti i lijepim obredima« (*L'Oblat*, str. 247–248), koji

---

[22] Vidi *A Rebours*, str. 213–215

[23] Da bismo se u to uvjerili, treba usporediti razmatranje Huysmansovo (*L'Oblat*, str. 215) i P. Claudelovo (*Corona Anni Dei Benignitatis)* prigodom Bogojavljenja. Ako utjecaj nije neposredan, barem je sigurno da treba direktno povezati oba mjesta u molitvi dana koja se nalazi u Brevijaru. Zato je nemoguće shvatiti *Annonce faite à Marie (Navještenje Mariji)* ako se ne pozna Huysmansa. Osim mjesta koja se odnose na umjetnost gotike i srednjevjekovni duh koji su stvarali sjajne katedrale i koji se pozivaju na *Cathédrale* (str. 129–130; 190; 256; 261; 395), ljubav prema Liturgiji i glavna misao mistične supstitucije podsjeća snažno na našega pisca.

sačinjavaju jedan od bitnijih obilježja cijeloga njegova bića, postali su danas zahvaljujući prije svega njemu, baština velikog broja suvremenih pisaca.

XI. POGLAVLJE

ARMAND PRAVIEL

1875. – 1944.

1. Roman Le Péché d'Aveugle *jest povijest jednoga slijepog orguljaša, zaljubljenog u jednu redovnicu koji nalazi utjehu u Liturgiji, a u romanu autor daje mnogobrojne liturgijske analize – 2. Njegov roman je pod utjecajem Huysmansa – 3. Mogao bi poslužiti kao komentar određenim obredima – 4. Liturgijski sudovi A. Praviela nisu baš posve originalni, a duhovni život junaka prilagođuje se ciklusu liturgijske godine. – 5. Taj je roman jedan dokaz više o liturgijskom utjecaju koji je oko 1904. godine dostigao svoju najvišu točku, čemu pridonosi i zbirka* Cantique des Saisons

* * *

1. Roman Le Péché d'Aveugle *jest povijest jednoga slijepog orguljaša, zaljubljenog u jednu redovnicu koji nalazi utjehu u, a u romanu autor daje mnogobrojne liturgijske analize*

Ovaj pisac iz Toulousea postigao je 1904. godine veliki uspjeh svojim liturgijskim romanom *Le Péché d'Aveugle* (Slijepčev grijeh). To je povijest jednoga slijepog orguljaša koji se utješio glazbom i liturgijskim tekstovima. Njegov grijeh sastoji se u tome što se zaljubio u neku redovnicu koju je slušao kako svira na orguljama.

Sadržaj romana je dakle veoma slab. Međutim, liturgijske analize nadilaze sve ostalo do tog stupnja da je glavni predmet izgleda poslužio tom piscu kao izlika da bi nas zabavio liturgijskim temama.

2. Njegov roman je pod utjecajem Huysmansa

Liturgijske teme nisu baš previše originalne. Nepobitan je Huysmansov utjecaj: Praviel uspoređuje neke obrede s draguljima[1], govori o

[1] » Pet dragulja koji krase krune Vespera...«, str. 18 ; Magnificat je »uistinu najčistiji dijamant koji dominira na kruni Vespera...«, str. 35.

»gukanju« redovnica (str. 85), oštro kritizira što se u katoličkim crkvama pjevaju komadi iz opera.[2]

U mnogobrojnim liturgijskim raspravama (str. 81, str. 83–84) on se oduševljava za talismansku snagu svetih tekstova (str. 222) te za latinski kao univerzalni jezik (str. 90). Napokon mnoštvo tehničkih tumačenja (str. 25) spontano nas podsjećaju na Huysmansova djela.

3. Mogao bi poslužiti kao komentar određenim obredima

Ovaj bi roman isto tako mogao poslužiti kao komentar onome tko se zanima za značenje sljedećih obreda: Večernje (str. 14–24, 39, 236–237), Kompletorium (str. 215–221), Obred Duhova (str. 13–14, str. 38 s povijesnim bilješkama, str. 14), Božić (str. 150–177), Veliki petak (str. 248–260) i Velika subota (str. 265–270, 275–297). Tu još nalazimo i neke komentare drugih liturgijskih tema.[3]

4. Liturgijski sudovi A. Praviela nisu baš posve originalni, a duhovni život junaka prilagođuje se ciklusu liturgijske godine

U njegovu romanu osobni sudovi nisu baš veoma česti. Evo ih nekoliko koji su posve stilističkog karaktera: »Ti stihovi« (iz Psalma *Beatus vir*) »čine se svaki kao palma uzdignuta pobjedničkom kretnjom...« (str. 20)

Ili pak: »Njegovo sanjarenje« (za vrijeme pjevanja *Veni Creator*) »bilo je poput plašljivih ptica koje oklijevaju pred bezgraničnim horizontima neistraženih mora Božanstva.« (str. 33)

Tehnička kompozicija romana *Le Péché d'Aveugle* oštroumno je zamišljena: radnja se odvija tokom cijele liturgijske godine koja je podijeljena u četiri dijela: od Uskrsa do Presvetog Trojstva (pogl. I.), od Presvetog Trojstva do Došašća (pogl. II.), od Došašća do Prikazanja u hramu (pogl. III.), od Prikazanja do Uskrsa (pogl. IV.).

Slijepi junak oduševljava se Liturgijom i s njom trpi. Ona izražava njegove osjećaje pa on prilagođuje svoj duhovni život njezinim zahtjevima: »Njegov život bijaše... sav ispunjen umjetnošću i umjetnošću koja je posve usko povezana s Liturgijom.« (str. 6)

---

[2] str. 37 i 125. Drugi odlomci usmjereni su protiv liturgijske ravnodušnosti običnih ljudi (str. 22 i 251), protiv nekih liturgijskih komada (str. 18), protiv hvalospjeva (str. 104–105) i protiv onog mrmljanja psalama (str. 15) koje je neprestano ogorčavalo Huysmansa.

[3] *Magnificat* (str. 38, 86), *Pangue lingua* (str. 233–235), *Parce Domine*, (str. 84–86), *Ps 110* (str. 18), *Ps 111* (str. 19), *Ps 113* (str. 26), *Blagoslov* (str. 81, 89, 96), *Veliki tjedan* (str. 227–229), *Stabat* (str. 107, str. 242–244), *Tantum ergo* (str. 86–88), *Veni Creator* (str. 29, 30–32; njegova povijest!)

Mogli bismo čak tvrditi da je njegova smrt u suglasju s liturgijskim pravilima. Nakon što je trpio za vrijeme Velikog tjedna i tako ispaštao svoj grijeh, umire u trenutku kad za vrijeme obreda zabruje prvi radosni usklici aleluja Uskrsnuća. Ali on ih više ne prati na zemlji...

5. Taj je roman jedan dokaz više o liturgijskom utjecaju koji je oko 1904. godine dostigao svoju najvišu točku, čemu pridonosi i zbirka Cantique des Saisons

Ovaj je roman, dakle, vrlo zanimljiv dokument. On nam pokazuje da je vrhunac liturgijskog utjecaja na francuske pisce uistinu dosegao svoju najvišu točku u doba *L'Oblata*. Nekoliko godina poslije ovaj je pisac objavio C*antique des Saisons* (*Hvalospjev godišnjih doba*) »u kojem pred nas iznosi cijelu liturgijsku godinu s dragocjenim rimama himnarija.«[4] To je ista vrsta zbirki koju ćemo pobliže vidjeti analizirajući C*orona Anni Dei Benignitatis* Paula Claudela.

[4] R. Vallery Radot, *Anthologie*, str. 338

XII. POGLAVLJE

MAURICE BARRÈS

1862. – 1923.

1. Maurice Barrès, premda ne ispovijeda katoličku vjeru, nije se mogao oduprijeti liturgijskoj struji svoga vremena – 2. Kroz rodoljublje došao je do toga da poštuje Liturgiju – 3. Svećenici, koje izvodi na scenu, oblikovani su Liturgijom – 4. Oni svoj duhovni život usklađuju s molitvama Crkve – 5. Također ih smatraju jednom važnom stvarnošću s kojom se susreću s vremena na vrijeme (samostansko bogoslužje!) – 6. Po njegovu shvaćanju Liturgija je nacionalna baština neprocjenjive vrijednosti – 7. Ona objašnjava simboliku kamenja crkava posijanih po francuskom tlu i zatim objašnjava sadržaj katoličke vjere – 8. Himan Coelestis urbs Jerusalem protiv Brianda! – 9. Zaključak

* * *

1. Maurice Barrès, premda ne ispovijeda katoličku vjeru, nije se mogao oduprijeti liturgijskoj struji svoga vremena

Djelo M. Barrèsa stavili smo odmah uz djelo Huysmansa s posve određenom namjerom da pokažemo silovitu snagu liturgijske struje koja je obuhvatila čak i one pisce čije se religiozno vjerovanje nije slagalo s vjerovanjem autora *En Route*.

2. Kroz rodoljublje došao je do toga da poštuje Liturgiju

Maurice Barrès, koji je trenutno najočitiji predstavnik francuskog nacionalizma, počeo je cijeniti Liturgiju kroz svoju ljubav prema Domovini. Proučavajući povijest duhovnih sila koje su djelovale na povijest njegove zemlje, primijetio je da je pri tome Liturgija igrala veliku ulogu. Budući da je njegovo književno stvaralaštvo izvanredno široko, bili smo prisiljeni odabrati dvije knjige koje vrlo očito predstavljaju različita lica njegova liturgijskog shvaćanja. Dok nam je u *La Colline inspirée (Nadahnuti brežuljak,* 1913.) stavio pred oči jedno regionalno središte liturgijskoga francuskog života pokazujući nam istodobno važnu ulogu koju je Liturgija igrala u francuskom životu, poslužio se njezinom apologetskom vrijedno-

šću u svojoj knjizi *La Grande Pitié des Eglises de France (Velika bijeda francuskih crkava, 1914.)*.

3. Svećenici, koje izvodi na scenu, oblikovani su Liturgijom

Posve je prirodno da M. Barrès raspravlja o Liturgiji u svojoj *La Colline inspirée*. Budući da on tu dovodi na pozornicu više svećenika čiji je duhovni život morao biti oblikovan Liturgijom, učinio bi neoprostivu pogrešku da je ostavio po strani to razdoblje njihove obuke. Ali nameće nam se jedno drugo pitanje: je li ugledni pisac dobro riješio taj problem? Možemo biti doista zadovoljni njegovim postupkom imajući u vidu da mu nedostaje iskustvo duhovnog života oblikovanog Liturgijom.

4. Oni svoj duhovni život usklađuju s molitvama Crkve

Budući da je on u stalnom kontaktu s katoličkim piscima i budući da duboko poštuje katolicizam koji je, prema njegovu mišljenju, »uređeni grad duša« (*La Colline inspirée*, str. 423), junaci njegovih romana usklađuju svoje misli i osjećaje sa službenom molitvom toga »grada«.

> Na *Veliki ponedjeljak* glavni junak toga romana trpi progonstvo te ponavlja »jakim glasom u pustim hodnicima Izaijin tekst koji je Crkva stavila u poslanicu toga dana: *Stemus simul* ... Pođimo zajedno pred suca. Gospodin Bog moja je pomoć. Tko će se usuditi osuditi me?« (str. 234–235)
>
> »Na Veliki četvrtak, usred dana, Leopold je razmatrao i svega ga je ispunila žalost toga dana nad kojim Liturgija rasprostire tamnu boju pogreba.« (str. 236)

Kada se u njegovu životu priprema konačna katastrofa, zaprepašteni dobivamo dojam da se tu radi o sličnosti između liturgijske teme toga dana i činjenica svakidašnjeg života:

> »Svi su pijetlovi na brežuljku pjevali kad je Leopold saznao za Petrovo zatajivanje... Došao je strašan dan; dan tmine, dan silaska u grob. Još nekoliko minuta i trebalo bi ostaviti samostan zauvijek.« (str. 240)

Stoga je M. Barrès znao izvući političke efekte nakon što je uskladio stvarni život s činjenicama koje je izražavala Liturgija: »Bio je to upravo trenutak kada je naš Gospodin izdahnuo i malo okruženje siđe u Saxonov grob nekoliko minuta poslije tri sata.« (str. 243) P. Claudel će upotrijebiti u *Annonce faite a Marie* isti postupak pokazujući da svaki trenu-

tak u slijedu vremena za kršćanina ima svoje mistično značenje: on kao u nekom zrcalu odražava određeni događaj u udjelu spasa.

5. Zato ih smatraju jednom važnom stvarnošću s kojom se susreću s vremena na vrijeme (samostansko bogoslužje!)

Duhovni je, dakle, život svećenika oblikovan liturgijskom molitvom.[1] Bilo da su oni vjerni Rimu, pristaše hereza ili revolucionari, nemoguće im je izbjeći onoj struji poezije i ljepote koja često gorućom ljubavlju prožima dušu svakoga onoga koji je jednom samo bio pod njezinim utjecajem.[2] Svećenici koje susrećemo u *La Colline inspirée* smatraju Liturgiju jednom duhovnom stvarnošću s kojom treba računati barem isto tako kao sa silama materijalnog reda. Tako je Leopold, revolucionarni svećenik, prije nego je odlučio prekinuti veze s hijerarhijskim autoritetom, morao nadvladati plimu spasonosnih savjeta koji su izlazili iz *samostanske Službe Božje*, slične onoj koju smo analizirali govoreći o *Désespéré* Leona Bloya.

> »Teški glasovi dižu se u ledenoj noći bez da ih prate ikakvi zvuci orgulja. Gregorijansko pjevanje veliča, jeca, usrdno moli. U vrijeme kada tama pokriva svijet, ovi redovnici bdiju i mole da nadoknade za zločine i za sve nerede noćne... Kroz tri sata nikakva kretnja neće zasmetati veličanstven tijek njihovog posredništva, nijedan pokret osim katkada sve one svjetiljke koje se gase ili se sakrivaju, a malena svjetiljka svetišta jedina baca onu svoju treptavu svjetlost po koru u kojem se razabiru bjeličaste utvare. Velika nepokretna drama, a time još potresnija velika drama čitava ispunjena voljom i snovima herojske kvalitete.
>
> Ona nas vraća nama samima, *uvjerava nas* da prezremo sve moćne izvanjske sile i da tražimo vrhunac u našem duhovnom svijetu.

---

[1] Donosimo još nekoliko primjera. Kada je ekskomunicirani svećenik posjetio ruševine te kapelice u kojoj je nekoć postigao tolike uspjehe izgovorio je u zanosu psalam o ropstvu: «Gospodine, tvoje sluge ljube Sion, i same ruševine i razvaljeno kamenje; a njihova rodna i sva opustošena zemlja sačuvala im je nježnost i sućut.« (str. 291)
Liturgija, koja izražava lirske osjećaje toga heretika, dira ga još jako duboko u njegovoj starosti: »Svaka rečenica u Svetom Pismu, u kojoj se nalaze Jahvina obećanja upućena Sionu, djelovala je na njega čarobnom snagom. Sam zvuk tog sloga bio je dovoljan da mu uzdigne dušu. Neprestano je ponavljao monotonu i snažnu poeziju psalama sve dok ga nije obuzela neka toplina i srce počelo jače kucati.« (str. 326)

[2] Evo i posljednjih riječi velečasnog Aubryja kojemu je prava hijerarhija povjerila misiju da se bori protiv utjecaja revolucionarnih svećenika: »Ako ta duša (revolucionarnog svećenika) koju sam pustio da ode ljuta i očajna bude mene čekala tamo gore, prihvatit ću smrt s manje bojazni, zapjevat ću s pouzdanjem psalam žrtve. Spasimo Leopolda, Oče moj, tada ću moći prošaptati *Introibo ad altare Dei.*« (str. 395)

U nasilnim slikama slavi vlast volje nad svim silama koje opsjedaju i savjest najboljih. Istodobno *podvrgava nas nekom redu*, oslobađa nas od traženja našeg puta i uvodi nas u božanski sklad, kao što se svaka od tih nota stavlja u koncert na hvalu Vječnoga.« (str. 60–61)

Svećenik revolucionar koji nazoči tom obredu »ne dopušta da mu išta promakne od te duboke slike, od tih boja noći i vatre. To recitiranje psalama prati ga sve do ruba očaja i vraća ga natrag u borbu. Ta sekvencija u toj tami dotrčala je da ga udari i zatim podigne poput valova. Ali ako ga i potiču, ipak ga ne smiruju. Ostaje zatvoren prema onomu što je najbolje u nadnaravnoj službi Božjoj koja se tu obavlja (u tom noćnom obredu kartuzijanaca!) pred njegovim očima i koji se trudi da zavlada veličajni red nad najnepokornijim dijelovima naše duše. Kao što mu ni mir Boiservillea nije rashladio srce, tako ga ni velika slika samostanske discipline ne tjera da prigne glavu. Događa se upravo suprotno. I na tu odviše drhtavu maštu ovo neusporedivo pokretanje svega što može djelovati na religioznu dušu ima jedini učinak da u njemu probudi njegovu najdublju ljudsku narav, čovjeka od želje kakav je oduvijek bio.« (str. 62)

Iz svega što rekosmo jasno se vidi da nam Maurice Barrès u *La Colline inspirée* govori o nedavnim događajima u francuskoj povijesti, o razdoblju koje je bilo obilježeno nemirima unutar Crkve u Francuskoj. Opisi liturgijskih obreda koje obavljaju revolucionarni svećenici stavljaju ovu knjigu uz *L'Encorcelée*, *Là–Bas* i *Démon de Midi*. Kada budemo predstavljali *Démon de Midi* Paula Bourgeta govorit ćemo o toj vrsti parodije na rimsku Liturgiju.

6. Po njegovu shvaćanju Liturgija je nacionalna baština neprocjenjive vrijednosti

Ipak nismo istaknuli svo ono unutrašnje značenje liturgijskog shvaćanja M. Barrèsa. Sljedeći odlomci izvađeni iz *La Colline inspirée* sigurno bi nam otkrili bolje nego bilo kakav komentar ono drugo lice njegove knjige:

»Nekoć bi on bio želio (ekskomunicirani svećenik) obrede i obrasce koji bi najbolje pristajali hodočašću, koji bi u rimskom srcu probudili običaje velikih povijesnih dana Siona« (str. 340). Lijepi obredi, potresne propovijedi, pjevanje i glazba privlačili su na svet-

kovine sa svih strana vjernike, jednako zanesene i potaknute na dobro.« (str. 40–41; vidi još str. 409)[3]

Liturgija, promatrana kao nacionalna baština neprocjenjive vrijednosti, lice je službene molitve koja to još više ističe.

7. Ona tumači simboliku kamenja crkava posijanih po francuskom tlu i zatim objašnjava što sadrži katolička vjera

M. Barrès se obzirom na taj predmet još jasnije izražava u svojoj apologiji *La Grande Pitié des Eglises de France* (*Velika bijeda francuskih crkava, 1914.)*. Liturgijske pjesme izražavaju: »Povijest one tjeskobe (strah pred smrću)... povijest božanskoga kroz čovječanstvo. Koji bi bezumnik mogao vjerovati da može odbaciti tu silnu molitvu koja je doprla iz daljine starih vremena i koja pronalazi svoj glas u svakom satu dana u liturgiji moga sela.« (str. 194)

Ako je ona tako usko povezana sa samom dušom francuskog naroda, bilo bi previše nepromišljeno htjeti uništiti tisuće crkava koje su prirodne posude u kojima su se kroz stoljeća slile sve one tajanstvene, ali stare snage francuske duše. Htjeti zbrisati ta svetišta znači htjeti ubiti dušu same Francuske.

Briand, lišen svake pameti po mišljenju M. Barrèsa, koji se prihvatio tog djela kako bi izbrisao katoličke crkve s tla Francuske, morao bi se najprije naučiti što znači kamenje crkve, ma bila ona zabačena i u najjadnijem selu. Morao bi zatražiti objašnjenje u Liturgiji. I ovdje vidimo da se M. Barrès, nacionalist koji postaje liturgičar, služi Liturgijom da bi obranio nacionalnu dušu Francuske. To je isti postupak koji ćemo upoznati kada budemo govorili o piscima nazvanim »apologisti« (branitelji), a osobito kada budemo proučavali Louisa Veuillota kojemu će *misa svetkovine sv. Petra i sv. Pavla* pružiti najispravniji komentar za vladarsku politiku papa kroz stoljeća.

8. Himan Coelestis urbs Jerusalem *protiv Brianda!*

Tisuće francuskih crkava, većinom remek-djela umjetnosti koje su tada propadale uslijed zakona o Separaciji, utjelovljuju samu dušu Francuske. Veličanstveni himan *Urbs Jerusalem beata* koji potječe iz VII. stoljeća mogao bi gospodina Brianda najbolje poučiti o metafizičkom značenju zgrade crkve, koja bi mu isto tako dokazala da će svi njegovi napori

[3] Vidi još: *Colline inspirée,* (str. 189–260; 310; 370; 371)

da uništi katolicizam nužno propasti. To je M. Barrèsova tvrdnja. Ona je tako jasna i jednostavna da ju jednostavno moramo navesti u cijelosti:

> »Ja nisam veći klerik od njega (g. Brianda), ali ja sam se potrudio da se informiram... Evo već od prve strofe (toga himna) postavljena je duboka ideja Crkve: postoji trostruka podudarnost između kamenja zgrade, blaženika nebeskog Jeruzalema i vjernika koji se bore ovdje na zemlji. I od početka do kraja himna tema će se razvijati na onoj snažnoj hotimičnoj zbrci, a da se nikad zapravo ne zna o kojoj se zgradi radi, o opipljivoj ili mističnoj. To kameno zdanje u isto je vrijeme duhovna zgrada, skup vjernika i zaručnica Kristova... Kako se može ući u tu kuću, u to društvo, u taj nebeski Jeruzalem? Treća će nam strofa to odmah reći. Svoje pravo ulaska imaju svi oni koji trpe u ime Krista... Te patnje koje daju pristup Crkvi upravljale su njezinom gradnjom. Udarcima čekića jedan radnik oblikuje i priprema kamenje, a isto tako pod čekićem božanski radnik priprema duše. Kamenje i duše usavršavaju se u boli i upravo im ta bol daje mjesto u hijerarhiji zgrade... A radnika, graditelja te crkve, Krista, postavio je njegov otac: on prebiva u temeljima zgrade, on je kamen zaglavni, on spaja dvostruki zid. Svojom vjerom u Krista vjernici su jedna zajednica i u zajedništvu su s pokojnima...«
>
> »Nakon što je pročitao tu staru pjesmu, još uvijek živu, ponavljanu svake godine već četrnaest stoljeća u svim francuskim crkvama koje se u njoj prepoznaju, on (g. Briand) sigurno bi znao to što vjerska građevina predstavlja u katoličkoj nauci: duše vječno spojene istom vjerom, *zajedništvo živih i umrlih* (ideja draga M. Barrèsu), visoka građevina izgrađena da proglasi, potvrdi i uzdrži vjeru; ukratko – jedno vjerovanje puno snage i zanosa, u središtu i daleko iznad naših gradova… Uistinu, bilo bi vrlo važno da g. Briand upozna što nam to pjevaju već tolika stoljeća stare latinske strofe; i da dobro shvati da *za vjernika prava crkva nije toliko sagrađena od sirova kamenja koliko od živoga kamenja*. Construitur in coelis, vivis ex lapidibus.« (str. 54–55)

9. Zaključak

Ukratko, otkrili smo sva četiri vida pod kojima je M. Barrès upoznao i uzljubio Liturgiju koja je ponajprije nedjeljivi dio duhovnog života francuskog svećenika i ona zatim čini uvijek živi odraz francuskih duša koje su nekad napučivale zemlju Francuske. Osim te veze koju liturgija oblikuje između živih i mrtvih, i bez obzira što stvara gotovo vječan orga-

nizam jedne Nacije, ona dokazuje čak i svojim krivotvorinama da Francuz mora uvijek dati izvanjski i vidljivi oblik nepoznatim silama koje izviru u najskrovitijim naborima njegove duše. Napokon, budući da je katolički nauk davao Francuskoj kroz toliko stoljeća nepokolebljive zakone moralnoga reda univerzalne vrijednosti, Liturgija može poslužiti kao apologija toj istoj vjeri.

Liturgijsko znanje M. Barrèsa nije baš izvanredno opširno,[4] ali pokazuje ipak da se intelektualna elita suvremene Francuske oduševljavala istim oblicima ljepote koji su odgajali srednjovjekovno stanovništvo i u čemu su uvelike uživali veliki francuski pisci XVII. stoljeća. Zanimanje što ga M. Barrès pokazuje za Liturgiju dokazuje vrlo očito da se tradicionalne veze, prekinute tolikim iskušenjima tijekom dva prethodna stoljeća, počinju ponovno sve više i više stezati. Francuska će književnost i nadalje biti organska i skladna cjelina što nikad nije prestala očaravati obrazovani svijet.[5]

---

[4] To nam ne dokazuje opis *noćne službe Božje*. M. Barrès nam o to me daje općeniti dojam jer ne poznaje tekst tog obreda ni njegovu temu određenu trenutkom u liturgijskoj godini.

[5] Nismo govorili o utjecaju koji je Liturgija izvršila na stil M.Barrèsa. On je veoma slab. Navest ćemo kao dokument samo dva sljedeća primjera: »...Misao na njegov brežuljak ispunjavala ga je kao što je misao na Šator, u kojem se nalazio Kovčeg saveza, ispunjavala Davidovu dušu u pustinji. To je košuta što žeđa za izvor vodom...« (usp. Ps. 42,2; Vidi još str. 325) »Tri svećenika dugo su razmatrali pred tim noćnim krajolikom čija je ljepota bila tako velika da su ga za koji trenutak gledali kao da slušaju crkvenu glazbu...« (*isto*., str. 343)

XIII. POGLAVLJE

PAUL BOURGET

1852. – 1935.

1. On se zanima za Liturgiju jer ga na to potiče proučavanje zakona koji vladaju u društvu – 2. Uvidio je da Liturgija preobražava duše te zato u Le Démon de Midi *(Podnevni demon) iznosi različite struje antirimskih liturgija – 3. Karakteristika romana* Le Divorce *(Rastava braka) i* Le Démon de Midi *– 4. Djeca dolaze pod njezin utjecaj, a stariji iz nje crpe životnu doktrinu – 5. Liturgijski život Savignana, glavnog junaka romana Le* Démon de Midi *– 6. Služba Božja na Sve Svete i Jaganjče Božji iz mise otkrivaju mu zakone mistične pretvorbe – 7. Liturgijske težnje Modernista s opisom njihove mise – 8. Roman* Le Démon de Midi *literarni je komentar jednog stiha Psalma 91. – 9. Zaključak*

* * *

1. On se zanima za Liturgiju jer ga na to potiče proučavanje zakona koji vladaju u društvu

M. Barrès stigao je do ljubavi prema Liturgiji jer se ona tako divno slaže s njegovim nacionalnim težnjama. Kako je proučavanje socijalnih problema koji potresaju suvremeno društvo izrazita značajka koja karakterizira genij P. Bourgeta, čini se prirodno što je on pokazao zanimanje za službenu molitvu Crkve i to upravo zato što je shvatio njezinu socijalnu vrijednost.

2. Uvidio je da Liturgija preobražava duše te zato u Le Démon de Midi (Podnevni demon) *iznosi različite struje antirimskih liturgija*

Zaista, taj slavni pisac, detaljno secirajući duhovni život svojih junaka, odmah je primijetio da Liturgija preobražava duše koje su pod njezinim utjecajem i da ona još uz to u sebi sadržava čvrsti nauk čija se istinitost oslanja na najsuvremenija dostignuća socijalne psihologije.

Osim te dvije strane liturgijskog shvaćanja P. Bourgeta treba još istaknuti da se on bavio različitim liturgijskim strujama koje su još u sadašnjem vremenu uzbuđivale Francusku. Parodije katoličkih misa koje

nam stavlja pred oči u *Le Démon de Midi* pridružuju njegovo djelo M. Barrèsovom, koji je istoj temi dao podosta mjesta. Jedino po čemu se razlikuju ta dva pisca u svojim opisima parodiranih misa jest samo u temi koju obrađuju. Kod M. Barrèsa radi se o revolucionarnom svećeniku u čijoj duši naviru nepoznate sile prošlih generacija, dok P. Bourget iznosi na scenu predstavnika onoga modernističkog strujanja koje upravo započinje u modernoj civilizaciji.

3. Karakteristika romana Le Divorce (Rastava braka) *i* Le Démon de Midi (Podnevni demon)

Tako nam je moguće da pod liturgijskim kutom analiziramo cjelokupno djelo Paula Bourgeta. Učinilo nam se prikladnim da se zadovoljimo analizom dvaju njegovih romana koji će moći poslužiti kao tipičan primjer za sve strane njegova liturgijskog shvaćanja. *Le Divorce* (1904.) može poslužiti kao povijesni dokument onima koji bi htjeli znati u kojoj je mjeri liturgijska molitva bila poznata u Francuskoj u sredinama visoke buržoazije prvih godina poslije proglašenja zakona o rastavi braka. *Le Démon de Midi* naprotiv iznosi liturgijske težnje *modernista*.

4. Djeca dolaze pod njezin utjecaj, a stariji iz nje crpe životnu doktrinu

Pogledajmo izbliza *Le Divorce*. Tu vidimo da Liturgija igra prilično znatnu ulogu u životu svakoga Francuza već od najranijeg djetinjstva; molitve koje djeca trebaju izreći ili se pripremaju za Prvu pričest vrlo su bitni događaji u njihovu životu:

> »Kad je mala Ivana, klečeći podno kreveta u dugoj bijeloj košulji izgovorila riječi molitve: »›Pohodi, molimo te, dragi Bože, ovaj stan, quaesumus, Domine, habitationem nostram.‹ ›Ne može ga pohoditi‹, posve tiho zajecala je majka.« (str. 125)

Isto tako u *Le Disciple (Učenik)* nalazimo liturgijsko sjećanje koji je jedan dokument više o važnoj ulozi koju je Liturgija igrala u životu francuske djece:

> »Za vrijeme obreda nevidljiva su usta pjevala iza rešetaka crkvene pjesme koje su *čudno uzbuđivale moju dječju maštu*. Činilo mi se kao da dolaze izdaleka, kao iz nekog ponora ili iz groba«. (§ 1. *Mes Hérédités – Moja nasljedstva.* Radi se o službi Božjoj jedne nedjelje u kapucinskoj crkvi u Clermontu.)

Nakon što odraste svaki vjernik posjeduje svoj misal i iz njega crpi čvrstu nauku za svoj život. Situacije njegova osobnog života često se prilagođavaju odlomcima koje navodi Liturgija, ona ga tješi i pomaže mu da strpljivo nosi teški teret svoga mukotrpnog života:

> »Imala je običaj, blizak osobama koje dugo nisu nazočile službi Božjoj, tražiti u svom misalu poslanice i evanđelja. Čitala je najprije one toga dana, zatim one prijašnjih dana pa one sljedećih. Budući da je ta nedjelja bila četvrta korizmena, najprije je pročitala odlomak: ›Draga braćo, pisano je da je Abraham imao dva sina...‹ zatim: › U ono vrijeme Isus je prešao na drugu stranu Galilejskog mora...‹ pa, listajući po redu, oči joj se zaustaviše na Evanđelju sljedećeg četvrtka koje pripovijeda o oživljavanju sina udovice iz Naima: ›I Isus ga vrati njegovoj majci...‹ učini joj se da sve tako točno *odgovara njezinoj situaciji* da je na to uzdrhtala kao da se radi o obećanju.« (str. 165)

5. *Liturgijski život Savignana, glavnog junaka romana* Le Démon de Midi

Savignan, glavni junak romana *Le Démon de Midi* dolazi također pod utjecaj Liturgije. Istina je da je ne pozna onako dobro kao svećenici u *La Colline inspirée* ili pak junaci romana Leona Bloya. Međutim, unatoč osrednjosti njegovih liturgijskih saznanja on na liturgiju misli u nekoliko navrata i sjeti je se u najkritičnijim trenucima svoga burnog života. Usmjerujući sve svoje težnje prema preljubu taj katolički učenjak »počeo je pratiti službu Božju u toj knjizi« (radi se o misalu)... »Da, čitao je u toj knjizi službu Božju toga dana, ali samo ju je izgovarao vrškom usana, misli su mu bile negdje drugdje... U *Gradualu* toga dana nalazio se jedan stih: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium (naša je duša poput ptice umakla iz zamke lovačke)*... Nije mogao, a da to ne *primijeni na sebe*, ne priznavši si da mora baš naprotiv juriti prema mreži pod cijenu da se u nju ulovi.« (I. str. 80–81) U trenutku svojega pada »žalio je ... što nije *slijedio nadahnuće iz mise*, i što nije otišao sa svojim sinom.« (I. str. 98)

Taj isti filozof uvjeren je – unatoč svojim pogreškama – u ljepotu liturgijskih molitava pa njegov duhovni život i njegova filozofska razmatranja dokazuju da mu Liturgija nije nepoznata. Gledajući katedralu Notre–Dame sjeća se, posve spontano, himna *Coelestis urbs Jerusalem*, o kojem smo govorili prigodom polemike M. Barrèsa protiv Brianda:

> »Čitava zgrada, u svojoj strogoj cjelini, izgledala je kao jedan zanos svega toga kamenja podignutog zajedničkom mišlju molitve i pobožnosti. Stoga sve duše kršćanstva tvore samo jednu masu, du-

hovno povezanu kao što je kamenje katedrale materijalno povezano, i sve su uzdignute prema nebu. Pa idući kamo je nakanio Savignan se stavljao izvan toga sklada. *On je bio kamen otrgnut od drugih* za kojeg više nije bilo mjesta u mističnoj zgradi.« (II. str. 104)

6. Služba Božja na Sve svete i Jaganjče Božji iz mise otkrivaju mu zakone mistične pretvorbe

Poslije smrti svoga sina koji bijaše žrtva njegova zločina, Liturgija mu otkriva onaj zakon mistične zamjene kojeg je Huysmans tako volio i kojega Violaine u *L'Annonce faite a Marie* tako savršeno utjelovljuje:

»Žrtva nevinoga, njegova smrt, kakva li misterija. To je čitavo kršćanstvo. *Platio sam dug koji nije bio moj*. *Quod non rapui tunc exsolvebam*... Ovdje imamo skroman, ali tako očit komentar uzvišene istine: prenosivost zasluga što svečano proglašavamo *1. studenog u svetkovini Svih svetih, što potvrđujemo svaki dan u misi* kad molimo *Jaganjče Božji*. Jacques Savignan umro je prinoseći svoju žrtvu za one koje je ljubio.« (II. str. 370–371)

7. Liturgijske težnje Modernista s opisom njihove mise

Različita liturgijska strujanja koja nam je Paul Bourget iznio kao pouzdan promatrač suvremenog načina života posebno su zanimljiva. Modernisti su težili za »ujedinjenjem obreda s upotrebom nacionalnog jezika u svakoj zemlji za obrede...« (I. str. 215–216, 296) Oni čak sanjaju i o tome da se misa govori »još ranije, za treće vigilije. Šest sati jest ustupak.«

Opat Fauchon, to je ime toga svećenika, »htio bi da služba Božja bude točna reprodukcija Euharistijske večere, pa navodi Matejeve i Markove riječi: *Vespere autem facto (Kad bi večer)*. Moralo je biti toliko poezije u tim noćnim sastancima prvih kršćana kad su kradom žurili pozaspalim ulicama.« (II. str. 20)

Odvelo bi nas predaleko kada bismo u cijelosti iznijeli opis jedne *modernističke mise*, to oponašanje prvotne mise, kojoj ćemo prisustvovati u romanu *Sanguis Martyrum (Krv mučenika)* Louis Bertranda. Ta misa u *Le Démon de Midi* izgleda nam kao da je razvodnjena crna misa u *Là–Bas*.

»Nakon što je izgovorio na francuskom riječi Pozdrava kako ga je već Booz bio uputio svojim žeteocima: ›Gospodin neka bude s vama...‹, celebrant je počeo litanijsku molitvu kojom bi se još u prvim

stoljećima započinjala prvotna misa. U svomu nestvarnom pokušaju povratka dalekim obredima Fauchon je svetu žrtvu sveo na nekoliko vrlo jednostavnih elemenata: nema više *Ulazne pjesme*, a umjesto nje su litanijski zazivi; čitanje, nešto poput Poslanice, pokojeg pisma koje je svakog dana dobivao od zabludjelih poput njega; zatim nekoliko redaka iz Evanđelja s komentarom. I na kraju pretvorba, pričest pod obje prilike s molitvama, poljubac mira – sav taj ceremonijal bio je određen da reproducira Posljednju večeru. Posljednjem dijelu službe Božje sve više i više dao je opširnost i svečanost kakvu je imala u prvim stoljećima... I tako, klečeći pred oltarom, recitirao je svojim dubokim glasom litanije (II., str.20,23; 27–35)... *Litanije* usmjerene protiv ›Rima, istinskog baštinika Iškariotskog... taj Rim, nepravedan i progonitelj, taj Rim svih grubosti i svih anatema... koji je nametnuo onaj zakon crkvenog celibata, majke svih licemjerstava...« (II. str. 20–23; 27–35) toj misi daje pravi pečat.

8. Roman Le Démon de Midi *literarni je komentar jednog stiha Psalma 91*

Ima još jedna važna crta koju treba istaknuti govoreći o Paulu Bourgetu. Budući da se taj pisac trudi da kao istinski učenjak na području socijalne psihologije dokaže da samo zakoni kršćanstva mogu društvo učiniti relativno sretnim, tako Liturgija obzirom da je službena molitva toga religioznog shvaćanja mora nužno imati uzvišenu vrijednost. Oba sveska romana *Le Démon de Midi* samo su znanstveni i literarni komentar jednog retka Psalma 91:

»A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et daemonio meridiano (ni strelice što leti danju, ni kuge što se šulja kroz tmine, ni pošasti što hara o podne)... Ps 91, 5–6. Taj redak jest egzorcizam protiv one napasti ... koja opsjeda čovjeka o podne ne jednoga dana, nego njegovih dana u punini njegove snage. On je do tada vodio svoj život od kreposti do kreposti, od uspjeha u uspjeh. Evo kada rušilački duh ovlada njime – dobro poslušajte: njegovim vlastitim razaranjem. Neka neprijateljska sila, aeternis hostis povuče ga s njegova pravca na put na kojemu mora propasti. Ta čudna vrtoglavica ide od duhovnoga do vremenitoga. Tako je to u poretku velike povijesti: Bonaparte godine 1809. poduzima rat u Španjolskoj, njegov nećak pedeset godina kasnije rat u Italiji. Tako u jednom drugom poretku Victor Hugo svojim djelom Feuilles d'Automne i Lamartine svojim djelom Harmonies napastovani su politikom. A u jednom drugom redu stvari, i za nas puno težem, Lamen-

nais i Lacordaire osnivajući L'Avenir (Budućnost) došli su na strašno raskršće u 1833. godini, gdje ih je čekao Le Démon de Midi da od jednog bude pobijeđen, a da drugoga upropasti.« (I. str. 8–9)

9. Zaključak

Ni Paul Bourget nije mogao izbjeći liturgijskoj struji svoga razdoblja. Čini se da mu je Huysmans (*Cathédrale*, str. 311) dao odlučan poticaj za izbor naslova *Le Démon de Midi*. Također je istina da estetska vrijednost Liturgije ne igra nikakvu ulogu u izgradnji toga velikog romanopisca; on je učenjak i njemu je dovoljno da mu Liturgija potvrdi one istine koje su najnoviji podaci sociologije ocijenili da su dobre i korisne. Ono malo liturgijskih opisa koje susrećemo u njegovim djelima ništa nam ne govore o onome što se odnosi na širinu njegova liturgijskog poznavanja. Ti su opisi samo vjeran odraz prilično slabe važnosti koju Liturgija ima u sredinama bogate francuske buržoazije.[1]

[1] Njegovo je znanje šire nego što bi se moglo pomisliti čitajući njegove romane. On međutim citira benediktinke u ulici Monsieur (*Le Démon de Midi*, II., str. 17), slavno liturgijsko djelo Dom Cabrola o *La Prière antique (Stara molitva*, II., str. 37) i govori o *Vesperama za preminule:* »Taj siroti redovnik, napola grbav, kojemu je nekoliko novčića dnevno dovoljno i koji za sebe ne želi ništa osim onu dobru smrt o kojoj govori Vespere za preminule: *'Beati mortui qui in Domino moriuntur (Blaženi mrtvi koji u Gospodinu umiru, Otk, 14,13)'*. I., str. 4 i 7
Evo jednog liturgijskog dokumenta izvađenog iz *La Chapelle* (Ed. 1878.; Walch l, str. 546) u kojemu pokazuje važnu ulogu koju Liturgija igra u nacionalnom životu Francuske. »Nedjeljom val seljaka, svi obučeni u staro odjelo od plavog sukna... A zvona su blago pjevala prema nebesima...«

XIV. POGLAVLJE

EMILE BAUMANN

1868. – 1941.

1. Liturgija zauzima mnogo šire mjesto u njegovim djelima nego u djelima P. Bourgeta, jer njega više privlače njezine vanjske značajke i jer često proučava duboko religiozne obitelji – 2. Od Huysmansa se razlikuje po poštovanju koje ima prema filozofskim podacima Liturgije pokazujući manje zanimanja za njezin estetski sadržaj te ga treba približiti Leonu Bloyu – 3. S M. Barrèsom tvrdi da Liturgija pripada nacionalnoj baštini francuskog naroda – 4. La Paix du Septième Jour *(Mir sedmoga dana) obuhvaća mnogobrojne liturgijske vizije te stoga ta knjiga određuje E. Baumannu posebno mjesto u liturgijskoj struji među francuskim piscima – 5. Liturgijske teme o kojima govori – 6. Primjeri koji dokazuju estetsku i filozofsku vrijednost Liturgije – 7. Liturgija ne preobražava samo nekoliko rijetkih ljudi, nego i cijele pokrajine – 8. E. Baumann nam pruža psihološke analize koje pokazuju taj preobražaj duša koji je izvršila Liturgija – 9. Utjecaj Liturgije na vjernike i na nevjernike – 10. Njezin utjecaj na seoski narod – 11. Utjecaj na piščev stil – 12. Liturgijske vizije autora knjige* La Paix du Septième Jour *suvremeno su svjedočanstvo liturgijske obnove u Francuskoj – 13. Njegovo liturgijsko znanje nadilazi znanje svih francuskih pisaca izuzevši Huysmansa i možda Claudela – 14. Ne posjeduje umjetničku naobrazbu jednoga Huysmansa i unatoč napretku koji možemo zapaziti od* L'Immolé *do* La Paix du Septième Jour *Baumann nije prestajao pridavati najveću važnost doktrinarnom sadržaju Liturgije*

* * *

1. Liturgija zauzima mnogo šire mjesto u njegovim djelima nego u djelima P. Bourgeta jer njega više privlače njezine vanjske značajke i jer često proučava duboko religiozne obitelji

Emile Baumann, koji poput Paula Bourgeta proučava odjek religioznih problema u francuskim obiteljima, u svojim romanima rezervira Liturgiji pozamašno mjesto. Pri tom nadaleko nadvisuje autora djela *Divor-*

ce i *Le Démon de Midi* jer se manje bavi podrobnom analizom različitih stanja duša u čemu se Paul Bourget odlikuje. Tipična značajka njegova talenta veće je zanimanje za vanjske manifestacije života. Ako li je toliko privučen vanjštinom, čini se prirodnim da se mora što ustrajnije posvetiti opisivanju vjerskih obreda koje je gotovo potpuno zanemario izvanredni majstor suvremenoga psihološkog romana. Još je jedan razlog koji nam objašnjava da postoji mnogo veći broj liturgijskih opisa kod Emilea Baumanna nego kod Paula Bourgeta. Bourget na scenu izvodi likove koji su izgubili sav živi doticaj s religijom, dok Baumann uživa u tome da nas uvede unutar katoličkih obitelji u kojima su se liturgijske tradicije očuvale još svježe i pune života. Prirodna simpatija koju Emile Baumann izražava prema odvijanju sjajnih obreda razlikuje ga u našim očima od njegova slavnog suvremenika.

2. Od Huysmansa se razlikuje po poštovanju koje ima prema filozofskim podacima Liturgije pokazujući manje zanimanja za njezin estetski sadržaj te ga treba približiti Leonu Bloyu

Upravo smo naglasili da je Emile Baumann u svojim romanima posvetio veliko mjesto Liturgiji. Međutim, ne bi ih se smjelo kao Huysmansove romane obuhvatiti općim imenom »liturgijski romani«. Postoji zaista između Huysmansa i našega pisca u tom pogledu ogroman ponor. Čitamo u *Le Baptême de Pauline Ardel* (1913.) sljedeći odlomak koji posve točno i vrlo upadljivo pokazuje u čemu valja razlikovati ta dva pisca:

> »On ju je uputio budući da je znala malo latinski da na jeziku Crkve čita Psalme, Evanđelja i Rimski Obrednik gdje će joj predivne molitve rasvijetliti prirodni smisao sadašnjega života. *Potaknuo ju je još više na pohađanje siromašnih.*« (str. 301)

U tom slučaju Huysmans bi postupao posve drugačije: on bi je uputio u Liturgiju da njezina umjetnička vrijednost dovede djevojku do vjere. E. Baumann služi se Liturgijom kao svakom drugom filozofskom riznicom iz koje se obilno mogu crpsti rješenja najvećih tajni sadašnjega života. Stoga on potiče djevojku mučenu problemom života da pohađa siromašne, što bi Huysmans, bez sumnje, zaboravio učiniti.

Međutim, imali smo prilike upoznati jednoga drugog pisca čije se liturgijsko shvaćanje u mnogim točkama približuje shvaćanju E. Baumanna: to je Leon Bloy. Budući da je taj neobični pisac dao najveću važnost neprekidnom doticaju sa siromašnima, nije međutim dopustio da Liturgija bude ispred drugih očitovanja religije u životu kršćana. On joj je u

aktivnom životu dao ono mjesto koje mu je najviše odgovaralo između tolikih drugih.

3. S M. Barrèsom tvrdi da Liturgija pripada nacionalnoj baštini francuskog naroda

Što više napredujemo u svojim analizama, to više osjećamo poteškoće pri određivanju pravoga mjesta bilo koje knjige u liturgijskoj struji. Ako smo romane E. Baumanna pridružili nizu koji izravno potječe od Leona Bloya, ostavljajući po strani liturgijska djela Huysmansa, u njegovim djelima međutim postoji određeni element koji mu je zajednički s liturgijskim shvaćanjem M. Barrèsa:

> »A Sévérin, kad je čuo kako nekoliko tisuća glasova bretonskih seljaka pjeva *Magnificat*, zadrhta od nekog ganuća za koje mu se činilo da *dolazi iz pradavnih stoljeća;* i svi oko njega bili su ganuti. Nijedan himan kao ovaj hvalospjev ne bi mogao u nekoliko nota zaokružiti *pradavno postojanje jedne zemlje...«* (*Fer sur l'Enclume,* str. 295–297)

Čitajući taj odlomak mogli bismo pomisliti da pred svojim očima imamo nešto od najbolje tinte izvanrednoga francuskog nacionalista. Malo dalje ćemo usporediti ta dva pisca.

4. La Paix du Septième Jour (Mir sedmoga dana) *obuhvaća mnogobrojne liturgijske vizije te stoga ta knjiga određuje E. Baumannu posebno mjesto u liturgijskoj struji među francuskim piscima*

U talionici djela E. Baumanna isprepliću se dakle najrazličitija liturgijska strujanja. Tu se pronalazi ponešto od onoga što čini bitni element liturgijskog shvaćanja pisaca kao što su Bloy, Huysmans i Barrès. Ako bismo romanima našega pisca dodali njegovu apokaliptičku viziju kakva je *La Paix du Septième Jour* (1918.), došli bismo u napast da toga uglednog katoličkog pisca smjestimo uz one autore koji su napisali *Là–Bas*, *La Colline inspirée* i *Le Démon de Midi*. Dok bismo mogli nazrijeti posebno mjesto koje u ta tri romana zauzimaju falsifikati i parodije Liturgije, posve suprotno susrećemo u *La Paix du Septième Jour*. Vizije i idealizacije Liturgije tu imaju prvo mjesto; one čine uistinu ravnu ploču toga triptiha čiji središnji dio prikazuje stvarne opise, a na lijevoj strani pokazuje nam parodije i falsifikate Liturgije.

5. Liturgijske teme o kojima govori.

Sada nam samo preostaje da činjenicama potkrijepimo tvrdnje koje smo iznijeli i da ih podrobnije razvijemo. E. Baumann zanima se za sve religiozne obrede. On nam opisuje mise Pričesti (*L'Immolé*, str. 143–145), mise vjenčanja (*Fosse aux lions*), ispovijedi (*Le Fer sur l'Enclume*), krštenja (*Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 357–343). Nazočimo podjeljivanju bolesničkog pomazanja (*isto*, str. 262), redovničkom oblačenju (*isto*, str. 168–174) i mnogim drugim jednostavnim obredima (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297). Poezija psalama (*isto*, str. 178–179), himan *De Profundis* (*L'Immolé*, str. 105, *Paix du Septième Jour*, str. 163), mise za pokojne (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 244–245; 283–285), *Dies irae* (*La Paix du Septième jour*, str. 22) i *Časoslov* (*isto*, str. 139–140; *Časoslov*, 8. prosinca, šesta lekcija) izmami mu često na usne usklike oduševljenja.

6. Primjeri koji dokazuju estetsku i filozofsku vrijednost Liturgije

Estetska ljepota obreda privlači ga u prvom redu: »Daniel nije molio nego je silno uživao *u tom svetom događanju*; neki tako blještav žar obuhvaćao je njegovo srce i njegova osjetila.« (*L'Immolé*, str. 143–144). Ta ljepota ga također podsjeća na brojne vitraje francuskih crkava koji nisu prestali očaravati poznavatelje umjetnosti. »I sve te osobe bijahu nepokretne, spokojne, poput onih likova svetaca raspoređenih na vitraju.« (*L'Immolé*, str. 143–144)

Upravo Liturgija, po njegovu mišljenju, stvara užitak svim Francuzima i igra neospornu ulogu u odgoju njihova ukusa. I sami tekstovi privlače našega pisca svojom umjetničkom vrijednošću: »Zajedno, glasno, recitirali su Gospine litanije, zaustavljajući se pri svakom zazivu da bi *mu pronikli svu uzvišenost*... njegova čvrsta nada rascvjetala bi se u *blještavi snop simbola*...« (*isto*, str. 287)

Međutim, opisi obreda oduševljavaju ga brojem i ljepotom i daleko nadvisuju odlomke koji se sasvim jednostavno povezuju s tom literarnom analizom u kojoj se Huysmans odlikovao:

> »Snažne mase crkvenog zbora izgovarajući Vjerovanje usporavale su svoje psalmodiranje na riječi *Homo factus est* i sve se glave prignuše. Njegov se pogled vinu prema zboru *isto tako divnom poput kakve anđeoske statue Danteova* Čistilišta. Otraga, iza glavnog oltara, rokete pjevača presjajivale se žarom kao mnoštvo krila ili košarica ljiljana; tube su orgulja bljeskale. Sprijeda na sagu, čistom i svijetlom po kome su prostranstva poprečne lađe rasprostirala nejasne

vatre ametista, sučelice je sjedilo šest svećenika, pokrivenih zlatnim kazulama; iza njih stajalo je sedam svjećonoša; malo podalje sedam drugih svećenika također u zlatnim misnicama; zatim kardinali nasuprot svojih klecala; zatim sa strane kanonici u svojim klupama, ramena zaogrnutih hermelinom, biskupi u ljubičastom, redovnici u bijelim ili crnim haljama, svećenici i klerici; napokon, na desnoj strani, pod grimiznim baldahinom, kardinal–nadbiskup između dva druga prelata, predsjedao je naginjući svoju glavu ukrašenu mitrom.« (*L'Immolé*, str. 143–144)

Umjesto toga E. Baumann često uvodi takve scene u kojima Liturgija objašnjava junacima njegovih romana njihove vlastite misteriozne osjećaje koje si sami ne mogu protumačiti. Tako nevjernik Sévérin u *Le Fer sur l'Enclume* nakon što je počinio preljub osjeća grižnju savjesti i ne može si protumačiti gdje se nalazi izvor tih osjećaja. Slučajno otvori obred za mrtve gdje pročita: »Jesu li ti oči putene? Da li vidiš kao što čovjek gleda pa da tražiš moje bezakonje i uračunavaš moj grijeh? (str.179) Tako misterij bi osvijetljen.«

Pa i pred očaravajućim prizorima prirode taj pisac ne može odoljeti, a da se ne posluži poezijom psalama koja izvanredno izražava takve vrste zanosa.

»Sjećam se jedne rečenice u jednom psalmu: ›Noć je moja rasvjeta u mom uživanju.‹ Čovjek koji pjeva taj stih svete miline imao je kao i ja na srcu teških brodoloma. Je li ipak bio u krivu što se jednom ovakvom noći opijao?« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 232–233)

I najveći filozofski problemi koji se nameću svakom čovjeku čije misli nalaze svoje točno rješenje u liturgijskim tekstovima. Sévérin, koji se osjeća pritisnut teškim teretom grižnje savjesti jer je počinio preljub i dao život jednom djetetu, u Liturgiji pronalazi nepobitnu sigurnost da će mu zločin biti oprošten:

»*David genuit Salomonem ex quae fuit Uriae (Davidu se rodi Salomon od one koja je bila Urijina!)* Među Spasiteljevim precima plod preljuba i ubojstva... (str. 284–285). Ako se dakle Otkupljenje moglo ostvariti kroz ›bol i grijeh stoljećâ‹, to je sigurnije da će iz toga proizaći veliko oproštenje.« Zato je redak jednog psalma E. Baumannu protumačio prve neuspjehe francuskog oružja: »O*stendisti populo tuo dura; vino compunctionis potuisti nos*. (*Zlu si kob na svoj narod navalio, napio nas vinom omamnim.*« (Ps 60,5) *To ›vino pokajanja‹*, prerana berba godine, već mu dugo daje osjetiti u dnu grla

gorku kiselost. Ipak, ne mogu očajavati. Čini mi se, kad bih i samo jedan trenutak vjerovao u poraz, ja bih mu bio uzrok.« (*La Paix du Septième Jour*, str. 93; vidi još *Le fer sur l'Enclume*, str. 245)

Svemirske kataklizme na kraju vremena, kako on misli, nepobitne su činjenice budući da to svom snagom tvrdi sekvencija *Dies irae*: »Jedna jednostavna kitica *Dies irae* prenosi tu tjeskobu: C*uncta stricte discussurus (Dođe pretrest ljudske strasti)*. Planeta pod udarom zvijezda bit će sva razmrskana; Bog će je odbaciti u stranu kao što lončar mete psujući krhotine glinenog lonca koji se rasprsnuo u vatri.« (*isto*, str. 22)

7. Liturgija ne preobražava samo nekoliko rijetkih ljudi, nego i cijele pokrajine

Nužno se preoblikuje duhovni život svakoga čovjeka koji se podvrgao moćnom utjecaju Liturgije: »Pred veličanstvom obreda zaboravlja bijedu svojih pohota, njime ovladava neka nepromjenjiva, pročišćavajuća snaga...« (*L'Immolé* str. 143–145)

> »Činilo mu se zatim (za vrijeme pristupnih molitava) da će nečist čovjek u njemu odmah umrijeti, raspadala se stara ilovača njegova grešna života... Njegova nekadašnja neodlučnost, sljepoća tih pohota otkrivala se tako daleko i bijedno da ih više nije mogao razumjeti...« (*isto*, str. 273–277)
>
> Ili pak: »Xavier je gledao Djevicu s umjetničkom dijademom. Žarko ju je molio neka ga učini *blagim i poniznim* i neka utvrdi njegov put. *Suze su mu vlažile oči*...« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297)
>
> Pa i nevjernici ako prisustvuju ganutljivim obredima, kao na primjer oblačenju redovničkog odijela, odlaze potpuno uzbuđene duše: »Ta jednostavna i ganutljiva ceremonija potresla je Paulinu; bijaše to nekako kao da bi prisustvovala nekoj krvavoj žrtvi prinosnici.« (*Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 170)

E. Baumann tvrdi, dakle, da Liturgija ima u sebi onu moć da izvodi obraćenja koja su francuski današnji pisci i oni prijašnjih stoljeća tako često uočili (Lanselot, Le Sage, Huysmans...).[1]

I čitave francuske pokrajine u kojima cvate liturgijski život dostižu visoki stupanj moralnog odgoja:

[1] *Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 301

»Izvor kreposti našega roda nalazi se ovdje, *u ovoj liturgijskoj izobrazbi* i u ovoj razini poslušnosti. Onu srž ljubavi prema bližnjemu u kostima naših ljudi dobivaju je od Crkve... Prije Blagoslova, kad se zaorila iz trideset tisuća grla *Ave maris stella* zapjevaše i Albert i Xavier... Živahnost strofa odjekivala je, silna kao bojni pjev križarskih ratova...« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297)

Sjedinjenje klasa i nacionalna svijest što se pri tom vidljivo pokazuju duguju svoje podrijetlo jedino svečanim pučkim obredima: »Osim toga, *Misa oprosta* (to je ime toga mjesta) značila je za njihove duše više nego jedan crkveni obred u župi... taj je dan *ponovno u njima oblikovao jednodušnost jednog naroda.*« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 284). To je ista činjenica koju je Taine istaknuo za srednji vijek u O*rigines* (Porijeklo) i koju je Huysmans ustanovio prigodom svoga hodočašća u Lurd.

8. E. Baumann nam pruža psihološke analize koje pokazuju taj preobražaj duša koji je izvršila Liturgija

Kako se zbiva taj preobražaj duša? E. Baumann ga objašnjava pokazujući nam najskrovitije uglove duhovnog života onih koji doživljavaju taj preobražaj:

»Dok se kanon (središnja misna molitva) odvijao u vedrini jednog Žrtvovanja, on je *svim silama nastojao biti dionikom u beskrajnoj boli* žrtve kao da bi prisustvovao svojoj stvarnoj agoniji, i kao da bi se Bogočovjek iznad oltara dao uistinu pribiti na drvo križa, da on, Danijel, ne bude pribijen kao naknadu za svoje grijehe...« (*L'Immolé*, str. 273–277)

Međutim, središnja točka tog preobražaja čitava čovjeka u stvarnom udioništvu s Liturgijom jest čin svete Pričesti:

»Prava duhovna glad potaknula ga je da klekne za euharistijski stol. Nimalo nije osjećao ono što je nekoć smatrao znakom velike gorljivosti, drhtajem u očekivanju, jedne gotovo bolne želje. Ponizan, ali jak, muževnog pouzdanja, približavao se; zbunjujuća sigurnost da sam Bog živi u njegovim grudima, da je izmiješan s njegovom krvlju uzdizala je njegovo srce iznad svega prividnoga, topila ga je poput voska na žeravici. Postajao je, na nekoliko trenutaka prema

neusporedivoj riječi *Nasljeduj Krista* sama vatra, *totus ignitus*...« (*L'Immolé*, str. 273–277)[2]

Mnogobrojna liturgijska razmatranja koja nalazimo razasuta u djelu E. Baumanna povijesni su dokument neprocjenjive vrijednosti da se uvjerimo o stanju religiozne psihologije u Francuskoj u jednom određenom razdoblju i u jednoj određenoj sredini. Ta su nam razmatranja iznesena s tolikom istinitošću i iznenađujućom savršenošću. Evo jednog od najljepših:

»U trenutku kada je svećenik prinosio na plitici kruh koji će netom posvetiti, on je (Danijel) izgovarao zajedno s njim ganutljivim poštovanjem riječi prinosa. Već gotovo dvadeset stoljeća misterij Kruha, misterij pomiješane Vode i Vina ponavljao se pred milijunima svetohraništa i upravo sada dok se mise služe posvuda gdje je Krist propovijedan, a to znači po cjelokupnom nastanjenom svijetu, nema ni jedne vremenske minute, nema ni jedne točke zemaljske kugle okrenute prema izlazećem suncu koju ne bi ispunila Gozba koja se jede i pije prema obredima. Vječnost Muke ispunja se u nizu sati onim neumornim neprekidnim trajanjem žrtvovanja; sva je zemlja opasana samo jednom svetom bujicom, krv Kristova teče njezinim žilama i to tako duboko da je katkada, u nezahvalnosti, ni ne osjeća da teče.« (*L'Immolé*, str. 273–277; vidi još *isto:* »On se divio kao nešto ... razbistreno.«)

Karakter jednoga jednostavnog komentara koji često poprimaju ta razmatranja ni najmanje ne zasjenjuje blještavilo njihove privlačne i umilne ljepote. Evo što je on mislio dok se pjevao *Magnificat*:

»Evo već dvadeset stoljeća... otkako je jedna siromašna nepoznata Židovka prorokovala: ›Odsad će me svi naraštaji zvati blaženom...‹, u ljudskoj povijesti veće ništa nije bilo i nikada neće biti.« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297; vidi još scenu krštenja u *Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 337–343)

9. Utjecaj Liturgije na vjernike i na nevjernike

U općem pregledu koji smo dali o E. Baumannu aludirali smo na različite manifestacije liturgijskog utjecaja na francuski narod. Taj nas romanopisac uvodi u unutrašnjost stanova francuske buržoazije gdje prisustvujemo zajedničkom moljenju psalama i litanija. (*L'Immolé*, str. 105 i

[2] Naći ćemo istu tvrdnju u romanu *Monsieur le Curé d'Ozéron* (*Ozeronski župnik*) od Francis Jammesa. Ustvari, oba opisa samo su važan literarni dokument veličanstvenoga euharistijskog pokreta koji je započeo Pio X. u dušama nekoliko milijuna ljudskih bića.

287). Pa i oni koji nemaju nikakvo vjersko uvjerenje moraju se u svom životu sudariti s manifestacijama religiozne prirode: prvi šok izaziva u njima osjećaje nezadovoljstva i »zlokobne mrtvačke misli...« (*Le Baptême*, str. 7 i 14) Sve se mijenja ako imaju prilike uputiti se malo dublje u liturgijsku znanost. Snažan primjer takvog razvoja nalazimo kod Pauline Ardel, koja se od potpunog neznanja uzdiže do vrlo širokog shvaćanja Liturgije.

10. Njezin utjecaj na seoski narod

Što se tiče seoskog puka, on se razlikuje već prema pokrajinama. Tako u Bretanji žene pjevaju »bez misala... stihovi psalama izmjenjuju se s korom svećenika i seljaka...« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297). One koje bijahu »naučene na latinsku psalmodiju liturgija, započinju po taktu stihove Gloria...« *(isto*, str. 283–284)

Liturgijski zanos utaplja u tome »njihove duše kao neki pročišćavajući val« *(isto*) i usredotočuje »u nekoliko nota pradavno postojanje te zemlje.« (*isto*) Liturgija pripada nacionalnoj riznici francuskog naroda. Tu je misao već izrekao Maurice Barrès jer on prigodom jednostavnih ili svečanih obreda iznosi čitavo svoje srce sa svojim patnjama i radostima:

> »Oni su tamo dolazili kao molitelji, pružati ruke pune milosti, otvorene kao u čudu za kišu blagoslova. Prikazivali su kao svoj prinos Djevici Folgoatskoj Bretanju ponizno odanu...« (*isto*, str. 284)
>
> Ili pak: »Takva je u Bretanji snaga kulta pokojnih da ni sami nevjernici ne izbjegavaju misu pjevanu na spomen unesrećenog sudruga; a poslodavac, ovdje nije više poslodavac nego otac...« (*isto*, str. 244)

Liturgija si je prokrčila put sve do najdubljih dubina njihove duše tako da liturgijske uspomene iskrsavaju čak i kod onih koji su daleko od svakoga vjerskog života. Tako i Sévérin kaže posve spontano (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 56) našavši se pred utopljenicima: »*Requiescant in pace.*« (str. 178–179; vidi još o *De Profundis*)

11. Utjecaj na piščev stil

Budući da Liturgija zauzima tako široko mjesto u djelima ovoga pisca i prema tome i u samom njegovu duhovnom životu, nije ništa čudno ako u njegovom stilu susrećemo mnogobrojne aluzije na svete tekstove ili različite obrede. Tako uspoređuje »mnogostruku buku radionica« s »tihom glazbom, liturgijom rada.« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 311)

Vrh tornja jedne crkve ističe se »liturgijskim i feudalnim ponosom poput jednog *Magnificata* koji se vinuo u nebesa.« (*isto*, str. 279–280)[3] Prelatov govor posjedovao je »intonaciju starog kantora koji pjeva psalme Kompletorija.« (*L'Immolé*, str. 52) Određena mjesta nisu ništa drugo nego liturgijski izrazi ukratko sažeti koji se trude riječima izreći manifestacije duhovnog života pokrenute prije svega upravo mistikom:

»Tako izmiješani na zemlji i među posvećenim životinjama Blaženici pjevaju poput psalama svoje razmatranje i istodobno dušu uzdižu pred *lice Gospodnje*, (Ps 27,9) kojeg poznaju kao što on njih pozna, u središtu miline svoje, (Ps 27,4), koji ih steže i odnosi u *proždrljivi* ponor« (Ps 56,7-8). »Uživaju i znaju da njihov užitak neće imati kraja. Ljube više nego što razumiju; njihova želja za razumijevanjem i ljubavlju sve je veća što se oni više zasićuju.« (*La Paix du Septième Jour*, str. 256)[4]

12. Liturgijske vizije autora knjige La Paix du Septième Jour *suvremeno su svjedočanstvo liturgijske obnove u Francuskoj*

Sve što smo do sada istaknuli kod E. Baumanna nalazi se više–manje razvijeno kod velikog broja francuskih pisaca. Međutim, kod njega valja uočiti jedan element koji bismo teško mogli pronaći drugdje u Francuskoj.[5] Radi se o idealiziranju liturgijskih motiva. Knjiga *La Paix du Septième Jour* (1918.) koja izvanredno izlaže liturgijske vizije – makar nije roman i prije bi ju trebalo smjestiti u granice teologije – sadrži u sebi tu zanimljivost da nam, daleko bolje negoli njegova druga djela, daje više točnih naznaka o širini liturgijskog znanja svoga autora:

> »Vjernici su, u jedan glas, zapjevali *Ave verum corpus*; najudaljeniji u toj golemoj procesiji promatraju u isto vrijeme sjajne Prilike i Isusa onakvog kao u trenutku Posljednje večere, ali u vidljivoj slavi. Njegov svećenički plašt je crven kao umočen u posudu mučenika; iz njega izbija svjetlo od kojega bi umrle nečiste oči kad bi ga mogle doseći; njegovu dugu kosu kruni kruna načinjena od isprepletenog trnja; anđeli nad njegovom glavom uzlaze i silaze; sveti Mihael se naklonio prema hostiji, poput baldahina svoju zastavu na kojoj podrhtava cvijeće ljiljana i žarkog zlata; a iza njega polagano stupaju dvadeset i četiri starca mašući s dvadeset i četiri kadionice napunjene mirisom molitava.« (str. 234; vidi još str.210, 235 i 255)

---

[3] *Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 177 i *Le Fer sur l'Enclume*, str. 256.

[4] Ove mnogobrojne aluzije na Psalme možda i nehotice podsjećaju na *Les Paroles de Dieu* (*Riječi Božje*) E. Helloa.

[5] Tragovi toga mogu se otkriti kod Dantea i Bensona (*Maitre de la Terre – Gospodar zemlje*).

Izvanredna i neslućena ljepota pojedinih odlomaka koji su tu obilno razasuti nikada ne bi mogla biti izmišljena da E. Baumann nije pronašao osnovnu građu u slavnim nedjeljnim službama Božjim, u svetim pjesmama i u crkvenoj umjetnosti koja se sada u Francuskoj njeguje s mnogo ljubavi i istinskim razumijevanjem.

13. Njegovo liturgijsko znanje nadilazi znanje svih francuskih pisaca izuzevši Huysmansa i možda Claudela

Izuzmemo li Huysmansa, uistinu u Francuskoj ne nalazimo ni jednog romanopisca koji bi imao tako široko liturgijsko znanje. Ono se podjednako tiče i obreda i svetih tekstova; znanstveni komentari naizmjenično dolaze u njegovim djelima s lirskim zanosom; svi zajedno oblikuju jedinstveni hvalospjev Liturgiji.[6] Vjerski obredi u prirodi pod vedrim nebom, (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297) i *Te Deum*, koji pobjedničke vojske pjevaju (*Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 97) mogli bi odgovarati ukusu Chateaubrianda (*Génie*). Naše misli se same od sebe okreću prema Huysmansu kad E. Baumann govori »o osobama... nepokretnim... poput svetačkih likova porazmještenih na vitraju« ... ili kad tvrdi da je »ozbiljna poniznost« jednog »Sanctusa u punom gregorijanskom pjevu prilagođena pokorničkom polumraku katedrale.« (*L'Immolé*, str.143–145) Čak i vizija katedrala koje se uzdižu k nebesima, kao da je doslovno preuzeta od Huysmansa.[7]

14. Ne posjeduje umjetničku naobrazbu jednoga Huysmansa i unatoč napretku koji možemo zapaziti od L'Immolé *do* La Paix du Septième Jour *Baumann nije prestajao pridavati najveću važnost doktrinarnom sadržaju Liturgije*

Ipak treba postaviti ishodišnu točku između liturgijskog shvaćanja ove dvojice romanopisaca; taj će nam postupak pomoći da uđemo u samu bit E. Baumannove individualnosti obzirom na liturgijsko gledanje. Daniel u *L'Immolé* nastoji prilagoditi svoj duhovni život životu Liturgije; u mjesecu prosincu on obavlja devetnicu da bi postigao majčino ozdravljenje. Ipak, u svoj toj analizi ne nalazimo ni spomena na Došašće, iako bi se činilo nužnim da nam kaže kakav bi naročiti utjecaj takvo razdoblje očekivanja i na-

---

[6] Vidi, na primjer značenje oblačenja habita (*Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 171), krštenja (isto, str. 337-344 i *La Paix du Septième Jour*, str. 17), parabolu o pet mudrih djevica...(*La Paix du Septième jour*, str. 133-136), *Dies irae* (*isto*, str. 22-237), psalama (*isto*, str. 163). »Blaženici na nebeskim livadama zamišljaju se pjevajući hvalospjeve mnogo ljepše od pobjedničkih psalama na jeziku koji je Riječ posvetila za svoju Crkvu kroz vječnost.«

[7] »Crkva u nebeskim visinama u silnom zamahu...« (*Cathédrale*, str. 216).

de inače moralo vršiti na tu dušu. Prisustvujući misi na blagdan Bezgrešnog Začeća (str. 143–145) Daniel se ograničava da shvati izvanjske dojmove ne obraćajući pažnju na tekst poslanice ili na druge odlomke službe Božje toga dana. Baumann, posjedujući široko liturgijsko znanje koje, uostalom, nije onako sistematsko kao Huysmansovo, nema umjetničke intuicije kao ovaj posljednji. Za njegove junake pa i za slavnoga pisca Liturgija je manje skup nepobitne umjetničke vrijednosti nego što je riznica dubokih misli koje nam tumače tajne života i usmjeruje naše postupke na dobar put. Nije ništa čudno što vjerski život njegovih junaka ne ide uvijek usporedo s liturgijskom godinom. Kada se savršeno koristi filozofskim elementima, on im podređuje svoje estetske činjenice.

Proučavajući pažljivo, međutim, njegova djela možemo se uvjeriti o evoluciji koja je nastala u njegovu liturgijskom shvaćanju: silno je uočljiva razlika između umjetničke intuicije autora *L'Immolé* i autora *La Paix du Septième Jour*. Treba samo usporediti analizu života redovnica u *L'Immolé* (str. 273–277) s *parabolom o pet djevica* u *La Paix du Septième Jour* (str. 130–136) da se uvjerimo kako je autor u tom vremenskom razmaku obogatio svoje estetsko poznavanje Liturgije, a da nije prestao posvećivati svoje glavno zanimanje filozofskom značenju.

XV. POGLAVLJE

LOUIS BERTRAND

1807. – 1841.

1. Roman Sanguis Martyrum *treba pridružiti romanu* La Paix du Septième Jour *(E. Baumann) i* Le Démon du Midi *(P. Bourget) zbog liturgijskih vizija i opisa jedne prvotne mise – 2. U životu Louisa Bertranda Liturgija je odigrala vrlo važnu ulogu – 3. Već prije obraćenja osjetio je kako ga privlači Liturgija, a njegov nacionalni osjećaj zajedno s potrebom da se osloni na nešto čvrsto učinili su da poštuje Liturgiju što ga je obratilo na katolicizam – 4. U romanu* Sanguis Martyrum *autor iznosi liturgijske elemente prvih stoljeća kršćanstva – 5. Tu se nalazi i opis jedne Mise – 6. Nije to povijesno uskrsnuće – 7. Dojam koji pri tome dobivamo posve je drugačije uzbudljiv nego onaj o kojem smo govorili kod V. Hugoa i Barbeyja d'Aurevillya*

* * *

1. Roman Sanguis Martyrum *treba pridružiti romanu* La Paix du Septième Jour *(E. Baumann) i Le Démon du Midi (P. Bourget) zbog liturgijskih vizija i opisa jedne prvotne mise*

Lako je pogoditi razlog zašto smo Louisa Bertranda smjestili tako blizu E. Baumanna. Jedan i drugi su nam donijeli liturgijske vizije: Baumann je to učinio u nekoj vrsti romana budućnosti (*La Paix du Septième Jour*), dok je Louis Bertrand uživao u tome da to učini u svom povijesnom romanu *Sanguis Martyrum*. Obzirom na povijesno razdoblje u kojem se odvija radnja pomišljamo na Chateaubrianda koji nam je u svojim *Les Martyres* dao slično djelo. Još i bolje, opis jedne prvotne mise u njegovu romanu *Sanguis Martyrum* koji smo izabrali za našu analizu izaziva u nama uspomenu na onaj falsifikat prvotne mise o kojem smo govorili puno više u analizi romana *Le Démon du Midi*.

2. U životu Louisa Bertranda Liturgija je odigrala vrlo važnu ulogu

Kada budemo shvatili važnu ulogu koju je Liturgija odigrala u životu ovoga pisca, nećemo se više čuditi što je on u svojem povijesnom romanu

obrađivao teme koje nas posebno zanimaju. Da bismo dobili točnu sliku o utjecaju Liturgije na Louisa Bertranda, trebamo započeti s njegovim životom i njegovim djelima. Svoje podatke crpimo iz izvanredne knjige R. P. Mainagea: *Les Témoins du Renouveau catholique (Svjedoci katoličke obnove)* uostalom prevedene na više jezika,[1] koja između ostalog donosi izvještaj o obraćenju našega pisca.

3. Već prije obraćenja osjetio je kako ga privlači Liturgija a njegov nacionalni osjećaj zajedno s potrebom da se osloni na nešto čvrsto učinili su da poštuje Liturgiju što ga je obratilo na katolicizam

Dok je još bio potpuni nevjernik, bio je sasvim nehotice privučen Liturgijom.

> »Nekako u to doba imao sam prigodu u jednom od svojih romana opisati jednu misu. U to sam stavio, barem kako se čini, nešto više od osnovne simpatije književnika i umjetnika: naglasak na osjećajima prognanika koji govori o izgubljenoj domovini.« (str. 119)

Ta kratka analiza može pružiti dragocjen dokument onome koji u ljudskoj duši proučava neistražene horizonte Nesvjesnoga. No postoji opipljiviji splet ideja koji nam vrlo jasno daje pravi razlog njegove privrženosti Liturgiji: to je njegov nacionalni osjećaj. L. Bertrand se u tome pridružuje M. Barrèsu i potvrđuje mišljenje koje je izrekao E. Baumann, o kojem smo malo prije govorili:

> »Katolička misa bi rečena, pri podnožju jarbola.« (Za vrijeme njegova putovanja s Istoka.) »Bio sam vrlo potresen... Došao sam da posvjedočim da sam ja tu, *s onima iz moje domovine i moje rase*, s Latinima i Francima, ujedinjenim pod starom rimskom disciplinom.« (str. 124–125)

Liturgija mu se, dakle, tom prigodom učinila kao simbol francuskog genija koji se, budući da je vječno povezan s Rimom, razlikuje prema tome od onoga nekršćana. Međutim, samoća koja ga je mučila za vrijeme te plovidbe učinila je da je uzljubio Liturgiju zbog drugog razloga koji nam izgleda mnogo dublji i manje poseban:

> »I možda je to bio još jedan drugi osjećaj koji me je tu doveo (*Liturgiji i katolicizmu*). Usred onih pokretnih prostora po kojima se valjao parobrod u meni je bila neka nejasna potreba da se dokažem sam sebi, dapače da se *vežem uz nešto čvrsto, stalno i čak vječ-*

[1] Hrvatski prijevod izašao je u izdanju *Narodne prosvjete*, 1922.

no. Nisam htio biti samo jedan putnik na brodu koji je išao naprijed, neki prolazni i neuhvatni odbljesak života, koji klizi i nestaje na oceanu trajnosti poput vodene struje u brazdi sinjih morskih beskraja.« (str. 124–125)

Liturgija čini dakle u njegovim očima vidljiv i opipljiv simbol jednog nauka koji konstantno ostaje čvrst unatoč slijedu užasnih kataklizama kroz povijest ljudskoga roda.

Liturgija nije doista samo osrednje pridonijela da ovaj romanopisac prigrli katolička uvjerenja. Taj nam slučaj još jednom potvrđuje koliko ona ima pravo na dužnu zahvalnost i divljenje obraćenika. I uistinu kako bi to bio lijep zadatak kad bi se moglo znanstveno obraditi kako veze koje postoje između Liturgije i obraćenja nalaze odjek u književnosti.

4. U romanu Sanguis Martyrum *autor iznosi liturgijske elemente prvih stoljeća kršćanstva*

Povijesni roman *Sanguis Martyrum* (1917.) iznosi liturgijske elemente onakve kakvi su bili u određenom razdoblju ljudske povijesti. Liturgijske knjige koje danas posjedujemo u onom su razdoblju tek nastajale. Prvi kršćani koje nam L. Bertrand predstavlja u svojim romanima poznaju Psalme, neke crkvene hvalospjeve i bitni dio onoga što danas čini kršćansku *Žrtvu – Misu*. Sve te elemente pronalazimo u tom potresnom i jednostavnom djelu:

> »Braćo, veselo dovršimo ovu večer kako ni vrijeme počinka ne bi bilo izuzeto od božanskih milosti; ako ste doista za to, zapjevat ćemo jedan od naših *uobičajenih hvalospjeva*... Đakon je napamet znao sav psaltir. I odmah zapjeva početak Psalma 12: *›U pomoć, Jahve, jer nestaje pobožnih, vjernosti nema više među ljudima!‹*
>
> – Ne, taj ne – odmah prekide Cyprien – neki drugi, koji bolje odgovara radosti Uskrsa!
>
> Tada Pontius započe Psalam 8: *›Gospodine, Bože naš, divno li je ime tvoje po svoj zemlji, veličanstvom nebo natkriljuješ! ... Gledam ti nebesa, djelo prstiju tvojih, mjesec i zvijezde što ih učvrsti.‹*
>
> Prisutni u zboru ponavljali su retke kako su ih bili zapamtili.« (str. 31)

Slični prizori često su se ponavljali tijekom romana među tim kršćanima *Sjeverne Afrike*. Evo još jedan primjer: »Najednom, malo poslije treće ure zaori se iznad buke pijev psalma iz tisuće njedara krećući se po-

grebnim tonom neke neizrecive tuge.« (str. 290; vidi još str. 31, 286, 306, 357, 366, 371–372)

Odlomci koje smo upravo naveli značajan su dokaz važnosti koju naš autor pridaje Liturgiji već u počecima kršćanstva. On dokazuje da je Liturgija bila ušla u intimni i svakidašnji život tih junaka i u njihovo vjersko uvjerenje te da nije malo pridonijela njihovu moralnom razvitku.

5. Tu se nalazi i opis jedne mise

Liturgijski elementi tako razasuti u životu tih ljudi četvrtoga stoljeća našli su međutim u Žrtvi mise svoj iskristaliziran izražaj. I zaista je to jedna od najpronicljivijih ideja L. Bertranda što je učinio da se sva ta pripovijest koja govori o mukotrpnom životu tih mučenika usredotočuje prema jednoj jedinoj točci: prema misi koju služi sam Isus Krist u najzabačenijim galerijama jednoga afričkog rudnika. I tako se slavni romanopisac susreće s autorom *La Paix du Septième Jour*.

6. Nije to povijesno uskrsnuće

Autor romana ne daje nam rekonstrukcije jedne prvotne mise. Sam je rekao u Predgovoru kako nipošto nema namjere kao učenjak izvesti »neko povijesno uskrsnuće«. Ako je ipak imao namjeru ocrtati nam liturgijski obred onih dalekih i junačkih vremena, morao se truditi da nam predstavi samo opću cjelinu.

Potpuno je uspio prikazati nam jednu misu nezaboravno čarobnu i sjajnu. Blagi i skladni ritam kojim se ta služba Božja odvija pred našim očima ostavlja na čitatelja jedan od najdirljivijih dojmova:

> »Zarobljenici, klečeći u krugu oko niše pratili su gladnim očima svete pripreme... Najednom se svećenik okrene prema tom izmučenom tijelu, oborenom pod njegovim nogama pa izusti liturgijske riječi. Anđeoski zvuk toga glasa podigne sva ta jadna lica prignuta k zemlji. Cécilius je promatrao svećenika. Ovaj je bio spustio svoju kapucu i preko ramena prebacio oba skuta svoga ogrtača. Izgledao je kao neki mladi pastir, obučen u bijelu tuniku, naboranu oko bokova i u struku stegnutu pojasom. Njegove drvene sandale otkrivale su mu bose noge kroz mrežu vrpca isprekrižanih oko nogu sve do koljena. Neobrijano lice sjalo je divnom ljepotom... Poslije Očenaša, nakon što je bio blagoslovio Čestice i razlomio Kruh, svećenik se okrenu ponovno prema jadnicima izgovarajući: *Sancta Sanctis (Svetinje Svetima)*. Tada se njegovo ionako lijepo lice preobrazi u ozbiljnu svijest o misteriju koji se upravo izvršio. Približivši se tom biću

svjetla koje je dolazilo polako držeći Tijelo Gospodinovo, Nartzal, čija se duša prelijevala oduševljenjem i ushićenjem, nije mogao suzdržati jaki usklik ljubavi: *Veni, Domine Jesu (Dođi, Gospodine Isuse)*! I on i sudrugovi ustali su za pričest. Jedan za drugim redali su se ispred svećenika i pružali svoju desnicu prekriženu na ljevici, svoje radničke i ropske ruke, izmrcvarene udarcima i ranama; siromasi su drhtali sagibljući se da u svoje bolno tijelo prime taj neizrecivi Dar. Zatim svećenik, primivši kalež za obje ručke primakne ga usnama pričesnika. Svaki je po redu pio i tiskali su se oko njega kao što se ovce na povratku s polja tiskaju oko pojila. Svaki put on je rekao: ›*Calix Christi, Calix salutis*. Evo čaše Kristove. Evo spasonosnog kaleža!‹

Naglasak tih riječi ulijevao im je tako sjajan bljesak istine da jadni ljudi, ne mogući podnijeti iznenadno svjetlo tolike jasnoće i očitosti, briznuše u jecaj. A svećenik je već, pošto se okrenuo prema dnu kripte, spremao posvećene ubruse i posudice. Na koljenima i prostrti ničice, licem uz zemlju rudari su tonuli u dugom zahvaljivanju...« Kad su došli k svijesti da je to sam Gospodin služio misu »usklici i radost izletješe iz njihovih grudi – *Magnificat anima mea Dominum, et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo (Veliča duša moja Gospodina i klikće duh moj u Bogu mome Spasitelju)*...« (str. 368–372)

Ako si rekonstruiramo sredinu gdje se odvija taj čudesni prizor, možemo si zamisliti pjesničke učinke koje izaziva takav liturgijski obred koji je posve drugačije dirljiv nego Hugovi i Barbeyjevi d'Aurevillyjevi.

7. Dojam koji pri tome dobivamo posve je drugačije uzbudljiv nego onaj o kojem smo govorili obzirom na V. Hugoa i Barbeyja d'Aurevillyja

Upravo zahvaljujući silovitoj struji oduševljenja za Liturgiju koja je preplavila francuske pisce naših dana nastala je evolucija od zloslutnog i surovog gnušanja do najradosnijeg ushićenja i gotovo uznesenja pri upotrebi najrazličitijih i najznačajnijih vjerskih obreda.

XVI. POGLAVLJE

FRANCIS JAMMES

1868. – 1938.

1. Fr. Jammes označuje prelazni most k onoj skupini pisaca koju smo označili imenom indiferentni – 2. Unatoč svome dosta širokom liturgijskom znanju, on navodi samo one tekstove koje sami njegovi junaci mogu znati – 3. Njegovi opisi obreda koji sliče opisima koje su ocrtali Chateaubriandovi suvremenici, ipak se razlikuju u bitnoj točci: osobe koje Fr. Jammes izvodi na scenu stvarno sudjeluju u obredima – 4. Liturgija zauzima važno mjesto u životu stanovnika Donjih Pirineja, a pogotovo u životu njihovih župnika i ona je jedan od izvora iz kojih oni crpe snagu i ljubav prema bližnjemu – 5. Liturgija izražava pjesnikovo oduševljenje za ljepote prirode te stoga njegov stil otkriva utjecaj svetih tekstova sa sadržajima iz prirode – 6. Roman Monsieur le Curé d'Ozéron nije ništa drugo nego razvijanje stiha: Benedicite maria et flumina, Domino – 7. Fr. Jammes pripada generaciji pjesnika koji su pod svakidašnjim utjecajem Liturgije te se njome služi da izrazi svoje oduševljenje prema prirodi koja, kako on smatra, uveličava sjaj religioznih obreda.

* * *

1. Fr. Jammes označuje prelazni most k onoj skupini pisaca koju smo označili imenom indiferentni

Ovaj dugi dio o liturgijskim romanopiscima okrunit ćemo ljupkim piscem i pjesnikom kakav je Francis Jammes. Sačuvali smo ovu studiju o njemu za kraj ovoga dijela jer se autor djela *Géorgiques chrétiennes* (*Kršćanske georgike-pjesme*) nalazi na prelaznom mostu koji najprije dijeli romanopisce od lirskih pjesnika i koji je s druge strane posve blizu tim piscima koje smo označili – s liturgijskog stajališta – pod imenom »Indiferentni«.

To nije prigovor koji bismo uputili tome piscu. Budući da se on svojevoljno želio naći na listi pisaca koji zaziru od svega što im izgleda umjetno i budući da je u liturgijskim pitanjima lako otići u krajnost po-

put Huysmansa, on najradije o tome kaže samo ono što mu izgleda strogo nužnim.

2. Unatoč svome dosta širokom liturgijskom znanju, on navodi samo one tekstove koje sami njegovi junaci mogu znati

Analizirajući liturgijsku zamisao Fr. Jammesa postupat ćemo prema našoj uobičajenoj metodi, tj. izabrat ćemo dva od njegovih najvažnijih djela: *Les Géorgiques Chrétiennes (Kršćanske georgike)* i roman *Monsieur le Curé d'Ozéron* (*Gospodin ozeronski župnik*) da bismo došli do konačnih zaključaka. Gledamo li dakle izbliza opise obreda u tim knjigama oni nam se čine prije svega veoma površni:

> »Dok je, podno oltara, Sylvain izgovarao odlomak psalma *I pristupit ću k oltaru Božjem*... neki vjetar, kao da je došao s vrhunaca Albrecave, potrese mu i obuhvati dušu. Riječi Evanđelja zabrujaše poput pčela koje u kamenu sabiru svoj med, a Vjerovanje se uzdigne nad žetvom pšenice i grožđa koje će levit uskoro prinijeti za žrtvu. Iz ruku svećenikovih uzdignutih u svjetlu, reklo bi se da snijeg sipi pod vatrom zore. On izgovori obrazac. A srce Krista, Sina Boga živoga, stade kucati pod prilikama vina i kruha. I ponizno dijete doline imalo je među svojim prstima *Otkupitelja* i pokazivalo ga je.« (*Monsieur le Curé d'Ozéron*, str. 29; vidi također *Géorgiques Chrétiennes*: *La Messe de Noël–Božićna misa*)

Bilo da se radi o *Misi, Večernjoj ili nekoj Procesiji*, posvuda osjećamo da nam Fr. Jammes o tome kaže samo ono što zna najjednostavniji čovjek njegova kraja:

> »Obred *Večernje* započinje. Sve je lijepo dotjerano; svjetla, metali, drvo namještaja i harmonijum sjaje se. Kćeri Marijine pjevaju, brižno počešljane. Neki dječačić plače. Gospodin ozeronski župnik uzlazi na propovjedaonicu... Na harmonijumu gotovo zaječi povjetarac od hvalospjeva koji su zajedno s litanijama, deseticom krunice, nekoliko gorućih svijeća, obiljem ruža i božura, zatim blagoslovom činili jedan običan obred.« (*isto*, str. 390–391)

Ili pak: »I tri jutra zaredom procesija prolazi i blagoslivlje polja, dani su *Molitava za usjeve*. Marijine kćeri, slične palmama poluglasno pjevaju Litanije svetih.« (*Géorgiques Chrétiennes*, pjesma III.; vidi još: *M. le Curé d'Ozéron*, str. 337–339)

Evo još jednoga jednostavnog opisa obreda Bolesničkog pomazanja:

»Tada pak, otvorivši svoju knjigu, Gospodin ozeronski župnik glasno pročita zadnje savjete: ›Otiđi s ovog svijeta, kršćanska dušo, u ime Boga, Oca Svemogućega, koji te je stvorio.‹ Odmah zatim podiže se tužaljka čista kao s nekog izvora... Gospodin ozeronski župnik moli *De profundis*, zatim dugo ostaje u sabranosti.« (str. 74–75)

3. Njegovi opisi obreda koji sliče opisima koje su ocrtali Chateaubriandovi suvremenici, ipak se razlikuju u bitnoj točci: osobe, koje Fr. Jammes izvodi na scenu stvarno sudjeluju u obredima

Ako međutim ta mjesta usporedimo s onima kada smo govorili o Chateaubriandovim suvremenicima (Vidi: *L'Appendice du Géni*) i kojima na prvi pogled sliče, moramo priznati da se zbila duboka promjena u liturgijskom shvaćanju suvremenoga pisca. Osobe sadašnjeg razdoblja posjeduju vrlo razvijen duhovni život i stvarno sudjeluju u liturgijskim obredima. O tome nam svjedoči misa koju služi ozeronski župnik ili podroban opis jedne procesije:

»U Ozéronu, na punom suncu i radosti razlistalog granja, zrikavac, grmuša i kos zašute da čuju glas crvenkastog pjevača s čeličnim naočalama.

In supremae noctae coenae recumbens cum fratribus...

(Kad je s braćom večerao Spas na gozbi posljednjoj…)

Tako, Gospodine, sjeo si za stol s nama, u noći Posljednje večere, i nazvao si nas svojom braćom.

Povjetarac žuri poput vode, lješnjaci dozrijevaju, rogoz, sijeno, metvica, nepokošena trava razasuti su po ulici. Procesija prolazi kao da se njiše. Dječje noge čas potrče, čas se zaustave. A zastava usred ulice ide naprijed. Grančice još pune života, jučer odrezane, razastiru uza zid zelenu zavjesu. Žitna polja, tamo dalje, uzdižu se kao veličanstveni stolovi:

Observata lege plene… Cibis in legalibus...

(Sav je zakon obdržao on u hrani vazmenoj…)

Evo ruža, slap ruža na uglu starog zida, slap crvenih ruža kao da je vatrena kiša. Evo dva ljiljana između dvije svijeće crveno–žuta plamena. Neka mačkica vrti se u krug hvatajući svoj rep čiji se kraj kovrča. A dobri pas, koga su djeca počasno prekrižila, gleda mimohod. Njegov lijepi rep maše gore–dolje; i malo je začuđen. Sve to čini dio slike onoga neba koje ne prezire nijednog stvora pa ni psa ili mačku kao ni osu koja pod hrastom napada strizibubu.

Cibum turbae duodenae Se dat suis manibus...

(I ko hranu tad je dao sama sebe družbi svoj…)

O, blažene li melodije! O, ti, koji se daješ blagovati svojim vlastitim rukama onima koje si bio odabrao; ne ostaje nam više nego da boravimo u vječnosti.

Pravilni ritam bubnja, pa onaj prodorni krik trublja, i zlatni natpis na zastavi, koja neprestano ide naprijed, ide polagano, ide zatvarajući ulicu svom širinom svojih ruku: ›Sinko, daj mi svoje srce.‹ ›Dajem ti ga. Uzmi ga. Ali što ćeš s njim?‹ ›Samo ti možeš iz njega nešto izvući jer te ono sadrži, jer si tako spojen s njim da ne možeš iz njega biti istrgnut, a da ja ne umrem.‹ Takvi su osjećaji i misli Bénigneove za vrijeme te procesije sa Svetim Sakramentom...« (pogl. XIII., str. 237–239)

Fr. Jammes nam otkriva osjećaje što ih njegovi likovi proživljavaju za vrijeme najrazličitijih obreda, ali nam ne daje duge analize njihova značenja jer ih ne znaju ni sami likovi koje on izvodi na scenu. S druge strane on za vrijeme obreda zapaža i najsitnije pojedinosti u prirodi: čak ni vrh repa neke mačke mu ne promakne. Huysmans bi bio okvalificirao takav liturgijski život individualističkim i površnim. Fr. Jammes nimalo se ne zabrinjava za to obzirom da je i najmanja i najjednostavnija stvar stvorenje Božje i baš zbog toga zanimljiva jednako kao i bilo koji liturgijski tekst.

4. Liturgija zauzima važno mjesto u životu stanovnika Donjih Pirineja, a pogotovo u životu njihovih župnika i ona je jedan od izvora iz kojih oni crpe snagu i ljubav prema bližnjemu

Autor *Géorgiques Chrétiennes* uza sve to pripada generaciji pisaca koji vole i poštuju Liturgiju. Brojna mjesta razasuta u njegovim djelima koja se odnose na službenu molitvu Crkve dovode nas do vrlo zanimljivih razmatranja. Narod Donjih Pirineja pod utjecajem je Liturgije. Prigodom velikih svetkovina cijele obitelji zajedno odlaze u crkvu da tamo zajednički prime Pričest. Puk zna nekoliko melodija gregorijanskog pjevanja i pjeva ih da odjekuju za vrijeme seoskih obreda kao prigodom službe Božje koja se odvija u njihovoj župnoj crkvi:

»Klupe koje su vjernici zatresli svojim glasovima
Naglašavaju *gregorijansko pjevanje* čistim potezom vjere.
Čovjek misli da vidi kako se tada s vremena na vrijeme ustaju
crkveni tutori skandirajući prozu u svojim klupama.
Bližio se trenutak koji ne bismo htjeli imenovati:
Ovdje na zemlji čovjek ga nazvao: Pričest.
Duša, mašući krilom, slična orlu,

Uzdiže se u krajeve koje Milost obasjava...
Svi bijahu tu: gospodar i baka i ostali
Držeći stolnjak apostola siromašan i čist.
I svaki je po redu primao u svoje srce
Tebe koga svemir ne obuhvaća, moj Gospodine«.

Liturgija igra dakle važnu ulogu u vjerskoj izgradnji ljudi na selu. Značenje postaje još dublje u životu seoskog župnika. Psihološka analiza osjećaja poslije pričesti, koju smo spomenuli govoreći o E. Baumannu, ne pokazuje nam samo razliku koja postoji između duhovnog života jednog mladog čovjeka odgojenog u velikom gradu (Daniel u *L'Lmmolé*) i života jednoga inteligentnog seljaka *(Le Curé d'Ozéron*) koji podržava bratske odnose s ljepotama prirode, nego nam ona dopušta da kradom bacimo pogled u dušu i liturgijsku izgradnju našega pjesnika:

»Evo intimne poduke koju svećenik dnevno prima od svoga Boga ... Taj duhovni pogled prodire u Presveto Srce ... I ta duša prodire u to Srce, iznutra ju pritišće On koji ju je maloprije nahranio, izvana isto On koji je tu i koji služi kao posve skromno utočište Svecima. Gospodin ozeronski župnik tu ih traži, tu ih nalazi, tu im govori.«

Slijedi zatim točno nabrajanje glavnih dijelova Litanija svetaca:

»I najprije se obraća Majci Božjoj koja stoluje u tom probodenom stanu. U tom Srcu Gospodin ozeronski župnik govori anđelima i arkanđelima, čiji svijetli osmjesi bez prestanka slave Boga. U tom Srcu on govori svetom Josipu i blagim patrijarsima koji su čuvari ognjišta i stada. U tom Srcu on govori apostolima, priprostima kao Petar, revnima kao Pavao i evanđelistima koji ne kazuju što znaju. U tom Srcu on govori učenicima koji, pri sumraku u Emausu, žalosni, ali predosjećajući uzdizanje Ljubavi kliču: ›*Ostani s nama jer se mrači i već dan zalazi.*‹ U tom Srcu on govori nevinoj dječici. U tom srcu on govori Mučenicima koji usnuše u krvi i ognju poput golubica u jesenskom nebu. U tom Srcu on govori Biskupima, Ispovjedaocima, Doktorima, čija je mudrost kao nepokvarljiva sol izložena suncu. U tom Srcu on govori Svećenicima i Levitima po čijim čistim rukama na oltar silazi plamen koji proždire žrtve paljenice. U tom Srcu on govori redovnicima i pustinjacima, obučenima u snijeg ili suho lišće koji su ljubili glad i žeđ. U tom Srcu on govori Sveticama koje su poput Magdalene zamirisale Crkvu, poput Cecilije okupale je milozvučjem. U tom Srcu govori on udovicama.«

Religioznost Fr. Jammesa više je praktična, a manje estetska. *Litanije Svetaca* pružaju mu prigodu da se vježba u ljubavi prema bližnjemu ne brinući se poput Huysmansa da bi ovaj ili onaj zaziv bio usporediv s rubinom ili kojim drugim skupocjenim dragim kamenom. Ozeronski župnik razmišlja kako da pomogne svojem bližnjem ostavljajući po strani sve što bi se činilo da ga od toga odvraća.

5. Liturgija izražava pjesnikovo oduševljenje za ljepote prirode te stoga njegov stil otkriva utjecaj svetih tekstova sa sadržajima iz prirode

On ima, međutim, jednu drugu strast: to je ljubav prema prirodi. Sve što se u svetim tekstovima odnosi na tu sklonost, stalno će mu se vraćati u pamet i pružati mu prigodu da veliča Liturgiju. Pred prirodom on se silno oduševljava i izražava uzvišenim stilom koji nas podsjeća na poeziju Liturgije:

> »Već od tada taj je mali bio prisan sa Sinom Božjim koji mu je, lijepim hvalospjevom, govorio govorom doline: Sunce i mjeseče blagoslivljajte Gospodina... Divlje i pitome životinje blagoslivljajte Gospodina.« (str. 17–18)

Fr. Jammes nam donosi cjelokupan hvalospjev o *Tri mladića u užarenoj peći* jer on izražava savršenom točnošću njegovo vlastito oduševljenje za prirodu: »Priroda preobražena u Boga privlačila ih je, kukac i cvijet, sve što je već Sylvain bio nabrojio u užarenoj peći ljubavi hvalospjeva zahvale.« (str. 20)[1]

Gledajući svoju zaručnicu, budući župnik Abrécavea kliče: »Kako su, Gospodine, divna tvoja stvorenja. Kako je glinena posuda puna krsne vode dostojna ljubavi.« (str. 38–39)

Tu se stil psalama sjaji u svoj svojoj očitosti. Dodajemo tomu još jednu aluziju na *Pjesmu nad pjesmama*, jedan od najdragocjenijih dragulja poezije Časoslova:

> »Dolazim iz surove planine Abrécave,« mirno odgovori čovjek. »Tamo počiva pepeo, vama drag i koji vas čeka dok cvijeće niče na zemlji, dok je vrijeme pjesme stiglo, dok se glas grlice čuje u poljima, dok smokva razvija svoje propupale plodove i dok vinograd u cvatu izlijeva svoj miris...« (str. 155)

---

[1] Svaki pisac iz Liturgije vadi ono što mu najbolje odgovara za njegova nadahnuća. M. Barrès njome se služi da podrži svoje domoljublje, a P. Bourget da dokaže suglasnost društvenih i crkvenih zakona; F. Coppée pokazuje da Crkva sadržava istinsku demokratsku nauku; L.Veuillot kaže da nas mise poučavaju o vanjskoj politici papa, a Fr. Jammes tvrdi na kraju da u svijetu nema ništa čarobnijeg od neusporedivih prizora prirode, a upravo mu Liturgija potvrđuje to osobno mišljenje.

6. Roman Monsieur le Curé d'Ozéron nije ništa drugo nego razvijanje stiha: Benedicite maria et flumina, Domino

Kao što je tema romana *Le Démon du Midi* Paula Bourgeta samo razvijanje i komentar jednog stiha Psalma 90., tako bi i roman *Monsieur le Curé d'Ozéron* mogao nositi za naslov sljedeći stih gore navedenog himna: *Benedicite, maria et flumina, Domino*.

Zaista, sve scene toga romana raspoređene su rijetkom vještinom oko bisera o kojima se radi u romanu *M. le Curé d'Ozéron*. Ogrlica bisera koju je neka vojvotkinja poklonila župniku Abrecavea, nakon što je prodana osigurala je sreću mnoštvu nesretnika. I sama oporuka dobroga svećenika potvrđuje duboko značenje liturgijskog stiha koji donosi:

> »Neka se ovaj dragi prijatelj koga imenujem svojim izvršiteljem oporuke sjeti da svaka tisuća franaka predstavlja ovdje *jedan biser kojega je isplakao ocean* po dobročinstvu Božjem kako bi pripomogao za svagdanji kruh siromaha: *Benedicite*...« (str. 471)

Ti biseri koji su olakšali toliko siromaštva, prouzročena neurednim životom nekolicine ljudi, jesu *mudre djevice mora* koje plaćaju *otkupninu za kćeri zemlje*. Ta aluzija na misu jedne djevice koja nije mučenica dokazuje nam da Fr. Jammes pripada onoj generaciji pisaca koji gotovo svakodnevno crpe svoju duhovnu hranu iz liturgijskih tekstova.[2]

7. Fr. Jammes pripada generaciji pjesnika koji su pod svakidašnjim utjecajem Liturgije te se njome služi da izrazi svoje oduševljenje prema prirodi koja, kako on smatra, uveličava sjaj religioznih obreda

Već nam važna činjenica da treba ubrojiti Fr. Jammesa među one obraćenike koji od Brunetièrea i Bourgeta nisu prestali davati posebno obilježje suvremenoj književnosti u Francuskoj tumači da se i taj jednostavni pjesnik prirode napajao na liturgijskoj struji svoga vremena. Istina je da se jako trudi kako bi se otresao intelektualizma koji je brojne moderne pisce udaljio od prirode – kao na primjer Huysmansa – da bi učvrstio vidljivo stvaranje na pijedestalu s kojega je zamalo bilo protjerano. Zato se on razmeće svojim širokim liturgijskim znanjem; naprosto služi se njime da bi izrazio svoje oduševljenje za prirodu i navodi tekstove tako da se i priprosti seljaci koji se kreću u njegovim pripovijestima i koji su

---

[2] Donosimo još jedan dokaz koji pokazuje da F. Jammes dobro poznaje Misal. (Čini se čak da ga čita svaki dan!): »Župnik Abrecavea napisa u Misal vojvotkinje, koja mu je bila dala bisernu ogrlicu, početak čitanja u jednoj misi za Svete žene: 'Tko može naći jaku ženu? Ona je puno vrijednija od bisera.' « (*Misa za jednu djevicu mučenicu* i aluzija na gregorijansko pjevanje, str. 166. Vidi još str. 32)

često i čitatelji tih pripovijesti ne nađu zbunjeni što u njima nalaze stvari koje čak niti ne poznaju.

Budući da je Fr. Jammes uz to razborit i pronicav promatrač prirode, predstavlja nam i opisuje religiozne obrede svojim stilom punim usporedbi izvučenih iz prirode. U misi iz koje smo izvukli najuzvišenije odlomke uspoređuje riječi Evanđelja sa »zujanjem pčela koje svoj med sabiru u kamenu«, a ruke svećenikove, uzdignute u svjetlu, »sa snijegom koji sipi u vatrenom sjaju zore«. Sve divote prirode čini se da su tu samo zato da pojačaju sjaj vjere, a u slučaju koji smo upravo naveli, da pokažu jednostavnu i veličanstvenu ljepotu Liturgije. Uistinu je bitno u poeziji Fr. Jammesa da nam pokaže bliskost koja postoji između prirodnog svijeta i svijeta nadnaravnoga reda. Time su ga povjesničari književnosti svrstali u skupinu pisaca koji se ukratko obuhvaćaju pod naslovom *Mistični realisti*.

LIRSKI PJESNICI
Tradicionalisti

XVII. POGLAVLJE

CHARLES BAUDELAIRE

1821. – 1867.

1. Charles Baudelaire veže se za Victora Huga i najavljuje Paul Verlainea – 2. Obraćajući se Sotoni ili pak svojoj ljubavnici s tekstovima izvađenima iz Liturgije, namjera mu je da nam pobudi užas ili da dadne više sjaja svojem bogohuljenju – 3. Na pamet mu dolaze određeni liturgijski obredi kad želi njima postići određene lirske efekte – 4. Budući da su kod njega izvanredno razvijeni osjeti vida i mirisa, njima se koristi u svojim pjesmama koje uzima iz Liturgije – 5. Neposredne aluzije na svete tekstove dosta su rijetke u Les Fleurs du Mal *– 6. Zaključak*

* * *

1. Charles Baudelaire veže se za Victora Hugoa i najavljuje Paula Verlainea

O autoru *Les Fleurs du Mal (Cvijeće zla, 1861.)* možemo ponoviti sve što smo rekli o *Lucrèce Borgia*. Mogli bismo Charlesa Baudelairea smjestiti odmah uz Victora Hugoa, jer promatran pod liturgijskim kutom još ne posjeduje ono poimanje koji bi suvremenici Dom Guérangera morali imati. No, obzirom da je lakše razumjeti ulogu koju je Liturgija odigrala u poeziji Paula Verlainea, nakon proučavanja djela *Fleurs du Mal* smjestili smo njegova pisca na početak ovog niza lirskih pjesnika čiju ćemo podrobnu i točnu analizu već sada započeti.

2. Obraćajući se Sotoni ili pak svojoj ljubavnici s tekstovima izvađenima iz Liturgije, namjera mu je da nam pobudi užas ili da dadne više sjaja svojem bogohuljenju

Baudelaire je bio zahvaćen onim modnim valom sotonizma koji je više od trideset godina bjesnio u francuskoj književnosti. Treba ga dakle

smjestiti uz bok raznih Villiersa de L'Isle–Adama, Barbeyja d'Aurevillyja i Huysmansa.

Služeći se Liturgijom (koju baš dobro ne poznaje), kao što je to učinio Hugo i ostali navedeni pisci, ima namjeru u nama probuditi osjećaje užasa.[1] Liturgijski sotonizam nalazi u ovom lirskom pjesniku svoga vjernog tumača. Postupak kojim se služi sličan je onome koji smo proučavali govoreći o Huysmansu. Oponašajući svete tekstove ili primjenjujući ih u svojim stravičnim temama, izaziva u nama osjećaje užasa, odbojnosti i gnušanja.

»O ti, najmudriji i najljepši Anđele,
Bože, izdan sudbinom i lišen hvale,
O Sotono, smiluj se na moju dugu bijedu
Slava i hvala tebi, Sotono, na visinama
Nebeskim, gdje si vladao, i u dubinama
Paklenskim, gdje pobijeđen, sanjaš u tišini,
Učini da moja duša jednoga dana pod drvom Znanja,
Pokraj tebe otpočine u trenutku kad će na tvoje čelo
Kao novi Hram njegove grane raširiti se…
A ja ću se opijati nardom, tamjanom, mirhom,
Poklecanjem, mesom i vinom
Da saznam mogu li u srcu koje mi se divi
Preoteti smijući se božanske časti.«

(*Bénédiction*; vidi još *Imprévu*)

Kad se obraća Sotoni, komu iskazuje božansko štovanje, čini to terminologijom uzetom iz liturgije. Zatim se obraća svojoj ljubavnici, Mme Sabatier, riječima kakve obično upućujemo jedino Bogu:

»Smjerno molim tvoje smilovanje, tebe jedinu što ljubim,
Iz dna ponora (Ps 130) tamnoga kamo je moje srce palo.
To je Svemir na obzorju,
Gdje se u noći rodio užas i bogohuljenje...« (*De Profundis*)

Takve aluzije na svete tekstove nisu osamljene u *Les Fleurs du Mal*. »Lišen tradicionalnog poštovanja«, kako to ispravno kaže njegov zadnji biograf Flottes, Baudelaire je »od svoga katoličkog odgoja zadržao samo sklonost da vjerskim govorom izrazi bezbožne osjećaje...« (str. 71)[2]. Tako, da počasti svoju ljubavnicu upotrebljava atribute Presvete Djevice:

---

[1] Ovdje naravno govorimo samo o razdoblju *Les Fleurs du Mal*.Trebalo bi zasebno proučiti kakvu je ulogu odigrala Liturgija za vrijeme njegova boravka u Belgiji.

[2] Evo odlomaka koji se odnose na Liturgiju, a izvadili smo ih iz knjige M.Flottesa: »Baudelaire je pjevao u latinskim tercetima, sličnim liturgijskim stihovima, hvali jednu svoju skromnu prijateljicu'učenu i po-

Zvijezdo mojih očiju, sunce moje prirode,
Ti moj anđelu i moja strasti
Koja bit će sve to, o *kraljice milosti*,
Poslije zadnjih sakramenata.« (*Une Charogne – Strvina*)

3. Na pamet mu dolaze određeni liturgijski obredi kad želi njima postići određene lirske efekte

Nekoliko primjera koje smo upravo naveli dostatno pokazuju da se Baudelaire vrlo rado služi liturgijskom terminologijom. To je za njega bio neka vrsta »razvratnog začina«[3] govoriti o »anđelima«, »sakramentima«, »kraljici milosti« i tolikim drugim izrazima doslovno izvađenima iz svetih tekstova. Još i više, čitavi obredi koji su najvjerojatnije uzeti iz *Korizmenih pozdrava* dolazili su mu u sjećanje i njima se služi da bi izrazio svoje vlastite lirske osjećaje:

»Vidjet ćeš moje misli, poredane poput Svijeća
Pred cvjetnim oltarom Kraljice Djevica,
Osipajući zvijezdama strop obojen u plavo
Gleda te uvijek vatrenim očima...
I bez prestanka k tebi, bijeli i snježni vrhunče
U maglama uzdizat će se moj olujni duh...
Od sedam glavnih grijeha
Načinit ću ti sedam Mačeva...
Zabost ću ih sve u tvoje zadahtano Srce...
U tvoje jecajuće Srce, u tvoje Srce sve u suzama.«
(A une Madone)

4. Budući da su kod njega izvanredno razvijeni osjeti vida i mirisa, njima se koristi u svojim pjesmama koje se odnose na Liturgiju.

Tu su potpuno očite aluzije na kult Presvetog Srca i na kult Presvete Djevice. Svaki bi komentar bio suvišan osim kad bi valjalo istaknuti da je osjetilo vida kod Baudelairea bilo razvijeno u tolikoj mjeri da ne bi bilo smiono ustvrditi kako su njegove oči, da tako kažemo, pile liturgijske vizije.

On ih je redom upotrebljavao s određenom namjerom da probudi u nama one čudne osjećaje koji obično nastaju prigodom primjene svetih izraza na nemoralnu temu. Osjetilo mirisa, izvanredno snažno kod ovoga pjesnika, strasno je udisalo sve mirise kojima se služi u crkvi za vrijeme

---

božnu' kaže nam. (*Franciscae meae laudes*, str. 69) Napokon: »Zanima ga jedino isusovačka umjetnost, jer zadovoljava njegov dvostruki ukus za uljudnost i za *izvanjski sjaj* katolicizma.« (str. 191)

[3] M. MORTIER u članku objavljenom u *La Révue pratique d'Apologétique* (15. I. 1918.)

svečanih obreda. On se njima jednako služi kao i u prije navedenim slučajevima:

»Čitatelju, jesi li katkada udisao
U pijanoj i polaganoj proždrljivoj nasladi
Ono zrno tamjana koje ispunja crkvu
Iz njezinih kosa podatnih i teških…
Živoga spleta, *iz kadionice ložnice*,
Širila se opojnost divlja i bujna.« (*Fantome II.*)[4]

5. *Neposredne aluzije na svete tekstove dosta su rijetke u* Les Fleurs du Mal

Osjeti zvuka, probuđeni kod njega Liturgijom, daleko su od toga da u Baudelaireu dosegnu onaj intenzitet snage koju smo primijetili obzirom na mirise. Ipak nalazimo i takvih nekoliko primjera u *Les Fleurs du Mal* od kojih navodim samo jedan s obzirom na njegovu vrlo malu važnost:

»Potrebno ti je da zaslužiš svoj kruh za svaku večer,
Poput ministranta, igrati se kadionicom,
Pjevati *Te Deume* u koje nimalo ne vjeruješ.« *(La Muse vénale)*

Budući da je njegovo liturgijsko znanje bilo krajnje jadno u razdoblju kad je pisao *Les Fleurs du Mal,* ne treba nas čuditi da su njegova sjećanja na svete tekstove veoma rijetka, osim onih o kojima smo govorili.[5]

6. *Zaključak*

Ono, dakle, što razlikuje Baudelairea od njegovih prethodnika jest istančanost njegovih osjetila dovedena kod njega do krajnje granice. Dok su se njegove oči napajale sjajnim i različitim bojama liturgijskih obreda, »pijanom pohlepom« udisao je mirise tamjana koji su ispunjavali »neku crkvu«. Ta boležljiva osjećajnost udružena s njegovim nagnućem prema sotonizmu jest jedna od najistaknutijih značajki njegova liturgijskog shvaćanja.

Sotonizam ga pridružuje njegovim prethodnicima: velika uloga koju u njegovoj poeziji igra istančanost osjećaja dovedena do krajnje granice najavljuje stihove Paula Verlainea.

---

[4] Himan: »Zaboravljena kadionica puši se neprimjetno čitavu noć.« *(Chanson d'après-midi*)

[5] Evo, međutim, jednog primjera: »I pozivate ga na vječnu gozbu *Prijestolja*, *Kreposti*, *Vlasti*.« (*Bénédiction*, Aluzija na jedno Predslovlje)

XVIII. POGLAVLJE

PAUL VERLAINE

1844. – 1896.

1. Paul Verlaine bio je prvi lirski pjesnik čija umjetnost odražava liturgijsku obnovu koju je izveo Dom Guéranger – 2. Njegovi osjećaji za vrijeme slavljenja mise – 3. Dojam koji osjeća prisustvujući Vesperama i Kompletoriju – 4. Kako opjeva glavne svetkovine Liturgijske godine – 5. Liturgija ga poučava o društvenim krepostima – 6. Ona prožima sva njegova osjetila – 7. Varlaine je do savršenstva doveo sve tehničke postupke kojima se služio Baudelaire, ali s namjerom da uzveliča Liturgiju – 8. Zaključak

* * *

1. Paul Verlaine bio je prvi lirski pjesnik čija umjetnost odražava liturgijsku obnovu koju je prvi izveo Dom Guéranger

Pisac koji nam je dao »jedinu religioznu poemu koju je XIX. stoljeće proizvelo« (Le Pelletier, str. 432) bio je uistinu prvi lirski tumač liturgijske obnove izvršene u Francuskoj silnim trudom Dom Guérangera. Paul Verlaine nije toga bio svjestan kad je 1881. izdao svoje *Liturgies intimes – Intimne liturgije*, gdje nam daje slobodan uvid u svoj religiozni život oblikovan Liturgijom. Kako je lako pronaći čak liturgijske aluzije u drugim zbirkama poezije uzeli smo *Les Poésies religieuses – Religiozno pjesništvo*, antologiju koja je dostupna svakome, kako bismo analizirali njegovo liturgijsko shvaćanje. Najprije ćemo istaknuti kakve je osjećaje taj istaknuti pjesnik proživljavao za vrijeme obreda jedne mise da bismo tome dodali razmatranja koja je u njegovoj bolnoj duši oživljavala Liturgijska godina. Konačni zaključci koje ćemo iz toga izvući pokazat će značajne crte liturgijskog shvaćanja ovoga pisca i dodijelit će mu mjesto koje mu odgovara u evoluciji liturgijskog utjecaja na francuske pisce.

2. Njegovi osjećaji za vrijeme slavljenja mise

Varlaine se za vrijeme škropljenja blagoslovljenom vodom uspoređuje sa slabom vlati hizopa kojom svećenik obavlja svoju službu. Upravlja

molitvu Gospodinu da ga zamoli milost da može obijeliti dušu bližnjega kao što to čini nježna vlat hizopa. Kad zatim zbor pjeva *Kyrie eleison* (str. 203), pjesnik, svjestan svojih pogrešaka, savršenom iskrenošću izlijeva pokajanje iz svoga srca i moli:

»Udijeli nam pobjedu i čast
Nad neprijateljem svih nas,
Smiluj nam se Gospodine.«

Svećenik zapjeva *Gloria in excelsis* (str. 205), a Verlaine potisne na nekoliko trenutaka svoje osobne osjećaje da bi posve ponizno ponavljao veliku doksologiju (riječi hvale). To premještanje reda riječi po čemu se izvanredno ističe ova pjesma, jest pravo remek-djelo jednostavnosti. Na isti način mora se ocijeniti i sljedeća pjesma: C*redo* (str. 208). Budući da je misa stigla do *Sanctus* (str. 215), njegove misli počinju ponovno skretati, ali se ubrzo jedinstvenim naporom usredotočuju na liturgijski tekst *Puna su nebesa i zemlja tvoje slave*. Ne uspijeva mu do kraja obuzdati svoje potisnute osjećaje; srce mu, ispunjeno silnim veseljem, silovito usklikne: »Tri puta hosana za milostivoga Boga«. Na *Agnus Dei* (str. 221) ponovno misli na značenje svetoga teksta dodajući tomu kratko razmatranje o značaju jaganjca. Na kraju mise koji je označen čitanjem Evanđelja po Ivanu (*In initio – U početku*, str. 224) sjeti se sjajne metafore: u duhu vidi božansku riječ kako se izlijeva

»valom jasne Istine na ljudsku zabludu«
i, kako, perući sve grijehe, iskorjenjuje svako
»drvo zla i nesreće nekoć posve još u soku, u cvijetu...«

Umjesto da se pridruži glavnoj ideji toga Evanđelja koje u potresnom kratkom pregledu daje cijelu ekonomiju spasa, Verlaine je na rubu plača:

»O Ivane, najveći poslije onoga drugog
Ivana Krstitelja, od velikih svetaca,
Moli za mene, Grudi grudiju
Na kojima si spavao kao apostol.«

Reći ćemo na kraju ovoga poglavlja u nekoliko riječi kako se u ovoj lijepoj pjesmi ukrštava vrlo jasno liturgijska struja s onom drugom koja joj je potpuno suprotna.

3. *Utisak koji osjeća prisustvujući* Večernjima i Kompletoriju

Što se tiče *Vespera*, *Kompletorija* ili određenih pučkih pobožnosti Verlaine radije nastoji prikazati njihov poetski čar, negoli nam otkriti

osjećaje koji ga potresaju dok se oni odvijaju. Svojski se trudi pokazati nam vrlo jednostavnim izrazima u čemu se sastoji privlačnost *seoskih Vespera* (str. 226). Stil ove pjesme podsjeća nas na načine koje su upotrebljavali u idilama Tennyson i F. Jammes. Liturgijski tekst toga obreda ne zanima ga mnogo, čini se da ga nije čak ni poznavao:

> »*Vlastiti himan* i *Magnificat* na valovima tamjana. Nebeska širina preplavi sva osjetila.« Da je poznavao himan, imenovao bi ga kao što je navodio Psalam koji se ponavlja svake nedjelje i na velike blagdane Liturgijske godine:
>
> »Gospodin reče« ... »Ja ću vas slaviti« ... »Sretni sveci...«

U pjesmi C*omplies en Ville* (*Kompletorij u gradu*) (str. 229) Verlaine se oduševljava skladom koji postoji između svjetla dana »prigušena svecima i kraljevima s rozeta u crkvi...« i »duboke ljepote« himna *Te lucis ante terminum* izvedenim gregorijanskim pjevanjem. Naš se pjesnik osjeća duboko ganut tim savršenim skladom između sjaja prirode i sjaja Liturgije koji ga poziva da preporuči svoju dušu »Bogu istine«.

Na ovom mjestu dodajemo Verlaineova razmatranja o različitim pučkim pobožnostima, jer one koje on pjeva odvijaju se u vrijeme *Vespera*. U pjesmi »*Les plus belles voix – Najljepši glasovi*, str. 173) izražava svoju radost kršćanina s obzirom na dječju i prostodušnu vjeru toga puka koji se trudi svim svojim bićem kako bi uljepšao obrede Marijina mjeseca, a koji zauzimaju važno mjesto u religioznom životu Francuske.

4. Kako opjeva glavne svetkovine Liturgijske godine

Obzirom na ono što se tiče ciklusa Liturgijske godine i njezina utjecaja na duhovni život našega pisca, treba istaknuti da su pjesme koje se odnose na tu temu nejednake vrijednosti. Poredali smo ih prema općenito prihvaćenom redu u Liturgiji pa ćemo prema tome početi analizom pjesme *Avent (Došašće)* (str. 193), u kojoj nam pjesnik pripovijeda jednu svoju uspomenu iz djetinjstva. Kako govori narod njegova kraja kojeg je oblikovala Liturgija, svi pijetli u tom razdoblju crkvene godine pjevaju tako da najave rođenje sunca – a to je Krist (»Sunce ... koje kasnije izlazi«). Kako blagdan Bezgrešnog Začeća (str. 217) pada u taj dio liturgijskog ciklusa, Verlaineu se pruža zgodna prigoda da nas na nekoliko trenutaka zabavi životom Svete Djevice od začeća do uznesenja. Na kraju dolazi do zaključka, istodobno filozofskog kao i teološkog, da Sveta Djevica o kojoj je on pjevao s više miline nego bilo koji drugi pjesnik našega doba sudjeluje:

»... u čitavoj povijesti
Našega intimnoga života i svih
Velikih zbivanja velike povijesti.«

Kad je došao blagdan Božića (str. 195), Verlaine moli maloga Isusa neka ga pouči u poniznosti u svim promjenama njegova burnog života. Mučeništvo Nevine dječice (str. 139) koje Crkva spominje odmah poslije Božića uljuljava ga u slatke nade da će uskrsnuti jednoga dana s onima koji su prolili svoju krv još posve mali. Obzirom na Obrezanje (str. 199), na um mu dolazi spasonosna ideja da maloga Učitelja slijedi u njegovu trpljenju. Nekoliko dana poslije, na Tri kralja (str. 201) siromašni pjesnik dovodi u pitanje čast bogatih knezova tvrdeći da on vrijedi više nego svi njihovi darovi jer za

»…grešnika koji se popravlja,
za njega je slava veća...«.

Vrijednost je pokore, kaže on, ugodnija siromašnom Bogu nego mirha, zlato i tamjan prineseni od bogataša. Međutim, budući da je Verlaine uskoro osjetio da su njegovi zaključci nelogični, kliče na svršetku:

»Ti ćeš znati pravo prepoznati
I uzveličati svoje...
Bogate, siromašne, sve kršćane...«

Bilo bi dobro ovom prigodom spomenuti sonet posvećen Sv. Benediktu Josipu Labreu (str. 116) čija svetkovina pada 16. travnja. Verlaine ga je sastavio prigodom kanonizacije toga sveca:

»... Siromašan, ružan, anđeoski istovremeno.
Provodio je blagost, užas Evanđelja.«

Za pjesnika koji trpi to je prigoda više da se divi onoj Crkvi koja je tako časno mjesto dodijelila siromaštvu i trpljenju.

Dvije poeme koje nam nastoje predstaviti strahovitu pustoš opisujući »čari Velikog Petka« (str. 246–247) ne uspijevaju nas ganuti onako kao Huysmansovi opisi istog događanja. (*En Route*) Na ovom mjestu trebamo umetnuti pjesme *Pénitence –Pokora* (str. 233) i *Prudence – Razboritost*. Paul Verlaine pronašao je, prema riječima Mortiera, »put sakramentalne molitve« koji »bijaše za njega kao neka postaja mira«. Obavljao je svoje uskrsne dužnosti u doba kad je pisao liturgijske stihove. Prva pjesma brzo je ispitivanje savjesti prije ispovijedi, dok druga samo izražava radost što je primio »sveto odrješenje«. *L'Ascension – Uzašašće* (str. 209) koje dolazi nakon Uskrsa pobuđuje u njemu posve osobne osjećaje i

beskrajnu želju da slijedi Isusa sve do nebeske svjetlosti. Sekvencija *Veni Sancte – Dođi, Duše Presveti* (str. 211), to remek-djelo srednjovjekovne poezije, čija »priprosta glazba« izražava krajnjim savršenstvom najplemenitije i najdublje osjećaje, izvlači iz pjesnikova srca koje gori od ljubavi ovu veličanstvenu molitvu koja sva podrhtava od vjere i nade, u kojoj on traži »duh mudrosti«, »uživanje u siromaštvu« i zatim ljubav s kojom bi mogao pridobiti one među intelektualcima (»budući da su oni elita i krema«) koji »izruguju stari hvalospjev«.

Mjesec »Lipanj« (str. 213), posvećen Presvetom Sakramentu i Presvetom Srcu, izmamljuje mu pjesmu neusporedive radosti i pouzdanja. Verlaine osjeća da čitavo njegovo biće neodoljivom snagom vuče...

»... žarko Srce kojeg želja pustoši.
Želja da spasi naše srce...«

Što se tiče djela pod nazivom *Assomption – Uznesenje* (str. 244), ono ne posjeduje ništa što bi bilo posebno. Posve jednako svima onima koje je Verlaine posvetio Blaženoj Djevici Mariji, izražava njegovo sinovsko pouzdanje u njezino posredovanje kod Boga. Okrunit ćemo liturgijski ciklus našega pjesnika njegovom C*orona Anni Dei Benignitati* – malim remek–djelom kakvo je *Toussaint–Svi Sveti*, (str. 222), u kojem on slavi dogmu općinstva Svetih koja nije prestala nadahnjivati sve velike pjesnike, od Dantea pa do P. Claudela. Prigodom toga blagdana on moli za:

»…mrtve, za mnoge, Zemlje i Čistilišta,
…na način zaslužan onih odozgor, a to su sveci.«

5. *Liturgija ga poučava u društvenim krepostima*

Paul Verlaine dopušta, kao što smo upravo vidjeli, da ga nadahnjuje Liturgija u svojoj cjelini. Ona u njemu budi socijalne kreposti, koje mu toliko nedostaju i u njegovu duhu oživljava idealnu viziju preobraženoga života. Ako pouke Liturgije nisu uspjele da on ustraje na dobru putu, kojeg je poduzeo tijekom određenog vremena, ipak je Liturgija pridonijela da riznicu lirskog pjesništva obogati s više značajnih remek-djela.

6. O*na prožima sva njegova osjetila*

Pitamo se u čemu se dakle sastoji izvanrednost njegovih pjesama? Koji je to osobiti element kojeg je Verlaine unio u svoje liturgijske pjesme i kojega nismo još nigdje vidjeli? Jedinstvene kitice pjesme *Dévotions – Pobožnosti* (str. 219) koja će poslužiti kao primjerak ovoj analizi pružit će nam najbolji odgovor. Donosimo iz nje najistaknutije strofe:

»Sjaj i čisti miris crvenog i plavog cvijeća,
Po čemu se duša, koju crninom uokviruje neki dosadni jad,
Najednom budi, u oduševljenju
I osjeća da njezine umrle radosti oživljuju,
Hvalospjevi djevica svježi i bijeli kao u vremenima
prvim, kad kršćani bijahu sama nevinost,
Himni gorući, jake teologije
U krvavom žaru treptavih svijeća;
Kao Križni put, poljupci i suze,
Srebro i snijeg i crnina zlata Velikih Petaka
Polagana povorka na koljenima u miru, zvonjava zvona za uzbunu,
Neizrecivo ozbiljni *Stabat mater* s tako slatkim čarima.
I pobožnost, također, krunice
Rasplamtjela zrna čistog delirija gdje se često
grli Jad, gdje katkada prevelika ushićenost
Izgara *u vatri Zdravih Marija* koje se redaju.«

Pjesnik nam tu pokazuje da mu je ugodno pustiti da se istodobno opijaju sva njegova osjetila zajedno sjajnim prizorima raskoši katoličkog Bogoštovlja. Vidjevši cvijeće »crveno i plavo« istodobno osjeća njihov čisti miris. Pjesme koje on čuje u isti tren bude njegov osjećaj opipa (svježi) i vida (bijeli). Ta kombinacija različitih osjećaja povezanih sa zvučnošću melodioznih riječi uspijeva uistinu izazvati kod nas iste osjećaje koje često doživljavamo u središtima francuske pobožnosti: u crkvi Notre-Dame de Victoire, na Montmartreu ili drugdje.

7. Varlaine je do savršenstva doveo sve tehničke postupke kojima se služio Baudelaire, ali s namjerom da uzveliča Liturgiju

Verlaine je dakle do savršenstva razvio tehničke postupke koje je već Baudelaire upotrebljavao.[1] Postoji međutim između ta dva pisca nepremostivi ponor. Istančanost osjetila kod Baudelairea poslužila mu je samo da kod čitatelja, parodirajući Liturgiju, probudi trnce strave i osjećaje gnušanja. Baudelaireovo pjesništvo obilježeno je pečatom izvještačenosti. Varlaine je, s druge strane, stavio sve titraje svojih osjetila u službu liturgijske molitve i dao nam određeni broj neusporedivih remek-djela. Ako su njegovi »napori prema svjetlu« bili jadni, kako to ispravno i s razlogom kaže Mortier, ne smije se zaboraviti da je najveći dio njegovih religioznih pjesama bio napisan u razdoblju kad je nesretni pjesnik imao nakanu ponovno započeti stabilan i discipliniran život.

[1] Barbey d'Aurevilly dao mu je vrlo duhovito nadimak »Baudelaire puritanac«.

Mnogi tragovi estetizma koje tu otkrivamo uistinu dokazuju da su Verlaineove pjesme stvarno djelo pokajničkog bohemskog slabića, koji usred alkoholizmom potpuno poremećenog života pronalazi u svijetlim trenucima dobre strane svojeg bića.

8. Zaključak

Ako dakle želimo ukratko sažeti svoje razmatranje o Paulu Verlaineu, treba dobro istaknuti da je on bio prvi lirski pjesnik koji je, obzirom na svoje razdoblje, imao relativno vrlo široko liturgijsko znanje. On je opjevao glavne dijelove mise, pučke pobožnosti i velike svetkovine liturgijske godine. Njegovo se znanje isto tako odražava u drugim liturgijskim uspomenama koje dosta često susrećemo kroz njegova djela.[2] Obično bijaše impresioniran cjelokupnom službom Božjom; međutim, ako su religiozni obredi bili poznatiji, on se čvrsto držao samog teksta kojeg je navodio gotovo riječ po riječ, a da nam ga nije komentirao. Međutim, ima više slučajeva kad njegove misli i njegova čuvstva izazvana Liturgijom skreću stranputice i potpuno zaboravljaju na svoju polaznu točku.[3] To je ono što smo nazvali imenom *križanje dviju struja* (liturgijske struje i antiliturgijske). Verlaine stavlja izvanrednu istančanost svojih osjetila u službu liturgijskog pjesništva; nakon što je za vrijeme svečanih obreda bio u potpunosti prožet sjajem boja, zvučnošću glasova, milinom mirisa i podražajima opipa, on sve to zajedno reproducira u svojim lirskim pjesmama snažnim i zapanjivim izrazima koji nas navode na iste osjećaje kakve je proživljavao i sam pjesnik.

Liturgija je napokon odigrala u jednom određenom razdoblju odlučnu ulogu u njegovu duhovnom životu i tako pridonijela da se oblikuje njegova osobnost. Osim toga, on je to izričito potvrdio u jednoj od svojih najljepših pjesama (*Dévotions*, str. 219):

»O, običaji bogoštovlja najintimniji
Eh da, ta vi nas, unatoč uvredi,
vi nas *spasavate* možda u onaj određeni trenutak.«

---

[2] str. 158: Aluzija na Polnoćku; – str. 165: Kontrast između potresnog očaja Velikog četvrtka i neizrecive radosti Velike subote; str. 185: San: »Mlade i svijetle procesije – Idu amo-tamo iz bezbrojnih portala – Svila i biseri živih krunica – Molitve za usjeve dragocjenih plodova tame.«– str. 140: »Cijenjeno bogoštovlje i obrasci dostojni štovanja«...i »vaša teologija i vaša liturgija« svećenikova su obilježja.

[3] Naveli smo pjesmu *In Initio* (str. 224). Tome možemo nadodati *Angelus de Midi-Anđeosko podnevno pozdravljenje*.(str. 122)

XIX. POGLAVLJE

LOUIS LE CARDONNEL

1861. – 1936.

1. Sentimentalan kao Lamartine i Musset, opat Louis Le Cardonnel opjevao je svoje liturgijske teme klasičnim stihovima – 2. Nadahnjuje se himnima iz Časoslova i tekstovima iz Pontifikala – 3. Izrada njegovih pjesama često odgovara onoj sv. Ambrozija te se stoga čini da se poslužio velikim prevoditeljima XVII. stoljeća – 4. Zaključak

* * *

1. Sentimentalan kao Lamartine i Musset, opat Louis Le Cardonnel opjevao je svoje liturgijske teme klasičnim stihovima

Morali bismo djelo opata Le Cardonnela analizirati čak i prije Baudelairea i Verlainea da smo pridali više pažnje njegovu nadahnuću i njegovoj formi koja ga stavlja uz Lamartinea i De Musseta. Međutim, mi se više oslanjamo na njegovo liturgijsko shvaćanje po kojemu se otkriva da je prijatelj Huysmansa i Dom Bessea. Taj svećenik–pjesnik, obuzet suvremenom liturgijskom strujom, maštao je za vrijeme boravka u benediktinskoj opatiji Ligugé da osnuje školu liturgijske umjetnosti i himnografije. Težnje takve vrste nužno su morale ostaviti duboke tragove u njegovoj lirskoj poeziji.

2. Nadahnjuje se himnima iz Časoslova i tekstovima iz Pontifikala

Zaista, nalazimo u *Poèmes* (1904.) i *Carmina Sacra* (1912.), koje nas zanimaju prije svega drugoga, veliki broj pjesama koje evociraju liturgijske uspomene ili su ponekad čak parafraze *himana* iz Časoslova. Pjesma pod naslovom *A une qui va faire ses voeux (Jednoj koja će polagati zavjete)* sasvim spontano navodi nas na misao o slavnom opisu Oblačenja koji smo našli u *En Route*. Liturgijski obred na koji pjesnik aludira prema njegovu mišljenju simbolizira Kristove zaruke s dušom koja želi zadovoljiti za grijehe drugoga:

»Sutra će sveta zvonjava navijestiti tvoje zavjete
O ti, koja ćeš se u čistoj prinosnici žrtvi prikazati

Da budeš u tom *grobu* pomirbena golubica.
Godina se gasi; a ti dolaziš *žrtvovati svoju kosu*,
Podrhtavajući pred predosjećajem čarobne slave,
Zanesena da *trpiš više* nego sami pokajnici...«

Otkrivamo slično nadahnuće u lijepoj pjesmi *A une Bénédictine (Jednoj benediktinki)* u kojoj je aluzija na riječi liturgijskog teksta još očitija:

»...U tebi svijet *oplakuje* vječnu odsutnicu,
Idi, sabranim korakom, pod tihim samostanskim svodovima,
Govori časoslov, već u zoru pošto si primila hostiju
Ostani *sklopljenih očiju*, u svom zanosu...
A tada će doći Zaručnik nagraditi tvoja bdijenja,
Ah, reći će – moja Ljepotice i moja Savršena, dotrči
Dijeliti sa mnom moje kraljevske divote.«

Nazivi »zaručnik«i »zaručnica« neposredno su izvađeni iz *Pontifikala*. Druge pjesme kao ona posvećena *Sv. Benediktu* i *Jednoj svetoj udovici* ili *Jednom biskupu mučeniku* dostatno dokazuju benediktinsko nadahnuće ovoga pjesnika.

3. Izrada njegovih pjesama često odgovara onoj sv. Ambrozija te se stoga čini da se poslužio velikim prevodiocima XVII. stoljeća

Pregledavajući njegovu divnu pjesmu *Cloîtres (Samostan)* uistinu vjerujemo da prisustvujemo Kompletoriju kod benediktinki iz ulice Monsieur; vjerujemo da imamo posla s Huysmansom koji je postao lirski pjesnik. To je ista tema koja je očarala ta dva pisca, s razlikom što je jedan bio romanopisac i kritičar umjetnosti, dok je drugi, bolje rečeno, sličio jednom Lamartineu ili jednom De Musettu koji je postao praktični katolik:

»A glasovi što dolaze s kora,
U tom malo što preostaje dana,
Uvijek imaju istu malaksalost
Isti naglasak tužnog ushita.
Nevidljive kraj oltara Sestre,
Što ih nazrijevamo problijedjele
Od besmrtne Ljubavi Gospodinove
Tiho šapću Kompletorij.
I kad tmine nastanu,
Kad kapelica zatvori svoja vrata
Pomislio bih da, iz duboke grobnice,

čujem kako se dižu glasovi mrtvih.«

Ipak ne možemo propustiti, a da ne navedemo nekoliko lirskih strofa neposredno nadahnutih himnima Časoslova (sv. Ambrozija, sv. Grgura, i sv. Prudencija), i možda čak i prevoditeljima XVII. stoljeća (Corneille, Racine, itd.).

U *Cantique des Moines (Hvalospjev redovnika)* odmah ćemo ustanoviti isti postupak kojim su se poslužili neki pjesnici Časoslova: poslije početka koji naznačuje situaciju na koju se nadovezuje pjesma pjesnik moli od Boga da ga oslobodi grijeha i da mu konačno udijeli vječni život. Ta tri bitna dijela sačinjavaju vrstu Himna kojeg nalazimo kod opata Le Cardonella. Mjera i stil njegovih pjesama podsjećaju nas na slavne Corneillove prijevode. Evo jedan uzorak toga novog procvata religiozne poezije kakvu je XVIII. stoljeće toliko voljelo.[1]

»Sve slabija zraka luta uzduž samostana
A smiraj dana beskrajno je blag
Oh, dok ovdje dolje umire svjetlost[2]
O da bi, o da bi, dragi Bože, tvoje svjetlo naraslo.
Sunce koje baca zrake bez večeri i bez zime[3]
I oslobađa nas od zla mračnih zagrljaja[4],[5]
Učini neka u nama sazriju sva sveta djela
Očisti, Gospodine, našu dušu i naše tijelo.
Da nikakav korov ili jalova trava u nama ne raste
U toj duši, koja ti daje trostruki zavjet
Odsjeci mačem, sažeži ognjem
Ono što nam još ostaje od laži ovog svijeta.
Stoga kada naš život dođe do svoje jeseni
Moći ćemo se nadati plodu svojih djela[6]
I predati svoj primjer novim redovnicima
Koji će htjeti uzdići se k istoj kruni«.[7], [8]

---

[1] Evo još jednog primjera u kojem se divno ističe taj dar primjećivanja nijansi boja:
»Donji dio oltar okićen je visokom blijedoljubičastom bojom. Bijela misnica sva je u cvijeću. Kroz blijedožute vitraje
sunce se prelijeva kao rijeka.« (str. 175)

[2] »Sunce završava svoj put u dubini naših srdaca i sipa jednu drugu svjetlost.« CORNEILLE, prijevod himna sv. Ambrozija: O *lux beata Trinitas*.

[3] »I neka naša duša ne upozna dolazak večeri.«– Prijevod himna Sv. Ambrozija: *Splendor paternae gloriae*, Albin, str. 38.

[4] »Resolve culpae vinculum-Everte moles criminum.« – Sv. Ambrozije, himan C*oeli Deus sanctissime*

[5] »Auferte, clamat lactulos-Aegro sapore desides.« – Prudencije, himan *Ales Diei Nuntius* koji je Racine preveo kao: »Ostavite, kaže, dokonu postelju, u kojoj vas pokapa mekoputno mrtvilo.«

[6] »Da svi oni gore u domovini ujedinjeni s korom anđela zauvijek uživaju plod.«– CORNEILLE, Prijevod himna Sv.Ambrozija: *Summae Deus clementiae*

Zatim pjesma *Prière du Soir d'Eté (Molitva ljetne večeri)* nije ništa drugo nego razvijanje teme naznačene u himni Kompletorija *Te lucis ante terminum*, u kojoj pjesnik upravlja Isusu molitvu zamišljenu na način sv. Ambrozija, moleći ga da odagna đavla sve do dna njegova »mračna Érèba«[9], da bi mogao nastaviti sutradan služiti mu obnovljenim silama. Ponovo ćemo usporediti nekoliko tekstova da pokažemo utjecaj himana na našega pjesnika:

»Učini da opet padne u dno svoga mračnoga Érèba«
(*Hostem repellas longius* iz himna *Veni Creator Spiritus*).
»Zatim očeličeno srce za svete bojeve
Uspravljeni, čim se probudimo, u veselu poletu
Reći ćemo ti hvala...«.
(»Somno refectis artibus
Spreto cubili surgimus
Nobis, Pater, canentibus... Sv. Grgur).

4. Zaključak

Eto, tako smo upozorili na najizrazitije crte liturgijskog shvaćanja opata Louisa Le Cardonella.[10] Pridružujemo se sudu R. Vallery–Radota (*Anthologie*, str. 225), tog izvrsnog literarnog kritičara, koji je na ovaj način definirao pjesništvo našega pjesnika svećenika: »U autoru zbirke *Carmina Sacra* oživljuje bistra i bogata umjetnost raznih Fortunata i Prudencija. Miris kompletorija, kapelice i tamjana izdiže se iz njegovih stihova.« Mi bismo tome dodali da umjetnost Corneilleovih prijevoda zajedno s lamartinijevskim nadahnućima i sa širokim liturgijskim znanjem dopunjava osobine koje kod njega nalazi kritičar.

---

[7] »I dati krunu dobrim djelima«. – CORNEILLE, prijevod himna Sv. Ambrozija: *Verbum supernum prodiens*.
[8] »Stavljaš krunu na naša blažena čela.«– De Sacy, prijevod himna Sv. Ambrozija: *Aeterne rex altissime*.
[9] U grčkoj mitologiji Érèbe jest pakleno božanstvo rođeno iz Kaosa, a utjelovljuje Tmine.
[10] Liturgijske uspomene dosta su brojne u njegovim djelima. Evo dva primjera:
»Ciklus stare uvijek je mlada Crkva koja nam dovodi nam pravo Sunce.« (*Praeconium paschale*); i »Prinoseći tamjan po propisanim hvalama Bogu kojega najavljuje i koji ga zaštićuje *živi preobražen ljepotom obreda*, blistave duše i vesela srca.« (*Epilogue*).

XX. POGLAVLJE

JOŠ NEKOLIKO LIRSKIH PJESNIKA

1. Louis Mercier otkriva intimne veze koje postoje između prirode s jedne strane i Liturgije s druge strane – 2. Njegovo pjesništvo podsjeća također na ono kojim se služi Liturgija prigodom Blagoslova ognja ili Blagoslova krsne vode – 3. Robert Vallery–Radot svakom prilikom veliča Liturgiju – 4. Charles Grolleau, Maurige Brillant, Charles Mauriac i Charles Guérin, Paul Bonté, Germain Nouveau i Thomas Braun (Pjesnik Rituala) – 5. Belgijanci: Victor Kinon, Pierre Nothomb, G. Rodenbach i Émile Verhaeren

* * *

1. Louis Mercier otkriva intimne veze koji postoje između prirode s jedne strane i Liturgije s druge strane

Louis Mercier (rođ. 1870.), čija slava raste neprestano iz dana u dan, mnogo puta pjevao je o temama koje su u neposrednoj vezi s Liturgijom. Njegovi opisi liturgijskih obreda koji se odvijaju usred prirode navode nas da mislimo na pisce iz Chateaubriandovog razdoblja. Međutim, lako će se prosuditi da kod njega kao i kod F. Jammesa postoji nepobitan napredak u liturgijskom shvaćanju usporedimo li ga s onim njegovih prethodnika. Dok priroda pruža slikovit okvir razvoju različitih svečanosti, Louis Mercier otkriva intimne veze koje postoje između nje i Liturgije. Nakon što nam je tako opisao u svojoj pjesmi *L'Église des blés* (C*rkva žitnih polja*) jednu *Tijelovsku* procesiju koja ide usred žitnih polja, zaključuje:

»Samo, žito – djeca svjetla
žito čisto, žito sveto
Prema Bogu u kruhu
Usuđuju se uzdići svoju molitvu.« (Vallery–Radot, str. 237)

Intimne veze između Hostije u pokaznici i žitnog klasja koje je pjesnik spomenuo označuju postignuti napredak od Chateaubrianda do sada u liturgijskom shvaćanju francuskih pisaca.[1]

2. Njegovo pjesništvo podsjeća također na ono kojim se služi Liturgija prigodom Blagoslova ognja ili Blagoslova krsne vode

Henry Bordeaux, član Francuske akademije, nedavno je ispravno istaknuo važnu ulogu koju ima Liturgija u pjesništvu Louisa Merciera. »On je nadmašio,« veli Bordeaux, »čisto religijsko pjesništvo da bi stigao do ovog noviteta ili do ovog povratka: katoličko pjesništvo *hranjeno dogmom i liturgijom*, i po tome još više umiješano u svagdašnji život, postalo je prirodnim disanjem svake duše.« Veliki romanopisac nam za to daje izrazit dokaz u istom članku iz kojega posuđujemo sljedeći odlomak:

> »Crkva je sagrađena«, kaže slavni pisac, »njezini kameni zidovi posvećeni su, oltar je postavljen i evo u nju ulazi svećenik i vjernici. Po prvi puta će u njoj biti prinesena božanska žrtva. Eto dakle početka prve mise:
>
> Crkva je otvorena vjernicima.
> Eto po prvi put sakupio se pod njezinim svodom
> Puk koji joj je odsada sva briga:
> . . . . . .
> I nova crkva odjednom je osjetila
> Neko majčinsko uzbuđenje kako zadrhti u utrobi
> Pri nepoznatom doticaju s tim ljudskim bićima.
> Toplina njihove krvi godi njezinim zidovima:
> Oni su tu u svom krhkom tijelu, sa srcem
> Gdje previše tašte želje nakostriješiše njihove bodlje.
> Sa svojom mračnom dušom, sa svojim grešnim osjetilima;
> Ali na čelu nose znak krštenja
> Ali još više nego kakav čuvar na usnama svjetlo
> Neizrecivo koje u njih stavi najuzvišeniji Sakrament...
> Ah, pa ne znam kako bili siromašni u krepostima i naporima,
> Kako dubokom i zanosnom ljubavlju ona ljubi
> Sve te žive siromahe koji će mrtvi postati.«
>
> (*Revue fédéraliste, XII. 1921.; str. 254–255)*

[1] Evo još jedan primjer podudarnosti krajolika i službe Božje:
»To je jedna naša nedjelja/ Pejzaž podrhtava/ Na zimskom suncu tužnom i blagom... / Zvoni za Vespere...
A mir, pod nebom koje spava/ Tako je dubok da daje/ Predokus dobre smrti,/ Zvoni za Vespere.
(*Les voix de la terre*, str. 41).

To uzajamno prožimanje Liturgije i prirode s jedne strane te naroda s druge po našem mišljenju jest karakteristika genija Louisa Merciera.

Louis Mercier, autor djela *Pièrres sacrées (Posvećeno kamenje)* crpi svoje nadahnuće iz istoga izvora na kojem su se napajali autori prošlih vremena koji su sastavili ove prekrasne molitve i kojima se Crkva služi, npr. prigodom *Blagoslova ognja* ili *Krsne vode*; isto tako naš pisac stvara pjesme koje začudno sliče toj vrsti liturgijskog pjesništva.

Verlaine, nakon što je imao osjećaje slične onima koje su izrazili psalmisti, dao je mnoštvo remek-djela koja nas podsjećaju na pjesništvo kralja Davida. Louis Mercier, naprotiv, jedinstven je u svojoj vrsti. Dat ćemo riječ jednom od najrazboritijih poznavalaca suvremene francuske lirske poezije, J. Tonquédecu da on iznese svoj sud o toj novoj vrsti lirskog pjesništva:

> »U tim izričito religioznim pjesmama priroda jasno zauzima svoje mjesto u nadnaravnom redu, jedinom stvarnom redu za vjernika. I najjednostavniji se elementi tu javljaju uzdignuti do božanske primjene, potpuno pokriveni svetim obilježjima, posve zavijeni u simbole. *Svaki od njih ima svoju nadnaravnu povijest*. Crkva se uistinu brine da se na to pozove kad im govori i kad im zapovijeda – tijekom svoje Liturgije. Podsjeća ih na njihovu religioznu prošlost i reklo bi se kao da se na to poziva da bi na njih djelovala. Blagoslivljajući grančice, spominje onu palminu grančicu koja se vidjela u kljunu golubice na povratku u arku i one koje su nosili stanovnici Jeruzalema kad su klicali Spasitelju. Na Veliku Subotu, ona upravlja vodi svečanu opomenu: vodi koju je pokrivao Duh Stvoritelj u počecima svijeta, koja je izbila u četiri rijeke u Raju zemaljskom, koja je potopom pročistila zemlju i koja je, postavši gorkoslatka napojila u pustinji Božji narod. *Mercierova poezija bliska je rođakinja ovoj*. Pročitajmo kao dokaz sjajni usklik Vatri koja mora rastopiti metal jednoga novog zvona:
>
> »O najstrahotniji i najčišći među bićima
> Nepogrješivi kovaču Božjih djela,
> Sjajni glasniče koji pušta da se vidi
> Samo hitra svjetlost tvojih krila. O, Vatro!
> Vatro, kojom je Svemogući iskovao laki mač
> Koji se kovitlao na pragu izgubljenog Raja;
> Anđeo smrti koji je kaznio gradove
> Čije proklete kosti pustinja nije vratila.
> Vatro, iznenadni grabežljivče, siloviti četveropregu,
> Koji, u živom plamenu, odnese Enoha u nebesa;

Vatro grma na Horebu, čudesna tkanino
Od koje je jednoga dana Nevidljivi načinio svoju odjeću...«

»Kamen, mjed, staklo... imaju isto tako svoje nadnaravno ›zvanje‹. Od konvergencije svih tih elemenata u službi Misterija, od svih tih materijalnih ljepota raspoređenih za tu svrhu rodio se katolički hram, crkva, jedan od velikih predmeta Mercierova pjesništva.«[2]

3. Robert Vallery–Radot svakom prilikom veliča Liturgiju

Robert Vallery–Radot (rođ. 1886.) jedan je od najuglednijih predstavnika liturgijske obnove u modernoj poeziji. Romanopisac i literarni kritičar, u isto vrijeme i lirski pjesnik najčišće kovine, još nedavno se izražavao na sljedeći način o muzi nadahnuća velikog broja suvremenih pisaca: »Iako u pravom smislu riječi književnost je tu imala samo mali i ograničeni udio, ovdje pronalazimo« (u *La Revue des Jeunes*) naučavane i prakticirane – a to je najbitnije – božanske znanosti, koje nas nisu prestale nadahnjivati: Teologiju i Liturgiju, te dvije velike muze katoličke vizije kojima su vratili čast dominikanci i benediktinci...«[3],[4]

U njegovim pjesmama pronalazimo liturgijske aluzije, a u svojoj knjizi *Le Réveil de l'Esprit (Buđenje Duha)* (1917.), u kojoj nam je izložio svoje umjetničko vjerovanje, R. Vallery–Radot uvjerava nas da raskoš samostanske službe Božje o Božiću ima moć upravo da duboko potrese ili da obrati nevjernika ako je on otvoren prema najuzvišenijim manifestacijama Ljepote. (str. 72–79)

4. Charles Grolleau, Maurige Brillant, Charles Mauriac i Charles Guérin, Paul Bonté, Germain Nouveau i Thomas Braun (Pjesnik Rituala)

Zbirka *L'Encens et la Myrrhe (Tamjan i mirha)* (1906.) Charlesa Grolleaua pokazuje nam koliku moć Liturgija ima nad ovim obraćenikom. O tome nam svjedoče pjesničke transpozicije u *Litanies de la Ste Vierge* (*Gospine litanije*) (str. 91), stihovi Psalama postavljeni kao moto njegovim pjesmama (*In terra deserta, invia et inaquosa – kao zemlja suha, žedna, bezvodna.*, Ps 63, 2).

---

[2] *Revue federaliste*, prosinac,1921: »Un poète classique et chrétien.« (Klasičan i kršćanski pjesnik).
[3] *Les Amitiés Catholiques Françaises*, 15 kolovoza 1922., str. 20
[4] Vidi još: *La vie et les Arts liturgiques (Život i liturgijske umjetnosti)*, br.70, str. 545: »Ove dvije velike reakcije protiv revolucionarnog individualizma (teologija i liturgija), liturgija koja je oduzela imaginaciju svakom panteizmu veliča prirodu i vraća joj njezin smisao, obnavlja red Stvaranja, čini da se ponovo osjeća svemoguća Prisutnost Božja...«.

Maurice Brillant za moto svojoj knjižici pod naslovom *Musique sacrée et Musique profane (Sveta i svjetovna glazba)* (1921.) uzeo je gotovo iste stihove Psalama kao i Grolleau koji ih je upotrijebio u svojoj gore navedenoj zbirci. On razvija dinamičkim postupcima koji graniče s glazbom, sav onaj život koji se čini sakriven i okamenjen, da tako kažemo, u jednom jedinom stihu bilo kojeg psalma.

Charles Mauriac pokazuje nam važno mjesto koje Liturgija zauzima u osjećajnosti francuskoga đaka:

»U večerima Marijina mjeseca, ispunjenim mirisom,
Nekada subotom... da bi se ispovjedili,
Mali đaci jedan po jedan dolaze
U kapelicu i u smiraj dana
Zbunjuju se u mirisu koji se širio
Iz cvijeća koje će uskoro uvenuti i iz ugašenih voštanica...«
(Vallery–Radot, str. 336)

Charles Guérin, taj pjesnik »nježan i uvenuo od strasti« (Lanson, *Histoire de la Litterature*, str. 1132) često nam u pamet doziva pokorničke psalme, koji najbolje odgovaraju mukama i tjeskobi njegova srca koje pati. Tko ne pomišlja na *De profundis* čitajući ove stihove:

»Dolazim k tebi, iz dubine svoga bezakonja,
Dolazim k tebi, Gospodine, kojemu djeca govore
Pradavna činjenica grijeha, breme
Pohote i oholosti kopa moja jetra koja krvare.«
(Vallery–Radot, str. 266)

Da nadopunimo ovaj popis navedimo imena kao što su Paul Bonté,[5] Germain Nouveau[6] i Thomas Braun. Ovaj bi mogao biti nazvan »pjesnikom Rituala« jer nam lakim stihovima opisuje prizore svakidašnjeg života, osvijetljene i posvećene poezijom Rituala. Tako u *Anthologie* R. Vallery–Radota nalazimo sljedeće pjesme: *La Bénédiction de l'Anneau nuptial (Blagoslov vjenčanog prstena)*, *La Bénédiction de la Maison (Blago-*

---

[5] Evo nekoliko stihova ovog nježnog pisca:
»Čitajte pobožno Matutin, okusite Lekcije prvog nokturna, geneza...« (Vallery–Radot str. 341)

[6] To je autor najljepše pjesme koju francuska književnost poznaje o Katedralama. Evo dva izvatka koji se odnose na liturgiju:
»Ah! blaženo srce koje, u svetištima/ Pokraj rascvjetalih svijeća koje molitve pale,/Često, u plavom tamjanu, prema Gospodinu se uzdiže./ I koje je u mističnim mirisima slušalo/ Ono što govore Križevi, čavli i mrtvački pokrovi...« (*isto*, str. 217). / Ono što govore Katedrale!/ Bilo da jedno krštenje tu ispriča tajnu, kraj voda za očišćenje/ Bilo da jedan narod, oko lijesa, / i Orgulje pogrebnih valova/ Liju ovdje pogrebno vino i opijenost tugovanjem/ Bilo da mnoštvo oko stolova gura se do ukusnog jela/ Bilo da svećenik obučen u bijelo/ zrači iz dubine svoje propovjedaonice...« (*isto*, str. 218)

slov kuće), La Bénédiction du Pain (Blagoslov kruha), La Bénédiction du Vin (Blagoslov vina)... Na početak svakoga od njih postavljen je jedan liturgijski stih kao natpis.

5. Belgijanci: Victor Kinon, Pierre Nothomb, G. Rodenbach i Emile Verhaeren

Isto tako ni belgijski pisci nisu mogli izbjeći utjecaj liturgijske obnove. Zadovoljimo se da navedemo samo nekoliko njih: Victor Kinon, »suradnik lista *Spectateur catholique* bio je primijećen... svojim oduševljenjem za mistiku i Liturgiju. Njegove *Pjesme malog hodočasnika Našoj Gospi od Montaigu* često su nadahnute psalmima i himnima Crkve.« (Walch, dodatak 1919.; str. 482–483) Evo nekoliko stihova toga nježnog pjesnika koji nas podsjeća na predrenesansne slikare Flandrije:

»Sada je *Magnificat* i radost u suzama,
I svi anđeli stvaraju glazbu u mom srcu
. . . . . .
Dobra moja Gospo od zlata, slatka moja Gospo od zlata,
Prikazujem ti svoje srce i opet svoje srce,
I evo djetešce, tako nježno i ružičasto.
Smiješi se, kao da odobrava sve te stvari.
Pa napokon, dopusti kao najveću milost
Kapelicu s jorgovanima u mom srcu;
Kapelicu u mjesecu svibnju tebi posvećenu,
Kapelicu svu toplu i mirisnu,
U kojoj će gorjeti svijeće ružičaste danju i noću,
Moja slatka Gospo od zlata, uvijek nasmiješena.«

(Vallery–Radot, str. 302–303)

Još dodajemo imena kao Pierre Nothomb,[7] Rodenbach[8] i Emile Verhaeren[9] ne zaustavljajući se kod liturgijskih motiva koje povremeno susrećemo u njihovim djelima.

---

[7] Kao Chateaubriand, Fr.Jammes, L. Mercier i mnogi drugi, on pokazuje duboki utjecaj koji Liturgija ima na belgijski narod: »Nedjelja proljetne radosti,/ nedjelja zelenih grančica, mladih palma i grana/ Kao čisti efeb, koji, prvi, baci svoje lišće pod noge Kristu, i koji zapjeva, / Prvi, hosana djetinjih duša.../ Nedjelja Cvjetnica, svijetla Nedjelja koja dođe/ Utješiti Spasitelja zbog njegova gorkog bdijenja.../ Djeca će zapjevati jedno za drugim,/ Zvona će zaplesati u seoskim tornjevima...«. (Vallery–Radot, str. 343)

[8] Nedjelje (*La jeunesse blanche – Bijela mladost*; 1886; Walch 11, str. 53)

[9] »Iznenada, odjeknu izdaleka zvonjava zvona.../ Ono objavljuje da je to pravedni čas kada redovnici odlaze u kor pjevati tmine/ Jer evo ih mole/ I tada svi, svi redovnici, vrlo polako/ Šalju Bogu pjev polaganih litanija/ A anđeli koji su čuvari smrtnih borbi/ Zatvaraju oči mrtvima, tiho...«. (*Moines*, Vallery–Radot, str. 222–223)

XXI. POGLAVLJE

CHARLES PÉGUY

1873. – 1914.

1. Liturgija zauzima važno mjesto u duhovnom životu Charles Péguya – 2. Njegovo liturgijsko znanje nije veliko, ali se divi blagdanu Cvjetnice – 3. Značenje njegovih brojnih ponavljanja i razmatranje o 4. nedjelji došašća – 4. Služba Božja na blagdan Nevine dječice pomaže mu da pjeva o djetinjoj nevinosti, a himan Salvete flores martyrum oduševljava ga silnim pjesničkim poletom – 5. Razmatranje o pokopu male djece – 6. Druga liturgijska sjećanja – 7. Francuzi, kakve ih Péguy zamišlja, smatraju trenutak Podizanja najsvečanijim trenutkom na svijetu – 8. Doktrinarna vrijednost Liturgije – 9. Péguy i Paul Claudel

* * *

1. Liturgija zauzima važno mjesto u duhovnom životu Charles Péguya

S Charlesom Péguyem udaljujemo se od pjesnika koji su pjevali i pisali na način svojih prethodnika. Ovaj nezavisni duh, ovaj pjesnik staroga seoskog podrijetla možda je onaj koji bolje nego bilo koji drugi pisac predstavlja onu duboku preobrazbu koja se dogodila u glavama nove generacije francuskih pisaca. Nije naš zadatak isticati originalnost Péguyova djela. Prijeći ćemo šutke preko tih točaka da bi što je moguće brže krenuli prema svome cilju, a taj je pokazati da je utjecaj Liturgije bio od vrlo velike važnosti za duhovni život ovoga pisca, kao što je uostalom to bio i za većinu velikih suvremenih pisaca.

2. Njegovo liturgijsko znanje nije veliko, ali se divi blagdanu Cvjetnice

Péguy u *Un nouveau théologien* sam određuje ove izvore svoga duhovnog života: »1. Katekizam, sakramenti; – 2. Misa i Vespere, Blagoslov, Časoslov, Liturgija...« (*Laurec*, str. 71)

On dakle sam priznaje: Liturgija je jedna od muza nadahnuća za njegovu poeziju. Međutim, budući da je karakterno vrlo tvrdoglav i često se

protivi razmatranju što slijedi iz ovoga religioznog shvaćanja koje je on prihvatio 1908. godine, moramo ustanoviti da njegovo znanje na tom području nikada nije bilo vrlo široko. Zato ćemo donijeti nekoliko primjera analizirajući razmatranja o svetkovini Cvjetnice, o 4. nedjelji Došašća, o službi Božjoj 28. prosinca (Nevina dječica) i o Pokopu dječice. Odlomci koje ćemo navesti u cijelosti – budući da ni jedan komentar ne bi mogao stvarno protumačiti njihova najdražesnija mjesta koja su iznikla pod daškom Liturgije – uvesti će nas ravno u duhovni život ovoga obraćenika.

Kad ga pratimo, na primjer, u njegovim razmatranjima, moramo s njime dijeliti njegov stalan i dubok osjećaj čuđenja što je Bog mogao sići na zemlju, i, jašući na magarcu, obradovati stanovnike jednoga grada u prolazu. Misterij koji se nazrijeva pri tom prolazu, izazvan mnogostrukim ponavljanjima, konačno nas se doimlje i moramo priznati da je jedan takav čin uistinu bio nešto vrlo neobično i da je dostojan svake naše pozornosti:

> »Ali ti Jeruzaleme, ti si najsretniji, ti si najsretniji među svim gradovima; ti se neizmjerno veći i sretniji i počašćeniji. Primio si neizmjerno najveću čast. Sretniji si daleko iznad svih gradova jer je ušao među tvoje zidove, jašući na magarčiću jedne magarice, a to se više nikada neće ponoviti; i narod toga kraja bacao je palme i lišće, grančice i cvijeće pod noge magarici.« (*Mystères de la Charité de Jeanne d'Arc – Misterij ljubavi Ivane Arške*, 1910., str. 73–75)

3. Značenje njegovih brojnih ponavljanja i razmatranja o 4. nedjelji Došašća

Taj osjećaj dubokog divljenja, ta svijest da je okružen neuhvatljivim misterioznim životom jest dominantna nota pjesništva Charlesa Péguya. To nam razjašnjavaju njegova brojna ponavljanja. On želi sam sebi sugerirati, neprestanim i neoborivim trudom, da su istine u koje razum vjeruje – žive istine. Dobivamo taj dojam diveći se dugom odlomku koji se odnosi na blagdan Nevine dječice ili čitajući njegova razmatranja o *Ulaznoj pjesmi* (*Introitus*) 4. nedjelje Došašća:

> »Drevna zemljo, egipatska zemljo, izgledaš zaspala,
> ali tvoj san je bio pomućen tri puta.
> Koracima koji su dolazili
> Zemljo, bila si blagoslovljena tri puta i ti, jalova
> pustinjo, bila si natapana tri puta.
> *Rorate Coeli de super. Et nubes pluant justum.*

Nebesa odozgor rosite, oblaci daždite Pravednika.
Nebesa učinite neka se spusti vaša rosa. O, egipatska zemljo,
Dala si posebnu povijest...«

(*Le Mystère des Saints Innocents – Misterij Nevine dječice*, str. 201)

4. Služba Božja na blagdan Nevine dječice pomaže mu da pjeva o djetinjoj nevinosti, a himan Salvete flores martyrum *oduševljava ga silnim pjesničkim poletom*

Zašto je Péguy posebno odabrao baš tu svetkovinu, zašto je okrunio *Le Mystère des Saints Innocents* (1911., str. 210–234) upravo liturgijskim zaključkom? Nećemo razumjeti svu originalnost liturgijskog shvaćanja ovoga pisca prije nego što odgovorimo na ta dva pitanja. Péguy gotovo da je dotakao Nemoguće, htijući svom snagom svoga umijeća uzveličati onu sjajnu nevinost koja je u djetinjoj duši sakrivena u skromnoj pojavnosti. Koji bi pjesnik mogao potpuno razriješiti jedan takav zadatak? Péguy je to izveo, ali stavljajući u svoju službu Liturgiju od 28. prosinca koja je dala potpuno uspješan umjetnički izražaj skupini istina koji nijedan poznati pjesnik nije ispjevao sve do danas. Duga liturgijska razmatranja o Poslanici i Himnima Vespera (i Lauda) tog dana potiču nas da uđemo u srž tog neistraženog svijeta ljepote djetinje duše. U tom slučaju Liturgija nije samo neusporediva nadahniteljica, ona je u isto vrijeme najpotpuniji umjetnički izražaj mnoštva istina, i riznica filozofije koja tumači smisao postojećih stvarnosti.

Najprije navodimo to razmatranje o poslanici koje bi dobro bilo usporediti s tekstom Apokalipse želimo li bolje shvatiti originalni način ovoga srednjevjekovnog pjesnika, zalutalog u moderno doba.[10] Nakon što nam je potpuno dao – a to je baš karakteristično za Péguya – tekst *Evanđelja* i jednog dijela *Poslanice*, zaustavlja se baš na ovom mjestu:

---

[10] Vidi supra montem Sion Agnum stantem, et cum eo *centum quadraginta quattuor millia, habentes nomen ejus, et nomem Patris ejus, scriptum in frontibus suis. Et sudivi vocem de coelo,* tamquam vocem aquarum multarum et tamquam vocem tonitrui magni et vocem quam audivi, sicut citharoedorum citharizantium in citharis suis. *Et cantabant quasi canticum novum ante sedem et ante quattuor animalia* et seniores. Et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quattuor millia, *qui empti sunt de terra.* (Otk 14,1-4)
Prijevod:
I vidjeh: gle, Jaganjac stoji na gori Sionu, a s njime sto četrdeset i četiri tisuće – na čelima im napisano ime njegovo i ime Oca njegova! I začujem s neba glas, *kao šum voda mnogih* i tutnjavu silna groma; glas taj koji začuh bijaše kao glas citraša što sviraju na citrama. Pjevali su *pjesmu novu* pred prijestoljem i pred četiri bića i pred starješinama. Nitko ne mogaše naučiti te pjesme doli one sto četrdeset i četiri tisuće – otkupljeni sa zemlje. Ti se ne okaljaše sa ženama, djevci su! Oni prate Jaganjca kamo god pođe. Otkupljeni su od ljudi kao prvine Bogu i Jaganjcu; *na ustima se njihovim laž ne nađe,* neporočni su. (Otk 14,1-4)

»Dobro čuješ drago dijete, *qui empti sunt de terra*,
koji su uzeti sa Zemlje.
Svatko je uzet sa zemlje, u svoj dan, u svoj čas,
Ali svi su uzeti sa zemlje prekasno,
kad ga je zemlja već zarobila...
Ali oni, samo oni, *empti sunt de terra*, doslovno bili su
uzeti sa zemlje.
Prije nego što su ikako bili pokopani u zemlju,
Njih je stotinu četrdeset i četiri tisuće i to su baš oni koji
Imaju moje ime i ime moga sina upisano na čelu...
I Apostol začu glas s neba...
Ali oni pjevahu kao jedan novi hvalospjev pred prijestoljem.
I pred četiri životinje, i starcima.
To je novi hvalospjev, novi da označi
O*nu vječnu novost koja postoji u djetinjstvu*
I koja je velika tajna moje milosti.
Ta novost koja se ponovno rađa, ta novost
koja se trajno ponovno rađa,
ta novost koja se vječno ponovo rađa
I taj novi hvalospjev dolazi upravo iz te novosti,
Iz nje izlazi, u njoj se rađa...«

Zatim dolazi neusporedivo razmatranje o Prudencijevom veličanstvenom himnu *Salvete flores martyrum*, o himnu koji je već petnaest stoljeća ispunjao kršćane ushićenjem.[11]

---

[11] Salvete flores martyrum
Quos lucis ipso in limine
Christi isecutor sustulit
Centurbo nascentes rosas.

Vos prima Christi victima,
Grex immolatorum tener,
Aram sub ipsam simplices
Palma et coronis ludite.

Prijevod:
Zdravo cvijeće mučenika,
koje je pod jutarnjim suncem
iskorijenio Isusov progonitelj
kao vihor pupajuće ruže.

Vi ste prve Kristove žrtve,
nježno žrtvovano stado,
pred žrtvenikom nevini igrate
s palmom i vijencima.

Ali Crkva ide mnogo dalje. Crkva prelazi preko toga, Crkva nadilazi Apostola. Crkva ne kaže samo da su oni prvijenci Božji i Jaganjčevi. Crkva ih zaziva i daje im ime *fleurs de martyrs* (cvijeće mučenika). Doslovno se pod time razumijeva da su ostali mučenici plodovi, ali ovi su među mučenicima pravo cvijeće.

Salvete flores Martyrum
Zdravo cvijeće Mučenika
Polegnuti na mučilo, povezani uz mučilo,
poput plodova povezanih uz ogradu
Ostali mučenici, dvadeset stoljeća mučeništva
Stoljeća i stoljeća mučeništva
Doslovno su plodovi godišnjeg doba,
Svakog godišnjeg doba raspoređenog uz ogradu
I naročito plodovi jesenski
I sam moj sin bi ubran
U svojem trideset i trećem ljetu. Ali oni
jednostavni i nevini,
Oni su i prije samih plodova, oni su
obećanje ploda.

Salvete flores Martyrum, ta djeca od manje od dvije godine cvijeće su svih drugih Mučenika. To znači cvijeće koje daje ostale mučenike.

Za lijepog početka mjeseca travnja oni su ružičasti cvijet breskvin.

Usred travnja za lijepoga početka svibnja, oni su kruškin cvijet.
Usred svibnja oni su crven jabukov cvijet.
Bijel i crven, oni su i sam cvijet
i cvjetni pupoljak i pupoljkov pamuk.
Oni su izdanak grane i izdanak cvijeta.
Oni su čast mjeseca travnja i slatka nada.
Oni su čast i šuma i mjeseci.
Oni su prvo djetinjstvo...
Oni su cvijet gloga koji cvate za Velikog tjedna.
I cvijet preteče crnog gloga,
koji cvate pet tjedana ranije.
Oni su cvijet svih tih biljaka i svih ružinih stabljika.
Obećanje tolikih mučenika oni su ružini pupovi,
I one rose od krvi...«

(Slijedi zatim latinski tekst i francuski prijevod himna.)

»Takav je moj raj, veli Bog. Moj raj je sve što je najjednostavnije. Ništa nije tako ogoljeno kao moj raj. *Aram sub ipsam*, u podnožju samoga oltara bezazlena djeca igraju se sa svojim palmama i svojim mučeničkim krunama.

Eto što se zbiva u mom raju. Čime se može lijepo igrati. Mučeničkom palmom i mučeničkim krunama. Mislim da se igraju kolutima, kaže Bog, i možda milostima (barem tako mislim jer nemojte misliti da me ikada traže dopuštenje). I uvijek im zelena palma izgleda služi kao štapić za igru...« (str. 232–234)

Ovaj tako šaljivi svršetak, koji nam inače baš dobro otkriva Péguyev šarmantni karakter, sadrži bez ikakve sumnje i vrlo duboki simbolički smisao. Nipošto ne narušava ozbiljnost toga razmatranja. Duboko osjećamo da kopajući tlo za isti cilj (tlo je nevina duša djeteta), Péguy zaranja i približuje samoj biti Bića.

5. Razmatranje o pokopu male djece

Razmatranje o *Sepulture des petits enfants* (*Pokopu male djece)*, o kojem ćemo pokušati dati kratku analizu, razlikuje se od prethodnog razmatranja time što se manje obazire na tekst, a više na sam liturgijski obred. Navedimo najprije najznačajnija mjesta samoga teksta, tako da nam zaključci koje ćemo odatle izvući postanu što jasniji i opipljiviji:

»A to (kakva zauzetost) ponavljam pri tom obredu za mrtve, prema čemu je sve usmjereno. Kamo se sve kreće. Obred za mrtve kod pokapanja djeteta. Svećenik oblači bijelu roketu i bijelu štolu.

I kao na dan krštenja on ide
Po dijete sve do praga crkve,
A to je prag moje kuće.
I isto tako prag Kuće njegova Oca.
Tako na dan tog pokopa, doći će
po dijete u župu sve do Kuće njegova oca.
Sve do praga kuće njegova oca.
I sam križ ide nošen ispred tog djeteta
koje je umrlo u župi.
Pa kad povorka dođe k crkvi
Križ ide nošen ispred.
Križ i svećenik i pjevač i ministranti idu naprijed.
I glavnom ulicom sela, čitavo selo.
Cijela župa slijedi,
Muškarci i žene i djeca.

I žene plaču i sve je bijelo.
I svećenik pjeva.
Stari psalam kralja Davida
Beati immaculati in via
Blaženi bez ljage na putu
Blaženi neokaljani na putu
Beati immaculati in via.
Zar će biti, kaže Bog, toliko svetih i mučenika.
Jedini koji će biti stvarno bijeli.
Stvarno čisti.
Jedini koji će biti stvarno bez ljage, bit će
Ona nesretna djeca koju Herodovi vojnici
Poklaše u naručju njihove majke...« (*Saints Innocents*, str. 202)

Bjelina obredne odjeće pokazuje čitavoj župi da je jedan novi mali anđeo odletio u nebo da posreduje za zemlju. Cijela župa aktivno sudjeluje pri pokopu malog djeteta, pri obredu koji je kao službeni i javni čin neusporedive istine a to je: Duša jednog djeteta sveobuhvatni je svijet nevinosti kojemu treba iskazati poštovanje dostojno njegove veličine.

6. *Druga liturgijska sjećanja*

Duboki odnosi, koji postoje između puka i Liturgije i koji nalaze lijepo tumačenje u odlomku koji smo upravo naveli, privući će još našu pozornost na kraju ovoga poglavlja.

Vrlo su brojna mjesta u kojima nalazimo aluzije na tekstove ili na liturgijske obrede. Pjesnik se njima služi da bi dao više snage svom izrazitom stilu:

»Tako stupa Stari zavjet pred Novim zavjetom.
Tako povjesničari stupaju ispred sličnih
I himni i molitve i zazivi
I polagani i dugi red proroka
Ispred zbijenih četa,
Ispred četvrtastih četa svetaca.« (*Saints Innocents*, str. l64)

Susrećemo često kod njega liturgijske aluzije kad nam razotkriva najskrovitije nabore svoje vlastite duše. Evo kakav učinak ima na njega misao o Posljednjem sudu:

»Kad ne bude više zvonilo zvono za krštenje
I za početak mise i za sveti Sakrament
I za mladi zavjet i tešku zakletvu

I rascvjetanu jesen velikih krizantema.
Kad se više ne bude čulo usred velikih blagdana
Uzdizanje *In excelsis* i *Magnificat*
Kad se ne bude više vidjelo na oceanu glava
Kako pada *Dominus* i *Benedicat*...« (*Laurec*, str. 121)[12]

Ako navedeni stihovi ne dokazuju ništa o širini Péguyeva znanja, uostalom ne baš velika, ipak neosporno svjedoče kako je suvremeno razdoblje obilježeno pečatom liturgijskog zanosa.

7. Francuzi, kakve ih Péguy zamišlja, smatraju trenutak Podizanja najsvečanijim trenutkom na svijetu

Péguy kao tipičan predstavnik obnove francuskog idealizma i kao dobar sin svoga naroda dobro je smatrao da Francuz voli crkvenu umjetnost neospornom ljubavlju. Francuz kako ga Péguy zamišlja smatra središte Liturgije – dakle žrtvu mise – najvećim i najsvečanijim trenutkom na svijetu. Francuzi ispovijedaju to uvjerenje sagibajući glavu za vrijeme Podizanja, čime je to još i važnije jer oni pripadaju »narodu koji diže glavu«, »narodu koji zna govoriti s velikima«:

»Narod francuskih baruna, narod koji diže glavu,
narod koji zna govoriti s velikima.
I prema tome sa mnom, Najvećim.
Oni koji uvijek dižu glavu
Ne vidi se da također i sagibaju glavu
Na Prikazanje i na Podizanje Tijela moga Sina.
Ali te Francuze koji uvijek dižu glavu
Koji uvijek drže glavu uspravnu
I visoko uzdignutu,
Kad u crkvi stotinu pedeset ili dvije stotine poredanih
Francuza na koljenima
Sagiblju glavu zajedno istodobno tri puta na tri zvuka zvonca
Za Prikazanje i za Prinos

---

[12] Evo još nekoliko primjera:
Vidio sam glavni grad kraljevstva i Rim, glavni grad Kršćanstva. Čuo sam pjevane mise i veličanstvene Večernje«. (*Saints Innocents – Nevina dječica*, str. 182)
»Imat će dovoljno
Za vječnost dosta,
a sve što će tražiti biti će mir
Dona eis, Domine, pacem,
Et requiem aeternam. Mir i vječni pokoj.« (*isto*)

I za posvetu i Podizanje tijela moga Sina,
To se vidi, oni prigiblju glavu i svi shvaćaju
Da to ima smisla,
Da je to svečani trenutak i najveći misterij
i najveći trenutak na svijetu.«

(*Saints Innocents*, str. 76–77)

8. Doktrinarna vrijednost Liturgije

Ali nije li ta privrženost Liturgiji neka predrasuda, neko samovoljno uvjerenje? Péguy odgovara da nije; to uvjerenje, kako on smatra, izražava sve istine na kojima počiva zgrada sveukupnog kršćanstva. Ono veže religiozna uvjerenja židovskog naroda s uvjerenjima koje je donio Isus Krist i preko rimske univerzalnosti predaje ih sveukupnom čovječanstvu:

»Tako se moja rimska liturgija veže
s mojim središnjim i najvažnijim propovijedanjem,
I s mojim judejskim proroštvom.
A lanac je židovski i rimski koji prolazi
kroz neki okvir vratiju, kroz neki zglob.
Iz nekog središnjeg porijekla.
Sve je najavljeno mojim židovskim proroštvom.
Sve je u središtu, sve je u srcu ostvareno,
sve je dovršeno mojim Sinom.
Sve je dovršeno, sve je proslavljeno
mojom rimskom Liturgijom.«

(*Saints Innocents*, str. 182–201)

Péguy smatra, a tu se on potpuno slaže s ortodoksnim naukom katolicizma, da Liturgija u svojoj cjelini vrijedi isto toliko kao i samo Sveto pismo:

»Bog progovori ovako: ›Kakvu mi je obavezu Crkva, moja kćerka, učinila da je preuzmem i učinila da izreknem, *ali nikada neću zanijekati Liturgiju,* molitvu, zaziv moje kćeri, Crkve.
Obvezujem se isto tako u naukama Crkve
kao u svojim vlastitim Obvezama.
Obvezujem se isto tako u Liturgiji
kao što sam se obvezao s Mojsijem.
I kao što se moj sin s njima obvezao na gori...‹« (*isto*)

Kršćani, »liturgijski puk«, time se dakle služi kao i svakim drugim oružjem da suzbije neprijatelje Istine koji se nalaze *razasuti* po cijelom svijetu:

»Isusovo oružje, to je Mojsijev Zakon,
Deset zapovijedi *liturgijskoga puka*
Koji nikad nije bio *poništen* od apostolskog Rima...«
»Isusovo oružje budući je narod,
To je bogati *Misal* minijatura
I nebo i *pakao* i zemlja na slici.«
(*Tapisserie de Ste Geneviève*, str. 301–306)

Napokon, Liturgija je ono umjetničko zrcalo koje odražava neprestano i božansko djelovanje u svijetu i djela »liturgijskoga puka« u sveopćoj povijesti:

»Ili još
prorok proreče
Moj sin reče
I ja potvrđujem i posvećujem
I moja Crkva *potvrđuje i slavi*
I posvećuje i spominje se.« (*Saints Innocents*, str. 228)

9. Péguy i Paul Claudel

Péguy bijaše jedan od katolika koji bi bio dao čitavog sv. Tomu za *Stabat*, *Magnificat*, *Ave Maria i Salve Regina* (*Laurec*, str. 20). On je vjerovao u njezinu djelotvornost kao molitve te svjedoči svoje duboko poštivanje cjelokupne Liturgije.

U velikom brodovlju molitava, poredanom u bojni red koji siječe val božanske srdžbe nalazi se naravno i jedna liturgijska flota:

»A treća flota jesu druge bezbrojne molitve.
Sve one koje se izgovaraju za vrijeme Mise i Vespera.
I na blagoslovu.
I molitve redovnika koje obilježavaju sve satove dana.
I blaženi u noći.
I *Benedicte* koji se govori kad se pristupa stolu
Pred dobrom vrućom zdjelom juhe.
Sve napokon sve. I ne preostaje više nijedna.«
(*Laurec*, str. 100)

Péguy uvodi Liturgiju u svoja razmatranja i kopajući kao E. Hello do najmanjih pojedinosti nastoji joj prodrijeti do srži. Ako svojim razmatranjima daje sloj duhovitosti, dokazuje s druge strane originalnost kakvu do sada nismo nigdje drugdje susreli. Zato Liturgija igra aktivnu ulogu u *Misteriju Nevine dječice*: daje mu teološko, filozofsko i umjetničko tumačenje toga potpuno stvarnog fenomena da je nevina ljepota djetinje duše jedna od najvećih divota na svijetu. To važno i najbitnije mjesto koje ona zauzima u Péguyevu djelu, i to tako da pjesnikova zamisao ne bi bila shvatljiva bez sudjelovanja Liturgije, najavljuje jedno od remek-djela modernog teatra: *L'Annonce faite à Marie – Navještenje Mariji* od Paula Claudela.

XXII. POGLAVLJE

PAUL CLAUDEL

1868.–1955.

1. Sličnost između Huysmansa i Paula Claudela – 2. Dva izvora kojima raspolažemo za liturgijsko razumijevanje djela Paula Claudela i u čemu se sastoji naš zadatak – 3. Udio Liturgije u njegovu obraćenju, a ona određuje njegovo zvanje kršćanskog pjesnika – 4. Čitav svemir obavlja liturgijski obred i brojne su njegove pjesme bile sastavljene nakon što je prisustvovao nekom obredu. Utjecaj Liturgije na njegov stil i prikaz Magnificata i Obrednika *– 5. Razlika koja postoji između Verlaineovih* Liturgies intimes *i* Coronna Anni Dei Benignitatis *Paula Claudela u kojoj nam Claudel pokazuje kako Liturgija mijenja njegov duhovni život – 6. Djelo* La Messe de Là–Bas *daje nam Claudelovo filozofsko shvaćanje života čiju analizu donosimo. Euharistija je središnja točka prema kojoj svaki čovjek treba ići koji već od sada želi sudjelovati u Vječnosti, a Liturgija je jedan od izvora koji bi mogao obnoviti izgubljeno čovječanstvo – 7. Molitva* Regina Coeli *u* L'Annonce faite à Marie *otvara nam kratak pogled u dušu Violainea i Pierrea od Craona, a Anne Vercors govori o jednom liturgijskom stilu i služi se savjetima druge Mise za Djevicu nemučenicu u kojoj je ideja vodilja ista kao u* L'Annonce faite à Marie *i u* Obredu oblačenja *te se potom analizira u čemu se među sobom razlikuju ta dva remek-djela i ustanovljuje se sličnost s* Polyeucte *od Corneillea – 8. Liturgija nam na dohvat ruke stavlja nadnaravni svijet i čini nam čudo »prirodnim« i ona nadomješta Milost u kršćanskom teatru – 9. Claudel je pomoću Liturgije otkrio onaj nadnaravni svijet koji su njegovi prethodnici mogli samo naslutiti*

* * *

1. Sličnost između Huysmansa i Paul Claudela

S Paulom Claudelom pristupit ćemo jednoj temi koja je s određenih točaka gledišta isto toliko zanimljiva i lijepa kao i proučavanje koje smo bili poduzeli baveći se Huysmansom. Ovaj veliki pisac je, zapravo, za lirsko pjesništvo ono što je Huysmans bio za roman. Osim ljubavi koju

oba pisca imaju prema Srednjem vijeku, zajedničko im je i to što je njihovo obraćenje velikim dijelom bilo zasluga njihove umjetničke intuicije koja ih je prožimala u vrlo visokom stupnju: ona im je najednom otkrila katolicizam u sjajnoj umjetnosti Liturgije.

2. Dva izvora kojima raspolažemo za liturgijsko razumijevanje djela Paul Claudela i u čemu se sastoji naš zadatak

Proučavanje liturgijskog shvaćanja Paula Claudela ne predstavlja mnogo teškoća jer posjedujemo dva izvora vrijednosti prvorazredna značaja koji nam olakšavaju zadatak: opis njegova obraćenja i knjigu R. P. Tonquedec, koja toj temi posvećuje duboku analizu.[1]

Jedini posao koji nam se nameće jest da nadopunimo njegova razmatranja dodajući podrobnu studiju o *La Messe de Là–Bas* (*Misa tamo dolje*) i nastojeći istaknuti sve što je originalno i veličanstveno s obzirom na liturgijsko gledište u misteriju *Annonce faite à Marie*.

3. Udio Liturgije u njegovom obraćenju, a ona određuje njegovo zvanje kršćanskog pjesnika

U liturgijskoj evoluciji Paula Claudela možemo razaznati više etapa. Liturgija je za njega kao i već za Baudelairea ponajprije bila jedna vrsta raskošnog podražaja:

> »Takvo bijaše nesretno dijete koje je 25. prosinca 1886. otišlo u Notre-Dame u Parizu da tamo prati božićnu službu Božju. Tada sam već počeo pisati i činilo mi se da ću u katoličkim obredima, promatranim superiornim diletantizmom, naći neki pravi podražaj i sadržaj nekakvih dekadentnih vježbi.« (Mainage, *Les Témoins de Renouveau Catholique* – Svjedoci katoličke obnove, str. 65)

Liturgija je zatim potresla njegovu dušu tako da je izazvala potpuno obraćenje: »S takvim raspoloženjem ... prisustvovao sam velikoj misi s osrednjim uživanjem ... Zatim, nemajući ništa boljega za raditi, vratio sam se na Vespere. Školska djeca u bijelim haljinama i učenici Malog sjemeništa de Saint–Nicolas–du Chardonnet, koji su ih pratili, upravo su pjevali ono što sam tek kasnije saznao da je *Magnificat*...

> I tada se zbio događaj koji je odredio čitav moj daljnji život. *U jednom trenutku moje srce bi ganuto i ja uzvjerovah*. Uzvjerovah tako snažnim pristankom, jednim takvim ushićenjem čitavoga moga

[1] Ova je književna kritika ona ista s kojom smo se upoznali prilikom prikaza Louisa Merciera. Već smo se tada divili posebnom interesu koji je pokazivao za litugijsku umjetnost.

bića, tako silnim uvjerenjem, takvom sigurnošću, ne ostavljajući mjesta nikakvoj vrsti sumnje... Suze i jecaji nadođoše, a tako nježna pjesma *Adeste* još je pojačavala moje ganuće.« (*isto*, str. 66)

Dok su mu religiozne pjesme uzrokovale neusporedive užitke, veličanstvena umjetnost usredotočena u obredima pokrenula je napokon njegovo zvanje kršćanskog pjesnika:

»Sve sam nedjelje provodio u Notre-Dame, a išao sam tamo što sam više mogao i preko tjedna... sveta drama odvijala se preda mnom jednim tako *veličanstvenim sjajem koji je nadilazilo sva moja zamišljanja.* Ah! Nije to bio jadni govor nabožnih knjiga. *Bijaše to najdublja i najveličanstvenija poezija, najuzvišeniji čini kakvi su ikada bili povjereni ljudskim bićima*. Nisam se mogao nasititi prizora mise, a svaki pokret svećenikov duboko mi se urezivao u pamćenje i u moje srce. Čitanje službe za Mrtve i one Božićne, prizori obreda Velikog tjedna, uzvišena pjesma *Exultet*, kraj kojega mi najzavodljiviji Sofoklovi i Pindarovi stihovi izgledaju dosadni, sve me je to lomilo poštovanjem, radošću, zahvalnošću, kajanjem i dubokim klanjanjem! Malo–pomalo, polagano i vrlo teško, u mom srcu razdanjivalo se na pomisao da su *umjetnost i poezija također božanske stvari* i da su im naslade puti, *daleko od toga da bi im bile neizbježne, naprotiv na štetu.*« (*isto*, str. 69–70)

4. Čitav svemir obavlja liturgijski obred i brojne su njegove pjesme bile sastavljene nakon što je prisustvovao nekom obredu. Utjecaj Liturgije na njegov stil i prikaz Magnificata i Obrednika

U cijelom jednom poglavlju pod naslovom *Le Monde surnaturel (Nadnaravni svijet)* Tonquedec posvećuje veliko mjesto tragovima koje je Liturgija ostavila u djelu Paula Claudela (str. 69–100). Mi ćemo iz njega izvaditi najznačajnija mjesta pod pretpostavkom da je odlični kritičar obilno iscrpio svoju temu. On tu naznačuje najizrazitije crte onoga što čini veličinu pjesnika i pokazuje na koji se način u njegovu djelu odražavaju odnosi između prirodnog i nadnaravnog svijeta:

»Javno bogoštovlje predstavlja umjetniku obje ljepote, isprepletene jedna s drugom ili bolje – jedna providna kroz drugu – i obje su ga očarale: ljepota fizičkoga svijeta i ona nadnaravnoga svijeta. Tu je potpuno zadovoljena njegova sklonost prema simbolu, čega on posjeduje neiscrpnu riznicu i nezasitno iz nje crpi.« (str. 89–90). Svi pokreti u svemiru čine mu se istinskim liturgijskim činom. »Kreta-

nje svjetova u prostoru, izmjenjivanje satova, dana i godišnjih doba su kao mijene jednoga beskrajnog obreda koji se odvija na slavu Bogu.« »I možda je baš tu ... jedan od razloga da pod Claudelovim perom, čak na prvi pogled u najneutralnijim njegovim djelima, ima u izobilju toliko religioznih izraza, toliko formula. Naime, u njegovim očima, svijet doslovno izvršava čin bogoštovlja. U *La Connaissance de l'Est* (Poznavanje Istoka) prisustvujemo istinskoj liturgiji prirode: ›Ne gubim ništa od uzvišenog obreda dana. Pljuskovi žubore i napinjući sluh ... ja mislim na bezbrojan i neutralan zvuk psalma... Zrak koji uživa u savršenoj nepokretnosti, sat u kojem sunce dovršava misterij Podneva... Periodičan povratak te zvijezde vječno je Bogojavljenje.‹« (str. 78–79)

Vidjeli smo Claudela kako je vrlo pažljiv da zabilježi trenutak u godini u kojem se zbiva određeni čin. Često ga manje brine točno označiti liturgijsko godišnje doba i liturgijsku minutu. I iz tog sinkronizma on izvlači najpotresnije poetske efekte. Tko se ne sjeća onoga prekrasnog prizora u *L'Annonce faite a Marie* kada Božićna radost silazi s riječima Službe Božje na tužnu zemlju, usnulu u snijegu, i prodire u siromašnu kolibu Violaine, koja je ogubavila: »*Hodie de coelo pax vera descendit, Hodie per totum mundum melliflui facti sunt coeli.*« (str. 91–92)

J. Tonquédec dodaje tvrdnju koju treba zapamtiti ako želimo doći do ispravnog shvaćanja Claudelova djela: »Sigurno su neki dijelovi bili bačeni na papir po povratku s molitve ili s pričesti ili vraćajući se s molitve Časoslova.« (str. 81)

P. Claudel po Liturgiji prodire u područja nevidljiva svijeta: »Na večer Svih Svetih pjesnik čita *Obred za mrtve*, i u njemu se otkriva nevidljiva prisutnost duša koje trpe... Nije to nipošto neka skica načinjena na brzinu, ›napamet‹. Tko god je molio *Obred za mrtve*, nalazi u tim stihovima dojam koji izaziva jezu.« (str. 82–83) Budući da je Liturgija oblikovala njegovu dušu, ništa nije čudno što i njegov stil njome odiše: »Rekao sam da on nagonski piše u liturgijskom stilu.« Treba dodati da on s osobitom ljubavlju upotrebljava usporedbe posuđene iz Liturgije.«

Evo nekoliko primjera koji potvrđuju Tonquedecove riječi:

»Koliko je moje srce otežalo od hvala i kako mu je teško uzdignuti se k tebi. Poput teške zlatne kadionice napunjene tamjanom i žeravicom.« (*Cinq grandes Odes – Pet velikih oda*, str. 84)

»Evo je, svečano poput smrti koja će primiti zaređenje za posao neke druge godine. Poput svećenika licem prostrta na podu između

svojih dvaju pomoćnika, poput đakona koji će primiti najviši red.« (*isto*, str. 97)

»Sve bijaše bijelo poput svećenika obučena u bijelo.« (*isto*, str. 98)

»Nije to *Pozivnik* iz Matutina, niti *Blagoslovljen* u sunčevu usponu hvalospjeva trojice mladića u užarenoj peći...« (*isto*, str. 111)

»Misao na Božju kuću«, nastavlja slavni kritičar, »obuzima ga kao Psalmista«. U njegovo sjećanje dolaze uspomene na svete obrede sa svih strana, na predmete bogoštovlja, na pobožnosti i opskrbljuju ga slikama, usporedbama, bezbrojnim aluzijama...« (str. 89–90):

»Božji anđeo jednom godišnje ode po zlatni ciborij na oltaru i uputi se prema pokojnom puku…

Poput svećenika obučena u zlatnu misnicu pred kojim ide akolit sa svijećom prema pričesnoj klupi.

S ciborijem posve punim i prepunim naših dobrih djela koje je Bog posvetio našim molitvama, našim mrtvljenjima i izmoljenim krunicama i prikazanim misama.« (*isto*, str. 182)

Pjesnik zatim kliče od radosti u *Magnificatu* što se oslobodio lažnih idola znanosti i modernoga života i što je pronašao istinskoga Boga. On tako razvija liturgijski tekst i primjenjuje ga razmatrajući svoj osobni slučaj. Njegov *Processional* (O*brednik ophoda*), naprotiv, neka je vrsta zahvale, u kojem Claudel zahvaljuje Bogu na dobročinstvima. U isto vrijeme to je kao neka ispovijest tradicionalne vjere koja nas podsjeća na *Messe de Là–Bas*. Ta pjesma, prekidana stihovima iz Evanđelja i iz *Gloriae*, okrunjena je Vjerovanjem sv. Atanazija.

5. Razlika koja postoji između Verlaineovih Liturgies intimes (Intimnih Liturgija) *i* Coronna Anni Dei Benignitatis *Paul Claudela u kojoj nam Claudel pokazuje kako Liturgija mijenja njegov duhovni život*

Doista nema ništa u tim dvjema zadnjim pjesmama što bi nam direktno otkrilo nešto izvanrednog. Sve nas dakle upućuje ravno prema zbirci *Corona Anni Dei Benignitatis* (1914.) u kojoj je P. Claudel iznio svoja vlastita razmatranja prigodom glavnih svetkovina liturgijske godine. To je ista tema koju smo istaknuli kod Verlaineovih *Liturgies intimes*. Ipak, postoji znatna razlika u poeziji tih dvaju pisaca. Dok su kod Verlainea lirski dojmovi samo spontana jeka različitih obreda bogoštovlja i dok oni nemaju mnogo utjecaja na preobrazbu njegova moralnoga života, Claudelove pjesme dopuštaju nam da zavirimo u tu dušu u kojoj Liturgija igra ulogu snažnog oruđa koje obnavlja cijelo ljudsko biće. Paul Claudel

trudio se proživjeti glavne misterije liturgijske godine »prisustvovati im, uvesti ih u svoj sadašnji život, u njihovom okruženju dovesti i iznijeti svoje brige i zabrinutosti dana.« (Tonquedec, str. 13). Tu on nalazi velike i lijepe primjere koji mu ocrtavaju važne uzore za nasljedovanje.

Zbirka *Corona Anni Dei Benignitatis* zatim je »brevijar ukrašen poezijom, misal oslikan živim slikama, Liturgijska godina u bojama. Tu ima himana za različite svetkovine u kojima priroda uvijek pokazuje svoje promjenljivo lice pod aureolom također pokretnom, koju stvaraju pojave svijeta milosti ... Ima tu molitava za Križni put, i dvanaest slika apostola koji sliče starim gravurama na drvu, izražajnima i grubima, sastavljenima od bezbrojnih crta. Ima čak i ›oznaka među listovima‹, kao pogrebni memento Charles–Louis–Philippea.« (*isto*, str. 91–92) Napokon nekoliko pjesama »su kao male groteske koje bi srednjovjekovna skulptura postavljala na pojedine uglove lijepe i mirne crkve. Smiješak se miješa s molitvom; pobožnost i šala intimno se spajaju...« (*isto*, str. 87)

6. Djelo La Messe de Là–Bas *daje nam Claudelovo filozofsko shvaćanje života čiju analizu donosimo. Euharistija je središnja točka prema kojoj svaki čovjek treba ići koji već od sada želi sudjelovati u Vječnosti a Liturgija je jedan od izvora koji bi mogao obnoviti izgubljeno čovječanstvo*

Kada smo govorili o Paulu Veralineu pokazali smo umjetničke odraze koje različiti dijelovi jedne Mise imaju na duhovni život toga pisca. Možemo se zaustaviti na istoj činjenici proučavajući djelo Paula Claudela. Ako, kao što je uostalom prirodno, ne nalazimo kod njega onu ugodnu i milozvučnu glazbu udruženu s bojama i posebnim mirisima čemu smo se divili u Verlaineovim pjesmama, Claudel naprotiv postiže da doktrinarnu snagu Liturgije zahvaćamo do srži. *La Messe de Là–Bas* u tom je smislu istinsko remek-djelo; ona nam ocrtava svu filozofiju ljudskog života promatranu pod kršćanskim kutom – jedinim koji vrijedi za Claudela. Da za vrijeme jedne Mise prodre do istine kršćanstva pjesnik je morao proći kroz više različitih stanja; istaknut ćemo najočitije.

Paul Claudel uvijek se nalazio na putovanju kao diplomatski činovnik pa je uvijek bio obuzet osjećajem *neizrecive samoće*:

> »Postoji jedan čovjek koji je po službenoj dužnosti izvan svega i njegovo je boravište takvo da se ne nalazi kod svoje kuće. Nijedan posao nije u stvari njegov, on je vječno Amater i posvuda Gost i privremeni Gospodin: ›Samo izgnanstvo uči ga što je domovina.‹« (str. 32)

Sve će stvari propasti – to su misli koje mu se vrte po glavi – čak i ono što najviše voli, njegova žena i djeca:

»Još jednom, sve je to slično stvarima koje nikada nisu postojale.« (str. 7)

Čitav svemir uskoro će proći kao da nikada nije ni postojao. Taj prognanički život kakav P. Claudel provodi navodi ga na uvjerenje da na zemlji nema domovine; ona mora biti drugdje, tamo gdje se čovjek neće osjećati kao prognanik. Ako dakle mora uskoro proći čitav život koji ga okružuje, od njega se treba potpuno odvojiti kao vojnici od svoje krvi i tražiti gdje se nalazi istina koja razjašnjava smisao života:

»To tijelo ovisi o nama samo toliko koliko je sredstvo da ga potrese! Ta krv, vojnici Francuske su tu da reknu kako postoji sredstvo da je se prolije.« (str. 34). »U tvom stoljeću, budući da je postalo pogansko, moraš ponovo početi potragu i očekivanje svojim životom. Ljudi Staroga zavjeta išli su ususret Mesiji.« (str. 43)

Hrana koju čovjek uzima, budući da je samo uzaludna i prividna, treba se je odreći:

»Taj bijedni kruh na mom stolu, to nestalno vino jest kao da sam u vezi ni sa čime« (str. 33). »Dragi Bože, prikazujem ti ovu veliku želju da postojim! Dragi Bože, prikazujem ti ovu veliku želju da izbjegnem slučaju i prividnosti.« (*isto*)

Neprestano ga obuzima želja da ispuni, da sjedini svoj propadljivi život s nečim besmrtnim i vječnim. Upravo Misa naznačuje čovjeku put kojim treba ići ako želi sudjelovati u vječnosti. Istinu sadržavaju liturgijske molitve i Evanđelje:

»Tu je, na oltaru, jedna knjiga koja sadrži sve tajne života i smrti.« (str. 21) »Kroz vječne dijelove« (Vjerovanja) »sve to što nam je otkriveno čini nam se da smo oduvijek znali, tako je to ljudsko i poznato.« (str. 24)

Ako čovjek prilagodi svoj život zapovijedima koje mu daje Liturgija, stječe istinsku slobodu i postaje tako načelom života:

»On je kao zapovjednik nekoga ratnog broda koji je zauzeo svoj položaj u bunkeru. On sluša, a sva sredstva pod njim su, oko njega i čekaju ga, baš njega koji je energija i uzrok.« (str. 23)

Njegov socijalni položaj u isto je vrijeme određen i preostaje mu samo da sluša svoju savjest koju osvjetljuju evanđeoska načela. Čovjek postavši kršćaninom imat će dakle:

»Oca kojemu potpuno pripadaju njegovi sinovi, djecu koja potpuno pripadaju svome ocu. Braću zajedno pod istim krovom, divnu i prekrasnu majku«. (str. 14) »Kreni na posao koji je upravo za tebe, iako ga ne razumiješ, ali koji je dobar. Kao pčela koja ništa ne zna, ali koja ima u isto vrijeme osjećaj za cvijet i osjećaj za domovinu Francusku… Dobro je znati da čovjek djeluje po principu s kojim su sve stvari prirodno u harmoniji.« (str. 85)

Sakramenti, koji čine nedjeljivu cjelinu s Liturgijom, dat će čovjeku potrebnu snagu da ne poklekne u mučnom hodu. Što se tiče sakramenta Euharistije, on će potpuno zadovoljiti sve njegove težnje jer će ga učiniti sudionikom vječnosti dajući mu mogućnost da obuhvati bitno kroz nebitno. Liturgija će mu dakle pribaviti:

»Kruha koji je uistinu kruh i koji hrani, vode uistinu koja pere, vatre uistinu koja grije, koja osvjetljuje i koja sažiže.« (str. 25) »To što si tražio već odavno, već od ovoga života Vječnost pristupačnu u svim smjerovima, podigni oči i drži ih uprte pred sobom jer tu je i gledaj Bezdan u gori.« (str. 39) »Koprena na stvarima za mene je u jednoj točci postala prozirna. Obuhvaćam Bit napokon kroz Nebitno.« (str. 40)

Susrećemo, uistinu, u *La Messe Là–Bas* najvažnije dijelove jedne Mise u njihovom stvarnom slijedu. Claudel, koji dobro poznaje liturgijski tekst u ovom slučaju na njega mnogo ne misli; on povezuje svoja osobna razmatranja o svom vlastitom životu, o životu svoga prijatelja Rimbauda i svoje Nacije dok se odvijao obred Žrtve. Misa mu pruža čitav jedan životni program pokazujući mu što treba činiti želi li svojemu radu dati duboki i pravi smisao i želi li ponovo uspostaviti moralni red izopačen već nekoliko stoljeća. Liturgija je dakle prema Claudelu jedan od životvornih izvora koji mogu obnoviti palo čovječanstvo.

7. *Molitva* Regina Coeli *u* L'Annonce faite à Marie *otvara nam kratak pogled u dušu Violaine i Pierre od Craona, a Anne Vercors govori o jednom liturgijskom stilu i služi se savjetima druge Mise za Djevicu ne-mučenicu u kojoj je ideja vodilja ista kao u* L'Annonce faite à Marie *i u* Obredu oblačenja *te se potom analizira u čemu se među sobom razlikuju ta dva remek-djela i ustanovljuje se sličnost s* Polyeucte *od* Corneillea

Sada nam samo ostaje da analiziramo misterij *L'Annonce faite à Marie* (1912.), djelo koje je, kad je prvi put objavljeno, uzdiglo uragan oduševljenja tako da su poetsko nadahnuće koje ga prožima uspoređivali

s najboljim odlomcima Sofokla i Shakespearea. Mi ćemo bez oklijevanja ići u srž pitanja i bez zaustavljanja prijeći preko svih ljepota tog djela koje se ne odnose na Liturgiju.

Utjecaj Liturgije na ovaj misterij treba se promatrati s nekoliko vidika. Zvuci Angelusa, odmah na početku djela (str. 16–17), uranjaju nas već u atmosferu misterija. Čovjek se odmah osjeća ushićen silnom radošću koju uzrokuje preobražena pojava uskrsnuloga Krista kod gledatelja. Osobe koje se prepuštaju toj starinskoj molitvi – Violaine, Pierre Craon – zaranjaju u taj nadnaravni svijet koji za njih daleko nadvisuje sve čari vidljivog svijeta. Zahvaljujući molitvi koju oni izgovaraju, Claudel nam omogućuje da zavirimo u njihov duhovni život. Riječi koje izgovara Anne Vercors, Violainin otac, svojim stilom nas podsjećaju na jedno mjesto koje nas navodi na misao o himnu *Coelestis urbs Jerusalem*:

»Nisam sam!
Ta veliki narod veseli se i odlazi sa mnom!
Narod svih mojih mrtvih sa mnom
Te duše jedna za drugom od kojih ostaje samo kamen,
Sve kršteno kamenje koje zahtijeva svoje mjesto.«

Stav Anne Vercorsa kao čovjeka i kao muža samo od sebe nas podsjeća na poslanicu *druge Mise za Djevicu ne-mučenicu*,[2] budući da je taj starac ostavio svoju obitelj da prigrli »Gospodinove stvari«.

I sama ideja »misterija«, koju bi Huysmans bio označio imenom »mistična zamjena«, ista je koja je izvrsno izražena u onom obredu *Prise d'habit* (*Oblačenje*) (Vidi *Pontifikal*) o kojem smo govorili obzirom na djelo *En route*. Violaine okajava grijehe drugoga na isti način kao svaka dobra redovnica nakon što se prinijela kao žrtva u liturgijskom obredu koji smo upravo istaknuli.

Dok nam tekst *La Prise d'habit* još ne pokazuje obraćenje grešnika ostvareno ispaštalačkim žrtvama, u *L'Annonce faite à Marie* vidimo plodove Violaineine žrtve. Mara, njezina zla sestra koja ju je ubila, priznaje poslije Violaineine smrti: »O Jacques, nisam više ista. U meni ima nešto završeno. U meni je nešto slomljeno.« Violaineina žrtva iznudila je od neba milost obraćenja sestre Mare. To je ista činjenica koja nam u Corneilleovom *Polyeucteu* objašnjava obraćenje tiranina Félixa. Razlika je u tome što aluzija na liturgijski tekst, potpuno providna kod Claudela, čini iznenadni obrat u Marainoj duši nužnim i vrlo prirodnim u psihološkom

[2] Prva poslanica Korinćanima 7, 29–34: »Ovo hoću reći, braćo: Vrijeme je kratko. Odsele i koji imaju žene, neka budu kao da ih nemaju...«

pogledu, dok obraćenje Félixa u Corneilleovu djelu naprotiv izgleda da je obilježeno pečatom »Deus ex machina.«[3]

8. Liturgija nam na dohvat ruke stavlja nadnaravni svijet i čini nam čudo prirodnim i ona nadomješta Milost u kršćanskom teatru

Kad vidimo Violaine kako se pojavljuje »otprilike u odjeći redovnica Montsanviergea, jedino bez manipula, u odjeći koju one nose u koru, dalmatiku đakona, za koju one imaju povlasticu nositi ju, nešto svećenikovo, one same hostije...«, (str. 83) autor jednim potezom u našem duhu čini prisutnim taj nevidljivi svijet koji ima snagu obraćati duše i izvoditi promjene u stvarnom životu. Pa i čudo, koje se u svjetovnom teatru ispravno smatra kao neki »Deus ex machina« ne izlazi u kršćanskom teatru iz zakona koji ravnaju akcijom. Jedina stvar koja je zamršena za kršćanskog dramaturga jest da akciju natapa u nadnaravnom. Claudel nije ništa bolje znao nego da u *L'Annonce faite à Marie* dadne liturgijsku osnovicu koja posjeduje onu izvanrednu sposobnost da nam nadnaravni svijet učini prisutnim, što znači onaj svijet koji, kako on misli, igra glavnu ulogu u sadašnjem životu. Pogledajmo dakle iz bližega to uplitanje nadnaravnoga u prirodne zakone i istaknimo dio koji pri tome ima Liturgija.

Na kraju trećeg čina u vrijeme *Božićnog Matutina* Mara zahtijeva od Violaine da joj uskrisi njezino mrtvo dijete. Kako se ona može usuditi tražiti nešto takvo? To je zato jer ona zna da je Violaine žrtva koja daje zadovoljštinu i duša joj je uronjena u kraljevstvo Milosti. Što se događa u tom svijetu tamo? Kakvi to plemeniti osjećaji ujedinjuju ta područja? Liturgija, njihovo vjerno zrcalo, kaže nam: »Danas nam s neba pravi mir siđe, danas je na cijelom svijetu s nebesa protekao med ... Danas nam je zasjao dan novoga otkupljenja, staroga popravka, vječnoga radovanja ... O velike li tajne i predivnog sakramenta gdje životinje vidješe Gospodina kako leži u jaslicama.«[4] Evo javljam vam veliku radost....[5]

---

[3] »Tu se nalazim pritisnut nekom tajnom draži;
I popuštam zanosu kakvo ne poznajem;
I pokretom kojeg ne mogu čuti;
Iz svojeg bijesa prelazim na revnost svojega zeta.
To je on, ne sumnjajte nimalo o tome, čija nevina krv
Za svojeg progonitelja moli svemogućega Boga;
Njegova ljubav, razlivena na cijelu obitelj
Vuče za sobom oca isto kao i kćer.« (*Polyeucte*, stihovi 1769–1776).

[4] Latinski original liturgijskog teksta: »Hodie nobis de coelo pax vera descendit, hodie per totum mundum melliflui facti sunt coeli ... Hodie illuxit nobis Dies redemptionis novae, reparationis antiquae, felicitatis aeternae... O magnum mysterium et admirabile sacramentum ut animalia viderint Dominum jacentem in praesepio ...«

[5] Navodimo samo nekoliko odgovora. Mara glasno čita sljedeće stranice Božićnog obreda: Prva, Četvrta i Sedma lekcija: Odgovori I., IV., VII., VIII. i sv. Luka 2, 1–14 (izvatci).

Ta neizmjerna radost koju nadahnjuje Liturgija, prouzrokovana rođenjem jednog Djeteta koje je u isto vrijeme i Spasitelj i apsolutni gospodar svega svemira, pruža Violainei prigodu da od Njega zamoli jednu vrlo jednostavnu stvar: uskrsnuće Marinog mrtvog djeteta. Molitva je uslišana, a mi osjećamo da se dogodilo nešto vrlo prirodno i ne sasvim neobično.

Čudo koje je u srednjovjekovnom teatru imalo važno mjesto, zahvaljujući upotrebi Liturgije, po Claudelu je ponovno oživjelo u suvremenoj drami. Po toj važnoj činjenici spasonosni utjecaj Liturgije na modernu literaturu čini se da je dosegao svoj vrhunac: Božićni prizor i u *L'Annonce faite à Marie* kruna je tog mnoštva književnih djela koja su imala korist od Liturgije. Dok ona tako drugdje – izuzevši Péguya – ima samo dekorativnu ulogu te samo naglašava pjesničke efekte u brojnim literarnim prizorima, kod Claudela je preuzela aktivnu ulogu u radnji same drame. Postala je oruđe kojim se služi Milost – kao nekom osobnošću da upotpuni dramatsku akciju i da novim svjetlom osvijetli razvijanje životnih snaga.

9. Claudel je pomoću Liturgije otkrio onaj nadnaravni svijet koji su njegovi prethodnici mogli samo naslutiti

Svoja razmatranja o Paulu Caludelu možemo sažeti tvrdnjom da je on za lirsku poeziju ono što je Huysmans bio za roman. On je lirski pjesnik u pravom smislu riječi koji nam u svojim pjesmama iznosi fragmente svoga duhovnog života. To su poleti k Bogu Stvoritelju čitavog svemira i Kristu euharistijskom kojega on često prima. Njegove mistične težnje ne čine se na prvi pogled odviše originalnima i to baš zbog toga što je Claudel usvojio liturgijski govor u tolikoj mjeri da mu bez prestanka pod pero dolaze molitve i evanđeoske riječi, stihovi Himana i Psalama.[6] »Rimovani redak koji on toliko voli isto tako podsjeća na neke tekstove srednjega vijeka.« (Vallery–Radot, str. 255)

Misa mu pruža čitav jedan životni program i pokazuje mu sredstva koja bi mogla obnoviti cijelo čovječanstvo. Obrednik *Pontifikal* (*De Be-*

[6] Pjevajući liturgijskim zanosom duhovnu tugu on spontano navodi stihove psalma: »Spasi ju od pogibeljne smrti i od Ralja Zvijeri« (*Corona*, str. 118). Stoga u opisnim pjesmama kao što je ona pod naslovom *Strassbourg* (*isto*, str. 130), on komentira kao što je to radio Huysmans, značenje arhitekture koristeći stih slavnog himna Tantum ergo: «*Stari zakon žrtvi novoj nek se sada ukloni (Et antiquum documentum novo cedat ritui)* .«Claudel je često nerazumljiv za one koji nisu dobro upućeni u Liturgiju. Tako se on zadovoljava da u »Memento pour le Samedi Soir« *(Memento za subotnju večer)* (*isto*, str. 200) spomene samo nekoliko liturgijskih odlomaka, a čitatelj mora uz pomoć asocijacija misli i osjećaja oživjeti u svojoj duši čitav jedan psihološki krajolik.

nedictione et C*onsecratione virginum*) nadahnjuje misterij *L'Annonce faite à Marie,* a Liturgija tu preuzima aktivnu ulogu navodeći nas da osjećamo prisutnost nadnaravnog svijeta i služi kao oruđe djelovanju Milosti. Tom je činjenicom veličanstveno okrunjen niz djela koja smo analizirali tijekom našega studija.

Paul Claudel jednim je genijalnim potezom pronašao ono što su jedva i naslućivali razni Chateaubriandi, Hugoi, Barbey D'Aurevillyi i Baudelairei. Stavio nam je na dohvat ruke u kršćanskoj umjetnosti taj tajanstveni svijet, koji je izazivao samo osjećaje straha i nesigurnosti kod onih koji nisu pravo shvaćali njegov istinski sadržaj. Upotrebom Liturgije pokazao je da »fatum« nije jedina izvanzemaljska stvarnost; da stvarnosti koje obično označujemo riječima »tajanstvene sile« jer nemamo točnijeg izraza nisu tako jednostavne kako se čini na prvi pogled. Claudel je pokazao uvodeći Liturgiju u područje svoje umjetnosti da te »tajanstvene sile« obuhvaćaju veliki svijet do tada gotovo neistraženih različitosti i bogatstava. Uzročnost veličanstvenih i predivnih zakona tog svijeta nije ništa manje istinita i manje stvarna, iako se često čini da ti zakoni lebde pod nekim jedva prozirnim velom.

APOLOGETI

XXIII. POGLAVLJE

LOUIS VEUILLOT

1813. – 1883.

1. Definicija skupine apologeta na čijem se popisu nalazi Louis Veuillot – 2. Liturgija mu služi u isto vrijeme kao oružje za borbu protiv svojih protivnika i da brani politiku Svete Stolice, nadalje on poznaje djelovanje Dom Guérangera i prilagođava svoj stil prema zahtjevima publike svoga doba – 3. Umjetnost gregorijanskog pjevanja pribavlja mu argumente protiv protestantizma jer će narodi koji njeguju gregorijansko pjevanje stvoriti velika djela budući da pripadaju univerzalnoj obitelji – 4. Veuillot žali što su mnogi prosvijetljeni ljudi prave neznalice obzirom na poznavanje Liturgije kao što je Goetheov Faust *i Mozartov* Don Juan *– 5. Svaka Misa jedno je umjetničko remek-djelo te Rimska liturgija zadovoljava čovjekove intelektualne i umjetničke težnje – 6. Sam je Brevijar protuteža utjecaju »biblioteka, akademija i novina« – 7. Tekst za svetkovinu Sv. Petra i Pavla razotkriva motive Papina političkog djelovanja – 8. Opisi obreda i liturgijska razmatranja u* Le Parfum de Rome *– 9. Veuillot protestira protiv uvođenja teatralne glazbe u katolička svetišta u čemu je Huysmansov istinski preteča te ustanovljuje da je Liturgija carica slikarstva; ističe ljepotu kitica* O felix Roma *i navodi liturgijske uspomene u svome stilu – 10. Njegovo liturgijsko znanje i potom Zaključak*

* * *

1. Definicija skupine apologeta na čijem se popisu nalazi Louis Veuillot

Nakon što smo proučili cijelo mnoštvo istinskih apostola Liturgije pristupit ćemo s Louisom Veuillotom nizu književnika koji su se njome poslužili poput J. de Maistrea da dokažu uvjerenja kojima su posvetili svoj život. U očima *apologeta,* koji je opći naziv pod kojim smo svrstali sve te pisce a Louis Veuillot jedan je od njih, liturgija je prije svega vrlo pogodno oruđe *za obranu ili za dokazivanje određenog stava.*

2. Liturgija mu služi u isto vrijeme kao oružje za borbu protiv svojih protivnika i da brani politiku Svete Stolice, nadalje on poznaje djelovanje Dom Guérangera i prilagođava svoj stil prema zahtjevima publike svoga doba

Taj »opasni pobjednik«, »taj posljednji pisac pamfleta«, kojemu »protivnici .. za sve njegove nauke danas odaju priznanje...«, kao što kaže Strowski,[11] upotrebljava Liturgiju u isto vrijeme da pobijedi slobodne mislioce i da analizira politiku papa svoga doba. Prije nego što se duže zadržimo na načinu na koji se on služi Liturgijom, pogledajmo izbliza što je Louis Veuillot općenito znao o službenoj molitvi Crkve.

Nije čudno što je on možda bolje nego bilo koji pisac njegova vremena poznavao obnoviteljsko djelovanje Dom Guérangera. U više navrata boravio je u Solesmesu te kao odani prijatelj pratio je s velikim zanimanjem djelovanje slavnog redovnika benediktinca.[2] Slavnoj je opatiji čak posvetio jedan od najzanimljivijih odlomaka u *Ça et la* (Tu i tamo).[3] Obzirom na naše proučavanje čini nam se najpogodnije da istaknemo sve što ima zanimljiva u njegovoj knjizi *Le Parfum de Rome* (*Miris Rima, 1862.*), napisanoj u doba kada među francuskim piscima gotovo nijedan nije imao točnog znanja o liturgijskoj umjetnosti (izuzevši učenjake kao što je Montalembert, Ozanam...)

L. Veuillot se dakle služi svojim zavidnim novinarskim talentom da dokaže istinitost katolicizma kojega je prigrlio 1838. za vrijeme boravka u Rimu i da proširi svoje vlastito liturgijsko znanje koje je, s obzirom na razdoblje u kojem ga je stekao, bilo dosta opsežno.

Da bi kao novinar prilagodio svoj način govora zahtjevima publike svoga doba uljepšavajući ga znanstvenim izrazima, jer to je razdoblje u kojem je dozrela Renanova *L'Avenir de la Science* (*Budućnost znanosti*), on se veoma trudi svojim čitateljima učiniti divote katoličkog bogoštovlja prihvatljivima. Evo oštroumne usporedbe koju on postavlja obzirom na *Angélus* (*Pozdrav Gospin*) koji nas podsjeća na usporedbu koju je već bio postavio Chateaubriand:

> »Žena i dijete ... načiniše znak križa ... Čuli su Angelus i mole. Poslušajte: to je *brzojavni jezik Crkve*, izumljen već odavna. – Što govori, upita Coquelet. Taj jezik govori nešto što je neizmjerno iznad vas i iznad svake ustanove.« *Taj blagozvučni brzojav* ispunjao je

---

[1] STROWSKI, *Tableau de la litterature francaise au XIXème siècle*, str. 352
[2] Vidi : *Le Parfum de Rome*, str. 155, 205/ II., 205/ I.
[3] DOM GUÉRANGER, *Par un moine de Solesmes*, str. 301

prostor, stavljajući ljude u vezu s njima samima i s Bogom, govoreći im o uzvišenim misterijima i svetim mislima...« (I., str. 34 –36)

3. Umjetnost gregorijanskog pjevanja pribavlja mu argumente protiv protestantizma jer će narodi koji njeguju gregorijansko pjevanje stvoriti velika djela, budući da pripadaju univerzalnoj obitelji

Izvanredna ljepota gregorijanskog pjevanja daje mu nepobitan dokaz o superiornosti katolicizma nad protestantizmom. Za vrijeme posjeta kolegiju Germanicum u Rimu on ovako razmišlja:

> »Mala crkva kolegija Germanicum... jedno je od svetišta u kojem se najbolje izvodi rimsko pjevanje... Luter je pjevao te božanske molitve na božanskom ritmu, ali se svega odrekao. I molitve i ritmove, sve je nadomjestio riječju. Ne samo vjera, nego i *sam instinkt za umjetnost osuđuje Lutera i traži da vrati poeziju koju je odstranio iz ljudskog srca.*« (II., str. 69 –70)

Louis Veuillot dovodi svoje izvode sve do tvrdnje da bi kršćanski narodi koji ne njeguju gregorijansko pjevanje – budući da su prekinuli veze jedinstva koje su ih vezale s Rimom i po tome sa svim generacijama ljudskoga roda – bili mogli stvoriti djela još veće vrijednosti da nisu potpuno napustili umjetnost gregorijanskog pjevanja. Obraćajući se tako na njemačke bogoslove upućuje im ove riječi:

> »Vaša Njemačka pjeva, ali ne više hvalospjev Bogu ›Svet, svet, svet, puna su nebesa i zemlja Tvoje slave‹. Oh, Nijemci, da ste znali taj hvalospjev, da su ga znali veliki izokrenuti umovi, da su ga znali Goethei, Hegeli, Fichtei... kakvim bi sjajem sjalo danas čelo Velike Njemačke i kakva bi žetva istinite slave napunila njezine učene ruke.« (II., str. 71)

Budući da gregorijansko pjevanje posjeduje moralizatorske kvalitete koje preobražavaju narode,[4] slavni novinar potiče mlade bogoslove da njeguju one iste melodije koje su uvijek slavnog Monikina sina do suza ganule pred više od petnaest stoljeća. (II., str. 72).[5]

---

[4] Taine, Baumann, Claudel i mnogi drugi pisci izrekli su isto mišljenje.

[5] Tako Veuillot uzdiže i slavi »Christus musicus« (II, str. 96) i njegovu Crkvu koja »je upila i ispunila poeziju Sinagoge kao što je Kristov zakon ispunio i upio Jahvin zakon«. (II., str. 19)

4. Veuillot žali što su mnogi prosvijetljeni ljudi pravi neznalice obzirom na poznavanje Liturgije kao što je Goetheov Faust *i Mozartov* Don Juan

U svojim raspravama o različitim temama Louis Veuillot izražava žalost da mnogi ljudi, među najslavnijima, bijahu pravi neznalice u liturgijskom pogledu:

> »A ipak se Goethe (dok je boravio u Rimu) zaustavio pred grubim plaštem. Pravi mu Rim nije bio poznat. Udisao je njegov miris, ali na način onih neupućenih svjetovnjaka koji ulijeću u naše hramove: očarani su, ali ne znaju da su *himni i sveta odjeća i oblaci tamjana zapravo molitve.*« (I., str. 14)

Veuillot ipak zna da je Goethe bio daleko od toga da bi bio potpuni neznalica na području Liturgije. Izostavljajući slavni prizor *Fausta* u kojem Margareta sluša prijeteće melodije *Dies irae*, on aludira samo na onaj prizor u momentu kada se Faust priprema izvršiti samoubojstvo:

> »Kako veličanstveno Faust lomi načelo moderne zablude, slobodu savjesti, nedostojnu igračku misaonog bića. Kako on drhti, kako plače *na zvuk zvona katoličkog Uskrsa.*« (II.,str. 268 –269)

Ipak odaje priznanje Mozartu i nekim drugim umjetnicima što su cijenili Liturgiju:

> »Mozart prima (tekst za *Don Juana*) od nekoga plitkog libretista, nekoga sramotnog tipa koji je zaglibio u blatu, daleko izvan dosega božanskog milosrđa. *Ali slušajući melodije svete Crkve jednim pogledom svoga golubinjega oka preobrazi tu iskušanu put...*« (II., str. 268 –269)

5. Svaka Misa je jedno umjetničko remek-djelo te Rimska liturgija zadovoljava čovjekove intelektualne i umjetničke težnje

Ono što će nekoliko godina kasnije Huysmans dokazati s cijelim nizom primjera iz Liturgijske godine slavni novinar kaže globalno (zaustavljajući se s više pojedinosti samo na svetkovini prvaka apostolskih):

> »*Svaki blagdan Crkve jest jedna pjesma*, u isto vrijeme ozbiljna i puna tihe radosti. Vjera, Ufanje i Ljubav jedno za drugim uzimaju pri tome riječ. Cijela svetkovina sveca pripovijeda život junaka, njegove patnje i njegovu slavu.« (II., str. 244)

Što se tiče općenito bogoštovlja L. Veuillot ne nalazi dosta izraza da ga slavi. Po njegovu mišljenju obredi tumače misterije dogmi, potpuno

zadovoljavaju ljudsku dušu i daju više mjesta osjećaju lijepoga nego ikakvo drugo bogoštovlje izvan katolicizma:

> »On vidi bogoštovlje čijoj raznolikosti, sjaju, dubini ništa nije ravno. To bogoštovlje zna čak i pred oči prenijeti veličanstvenim obredima sve misterije svoje dogme: zna ih, dakle, učiniti dostupnima svakom umu. (vidi Taine, bilješka 11) Ovo bogoštovlje zna izraziti u svom uzvišenom govoru najpromjenjivija stanja i najrazličitija raspoloženja duše: ono, dakle, zadovoljava dušu, svaku dušu, kao što zadovoljava duh, svaki duh. To bogoštovlje umjetnosti i osjećaju lijepoga daje doprinos kakav nisu primili ni od koje druge religije. Kao što je, dakle, zasebno zadovoljilo i duh i dušu, zadovoljava ih i ispunjava i kada su zajedno.« (I., str. 225)

6. Sam je Brevijar protuteža utjecaju »biblioteka, akademija i novina«

Obveza čitanja Časoslova ima u njegovim očima najsretnije učinke. Tako se prisiljava svećenstvo (to je njegovo mišljenje), da se napaja na tom nepresušnom izvoru iz kojega obilno izviru istina i ljepota.

> »Divna dalekovidnost Crkve koja želi da njezini svećenici uvijek u rukama imaju božansko Pismo da se neprestance napunjaju njegovom snagom; a mi vječno primamo u rosnim kapljicama mudrosti tu nauku neba! Manje se plašim mnoštva ljudi koji pišu. Kažem si da je Bog predvidio to preobilje. On je sastavio svoju knjigu, njegova Crkva ju komentira, istina će pobijediti biblioteke, akademije i novine. C*oelum et terra transibunt verba autem mea non transibunt.* (*Nebo će i zemlja proći, ali riječi moje ne, neće proći. Mt, 24,35)*« (II., str. 266)

7. Tekst za svetkovinu sv. Petra i Pavla razotkriva motive papina političkog djelovanja

Komentar službe Božje apostola Petra i Pavla gledana iz političkog kuta jest istinsko remek-djelo svoje vrste. Treba se podsjetiti kako bismo shvatili tu analizu da je Papa još bio u posjedu nezavisne države kad je L. Veuillot pisao svoj *Parfum de Rome*. Usprkos slobodnim misliocima koji su se trudili potkopati autoritet Svete Stolice šireći čudne glasine u isto vrijeme o tajnoj diplomaciji i o vođenju poslova Svete Stolice temeljenog na spletkama, Veuillot je došao na oštroumnu ideju da im pred oči stavi zbornik zakona po kojem se pape vode u svojim političkim odnosima:

»Želite li temeljito znati što Crkva misli o sebi? Želite li *osobno mišljenje pape* o opasnostima sadašnjosti, o prijetnjama budućnosti? *Meni su te tajne poznate*. Našao sam ih u jednoj ne baš rijetkoj knjizi, ali koju političari nikako ne čitaju, a još manje razumiju. Ta knjiga je ›Božanski časoslov‹ za nedjelje i svetkovine godine.[6] Mnogo knjiga iznose misao Crkve. A ova je najpouzdanija. Iz nje se vidi sve što Crkva moli od Boga otkako postoji, sve što će od njega uvijek moliti. Otvaram ju na blagdan apostola Petra i Pavla... Što će nam ostati za pogađati od tajni Crkve nakon što budemo upoznali njezinu molitvu? Blagdan svetih Apostola jest spomen na njihovu pobjedu, to jest na njihovo mučeništvo. *Mučeništvo i pobjeda za Crkvu to je ista riječ*, pa to prvo pojašnjenje može biti dostatno... Najljepša od svih drama posvećenih junacima kršćanstva je svetkovina Galilejskog ribara Šimuna Petra, oblikovana u svetosti od samoga Isusa, vrhovni prvosvećenik poslije Isusa, *namjesnik Isusov, apostol Isusov, mučenik Isusov*... dali su ga išibati, a on će propovijedati, krstiti, osnivati crkve ... I na koncu Crkva će izustiti ovu posljednju riječ: ›Danas je Šimun Petar uzdignut na vješala Križa: *Aleluja*. Danas je onaj koji drži ključeve neba otišao pun radosti Isusu Kristu...!‹«

»Eto vam tajne Crkve, osobnoga papinog mišljenja usred nestalnosti vremena. Govorim o sutrašnjici kao i o današnjici, o vladajućem Papi kao i o budućim papama kao i o prošlim papama. Oni koji žele upoznati političke tajne Crkve neka uzmu u ruke crkvenu knjigu: već odavno su sve tajne tu položene. Neka njezini protivnici kao mala djeca čitaju i trude se razumjeti!«

»Papa uvijek zna što Židovi žele[7] i što Herod želi i što Neron želi. Imao je vremena to naučiti! Koliko li se puta vidio zarobljenim? Koliko li puta na vješalima? On nema ni srebra ni zlata da potkupi svoje tamničare, ni mača da se bori protiv njih. Ali: *Tu es Petrus*. To ima...« (II., str. 241 –247)

8. *Opisi obreda i liturgijska razmatranja u* Le Parfum de Rome

Izvadci iz poglavlja pod naslovom *Le Secret de Rome* (*Tajna Rima*) koje smo upravo naveli dostatno označuju način Louisa Veuillota. On se služi Liturgijom kao svakim drugim oružjem da rani i svog protivnika. Nije nam zadaća suditi je li u tom uspio; zadovoljimo se kazivanjem da je njegova ideja jedna od najoštroumnijih. Copée će nekoliko godina kasnije

[6] Radi se o nepotpunom Misalu.
[7] Ono o čemu govore Djela Apostolska (12, 1-11)

upotrijebiti isti način: on će, kao što je to učinio Veuillot za svoje političko shvaćanje, potkrijepiti svoje demokratske doktrine primjerima i poukama izvađenima iz Liturgije.

Tako smo osvijetlili sva izrazita lica liturgijskog shvaćanja kod ovoga pisca. Prešutjeli smo brojne i bogate opise obreda koje posvuda susrećemo listajući njegovo djelo. (II., str. 369 etc.) Njegova nas liturgijska razmatranja još više zanimaju jer se Louis Veuillot često zaustavlja na nekom kratkom stihu poput Ernesta Helloa, okrećući ga sa svih strana s namjerom da mu iscrpi sav sadržaj. Ta razmatranja ne ulaze u predmet našeg proučavanja. Ne samo jer bi ih mogao napisati bilo koji drugi pisac, nego također jer nam ne otkrivaju onu čudesnu originalnost toga silovitog borca koja je jedina važna za povjesničara književnosti.[8]

9. Veuillot protestira protiv uvođenja teatralne glazbe u katolička svetišta u čemu je Huysmansov istinski preteča te ustanovljuje da je Liturgija carica slikarstva; ističe ljepotu kitica O felix Roma *i navodi liturgijske uspomene u svome stilu*

Obzirom na vrlo istančani ukus ovog novinara, ne treba nas čuditi što je on oštro napadao sve koji su crkvu pretvarali u teatar. U tom se javlja kao pravi preteča Huysmansa:

> »Loš ukus ohrabruje ona dosadna djela kao što čini da trijumfira glupa literatura ›Marijina mjeseca‹ i sva ona kukavna pobožnost koja slavi Blaženu Djevicu lažnom teologijom, lažnim cvijećem, lažnim melodijama i lažnim stihovima.« (I., str. 237)
>
> »Ali sa svojom glazbom [Rimljani...] često su mi iskrivili misu. One fuge, one rulade, oni trileri remete nadahnute riječi... Molitva ne govori, niti ide naprijed: ona lebdi i pjeva. Od te nesretne glazbe molitva poskakuje i deklamira.« (II., str. 65)

Glazbena ljepota i sjaj boja u bogoštovlju izaziva užitak kod Louisa Veuillota:

> »U isto vrijeme kada se prisjećamo povijesnog događaja, zbor čas pjeva božanske psalme u kojima se izriče vjera i ljubav koji ispunjaju dušu apostola, čas ponavlja obećanja Isusa Krista.« (II., str. 244)
>
> »Što se tiče opisivanja svečanosti bio bi potreban kist, ali kist bi bio prisiljen ispustiti bitno, ono neizrecivo zračenje kojim ljubav

[8] Vidi : *Iustus ut palma florebit*, II, str. 50

kruni ljepotu. Zlato, grimiz i drago kamenje od sunca ne dobiva toliki sjaj.« (I., str. 323)[9]

Njegovo je mišljenje da Liturgija napokon zadovoljava lirske težnje ljudskog srca:

»Neki redovnik stane pjevati himan one slavne i čarobne Elpis, sastavljen prije trinaest stotina godina kad je opazio prve kupole rimske:

›O sretni Rime štono te posvetila
prvaka ovih dvaju krv preslavna.
U grimizu se njihovu rumeneći,
ljepote svijeta svega sam nadilaziš.« (I., str. 75)*10*

Zato je posve prirodno što se kod njega može naći veliki broj odlomaka čiji stil sadržava liturgijske aluzije.[11]

10. Njegovo liturgijsko znanje i potom Zaključak

Ukratko, Louis Veuillot bio je novinar s vrlo širokim liturgijskim znanjem imajući u vidu razdoblje u kojem je pisao svoja djela.[12] Njegova se izvornost sastoji u tome što se u novinarskim polemikama služio Liturgijom i što je pokazao da se u njoj mogu naći sve pokretne snage kršćaninova djelovanja, čak i one koje ravnaju diplomatske odnose Svete Stolice.

---

[9] Usporedi: BALZAC, *Le Curé de village*, str. 313

[10] Latinski original:
»O felix Roma quae tantorum Principum
Es purpurata pretiose sanguine
Non laude tua, sed ipsorum meritis
Excellis omnem mundi pulchritudine.«

[11] II, str. 38: »Jaganjac koji pase među ljiljanima« aluzija je na himan *Jesu corona virginum qui pergis inter lilia*, I., str. 325 i II., str. 98 itd.

[12] Njegovo znanje obuhvaća čak i povijest Liturgije. On govori o starim hodočašćima (I., str. 23), o liturgijskoj reformi Karla Velikoga (II., str. 110, 116 i 118), o važnosti koju je Liturgija imala u starom kršćanstvu (II., str. 155) i o ulozi koju je igrala na kraljevskim dvorovima (I., str. 113). Želio je da ljudi oponašaju prve kršćane: »Tu smo imali jednu sliku onih vremena kad se čitav puk razumnim srcem udruživao u svetim radnjama bogoštovlja, pjevajući molitve kao pjesmu uspavanku ili domoljubnu.« (II., str. 372. Vidi bilješku 17)
Louis Veuillot donosi često čitave odlomke izvađene iz Časoslova i pojašnjava suvremeno stanje pri svjetlu misli sadržanih u toj crkvenoj knjizi. Tako on kliče nakon što je naveo život sv. Marcela: »Eto Pape prvih vremena i Pape svih vremena i eto svega apostolskog života« (I., str. 90, 161). Njegovo znanje s vremena na vrijeme daleko nadilazi uobičajenu mjeru tako da često dolazi k onima koji nisu dosta upućeni u liturgijske znanosti te su često u neprilici gdje potražiti himne, lekcije ili druge tekstove koje navodi glasoviti novinar.« (I., str. 178; II. str. 159-165 itd.)

XXIV. POGLAVLJE

ERNEST HELLO

1828. – 1895.

1. Ernest Hello poput J. De Maistrea od Liturgije čini predmet svojih filozofskih razmišljanja a Physionomies des Saints *nadovezuju se na sanktoralni krug – 2. Liturgija mu otkriva jednu od najbitnijih karakteristika Crkve: mir – 3. Svojstvo je njegovih razmatranja da su u isto vrijeme podrobna i pronicljiva*

* * *

1. Ernest Hello poput J. De Maistrea od Liturgije čini predmet svojih filozofskih razmišljanja a Physionomies des Saints *nadovezuju se na sanktoralni krug*

Ponajprije novinar kao Louis Veuillot, zatim filozof s nekom vrstom »vrtoglavog uspona i prosvijetljenosti genija«[1] Ernest Hello načinio je od Liturgije, poput J. De Maistrea, predmet svojih filozofskih razmatranja.[2] Dok mu sanktoralni krug pruža materiju za njegovu knjigu naslovljenu *Physionomies des Saints (Fizionomije svetaca)* njegova knjiga *Paroles de Dieu (Riječi Božje)* nalikuje na psalme. (Strowski, *isto*)

2. Liturgija mu otkriva jednu od najbitnijih karakteristika Crkve: mir

Razmatranja ovoga religioznog filozofa odnose se u velikom broju slučajeva na karakter Crkve. Da bi našao točne obavijesti o stavu Crkve kroz ljudske generacije, on ne zna bolje učiniti nego uteći se Liturgiji. Pritom postupa kao Louis Veuillot s tom razlikom da je radoznalost Veuillota političkog reda, dok Hello iz nje crpi filozofske obavijesti. Evo dakle do kakvih zaključaka dolazi ovaj mislilac:

---

[1] STROWSKI, *La Vie catholique dans la France contemporaine (Katolički život u suvremenoj Francuskoj)*, str. 401

[2] »Usporedi Davidov karakter i sveobuhvatnost. Ona govori u njemu i izražava redoslijedom sve osjećaje čovjeka.« *Paroles de Dieu*, str. 186; *Les soirées de St. Petersbourgh*, str. 55–77; TAINE, *Phylosophie de l'Art* (II., str. 266).

»Jedna je od značajki Katoličke Crkve njezin nepobjedivi mir. *Taj mir* nije hladnoća... Usred pucanja gromova i topova ona slavi nepobjedivu slavu Mirotvoraca, *a slavi je pjevajući:* Planine svijeta mogu se srušiti jedna na drugu. Ako li je danas svetkovina male pastirice, svete Germaine, na primjer, *ona će slaviti tu malu pastiricu* nepomućenim mirom koji joj dolazi od Vječnosti. *Koliku god buku činili oko nje narodi i kraljevi, ona neće zaboraviti nijednoga od svojih siromaha, nijednoga od svojih prosjaka, nijednoga od svojih mučenika.* Dok grmi grmljavina, ona će se vratiti tijekom stoljeća da slavi besmrtnu slavu neke djevojke nepoznate za života, a umrle pred više od tisuću godina.

Uzalud se svijet ruši. Crkva svoje dane broji svojim svetkovinama. Neće zaboraviti nijednoga svog starca, nijednoga svog djeteta, ni jedne svoje djevice, nijednog svoga pustinjaka. Vi je proklinjete. Ona pjeva. Ništa neće uspavati i ništa neće uplašiti njezino neizrecivo sjećanje.« (*Physionomies des Saints*, str. IX.-X.)

3. Svojstvo njegovih razmatranja je da su u isto vrijeme podrobna i pronicljiva.

Ciklus crkvene godine budi u njemu filozofska razmišljanja potpuno općenita. U drugim njegovim djelima vidimo da se Hello više zaustavlja na samim tekstovima. Okrećući ih sa svih strana trudi se da iz njih izvuče njihov smisao. Obzirom da te analize, uostalom vrlo lijepe, ne spadaju strogo u područje književnosti, navest ćemo iz njih samo jedan primjer:

»Ta slavna Jeremijina tužaljka crpi u ponavljanju istog plača jedinstveno svečano dostojanstvo. Te preobilne suze nalikuju na Ocean. More i nebo dodiruju se na horizontu da se stope. Poput oceanskih voda Jeremijine suze mogu ispuniti poglede, a da ih ne umore. Moglo bi se povjerovati da ta velika površina duboke vode stvara svojom veličinom dosadu. Zbiva se baš suprotno. Oceanske vode i Jeremijine suze imaju tajnu pomlađivanja poput orlovih krila, a njihova druga mladost dolazi iz njihove dubine.

To je mladost koja izlazi iz bezdana, opijena solima i mirisima. A ti mirisi očvršćuju. Iz Jeremijinih tužaljki izlazi upravo nada jer one dolaze od Boga: postoje odbljesci Slave u dubini tih opustošenja.« (*Paroles de Dieu*, str. 252–253)

To je ta vrsta prodornog i dubokog razmatranja u kojem je uživao L. Bloy (*Femme pauvre*, str. 377–388) i koje E. Hellou dodjeljuje jedno od prvih mjesta među mističnim piscima XIX. stoljeća.[3]

[3] P. GUILLOUX, (*Etudes*, 5. VIII. 1921.) navodi sljedeće odlomke iz *Paroles de Dieu* (str. 311; 319; 340):

»O suze, otajstveni izvori nepoznatih milosti, tajanstveni znakovi tajanstvenih blagoslova, što vam ih Gospodin koji vas je stvorio daje danas velikodušno svima onima koji vas žele, svima koji vas traže, svima za koje ste tražene, svima i muževima i ženama koji, znajući ili ne znajući, imaju potrebu za vama, o svete suze«.

Glasoviti kritičar nastavlja: »Ovo žarko preklinjanje navodi na pomisao o molitvi iz misala *Pro petitione lacrimarum*, u kojoj svećenik moli Boga da iz tvrdoće našega srca proključaju suze skrušenja.« Ne da bi se moglo tvrditi da je sveti tekst nadahnuo gore navedeni odlomak, no dovoljno je ustanoviti da se E. Hello često poput L. Merciera izražava u prirodno liturgijskom jeziku. Evo odlomka iz Misala na koji Guilloux aludira:

»Omnipotens et mitissime Deus, qui sitienti populo fontem viventis aquae de petra produxisti: educ de cordis nostri duritia lacrymas compunctionis; ut peccata nostra plangere valeamus, remissionemque eorum, te miserante, mereamur accipere... et produc de oculis nostris lacrymarum flumina, quibus debita flammarum incendia valeamus exstinguere... Gratiam Spiritus Sancti, Domine Deus, cordibus nostris clementer infunde quae nos gemitibus lacrymarum efficiat maculas nostrorum diluere peccatorum, atque optatae nobis, te largiente, indulgentiae praestet effectum.« (Vidi na primjer *Paroles de Dieu*, str. 127–134 o *De Profundis*)

XXV. POGLAVLJE

FRANÇOIS COPPÉE

1848. – 1908.

1. La Bonne Souffrance *Françoisa Coppéa – 2. Pokazuje se tankoćutan na poeziju bogoštovlja već i prije obraćenja, tu je njegovo oduševljenje za obrede Pepelnice i pokazuje se kako Liturgija proizvodi spasonosne promjene u duhovnom životu ljudi – 3. Ona je sposobna izvoditi obraćenja – 4.* Démocratisme liturgique *Françoisa Coppéa – 5. Zaključak*

* * *

1. La Bonne Souffrance *Françoisa Coppéa*

François Coppée ostavio nam je u svojoj *Bonne Souffrance (Dobra bol, 1898.)* nekoliko zapisa koji se istovremeno odnose na njegov osobni život i na njegovo obraćenje. Izvadit ćemo odlomke u kojima se ta liturgijska shvaćanja pojavljuju u potpunosti, a ostavit ćemo po strani ostala djela koja ne obuhvaćaju gotovo ništa zanimljiva gledano iz liturgijskog kuta.

2. Pokazuje se tankoćutan na poeziju bogoštovlja već i prije obraćenja, tu je njegovo oduševljenje za obrede Pepelnice i pokazuje se kako Liturgija proizvodi spasonosne promjene u duhovnom životu ljudi

Dobri akademik iz ulice Oudinot volio je Liturgiju još i prije svoga obraćenja. Ta činjenica odaje da on pripada Francuzima stara kova kod kojih je ljubav prema ljepotama bogoštovlja bila urođena: »Uvijek su me obredi bogoštovlja potresli svojim istinskim karakterom starine, svojim skladnim sjajem, svojom svečanom i prodornom poezijom.« (str. 71)

Budući da je bio prijatelj puka, njegova liturgijska razmatranja bit će napisana u stilu pristupačnom najjednostavnijem čitatelju. O ganutljivom obredu Pepelnice Coppée nam kaže sljedeće:

> »Obred zadivljujućeg simbolizma, kao uostalom svi obredi Crkve. Nije mu samo cilj da nas podsjeti da je život kratak, smrt blizu i da ono malo što će ostati od nas, pa bili mi glasoviti osvajači i moćni carevi, poslužit će možda jednoga dana da začepi pukotinu u nekom zidu ili rupu na nekoj bačvi, ipak je ta otrcana istina uvijek ko-

risna da je ponovimo i spasonosna da je razmatramo. Pepeo posut po glavi kršćanina ima drugo značenje.«

Coppée zatim svojim pučkim načinom pokazuje ono što su Claudel i toliko drugih pisaca učinili ukočenijim stilom, a to je da Liturgija posjeduje neusporedive obnoviteljske sposobnosti. Pepeo preporučuje čovjeku, nastavlja on,

»*da bude ponizan*, kad misli na zaslugu koju može imati, na neko vrlo ugledno mjesto koje ima u svijetu, na dobra djela koja je mogao učiniti. *Pepeo mu zapovijeda također da popravi zlo* koje je počinio, ili, u najmanju ruku ako je grijeh nepopravljiv, da ga gorko okajava i to svim silama svoje duše.«Jedan duboki smisao proizlazi također »iz tog obreda pepeljenja, koji podsjeća čovjeka da mu smrt prijeti bez prestanka i da se mora često preispitivati i suditi, ponizno, strogo, u duhu pokore i zadovoljštine.« (str. 213)

Osim toga, Liturgija preobražava način života puka, a prije svega način života i vladanje siromašnih slojeva Pariza:

»Moglo se pogoditi da se sirota djevojka *obukla što je bolje mogla* samo iz pristojnosti prema dobrom Bogu jer je nedjelja i *ona je išla na misu*.« (str. 134)

3. Ona je sposobna izvoditi obraćenja

Coppée se zatim pridružuje onoj skupini pisaca koji su otkrivali intimne odnose Liturgije i obraćenja. On je tomu još dodao jednu tanku demokratsku glazuru koja njegovu razmatranju daje pečat originalnosti:

»U jednu pučku četvrt, u jednu crkvu u predgrađu, na jednu od onih ranih misa na kojima se susreću samo vrlo siromašni ljudi, htio bih povesti jednog današnjeg čovjeka, jednog nevjernika, da tu vidi pepeljenje... pa da osjeti iskrenu ljubav puka. Gledatelj bi bio ganut. Gledajući kako se po čelu prosiplje taj prah, koji prema Hamletovoj riječi možda sadržava jedan atom Aleksandra i Cezara, i predstavlja u neku ruku sliku tolikih uništenih civilizacija, tolikih iščezlih naroda, sjetio bi se da je povijest samo dugi krik boli, a da se posvuda i uvijek sudbina slabih i malenih jedva mogla podnositi i da oni nikada nisu pronašli boljeg olakšanja svojih patnji nego podižući svoje oči k nebu. U toj religioznoj atmosferi, pred tim jadnim ljudima u molitvi, *nevjernik ... bi uzvjerovao* u Isusa Krista...« (str. 217)

Premda nam se taj optimizam u pogledu Liturgije čini nešto malo pretjeran, sama činjenica da su se mogle otkriti veze između molitve Crkve i obraćenja vrlo je važna za proučavanje koje obavljamo. U tome prepoznajemo isti kompleks ideja koje su nas zanimale u slučaju Lancelota i Lesagea kao i prigodom naše analize Huysmansa i R. Vallery–Radota.

4. Démocratisme liturgique *Françoisa Coppéea*

Da završimo: trebamo istaknuti liturgijski demokratizam Françoisa Coppéa. Ovaj simpatični pisac divi se svečanom slavljenju obreda ove Crkve koja se ne brine je li joj pristupa siromah ili bogataš. Liturgija je, kako on sudi, dakle velika i istinska škola jednakosti, dok je »demokratizam« demagoga često samo prikriveno licemjerstvo:

> »To je za siromašne«, kaže Coppée, » *da se služba Božja slavi punim sjajem*, svećenik i dva đakona, obučeni u bogati ornat, pred oltarom izvode obredne pokrete, glasovi pjevača i korske djece dižu pod zvučni svod veličanstvene pjesme liturgije, velike orgulje se pokreću, čas grme, plaču, sanjaju, uzdišu, a molitva i ushićenje pljušti širokim valovima po svim tim sagnutim glavama... I ove nedjelje Crkva nije s manje veličanstvenosti razvijala svoje obrede; *jer ona je, ma što god da drugi kažu, velika škola jednakosti*. Kada prima nekoga siromašnog rođaka, *onaj surovi demokrat*, koji sanja o tome da sve stavi na istu razinu *ne pali ipak luster* u salonu i ne silazi u podrum po košaru starih butelja. *Kršćanski svećenik prima uvijek vjernike, ma kako god bili neznatni, u svoj raskoši kojom raspolaže kao preljubljenu braću*.« (str. 130–132)

5. Zaključak

Iz svih tih navedenih činjenica proizlazi da se liturgijsko shvaćanje Françoisa Coppéa ne razlikuje u mnogim točkama od shvaćanja jednostavnog čovjeka iz puka. To shvaćanje ograničeno je na minimum; on se oduševljava religioznim obredima koje svaki Parižanin može poznavati.[1] Kao što Huysmans voli Liturgiju kao umjetnik jer ona odgovara najuzvišenijim zahtjevima Umjetnosti, tako Coppée nju slavi zbog njezina

[1] Zato on u svom *Bonne souffrance (Dobra patnja)* govori o onom ganutljivom obredu *odlaska misionara iz rue du Bac*, koja još i danas privlači veliki broj Parižana. (str. 97)

demokratskog sadržaja.[2] Svaki pisac u njoj nalazi nešto što pokreće najosobnije i najdublje žice njegova vlastitog bića. Liturgija je dakle sva za sve.

[2] Premda je poslije svoga obraćenja bio oduševljen Huysmansovim opisom »tihe mise u kripti« (*La Cathédrale*, str. 229) i premda je bio upoznat s liturgijskim raspoloženjem u intelektualnim sredinama – nije li sam stanovao nekoliko koraka daleko od ulice Monsieur? – ipak je bio jednostavan čovjek puka. On se tuži (god. 1897.) što su velike mise još uvijek slabo posjećene: »U većini pariških crkava, osim na dane velikih svetkovina, ima malo svijeta na velikoj misi. Ona se služi dosta rano ujutro, a Parižani ustaju kasno, traje dugo, a Parižani su vrlo zaposleni.« (str. 129)
Vidi još: COPPÉE, *Poèmes modernes* (1869.); *La Bénédiction*, gdje se romantičko shvaćanje Liturgije vrlo ističe (WALCH, I., str. 334-337)

XXVI. POGLAVLJE

EMILE ZOLA

1840. – 1902.

1. Usporedba ustanovljena između opisa Posljednje pomasti u romanu Rome *Emila Zole i istog obreda spomenutog u* La Nouvelle Héloise od *Rousseaua pokazuje nam da je vođa naturalističke škole bio sposoban uživati u sjaju bogoštovlja – 2. Romani* Lourdes i Rome *od kojih posljednji ima za nas više važnosti – 3. Raznolikost liturgijskih tema koje Zola spominje nije baš odviše bogata jer on poznaje samo simboličko značenje određenih obreda, ali njegova dokumentacija nije tako savjesna kao Flaubertova; opis jedne Posljednje pomasti – 4. Njegovi liturgijski opisi u isto vrijeme dokazuju njegovu latinsku kulturu i njegova filozofska uvjerenja – 5. Zolin zanos umjetničkog oduševljenja obzirom na veličanstvene obrede u Lurdu te ustanovljuje da oni odgovaraju potrebama čovječanstva koje trpi u duši i tijelu; on je savršen majstor u umjetnosti opisivanja mnoštva koje moli i ogromnih obreda – 6. Veličanstvenost mise koju je slavio papa u bazilici svetog Petra u Rimu – 7. Njegova filozofska shvaćanja nameću mu i protiv njegove volje antipatiju prema obredima bogoštovlja, a Liturgija mu služi kao oruđe da napadne katolicizam i da otrgne jednoga katoličkog svećenika od vjere – 8. Lurd je, prema njegovom mišljenju, središte jedne »nezaboravne idolatrije«, a Rim točka svijeta gdje se«poganski obredi« katolicizma još nisu prestali odvijati; on je u službu protukatoličke filozofije stavio svoj snažni talent slikara mnoštva u molitvi i velebnih obreda*

* * *

1. Usporedba ustanovljena između opisa Posljednje pomasti u romanu Rome *Emila Zole i istog obreda spomenutog u* La Nouvelle Héloise od *Rousseaua pokazuje nam da je vođa naturalističke škole bio sposoban uživati u sjaju bogoštovlja*

Mnogi će se čitatelji možda malo iznenaditi što smo svrstali Emila Zolu među »liturgijske pisce«. Njegovi žestoki napadaji protiv »nezaborav-

ne idolatrije« Lourdesa (*Rome*, str. 268) ili »licemjernih svečanosti« (*isto*, str. 282) Rima prije bi mogli biti pogodniji da nas navedu na uvjerenje da bi ga trebalo smatrati savršenim predstavnikom one skupine koju smo označili imenom »Protuliturgijski pisci«. Kada se netko strastveno protivi obredima bogoštovlja poput Zole, smatramo da odatle nipošto ne slijedi da bi on morao biti neprijateljski raspoložen prema izvanjskim manifestacijama religije. Treba samo usporediti opis Posljednje pomasti, kojeg nalazimo u knjizi jednoga istaknutog protivnika Liturgije (Rousseau, *Nouvelle Héloise*, str. 664), s analizom iste teme u romanu Emila Zole (*Rome*, str. 505). Dok autor *Nouvelle Héloise* u tom silno značajnom obredu vidi samo barbarsku lakrdiju koja čini da bolesnik na samrti sto puta umire »od straha, prije nego li ga dovrše«, Zola, naprotiv, govori o »bolnoj veličini prizora« i »o tragičnoj uzvišenosti koju je čini se obred ostavio«... Ovaj primjer, izabran između mnogih drugih, prisiljava nas da priznamo kako vođa naturalističke škole u Francuskoj ima prirodne predispozicije da uživa u svim ljepotama koje sadrže određeni religiozni obredi.

2. Romani Lourdes i Rome *od kojih posljednji ima za nas više važnosti*

Romani *Lourdes* i *Rome* (1894.) nesumnjivo su ona dva Zolina djela koja nam pružaju najviše važnih i karakterističnih dokaza. Međutim, dobro je pogoditi razlog koji nas tjera da malo više pozornosti posvetimo knjizi u kojoj on iznosi svoje rimske uspomene nego onoj u kojoj se on odlučio na opisivanje one značajne teme o kojoj smo raspravljali obzirom na *Foules de Lourdes* od Huysmansa. Grad Rim, to središte katoličke Liturgije, mora nas zanimati tim više što je on upravo ono mjesto gdje su se gregorijanske tradicije sačuvale čiste i primamljive kroz neprekinuti niz stoljeća,[1] te iste tradicije koje su dosta pridonijele liturgijskoj obnovi na čitavom svijetu, a posebno liturgijskoj obnovi francuske Crkve.

3. Raznolikost liturgijskih tema koje Zola spominje nije baš odviše bogata jer on poznaje samo simboličko značenje određenih obreda ali njegova dokumentacija nije tako savjesna kao Flaubertova; opis jedne Posljednje pomasti

Ako li samo jednim pogledom oka promotrimo oba romana *Lourdes* i *Rome*, ponajprije upada u oči mali broj liturgijskih tema koje tu otkrivamo. Osim himni na francuskom jeziku, pa pjesme *Ave Maris stella* (*Lourdes*, I., str. 1), *Magnificat* (*isto*, II., str. 164), *Lauda Sion* i različitih opisa procesija (*isto*, I., str. 283–302) Zola nam često stavlja pred oči

[1] Usporedi L. VEUILLOT, poglavlje XXIII., III.

obred *Posljednje pomasti* (*isto*, I., str. 64)[2] i odvažuje se napokon opisati jednu tihu misu koju je služio sam papa u bazilici sv. Petra.

Taj kratki popis uobičajenih motiva koje smo upravo nabrojali navodi nas na misao da liturgijsko znanje Zole nije baš bilo jako široko.[3] Ipak, latinski tekstovi izvađeni iz Rituala već nam dokazuju da se on, kao i Flaubert, služi nekim liturgijskim priručnikom i da je bio u tijeku simboličkog značenja *Posljednje pomasti*:

> »Ne bijaše ni dviju svijeća, ni stolića pokrivena bijelim stolnjakom. Isto tako ni ministrant nije bio donio ni posudu s blagoslovljenom vodom ni škropilo; svećenik se morao zadovoljiti time da načini znak blagoslivljajući sobu i umirućega, izgovarajući riječi obrednika:
>
> – *Asperge ... dealbabor*.
>
> U dugoj drhtavici ... potresen bolnom veličinom prizora...
>
> Ne mogaše se zadržavati, izmolio je brzo Credo, poluglasno.
>
> – *Credo in unum Deum ...*
>
> – *Amen*, odgovori don Vigilio.
>
> Nakon molitava po obredniku ovaj zadnji mrmljao je litanije da se nebo smiluje bijednom čovjeku koji će se uskoro pojaviti pred Bogom ako mu neko Božje čudo ne udijeli milost. Tada, ne gubeći vremena da si opere prste, kardinal otvori kutijicu sa svetim uljem i ograničivši se na samo jedno pomazanje, kao što je dopušteno u hitnom slučaju, postavi vrhom srebrene igle samo jednu kap na osušena usta već izblijedjela od smrti:
>
> – *Ovim svetim pomazanjem i svojim preblagim milosrđem neka ti Gospodin oprosti štogod si sagriješila vidom, sluhom, mirisom, okusom i dodirom.* (*Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per visum, auditum, odoratum, gustum, tactum deliquisti*.)
>
> Ah! Kakvim gorućim srcem od radosti izgovori te pozive za oproštenjem da bi božansko milosrđe izbrisalo grijehe počinjene s pet osjetila, što su onih pet mjesta vječne napasti otvorenih na duši ... I zadnja molitva bi izrečena, svećenik se vrati u kapelicu, a s njim ministrant dok je zavladala strašna tišina... U sobi se međutim još ništa nije micalo pod pritiskom tragične veličajnosti koju je izgleda obred bio ostavio...« (*Rome*, 504–505. Vidi također *Lourdes* I., str. 64).

Ako Zola ne prenosi sveti tekst onako točno i doslovno kako to čini Flaubert ne možemo mu prigovoriti obzirom da on nikada nije ni pomi-

---

[2] Vidi *Le Rêve*, str. 70–74 (Ed. Flammarion)

[3] *Isto*, str. 18–19 gdje Zola daje dokaz očitog neznanja što se tiče liturgijskih boja.

šljao dati estetsku analizu spomenutog obreda. Potpuno nam je uspio dati jedan »isječak života«, a to je uistinu i namjeravao učiniti.

4. Njegovi liturgijski opisi u isto vrijeme dokazuju njegovu latinsku kulturu i njegova filozofska uvjerenja

Budući da se Zola neprestano ponosio time da su njegova djela tek vjerna reprodukcija ljudskoga života gledan kroz njegov vlastiti temperament, naš zadatak postaje zamršeniji nego što smo prije bili pretpostavili.

Tvrdeći otvoreno da je Katolička crkva najodvratnija ustanova koju podnosi ljudski rod suvremenog doba nije ništa čudno što liturgijski opisi kod Zole odaju njegove vlastite osjećaje gnušanja i odbojnosti. S druge strane duša ovoga pisca nadarena snažnim talentom bila je u isto vrijeme odviše prožeta latinskom kulturom i vrlo osjetljiva prema izražajima ljepote da bi uspio potpuno ugušiti sve usklike oduševljenja obzirom na Liturgiju.

Odlomci u kojima vlastita Zolina uvjerenja ne izlaze na svjetlo vrlo su dakle rijetki u cjelokupnom njegovu stvaralaštvu.[4] Većina među njima spontano otkriva divljenje snažna romanopisca prema veličanstvenim obredima pa bilo da ih obavljaju »priprosti duhom« (*Lourdes*, I., str. 12) ili predstavnici najrazmetljivije raskoši, malo je važno. Na nama je, dakle, da istaknemo mjesta u kojima njegovi osjećaji divljenja najočitije dolaze do izražaja.

5. Zolin zanos umjetničkog oduševljenja obzirom na veličanstvene obrede u Lurdu te ustanovljuje da oni odgovaraju potrebama čovječanstva koje trpi u duši i tijelu; on je savršen majstor u umjetnosti opisivanja mnoštva koje moli i ogromnih obreda

Procesija sa svijećama u Lourdesu u njemu izaziva nepobitno umjetničko ushićenje te mu izaziva magično čaroban i nebeski zanosan dojam:

> »Mora da je tu bilo trideset tisuća osoba, a svijet je neprestano stizao, svi nošahu svijeću u ruci, bijaše trideset tisuća svijeća koje su se palile jedna po jedna, sve bliže i bliže...
>
> – O, Petre, *kako je lijepo!*, prošapta Marija, reklo bi se uskrsnuće poniznih, malenih jadnih duša, koje se bude i koje sjaju.
>
> – Prekrasno, prekrasno, ponavljao je gospodin de Guérsaint *u zanosu umjetničkog uživanja...*

[4] Evo ipak jedan primjer: »*Ave* su slijedili jedan za drugim, to je sad bilo samo neko mrmljanje, neko gunđanje izgubljeno u buci željeznog štropota i tutnjave kotača.« (*Lourdes*, I., str. 19).

Bijaše čarobno... A njihanje se beskonačno ponavljalo: *Ave, Ave, Ave Maria* omamljivalo je duh, lomeći udove, odnoseći malopomalo ove tisuće i tisuće bića u neku vrstu budnog sna, *u jasnu viziju raja*... S tom neprekidnom rijekom živih iskrica koja je tekla, tekla bez žurbe, koja je izgledala kao nepopustljivi prepuni val kojemu se ništa ne može zapriječiti, kao da je svitala zora, neki sjajni oblak koji se istom rađa, sve prekriva, koji će konačno svojom slavom preplaviti sav horizont ... I, uistinu, gore, nenadana pojava sitnih svjetala nastavljala se mehaničkom redovitošću, kao kad bi neki nebeski neiscrpivi izvor tako izlijevao tu sunčanu prašinu... No *neprestano oduševljenje*, to je bio neprekidan hod te vatrene zmije čiji su zlatni prstenovi puzali tako blago po crnoj zemlji, produljivali se, produljivali se, te je izgledalo kao da to raširenо, ogromno tijelo neće nikada završiti... Blistala je neka plavičasta svjetlost, nestalo je svega osim neba, spomenici i drveće poprimalo je *izgled sna* u tajanstvenom sjaju tisuća svijeća, čiji je broj neprestano rastao.

Mariji se ote *prigušeni uzdah divljenja*, nije nalazila riječi, ponavljala je:

– *Kako je lijepo, Bože moj, kako je lijepo* ...Gledaj, Petre, *kako je lijepo*...

– Zamislite, draga djeco, jedno drugo nebo, dolje, koje odražava ono gore, ali to nebo kojeg čitavog drži samo jedno ogromno zviježđe... To je zlatna sjajna pokaznica, koja plamti s dna tmine vječnim iskrenjem zvijezda koje se kreću. Nema ništa osim nje, ogromne i suverene vladarice ... Uistinu, nikada nisam vidio ništa *tako izvanrednog*. Mahao je rukama, bio je izvan sebe, *prepun umjetničkog osjećanja*.« (*Lourdes*, I., str. 283–296)

Napokon svećenici svojom čipkastom i izvezenom odjećom i udruženja sa svojim zastavama razbudiše u Zoli osjećaje estetskog reda:

»Tu su se kretale delegacije hodočašća, svileni i grimizni barjaci, živih boja, lepršali su u plamenu zalaska sunca. Zatim je blistalo svećenstvo, svećenici u sniježnim roketama, svećenici u zlatnim misnicama, slični zvjezdanom mimohodu. A kadionice su se njihale i baldahin se neprestano uspinjao...« (*Lourdes*, II., str. 115)

Zola se nije zadovoljio samo time da istakne to neizmjerno blago umjetničkih vrijednosti koje se predstavlja svima i svakome u obredima u Lourdesu, nego on također ustanovljuje da obredi uzdižu ufanje mnoštva koje istodobno trpi i muči se bolnim problemima života.

6. Veličanstvenost mise koju je slavio papa u bazilici svetoga Petra u Rimu

Učinak koji je na Zolu imao jedan sjajni obred koji se odvijao u crkvi svetoga Petra u Rimu, ne razlikuje se mnogo od onoga o čemu smo upravo govorili u vezi *Procesije sa svijećama*. Da se o tome uvjerimo, usporedimo gore navedeni odlomak sa sljedećim izvacima koje ćemo odmah vjerno prenijeti:

> »Obred je otpočeo: sišavši s nosiljke pred oltar Konfesije, Njegova Svetost polagano je odslužila tihu misu uz sudjelovanje četiriju prelata i proprefekta. Kod *lavaba* (pranja ruku u misi), monsinjor Majordomus i monsinjor Magister koje su pratila dva kardinala, polili su uzvišene Papine ruke; a malo prije podizanja svi prelati papinskoga dvora sa zapaljenom svijećom u ruci poredaše se klečeći oko oltara. *To je bio svečani trenutak, svih četrdeset tisuća vjernika* okupljenih tu zadrhta, osjeti da ih zapljusnu snažan i ugodan dah nevidljivoga kada za podizanja zasviraše srebrne trublje i zapjeva glasoviti zbor anđela... Gotovo toga trenutka neki *pjev s visine* spusti se iz kupole i s gornje galerije gdje se nalazilo skriveno stotinu dvadeset pjevača; *to je bilo jedno oduševljenje, ushićenje, kao da su, na glas truba, sami anđeli odgovorili. Glasovi su silazili, lebdjeli pod svodovima,* lagani kao s nebeskih harfa; zatim su nestali u jednu blagu akordu, uzdigli se u nebesa lakim šumom krila koji se izgubi.
>
> Poslije mise Njegova Svetost, još stojeći za oltarom, zapjeva *Te Deum,* a preuzeše ga pjevači Sikstinske kapele i korovi; svaki otpjeva naizmjence jedan stih. Ali uskoro im se pridruži cijela papina asistencija i svih četrdeset tisuća glasova zaori, *pjesma radosti i slave proširi se ogromnom lađom u neusporedivom sjaju. Tada je prizor uistinu bio izvanredno veličanstven,* taj oltar nadsvođen cvjetnim baldahinom, trijumfalan i zlatan, kako ga je načinio Bernini, okružen papinskim dvorom kojeg su zapaljene svijeće kao posule zvijezdama, a Vrhovni Svećenik u sredini, sjajeći se poput zvijezde u zlatnoj misnici, pred klupama kardinala u grimizu, nadbiskupa i biskupa u ljubičastoj svili pa tribine na kojima su blistale službene odore... I slavna himna toga puka sama postajaše kolosalna, uzdizaše se poput divovskog vjetra oluje među velikim mramornim grobnicama, među nadljudskim kipovima... *Svu vjeru, svu ljubav vjernika* uzdigao je kraljevski prizor tako lijepog obreda...« (*Rome*, str., 286–288)
>
> Ne razaznajemo li nakon ovoga sjajnoga opisa jednu dušu obdarenu liturgijskim osjećajem višega stupnja? Zola stvarno posjeduje genij da nam veličanstveno opiše odvijanje veličanstvenih obreda.

Što se tiče ulaženja u pojedinosti, neka nam bude dosta reći da je na tom području u mnogim točkama bio daleko ispod autora *Madame Bovary*.

7. Njegova filozofska shvaćanja nameću mu i protiv njegove volje antipatiju prema obredima bogoštovlja, a Liturgija mu služi kao oruđe da napadne katolicizam i da otrgne jednoga katoličkog svećenika od vjere

Naš bi sud o liturgijskim shvaćanjima Emila Zole bio potpuno pogrešan kad ne bismo duge odlomke naprijed navedene nadopunili jednim odlomkom potpuno različite vrste. Dok su oni odlomci bili neke vrste nehotično slavljenje beskrajne ljepote katoličkog bogoštovlja, sljedeći će nam jasno otkriti njegove osjećaje antipatije i odbojnosti prema Crkvi i njezinim molitvama. Ova posljednja značajka utiskuje sasvim poseban pečat u mentalitet ovoga romanopisca:

»Trebalo je svih osamdeset tisuća vjernika koliko ih je moglo stati u prostranu lađu, trebali su veliki pontifikalni obredi, sjaj božićnih i uskrsnih blagdana, mimohodi, povorke da razviju sveti raskoš u dekoru i *postavljanju na scenu velike opere*. I podsjetio je na ono što je znao o jučerašnjem sjaju, bazilika prepuna *idolopokloničkog mnoštva*, nadljudska povorka u mimohodu usred ničice prignutih čela, križ i mač na čelu povorke, kardinali idući dva po dva poput *bogova plejade* obučeni u roketu od čipke, haljinu i plašt crvenog moarea dok im skutonoše nose rep, zatim napokon Papa, *kao Jupiter, svemoguć,* uzdignut na štit od crvenog velura, sjedi u naslonjaču od crvenog i zlatnog velura... zlatna štola, zlatna tijara... Lepezonoše mahali su iznad glave jedinog i vrhovnog Pontifeksa velike pernate lepeze *kakvima se nekoć mahalo pred idolima starog Rima*. A okolo trijumfalne nosiljke kako sjajna i veličanstvena pratnja! Čitava papinska kuća, val prelata asistenata, patrijarsi, nadbiskupi, biskupi, pokriveni zlatnim plaštevima i mitrama... I u rijetkim prilikama kad je papa silazio da još obavi službu Božju, da se pokaže kao uzvišeni izabranik, *utjelovljeni Bog na zemlji,* trebala je za ulazak karta...« (str. 205–206)

»A Petar... bijaše sav ispunjen osjećajem da se nalazi tu u *nekom poganskom hramu, podignutom u čast Bogu svjetla i raskoši« (*str. 206–207). »Mnoštvo se zabavljalo prizorom pobožne raskoši. I Petra je najprije to zahvatilo ... budući da nije bio naučen na tu religiju svjetla čiji je sjaj pretvarao obred u svečanost usred dana...« (str. 282). »Svijeće, osamdeset sedam svjetiljaka na oltaru Konfesije

blijedilo je, poput svjetla žiška, u tom zasljepljujućem sjaju: i preostajala je samo *svjetska gala predstava imperijalnoga Boga rimske raskoši.* Uostalom, *kao u kazalištu* gdje je znalački bio uređen taj prizor, tako da bi ostavio najveći dojam, usred veličanstvenog dekora u kojem će se odvijati. *I tako na znak učitelja baleta, povorka je počela ulaziti...*«

»Bijaše to povorka negdašnjih svečanih proslava, križ i mač... sav papinski dvor u ljubičastoj svili, kardinali u *cappa magna* ogrnuti grimizom, idući dva po dva, široko jedan od drugoga, svečano. Njegova Svetost bijaše odjevena u svetu odjeću: amikt, alba, štola, bijela misnica i bijela mitra, sve obogaćeno zlatom, dva dara ... izvanredna sjaja... *Bijaše to... Bog kojemu se kršćanstvo klanjalo.*« (str. 282–286)

Iako ovaj izvanredni opis nimalo ne ustupa, s obzirom na točnost realističkih pojedinosti pred onima kojima smo se divili u romanu *Lourdes*, ipak snažni pisac pri tom upotrebljava upravo one epitete koji nam na koncu cjelokupne katoličke obrede čine odvratnima i mrskima. Zola se dakle služi Liturgijom na obrnuti načina od L. Veuillota ili F. Coppéea. Dok ova dvojica apologeta uvlače Liturgiju u područje svojih interesa samo da obrane svoj program bilo politički ili socijalni, snažni romanopisac Zola u isto vrijeme stavlja svoju umjetnost oslikavanja mnoštva i svoje liturgijsko znanje u službu filozofskih shvaćanja protivnih svakoj pozitivnoj religiji. On ne želi ništa manje nego dokazati da je katolicizam daleko od toga da bi imao religioznu čvrstoću i da je suvremena Crkva osim toga jedan degenerirani organizam u posljednjem stadiju. Zola zatim tvrdi da Liturgija nije čak ni sposobna izraziti osjećaje prosvijećenog čovjeka; daleko od toga, njezino je svojstvo da otrgne od vjere onoga inteligentnog vjernika čiji se duh ne pušta sputati unaprijed određenim pravilima.

8. Lourdes je, prema njegovom mišljenju, središte jedne »nezaboravne idolatrije«, a Rim točka svijeta gdje se«poganski obredi« katolicizma još nisu prestali odvijati; on je u službu protukatoličke filozofije stavio svoj snažni talent slikara mnoštva u molitvi i velebnih obreda

Ukratko, Emil Zola je religiozne manifestacije Lurda smatrao najjasnijim izrazom jedne »nezaboravne idolatrije« (*Rome*, str. 261).[5] Što se

[5] »Bijaše to kao neki povratak u junačka vremena Crkve kad su narodi klečali pod istim vjetrom lakovjernosti, u strahu svoga neznanja koje se povjeravalo za njihovo dobro u ruke Boga svemogućega. On je mogao smatrati da je prenesen... osam ili devet stoljeća unatrag, u razdoblja velike pobožnosti, kad se vjerovalo u skori konac svijeta.« (*Lourdes*, II., str. 16)

tiče liturgijskog sjaja papinskog dvora, ono je po njegovu mišljenju samo ponavljanje poganskih svečanosti. Psihološka intuicija E. Zole nije kod njega udružena, kao što bi se bilo željelo, s njegovim snažnim talentom slikara mnoštva u molitvi.

Njegovo liturgijsko shvaćanje sadrži naprotiv neku vrstu konačnog proizvoda dvostruke mješavine: prirođena sklonost za ljepotu vanjštine ujedinjenu s materijalističkom doktrinom. Dok velika većina francuskih pisaca pokazuje odnose koji postoje između Liturgije i fenomena obraćenja, Zola upravo čini suprotno: on svjesno slaže različite elemente tako da pokaže kako Liturgija pridonosi svoj dio za smrtonosni udarac vjerskom uvjerenju jednoga francuskog svećenika. Liturgijski genij autora djela *Lourdes i Rome* sastoji se dakle u tome da je svoj neusporedivi talent slikara mnoštva u molitvi i veličanstvenih ceremonija stavio u službu protukatoličke filozofije.

XXVII. POGLAVLJE

SVJEDOČANSTVA OBRAĆENIKA

1. Ovo poglavlje osvjetljuje dodirne točke koje vežu Liturgiju za fenomen obraćenja koji se često pojavljuje među francuskim piscima, a svjedočanstvo nekolicine inozemnih obraćenika naglašava silovitost liturgijske struje koja preplavljuje Francusku – 2. Obraćenici odgojeni u katoličkoj sredini uvijek su osjećali naklonost prema službi Božjoj, dok oni koji su živjeli u protestantskoj sredini nisu bili skloni njezinim ljepotama; Charles de Bordev pridružuje se autoru Géniea, *a u nastavku se predstavlja René Salomé – 3. Protestanti, Andre de Bavier i njegovo liturgijsko obraćenje, Pierre de Lescure, Mlle Leontine Zanta – 4. Liturgijska inspiracija Ernesta Psicharia – 5. Nekoliko inozemnih pisaca i umjetnika osjetili su u isto vrijeme utjecaj liturgijskih književnika i religioznih obreda francuskog naroda; Wilibrord Verkade,* OSB *– 6. Danac Johannes Joergensen – 7. Nizozemski pisac Van der Meer de Walcheren veliča kapelicu benediktinki u ulici Monsieur, a njegovo razmatranje o estetici Liturgije često nadilazi i samoga Huysmansa – 8. Zaključak*

* * *

1. Ovo poglavlje osvjetljuje dodirne točke koje vežu Liturgiju za fenomen obraćenja koji se često pojavljuje među francuskim piscima a svjedočanstvo nekolicine inozemnih obraćenika naglašava silovitost liturgijske struje koja preplavljuje Francusku

Možda je čudno što smo se potrudili da jedno posebno poglavlje posvetimo svjedočanstvima obraćenika. Jedan od razloga koji bi opravdali takvo čuđenje bio bi bez sumnje veliki broj obraćenika o kojima smo već govorili u mnogo navrata tijekom naše studije. Međutim, postoji i jedan važan razlog koji nas nagoni da potpuno nezavisno pristupimo ovoj temi: moramo istaknuti najznačajnije dodirne točke koje vežu Liturgiju s fenomenom obraćenja. Kad se to učini, dobit ćemo potpun opći pogled na te odnose o kojima smo tek slučajno govorili tijekom naših analiza.

Poneki ljudi o kojima ćemo govoriti nisu čak ni pisci u pravom smislu riječi: opis njihova obraćenja ipak vrlo jasno pokazuje motive koji su potaknuli obraćene književnike da uzljube Liturgiju. Sve iznesene činjenice bit će još potkrijepljene svjedočanstvom nekolicine inozemnih pisaca čija djela majstorski dokazuju silinu liturgijske struje koja odnosi gotovo svakog umjetnika kod prvog dodira s francuskim tlom. Najvažnije dokumente koji se odnose na veze između Liturgije i obraćenja uzimamo iz knjige R. P. Mainage, *Les Témoins du Renouveau catholique* (*Svjedoci katoličke obnove*, 1917.). Njoj dodajemo *Le Voyage d'un Centurion (Putovanje jednog stotnika*, 1916.) Ernesta Psicharia. Kao predstavnike stranaca izabrali smo W. Verkadea, OSB (*L'inquiétude à Dieu – Nemir prema Bogu*, 1920.), J. Joergenssena (*Beuron*, 1896.) i Van der Meer Walcherena (*Journal d'un Converti – Dnevnik jednog obraćenika* 1910.).

2. Obraćenici odgojeni u katoličkoj sredini uvijek su osjećali naklonost prema službi Božjoj, dok oni koji su živjeli u protestantskoj sredini nisu bili skloni njezinim ljepotama; Charles de Bordev pridružuje se autoru Géniea, *a u nastavku se predstavlja René Salomé*

Pogledamo li izbliza kakvo je stajalište Francuza prije njihova obraćenja gotovo bismo mogli postaviti opće pravilo govoreći da su oni koji su živjeli u isključivo katoličkom okruženju osjetili naklonost prema ljepoti katoličkog bogoslužja (Coppée), dok protestanti ili oni koji su živjeli u protestantskim sredinama prožimani su potpuno protivnim osjećajima. Tako zemljak Françoisa Jammesa, pisac Charles de Bordev priznaje – kao što je to učinio Chateaubriand jedno stoljeće prije njega – da Liturgija nacionalnom životu daje neki poseban čar:

> »Kršćanska draž me osvajala ... Snažno je djelovala na naše duše, tako nezahvalne kakve su bile... Kako zamišljati grobove bez križa, grad bez crkve iznad njega i selo bez zvona? *Božić i njegova radosna zvonjava, čisto veselje Uskrsa, Svi Sveti s neodoljivim mrtvačkim zvonima...« (*str. 85)

Književni kritik i pjesnik René Salomé tvrdi isto, ali drugim izrazima u opisu svoga obraćenja:[1]

---

[1] Réné Salomé pisac je članka »La Vocation d'une Chapelle« (Zvanje jedne kapelice) (*Revue des Jeunnes*, 25. I. 1917.) u kojem pokazuje važnu ulogu koju je svetište benediktinki u ulici Monsieur odigralo u liturgijskoj obnovi među francuskim intelektualcima. U toj se kapelici dogodilo među mnogim drugima i obraćenje Luciena Puela de Lobela: »Dugujem ganutljivu uspomenu kapelici benediktinki u ulici Monsieur, koja me je pjevom svojih čistih glasova nestrpljivo pozvala, bez prisile, ali ustrajno – k pričesnom stolu.« (Mainage, str. 233–234)

»Međutim, ostajala je u njemu neka nježnost prema svodovima katedrala i tamnim zakucima malih svetišta, prema pjesmama i kretnjama u službi Božjoj, za šapat molitve... On nije prestajao duboko poštivati tu Crkvu u kojoj je toliko oblika, boja, mirisa, uspomena godilo očima njegova maštanja.« (str. 94–95)

»Usprkos pristajanju uz doktrine potpuno oprečne kršćanstvu događa mu se da se zaboravi u nekom čistom viđenju u polusjeni neke crkve, da očima prati liturgijsku dramu jedne mise. No to tu bijaše samo igra romantičnog esteta...« (str. 102). »Nakon nekog vremena on prisustvuje nedjeljnoj službi Božjoj *čitajući misu*, čak pjevajući *Credo*« (str. 108) i napokon pronalazi »tu *liturgijsku* i mističnu Crkvu.« (str. 111)

3. Protestanti, André de Bavier i njegovo liturgijsko obraćenje, Pièrre de Lescure, Mlle Leontine Zanta

Većina francuskih pisaca doživjela je osjećaje slične onima koje smo upravo istakli. To je jedna karakteristika njihove rase da se daju opiti izvanjskim ljepotama i sjajem oblika kako vidljivih, tako i duhovnih. Da bismo ipak upotpunili svoja zapažanja treba naglasiti znatnu razliku između liturgijskog shvaćanja francuskih pisaca koji su, izašavši iz krila protestantizma, prigrlili vjerovanja Katoličke crkve i onih koji su oduvijek živjeli u katoličkom okruženju. Novinar protestant André de Bavier ovako se izražava o toj temi:

»Kako nisam ništa razumio od svećenikovih kretnji i njegova vladanja, misa na kojoj sam prisustvovao jednom ili dva puta izgledala mi je kao neki izvještačeni obred i pomalo teatralno pa sam s ponosom uspoređivao praznu raskoš katolicizma s našim bogoštovljem u duhu i istini... Kod bogoštovlja sam se osjećao nelagodno.«[2] (str. 173–174)

Međutim promijenio je mišljenje nakon što je upoznao liturgijske tekstove: »Bio sam kupio jedan misni molitvenik i bio sam oduševljen ljepotom rimske Liturgije. Katoličke molitve bile su u isto vrijeme i žešće i nježnije nego naše. Rimski misal bijaše velika himna adoracije i ljubavi i nije mnogo nalikovala na našu liturgiju…« (str. 181)

No cjelokupna Liturgija, usklađenost svih umjetnosti s tekstovima nije mu se otkrila prije posjeta glasovitoj kapelici benediktinki u ulici Monsieur gdje se konačno izvršilo njegovo obraćenje:

[2] U jednoj anglikanskoj crkvi koja ima određene sličnosti s katoličkom službom Božjom.

»Vjere još nisam imao, ali sam često prisustvovao svetoj misi. Obredi, koje sam prije nekoliko godina sudio kao lišene smisla, dobivali su sada za mene tragičnu veličinu... Sva mi se druga bogoštovlja učiniše jadnima kad sam shvatio duboki smisao misterija mise. Došao je dan kada mi je Bog udijelio najveću milost u mome životu. Na dan Uskrsa 1912. kada je svećenik podigao posvećenu hostiju, bi mi dano da uzvjerujem.« (str. 191–192)

Njegov prijatelj Pièrre de Lescure, također protestant, upoznao se je s misterijima katolicizma u istoj kapelici za vrijeme svakodnevne službe Božje.

»Unišao sam u tu kapelicu, koju su posjećivali Coppée i Brunetièrre i koja je Huysmansu pjevanjem svojih redovnica otkrila puninu katoličke teologije. Tu sam, eto, razmatrao nauku Otaca, uzvišenu epopeju Tridentskog Katekizma...« (str. 210, 214)

Mlle Leontine Zanta, prva doktorica filozofije podrijetlom iz Alsace[3] osjećala je istu odbojnost prema Liturgiji:

»Radije sam molila u prirodi ili u svojoj sobici nego u nekoj crkvi, osobito u crkvi nedjeljom, gdje bi mi zbijeno mnoštvo zaklanjalo Boga. Još nisam shvaćala što je to veliko i simbolično u tom kolektivnom štovanju iskazanom Bogu od velike obitelji vjernika, koja je pobožno i bratski klečala u Očevoj Kući.« (str. 161)

4. Liturgijska inspiracija Ernesta Psicharia

Popisu tih obraćenika dodajemo još ime Ernesta Psicharia čiji *Voyage d'un centurion* sadržava brojne liturgijske tragove. Oni se ne odnose na raskošne obrede – njegovo je djelo proklijalo u Africi za vrijeme ekspedicije protiv urođeničkih plemena – nego nose brojne aluzije na liturgijske tekstove.[4] Određena mjesta, iako nisu neposredno nadahnuta svetim

---

[3] Njezina su djela objavljena u dva sveska: *La rennaisance du stoicisme au XVIième siècle – Renesansa stoicizma u XVI. stoljeću (Champion, 1914.)* i *La traducition francaise du manuel d'Epictete d'André de Rivandeau au XVIième siècle – Francuski prijevod Epiktetova priručnika André de Rivandeau-a u XVI. stoljeću* (*isto*)

[4] Put njegova obraćenja odgovarao je Došašću, jer je on tu očekivao »Onoga koga su vjekovi priželjkivali« (str. 205: vidi još str. 242, Noël). Osjećajući kako mu duša raste u doticaju s ogromnom samoćom, ima intuitivnu viziju Božjeg postojanja i to mu je dovoljno. Taj osjećaj izražava služeći se jednom aluzijom na Ps. 113. : »Nije mi bilo dano promatrati zemlju potresenu Gospodinovim licem, nisam vidio rijeke da se vraćaju k svome izvoru ni gore da skaču poput ovnova...« (str. 165). Molitva »Ustat ću, Gospodine.... tebe spoznati, o radosti... iz zamke lovaca« jest aluzija na Ps. 123. On se tu služi plaštem svojih tehničkih postupaka koji nalazimo u Ps. 6; postupci koji se sastoje u tome da označe napredak njegovih osjećaja koji se plaše s obzirom na ishodište, a završavaju konačno u potpunoj radosti (str. 108). Na stranici 161. nailazimo na sjećanja na Litanije svih svetaca, a na stranicama 230–231 sjećanje na Litanije Presvetoga Srca. Himan Kompletorija čak je ostavio svoj trag u duši to-

tekstovima, oživljena su uistinu liturgijskim daškom. Psichari ima dar pisati o stvarima koje mnogo sliče Psalmima ili drugim pjesmama Crkve. Budući da nemamo dosta mjesta, navest ćemo samo dva mala primjera:

> »Sretan sam, o zemljo, što se nalazim kod tebe. Kako je lijepo ploviti u životu i biti u njemu poput lađe na narasloj rijeci, boriti se protiv struje i pjevati! Kako je lijepo nebo gledano sa zemaljske obale. O, tajanstvena milosti života, blagoslivljem te; o duboki izvore, o istinski prauzroku slavim te, veličam te, hvalim te...« (str. 175). Ili pak: »Ah, sretni i presretni oni koji su, po milosti sakramenta, prodrli u vrtove natprirodne inteligencije, blaženi i preblaženi oni koji počivaju u srcu svoga Boga i koji se griju na njegovoj živoj toplini, blaženi zauvijek oni kojima je čitavo nebo u maloj hostiji, u prisutnosti Isusa Krista!...« (str. 221)

5. Nekoliko inozemnih pisaca i umjetnika osjetili su u isto vrijeme utjecaj liturgijskih književnika i religioznih obreda francuskog naroda; Wilibrord Verkade, OSB

Sva tri strana pisca koji su među mnogima drugima osjetili utjecaj francuskoga liturgijskog pokreta i o kojima ćemo govoriti, pružaju samo jedan novi dokaz za sve mnogostruke argumente dosada iznesene. Duhovi zaljubljeni u ljepotu bilo koje narodnosti otkrivaju u Liturgiji nepresušni izvor doktrinarne istinitosti i poetskog nadahnuća.

Liturgijski pisci kao što su Bloy i Huysmans – da ne govorimo o Dom Guérangeru čija su djela nedavno prevedena – zračili su neodoljivom privlačnošću na strane pisce. Poetski dašak koji izbija čak i iz jednostavnih obreda, bilo u Parizu ili na selu, pogodio je oduševljenjem sve te strance koji su imali sreću da dotaknu tlo Francuske.

To je bio slučaj nizozemskog slikara Wilibrorda Verkadea koji se, prisustvujući misi za pokojne u crkvi Notre–Dame u Parizu, osjetio duboko ganut (str. 22–23, 47). Nakon što je pročitao Huysmansov *A Rebours*, u kojem su ga aluzije na literaturu dekadentnog latiniteta posebno zanimale (str. 74–75) i uz to pun divljenja prema zadivljujućoj pobožnosti Bretonaca, obratio se pod okriljem Liturgije:

> »Što se tiče mojih uspomena iz Pont–Aventa moram dodati svečane procesije Marijina mjeseca koje su sasvim prirodno ukrašavale njegove ulice i njegove trgove. Svake nedjelje poslije molitve

---

ga Renanova unuka: »Kao da smo na kraju jednog sna kad čovjek *poslije noćnih utvara* pozdravlja sve što postoji pod zrakama svjetlosti.«

Večernje svi su ljudi, djeca, djevojke, žene i muževi u procesiji išli kroz selo. Odjeveni u svoju prekrasnu narodnu nošnju glasno su molili ili veselo pjevali duhovne pjesme idući iza križa i zastave Naše–Gospe... Dok se je svečana procesija polagano kretala, zvona crkava slala su kroz zrak svoje radosne zvuke... Ima li išta većeg nego kad se muževi, žene i djeca ujedinjeni u duhu obraćaju svome Bogu i iskazuju mu hvalu? I prigodom svake procesije ne dokazuju li jedinstvenost i društvenost, dostojanstvenost i prijaznost, red i ritam, ukratko sve najuzvišenije?« (str. 117–118). (E. Baumann iznosi slične misli u svom *Fer sur l'Enclume*, str. 293–294.)

Opis jedne bretonske Mise koji se nalazi u istoj knjizi također je još jedno malo remek-djelo:

»O, kako li je ganutljivo i lijepo služio svoju misu. Stajao je tu, obavijen krunom boja: iznad njega sjali su prozori različitim bojama dok su se pred njim na hrastovom oltaru nalazili svečani buketi i sjajni svijećnjaci sa zapaljenim svijećama. Stajao je tu, odjeven u bijelu svećeničku odjeću, obrubljenu zlatnim trakama, blijedih ruku uzdignutih na molitvu i izgledao preobražen ... Najednom zazvoni. Svi ljudi padoše na koljena...« (str. 126–127)

Čitajući taj opis jednoga stranca kojega smo se potrudili prevesti s njemačkog, je li pretjerano tvrditi da su samo na takvu tlu mogli niknuti Chateaubriandi i Huysmansi? To dokazuje da liturgijska obnova među francuskim piscima nije obična igra slučaja, nego da ima svoj duboki razlog u liturgijskom duhu francuske nacije. Nadahnjujuća sredina imala je dakle djelotvoran utjecaj na Verkadea:

»Obvezao sam se prisustvovati svim obredima. U *Misalu* sam pronašao točno razjašnjenje obreda mise... bretonski puk pjevao je Kyrie eleison, Gloria, Sanctus i Agnus Dei na latinskom... Od tada sam prisustvovao misi svake nedjelje i svih blagdana, a dosta često sam pohađao i Večernje. Ubrzo sam naučio pjevati sve to što mi je pričinjavalo neizrecivu radost.« (str. 156)

Nedugo zatim taj je nizozemski slikar ušao u slavnu opatiju Beuron (obnovljena 1863.) u Njemačkoj da tu prigrli pravilo sv. Benedikta.[5]

[5] Vidi opis molitava Večernjih u *Beuronu* (str. 260-265) i svečani oficij svetkovine sv. Martina u istom samostanu (str. 280-293).

6. Danac Johannes Joergensen

Ovo drugo središte suvremene liturgijske obnove privuklo je poslije Solesmesa danskog pisca Joergensena koji je od tada postao slavan i nadahnuo njegovu knjižicu pod naslovom *Beuron*. No vidi se da ovaj Huysmansov biograf upotrebljava francuske liturgijske knjige, a pogotovo Dom Guérangera.[6]

7. Nizozemski pisac Van der Meer de Walcheren veliča kapelicu benediktinki u ulici Monsieur, a njegovo razmatranje o estetici Liturgije često nadilazi i samoga Huysmansa

Najzanimljiviji među svim inozemcima bez sumnje je Nizozemac De Walcheren. On nam je u svom *Journal d'un Converti* (Dnevnik jednog obraćenika) dao remek-djelo istinske ljepote koje je često na nekim stranicama ravno najsjajnijim odlomcima Pascalovih *Pensées*.

Ovaj prijatelj Léona Bloya oduševljeno je hvalio glasovitu kapelicu benediktinki u ulici Monsieur kao što možda neće učiniti nijedan pjesnik poslije njega. U tom je nadmašio i samoga Huysmansa:

> »Jutros sam bio u kapelici benediktinki u ulici Monsieur. Predivno.
>
> Te ženske glasove – ovdje se jedino izvodi gregorijansko pjevanje – neprestano ih čujem. Ta je glazba nematerijalna ... Po prvi put sam osjetio da se stvarno zbiva nešto neizrecivo...« (str. 181)
>
> »Za Božić sam proveo čitavu noć u kapelici benediktinki; prisustvovao sam molitvi Časoslova, Matutinu, ponoćnoj misi, Laudama, i kasnije, prije dana, misi zornici. Još sav drhtim od *natprirodne ljepote tih obreda.* Vanjština je veličanstvena, pjevanje, riječi, svečana misa koju su služila tri svećenika. Ali osobito me je potreslo do dna moje duše ono što osjećam iza te sjajne odjeće; svaki pokret, svaka riječ, svaka radnja krije jedan smisao; to je kao vidljivi plamen nekoga nevidljivog ognja, jedna opipljiva stvarnost misterija, daleka predodžba božanskog raspleta...« (str. 185–186). »To je iznad svakog izražaja.« (Ovaj odlomak bi napisan istom prigodom, ali godinu dana kasnije, 1911.)
>
> »Strašna uzvišenost božanskih riječi i glazbe prodirala je u mene poput oluje u praznu kuću. Trpio sam blaženu silu, a moja je duša slušala, kao što dijete sluša čudesnu priču širom otvorenih očiju,

[6] Vidi *Beuron* (str. 92–93; 106). Ostala liturgijska objašnjenja *Terca s misom* (str. 55-60) i *Ténèbres–Tmine* (str. 87–91) ne spadaju u naš rad.

dršćućih usnica. Crkva je vidljiva projekcija Boga na zemlji. Kad je nadstojnica izrekla pjevajući u istom tonu recitativ imena Isusovih predaka, svih tih ljudi i svih tih žena koji su prolazili ispred nas u svečanoj procesiji, bivao sam sve ushićeniji i shvatio sam značenje Ljubavi. Moja se duša s riječima uspinjala prema vrhuncima, unutrašnja napetost postala je nepodnosiva.Tada priorica zapjeva zadnja imena rodoslovlja: *Jakov rodi Josipa, muža Marijina, od koje se rodio Isus koji se zove Krist.* (*Jacob autem genuit Joseph virum Mariae, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus*.) – I odjednom nasta kao bljesak velike svjetlosti, i mir, beskrajan mir dubokih voda. Kakva noć. Nisam li to bio u Betlehemu u štalici kad se rodilo Dijete...« (str. 222–223)

Zatim:

»U Tjednu smo Muke ... Strašna noć polako pada na dane, mrak postaje sve gušći. I kralj se kreće naprijed po crvenom plaštu svoje krvi, slomljen pod teretom.« (str. 271)

Pa onda:

»Jednog od tih dana, nalazeći se u kapelici benediktinki, osjećao sam kako mi srce lupa zbog velikoga unutrašnjeg ushićenja. Bijaše mi očito i nepokolebljivo jasno da Bog postoji...« (str. 187) »... Prisustvovao sam misi tog jutra u kapelici benediktinki na nedjelju Muke. Kakva li neodoljiva simbolizma u obredu i liturgiji toga dana. Život Isusov središte je svih vremena; godine se vrte oko njega u vječnom redoslijedu ponavljanja svetih dana i svetkovina. Dodirujem vječnost.« (str. 192; vidi još str. 207–210)

Ono što tom djelu ovoga velikog pjesnika daje još naročiti biljeg jest što Walcheren pronalazi divne izraze da uzvisi Liturgiju:

»To ne može biti neka obična igra, ta sveta ljepota ... Negdje mora postojati stvarnost čije su sve stvari vidljivi znakovi.« (str. 110) Ili još:

»Liturgija je jedna sveta veličanstvenost. Besmisleno je, osjećam, reći riječi divljenja. Previše je očita ljepota ovoga bogoštovlja koje izražava neizrecivo, Božanstvo, i čini da u crnom životu plamti čisti sjaj bijelog i uznositog plamena. *Kako je umjetnost površna i siromašna i kako izgleda isprazna kraj ovih uzvišenih pjesama,* kraj ovih ispjevanih biblijskih riječi, kraj ovih svetih tekstova, kraj ovih molitava boli i riječi krajnje sreće...« (str. 194–195). »Ono što se

zbiva u Crkvi za vrijeme liturgijske godine jest sama bit, potpuna stvarnost. Vani, čovjek je slijep, zabljesnut iluzijom« (str. 214–215).

»Riječi i pokreti mise, molitve Časoslova, čitava sveta Liturgija juri prema vama« (prema Kristu) »kao rijeke prema oceanu.« (str. 249) »Po svetoj Liturgiji koja gradi godinu kao katedralu himnima i molitvama, lekcijama i psalmima, blagdanima i žalosnim komemorativnim danima, svaki dan ima svoju vlastitu vrijednost, svoju vlastitu ljepotu, svoje vlastito duboko značenje. Sve se naglo kreće prema Bogu.« (str. 267)

Napokon:

»S podacima i dragocjenim saznanjima koji obiluju u tom djelu« (*L'Avent – Došašće* od Dom Guérangera!) »kao i u drugim djelima u kojima je opisan krug svetkovina Crkve, kakva bi se veličanstvena pjesma mogla napisati o liturgijskoj godini, o toj duhovnoj katedrali s oltarima blagdana, s nedjeljnim stupovima, s plamenim rozetama i vitrajima svetih dana, s lijepim portretima liturgijskih vremena: Došašće, Božićno vrijeme, Korizma, Veliki tjedan Muke, svečanost Uskrsa, s dva najvažnija dana – Rođenje i Uskrsnuće, s kapelicom svetkovina Naše Gospe, gdje svi zabludjeli i svi ožalošćeni nalaze utočište. Božanska je ljepota godine ona koja je takva u vremenu, jedna slika Vječnosti gdje je sve istodobno.« (str. 184–185, 188)

Nakon što smo uživali u ovim odlomcima, lako ćemo se složiti da razmatranja ovoga Nizozemca o estetici liturgije nadmašuju često ona kojima smo se divili kod Huysmansa. De Walcheren se dotle prožeo francuskim duhom da ne bismo nikoga uvrijedili ako bismo mu dodijelili jedno od najuglednijih mjesta u broju poklonika Liturgije među francuskim piscima.[7]

8. Zaključak

Ovo poglavlje posvećeno vezama Liturgije i obraćenika samo jednim dijelom ulazi u naš cjelokupni rad. Tu smo željeli s nekoliko svjedočanstava nadopuniti veliki popis pisaca obraćenika o kojima smo govorili tijekom našeg proučavanja, a nismo imali vremena zaustaviti se detaljno na motivima – često liturgijskim – njihova obraćenja. Zato smo nastojali istaknuti glavni razlog koji tumači zašto je određena skupina francuskih pisaca osjećala odbojnost ili gnušanje u pogledu službene molitve Crkve.

---

[7] Vidi još str. 170–171 (*Svi Sveti u Saint-Sulpice*), str. 182 (o duhu benediktinki), str. 5, 107, 193, 284; *Život i liturgijske umjetnosti u Marijinu mjesecu* 1918.

Vidjeli smo da je utjecaj liturgijskih shvaćanja protestantizma pri tome imao najvećeg udjela. Psichari, kojega smo mogli smjestiti u sljedeće poglavlje među liturgijske ratnike, daje vidljivim utjecaj Liturgije u njegovom stilu. Da podupremo svoje činjenice ozbiljnim dokumentima trebalo nam je pokazati veliko poštovanje koje su stranci imali ne samo prema francuskim piscima poklonicima Liturgije, nego također prema dobrom osjećaju za Liturgiju samoga francuskoga naroda. Razni Verkadei, Joergenseni i Walchereni učinili su nam nezaboravne usluge svojim povjerljivim izjavama. Obilno su nam dokazali da liturgijska obnova u francuskoj književnosti nema samo nacionalnu važnost, njezin je utjecajni krug daleko prešao preko uskih granica Francuske te bacio plodonosno sjeme u strane i daleke zemlje.

XXVIII. POGLAVLJE

SVJEDOČANSTVA RATNIKA

1. Uvod – 2. Henri Ghéon govori o liturgijskim obredima iz svoga djetinjstva i kako je Liturgija utjecala na njega kroz sjajne obrede za vrijeme kojih su vjernici usrdno molili za oslobođenje Pariza što ga je istodobno ganulo svojim nacionalnim i umjetničkim sadržajem – 3. Na fronti je prisustvovao misi i našao se pred religioznim problemom ta da bi postao istinski brat onih koji umiru za Francusku, H. Ghéon želi sudjelovati u žrtvi mise točno na isti način kao njegova braća u oružju – 4. Njegovo se obraćenje zbilo na znameniti Božićni dan – 5. Mornarički poručnik Pièrre Dupouey pred svojim borcima ministrira kod mise i osjetljiv je na estetsku stranu misa na fronti – 6. Liturgija mu tumači smisao kataklizama čiji je on svjedok i čak i autor – 7. Lirska strana Liturgije posebno mu odgovara – 8. Liturgijska se struja bez prestanka prepliće kroz svu francusku povijest s nacionalnom strujom i strujom fenomena obraćenja; djela liturgijskih pisaca analizirana u dvadeset sedam poglavlja to su zorno pokazala

* * *

1. Uvod

Tijekom našega proučavanja govorili smo zaista o ulozi Liturgije u djelu najrazličitijih pisaca: romanopisaca kao i lirskih pjesnika, novinara, političara (Veuillot), filozofa (Hello) i pokretača socijalnih reformi (Coppée), kao i obraćenika u pravom smislu riječi (Mainage i Walcheren, itd.). Ne možemo ne posvetiti posebno poglavlje tipu čovjeka koji je upravo posljednjih godina odigrao vrlo važnu ulogu za sudbinu Francuske u pogibelji – o ratniku.

2. Henri Ghéon govori o liturgijskim obredima iz svoga djetinjstva i kako je Liturgija utjecala na njega kroz sjajne obrede za vrijeme kojih su vjernici usrdno molili za oslobođenje Pariza što ga je istodobno ganulo svojim nacionalnim i umjetničkim sadržajem

Henri Ghéon zaista zaslužuje taj naslov. Zato ćemo se posebno zaustaviti na njegovim ratnim djelima. (*L'Homme né de la Guerre – Čovjek rođen iz rata; Témoignage d'un Convertis – Svjedočanstvo jednog obraćenika*, 1919.), a ostavit ćemo po strani njegovo dramsko djelo i liturgijska tumačenja koja bi iz njega mogli izvući.[1]

Već u svome najranijem djetinjstvu došao je kao i većina mladih Francuza pod utjecaj liturgijske ljepote:

> »Obukli bismo nova odijela i pošli u crkvu kao na predstavu! Ah! Orgulje, pjevač, instrument u obliku zmije, crkveni stražar s vezenim opasačom i dvorogim šeširom, župnik u čipkama i brokatu. Grmovi svijeća! Kadionica s oblacima dima! Zlatne zrake i pokaznica! To bijaše raskoš svakog tjedna« (str. 12). »Moja majka, moja sestra i ja molili smo redom Očenaš, Zdravomarijo, Vjerovanje, Ispovijedam se i imena pokojnih rođaka« (str. 11). Pričest i Krizma bijahu najvažniji događaji u njegovom djetinjstvu: »Moja Prva pričest i Krizma računaju se u vjeri uistinu kao izuzetno *važni čini*.« (str. 12)

Nakon što je napustio obavljanje vjerskih dužnosti za oluja burnoga života, Henri Ghéon ponovno se za njih počeo zanimati za vrijeme svjetskog rata. Bio je zapanjen sjajnim odvijanjem religioznih obreda iza fronte, za neprekidnih ratnih nedaća:

> »Dragocjeni moćnik svete Genoveve, naše zaštitnice, i relikvije naših svetaca izaći će iz ulaznog trijema« (crkve Notre-Dame u Parizu) i, ne izlazeći iz ograde, u procesiji prolaziti ispred kršćanskog puka ... *to je bilo vrlo lijepo*. Iza svilenih izvezenih zastava relikvije i zlatni kipovi s krunama i mitrama polako su se kretali izvan tamnog prostora u kojemu su se iskrile svijeće i teške zagasite boje jednog vitraja. Nadbiskup kardinal Amette uzađe na malu propovjedaonicu

[1] Dramski talent ovoga pisca, koji iz dana u dan stječe sve više gorljivih poklonika, neizravno se poziva na Liturgiju. Govoreći o *Igrama i čudesima za vjerni puk* René Salomé konačno otkriva direktni izvor ovoga ljupkog pjesnika: »Pasionske igre XV. stoljeća, one koje se još svake godine izvode u Bavarskoj, u Loreni ili u Juri nekoć su *izišle iz Mise*... Krist je njihov junak, koji mukom i križem pobjeđuje smrt. A i isti se sukob nalazi u životu svetaca« (kao u onih o kojima nam govori kazalište H. Ghéona) »čije usko jedinstvo s trpećim Kristom nadopunjuje bez prestanka Žrtvu križa.« (*Revue des Jeunes*, 25. IX. 1922., str. 703) Iz iznesenih razmatranja Renéa Salomea proizlazi dakle da postoje stalni odnosi između prikazivanja života svetaca i sankturalnog kruga jer su pasionske igre izašle iz vremenitog kruga.

prislonjenu uz portal, održi dugu propovijed i blagoslovi mnoštvo... Kakva veličanstvenost! Kakva sigurnost! Osjećalo se da je iza njega dvadeset stoljeća...« (str. 37–38)

Nacionalni interes prevagnuo je i kod njega nad religioznim brigama. Sam je priznao: »Bio sam spreman sudjelovati u zajedničkoj živoj i usrdnoj molitvi, u čisto nacionalnom duhu« (str. 38). Budući da je Liturgija pripadala nacionalnoj baštini Francuske, pa iako još bezvjerac, prirodno je da ju je H. Ghéon zavolio i u njoj s revnošću sudjelovao (usporedi s M. Barrèsom!).

3. Na fronti je prisustvovao misi i našao se pred religioznim problemom te da bi postao istinski brat onih koji umiru za Francusku, H. Ghéon želi sudjelovati u žrtvi mise točno na isti način kao njegova braća u oružju

Došavši na frontu prisustvovao je svake nedjelje toj misi na kojoj je bio »veliki broj engleskih vojnika, odjevenih u riđu vunu« (str. 147). Potresen revnim sudjelovanjem tih mladića i naročito nečovječnim nepoštovanjem nekoga engleskog oficira, a isto tako i ljepotom »liturgijskih pjesama« i »velikih prigušenih orgulja« (str. 148) i svim onim čarom kojeg stvaraju velike mise, H. Ghéon osjeti da ga neka neodoljiva sila stavlja pred religiozni problem:

> »Idući za njim, *pustio sam da me obuzme* pastoralna milina orgulja na kojima je svirao pravi glazbenik, pa začuđujući žarki akord kojeg u dnu zlatnog kora stvara blizina zeleno-smaragdne misnice i crvenih odijela ministranata; sve je sačinjavalo neku vrstu raja čije sam slatke slasti analizirao...« (str. 148)

Zato je htio učiniti kao pravi Francuz – kao Louis Bertrand za vrijeme putovanja na Istok[2] – i pridružiti se svojim suborcima u sudjelovanju na službi Božjoj već od prve prilike. Opisao nam je te svoje prve liturgijske vježbe:

> »Želim – kojim pravom, grešniče? – da svećenik na oltaru moli bez iznimke sve riječi liturgije, one magične riječi čije značenje ne znam jer da ih pratim nemam nikakve knjige i ne osjećam, uostalom, želje da je i imam. Ako me pitate kako slušam misu, odgovaram vam pasivno, ponesen redoslijednim pjevanjem *Kyrie* koji je usrdna molitva, *Gloria* koja je radost, *Credo* koji je sigurnost, *Agnus*

[2] Vidi još: MAINAGE, str. 130

Dei koji je bol i malo vremena šutnje koje je klanjanje i ponekad poslušnost...« (str. 179)

H. Ghéon je svim svojim domoljubnim srcem ljubio te »časnike i vojnike koji su tek izišli iz tog pokolja«i koji »će se već sutra tamo vratiti« i htio je tako shvatiti tu pokretačku snagu potpuno duhovna karaktera koji se izvana očitovao potpunim darivanjem svoga života:

> »Iz simpatije oponašam ih, nastojim postupno prihvatiti njihovo duboko ganuće, pa iako nisam baš potpuno njihove vjeroispovijesti, u tome sudjelujem. Tako iz njihovih suza napajam svoju još suzdržanu ljubav.« (str. 179)

Patriotski osjećaj zajedno s divljenjem prema liturgijskim ljepotama i s uspomenama iz djetinjstva[3] nagnaše ga prema katolicizmu uz još i druge elemente koji ne spadaju u naše područje da ih istaknemo.

Iznoseći te uspomene H. Ghéon ne nalazi dovoljno izraza da uzveliča Liturgiju, toliko ga je ona učinila sretnim usred svih onih ratnih strahota. Ponesen liturgijskim oduševljenjem, uskliknu: »Blagoslovljen budi Bog koji me privukao u tu *divnu zasjedu* i koji me doveo svojoj tako nježnoj Majci.« (str. 180–181)

4. Njegovo se obraćenje zbilo na znameniti Božićni dan

Konačno obraćenje ovog ratnika obavit će se u krilu Liturgije. To će se dogoditi prigodom one nezaboravne Božićne svetkovine za koje je rođena Francuska i koja je Paulu Claudelu uskrisila Marino dijete (*Annonce faite à Marie*), i kada će naš ratnik postati kršćanin i brat onih koji se hrabro izlažu sigurnoj smrti:

> »Glas proroka naviješta: *Laetantur coeli, et exultet terra ante faciam Domini: quoniam venit* ... Dolazi, rađa se! O, *novo rođenje moje duše!* Pomiješana zahvala za zajedničku dobrobit i za osobnu dobrobit, za neprekidnu dobrobit dvadeset stoljeća i za dobrobit ovoga dana... Baš na Božić u prvotnoj Bazilici u Reimsu, na mjestu gdje Bog, nažalost, nema više krova da se zakloni, Clovis, otac Francuske, sagnuo je glavu pred sv. Remiem i primio presveto Krštenje. Baš na Božić, eto, zapečaćen je pakt između Boga i naše zemlje Francuske, rođene s Bogom, Francuske rođene u Bogu, o čuda!« (str. 211)

---

[3] »*Veni Creator* pa onda *Tantum ergo*, koje su oko orgulja pjevali mladi svježi glasovi, silaze s kora na mene. Zatim još *Ave Maria*, što nije pjesma, nego usklik, usklik pučkog slavljenja.« (Društvena vrijednost Liturgije!) »O, župne tradicije, Marijina djeca, bijele procesije...« (str. 180–181)

»O, vi koji ćete Krista sutra vidjeti«, uskliknu on, »vi, koje imam pravo zvati svojom braćom jer imamo istoga Oca na nebu, francuski vojnici Kristovi, *zapjevajte sa mnom* pjesmu hvale: C*antate Domino canticum novum quia mirabilia fecit.*« (str. 119, 121, 130, 131, 212)

5. Mornarički poručnik Pièrre Dupouey pred svojim borcima ministrira kod mise i osjetljiv je na estetsku stranu misa na fronti

Nismo se zadovoljili analizom samo jednog ratnika. Koliko god bio zanimljiv njegov život na bojnom polju, pruža nam ipak samo jedno lice utjecaja Liturgije na ratnika dvadesetog stoljeća. Da bismo ispunili tu prazninu, privući ćemo u područje naših razmatranja *Les Lettres – Pisma* (C*orrespondance*, 10. VI. 1919.) »stotnika koji prati liturgiju« Pièrrea Dupoueya, poginulog na bojnom polju 3. travnja 1915.

Ponajprije ćemo istaknuti zajedničke crte koje povezuju njegova liturgijska shvaćanja s onima njegova prijatelja Henrija Ghéona, koji mu je iskazao ganutljivu počast u knjizi koju smo maloprije analizirali (*Témoignage d'un Converti*!). Ovaj mladi mornarički poručnik bijaše već katolik kad je stigao na frontu. Misa je među ostalim stvarima sadržavala socijalnu vezu koja ga je povezivala s onim narodom iz kojega je potekao:

»*Ministrirao sam pri toj misi pred mojim momcima* i nadam se da će nam zajedničke molitve pribaviti nove blagoslove Boga svih vojski.« (str. 847)

I on je bio potresen, kao i njegov prijatelj H. Ghéon, estetskom vrijednošću Liturgije, unatoč strašnih grozota koje rat nosi sa sobom:

»Te mise u šupama, pred momcima koji su gotovo svi više-manje u bolima i od kojih su mnogi nesumnjivo označeni za skoru smrt, pune su najjednostavnije, *najuzvišenije i najokrepljujuće ljepote*. Naš je svećenik govorio misu nekom svetom pobožnošću, molio svaki slog te *transcendentalne pjesme*, kao što ti i ja volimo čuti da se misa govori...« (str. 847–848)

6. Liturgija mu tumači smisao kataklizama čiji je on svjedok i čak i autor

Uvijek je sa sobom nosio jedan misal i mnogo se zanimao za sadržaj liturgijskih tekstova:

»Obje knjige (*Elévation sur les Mystères – Uzdizanje nad misterije* i *Paroissial des Fidèles – Misal za vjernike*) »stoje stalno u

mome rancu i prate me od rova do rova« (str. 854) »još i više, pronašao sam kod Dom Guérangera lijepi Prudenceijev himan o postu, koji uvelike ohrabruje i kojeg ću prevesti da ti ga pošaljem...« (str. 842; vidi još *Vie et les Arts liturgiques – Život i liturgijske umjetnosti*, 1919. str. 1079)

Uvelike se razlikovao od H. Ghéona koji nije osjećao »želje da posjeduje jedan« (molitvenik–misal). Tekstovi službene molitve Crkve zanimali su ga u prvom redu jer su tumačili duboki smisao kataklizama kojih je i sam bio svjedok. Izražavali su zatim osjećaje koje je i sam proživljavao gledajući kako tisuće ljudskih bića padaju mrtvi: »Da, dobro kažeš, sva liturgija, a među ostalim dijelovima korizma mi izgleda kao i tebi da ima neprekidnu suvremenost.« (str. 842)

7. Lirska strana Liturgije posebno mu odgovara

Poput većine vojnika Velikoga rata i Pièrre Dupouey prevrtao je u svom duhu mnogobrojne reformatorske misli za vrijeme beskonačnih dana pozicijskog rata. Želio bi da Francuska poslije rata ispravi svoje pogreške od prije 1914. godine i da iz ovog krvoprolića izađe preobražena. Da bi postigla taj cilj, on bi želio da ljudi upoznaju poeziju liturgijskih tekstova koja je, po njegovu mišljenju, mnogo superiornija od »poezije pjesnika romantičke škole.«

»Čudim se da se mladima ne nastavlja predstavljati ovaj lirski dio Svetog pisma, koji je iz čisto literarnog gledišta najsavršenija pjesma kakvu uopće posjedujemo. Ne govorim samo o ›Pjesmi nad pjesmama‹, nego o onim neusporedivim izrazima Propovjednika, Psalmista i o onim uzvišenim hvalama mudrosti koje ispunjavaju knjigu Mudrosti i koju C*rkva općenito primjenjuje na Djevicu.* Ima u Crkvi jedna određena strana čiste lirike pokraj koje su sva romantička lutanja samo dosadno naklapanje.« (str. 857)

Među brojnim liturgijskim aluzijama navedimo još onu koja je značajna za duboko shvaćanje ovoga vojnika-pisca:

»Čitao sam ga« *(Mali oficij!)* »i mnogo mi je koristilo; u biti mi je bio potreban i nisam ni slutio u kakvim svečanim dubinama mistike pobožnost prema Blaženoj Djevici širi svoje korijenje, niti kako ta pobožnost u sebi krije vječnu poeziju, niti kakvim sve potrebama duha ona odgovara.« (str. 858, 859, 860–862)

8. Liturgijska se struja bez prestanka prepliće kroz svu francusku povijest s nacionalnom strujom i strujom fenomena obraćenja; djela liturgijskih pisaca analizirana u dvadeset sedam poglavlja to su zorno pokazala

Sve u svemu, oba ova predstavnika Prvoga svjetskog rata dokazala su nam da je Liturgija usko povezana s francuskim životom.

Ljepota tekstova stvara prosvijetljenim ljudima kao i samome puku literarni užitak i razjašnjava im smisao života, dok veličanstveno odvijanje liturgijskih svečanih obreda prati taj puk prijateljski vjerno kako u radosnim danima, tako i u najužasnijim patnjama. Liturgija s jedne strane, a obraćenje sjedinjeno s domoljubnim osjećajem s druge strane, jesu one tri silovite struje koje se neprestance ukrštavaju tijekom francuske povijesti. Brojni literarni dokumenti koje smo naveli samo su jedno vjerno zrcalo ovih velikih struja duhovnog života kroz mnogobrojne francuske generacije.

Drugi dio

ANTILITURGIJSKI PISCI

I. POGLAVLJE

UVOD

1. Liturgijska dekadencija u XVIII. stoljeću našla je svoj vjeran odjek u djelima eminentnih predstavnika toga razdoblja od kojih se veliki broj među njima otvoreno izjašnjava protivnicima Liturgije te smiješno nadomještaju Liturgiju duhovnim koncertima – 2. Rousseau posjeduje znanje o tehnici gregorijanskog pjevanja te sastavlja motete za duhovne koncerte, a tijekom vremena postaje svjestan protivnik katoličkog bogoštovlja jer autor Contrat social (Društvenog ugovora) *izjavljuje da se Bogu treba obraćati individualno i bez posrednika*

* * *

1. Liturgijska dekadencija u XVIII. stoljeću našla je svoj vjeran odjek u djelima eminentnih predstavnika toga razdoblja od kojih se jedan veliki broj među njima otvoreno izjašnjava protivnicima Liturgije te smiješno nadomještaju Liturgiju duhovnim koncertima

Premda je Chateaubriand svojim djelom *Génie du Christianisme* pokazao put kojim će poći jedan dio francuske književnosti, tendencije prijašnjeg stoljeća nisu zbog toga ništa manje živjele i dalje. Iako su poglavlja o ljepoti bogoštovlja u *Génie* bila prvi prosvjed protiv vjerskog individualizma, utjecaj Rousseaua i cijelog XVIII. stoljeća osjećao se kroz čitavo XIX. stoljeće, a ni za naših dana još nije izgubio svoju djelotvornost. Ostavimo li po strani filozofsko značenje liturgijskih tekstova, pisci Voltaireovog stoljeća nisu imali nikakva osjećaja za umjetnički sjaj bogoštovnih obreda. Tako za filozofe pjevanje psalama bijaše samo sinonim »zatucanosti« i »dosade«. Pa i samo je svećenstvo izgubilo svako zanimanje za tradicionalne obrede i ništa nije razumjelo od religiozne estetike.

Crkve su pretvarane u velike dvorane za priredbe u kojima su se izvodili »duhovni koncerti« za koje su skladatelji – često nevjernici – skladali motete ili druga religiozna djela. Posjećivalo se crkve isto onako kao što bi se išlo na neku lijepu operu u Versaillesu ili u Fontainebleau. Takve liturgijske podrtine još jednom svjedoče o društvenoj dekadenciji u koju je utonulo XVIII. stoljeće. Liturgija je u srednjem vijeku bila povezala sve slojeve naroda istom društvenom vezom, a u doba Voltairea i Rousseaua postala je samo način umjetničkog uživanja.

Ništa čudno što smo kroz cijelo XVIII. stoljeće susretali netočno poznavanje liturgije, tako da su se neki književnici izjašnjavali njezinim najstrastvenijim neprijateljima.

Da bismo što potpunije shvatili antiliturgijsko strujanje u francuskoj književnosti od Chateaubrianda do naših dana, trebamo barem ukratko analizirati liturgijsko shvaćanje J. J. Rousseaua (1712.–1778.).

2. Rousseau posjeduje znanje o tehnici gregorijanskog pjevanja te sastavlja motete za duhovne koncerte, a tijekom vremena postaje svjestan protivnik katoličkog bogoštovlja jer autor Contrat social (Društvenog ugovora) *izjavljuje da se Bogu treba obraćati individualno i bez posrednika*

Vrlo je zanimljivo slijediti njegov liturgijski razvoj u njegovim djelima kao što su *Confessions*, *Emile* i *La Nouvelle Heloïse*. Evo i najznačajnijih činjenica: silno mu je odvratno pjevanje psalama koje je bio upoznao još kao dijete. U Torinu, dok je boravio u Katekumenskom domu, bio je među najvažnijim sudionicima Liturgije prigodom obreda jednoga svečanog krštenja. Rousseau se tomu zajedljivo ruga u *Confessions* (II, str. 58–59). Religiozna ga je glazba vrlo zanimala. Kada se vratio u Annecy gdje je počeo učiti zanat, upoznao je društvo koje je padalo u potpunu dekadenciju s obzirom na ispravno shvaćanje Liturgije (*isto*, III., str. 100–108). Nakon nekog vremena, ušavši u život društva svoga razdoblja, počeo se baviti religioznom glazbom i tako došao pod utjecaj sugestije masa (*isto*, str. 411–412).

Premda je bio dobro upućen u tehniku gregorijanskog pjevanja – nije li Rousseau za Enciklopediju napisao poglavlje o glazbi! – nije bio niti najmanje u tijeku bitnog značenja katoličkog bogoštovlja. *La Profession de Foi du Vicaire Savoyard* (Ispovijest vjere savojskog kapelana) najočitije je svjedočanstvo Jean-Jeacquesove liturgijske nesigurnosti:

»Budno pratim sve obrede, trudim se da ne ispustim ni najmanju riječ, ni najmanji obred.« A ipak taj isti kapelan ne vjeruje u istinitost riječi koje izgovara. Međutim u *La Nouvelle Heloïse* (str. 542–543) nalazimo

jedan odlomak koji nam neospornom jasnoćom otkriva Rousseauovo cjelokupno liturgijsko shvaćanje:

> »Vidi da se tu sve sastoji« (to jest kod katolika) »u uzaludnom pretvaranju vješto oblijepljenom *riječima koje ništa ne znače*...« Osjećajno bogoštovlje odmara duh naroda: on voli da mu pružaju predmete pobožnosti koji ga oslobađaju *da ne misli na Boga.« (*str. 542–544)

Takva antipatija prema katoličkom bogoštovlju često je naglašena do te točke da dostiže stupanj zajedljive mržnje. Ganutljivi obred Posljednje pomasti koji je Jocelyni izmamio obilne suze i koji je živo zainteresirao umjetničku hladnokrvnost jednoga Flauberta, u svom značenju samo je nešto što je prikladno da izazove najodvratniji strah:

> »Katolik na samrti okružen je samo predmetima koji ga zastrašuju i obredima koji ga živa zakapaju. Po trudu kojim se nastoji odagnati od njega demone, on vjeruje da ih vidi punu sobu; stotinu puta umire od užasa prije negoli ga dotuku, a crkva ga voli uroniti u takvo stanje straha *da bi mogla što bolje posegnuti u njegov novčanik.«* (*isto*, str. 664)

Taj antiliturgijski duh XVIII. stoljeća sačinjava glavno obilježje malog broja pisaca s kojima ćemo se odmah pozabaviti. Pokazujući drugo lice teme koju si je ova studija preuzela obraditi pomoći će nam da bolje shvatimo svu njenu složenost.

II. POGLAVLJE

MADAME DE STAËL

1766. – 1817.

1. Liturgijsko shvaćanje Madame de Staël plod je njezina odgoja istodobno protestantskog i filozofskog – 2. Simpatičan opis jedne protestantske službe Božje – 3. Ona tumači stih »Klanjati se u duhu i istini« kao jedna pravovjerna protestantkinja – 4. Ipak nije tako neprijateljski raspoložena prema katoličkoj estetici kao što je to bio Jean-Jacques Rousseau

* * *

1. Liturgijsko shvaćanje Madame de Staël plod je njezinog odgoja istodobno protestantskog i filozofskog

Porijeklom protestantkinja i odgojena u salonu kojega su posjećivali filozofi, Madame de Staël bila je stoga sasvim prirodno izložena utjecaju ideja XVIII. stoljeća. Ako nije strastvena neprijateljica svakoj Liturgiji, zadržava ipak neku odbojnost prema katoličkim svečanim obredima te je više naklonjena vjerskim obredima protestantskih crkava:

> »Mislim dakle da nije istina da je protestantska vjera lišena poezije jer njezini obredi imaju manje sjaja od katoličkih obreda. Obredi više ili manje dobro izvedeni, već prema bogatstvu gradova i veličanstvenosti građevina, ne bi smjeli biti glavni uzrok dojma kojeg proizvodi božanska služba, nego to su odnosi s našim unutarnjim osjećajima koji nas potresaju, odnosi koji mogu postojati u jednostavnosti kao i u raskoši obreda.« *(De l'Allemagne, Ch. du Catholicisme)*

2. Simpatičan opis jedne protestantske službe Božje

Opisi protestantskih obreda koje nalazimo u njezinoj knjizi *De l'Allemagne* (*Iz Njemačke*) za nas su posebno zanimljivi iz jednostavnog razloga što ih baš često ne susrećemo u djelima francuskih pisaca. Njezina naklonost prema takvoj vrsti obreda probija se u njezinim opisima na mnogim mjestima:

»Pastor siđe s propovjedaonice da pričesti vjernike koji žive ugledajući se na njegov primjer. Njegov sin bijaše kao i on službenik Crkve i pod mlađim crtama lica izgledao je kao i njegov otac pobožno i sabrano. Tada po običaju otac i sin uzajamno si dadoše kruh i kalež koji kod protestanata služe kao uspomena najpotresnijeg misterija; sin je u ocu gledao samo starijeg pastora od sebe u vjerskom zvanju kojeg je i sam htio slijediti; otac je poštivao u svom sinu sveto zvanje kojeg je i sam bio prigrlio. Obojici se upraviše, pričešćujući se zajedno, riječi iz Evanđelja stvorene da istom vezom još više zbliže strance kao i prijatelje. I obojica, čuvajući u svom srcu najintimnije osjećaje, činilo se kao da su zaboravili osobne odnose u prisutnosti Božanstva, za kojeg su i oci i sinovi, svi jednako, službenici groba i djeca nade. *Kakva bi poezija, kakav osjećaj, izvor svake poezije,* mogla nedostajati pri božanskoj službi Božjoj u takvom trenutku.« *(Služba Božja pastora Célériera u Satignyu kraj Genève. De l'Allemagne, Ch. du Catholicisme)*

Madame de Staël bijaše ganuta jednostavnošću toga obreda. Nije se nimalo potrudila da analizira cjelokupne tekstove, da vidi postoji li suglasje između izvanjskih izraza i unutrašnjih čina, sudjeluju li napokon sve umjetnosti pri tom u podjednakoj i usklađenoj mjeri.

3. Ona tumači stih »Klanjati se u duhu i istini« kao jedna pravovjerna protestantkinja

Opis *Culte des Frères Moraves* (*Štovanje Moravske Braće*) u djelu *De l'Allemagne* još više otkriva njezinu naklonost prema liturgijskom shvaćanju protestanata koji su, izjavljujući da su protivnici svakoga svečanog obreda, ostavili nevažno mjesto razvoju religioznih umjetnosti:

»Crkva bijaše okićena bijelim ružama i glogovim cvjetovima; slike ne bijahu izbačene iz hrama, a glazba je u njem njegovana kao da je dio bogoštovlja; tu su se pjevali samo psalmi, nije bilo ni propovijedi, ni mise, ni teološkog zaključivanja i raspravljanja; bijaše to štovanje Boga *u duhu i istini.*«

Potpuno se jasno zapaža da Madame de Staël tumači redak iz Evanđelja kojeg je Krist bio rekao Samarijanki (Iv 4, 23–24) onako kako ga pravovjerni protestanti još i danas tumače.

4. Ipak nije tako neprijateljski raspoložena prema katoličkoj estetici kao što je to bio Jean-Jacques Rousseau

Svakako valja naglasiti činjenicu da je liturgijsko znanje Madame de Staël dosta nepotpuno. Unatoč njezinom divljenju prema *Génie du Christianisme* nije uspjela napustiti stavove XVIII. stoljeća koji se tiču Liturgije. Premda ona nije njezin izraziti neprijatelj kakav je to bio Jean-Jacques, ipak je bila naklonjena protestantskom shvaćanju. Njezino proučavanje njemačke kulture moglo je samo poduprijeti njezine ideje. Nije li i sam Kant označio Liturgiju imenom *Afterdienst Gottes (iskrivljeno bogoštovlje)*.[1]

[1] Vidi: KANT, *Religion innerhalb des Grenzen der blossen Vernunft* (1793.): »Sve što se čovjek nada učiniti da bi se svidio Bogu izvan dobroga vladanja jest iskrivljeno bogoštovlje. « (FALCKENBERG, *Geschichte der neueren Philosophie*; Leipzig, Edit. Veit. 1913.)

III. POGLAVLJE

ALPHONSE DE LAMARTINE

1790. – 1869.

1.Uvod – 2. Lamartineova majka učila ga je prve pojmove Liturgije, kojih će se sjećati u svako doba – 3. Jocelyn je jedno antiliturgijsko biće i želi se uzdići k Bogu bez posredništva bogoštovlja; proizvoljno tumači obred posljednjeg pomazanja i pokazuje odbojnost prema nekim vjerskim pobožnostima te iznosi kritiku Chateaubrianda; svjestan je nasljednik stavova XVIII. stoljeća kojemu je razum njegovo bogoštovlje. – (a)Opće crte njegovog antiliturgijskog uvjerenja – (b)Molitve za umiruće diraju ga u dušu – (c)Iz Liturgije izvlači sentimentalne efekte i naviješta tako poeziju Louisa Le Cardonella te površno opisuje obrede koji se slave na Svetom Grobu – (d)Liturgija čini nacionalnu baštinu francuskog naroda i vrši blagotvoran utjecaj na sve one koji trpe; slijedi opis jedne seoske mise, službe pokojnika i Angelusa – (e)Aluzije na psalme, na tamjan i na Tijelovo – 4. Lamartineov liturgijski nacionalizam. Njegove najljepše pjesme savršena su ilustracija Psalma 19,1–2: Nebesa slavu Božju kazuju, naviješta svod nebeski djelo ruku njegovih

* * *

1.Uvod

Bilo bi od nas presmiono kad bismo htjeli pod liturgijskim kutom analizirati cjelokupno Lamartineovo ogromno djelo. Nismo se potrudili donijeti sve moguće pojedinosti jer je lako doći do točnog poznavanja njegovih liturgijskih shvaćanja poslije ozbiljnog proučavanja njegovih najznačajnijih knjiga. Na temelju te činjenice naročito smo se zanimali za *Jocelyn* (1836.) i *Graziella* (1852.), kao i za *Confidences –Tajne,* (1848.) i *Nouvelles confidences – Nove tajne,* (1851.).

Što se tiče ostalih njegovih djela iz njih ćemo navoditi odlomke koji će nam postupno ulaziti u naše proučavanje. Treba se podsjetiti da je Lamartine antiliturgijski pjesnik i da prema tome ne treba od njega očekivati odviše brojnih aluzija na službene molitve Crkve.

2. Lamartineova majka učila ga je prve pojmove Liturgije kojih će se sjećati u svako doba

Njegovo liturgijsko znanje nije baš bilo vrlo široko. S obzirom da su ga odgojili njegova majka i isusovci, čitavog života sjećao se nekoliko psalama, a pogotovo Molitava za umiruće. Svojoj majci, dakle, u prvom redu duguje svoje prvo liturgijsko znanje:

> »To me podsjećalo na uspomenu iz roditeljske kuće, gdje nas je naša majka navečer okupljala na molitvu... u posljednjim satima sumraka...« (*Graziella*, str. 13–14). Nakon toga čitanja slijedila je molitva, koju je ona sama glasno čitala ili su umjesto nje čitale moje mlađe sestre kad su postale starije. I sada još čujem refren tih jednoličnih litanija koje su se muklo uvlačile pod grede ... Jedno od nas imalo je dužnost kad na njega dođe red izreći molitvicu za putnike, za siromahe, za bolesnike, za neku posebnu potrebu sela, kuće« (*Confidences*, Edit. Waltz, str. 157). Njegova majka izgovarala je za siromahe »molitve posljednjeg časa« (*isto*, str. 159)[1] »i učila Alphonsa te molitve.«[2]

Sjećanja na molitve koje je bio naučio u djetinjstvu ostat će mu kroz čitav život. Unatoč svome individualističkom duhu taj poklonik Rousseaua uvijek će se sjećati s nekom dirljivom nostalgijom trenutaka molitve provedenih u roditeljskoj kući. U sjećanju mu nisu ostali tekstovi tih molitava; bijaše to poetska draž koja je od njih ostala i zbog koje se rado njih sjećao. Međutim, da bismo dobili dovoljno jasan pogled u cjelokupnost njegova liturgijskog poznavanja, trebamo našu analizu razdijeliti u više dijelova, promatrat ćemo ih dakle iz sljedećih pet aspekata:

3. Jocelyn je jedno anti-liturgijsko biće i želi se uzdići k Bogu bez posredništva bogoštovlja; proizvoljno tumači obred posljednjeg pomazanja i pokazuje odbojnost prema nekim vjerskim pobožnostima te iznosi kritiku Chateaubrianda; svjestan je nasljednik stavova XVIII. stoljeća pa mu je tako razum njegovo bogoštovlje

(a) Opće crte njegovoga antiliturgijskog uvjerenja. – Poslije pomnog čitanja *Jocelyna* ponajprije jedna stvar upada u oči. Taj katolički svećenik, nakon što je proživio sve osjećaje koje sa sobom donose promjene godišnjih doba u prirodi, u svom intimnom dnevniku ne spominje nijednu cr-

---

[1] »Otvorila je uz uzglavlje staraca na izdisaju tu knjigu u kojoj je umirućima dopuštena nada.« (*Mylly ou la Terre natale – Mylly ili Rodna gruda*).
[2] »Ili je moja majka naše glasove poučavala u crkvenim pjesmama« (*isto*).

kvenu svetkovinu. Božićna ili uskrsna radost, ili pak žalost korizme nije u njegovoj duši ostavila nikakav trag. Jocelyn taj obožavatelj prirode, jest antiliturgijsko biće upravo do same srži. U njemu je Lamartine projicirao svoju vlastitu dušu. Taj svećenik – treba naglasiti tu riječ – želi se uzdići k Bogu bez posredništva bogoštovlja (Rousseau!):

> »I kad *bi mi zrak pomogao*, kao što pomaže orlovima, *da se uzdignem k Bogu, bolje nego pomoću ovih hladnih pravila.*« (str. 58)

Ako li je primoran poradi svoje svećeničke službe da se podvrgne obredima, on ih tumači na svoj način veoma se udaljavajući od njihova istinskog značenja. Tako opisuje *Posljednju pomast* koju daje svojoj majci:

> »Krizmom umirućih dotakao sam svaki ud,
> Čelo, kamo su moji poljupci htjeli slijediti moje prste,
> Bokove, koji su me pod njenim srcem krili devet mjeseci,
> Ruke, koje su me posve malog nježno grlile,
> I toliko puta mi načinile kolijevku milovanja;
> Noge, koje su mi prve utirale put,
> I kojih će svaki trag sutra iščeznuti.« (str. 100–101)

I on ne misli ni najmanje na sve pogreške koje je ona »počinila vidom... sluhom... mirisom... okusom i riječju... doticajem... korakom i hodom.« *(Ritual za sve*, str. 96) Opisi slične teme koje nalazimo kod Flauberta i kod E. Baumanna odgovaraju mnogo više postojećoj stvarnosti.

Određeni odlomci u *Nouvelles Confidences* (str. 156–157) doista dokazuju da je odbojnost prema Liturgiji kod Lamartinea dosegla previsoki stupanj, a da bismo mogli preko toga šutke prijeći:

> »Zna se što tada bijaše život tih samostana*: vjerski obredi pogodniji da pobude osjetila, nego da učvrste duše;* mirisi, slike, cvijeće, glazba u kapelici... procesije, beskonačne i besciljne krunice, djetinjasti običaji, strogi običaji, izvanjska sabranost, razmatranja na rasporedu označena različitim satima u danu...«

Zato on svakako pretjerano prigovara Chateaubriandu njegovo oduševljenje za liturgijske knjige i za pučke obrede:

> »Chateaubriand je poput Ovidija u svojoj knjizi načinio kronološku tabelu religije. On je ekshumirao ne genij, *nego mitologiju i obrednik* kršćanstva... uzdigao je u pjesmi svu *pučku trošnost* i sve zastarjele ustanove; od obavljanja monaškog asketizma sve do njegova blaženog neznanja i do pobožnih prevara pučkih čudesa koje je izmislila revnost, a ovjekovječeni rutinom seoskog svećenstva *da za-*

vedu maštu... Njegova knjiga jest relikvijar ljudske lakovjernosti.« (str. 286–287)

Lamartine je često izražavao takav racionalizam obzirom na Liturgiju. On ne dopušta da bi samo jedna umjetnost ili pak umjetnosti uzete u cjelini – kao što je to slučaj u Liturgiji – mogle odražavati vidljivi svijet ili moralni svijet: »*Moj um* je glas svemira, a moja duša odražava svemir« (*Méditations poétiques*, str. 50–51). U *La Chute d'un Ange* (*Pad Anđela)* on to izjavljuje posve iskreno: nije mu potreban neki tumač kod Boga jer »*razum je bogoštovlje*, a oltar je svijet« (Waltz, str. 104). Lamartine nam se dakle prikazuje u pogledu Liturgije kao istaknuti nasljednik stavova XVIII. stoljeća.

(b) Molitve za umiruće, obredi Posljednje pomasti diraju ga u dušu. – Unatoč svome liturgijskom racionalizmu, veliki lirski pjesnik nije se mogao posve oteti utjecaju određenih obreda. Naročito su ga se doimale molitve za mrtve. Od svoje ih je majke naučio voljeti:

»Pokušavao sam krvavim naporom pjevati
Nekoliko nota pjesama posvećenih smrti;
I svaki puta moj glas, u mojim grudima prigušen,
Lomio se prekidajući započetu antifonu;
A suze u mom pjevanju gutane nemilice,
Izvirale su s mojim krikovima i pretvarale pjesme u jecaje.«
(*Jocelyn*, str. 209)

»O pjesmo pokoja mrtvih kojoj se protivila moja duša,
Pogrebni napjev pjevan za vrijeme užasa i drame!
Ah, nikada niste izašli iz glasova jednog zbora
Čime se zaorilo više struna Srca.« (*isto*, str. 208)

Ili:

»Upalio sam te baklje posljednje noći,
Dvostruku sliku dana koji sviće i koji bježi;
U sakrivenoj posudi skromne Euharistije
Na njegov glas išao sam izvaditi hostiju umirućih,
I nagnut nad njezinim čelom svojom drhtavom rukom,
Potpuno mokrom od mojih suza lomio sam joj kruh;
Krizmom umirućih doticao sam svaki ud.« (*isto*, str. 100–101)[3]

(c) Lamartine iz Liturgije izvlači pjesničke efekte. – Koliko god rijetke bile liturgijske aluzije u njegovim djelima, on se njima služi isključi-

[3] Vidi nastavak malo dalje. Vidi još: str. 26, 128 i 140

vo da bi iz njih izvukao (kao što je to uostalom način romantičara) pjesničke efekte. Navedeni primjeri već su to do sada pomalo i pokazali. Dodat ćemo im nekoliko istaknutijih odlomaka:

> »Navečer kada bi se ugasile posljednje sunčeve zrake na prozorima gornje sobe siromašnog slikara i kad bi zvona susjednih samostana zvonila Ave Maria, taj milozvučni pozdrav dana u Italiji, jedini odmor obitelji bijaše zajedno moliti krunicu i *poluglasno pjevušiti litanije* sve dok se ne bi glasovi pospanošću oslabljeni ugasili u neodređenom i jednoličnom *brujanju sličnom šumu vala koji se smiruje na plaži gdje se vjetar smiruje s dolaskom noći*... Volio sam ovaj tihi i pobožni večernji prizor; u kojem je završavao radni dan, tom himnom triju duša koje su se dizale k nebu da se odmore od dnevnog napora.« (*Graziella*, str. 13–14)

Lamartine ne izvlači iz Liturgije efekte užasa kao V. Hugo, on u njoj pronalazi samo hranu za osjećajnost svoje duše. Time se javlja kao preteča Louisa le Cardonnela. Ne podsjećaju li nas sljedeći stihovi na pjesnika »Carmina sacra«?

> »Svete luči bacale su posljednji plamen,
> Svećenik je šaptao blage pjesme smrti,
> Slične tugaljivim pjesmama koje šapuće žena
> Djetetu za uspavanku.« (*Le Sacrifice – Žrtva)*

Ili:

> »Ja volim u dugim danima samo sat tmine,
> Ja slušam u pjevanju samo ove pogrebne strofe
> Koje svećenik jeca prateći lijes.«
> (*La Vigne et la Maison–Vinograd i Kuća*)

Pogledajmo još dojmove koje Lamartine ima gledajući Sveti Grob. On ne donosi baš ništa od liturgijskog značenja obreda i molitava oko tog mjesta. On primjećuje samo ono što može uzdrmati njegove osjećaje: njegovo pjesničko nadahnuće ostaje jednako kao da je prisustvovao nekom dirljivom prizoru u prirodi:

> »Ti se dojmovi nipošto ne daju ispisati: oni isparavaju s dimom pobožnih svjetiljki, s mirisom kadionica, s neodređenim i zamršenim šapatom uzdisaja.« (*Voyage en Orient– Putovanje na Istoku*, Ed. Waltz, str. 410)

Pierre Loti, neumoljivi protivnik Liturgije koji je opisao istu temu u *Jeruzalemu*, bio je manje površan u svojim opažanjima. Ne samo da se potrudio saznati o kvaliteti različitih obreda koji su se tu odvijali, nego nam ih je također i iznio s brojnim pojedinostima.

(d) Liturgija čini nacionalnu baštinu Francuske. – Opisi različitih religioznih obreda, pa makar i kratki, susreću se raspršeni s vremena na vrijeme u Lamartineovim djelima. Osim *Posljednje pomasti*, prema kojoj je još od djetinjstva čuvao neku simpatiju, nalazimo kod njega opise misa, molitve *Angelusa* i nekoliko drugih obreda. On iz njih izvlači sve što se u njima krije od pjesničkog značenja, ali se ne zaustavlja kod njihova simboličkog značenja ili tumačenja njihovog teksta. To će nam ponovno dokazati da Liturgija čini nacionalnu baštinu do te mjere da izaziva pozornost i samih njezinih protivnika. Evo opisa jedne *mise na selu*:

»Okupim k oltaru okolne kuće
Starce, djecu, nekoliko pobožnih žena,
One koji u svojim dušama osjećaju više žeđi za Bogom
u zbijenom krugu okružuju me na koljenima.
Bog skromnih ljudi silazi s neba na nas.
Koliko sveta zora i njezini božanski svodovi
Čuju uzdisaja koji se izdižu iz prsa
I želja koje se uzdižu sa zemlje.« (*Jocelyn*, str. 79)

Lamartine ustanovljuje dakle da Liturgija vrši blagotvoran utjecaj na francuski puk; ona ga prati kroz čitav njegov život jer zna odgovoriti na sve potrebe njegove duše.[1]

Tako jedan siromašan čovjek čija je žena upravo umrla nalazi u O*bredu za mrtve* pravi izraz koji odgovara bolima njegove duše:

»Obavljao sam svečanu službu Božju dana;
Za mrtve u Gospodinu ja sam sam pjevao službu,
A glas supruge s praga svetog prostora
Jecajima je odgovarao na psalme smrti.« (*Jocelyn*, str. 335)

Liturgija također na svakom koraku budi skrivenu poeziju u srcu Francuza:

»To *Angelus* zvoni i na svakom mjestu podsjeća
Da jutro dana i večer pripadaju Bogu,
Na taj pobožni zov ratar prestaje raditi;

[1] Za vrijeme boravka u Italiji Lamartine se uvjerio u važnost koju Talijani pridaju vjerskim obredima: »Tako sam je na blagdanske dane vodio ujutro i navečer u crkve, *jedina i pobožna razonoda koju bi ona poznavala i voljela*«. (*Graziella*, str. 79, 143–163)

Okreće se prema zvoniku, skida kapu s glave.
Sklapa svoje jake ruke iz kojih ispada ostan,
Uzdiže malo svoju dušu iznad brazde,
Dok djeca, na koljenima, na zemlji,
Združuju svoje prstiće u rukama svoje majke!«

(*Jocelyn*, str. 168)

Čitajući ove ljupke stihove, zar ne osjećamo iste poetske efekte kao pred Milletovim slikama?

(e) Tragovi Liturgije u Lamartineovom stilu. – Kao što smo učinili govoreći o različitim piscima, tako nam je dužnost istaknuti tragove koje je Liturgija ostavila u stilu našega pisca. Nalazimo dakle kod njega više vrsta aluzija: jedne se odnose na svete tekstove (Psalmi i Himni) dok nas ostalo podsjeća na određene vjerske obrede:

Aluzije na Psalme očituju se u sljedećim stihovima:

»Zatim kao slomljeno srce u grudima kojeg ganutljiva riječ oživljava
I vičući prema nebu s dna moga ponora.« (*Jocelyn*, str. 147)
Ili još: »Zaklanjam se nijem na grudima Gospodinovim.«

(*isto*, str.71)[5]

Aluzije na tamjan kojima obiluje Baudelaireovo djelo susreću se već vrlo brojne kod Lamartinea:

»Svećenik je sveta posuda... u kojoj mirisna trava ili tamjan zore na vatri žrtve u svako doba u dim se pretvara...«

(*Jocelyn*, str. 48.)

Ili pak: »Sretan onaj koji je... izgorio od ljubavi i zahvalnosti, pali svoju dušu kao tamjan u njegovoj prisutnosti!«

(Bog u *Méditations poétiques*)[6]

Zatim slijedi Tijelovo koje mu je nadahnulo ove stihove:

»Pripremimo mu čiste usnice
Neokaljano oko, čelo bez mrlje
Kao što idući k svetome mjestu
Djeca, djevice s velima

[5]Usporedite još stihove 72 i 139 iz Himna od *Matutina* sa stihovima 2 i 26 Psalma 104. i *Les Préludes* stih 139: »Tješitelju duše, kako se tvoj glas izmijenio« s *Veni Creator*.
[6] Vidi još: Himan *Matutina*, stih 19–20

Bacaju latice ruža
Po putu kojim će proći Bog.«

(*Esprit de Dieu – Duh Božji*, str. 35–40)[7]

Nisu kod njega rijetki liturgijski izrazi koji označavaju određeno stanje duše: »Naš život bijaše u rukama te žene jedan *vječni sursum corda*« (Waltz, C*onfidences,* str. 156)... »Sve se iznova dizalo, sve je blistalo, sve je brujalo, sve je pjevalo u meni onu pjesmu uskrsnuća, poput *lažne Aleluje* koju čuje Margarita u Goetheovom *Faustu* na Uskrsni dan u crkvi.« »Moja duša bijaše samo hvalospjev iluzija.« (Predgovor za *Harmonies poétiques et religieuses–Poetske i religiozne harmonije*)

Kasnije će Huysmans govoriti o *Toussaint d'âme* (*Svi Sveti duše*) i dozvat će nam u sjećanje Lamartineove stihove.

4. Lamartineov liturgijski nacionalizam. Njegove najljepše pjesme su savršena ilustracija Psalma 19, 1–2: Nebesa slavu Božju kazuju, naviješta svod nebeski djelo ruku njegovih

Vidjeli smo da je autor *Jocelyn*a potpuno antiliturgičan. Brojni citati što smo ih donijeli ništa ne mijenjaju na našoj tvrdnji. Baštinik religioznog shvaćanja Rousseaua, Lamartine, nije želio drugog bogoštovlja osim razuma, drugo svetište osim prirode:

»Evo žrtve ogromne, sveopće,
Svemir je hram, a zemlja je oltar,
Nebesa su kupola, a zvijezde bez broja,
Te napola zastrte iskrice, blijedi ukras sjene,
Po azurnom svodu redom posijane
Svete su baklje za taj hram,
A čisti oblaci koje umirući dan boji bojom,
I koje lagani povjetarac, od zalaza do zore
Po zračnim prostorima savijajući ih lagano
Kotrlja u purpurnim pahuljicama po rubovima svoda nebeskoga,
Valovi su tamjana koji se uzdiže i nestaje
Sve do prijestolja Boga komu se priroda klanja.«

(*La Prière – Molitva*, str. 15–51)

Paul Claudel, koji također u evoluciji svemira vidi liturgijski čin neusporedive ljepote, nije ipak izjašnjeni ekskluzivist poput Lamartinea. Klanjanje čovjeka Bogu pomoću svih poznatih umjetnosti ne čini se auto-

[7] Vidi još: *L'Immortailté*, stih 107–111

ru C*onnaisance de l'Est (Poznavanje Istoka)* da je u proturječju s veličanstvenim prizorom prirode, kao što je to slučaj kod njegova slavna prethodnika. Najljepša mjesta u djelu Alphonsa de Lamartinea, unatoč njegovu antiliturgijskom stavu, najljepša su i najoduševljenija ilustracija liturgijskog stiha:

> *Nebesa slavu Božju kazuju, naviješta svod nebeski djelo ruku njegovih. – Ps 19, 1–2. (Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiant firmamentum.)*

IV. POGLAVLJE

ALFRED DE VIGNY

1797. – 1863.

ALFRED DE MUSSET

1810. – 1857.

1. Vigny je po svom odgoju bio baštinik religioznog shvaćanja XVIII. stoljeća, ali se ipak njegov estetski osjećaj izjasnio u prilog Liturgiji – 2. Njegov naglašeni individualizam ne dopušta Liturgiji nikakav utjecaj na njegovo djelo, a aluzije na Molitve za mrtve i na Psalme nalaze se samo slučajno u njegovim pjesmama – 3. Musset priznaje da je dijete svoga stoljeća, to jest da je nedostatno poučen u vjerskim stvarima i nekim stavovima najavljuje pjesnika Fleurs du Mal *– 4. Vigny i Musset jesu dvojica istaknutih predstavnika među francuskim piscima liturgijske zbrke koja je vladala u Francuskoj prije dolaska Dom Guérangera*

* * *

1. Vigny je po svom odgoju bio baštinik religioznog shvaćanja XVIII. stoljeća, ali se ipak njegov estetski osjećaj izjasnio u prilog Liturgiji

Najbolji izvor da se upoznamo s liturgijskim idejama Vignyja njegov je *Journal d'un poète* (*Dnevnik jednog pjesnika*). Čitajući ga ustanovljujemo da je njegov vjerski odgoj bio krajnje bijedan. Njegova majka se u tome potpuno razlikovala od Lamartineove. Vigny ne spominje da ga je učila psalme ili drugu religioznu poeziju. Naprotiv, zaljubljena u Rousseauove ideje ona je svome sinu usadila mnogobrojne misli XVIII. stoljeća.

Ipak, unatoč svojoj hladnoći za Liturgiju, što bijaše znak njegova doba i što odgoj nije promijenio u simpatiju, Vigny je posjedovao prirođeni dar da voli sve što je lijepo:

> »4. prosinca 1837. – Jutros Berliozova pogrebna misa za pokop generala Damrémonta. Izgled crkve bijaše lijep. U dnu pod kupolom tri duge trake padale su na pripravljeni odar te su od njih kristalni lusteri blistali posebnim svjetlom. Sve zastave, otete neprija-

telju, bijahu poredane gore uzduž crkve i visile su sve probušene mecima. Glazba bijaše lijepa i neobična, divlja i grčevita i žalosna. Berlioz započinje harmoniju i prekida je na dva dijela nepredviđenim disonancama koje je isplanirano tamo stavio.« (str. 112)

Taj obred istovremeno nacionalan i religiozan oduševljavao je Vignya jer su u njemu njegov vid i njegov sluh imali prednost. Uživao je u njemu kao što bi bio uživao u bilo kojem prizoru prirode. Njegova pradjedovska naklonost i priroda njegova duha tjerali su ga ususret Liturgiji:

»Slušao sam Fetisov povijesni koncert... Nikada me umjetnost nije uzdigla do tolika ushićenja... Pjesme koje su me naročito oduševile jesu one iz *Laudes spirituales*, pjesme Djevici, koje su pjevala talijanska bratstva.« (1833., str. 78; vidi još str. 49)

»25. travnja 1838. – Ove noći čitao sam *Stabat Mater* i sanjao. Kod drugog čitanja učinilo mi se da vidim svoju jadnu majku ispruženu do mojih nogu i gorko sam zaplakao« (str. 171). Zamršene ideje koje je stekao odgojem i od sredine u kojoj je živio ipak su ga udaljavale od Liturgije:

»Ali mudraci su sačuvali svoje sumnje u srcu i poštivali društvenu bajku« (Vjera sa svojim bogoštovljem!) »sveopće prihvaćenu i prilagođenu od najvećeg broja.« (str. 151)

2. Njegov naglašeni individualizam ne dopušta Liturgiji nikakav utjecaj na njegovo djelo, a aluzije na Molitve za mrtve i na Psalme nalaze se samo slučajno u njegovim pjesmama

To što smo upravo rekli tumači njegov osobni odnos prema bogoštovlju. S obzirom na česte religiozne misli očekivali bismo da u njegovim djelima nađemo više aluzija na Liturgiju. Ništa od toga: pjesnik je potpuni individualist, iz Biblije je crpio samo teme koje je komentirao po svojoj volji ne brinući se da njegova tumačenja budu točna u znanstvenom pogledu. Ne nalazimo, dakle, kod njega toliko poimanja o kršćanskoj estetici koliko smo susreli kod Lamartinea. Aluzije na psalam *De Profundis*, koje ćemo odmah navesti, zajedno s *Molitvom za mrtve*, ne pobijaju naše tvrdnje: te su dvije molitve postale tako poznate u Francuskoj da čovjek ne mora biti pisac da bi ih se sjetio s vremena na vrijeme:

»Šaptao je sasvim tiho molitvu za mrtve…
Stari redovnik izgovorio je molitvu,
Uz pogrebni odar uvijek je sjedio,
.... započinjao je ponovo,

Svojim glasom koji je drhtao u njegovu zvučnom zatvoru
Posljednja pjesma mira: govoraše 'O, Gospodine,
Ne lomi u svom bijesu moju dušu,
Ne zaogrni me u smrt bezbožnika.'
Dodao je tako: 'Kad zli vreba na me,
Hoćeš li dati, Gospodine, da padnem mu u ruke?
Ta on je pod mojim koracima prekinuo tvoje pute;
Nemoj me kazniti, jer moj zločin je njegov zločin,
Viknuo sam prema nebu *iz dna svoga ponora.*
O moj Bože. *Izvadi me iz sredine zlih.*«

(*La Prison – Zatvor*, 1821.)

3. Musset priznaje da je dijete svoga stoljeća, to jest da je nedostatno poučen u vjerskim stvarima i nekim stavovima najavljuje pjesnika Fleurs du Mal

Alfred de Musset, pak, priznaje u svojoj iskrenosti razmaženog djeteta svoje potpuno neznanje na religioznom području i istodobno ističe nedostatnost odgoja u djetinjstvu:

»Ni kao dijete, ni u gimnaziji, ni kao čovjek nisam pohađao crkve: moja vjera, ako sam je i imao, *nije imala ni obreda ni simbola* i vjerovao sam samo u nekog Boga bez oblika, bez bogoštovlja i bez objave. Otrovan već u mladosti svim pisanjem prošloga stoljeća usisao sam sâm već vrlo rano neplodno mlijeko bezboštva.« (C*onfession d'un Enfant du siède– Ispovijed jednog djeteta stoljeća*, str.II, 88)

Umjetnik do srži, Musset osjeća sasvim spontano kakve bi pjesničke efekte čovjek mogao izvući iz Liturgije. Njegov njuh i vid bili su izvanredno razvijeni pa nije čudo da se njima poslužio da obogati svoj stil liturgijskim usporedbama. U tome je neka vrsta preteče Baudelairea:

»Pokajanje je *čisti tamjan; ono izvire* iz svake moje patnje.« Ili pak: »Već Chateaubriand, princ poezije, zamatajući strašnu ideju svojim hodočasničkim plaštem, postavio ju je na *mramorni oltar,* usred svetih mirisa i kadionica.« (*isto,* I., str. 13)[1]

[1] Abélard »je proživio polovicu svoga života ljubeći joj nevino čelo, učeći je pjevati Davidove psalme i Savlov hvalospjev...« (C*onfessions d'un enfant du siècle*, I., str. 36)

4. Vigny i Musset jesu dvojica istaknutih predstavnika među francuskim piscima liturgijske zbrke koja je vladala u Francuskoj prije dolaska Dom Guérangera

Vigny i Musset bili su najglasovitiji predstavnici liturgijske zbrke koja je vladala u Francuskoj prije dolaska Dom Guérangera. Nisu oni bili protivnici Liturgije po svom unutrašnjem raspoloženju. Musset je volio »iznad svega svetu glazbu« (*Confessions*, I., str. 92). Ne, nipošto, nisu mogli biti njezini poklonici jer nisu imali prigode ni da prisustvuju obredima obavljenim prema tradicionalnim pravilima, niti da si pribave djela koja bi ih uputila u shvaćanje kršćanske estetike. Da žive u naše doba, mogli bismo to zaključiti po njihovim prirodnim raspoloženjima, po svoj prilici bili bi na strani prijatelja Liturgije.

V. POGLAVLJE

PIERRE LOTI

1850. – 1923.

1. Pierre Loti po svom protestantskom odgoju protivnik je Liturgije i dodaje se bilješku o George Sand – 2. Narodi, čak i oni najudaljeniji, daju svojim vjerskim osjećajima jedan skladni i glazbeni izraz, a njihova Liturgija, kao i kod civiliziranih naroda, čini snažnu tradicionalnu vezu – 3. Sjaj Liturgija, koje je on imao priliku vidjeti izbliza za vrijeme boravka kod Svetoga Groba, nadahnjuje mu odbojnost jer smatra da je to protivno istinskom kršćanskom duhu pa tvrdi da mu sve te Liturgije zastiru istinski lik Kristov – 4. Njegova je duša razdijeljena kao i duša Vignyja i Musseta, očarava ga veličanstvenost boja koje obredi razvijaju i čak dopušta upotrebu dragog kamenja da bi se pojačao sjaj bogoštovlja te donosi tumačenje stiha: O, crux, ave spes unica – 5. Premda je P. Loti po svojoj prirodi liturgijsko biće, svojim je odgojem bio odvučen u suprotnu struju

* * *

1. Pierre Loti po svom protestantskom odgoju protivnik je Liturgije i dodaje se bilješku o George Sand

Autor *Les Pêcheurs d'Islande (Islandski ribari)* u suvremenom razdoblju najistaknutiji je predstavnik antiliturgijskog strujanja u francuskoj književnosti. Ne možemo tvrditi da bi on poput Vignyja i Musetta bio gotovo prirodni proizvod antiliturgijskog razdoblja i to iz jednostavnog razloga jer smo se u mnogo navrata uvjerili da liturgijski utjecaj iz dana u dan sve više raste. Ne preostaje nam dakle nego da Pierre Lotia postavimo uz Madame de Staël. Njih oboje, proizašavši iz protestantskih obitelji sačuvali su kroz sav svoj život obiteljske tradicije u svojim liturgijskim shvaćanjima.[1]

[1] George Sand mogla bi služiti kao posrednik između tih dvaju pisaca. Ne samo jer je mnoge ideje imala zajedničke s antiliturgičarom Mussetom, nego je i ona crpila svoja religiozna shvaćanja iz *Nouvelle Héloise* i na liturgijskom području podržavala individualističku doktrinu. Njezina ravnodušnost obzirom na vjerske obrede poprimala je s vremena na vrijeme boju slabo prikrivenog

2. Narodi, pa i najudaljeniji, daju svojim vjerskim osjećajima jedan skladni i glazbeni izraz, a njihova Liturgija, kao i kod civiliziranih naroda, čini snažnu tradicionalnu vezu

Kao predstavnik egzotičnog romana ovaj savršeni pisac u slikanju dalekih krajeva pružio nam je, osim potanko iznesenih opisa obreda različitih kršćanskih bogoštovlja, i određeni broj pojedinosti o bogoštovljima najudaljenijih zemalja. Glazba službe Božje kod bonaca koju nam prikazuje u svom *Pélerin d'Angkor* (*Hodočasnik angkorski*, 1911.) pruža određene sličnosti s rimskim pjevanjem psalama i daje zatim očit dokaz da u ljudskoj duši postoji urođena i neoboriva potreba da vjerskom osjećaju dadne glazbeni izražaj:

> »To je nešto kao neko polagano ljudsko *pjevanje psalama* bezbrojnim glasovima (str. 60)... Otprilike dvije stotine bonaca iz Kambodže i Sijama, postavljenih na čuvanje svetih ruševina, žive tu u neprestanim molitvama, jednolično *pjevajući* noću i danju pred hrpom titanskih blokova nagomilanih u planini.« (str. 61)

Tako narodi, još daleko od svake kršćanske civilizacije, smatraju Liturgiju kao svoju nacionalnu baštinu koja oblikuje snažnu tradicionalnu vezu između niza generacija te nacije: »Pepeo kraljice majke upravo je nedavno ovdje bio pokazan nakon kremiranja obavljenog po *pradavnim obredima* uz ceremonijal *plesova i glazbe koji zasigurno sežu u doba Angkora*« (str. 189), to jest u razdoblje koje je od nas daleko po svoj prilici dvadeset i četiri stoljeća.

3. Sjaj Liturgija, koje je on imao prilike vidjeti izbliza za vrijeme boravka kod Svetoga Groba, nadahnjuje mu odbojnost, jer smatra da je to protivno istinskom kršćanskom duhu pa tvrdi da mu sve te Liturgije zastiru istinski lik Kristov

Što se tiče kršćanskih Liturgija, Loti ih se grozio dok je pisao *Jérusalem* (1895.) i *La Galilée* (1896.). Tvrdio je da je religiozni formalizam mogao jedino postojati na štetu razuma. Jedino se oči mogu zabavljati pri takvim djetinjastim i idolopoklonstvenim obredima:

---

neprijateljstva. Evo jednog odlomka koji će nam za to pružiti dokaz: »Vide se, dakle, sve do ulaza u crkve, neke vrste zajednica seoskih žena kako sjede u krugu i kako mašu svojim glavama mrmljajući litanije ili pjevajući molitve na latinskom, što ih ne priječi da požudno gledaju prolaznike i da izmjene svoje primjedbe dok odgovaraju *ora pro nobis* sivoj, crnoj ili plavoj sestri, koja nadzire posao psalmodiranja.« (*Marquis de Villemer*, str. 301)

»Oči se mogu zadržavati na njegovom raskošnom formalizmu kao uostalom na slikovitosti Islama, ali to je na štetu dubokih misli (*Jérusalem*, str. 165).« «Ništa! Isprazne tradicije koje će i najmanja studija pobiti. U bogoštovljima oči jedino zanima svjetovni sjaj, kao orijentalna slikovitost i potom idolopoklonstvo – možda dirljivo do suza – ali djetinjasto i neprihvatljivo...« (*isto*, str. 179). Također one predstavljaju za hodočasnike – »te bučne horde« (*isto*, str. 183) ispraznu duhovnu zabavu bez ikakve moralne vrijednosti:

»Ali, sva ta prošlost veličanstvenih bogoštovlja – svatko zna uostalom da je postojala, a inače ništa ne dokazuje – njezino obnavljanje može biti samo isprazna zabava za duh.« (*isto*, str. 163)

Njegova odbojnost prema tim obredima dostiže najviši stupanj kada on misli da svi ti obredi izobličuju istinskoga Krista o kome je on još od djetinjstva čuvao uzvišenu i živu sliku:

»Iza toga konvencionalnog Krista koga ovdje svima pokazuju, iza toga Krista previše okićenoga zlatom i dragim kamenjem, previše umanjenoga da mogne vjekovima proći kroz toliko ljudskih mozgova, istinski lik Isusov u mojim očima sada iščezava više nego ikada; čini mi se da sve više bježi, da više ni ne postoji.« (*isto*, str. 163)[2]

4. Njegova je duša razdijeljena kao i duša Vignyja i Musseta, ali ga očarava veličanstvenost boja koje obredi razvijaju pa čak dopušta upotrebu dragog kamenja da bi se pojačao sjaj bogoštovlja; njegovo tumačenje stiha »O, crux, ave spes unica«

Pierre Loti je dakle odbacivao u cjelini vjerske obrede. Jedina stvar koja je zanimala toga pisca bila je veličanstvenost boja u kojoj se moglo uživati kod Svetog Groba za vrijeme različitih obreda kršćanskih crkava. Što se tiče njihovih tekstova, temeljito vjerujemo da Lotiu nije ni na um padalo da se njima pozabavi. Ipak, kod njega otkrivamo neku vrstu dualizma kao što smo to otkrili kod njegovih lirskih prethodnika. Evo što nam on sasvim spontano izjavljuje:

»Nekoć, svojim idejama podjednako sam osuđivao i veličajnost oltara i veličajnost svećenika. Danas, ako mi sjaj svećeničkog odijela još uvijek izgleda protukršćanski, ipak dolazim do toga da prihvaćam tu upotrebu dragog kamenja...« (*isto*, str. 175)

---

[2] P. Lescure, koji se potrudio da se zaustavi ne samo na izvanjskim stvarima Liturgije, nego također da prouči njezine tekstove, došao je do zaključka dijametralno suprotnom Lotievom: »A Liturgija Crkve, u koju sam se nastojao dobro uputiti pokazala mi je iznova jedinstveno središte: Krista.« (*Mainage*, str. 210)

Ako je Loti došao do toga da prihvaća umjetnost dragulja da bi se tako uzveličalo stanje bogoštovlja, moguće je da on ne bi ništa protukršćanskoga vidio u cjelokupnom kršćanskom obredu da je bio upućen u simbolizam Crkve. Tim više imamo temelja da možemo iznijeti tako smjelu tvrdnju jer je taj pjesnik na početak svoje knjige *Jérusalem* stavio jedan stih iz Fortunatova himna *Vexilla regis prodeunt:* O *crux, ave spes unica*. Evo komentara koji nam daje o tome:

> »A ta riječ koju je Krist sam usudio izgovoriti na našoj maloj zabačenoj zemlji – i to sa sigurnošću neizmjerno tajanstvenom – ako nam je se oduzme, nema više ništa, bez toga križa i toga obećanja koje osvjetljuje svijet ostaje samo uznemirenost koja dolazi od noći, metež sablasti koje se kreću k smrti.« (*isto*, str. 217)

5. Premda je P. Loti po svojoj prirodi liturgijsko biće, svojim je odgojem bio je odvučen u suprotnu struju

Loti nije, dakle, po samoj svojoj prirodi antiliturgijsko biće. Zbog prvog odgoja, a zatim zbog života mornaričkog časnika, zbog čega nije osjećao potrebu da se podigne s vidljivih manifestacija do njihovih pravih izvora, treba ga smjestiti u ono antiliturgijsko strujanje koje u našem razdoblju ima tako malo pristaša.[3] Njegovo djelo nama je zanimljivo u tome što nam ne donosi isključivo opise Liturgije Crkve katoličke, nego također najrazličitijih religija. Ono je napokon dokument koji dokazuje da je sav ljudski rod organizam u svojoj srži liturgijski i osjeća potrebu da svojoj vjeri dadne izražaj u isto vrijeme društveni i vidljivi.

[3] Vidi na primjer *Jérusalem*, str. 34–36, 53–54, 56, 58, 62, 87, 89–90, 91, 124–127. Nekoliko opisa punih boja moglo bi poslužiti kao tumač određenih odlomaka Brevijara. (*isto*, 1, 152–7, 75... *Galilée*, str. 3–39) Liturgijske aluzije u njegovom stilu kao ove: »Himan tišine uzdiže se s drevnog polja« (*Jérusalem*, str. 41) često se ne susreće u njegovim djelima.

Treći dio

»INDIFERENTNI« PISCI

I. POGLAVLJE

UVOD

1. Definicija pisaca nazvanih »indiferentni« čija svjedočanstva imaju neprocjenjivu vrijednost – 2. Filozofska znanost tvrdi da svaka religija mora imati bogoštovlje kao što smatraju A. Comte i E. Boutroux – 3. Glavne crte kulta čovječanstva A. Comtea – 4. Kad jedna religija ne bi posjedovala nikakvo bogoštovlje, trebalo bi joj ga izmisliti te se govori o značenju religioznih obreda u djelima pisaca nazvanih »indiferentni« – 5. Podjela te široke teme na četiri odvojena kruga

* * *

»Religija teži ostvariti među svima ljudima vezu ljubavi kao potporanj, kao načelo materijalne veze. U tome smislu ona čuva upravo one obrede koje prenosi kroz tolika stoljeća i narode i koji su neusporedivi simboli neprekidnog trajanja i punine ljudske obitelji.«

Boutroux, *Science et religion dans la Philosophie contemporaine* (*Znanost i religija u modernoj filozofiji*), str. 340

1. Definicija pisaca nazvanih »indiferentni« čija svjedočanstva imaju neprocjenjivu vrijednost

Čitav niz pisaca koje smo pregledali tijekom naše studije bio je pod utjecajem jedne opće ideje: svi su mislili na Liturgiju. Jedni su joj se divili i branili je dok su je drugi smatrali protivnom istinskom duhu kršćanske vjere. Nije naš zadatak donositi sudove o njihovu mišljenju. Međutim, sasvim je očito da je Liturgija igrala i još igra neosporivu ulogu u nacionalnom životu Francuske i da vrši znatan utjecaj na obrazovanim društvenim slojevima zbog svoje vrijednosti u isto vrijeme estetske i doktrinarne.

Međutim, postoji znatan broj pisaca za koje religiozni problem bijaše lišen svakoga posebnog zanimanja. Ako o njemu govore u svojim djelima, čine to potpuno ravnodušno i potpuno nezainteresirano. Govorili su o njemu ipak samo kao usputno. S njima se, dakle, treba pozabaviti sve do kraja naše studije. Njihova su nam svjedočanstva tim dragocjenija što većinom izlaze iz pera onih koji nemaju nikakva interesa da preuveličavaju ili umanjuju njezin utjecaj. Svaki od njih dao je o njoj svoje mišljenje već prema tome kako je njegov promatrački dar bio razvijen.

2. Filozofska znanost tvrdi da svaka religija mora imati bogoštovlje kao što smatraju A. Comte i E. Boutroux

Na početak ovog poglavlja stavili smo citat izvađen iz knjige jednoga od najglasovitijih majstora francuske suvremene misli. Mišljenje jednog znanstvenika na filozofskom području kao što je bio Boutroux čini nam se da najbolje odgovara onoj struji koja nam je pružila jednostavne činjenice ne dodavajući im svoje komentare: nije važno jesu li ti pisci naklonjeni liturgiji ili su protivnici liturgijskih manifestacija već od početka. Boutroux izričito odlučno tvrdi da nijedna religija ne može biti bez cjelovitosti utvrđenih obreda. Auguste Comte, začetnik pozitivističke filozofije, daje nam o tome izraziti primjer. Nećete nam zamjeriti ako se uostalom malo zaustavimo na tom filozofu zanimljivom s nekoliko aspekata.

3. Glavne crte kulta čovječanstva A. Comtea

Htijući ustanoviti religiju »Čovječnosti« Comte je bio primoran postaviti glavna pravila svoga bogoštovlja. On u tome razlikuje privatno bogoštovlje od javnoga. U privatnom bogoštovlju častila bi se Čovječnost posredstvom više živih ili preminulih žena koje bi ju morale predstavljati na častan i dostojanstven način. Tri anđela čuvara svakoga čovjeka bila bi: njegova majka, njegova žena i njegova kći. Kad bi nedostajala jedna od njih, mogao bi izabrati za anđela čuvara neku povijesnu osobu.

Comte zatim razlikuje dvije vrste molitava: »komemoraciju« i »izlijevanje«. Svaki bi čovjek morao usmeno moliti otprilike dva sata dnevno, a tekstovi bi mogli biti odlomci iz djela najvećih pjesnika. Liturgijska bi godina imala osamdeset četiri svetkovine ustanovljene u čast različitih obiteljskih ili društvenih veza koje održavaju odnose među ljudima. Sakramenti, brojem devet, odnosili bi se na rođenje, početak školovanja, ženidbu...

4. Kad jedna religija ne bi posjedovala nikakvo bogoštovlje, trebalo bi joj ga izmisliti te se govori o značenju religioznih obreda u djelima pisaca nazvanih »indiferentni«

Sve te pojedinosti, uostalom nadahnute katoličkom Liturgijom, upravo najbolje dokazuju da obredi bogoštovlja sačinjavaju nužnost za svaku religiju i da bi ih trebalo izmisliti – kao što je to bio slučaj A. Comtea – kad ne bi postojali. Pisci o kojima ćemo govoriti u nastavku pružit će nam dakle samo jedan dokument, premda nepotpun, ali ipak vrlo značajan za važno mjesto koje Liturgija zauzima u francuskom životu. Pokazat će nam prema onom što smo upravo izložili da se nužno u tim sredinama moraju susresti liturgijske manifestacije gdje je religiozna vjera još živa, ili ako je već nestala, njezini obredi mogu predstavljati neku vrstu zaostatka duhovnog života koji je jednom bio živ, ali se zatim izgubio (Dumas sin, Daudet).

5. Podjela te široke teme na četiri odvojena kruga

Mi ćemo studiju o piscima nazvanim »indiferentni« grupirati oko četiri ciklusa i to: Balzacov ciklus, Flaubertov ciklus, ciklus suvremenih romanopisaca i napokon ciklus lirskih pjesnika. Ako ti ciklusi ne uspiju obuhvatiti cjelokupnu temu, djela kojima ćemo se baviti barem će nam poslužiti kao uzorak za taj ostatak koji bi nas mogao dovesti do toga da se zapletemo u njegove bezbrojne pojedinosti. Kada bismo htjeli izvaditi liturgijske primjere iz ogromnog mnoštva francuskih pisaca koje bismo trebali obraditi u ovom dijelu naše studije, izložili bismo se velikoj opasnosti da radimo na štetu one toliko željene jasnoće koja je cilj svakoga znanstvenog rada.

II. POGLAVLJE

BALZACOV CIKLUS

1. Svojim površnim opisom B. Constant dokazuje romantične sklonosti – 2. Stendhal, baveći se prije svega psihološkim studijama, ne zanemaruje potpuno Liturgiju – 3. Roman Le Curé de Village *služi kao tipski uzorak za liturgijsku analizu ogromna Balzacova (1799. –1850.) djela – 4. Balzac piše u doba kad je liturgijska dekadencija dosegnula svoj najniži stupanj – 5. Balzac ističe sljedeće točke: Liturgija preobražava fizički izgled nekih osoba, oblikuje narodni ukus, pruža narodu filozofsku nauku i uzrokuje obraćenja – 6. Njegov stil – 7. Balsac se uglavnom ograničio zabilježiti vanjštinu ostavljajući po strani utjecaj Liturgije na duhovni život svojih likova, a njegovo djelo dragocjen je dokument o stanju Liturgije u Francuskoj pod Restauracijom*

* * *

1. Svojim površnim opisom B. Constant dokazuje romantične sklonosti

Balzacovi prethodnici kao što su B. Constant, X. de Maistre ili Stendhal i toliko drugih govorili su nam svaki na svoj način o utjecaju koji je Liturgija vršila na njih i na sredinu u kojoj su živjeli. Glasoviti autor *Adolphea* (1816.) analizira tako dojam koji je na njega ostavio obred Posljednje pomasti:

> »Ostavio sam je; vratio sam se samo sa svim onim ljudima da *prisustvujem zadnjim i svečanim molitvama*; na koljenima u jednom kutu njezine sobe čas sam potonuo u svoje misli, čas sam promatrao, svjesno i radoznalo, sve te okupljene ljude. Strah jednih, rastresenost drugih pa onaj jedinstveni učinak navike koja unosi ravnodušnost u sve te propisane čine i koja čini da se na najuzvišenije i najstrašnije obrede gleda kao na obične stvari i čistu formalnost. Slušao sam te ljude kako mehanički ponavljaju pogrebne riječi kao da oni sami neće morati jednoga dana biti sudionici u sličnom prizoru, kao da oni također neće morati umrijeti jednoga dana. *Ipak, bio*

sam daleko od toga da prezirem te čine; ima li među njima samo jedan taj čin za kojeg bi se čovjek u svom neznanju usudio reći da je nepotreban.« (*Adolphe*, I.)

Opisi Posljednje pomasti, koje veoma često susrećemo kod francuskih romanopisaca jer veliki dio romana završava smrću, mogu nam služiti kao dokument o vjerskom stanju društva kojeg je pisac opisao.[1] Odlomak koji smo upravo iznijeli pogodio nas je u živac. Liturgija se u njemu pojavljuje samo kao krhotina; ona je tu ona čuvena posuda iz koje je tekućina istekla. B. Constant naznačuje taj obred kao »strašan« jer njegovo liturgijsko shvaćanje ne odudara baš mnogo od shvaćanja romantičkih pisaca (*Lucrèce Borgia*!).

2. Stendhal, baveći se prije svega psihološkim studijama, ne zanemaruje potpuno Liturgiju

Liturgijsko znanje Stendhala ne nadilazi mnogo znanje autora *Adolphea*. Kako njegova psihološka analiza ima prvorazrednu važnost i nastupa ispred svake druge težnje, nije čudno što kod njega nailazimo na mjesta čija se površnost čini pomalo čudnom:

»Ne ponavljamo opise obreda u Bray-le-Haut; kroz petnaest dana oni su ispunjavali kolumne svih novina u departmanu.«
(*Le Rouge et le Noir – Crveno i crno*, pogl. XVIII.)

Navedena Stendhalova izlika što ne opisuje pontifikalni obred dokazuje koliko slavna autora romana *Le Rouge et le Noir* slabo zanima ta tema. Tim činom on nam pruža dragocjene obavijesti o prividno površnoj religioznosti tih provincijalaca koje je prikazao u svojoj knjizi.

3. Roman Le Curé de Village *služi kao tipski uzorak za liturgijsku analizu ogromna Balzacova (1799. –1850.) djela*

Balzacovo djelo kojeg ćemo s velikim zanimanjem proučiti u našoj studiji odviše je široko da bismo mogli dati analizu njegove ogromne cjelokupnosti. Bit ćemo sasvim zadovoljni ako odaberemo jedan roman koji će nam kao tipičan uzorak dati podatke o liturgijskim shvaćanjima velikoga romanopisca. Podrobna analiza romana *Le Curé de Village – Seoski župnik*, (1845.) – a to je roman koji potpuno zadovoljava naše zahtjeve – dat će nam dragocjene naznake pomoću kojih ćemo imati puno pravo

[1] Vidi još Xavier de Maistre, *La Jeune Sibérienne* (1825.), str. 148

Balzacu dodijeliti mjesto koje zaslužuje u nizu pisaca nazvanih »indiferentni«.

4. Balzac piše u doba kad je liturgijska dekadencija dosegnula svoj najniži stupanj

Kada je Balsac sastavio svoj roman *Le Curé de Village*, liturgijska je dekadencija bila pala u Francuskoj na svoj najniži stupanj. Snažna djelatnost Dom Guérangera nije još postigla toliku vrijednost budući da je još bila u granicama uska kruga teorijske zaokupljenosti.

Francuski je narod ipak sačuvao veliki broj lijepih obreda unatoč onom mnoštvu različitih misala koji nisu prestajali dijeliti francusku Crkvu. Balzac, htijući u svom gigantskom djelu oživjeti različite društvene slojeve svoga doba, nužno je morao kao objektivan promatrač dodijeliti Liturgiji ono mjesto koje je ona zaista zauzimala. Pokazao se dostojan zadatka koji je bio poduzeo i to tako dobro da mnogobrojne liturgijske pojedinosti raštrkane po njegovim knjigama ocrtavaju uistinu dosta vjernu sliku liturgijskog stanja njegova razdoblja. Ako se čitajući *Le Curé de Village* susrećemo s mnogobrojnim netočnostima, treba ih pripisati manje njegovom neznanju koliko brzini kojom je morao objaviti većinu svojih romana.

5. Balzac ističe sljedeće točke: Liturgija preobražava fizički izgled nekih osoba, oblikuje narodni ukus, pruža narodu filozofsku nauku i uzrokuje obraćenja

Balzac je prije svega ustanovio da Liturgija vrši dubok utjecaj na puk na selu: »Nedjeljom je išla na *službu Božju* sa svojim ocem, na šetnju poslije *Vespera*...« (str. 13). Mise (str. 104), vjerske svečanosti (str. 19), obredi vjenčanja (str. 33) i mnoštvo drugih liturgijskih čina prate zatim seoske ljude kroz sav njihov težak i mučan život. Oni na njih ne gledaju samo kao na neku ugodnu razbibrigu, nego ti su ljudi također uvjereni da u njima mogu naći neizmjerno blago jednoga filozofskoga nauka za kojim osjećaju potrebu u nestalnosti života:

> »Gospodin Bonnet nađe u *poslanici* tekst da ga razvije, a koji znači da prije ili kasnije Bog izvršava svoja obećanja, štiti svoje i potiče dobre...« (str. 198)

Ono što smo već istaknuli da intimno sudjelovanje u Liturgiji može poljepšati fizički izgled čovjeka koliko god se to činilo čudno i nevjerojatno, Balzac je ipak zabilježio:

»Kada je buran osjećaj izbio u Veronike, to religiozno ushićenje kojem je bila predana kad je išla na pričest, moralo se pokazati među živim osjećajima mlade i nevine djevojke. Činilo se da je neko unutrašnje svjetlo *izbrisalo svojim zrakama ožiljke malih kozica*. Svjetlo i čisto lice njezina djetinjstva ponovno se javilo u svojoj prvotnoj ljepoti... Veronika je na nekoliko trenutaka bila izmijenjena...« (str. 16)

Odvijanje liturgijskog sjaja ima pedagošku vrijednost. Puk, nastojeći uljepšati obrede što je više moguće, oblikuje tako svoje estetske sposobnosti:

»Niste li, gospodine, vidjeli čavle koji se u određenim razmacima nalaze u zidu? Služe kao neka vrsta žičanog spleta na koji žene vješaju bukete cvijeća. Tako je čitava crkva presvučena cvijećem koje ostaje u cvatu sve do večeri. Moja siromašna crkva koja vam izgleda tako gola nakićena je kao neka mlada, ona miriše, tlo je popločano lišćem usred kojega je ostavljen za prolaz Presvetom Sakramentu, put posut ružinim laticama.« (str. 118)[2]

Ne doziva li nam u pamet taj opis u isto vrijeme Chateaubrianda i Fr. Jammesa? Ne bi li on mogao poslužiti kao posrednik između dva razdoblja podijeljena u pogledu Liturgije (1800.–1900.)? Ne dodjeljuje li Balsacu ta naklonost prema pučkim obredima isto mjesto koje smo odredili Mistralu?

Daleko od toga da pokaže očiti sjaj određenih obreda s uobičajenom hladnokrvnošću objektivnog i preciznog promatrača, veliki romanopisac pušta katkada da se malo pokažu njegovi osobiti osjećaji. Evo njegovih riječi za jednu Posljednju pomast:

»Taj je prizor bio istodobno ganutljiv i strašan, ali bio je svečan po tome kako su stvari bile raspoređene do te mjere da je *slikarstvo moglo u njemu naći temu za jedno od svojih remek-djela.*« (str. 313; V. Veuillot).

Estetski sadržaj Liturgije ganuo bi ga. Usprkos svojoj naklonosti prema romantizmu (»strašan«), on je puštao da ga impresionira sve što ima prirođenu ljepotu u vjerskim obredima. Zato on pokazuje u istom odlomku kako Liturgija može nužno utjecati na slikarstvo i na minijaturnu umjetnost.[3] Još i više, Balzac je primijetio da određeni obredi imaju izvanrednu sposobnost da izvrše obraćenje. Ganutljiv prizor Posljednje po-

[2] Vidi još str. 304
[3] Vidi str. 101 (vanjština Misala)

masti o kojem smo maloprije govorili, potresao je jednoga slobodnog mislioca do te mjere da »je postao katolik u jednom trenutku«. (str.313) Taj kratki primjer koji Balzaca postavlja uz bok svih onih pisaca koji su dodijelili široko mjesto odnosima koji se vežu između Liturgije i fenomena obraćenja[4] može dovoljno istaknuti njegov neusporedivi dar opažanja i bilježenja najneznatnijih činjenica tako da ništa važnoga ne može promaknuti njegovu prodornu pogledu. Razlog što nije više razvio taj motiv možda je u tome što je bio pretrpan poslom.

6. Njegov stil

U stilu autora romana *Le Curé de Village* osjećaju se liturgijski utjecaji. U njemu se nalaze i ovakvi izrazi:

> »Spalite to zadnje zrno tamjana na oltaru pokore.« (str. 290)

Ili pak:

> »Sva priroda pri izlasku sunca pjeva himan radosti« i »čovjek je dodavao himan zahvalnosti svim pjesmama večeri.« (str. 262)[5]

7. Balsac se uglavnom ograničio da zabilježi vanjštinu ostavljajući po strani utjecaj Liturgije na duhovni život svojih likova, a njegovo djelo je dragocjen dokument o stanju Liturgije u Francuskoj pod Restauracijom

Ukratko, Balsacovo liturgijsko znanje nije baš previše široko.[6] Kao savršen promatrač on je primijetio i zabilježio vanjske pojedinosti, a nije ulazio duboko u značenje tih svetih tekstova. Psihologija osoba koje on stavlja na pozornicu u odnosu s Liturgijom dosta je nepotpuna. Ne znamo ni što misli »le Curé de Village« dok recitira svoj Časoslov, ni kako mole glavne osobe njegova romana dok prisustvuju obredu Mise. Ono što, međutim, treba pohvaliti u njegovu djelu jest to da je neusporedivom pravednošću i oštroumnošću ustanovio duboki utjecaj koji je Liturgija imala na određene kategorije francuskog naroda u doba Restauracije.

---

[4] Saint Beuve, Lesage, Coppée, Huysmans, Vallery-Radot...
[5] Vidi još str. 30
[6] Mjesta na kojima govori o »mučenicima i ispovjednicima« (str. 299) i o Martirologiju (str. 108) ne mijenja ništa na našoj tvrdnji.

III. POGLAVLJE

FLAUBERTOV CIKLUS

1. Sklad između realističkog i psihološkog detalja karakteristika je liturgijskih analiza Gustava Flauberta – 2. Služi se impresionističkim postupkom kad je liturgijski obred nevažan za život njegovih junaka i dodaje se bilješka o A. Daudetu – 3. Flaubert se služi Obrednikom da s najvećom točnošću opiše obred Posljednje pomasti – 4. Njegove psihološke analize o vjerskom stanju, nastalom po Liturgiji, izdižu ga mnogo iznad Zolinih analiza i dodaje se bilješka o Dumas Sinu – 5. Flaubert ocrtava religioznu evoluciju Mme Bovary i njezino liturgijsko iskustvo kopira s puno mjesta iz Otkrivenja – 6. Iz liturgijske analize Madame Bovary *proizlazi da je Flaubert vrlo savjesno nastojao ispuniti svoju dužnost pisca*

* * *

1. Sklad između realističkog i psihološkog detalja karakteristika je liturgijskih analiza Gustava Flauberta

Promatranje stvarnosti koju Flaubert pokriva već s nekim znanstvenim premazom mnogo je napredovalo od pojave *Le Curé de Village*. Flaubert se nije više ograničio, kao što je to činio njegov prethodnik, zabilježiti vanjštinu same Liturgije nego se trudio prodrijeti u duhovni život onih koji su pod liturgijskim utjecajem. S autorom romana *Madame Bovary* (1857.) pjesnički realizam je dosegao svoj vrhunac, a sklad između realističkog i psihološkog detalja nije još bio toliko narušen kao što će biti u Zole nekoliko godina kasnije. Treba dakle analizirati Flaubertovo djelo s dva vidika: treba u njemu najprije istaknuti vještinu realističke dokumentacije pa zaključiti s nekoliko primjera izvađenih s psihološkog područja.

2. Služi se impresionističkim postupkom kad je liturgijski obred nevažan za život njegovih junaka i dodaje se bilješka o A. Daudetu

U trenutku kada Flaubert preuzima opisati jedan liturgijski obred koji ostaje bez ikakva utjecaja na život njegovih likova, upotrebljava impresionistički postupak:

»G. Bournisien u svečanoj odjeći pjevao je visokim glasom, klanjao se svetohraništu, uzdizao dlanove, širio ruke ... Pjevalo se, klečalo se, dizalo se, tome nije bilo kraja... Zvono ponovno odjeknu. Nasta veliko pomicanje stolaca. Nosači podmetnuše svoja tri štapa pod lijes i ljudi stadoše izlaziti iz crkve.« (*Madame Bovary*, str. 372–373)

Ne možemo dobiti nikakvu predodžbu o liturgijskom znanju našega pisca čitajući to kratko remek-djelo koje smo upravo naveli. Taj je opis ipak na mjestu, a Flaubert nije baš ništa izostavio kad nije dao više pojedinosti o toj *Misi za pokojne*.[1]

3. Flaubert se služi Obrednikom da s najvećom točnošću opiše obred Posljednje pomasti

Kao savjestan radnik, pisac se trudi dobro informirati kad tema to zahtijeva. Čitajmo u *Madame Bovary* opis Posljednje pomasti. Poslije čitanja mislit ćemo da u rukama imamo Obrednik koji nam donosi sve pojedinosti za podjelu tog sakramenta:

»Bijaše na radnom stolu, pokrivenom bijelim stolnjakom veliko raspelo, između dva svijećnjaka koji su gorjeli... svećenik se diže da uzme raspelo... Zatim izgovori *Misereatu*r i *Indulgentiam*, umoči svoj desni palac u ulje i otpoče pomazanje: najprije po očima, koje su toliko požudno željele sve zemaljske naslade,[2] zatim po nosnicama, što su pohlepno udisale blage povjetarce i ljubavne mirise, zatim po ustima, koja su se otvarala na laž, koja su stenjala od oholosti i klicala u pohoti; zatim po rukama, koje su uživale u ugodnim doticajima i napokon po stopalima nogu, tako brzima nekoć kad su trčale za utaženjem svojih želja... Svećenik čak tumači gospođi Bovary da Gospodin, katkada, produžuje život osobama kad smatra da je prikladno za spasenje...« (*Madame Bovary*, str. 350–361)

Potpuno tumačenje simbolike ovog obreda i posebno posljednji odlomak obilno dokazuju da je Flaubert imao u rukama neki liturgijski priručnik prema kojemu je sastavio taj prizor. Evo što nalazimo u *Molitve-*

---

[1] Pronaći ćemo kod A. Daudeta (*Froment jeune et Risler aîné*, 1874., I., str. 1) sličan opis: »Zatim ulazak u crkvu dvoje po dvoje, neprestano prvi ide bijeli oblak, lepršav, lagan, sjajan ... Orgulje, crkveni čuvar, župnikova propovijed, svijeće su osvjetljivale drago kamenje, proljetne ljubičice... pa ono natiskivanje svijeta u sakristiju, mali bijeli oblak, izgubljen, prekriven, opkoljen.« Društvo koje pisac ovdje opisuje religiji nije pridavalo nikakvu važnost. Zbog tog razloga Daudet se ne zaustavlja na tom mjestu s više detalja.

[2] Flaubert je zaboravio pomazanje ušiju.

niku za vjernike od Msgr. Marbaua: »On ublažava i patnje bolesnika i može čak vratiti zdravlje tijela« – (Flaubert kaže: »produžuje život osobama«, što je ista stvar!) – »ako Bog smatra korisnim za spas njihove duše« – (Flaubert kaže: »prikladno za spasenje«).

4. Njegove psihološke analize o vjerskom stanju nastalom po Liturgiji izdižu ga mnogo iznad Zolinih analiza i dodaje se bilješka o Dumas Sinu

Treba se pokloniti pred tom iskrenosti jednog pisca koji je ozbiljno shvaćao svoj posao.[3] Tako i u svojim psihološkim analizama autor romana *Madame Bovary* dao je dokaz iste zabrinutosti za preciznost. Razlog što nije tako dobro uspio u realističkim detaljima leži u činjenici da mu je gotovo potpuno nedostajalo vjersko iskustvo. Flaubert je međutim osjećao iskrenu želju da se pokaže ispravan i pravedan u pogledu činjenica koje spadaju u područje religiozne psihologije. On je u mnogočemu nadišao autora *Lourdes*a i *Rome*, o kojemu smo malo prije govorili.

5. Flaubert ocrtava religioznu evoluciju Madame Bovary i njezino liturgijsko iskustvo kopira s više mjesta iz Otkrivenja

Flaubert nam kao savjestan psiholog prikazuje čitavu religijsku evoluciju svoje junakinje. Dok je još bila djevojka, osjećala je nešto neodređen i raznježen sav čar liturgijskih obreda:

> »Na to ponovno brujanje zvona« (za Pozdravljenje) »misao mlade žene gubila se u njezinim starim uspomenama iz mladosti i internata. Sjetila se velikih svijećnjaka, koji su na oltaru nadvisivali vaze pune cvijeća i svetohranište sa stupićima. Kako bi rado kao nekoć bila još negdje usred dugog reda bijelih koprena, koje su tu i tamo crnim obilježavale tvrde kapuce dobrih sestara nagnutih na svojim klecalima nedjeljom kod Mise. Kad bi podigla glavu, gledala bi blago lice Djevice među plavičastim, malim vrtlozima tamjana koji se uzdizao.«

Na samo sjećanje tih čarobnih draži Madame Bovary bi obuzeta nekom vrstom ganuća:

---

[3] Da se u to potpuno uvjerimo samo treba usporediti odlomak koji smo upravo naveli s opisom iste teme koja se nalazi u Lamartineovu *Jocelynu* (str. 100-101; 209) ili u romanu *La Dame aux Camélias-Gospođa s kamelijama* (1852.) od Dumas Sina. Evo jednog vrlo značajnog odlomka: »Pao sam na koljena. Ne znam koliko će vremena potrajati dojam koji je na mene proizveo taj prizor, ali ne vjerujem da će me, makar došla u isti trenutak, neka ljudska stvar moći tako ganuti. Svećenik pomaza posvećenim uljem noge, ruke i čelo (on zaboravlja spomenuti oči, uši i nosnice, te preokreće redoslijed) umirućoj, izgovori kratku molitvu i Margarita se nađe spremna za nebo...« (*La Dame aux Camélias*, str. 279). To je tipičan primjer koji očito pokazuje površnost određenih pisaca.

»Osjeti se mekanom i posve napuštenom kao perce ptice koja se okreće u oluji; i dogodi se, a da toga nije bila ni svjesna, da se uputila k crkvi, spremna za bilo kakvu pobožnost samo da u njoj prigne svoju dušu i da u njoj nestane sve njezino postojanje.« (str. 121)

Isto tako slavni romanopisac nastojao je oslikati duhovni život Madame Bovary za vrijeme i poslije pričesti:

»Madame Bovary nakon što se pričestila vjerovala je da čuje u dalekim prostorima pjesmu *serafskih harfi* i da vidi u plavom nebu na zlatnom prijestolju usred svetaca koji drže zelene palme Boga Oca u sjajnom veličanstvu kako na jedan njegov znak silaze k zemlji anđeli plamenih krila.« (str. 290)

Ako taj odlomak još nije dosegnuo upadljivu točnost sjajnih analiza koju smo naglasili kod o E. Baumanna ili Fr. Jammesa – Flaubertu je nedostajalo religiozno iskustvo – ipak treba mu s pravom priznati da se potrudio da se što bolje informira. Stvarno prepoznajemo u psihološkoj analizi koju smo upravo naveli utjecaj nekih svetih tekstova, kao prekopiranih iz više odlomaka iz Otkrivenja.[4]

6. *Iz liturgijske analize* Madame Bovary *proizlazi da je Flaubert vrlo savjesno nastojao ispuniti svoju dužnost pisca*

Nekoliko odlomaka iz romana *Madame Bovary* potvrđuju dakle opći sud o točnosti koji je povijest književnosti donijela o Flaubertu. Mišljenje koje smo iznijeli o njegovu djelu s liturgijskog stajališta pokazalo je pisca koji se zbog svojeg zvanja smatra obveznim na savjesnu točnost u proučavanju detalja u isto vrijeme realističnih i psiholoških.

[4] »Glas taj koji začuh bijaše kao glas *citraša* što sviraju na citrama« (Otk 14,2 i 5,8). »I odmah se u duhu zanijeh, kad gle: prijestolje stajaše na nebu i na prijestolje Netko sjede« (*isto*, 4, 2). »Nakon toga vidjeh: eno velika mnoštva što ga nitko ne mogaše izbrojiti... Stoje pred prijestoljem... *palme* im u rukama« (*isto*, 7,9). »I vidjeh: drugi jedan *anđeo* leti usred neba. Za njim eto drugog anđela... Za njima eto i trećeg anđela... I drugi jedan anđeo iziđe.« (*isto*, gl. 14, r.6, 8,9, 15, 17, 18; vidi još: gl.16, r. 2-4, 8, 10, 12, 17 itd.)

IV. POGLAVLJE

CIKLUS SUVREMENIH ROMANOPISACA

1. Primjeri izvađeni iz djela H. Bordeauxa (1870.–1963.) i R. Bazina (1853.–1932.) imaju svrhu pokazati da još postoji nebrojeno mnoštvo pisaca više ili manje značajnih obzirom na Liturgiju, a da ih sve ne možemo spomenuti – 2. H. Bordeaux pokazuje kakvo važno mjesto Liturgija zauzima u životu francuskog djeteta – 3. Isto svjedočanstvo R. Bazina – 4. Opis Posljednje pomasti H. Bordeauxa točniji je nego opis koji se nalazi u Madame Bovary *i ta je razlika značajan dokument za važnost Liturgije u suvremenom životu – 5. Glasoviti romanopisac francuske obitelji ustanovljuje da vjerski obredi po francuskim selima potiču vrlo spasonosno estetsko natjecanje – 6. Zaključak*

* * *

1. Primjeri izvađeni iz djela H. Bordeauxa (1870.–1963.) i R. Bazina (1853.–1932.) imaju svrhu pokazati da još postoji nebrojeno mnoštvo pisaca više ili manje značajnih obzirom na Liturgiju a da ih sve ne možemo spomenuti

Mnoštvo romanopisaca nazvanih »indiferentni«, a kod kojih se može naći liturgijskih aluzija, bezbrojno je. Bilo bi to vrlo smiono kad bismo ih htjeli sve pobrojiti. Ne prođe uostalom gotovo ni jedan dan, a da se ne pojavi jedan vrijedan roman kojemu bi trebalo dodijeliti mjesto u našoj studiji[1]. Analizirat ćemo iz dokumentarnih razloga samo nekoliko elemenata iz liturgijskih shvaćanja H. Bordeauxa i René Bazina. Primjeri uzeti od ove dvojice pisaca još će jednom pokazati da je utjecaj Liturgije na francuski život još i danas od velike važnosti.

[1] Na primjer roman od H. HEMONA *Marie Chapdelaine* (prodan u 500.000 primjeraka)

2. H. Bordeaux pokazuje kakvo važno mjesto Liturgija zauzima u životu francuskog djeteta

Odlomak iz romana *La Maison (Kuća)* H. Bordeauxa (1913.) niže naveden, pružit će nam za to nepobitan dokaz: »U isto doba pjesma mojih sudrugova, u školi, konačno me je uznemirila. To je bio obred prve pričesti.« (str. 25)

Slavni romanopisac francuske obitelji ustanovljuje dakle da Liturgija zauzima znatno mjesto u životu francuskog djeteta. On ističe zaista istu činjenicu koju smo naglasili u našem proučavanju prigodom *Témoignage d'un Converti (Svjedočanstvo jednog obraćenika)* H. Ghéona. Navedimo još nekoliko redaka da dadnemo više uvjerljivosti našoj tvrdnji. Naivna duhovitost kojom su ti reci začinjeni dodaje kao što ćemo odmah vidjeti ponešto njihovoj prodornoj ljepoti:

> »Nikada nisam znao kakvu smo mi vrstu Vespera i Kompletorija govorili« (dok su još bili djeca) »ispred ormara. Obredi su se sastojali od hvalospjeva koje smo izvikivali u zboru... Naročito je Melanija iz sve snage izbacivala note u najvišem dijapazonu. Njezina se pobožnost mjerila po buci koju je stvarala. Glazbena soba bijaše nevjerojatno blizu djedove sobe.« (str. 39)

3. Isto svjedočanstvo R. Bazina

René Bazin koji u *Bonne Perette* pripovijeda »veličinu i propadanje jednog glasa ministranta pjevača« navodi uz to vrlo ljupko odgojnu vrijednost Liturgije tako da djeca nekih obitelji unose svu svoju naivnu radost samo da pridonesu da služba Božja postane što je moguće privlačnija i ljepša:

> »Vrhunac malog Pjevača bijaše Aleluja Velike subote. Toga dana pjesma Uskrsnuća uzdizala se u vrijeme Vespera, a svijet je drijemao uljuljan u radost dana koji je slijedio. Mnogo svijeta, oni koji su bili trpjeli, molili, postili s Crkvom u žalosti, drugi pak koje sveta korizma nije ni malo rastužila, skupili su se da poslušaju himan novoga života. Neodređeno su se kretali lađom koju je večer zamračila... Svijeće na oltaru vezle su vez sasvim malih iskrica. Napokon, dok su snažni glasovi basova dovršavali Kompletorij, malo svjetlo krene iz dna s klupa iza oltara i prođe korom... Nastade veliki trenutak tišine. Zatim tri aleluje, lagane poput ptica što lebde prođu iznad okupljenih. Désiré ih je plašljivo pokrenuo. Reklo bi se da su

prve golubice iz Arke, puštene u avanturu, drhtave. Tada započe himan, a njegov glas očvrsnu...« [2]

4. Opis Posljednje pomasti H. Bordeauxa točniji je nego opis koji se nalazi u Madame Bovary, *a ta je razlika značajan dokument za važnost Liturgije u suvremenom životu*

Tako H. Bordeaux ustanovljuje, ne htijući se istaknuti kao apologet poput svoga glasovitog kolege o kojemu smo upravo govorili, da liturgijski tekstovi pružaju francuskom narodu u isto vrijeme čvrst nauk i otkrivaju mu filozofski smisao ljudskog postojanja. Zanimanje za Liturgiju kod toga akademika izgleda dakle isto tako živo kao kod Bourgeta ili Bazina. Što se tiče njegova poznavanja Liturgije ono nadilazi samoga Flauberta. Da se u to uvjerimo usporedimo opis Posljednje pomasti s opisom koji smo iznijeli kod *Madame Bovary*:

> »Svećenik dođe u roketi, pred njim njegov ministrant i nimalo se ne začudi što svoju župljanku nađe okruženu životinjama. Uze svete prilike, izgovori sakramentalne riječi i primaknuvši se postelji položi hostiju na usnice umirućoj... Svetim uljem pomazao je, u obliku križa, njezine oči, njezine uši, njezine nosnice, njezine usnice, tako tanke da su izgledale kao beskrvna crta, njezine ruke, teškim radom sve ispucale i otvrdnule, njezine noge... Tim pomazanjem bijahu ispravljene njezine kućne pogreške.« (*La Maison morte – Mrtva kuća*, 1921., str. 86–88)

Izuzevši pomazanje ušiju koje je Flaubert zaboravio cijela zamisao ovog odlomka pokazuje nam da se dogodila revolucija s liturgijskog stajališta čak i među piscima nazvanim »indiferentni« . Dok Flaubert osjeća potrebu da se obzirom na taj obred informira iz jednog priručnika – budući da mu je vjersko iskustvo bilo strano – moderni pisac ga sastavlja sasvim spontano jer mu je vjerski život dobro poznat i dostupan zbog evolucije do koje je u Francuskoj došlo nakon pojave *Le Disciple – Učenik*, (1889.) P. Bourgeta.

---

[2] Isti liturgijski motiv nalazimo kod HUYSMANSA: *Oblat* (str. 267-268). Vidi još: A. CHEREL, *En relisant après la guerre* (*Čitajući ponovno poslije rata*). Navedeni odlomak označuje nam Bazina kao odličnog i tankoćutnog poznavaoca Liturgije. U tom pogledu upozoravamo na *Revue des Jeunes* od 10. siječnja 1922. (str. 77) u kojoj je objavljen razgovor koji nam otkriva liturgijsko oduševljenje odličnog akademika. Što se tiče uloge Liturgije u životu djece upozoravamo još na malu pripovijest *Les Trois messes (Tri mise)* od J. MARLYA u J. MILLOT, *Le meilleur moment pour être prêtre* (*Najbolji trenutak za biti svećenik)* str. 30–31.

5. Glasoviti romanopisac francuske obitelji ustanovljuje da vjerski obredi po francuskim selima potiču vrlo spasonosno estetsko natjecanje

Što se tiče opisa lijepih vjerskih obreda treba smjestiti H. Bordeauxa uz pisce kao što su Balzaci, Mistrali, Baumanni i toliki drugi koji su u više navrata istakli da se pučanstvo po francuskim selima trudi da bogoštovne manifestacije učini što je moguće ljepšima i da tako izrazi svoje estetske težnje:

> »Tijelovo se slavilo u našem gradu neusporedivo sjajno i svečano. Ljudi su dolazili izdaleka da prisustvuju... Nadmetanje pri postavljanju oltara na raskršćima rastavljalo je gradske četvrti, svaka se borila za svoj ugled.« *(La Maison*, str. 39–42)

6. Zaključak

Primjeri koje smo iznijeli imaju svrhu pokazati kako osim pisaca analiziranih u našoj studiji postoji nebrojeno mnoštvo pisaca veće ili manje važnosti koji bi mogli povjesničaru Liturgije pružiti obilje važnih dokumenata. Preostaje nam sada još samo vidjeti mogu li se naći iste činjenice među djelima lirskih pjesnika koje smo nazvali imenom »indiferentni«.

V. POGLAVLJE

CIKLUS LIRSKIH PJESNIKA

1. Parnasovci, uključujući i R. F. Sullyja Prudhommea, bijahu »indiferentni« u liturgijskom pogledu – 2. Théophile Gautier (1811.–1872.) nadahnjujući se Božićnom svetkovinom, u svojim stihovima stvara slikarstvo i skulpturu prenesenu u riječi – 3. Liturgijsko shvaćanje Leconte de Lislea (1818.–1894.) presvučeno je slojem romantizma – 4. Liturgijski naslov nekih njegovih pjesama (Dies irae) često je u potpunom protuslovlju sa svetim tekstom – 5. Stih »Solvet seclum« sekvencije »Dies irae« pružio mu je glavni motiv za veličanstvenu fresku – 6. Utjecaj Liturgije na stil Leconte de Lislea – 7. U djelu Sully Prudhommea susrećemo se s istim liturgijskim shvaćanjima koji posebno obilježavaju pjesnike romantičke škole – 8. Liturgija mu služi kao pjesnički instrument da istakne neku filozofsku misao kao što je vizija »katedrale u vatri« – 9. On je na više mjesta izašao iz uskog kruga parnasovske škole – 10. Još nekoliko lirskih pjesnika

* * *

1. Parnasovci, računajući i R. F. Sully Prudhommea, bijahu »indiferentni« u liturgijskom pogledu

Čini se da je potpuno protuslovno označiti lirske pjesnike nadimkom »indiferentni« budući da je karakteristika lirskog pjesništva izražavati osobne osjećaje. Ipak ne možemo ne iznijeti nekoliko svjedočanstava najistaknutijih predstavnika Parnasovske škole – jer se prije svega ovdje radi o njima, budući da su se oni nadasve trudili po nekoj predrasudi same škole sakriti svoje vlastite osjećaje. Tu dodajemo analizu djela Sullyja Prudhommea, koji se, premda sljedbenik Parnasovaca, u mnogim točkama ne pušta tako lako ukalupiti u uobičajeni kalup te škole.

2. Théophile Gautier (1811.–1872.) nadahnjujući se Božićnom svetkovinom u svojim stihovima stvara slikarstvo i skulpturu prenesenu u riječi

Bilo bi to vrlo smiono kad bismo htjeli proučiti cjelokupno ogromno djelo parnasovca Théophila Gautiera. Zbirka *Emaux et Camées* (1852.), u kojoj su vrlo rijetke pjesme koje imaju veze s Liturgijom, čini ipak značajan primjer bezosjećajnog načina kojim parnasovci postupaju sa svim temama kojih su se dohvatili. Božićna služba Božja pruža tom pjesniku prigodu da pokaže svoj talent slikara ili rezbara:

»Nebo je crno, zemlja je bijela,
– Zvona, zvonite veselo! –
Isus se rodio; – Djevica nadvija
Nad njim svoje ljupko lice.

Nema izvezenih zavjesa,
Da dijete očuvaju od hladnoće,
Ništa nego paučina
Visi s krovnih greda.

Drhti na svježoj slami,
To drago malo dijete Isus,
A da ga ugriju u njegovim jaslama,
Magarac i vol pušu nad njim.

Snijeg na krovnoj slami veze svoje rese,
Ali na krovu otvara se nebo
I sav u bijelom, kor anđela,
Pjeva pastirima: ›Božić, Božić‹«

(*Noël – Božić)*

Ta je pjesmica sastavljena nevjerojatno precizno i savršeno je obrađena, ali se nikakav pogled ne pruža na autorov duhovni život. To je preneseno slikarstvo i kiparstvo.

3. Liturgijsko shvaćanje Leconte de Lislea (1818.–1894.) presvučeno je slojem romantizma

Leconte de Lisle, koji je želio biti isto tako bezosjećajan kao i autor zbirke *Emaux et Camées*, ipak nije mogao potpuno sakriti svoje poglede i svoje osobne osjećaje:

»Eto, u ono vrijeme, kad je nebo bilo jako crno

I sipilo tišinu na svetu kuću,
Opatica Alix vodila je *večernji oficij*...

Svjetiljke, svijeće, svijećnjaci bacaju svoju drhtavu vatru
Po zidovima, na kojima se po istočnjačkom običaju,
Mučenici, na zlatnoj pozadini, redaju svi krvavi.

Opatica i njezine sestre koje sjede u svojim klupama,
Odmotavaju lagano blagi žamor
Kojeg znak križa povremeno presijeca.

Zatim sve u isto vrijeme kleknu,
Na sjajni kamen kojeg blagoslovljeni odsjaj
Iz svetišta do praga zrakama obasja ružičastim odbljeskom.

One pjevaju u zboru svete litanije
Gospi neba koja stoji na polumjesecu
u najvišoj visini beskrajnih svodova.«
(*Poèmes tragiques–Tragične pjesme*, 1884., str. 130)

Opis tog večernjeg oficija (Vespere na blagdan Uznesenja) ispremiješan s apokaliptičkim uspomenama (»Gospi ... od mjeseca«) odiše ipak, usprkos svojoj objektivnoj prividnosti, onim tajanstvenim mirisom pomalo strašnim, kojim su romantički pisci okruživali neke liturgijske obrede i molitve.[1] Samo nam treba taj odlomak usporediti s pjesmama Le Cardonnela da se uvjerimo u taj tanki romantičarski sloj utisnut na liturgijsko shvaćanje Leconte de Lislea.

4. Liturgijski naslov nekih njegovih pjesama (»Dies irae«) često je u potpunom protuslovlju sa svetim tekstom

Liturgijski motivi nisu baš veoma brojni u djelu tog šefa škole. Izuzevši *Passion* (1858.)[2] koja nas podsjeća na *Chemin de la Croix (Križni put)* P. Claudela i jedne parafraze Vjerovanja (*Dernièrs Poèmes–Posljed-*

---

[1] Evo još jedan tekst u kojem je liturgijski romantizam još očitije naglašen:
»Obučeni u bijelo sukno i crne škapulare
Ti samostanci sjede na kapitolarnim klupama.
Kad su otpjevali *Angelus Domini*
I zaklopili svoje misale pod požutjelom pergamenom
čekaju, ruku prekriženih...« (*isto*, str. 85) Usp. Hugo, pogl. IV./III./6.

[2] »Muku je sastavio Leconte de Lisle na molbu jednoga svoga prijatelja slikara da poprati četrnaest slika križnoga puta. Pjesnik prihvaća utvrđeni raspored i svoje bezlično djelo podređuje vjerskim zahtjevima.« (*Dernières poèmes*, 1895., str. 163)

nje pjesme, str. 211) neke pjesme nose liturgijske naslove. Njegov *Dies irae* pjesma je nesigurnosti i beznađa.

»Ali ako ništa ne odgovara u ogromnom prostoru
Osim neplodne jeke vječne želje,
Zbogom pustinje, u kojim duša otvara izgubljeno krilo!
Zbogom uzvišeni sne, koji se ne možeš uhvatiti!

A ti, božanska Smrti, u koju se sve vraća i nestaje,
Primi svoju djecu u svoje zvjezdano naručje;
Oslobodi nas vremena, broja i prostora,
I vrati nam pokoj koji je život uznemirio.«
(*Poèmes antiques–Stare pjesme*, 1853., str. 309–311)

Jedina veza koja sjedinjuje sekvenciju[3] franjevca Thomas de Celano sa stihovima koje smo upravo naveli jest ideja smrti. Dok je srednjovjekovni pjesnik čvrsto vjerovao u uskrsnuće mrtvih, parnasovski se pjesnik nadao da će mu smrt donijeti neku vrstu nirvane u kojoj će naći ugodan počinak.

5. Stih »Solvet seclum« sekvencije »Dies irae« pružio mu je glavni motiv za veličanstvenu fresku

Pjesma pod naslovom »*Solvet Saeclum*« (*Poèmes barbares – Barbarske pjesme*, 1859., str. 361–362) nipošto ne opovrgava stihove koje smo naveli. Leconte de Lisle, pošto je u sekvenci *Dies irae* našao nadahnuće za jednu ogromnu i veličanstvenu fresku, uhvatio se jednog dijela svete teme (ispuštajući čisto ljudski trenutak) i razvio ga je vrlo vješto:

»Bijesne psovke, koje vjetrovi kotrljaju,
Krikovi strave, krikovi mržnje, krikovi bijesa,
Užasne vike vječnog brodoloma,
Muke, zločini, grižnje savjesti, očajnički jecaji,
Duh i tijelo čovjeka, jednog ćete dana zašutjeti.
Sve će zašutjeti, bogovi, kraljevi, robijaši i proste mase,
Promukla huka tamnica i gradova,
Šumske, planinske i morske životinje,
Sve što leti, skače i puže u ovom paklu,
Sve što drhti i bježi, sve što ubija i jede,

[3] Posljednica. Odnosi se na liturgijsku pjesmu – himan koja se moli u misi neposredno prije Evanđelja u svečanijim prigodama. Ova poznata posljednica *Dies irae* (*U dan onaj u dan gnjeva*) koja za temu ima Posljednji sud i uskrsnuće mrtvih prije liturgijske reforme koju je uveo 2. Vat. Sabor molila se u svakoj misi za pokojne.

Od zemaljskog crva zdrobljena u blatu
Do munje što luta u gustim noćima.
Jednim samo udarcem priroda će prekinuti svoje šumove.
I neće to biti, pod veličanstvenim nebesima,
Ponovno stečena sreća davna zemaljska raja,
Ni razgovor Adama i Eve na rijekama,
Ni božanski san poslije tolikih boli.
To će biti kad zemaljska Kugla i sve što je nastanjuje,
Neplodni blok istrgnut iz ogromne putanje,
Obezumljena, slijepa, puna posljednjeg urlika,
Sve teža, sve izgubljenija od časa do časa,
Udarivši u svojoj snazi u neki nepomičan svijet
Razbit će svoju staru i bijednu koru
I pustivši da kroz tisuće razjapljenih rupa curi
Unutrašnji plamen sa svojim oceanima,
Ići će svojim gnjusnim ostacima oploditi
Brazde prostora gdje svjetovi rastu.«

Ta veličanstvena i rječita slika u kojoj ideja budističke nirvane nije tako očita kao u njegovim drugim pjesmama doimlje nas se svojim snažnim izrazom i veličanstvenom izradbom, ali ta pjesma ne posjeduje one ljudske kvalitete koje otkrivamo u pojedinim odlomcima Péguyeve *Eve* koji sa svoje strane postižu kod čitatelja dugotrajniji dojam.[4]

6. Utjecaj Liturgije na stil Leconte de Lislea.

Utjecaj Liturgije na stil Leconte de Lislea katkada se susreće u njegovim brojnim pjesmama:

»On vidi zemlju, slobodnu, i divlje zelenilo,
Kako lebdi kao tamjan na svetim rijekama.
A čvrsta vjera i božanska blagost
Bdiju u svetištu gdje blista ljubav.«

(*Poèmes antiques*, str. 310)

Ili još:

»Gdje stari Istok, natopljen tvojim djelom,
Kao njegovi stari kraljevi u kolijevci tvoga Boga,
Širio je tamjan oko tvojih nogu koje obožava.«

(*Poèmes barbares*, str. 254)

[4] Vidi: LAUREC, *Le renouveau catholique dans les Letres-Katolička obnova u književnosti*, str. 121–123

Prelazimo preko ostalih liturgijskih aluzija koje se mogu naći s vremena na vrijeme u djelu Leconte de Lislea.[5] Ukratko, njegovo liturgijsko shvaćanje bilo je premazano romantičkim slojem. Zato je stih sekvencije *Dies irae* razvio u neku vrstu veličanstvene vizije, ali svoje filozofske ideje nije prilagodio kršćanskom shvaćanju života.

7. U djelu Sullyja Prudhommea susrećemo se s istim liturgijskim shvaćanjima koji posebno obilježavaju pjesnike romantičke škole

Sully-Prudhomme, također izdanak parnasovske škole, odbacuje tu neosjećajnost kojom se ponose pjesnici kao Gautier i Leconte de Lisle. Kroz većinu njegovih pjesama melankolični i skeptički biljeg njegove duše izlazi na vidjelo. Njegovo religiozno nadahnuće sliči prema tome u velikom stupnju na romantičke pjesnike:

»Vidio sam takve poput mrtvih probuđenih zvonom,
Redovnike, sa svjetiljkama u rukama, kako se redaju u tišini,
Zatim izgovaraju, poput leta gavrana kada se uvis vinu,
Svoje crne *miserere* koji pašu umornom srcu.

Predokus groba razveselio je moje kosti.
Ali zbogom! Vojnik trči gdje top grmi
Vraćam se gdje čujem bitku svijeta
Bez milosti svoga srca gladna odmora.«
(*Solitudes – Osame*; u *La Grande Chartreuse*, 1869., str. 169)

To su Hugoi i Barbeyji d'Aurevillyi koji su u obredima bogoštovlja primjećivali samo ono tužno i strašno. Sully Prudhomme, premda je svoje pjesničko nadahnuće nalazio u drugim izvorima koji nisu bili oni u kojima su obilato crpili romantički pisci, ipak je zadržao netaknutom njihovo liturgijsko shvaćanje. Njegov skepticizam u filozofskim pitanjima za-

---

[5] Vidi:
»Pa, podižući lice, nakon što se prekrižio,
Redovnik reče, ruku uzdignutih k nebu:
- *De profundis ad te clamavi, Domine*!
A ako treba, Amen, neka bude volja tvoja!
.....
S nepristupačnog neba spusti se visina
Otvara potpuno dakle *vječna vrata*.« (Aluzija na Ps 23, 7)
»O Učitelju i u svoje krilo primi slugu
Kojega ti anđeo smrti donosi na svojim krilima.« (*Poèmes barbares*; *Agonie d'un Saint*, str. 319)

jedno s očitim nepoznavanjem svetih tekstova, tumači samo po sebi tu neočekivanu činjenicu.[6]

8. Liturgija mu služi kao pjesnički instrument da istakne neku filozofsku misao kao što je vizija »katedrale u vatri«

Sully Prudhomme se osim toga služi liturgijskim motivima kad hoće istaknuti neku filozofsku ideju koja mu je na srcu. Liturgija postaje kod njega, dakle, kao što je bila kod Hugoa ili kod Lamartinea jednostavno pjesničko oruđe, prikladno da pojača literarnu vrijednost jedne pjesme:

Kao što se gleda, o Božiću, katedrala,
Kako se izdiže osvijetljena usred zimske noći;
Kriptu, koja stresa svoje grobno mrtvilo,
Kako budi crvenilo svojih željeznih svjetiljaka;

Zatim, gore više, u lađi gdje se već tamjan širi,
Kako tmina oko stupova podrhtava
I kako vatre koje žeravka od lustera do lustera pali
Na rubu svijeća oslikava se i jedno za drugim izbija.

Zatim postupno penjući se i rastući, svjetlost
Uzlazi na glavni oltar na velike svijećnjake
Koji, sve ljepši i ljepši djelom i materijom,
Prema zlatnoj kupoli nižu se u tisućama.

---

[6] »Tako bih htio moliti, pun sam uzdisaja!
Moj okrutni razum hoće da ih obuzdam,
Ni molitveni zavjeti kršćanske majke
Ni primjeri svetaca, ni krv mučenika,

Ni moja potreba za ljubavlju, ni moja velika pokajanja,
Ni moje suze, neće postići da mi se vjera vrati.
To je moja bezbožna i sveta smrtna borba
Moja sumnja vrijeđa u meni Boga mojih želja.

Ipak, hoću moliti, previše sam osamljen,
Evo s oba koljena na zemlji;
Čekam te, Gospodine, Gospodine jesi li tu?

Uzalud sklapam ruke, a čelom na Bibliji,
Ponavljam Vjerovanje koje moja usta sriču
Ništa ne osjećam pred sobom. To je strašno.«
(*Poésies*, 1866.-1872.; Epreuves, Doute, *Prière*, str. 22)

Tako sav svemir, hram ogromnih lukova,
Postepeno se osvjetljava u svojoj davnoj noći,
A njegovi svijećnjaci su živi oblici
Gdje Misao čeka, tinja, treperi i svijetli.«
(*Poésies*, 1879.–1888.; *Prisme*,
Majora canamus II. str. 68–69)[7]

Ta nam pjesma osim toga dokazuje da bi Sully Prudhomme vjerojatno postao liturgijski pjesnik da je njegovo filozofsko shvaćanje bilo manje natopljeno onom doktrinom skepticizma i scientizma koja je priječila njegovu pjesničku talentu da se razvije po svojoj volji. Slika »katedrale« osvijetljene usred »zimske noći« uistinu je jedna od najljepših vizija koju susrećemo u djelima lirskih pjesnika XIX. stoljeća. Ta liturgijska vizija uistinu se može usporediti s onom kojoj smo se divili sa zadovoljstvom u nekim pjesmama P. Verlainea i u *La Paix du Septième jour* E. Baumanna.

9. On je na više mjesta izašao iz uskog kruga parnasovske škole

Taj odlični lirski pjesnik bijaše, dakle, po samoj svojoj prirodi sklon uživati u liturgijskim ljepotama. To što ih nije više upotrebljavao treba pripisati njegovoj strasti da analizira i raščlanjuje svoje vlastite osjećaje i napokon njegovoj filozofskoj doktrini koja mu nije dopuštala da pristupi svim pjesničkim izvorima. Dok su parnasovci uvelike nastojali zadržati potpunu neosjetljivost pa nadahnjivali se i liturgijskim tekstovima[8], Sully Prudhomme oslobodio se tih okova koji su priječili svaki slobodan pjesnički zamah. On je ponovno uspostavio lirsko pjesništvo u njegovim prirodnim pravima i pokazao sasvim spontano i kao pravi Francuz kakvo temeljno pjesničko blago čuvaju vjerski obredi za onoga koji im želi prodrijeti u smisao.[9]

---

[7] Vidi L. Lamartine, IV.

[8] Evo jedne pjesmice vjerskog nadahnuća, a koja jasno odaje parnasovsku umjetnost:

»U jednom *misalu* iz doba kralja Franje Prvoga
Kojemu je rđa godina požutjela papir
I kojemu su pobožni prsti *izlizali grb*,
Sitnoj knjižici, obučenoj u srebro na pergameni,
Jedan od onih *finih radova starog zlatarstva*
U kojem se osjeća odvažnost i bojazan ruke
Našao sam ovaj uvenuli cvijet.« (*Solitudes*, str. 194)

Balzac je u *Le Curé de Village* aludirao na istu temu.

[9] Pjesma »Sursum corda« (*Poésies*, 1872.– 1878.; str. 140) ima samo liturgijski naslov. Usporedi sa *Solvet saeclum* Leconte de Lislea gdje se taj pisac sam nadahnuo svetim tekstom.

10. Još nekoliko lirskih pjesnika

Tim trima pjesnicima mogao bi se dodati beskrajni popis drugih pisaca koji su se nadahnjivali liturgijskim temama. Bili oni spretni stihotvorci kao lionski sonetski pjesnik Josephin Soulary (1815.–1891.)[10] ili socijalisti revolucionari kao H. Stuart Merill[11] i mnogi drugi[12], svi zajedno nisu mogli zatajiti svoje francusko podrijetlo; nalazimo u njihovim stihovima gotovo uvijek neka mjesta koja otkrivaju liturgijski utjecaj.

---

[10] Vidi *Les deux Cortèges* (Ed. Walch, I., str. 35)

[11] Vidi *Chanson de Paques dans les quatre saisons* (*Uskrsna pjesma u četiri godišnja doba)*, 1900.; (*isto*, II. str. 45)

[12] »Božić, Božić! po zaseocima
U koje se ljudi vraćaju u sumrak
Gdje čitav narod trstike
Podrhtava na izlasku mjesečine...
Nekoć« (uspomene) »ulijevali su mi u srce
Radost toplu i nježnu;
Uzalud starim i slabim,
Opet nalazim radost i snagu
Danas samo kad ih slušam.«
(*Carillon de Noël* u *Le Jardin d'automne*, 1894.; Ed. Walch I., str. 414-415)

ZAKLJUČAK

Došavši do kraja ovoga proučavanja koje obuhvaća tako široku temu dužnost nam je izvući glavne ideje koje su se nametnule našoj pozornosti već od početka prvog poglavlja. Ponajprije treba naglasiti da nismo analizirali sveukupnost djela koja obuhvaća ova tematika. Ograničili smo se samo na ona djela koja označuju istaknutu točku u evoluciji liturgijskog utjecaja na francuske pisce.

Okvir koji smo postavili u ovom proučavanju može poslužiti kao vodič onome tko bi htio s više pojedinosti proučavati istu temu. Ispravci koji bi uslijedili tijekom takvoga rada neće ništa promijeniti – to je naše skromno mišljenje – od cjelokupnog pogleda koji smo postigli uspoređujući tako veliki broj pisaca i djela.

Nismo se zaustavljali tijekom našega proučavanja na liturgijska tumačenja koja smo smatrali da su čitatelju poznata. U našim očima Liturgija vrši »javno službeno bogoslužje koje Crkva organizira« (Herbert). Ona je prema definiciji Dom Guérangera »uvažena molitva u socijalnoj državi«. Zato smo u područje našega promatranja unijeli sve one vjerske obrede koji, premda nisu usko vezani na područje Liturgije, ipak dopuštaju da ih se s njom poveže određenim više ili manje važnim stranama.

Zatim smo mnogobrojnim primjerima dokazali da Liturgija čini dio nacionalne baštine Francuske. Ona nije samo odgojiteljica ukusa francuskoga naroda, nego mu ona također pruža učenje po kojemu on vrlo često usklađuje najvažnije postupke svoga života. Da bi potkrijepili tu tvrdnju, donijeli smo više dokaza. Jedan i to ne najmanje vrijedan u našim očima dolazi iz velikog broja liturgijskih parodija koje smo spomenuli tijekom našeg proučavanja.

Budući da je Liturgija posebno zanimanje benediktinskoga reda i njegovih različitih grana, proučavanje koje smo bili poduzeli velikim dijelom samo je literarno zrcalo toga benediktinskog utjecaja na francuski narod. Naš rad nije obuhvatio cjelokupnu književnost; ipak postavili smo si zadatak da prikažemo onaj lanac liturgijskih pisaca koji se nije prekidao još od srednjega vijeka.

Ako je srednjovjekovna drama proizašla iz Liturgije, nije manje istinito reći da se utjecaj bogoštovlja Crkve osjeća još i danas u francuskoj književnosti. »Sva naša nacionalna poezija«, govoraše Dom Guéranger, a mi se vrlo rado pridružujemo njegovom sudu, »naši običaji, naše stare

vjerske, civilne ustanove pomiješane su s uspomenama stare Liturgije.« (*Inst. lit.* I., str. LXXVII.)

Liturgijska obnova u suvremenoj Francuskoj velikim je dijelom djelo Dom Guérangera. On je Francusku opet doveo do onoga rimskog jedinstva koje je neprekidno postojalo od Karla Velikog sve do XVIII. stoljeća. Huysmansu pripada zasluga da je bio liturgijski apostol u intelektualnim i umjetničkim sredinama. On je svojim suvremenicima pokazao kakvo se veliko blago pjesništva i ljepote nalazi u različitim vjerskim obredima.

Ono snažno zanimanje koje cjelokupni francuski narod – intelektualci kao i slojevi srednje kulture – ima prema Liturgiji, pridonosi da k njoj privuče čak i pažnju jednog stranca. Umjetnici iz najrazličitijih zemalja priznaju da se nisu mogli oteti dominaciji te snažne obnove. Ima ih čak i koji su prigrlili katoličko vjerovanje diveći se njegovim liturgijskim ljepotama u Francuskoj.

Ukratko, sva naša tumačenja, popraćena mnogobrojnim primjerima koji im služe za potporu, usmjerena su ravno prema cilju koji smo najavili u navodu na početku ovoga proučavanja. Nadamo se da su uspjela pokazati

> »da je ljubav prema svetim svečanostima duboko ukorijenjena u srce Francuza i da savez vjere i poezije koji čini temelj katoličke Liturgije ima za njih tako veliki čar da ne postoji nikakva patnja niti kakav politički interes što oni ne bi zaboravili u trenucima kada tako plemenita i duboka ganuća prožimaju njihove duše.«[2]

[2] Dom Guéranger, *Institutions liturgiques*, II., str. 585

OTKRIĆE, OCJENE I ODJECI DISERTACIJE IVANA MERZA

Recenzije, prikazi, govori
te ostali prilozi raznih autora
koji su popratili postupno pojavljivanje
disertacije Ivana Merza u javnosti

U V O D

Nakon što je 1922. g. završio studij u Parizu i istodobno prikupio materijal za izradu svoje disertacije, po dolasku u Zagreb Ivan Merz je tijekom godine dana prikupljeni materijal sredio, disertaciju napisao te je obranio na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 9. V. 1923. Voditelj disertacije bio mu je prof. Petar Skok, njegov profesor još iz banjalučke gimnazije koji je u međuvremenu postao sveučilišni profesor u Zagrebu. Prof. Petar Skok ocijenio je disertaciju odličnom ocjenom i veoma se pohvalno o njoj izražavao, posebice u privatnim razgovorima sa svojim bivšim učenicima. Nakon obrane disertacije i postignutoga naslova doktora filozofije 31. VII. 1923. Ivan Merz ipak nije uspio za svoga života u cijelosti objaviti svoju disertaciju; ona je, međutim, ipak malo-pomalo krčila put u javnosti već za njegova života.

U ovom uvodu donosimo kratki povijesni pregled postupnog otkrivanja disertacije sve do konačnog otkrića njezine originalnosti i znanstvene vrijednosti; to se zbilo 2005. nakon Merzove beatifikacije kada su je Francuzi otkrili i u Parizu objavili u izdanju ugledna pariške izdavačke kuće C*erf*. Nakon ovoga uvodnog povijesnog pregleda slijedi kronološki pregled po poglavljima i detaljan prikaz najvažnijih zbivanja koja su pratila postupno pojavljivanje disertacije u javnosti uz priložene dokumente, prikaze, govore, predavanja i opise njezina predstavljanja.

* * *

Još iste godine u jesen, nakon što je 9. V. 1923. obranio svoju disertaciju, Ivan Merz objavljuje pojedina njezina poglavlja u zagrebačkom *Katoličkom listu*, crkveno-pastoralnom tjedniku što ga je izdavala Zagrebačka nadbiskupija. Veoma je znakovit uvod *Katoličkog lista* kojim je uredništvo najavilo seriju članaka tj. poglavlja iz njegove disertacije a objavljeni su prigodom održavanja Euharistijskog kongresa u Zagrebu. *Katolički list* veoma pozitivno ocjenjuje Merzovu disertaciju nazvavši je »apologijom liturgije«. Donosimo cijeli taj uvodnik *Katoličkog lista* koji je prethodio dijelovima njegove disertacije, a koji su potom objavljivani u nekoliko narednih brojeva istoga časopisa.

Po prilici u isto vrijeme godine 1923., Ivan Merz je u katoličkom društvu Domagoj održao predavanje o svojoj disertaciji i čitao pojedine njezine dijelove. O tome nam donosi veoma zanimljiv opis Pero Crnkovački, neposredni svjedok koji je slušao to predavanje, a bio je tada još student. U svome dnevniku, Crnkovački je odmah zabilježio svoje dojmove s toga predavanja koje je objavio tek nakon Merzove smrti u komemorativnom članku »Brat Vitez – Uspomene na dr. Ivu Merza« (*Luč*, br. 9-10, 1.VI.1928., str. 276). U ovoj knjizi donosimo dio toga članka koji se odnosi na Merzovu disertaciju.

Ivan Merz je svoju disertaciju pisao pisaćim strojem na tankom papiru: uz original koji je predan profesoru, tu su još tri kopije koje je kao neuvezane sačuvao u svome arhivu. Disertacija u ovom izvornom obliku ima 385 stranica. Original disertacije u kojem je Merz još naknadno dodao neke manje jezične ispravke, a k tome je u istom primjerku i sam mentor profesor Skok dodao svoje korekcije označene crvenom bojom, najprije je čuvan u arhivu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a ostale kopije sačuvale su se u arhivu Ivana Merza.

Merzov bliski prijatelj i poštovatelj prof. Dušan Žanko, pripremajući svoje predavanje za Drugi hrvatski liturgijski kongres koji se održavao u Splitu u srpnju 1938., uspio je pročitati Merzovu disertaciju poslužívši se originalom iz Arhiva Filozof-

skog fakulteta. Podatke iz disertacije upotrijebio je za svoje predavanje, što odmah ističe na samom početku i ujedno se najpohvalnijim riječima izražava o samoj disertaciji, dajući joj visoku ocjenu. Svoje predavanje kao poseban članak pod naslovom *Misa u novijoj francuskoj literaturi*, objavio je u časopisu *Život*, br. 9-10, 1938., str. 515-554. Iz toga članka donosimo samo onaj dio koji se odnosi na disertaciju Ivana Merza.

Dolazi Drugi svjetski rat, a nakon njegova završetka komunistički režim započinje u Hrvatskoj dugotrajni i sistematski progon Katoličke crkve i njezinih službenika i vjernika, pogotovo onih koji su do tada bili angažirani u raznim službama i katoličkim organizacijama. Arhiv Ivana Merza, zahvaljujući njegovu ocu Mavri Merzu koji je poživio sve do 1959., sačuvan je i neposredno prije njegove smrti predan na čuvanje u Postulaturu za beatifikaciju Ivana Merza. Tu je pronađen i original Merzove disertacije. Nije poznato tko ju je i kada izvadio iz arhiva Filozofskog fakulteta. Svakako je to morao biti netko od Merzovih velikih štovatelja svjestan vrijednosti njegove disertacije te ju je odande na vrijeme izvadio, vođen idejom da ju se sačuva na sigurnom od ratnih i poratnih opasnosti i stradanja.

Nakon što je 1958. g. otvoren proces za beatifikaciju Ivana Merza, kada su se službeno započeli prikupljati spisi Ivana Merza, dr. Slavko Šarić, nasljednik Ivana Merza na katedri francuskog jezika u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, u dogovoru s novim postulatorom p. Božidarom Nagyom SJ, započeo je 1972. prijevod disertacije Ivana Merza na hrvatski jezik. Taj je prijevod, po završetku, u nekoliko kopija predao Arhivu Ivana Merza gdje je ostao pohranjen i neobjavljen više od dvadeset godina.

Za objavljivanje ovoga hrvatskog prijevoda disertacije Ivana Merza od dr. Slavka Šarića zainteresirao se književnik Bogdan Malešević te je taj prijevod uz njegovo posredovanje, ali u veoma skromnom obliku, objavila izdavačka kuća Azur-Journal u Zagrebu 1994. godine. Radilo se, međutim, o jednoj privat-

noj i amaterskoj inicijativi s dobrim namjerama i s puno dobre volje. No, knjiga je objavljena s mnogo tehničkih nedostataka i grešaka pa se zbog toga to hrvatsko izdanje disertacije Ivana Merza i ne smatra autentičnim izdanjem onoga što je Merz objavio u svojoj disertaciji, nego je više poslužilo kao radni materijal za buduća izdanja.

Disertacija Ivana Merza prvi put je službeno objavljena u Zagrebu 1996. i to na francuskom jeziku, tj. na izvornom jeziku kojim ju je Merz bio napisao. Bilo je to u godini proslave stote obljetnice njegova rođenja. Izdavači su bili Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Postulatura Ivana Merza, a objavljivanje je bilo zamišljeno kao poklon Ivanu Merzu za njegov stoti rođendan. Stoga je i predstavljanje disertacije upriličeno 16. prosinca 1996., točno na njegov stoti rođendan i to na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na kojem je Merz doktorirao.

Nakon objavljivanja disertacije tiskom, njezin je sadržaj odmah stavljen i na internetsku stranicu Ivana Merza i to na francuskom i hrvatskom jeziku gdje se i danas nalazi: www.ivanmerz.hr

Beatifikacija Ivana Merza u Banjoj Luci 2003. svratila je pozornost strane katoličke javnosti na ovoga mladog hrvatskog katoličkog intelektualca. Pogotovo su se Francuzi počeli za njega zanimati čim su doznali da je studirao u Parizu i napisao doktorsku radnju o liturgiji i francuskim piscima. Među prvima se za Ivana Merza i njegovu disertaciju zainteresirao profesor književnosti Thomas Gueydier iz Caena. Pokrenuo je inicijativu objavljivanja disertacije u Francuskoj. Uspio je zainteresirati uglednu parišku izdavačku kuću *Cerf* koja je uz njegovu stručnu i jezičnu pomoć 2005. g. objavila Merzovu disertaciju.

Dvije godine nakon što je disertacija objavljena u Francuskoj, posvećen joj je 2007. g. jedan cijeli broj časopisa *La Maison-Dieu*, (br. 4/252, 2007.) glasila francuskog Nacionalnog centra za liturgijski pastoral u Parizu. Tema broja, otisnuta na koricama, uzeta je prema njegovoj disertaciji: *Literatura*

i liturgija, od jedne do druge umjetnosti. Oko Ivana Merza. Ugledni stručnjaci s područja književnosti i liturgije, svaki sa svoga gledišta, komentiraju rad Ivana Merza i nastavljaju razmišljanje o temi koju je u svojoj disertaciji obradio i njome ujedno potaknuo daljnja promišljanja i istraživanja na području odnosa liturgije i književnosti.

Oba su izdanja Merzove disertacije na francuskom jeziku (1996. i 2005.) bila popraćena i u Zagrebu i Parizu predstavljanjima na Sveučilištima na kojima je Merz studirao kao i odgovarajućim manifestacijama, javnim predavanjima i člancima objavljenima u tisku. Svu tu popratnu dokumentaciju donosimo kronološkim redom kako je bila objavljivana u javnosti, a iz koje se vidi kako je ovaj znanstveni rad Ivana Merza, kao njegovo najvažnije djelo, visoko vrednovan u stručnoj i crkvenoj javnosti, posebice u Francuskoj.

Nakon objavljivanja francuskog originala Merzove disertacije u dva izdanja (zagrebačko 1996. i pariško 2005.), te pošto je disertacija stavljena na Internet u francuskom izvorniku i hrvatskom prijevodu, godine 2012. objavljen je tiskom i njezin hrvatski prijevod i to u Trećem svesku njegovih Sabranih djela. Budući da je u Sabranim djelima bilo moguće objaviti samo tekst disertacije, bez posebnih dodataka koji su pratili njezino objavljivanje (jer su u trećem svesku objavljeni i drugi Merzovi spisi), pokazalo se potrebnim prirediti posebno izdanje same disertacije kojemu bi se pridodala sva popratna dokumentacija koja je pratila objavljivanje disertacije od njezina nastanka do danas. To je, evo, učinjeno ovom knjigom koju čitatelj ima u rukama. Upravo ta popratna dokumentacija koja čini gotovo polovicu ove knjige, jasno pokazuje na kakav je odjek, pozitivno prihvaćanje i visoku ocjenu u stručnim književnim i liturgijskim krugovima u Hrvatskoj i Francuskoj naišlo ovo znanstveno djelo Ivana Merza koje nam je ostavio u baštinu.

ZAGREBAČKI *KATOLIČKI LIST* O DISERTACIJI IVANA MERZA

»Apologija liturgije«

Katolički list, Zagreb, 16. kolovoza 1923., br. 33, str. 394-397

Za vrijeme svoga života bl. Ivan Merz nije dospio objaviti svoju disertaciju u cijelosti. Samo neka poglavlja tiskana su kao zasebni članci u pojedinim katoličkim časopisima. Iste godine nakon što je bl. Merz disertaciju obranio, Katolički list, *službeno glasilo Zagrebačke nadbiskupije, objavljuje Uvod iz njegove disertacije prigodom održavanja Euharistijskog kongresa u Zagrebu uz svoj uvodni komentar koji ovdje donosimo. Znakovito je kako je ovaj list kao službeno glasilo Nadbiskupije veoma pozitivno ocijenio njegovu disertaciju odmah nakon što je bila obranjena nazvavši je »apologijom liturgije«.*

»U povodu Euharistijskog kongresa donosimo predgovor iz disertacije dr. Ivana Merza. Upravo kada se tisuće pripadnika hrvatskoga naroda okupljaju oko žrtvenika kako bi molitvom i pjesmom proslavili svoga Božanskoga Kralja, treba govoriti o važnosti liturgije oko koje se mora koncentrirati život svekolikoga katoličkog naroda.

Karakteristika je ove opsežne disertacije (400 str.) ta što je nehotice postala obranom (apologijom) liturgije. Osobito je važno istaknuti kako se golemo značenje gregorijanskoga pjevanja pokazalo u potpuno novome svjetlu i gotovo cijela ova disertacija mogla bi služiti kao komentar sljedeće rečenice sv. Hildegarde: »Sicut corpus Jesu Christi de Spiritu sancto ex integritate Virginis Mariae natum est, sic etiam canticum laudum, secundum coelestem harmoniam per Spiritum sanctum in Ecclesia radicatum.«[1]

Duh Sveti je u neku ruku autor gregorijanske glazbe. Poznato je da su srednjovjekovni ratnički barbarski narodi kada bi ih netko poveo u koju samostansku crkvu u kojoj su se obavljale ceremonije

[1] Kao što je tijelo Isusa Krista rođeno od Duha Svetoga i cjelovitosti Djevice Marije, tako je isto prema nebeskoj harmoniji *pjesma hvale ukorijenjena u Crkvi po Duhu Svetom.*

popraćene gregorijanskim pjêvom prema egzaktnim tradicionalnim zahtjevima, pitali: »Jesmo li ušli u nebo?«…

Ova je disertacija zanimljiva i stoga što sadržava popis velikoga dijela crkvenih službenih molitava i po tome se mogu naći u samoj radnji njihove estetske analize i najljepši izvadci iz djela onih književnika koji su bili pod njihovim utjecajem. Sam je pisac osobno pohodio razna središta liturgije u Francuskoj - Montmartre, Chartres, Lourdes, benediktinsku ulicu Monsieur u Parizu i druga i tako provjeravao opise književnika koje je obradio. Neka ovih nekoliko riječi potakne u našemu svećenstvu ljubav prema gregorijanskoj glazbi kako ju je želio sv. otac Pio X. i neka još više prionu uz ljepote misala i brevijara, knjiga koje su prema nazoru velikih francuskih književnika s čisto umjetničkoga stajališta, najveća remek-djela literature što ih čovječanstvo uopće posjeduje. Disertacija je pisana francuski.«

Uredništvo Katoličkog lista

KATOLIČKI LIST

Izlazi svakog četvrtka
Cijena mu je K 300 na godinu, K 150 na pol, a K 75 na četvrt godine.

Curate strenue, ne Ecclesiae castra defensoribus careant in regno Croatiae
Leon XIII. u Breveu na urednika „Kat. Lista", dne 4. travnja 1900.

Rukopise valja slati:
redakciji Kaptol 29. - Pretplate, oglase i sav administrativni dio: Kaptol 27.

Broj 33. U Zagrebu, 16. kolovoza 1923. Tečaj 74.

Naslovnica Katoličkog lista u kojem je objavljen Uvod disertacije Ivana Merza o utjecaju liturgije na francuske pisce

Dr. PERO IVANIŠIĆ CRNKOVAČKI O DISERTACIJI IVANA MERZA

Brat-Vitez. Uspomene na dr. Ivu Merza.
Luč, br. 9-10, 1.VI.1928., str. 276

»Nebeska ljepota katoličke liturgije svladava ohole pjesnike bezbožne francuske«

U studentskom katoličkom društvu Domagoj *u Zagrebu iste godine 1923. kad je obranio svoju disertaciju održao je Ivan Merz predavanje o utjecaju liturgije na francuske pisce. U okviru predavanja čitao je pojedine izvatke iz svoje disertacije. Student Pero Ivanišić-Crnkovački (1900.-1946.), jedan od onih koji su ga tada slušali zapisao je u svoj dnevnik odmah nakon predavanja svoje dojmove o posebnom doživljaju što ga je proizvelo ovo čitanje dijelova Merzove disertacije. Nakon smrti Ivana Merza te je svoje dojmove P. Crnkovački objavio kao komemorativni članak zajedno s opisima ostalih susreta što ih je imao s Ivanom Merzom tijekom svoga života. Ovdje donosimo samo onaj dio njegova članka koji se odnosi na disertaciju Ivana Merza.*

»Čitao nam je Ivan Merz svoju doktorsku disertaciju. Plod studija, finog osjećaja, istinskog proživljavanja života. Pričinja se časomice kao da stoji posve izvan obrađenog materijala i promatra: kako nebeska ljepota katoličke liturgije svladava ohole pjesnike bezbožne Francuske. Kako ih čini malenima, sićušnima, nemoćnima. Kako ih krši, mrvi, raskida i onesvješćuje. *Libera me Domine de morte aeterna* – oživljuje; *Rorate coeli desuper* – podiže u visine; *Aleluja – resurrexit* – i baca opet u prah kao pokojnike i grešnike: *Miserere*.

Ali nije Merz samo objektivni psiholog. Na svakoj stranici vidiš i osjećaš njega. Njega koji je tako lijep, čist. Dok nam čita duša mu gori vatrom koju ja ne poznam, glas zvoni ljepotom koju sam vidio samo u dječjim očima. Pa kad dođe koje mjesto koje ilustrira psalmom ili crkvenim himnom onda je izražaj njegova lica neobičan. Ne znam kako da opišem to lice koje plamti. Je li to intenzivni doživljaj literarne ljepote? Je li to proživljavanje božanske poezije Svetoga pisma? Je li to

izljev ljubavi nebeskom Autoru te poezije? Je li to čistoća mladenačke duše koja izgara u čežnji za Zaručnikom? Kako mu je lijepo čisto oko. Kako je tih, ljubazan. Uvijek nasmijan, vedar i veseo. Zar ta duša ne zna što je bestidnost gradskog dana i pakao gradske noći? Zar prolazi mimo ljudi s molitvom u duši, s ljubavlju u srcu? Zar dolazi među ljude kao mironosac i pionir novoga života? Kako je lijep čisti mladić! Otkuda ja znam da je on čist? Vidio sam, osjetio sam. Non potest civitas abscondi supra montem. - Ne može se sakriti grad na gori.

Danas sam vidio Ivana Merza u crkvi. Bio je kod svete pričesti. Ne znam što da kažem!? U njemu vidim ideal katoličkog đaka. U njemu vidim realizaciju našeg programa rekristijanizacije. Izgradnja samoga sebe – drugo će nadoći samo po sebi. Na sebi valja osjetiti što je to žrtva, samozataja – junaštvo. Na sebi valja iskušati bičeve koje se nudi drugima. Sebe valja skršiti da uzmognu drugi vidjeti i spoznati veličinu čistoga života.

Panem Angelorum manducavit homo. – Kruh anđeoski blagovao je čovjek. I zato mu je srce ljiljan.«

Pero Ivanišić Crnkovački

Dr. PERO IVANIŠIĆ-CRNKOVAČKI (1900.-1946.) - Bio je profesor teologije, skladatelj, dirigent i najznačajniji đakovački crkveni glazbenik u 20. st. Rođen je u Vrbici (kraj Đakova), 21. VI. 1900. Nakon osnovnog školovanja polazi u Dječačko sjemenište u Osijeku gdje maturira 1920. godine. U sjemeništu susreće bogat glazbeni život koji je promicao isusovac Stjepan Flodin. Nakon mature upisuje studij filozofije u Zagrebu i završava ga 1925. Kao student susreće Ivana Merza i sluša njegovo predavanje o liturgiji i francuskim piscima. Nastavlja studij u Rimu kao pitomac Germanicuma i kao svećenički kandidat đakovačke biskupije. I u Rimu susreće Ivana Merza koji je bio došao na hodočašće; zapisuje svoje dojmove o tome susretu. Odmah nakon smrti Ivana Merza objavljuje u časopisu *Luč*, lipanj 1928. komemorativan članak Brat-Vitez - u spomen Ivana Merza u kojemu hvali njegove svetačke vrline. Za svećenika je zaređen 1931. g. Doktorirao je na Gregorijani u Rimu 1932. g. Po povratku u Đakovo postaje prefekt u Bogoslovnom sjemeništu, profesor filozofije i dogmatske teologije, a 1935. postavljen je za katedralnog glazbenog dirigenta te učitelja pjevanja u Bogoslovnom sjemeništu. Ivanišićev se dojmljivi glazbeni rad odvijao u dva smjera: umjetničko-stvaralačkom o čemu svjedoči stotinjak isključivo sakralnih kompozicija, i u reproduktivnom, kao dirigent katedralnog zbora. Umro je u Vukovaru 1. IX. 1946. a sahranjen je u Đakovu u grobnici Stolnoga Kaptola.

Prof. DUŠAN ŽANKO
O DISERTACIJI IVANA MERZA

Život, br. 9-10, 1938., str. 515-554

»Kroz liturgijsko-poetsku Francusku, Merz je izradio svoju svetačko-liturgijsku fizionomiju do savršenstva«

Prof. Dušan Žanko
1904. - 1980.

Među rijetkima koji su imali mogućnost pročitati disertaciju Ivana Merza nakon što je bila napisana i obranjena i dok je bila još u rukopisu, nepristupačna širem krugu čitateljstva, bio je i prof. Dušan Žanko, katolički intelektualac i poznati hrvatski javni kulturni djelatnik. Za života Ivana Merza bio je njegov bliski suradnik i prijatelj i o njemu je napisao mnoge komemorativne članke i spise.[1] *Na II. hrvatskom liturgijskom kongresu koji je održan u Splitu početkom srpnja 1938., prof. Žanko je održao zapaženo predavanje pod naslovom »Misa u novijoj francuskoj literaturi« koje je potom objavljeno u časopisu Život, br. 9-10, 1938., str. 515-554. Svoje predavanje započeo je osvrtom na disertaciju Ivana Merza. Taj njegov veoma pohvalni uvod svoga referata posvećen Merzovoj disertaciji, donosimo ovdje u cijelosti:*

»Trista osamdeset i pet na stroju otipkanih stranica napisao je dr. Ivan Merz o ovoj temi pod naslovom: *Utjecaj liturgije na francusku književnost od Chateaubrianda do danas* i predao 1923. g. taj debeli svezak trogodišnjega rada Zagrebačkom sveučilištu kao svoju doktorsku tezu gdje i danas leži zakopana u arhivu. Ali kako ništa od ovoga neobičnoga čovjeka nije ostalo zakopano jer ga je Božja

[1] Najpoznatiji njegov esej objavljen o desetoj obljetnici smrti Ivana Merza nosi naslov »Duša dr. Ivana Merza«, *Život*, br 5, 1938., str. 245-273.

dobrota odredila da se svim dijelovima svoga deificiranoga bića neprestano predaje svima, to je eto došao dan da Merz, makar u desetogodišnjici svoje smrti, najviše pomogne svojim radom i savjetom temi o kojoj nam je ovoga časa govoriti.

Da dr. Merza na neki način komemoriramo na ovom kongresu na kojem se duboko osjeća njegova odsutnost, ali istodobno i njegova najintenzivnija duhovna prisutnost, spomenut ću samo neke činjenice u vezi s njegovim citiranim golemim djelom o liturgiji u francuskoj književnosti.

Tu je iscrpno obrađeno oko pedeset književnika, analizirano oko petsto književnih djela - romana, lirskih pjesama, drama, apologetskih stranica, antiliturgijskih spisa, obraćeničkih svjedočanstava i najsitnijih književnih priloga u kojma se javlja barem jedan stih ili jedan redak liturgijskoga duha.

U tu je svrhu izrađen kompletni kronološki Indeks liturgijskih autora i liturgijskih djela, ali ne samo od Chateaubrianda nego čitavo XVI., XVII. i XVIII. stoljeće, čak i srednji vijek. Taj golemi Indeks sam za sebe predstavlja jedinstvenu vrijednost, kakvu nemaju još do danas ni sami Francuzi. Pored toga dr. Merz je izradio i Liturgijski indeks u kojem se nalaze svi dijelovi liturgijske službe, razni tekstovi ili obredi koje su analizirali francuski književnici XIX. i XX. stoljeća. Primjerice, potražio sam riječ »misa« i pod tom riječi Merz nabraja mise u svim varijacijama (npr.: misa za pokojne, misa pontifikalna, misa za ženidbu itd.) koje spominju osamnaest književnika, navodeći sva njihova djela u kojima se spominje misa, čak na kojoj stranici i u kojem kontekstu. Isto tako su klasificirani npr.: Uskrs, Božić, litanije, Magnificat, Dies irae, razni pslami, sveci, liturgijska godina itd., na punih osam stranica teksta. Na kraju se nalazi iscrpna literarna i publicistička bibliografija te bibliografija liturgijske znanosti kao takve, dakako sve do 1923. g. kada je rad bio završen.

Tim golemim radom dr. Merz se uzdigao u red najtemeljitijih stručnjaka ovoga predmeta i sami bi mu Francuzi bili najviše zahvalni kada bi imali ovu tiskanu savjesnu i iscrpnu stručnu klasifikaciju i studiju o liturgijskim elementima u njihovoj ogromnoj i nepreglednoj književnosti. Ovo Merzovo djelo ni u našim katoličkim krugovima nije nažalost poznato, nego tek po imenu, a pažljiviji su mogli naći samo tek nekoliko kratkih odlomaka prevedenih i tiska-

nih: jedan o Claudelu objavljen u *Hrvatskoj prosvjeti* 1923., br. 9, a drugi u *Katoličkom listu,* 16. VIII. 1923., te nešto o Fr. Jammesu, Baumannu i Huysmansu u *Luči* (1922. i 1923.)

Meni je, prema tome, posao olakšan, makar Mečrevo djelo završava s 1923. godinom. Polovica moga referata je njegovo djelo. Ističem kako sam sretan što na taj način neminovno na ovom mjestu dolazi do riječi onaj koji je od svih nas bio najpozvaniji, upravo nenadoknadivo pozvan govoriti o misi u modernoj katoličkoj literaturi.«

prof. Dušan Žanko

Prof. DUŠAN ŽANKO (1904. - 1980.) bio je profesor povijesti, pisac, diplomat i intendant Hrvatskog narodnog kazališta. Rođen je u Trilju kraj Sinja, 10. XI. 1904. Srednju školu pohađao je u franjevačkim gimnazijama u Sinju te na Širokom Brijegu. 1924. započinje studij povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Godine 1928. postaje profesor u Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu. Još kao student član je vodstva Hrvatskog orlovskog saveza te tako surađuje s dr. Ivanom Merzom i dr. Ivom Protulipcem. Kao intelektualac katoličke orijentacije surađivao je i u mnogim publikacijama katoličkog smjera (Franjevački vjesnik, Katolički tjednik, Križ, Život i dr.). 1935. objavljuje antologiju Hrvatska marijanska lirika. Žanko se posebno zanimao za francusku kulturu i književnost. Ostao je zapamćen kao jedan od najistaknutijih kulturnih djelatnika u hrvatskoj državi. Od 1941. do 1943. vrši službu intendanta Hrvatskog državnog kazališta. 1943. odlazi u Francusku kao voditelj kulturno - gospodarskog izaslanstva Hrvatske u Francuskoj gdje je ostao do kraja rata. Nakon svršetka rata dolazi u Italiju te biva zarobljen i dospijeva u saveznički zarobljenički logor u Fermu. Nakon izlaska iz logora odlazi najprije u Argentinu a 1954. prelazi u Venezuelu u Caracas gdje nakon rada na Katoličkom sveučilištu postaje 1961. g. profesor na Agronomskom fakultetu Centralnog sveučilišta u Venezueli. Tu ostaje sve do smrti. Za znanstveni rad i doprinos za razvoj Venezuele predsjednik Carlos A. Perez odlikovao ga je 1978. zvijezdom i ovratnikom Reda Francisco de Miranda 2. stupnja. Umro je u Caracasu, 23. I. 1980. u dobi od 76 godina.

Živeći izvan domovine Dušan Žanko je surađivao u brojnim hrvatskim časopisima gdje je objavio mnoge članke i eseje o književnim, filozofskim, estetskim i povijesnim temama. Bio je čovjek velike kulture i široke erudicije te veliki štovatelj Ivana Merza o kojemu je napisao značajne članke od kojih se posebno ističe esej *Duša dr. Ivana Merza* objavljen u *Životu* br. 5. 1938.

1996.

PRVO IZDANJE DISERTACIJE IVANA MERZA

PARIZ - ZAGREB

Recenzije, prikazi, govori

Kao uvod u dokumentaciju o prvom izdanju disertacije Ivana Merza donijet ćemo najprije kratak sažetak proslave 100. obljetnice rođenja Ivana Merza u okviru koje je kao vrhunac slavlja bila predstavljena njegova disertacija najprije u Parizu, a onda u Zagrebu na Filozofskom fakultetu na kojem je doktorirao; bilo je to upravo 16. prosinca 1996., tj. točno na stotu obljetnicu njegova rođenja. Izdavanje disertacije u toj 1996. godini bilo je zamišljeno ujedno i kao dar našemu velikom svetom čovjeku za njegov stogodišnji jubilej.

Stota obljetnica rođenja Ivana Merza svečano je proslavljena raznim manifestacijama u Hrvatskoj, posebice u Zagrebu, ali i u onim mjestima koja su bila posebno s njime povezana: Banja Luka, Pariz, Rim.

Obilježavanje jubileja započelo je još u mjesecu siječnju 1996. Hrvatska je pošta izdala prigodnu poštansku marku s likom Ivana Merza u seriji »Svjedoci srca i duhovnosti u Hrvata«. U Parizu je 9. studenog održan na Sorboni i Katoličkom institutu poseban simpozij posvećen Ivanu Merzu, o čemu će biti više riječi na sljedećim stranicama. Komemoracija Ivanova stotog rođendana održana je i u Rimu u hrvatskoj crkvi sv. Jeronima. U Banjoj Luci, njegovu mjestu rođenja, obljetnica je proslavljena svetom misom koju je na sam dan Ivanova rođe-

nja, 16. prosinca, služio biskup Franjo Komarica u banjalučkoj katedrali.

Vrhunac proslave stote obljetnice rođenja Ivana Merza bio je u Zagrebu od 14. do 16. prosinca 1996. Proslava je započela 14. prosinca održavanjem simpozija u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji gdje je Ivan Merz bio profesor. U nedjelju 15. prosinca poslijepodne održana je svečana akademija u Hrvatskome narodnom kazalištu.

Na sam dan stote obljetnice Ivanova rođenja, u ponedjeljak 16. prosinca, na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu predstavljena je njegova doktorska disertacija. Navečer je u zagrebačkoj katedrali održana svečana koncelebrirana sveta misa koju je predvodio papinski nuncij msgr. Giulio Einaudi, a propovijedao je pomoćni zagrebački biskup Marko Culej. Stota obljetnica rođenja Ivana Merza ponovno je svratila pozornost javnosti na toga našeg »istaknutog laika u svjedočenju Evanđelja«, kako ga je nazvao papa Ivan Pavao II. u svome govoru prigodom svoga prvog pohoda Hrvatskoj 10. rujna 1994. god.

(Sve ostale pojedinosti o proslavi 100. obljetnice rođenja Ivana Merza mogu se naći u časopisu GLASILO POSTULATURE – IVAN MERZ, br. 1–2, 1996. god.)

Pariz, 9. i 10. XI. 1996.

Simpozij na Sorboni i Katoličkom sveučilištu o Ivanu Merzu

Predstavljanje disertacije

»IVAN MERZ – PIONIR DUHOVNIH VEZA IZMEĐU FRANCUSKE I HRVATSKE«

Stota obljetnica rođenja Ivana Merza proslavljena je u Parizu 9. i 10. studenog 1996. Budući da je Ivan Merz postigao doktorat na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a prije toga je studirao u Parizu od 1920. do 1922. Postulatura za beatifikaciju Ivana Merza koja u Parizu djeluje preko svoje Vicepostulature utemeljene 1996. predložila je Filozofskom fakultetu Sveučilišta iz Zagreba da se i u Parizu obilježi 100. obljetnica njegova rođenja. Tako je u suradnji s Katoličkim sveučilištem (Institut Catholique) i Sveučilištem Sorbone organiziran znanstveni simpozij pod nazivom »Ivan Merz – pionir duhovnih veza između Francuske i Hrvatske«.

Sva predavanja na simpoziju bila su održana na francuskom jeziku. Organizatorima i sudionicima Simpozija uputio je svoju poruku i zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Kuharić koju donosimo u cijelosti. Nakon toga donosimo opis odvijanja simpozija, a na kraju Predgovor prof. dr. Milke Jauk-Pinhak prvom francuskom izdanju disertacije Ivana Merza.

POZDRAVNA PORUKA
KARDINALA FRANJE KUHARIĆA
organizatorima i sudionicima simpozija u Parizu

»Merz u Parizu izrastao kao cjelovita ličnost vjere i kulture srca i savjesti«

Srdačno pozdravljam organizatore susreta, sve sudionike, posebno predstavnike Crkve u Francuskoj. Upućujem svoj poseban pozdrav mons. Patricku Valdriniju, rektoru Katoličkog sveučilišta u Parizu.

Dr. Ivan Merz bio je student slavne Sorbone. Nadahnuće su mu bili veliki francuski kršćanski pisci i liturgija Crkve. Izrastao je u Parizu kao cjelovita ličnost vjere i kulture srca i savjesti.

U ovom vremenu Europa proživljava duboku krizu na misaonom i moralnom planu. Uzrok te krize su razna filozofska i ideološka mišljenja i tumačenja samoga čovjeka koja odbacuju punu istinu o čovjeku koju crpimo samo iz vjere u Božju riječ. Vrijednosti koje ostvaruju čovjekov život u punini i cjelovitosti njegova bića i smisla imaju svoj nepresušiv izvor u objavi Božjoj koju nam Crkva neumorno predaje i tumači.

Sluga Božji dr. Ivan Merz bio je svim srcem čovjek Crkve i sa svim povjerenjem odan Petrovu nasljedniku kao čuvaru i jamcu Istine. Taj mladi čovjek u svom vremenu izrastao je kao svjedok za Isusa Krista u savršenosti života. Ostvario je Isusovu riječ: »Vi ste svjetlost svijeta« (Mt 5,14). Stoga vjerujem da će tako odlični skup razmatrajući život i djelo dr. Ivana Merza otkriti svjetlo njegova primjera i našem vremenu.

Dok s dubokim poštovanjem upućujem pozdrav, svim sudionicima želim Božji blagoslov za uspješan rad

Zagreb, 5. XI. 1996.

+Franjo kardinal Kuharić
nadbiskup zagrebački

OPIS ODVIJANJA SIMPOZIJA U PARIZU 1996.

Prvi dio simpozija održan je u subotu 9. XI. prije podne na Katoličkom sveučilištu (Institut Catholique). Simpozij je otvorio rektor Sveučilišta mons. Patrick Valdrini. U svome pozdravnom govoru istaknuo je tri razloga zbog kojih je Katoličko sveučilište pokazalo zanimanje i radost što sudjeluje u održavanju toga simpozija. Prvo, jer je Merz bio student toga Sveučilišta, i to još u njegovim počecima kad je nastajalo; stoga su predstavnici Sveučilišta radosni što se mogu pridružiti odavanju počasti Merzu kao svome studentu. Drugi razlog jest činjenica da je djelo Ivana Merza, njegova doktorska disertacija na francuskom, veliko ohrabrenje za ustanove instituta koje promiču poznavanje francuskog jezika i kulture. Treći razlog jest sam sadržaj njegove disertacije: liturgija i francuski pisci. Njegova disertacija jest djelo velike originalnosti jer ulazi na područje istraživanja čime se bavi Odjel za visoke liturgijske studije na samom sveučilištu. Na koncu svoga pozdravnog govora rektor Valdrini izrazio je želju da i taj simpozij pridonese što bržem završetku procesa za Merzovu beatifikaciju i promicanju što boljih veza između Francuske i Hrvatske. Ujedno je zahvalio organizatorima kao i samom Ivanu Merzu što su drugu polovicu simpozija organizirali na Sorboni čime se potvrdila povezanost između ta dva visoka učilišta.

Prijepodnevni dio simpozija na Katoličkom sveučilištu imao je za temu »Teološki vidici osobe i djela Ivana Merza«. Nastupila su tri predavača. Prof. dr. Henrik Heger sa Sorbone prikazao je životni put Ivana Merza kao hrvatskoga katoličkog intelektualca. Dr. Marin Škarica, rektor Teologije u Splitu, prikazao je Merza kao promicatelja liturgijske obnove u Hrvatskoj, o čemu je napisao i svoju doktorsku disertaciju (Rim, 1975.). Dr. Božidar Nagy, postulator kauze Ivana Merza, govorio je o glavnim vidovima duhovnosti Ivana Merza s posebnim naglaskom na utjecaje koje je primio iz kontakata s duhovnošću francuskih katoličkih krugova.

Poslijepodnevni dio simpozija pod naslovom »Književne i kulturne perspektive osobe i djela Ivana Merza« održan je na Sorboni. Pismeni pozdrav svim nazočnim uputio je dr. Pierre Brunel,

direktor Odsjeka za francusku civilizaciju na kojemu je Merz studirao. U svom pozdravu između ostalog naglasio je da u Merzu odaje počast ne samo vrijednosti jednoga čovjeka nego i vrijednostima koje je on branio i koje i mi imamo dužnost braniti. Prof. Ivanka Jardin, ravnateljica Hrvatske dopunske škole u Parizu i vicepostulatorica kauze Ivana Merza za Francusku, govorila je o vezama Merza i Francuske. Dr. Milka Jauk-Pinhak, prodekanica Filozofskog fakulteta u Zagrebu, u ime glavnog organizatora prikazala je sadržaj disertacije Ivana Merza i svu originalnost njegova znanstvenog rada. Dr. Marko Gjidara, dekan Pravnog fakulteta Pariz II., zaključio je simpozij, davši zaokruženu sintezu svih izlaganja.

Vrhunac studijskog skupa u Parizu bilo je predstavljanje doktorske disertacije Ivana Merza koje je održano na Sorboni nakon završenih predavanja.

Na simpoziju je sudjelovalo više od stotinu gostiju, Francuza i Hrvata koji žive u Parizu, a glavna svrha mu je bila omogućiti da Francuzi bolje upoznaju Merza koji je za one koji se prvi put susreću s njegovim likom veliko otkriće. Na simpoziju su sudjelovali i g. Smiljan Šimac, ambasador Republike Hrvatske u Parizu, prof. Mate Maras, ataše za kulturu pri ambasadi, umirovljeni francuski ambasador u Hrvatskoj gosp. Georges-Marie Chenu, predstavnici ustanove *Les Amitiés Catholiques Française* koja je stipendirala Merza za vrijeme njegova studija u Parizu i mnogi drugi uzvanici.

Proslava 100. obljetnice rođenja Ivana Merza u Parizu završila je u nedjelju 10. studenog misnim slavljem u crkvi sv. Vinka Paulskog. U tu je crkvu Merz kao student veoma često dolazio na sv. misu jer je stanovao u neposrednoj blizini. Sv. misu predvodio je postulator o. Božidar Nagy, a kod sv. mise pjevao je hrvatski pjevački zbor iz Hrvatske katoličke misije u Parizu pod ravnanjem dirigentice Lidije Chanton. Nakon sv. mise svi sudionici proslave okupili su se na primanju u obližnjem isusovačkom učilištu Centre Sèvres.

PREDSTAVLJANJE DISERTACIJE IVANA MERZA
na Sorbonni i Katoličkom sveučilištu u Parizu, 9. i 10. XI. 1996.

Rektor, mons. Patrick Valdrini, otvara simpozij o Ivanu Merzu na Katoličkom sveučilištu u Parizu

Dr. Marko Gjidara, dekan Pravnoga fakulteta, predsjeda prvom dijelu simpozija na Katoličkom sveučilištu. Desno od njega dr. Henrik Heger, lijevo Kristina Matošin i dr. Marin Škarica

Sudionici simpozija o Ivanu Merzu na Katoličkom sveučilištu u Parizu

Dr. Henrik Heger predsjeda drugom dijelu simpozija koji je održan na Sveučilištu Sorbonni u Parizu. Do njega lijevo dr. Milka Jauk-Pinhak, desno prof. Ivanka Jardin

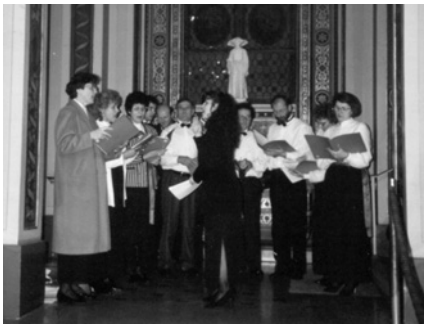

Hrvatski pjevački zbor »Ivan Zajc« iz Pariza pjeva na komemorativnoj sv. misi u crkvi sv. Vinka na proslavi 100. obljetnice rođenja Ivana Merza.

PREDGOVOR PROF. DR. MILKE JAUK-PINHAK
prvom francuskom izdanju disertacije Ivana Merza

»Poruka za čovjeka našega doba«

U ime Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu kao prvoga suizdavača disertacije Ivana Merza predgovor za njezino prvo izdanje napisala je prof. dr. Milka Jauk-Pinhak koja je tada vršila i službu prodekana istoga Fakulteta. Zbog brojnosti drugih priloga na početku ovoga hrvatskog prijevoda disertacije njezin predgovor objavljujemo ovdje, na kraju prikaza simpozija u Parizu. Glavne misli iz predgovora prof. dr. M. Jauk-Pinhak iznijela je na predstavljanju disertacije na Sorboni pa stoga ovaj njezin predgovor dolazi ovdje kao zaključak cijelog simpozija i pariške proslave stote obljetnice rođenja Ivana Merza.

U arhivu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu zabilježeni su dana 9. svibnja 1923., pod rednim brojem 249, ispiti u vidu doktorata koje je Ivan Merz polagao pred dvojicom profesora Fakulteta: slavnim romanistom Petrom Skokom i Stjepanom Tropschom, profesorom njemačkog jezika i literature. Treći je potpis tadašnjeg dekana Fakulteta: Ladislav Stjepanek. Ocjena koju je kandidat dobio i koja je upisana u registar jest: odličan. Disertacija nosi naslov: *Utjecaj liturgije na francuske pisce od Chateaubrianda do naših dana*. U arhivu se ne nalazi pisani izvještaj o samoj disertaciji. Kopija toga rada koju sam dobila u ruke pisana je mašinom i sadrži 362 stranice kontinuiranog teksta, kao i četiri kronološke table djela koja su analizirana u ovoj studiji (1700.–1923.); slijedi potom, pisano rukom Ivana Merza, alfabetsko kazalo imena autora, kronološko kazalo autora i liturgijskih djela prije 19. stoljeća, liturgijsko kazalo službi, tekstova i obreda analiziranih od francuskih pisaca 19. i 20. stoljeća, bibliografija liturgijskih djela i na kraju sadržaj, ukupno 384 stranice.

U svome pristupu francuskoj literaturi Ivan Merz je promatra pod posebnim vidom, tj. tražeći liturgijske elemente u književnim djelima.Liturgija, imajući eminentnu ulogu u formaciji europske

civilizacije, djelovala je na sve umjetnosti. Taj utjecaj liturgije na umjetnosti može se pratiti gotovo neprekinuto od srednjega vijeka. Što se tiče posebno povijesti francuske literature, može se govoriti o pravom »carstvu« liturgije. Samo je 18. stoljeće neprijateljski raspoloženo prema njoj. Što se tiče 19. stoljeća koje započinje sa Chateaubriandovim *Genijem kršćanstva* (1802.), ono je označeno obnovom shvaćanja liturgije, posebice zahvaljujući djelu Dom Guérangera. Pisci i intelektualne sredine toga doba bili su pod utjecajem njezine iznenađujuće estetske kulture i Francuska tada pronalazi liturgijsko jedinstvo. Prema zaključcima Ivana Merza liturgija je konstitutivni dio francuske nacionalne baštine jer je francuski narod uvijek bio »zahvaćen sjajem bogoslužja«.

Merz svrstava francuske pisce 19. stoljeća u tri kategorije: liturgijski, antiliturgijski i indiferenti pisci. On se ne ograničava samo na jednu književnu vrstu, nego obuhvaća takoreći sve sektore književnog stvaralaštva, usredotočujući se posebice na romanopisce i pjesnike. Ivan Merz pokazuje da je teško pronaći poznatog pisca koji ne bi u svoje djelo unio koji element povezan s liturgijom. Ova tvrdnja vrijedi čak i za antiliturgijske i indiferentne pisce što potvrđuje važnost liturgije u životu Francuza toga vremena.

Studij književnih djela daje uvida u dva načina utjecaja obreda na one koji u njima sudjeluju. Ovaj utjecaj očituje se najprije u površnu dojmu estetskog karaktera koji proizlazi iz promatranja arhitekture, pjevanja zborova i ljepote svećeničke odjeće. Ali postoji i unutarnje djelovanje duhovnog reda koje djeluje na ljudsku dušu i pomaže joj da riješi probleme vezane uz njenu ravnotežu. Liturgija tako dopušta čovjeku da ponovno nađe svoju harmoniju.

Ova nam disertacija otkriva Merza kao istraživača s naglašenim znanstvenim profilom. Njegove su analize profinjene, detaljne i znalačke. Merz ima veliko divljenje za Francusku i njezinu kulturu, ali ima isto tako duboku i intenzivnu vjeru. Ovo njegovo djelo, veoma moderno, nosi bogatu poruku za čovjeka našega doba.

Zagreb, 10. V. 1996.

prof. Milka Jauk-Pinhak, doktorica filologije,
prodekanica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Zagreb, 14. prosinca 1996.

NADBISKUPSKA KLASIČNA GIMNAZIJA

Simpozij o Ivanu Merzu u Zagrebu

»IVAN MERZ, KATOLIČKE ORGANIZACIJE I POKRETI U PRVOJ POLOVINI XX. STOLJEĆA U HRVATSKOJ«

U velikoj dvorani Nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu održan je 14. prosinca 1996. znanstveni simpozij posvećen Ivanu Merzu u povodu 100. obljetnice njegova rođenja. Tema simpozija je bila: *Ivan Merz, katoličke organizacije i pokreti u prvoj polovini XX. stoljeća u Hrvatskoj*.

Simpozij su organizirali: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Nadbiskupska klasična gimnazija u Zagrebu.

U organizacijskom Odboru bili su: prof. dr. M. Matić, predstojnik Filozofsko-teološkog instituta kao predsjednik Organizacijskog odbora; prof. dr. M. Jauk-Pinhak, prodekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; o. P. Galauner, ravnatelj Nadbiskupske klasične gimnazije; dr. B. Nagy, postulator kauze I. Merza i tajnik Odbora.

Organizatorima, predavačima i sudionicima simpozija Papa Ivan Pavao II. poslao je svoju poruku preko apostolskog nuncija u Hrvatskoj, msgr. Giulija Einaudija. U poruci Papa upućuje svoje očinske pozdrave i potiče ih da se i »danas nadahnjuju vrijednostima katoličkih načela za koja se zalagao i svesrdno ih promicao dr. Merz koji je u svemu bio vjeran nauku Katoličke Crkve i odan Kristovu namjesniku i Apostolskoj stolici«. Simpozij je bio podijeljen u tri tematska kruga: 1. Vjerska i društvena gibanja u Hrvatskoj; 2. Duhovni lik Ivana Merza; 3. Utjecaji Ivana Merza.

Donosimo najprije uvodni govor o. Marka Matića kojim je otvoren simpozij, a potom slijede kratki sažeci izlaganja pojedinih predavača. Na početku simpozija zbor učenika Nadbiskupske klasične gimnazije pod ravnanjem o. Ante Lozuka otpjevao je himnu u čast Ivanu Merzu M. Valiđića – V. Glasnovića.

Sva predavanja održana na simpoziju, a čije sažetke donosimo u nastavku, objavljena su u časopisu Obnovljeni život *br. 3–4, 1997.*

UVODNI GOVOR DR. MARKA MATIĆA NA OTVORENJU SIMPOZIJA 1996.

»Čovjek našeg vremena i za naše vrijeme«

Čast mi je i radost što u ime Filozofsko-teološkog instituta DI smijem pozdraviti cijenjeni skup prijatelja dr. Ivana Merza o spomenu stote obljetnice njegova rođenja. Ovo je četvrti simpozij koji se održava u čast toga velikog čovjeka-katolika kojemu je život bio Krist.

Prvi je održan u Zagrebu 1978. g. prigodom 50. obljetnice njegove smrti. Drugi u Rimu 1987. g. prigodom Biskupske sinode o laicima. Treći prošlog mjeseca u Parizu na Sorboni i na Katoličkom sveučilištu (Institut Catholique) istim povodom kao i ovaj naš sada.

Tri su ustanove suorganizatori ovog simpozija, svaka povezana na svoj način s Ivanom Merzom. Filozofsko-teološki institut prvi je suorganizator ne samo stoga što se Merz bavio mišlju da stupi u Družbu Isusovu, što su ga isusovci duhovno vodili, isposlovali mu stipendiju za studij književnosti u Parizu i što im, kako sam priznaje, indirektno mnogo zahvaljuje (Dnevnik, 16. 5. 1920.), nego što je nakon povratka iz Pariza kao mladi profesor od 1923. do 1925. godine iz želje za što dubljom filozofsko-teološkom izobrazbom pohađao kod isusovaca (o. Alfirević) u Palmotićevoj ul. privatni skraćeni tečaj filozofije. Tako je Merz, moglo bi se reći, kao prvi laik preteča današnjih laika kojih ima preko tri stotine na Filozofskom fakultetu i Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, gdje studiraju filozofiju, teologiju i religijsku kulturu.

Drugi suorganizator je Filozofski fakultet Zagrebačkog sveučilišta na kojem je Ivan Merz 1923.g. doktorirao disertacijom »*L'influence de la liturgie sur les écrivains français*«. Disertacija je ovih dana objavljena kao prvi svezak Sabranih djela Ivana Merza u izdanju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Postulature za kanonizaciju Ivana Merza. Lijep dar za njegov stoti rođendan!

Treći suorganizator je Nadbiskupska klasična gimnazija na kojoj je Ivan Merz bio profesor svih šest godina svoga boravka u Zagrebu.

Ovim simpozijem želimo osvijetliti duhovni lik Ivana Merza, staviti ga u povijesni kontekst u kojem je živio i djelovao s posebnim osvrtom na katoličke organizacije i pokrete u prvoj polovini XX. stoljeća u Hrvatskoj u kojima je sudjelovao bilo kao suosnivač ili kao njihov animator.

Ivan Merz je čovjek kome je Providnost dodijelila da svijetli u tami prve četvrtine burnoga dvadesetog stoljeća. Već kao gimnazijalac pišući povijest svoje duše prepoznaje se u stihovima Byronova Manfreda i stavlja ih kao motto svome dnevniku:

»Za mladih dana želio sam vruće
da srca drugih svojim prožmem srcem,
da svijetlim narodima,
da se uspnem, ja ni sam ne znam kamo….«

Dok njegovi areligiozni roditelji žele da upiše Vojnu akademiju ili studij prava, on povjerava svom dnevniku da bi rado »studirao Kristov život, čitao misli velikih ljudi o njemu i topio se u tom oduševljenju proučavajući njega«(*Dnevnik*, 21. 9. 1915.). Duboko osjeća da za nj nije ni Vojna akademija ni studij prava, stoga napušta jedno pa drugo, noseći u sebi usvojenu misao Gitanjalija: »Životom svojim svjetiljku zapali Ljubavi.« Snove i planove 19-godišnjeg mladića prekida poziv u vojsku. Mjesec dana prije odlaska piše da nema dana, gotovo ni sata, a da ga ne salijetaju pitanja o biti života i svijeta. »A kad se srce zaleti u mistične predjele, osjeća čarobnu žeđ koja je to veća što je bliža izvoru, bolje reći slutnji izvora« (Dnevnik, 14. 1. 1916.). Žeđ, čežnja, to je govor mistične duše koja žeđa da se nasiti i nasitivši se još više žeđa.

S predokusom mističnog iskustva Merz odlazi 1916. godine u rat, za koji će kasnije ustvrditi da je podijelio ljude u dvije skupine: u ljude mistike i ljude užitka. Zar je danas drukčije? Sam će tijekom dvije godine ratnog iskustva izrasti u pravog mistika, s plamenom u srcu za beskrajnim visinama, sa žarom za nepomućenim grljenjem Sina i Oca i Duha Svetoga. Uz studij u Beču i Parizu rat je možda najviše pridonio da je sav svoj život stavio u službu Kristova kraljevstva. »Najradije bih služio Kristu tamo gdje se neprestano o njemu razmišlja i samo njemu i nikome više ne služi«, piše u bilješkama jednih svojih duhovnih vježbi. Svjestan je, međutim, da je njegovo mjesto u svijetu i da je od Boga pozvan i poslan da sve svoje sile srca i uma uloži u izgradnju unutarnjeg i vanjsko-socijalnog kraljevstva Isusa Krista tako da Krist zavlada u dušama pojedinih ljudi, u našim obiteljima, u cijelom društvenom životu, u svim njegovim pojedinostima. Stoga će na jednom mjestu napisati: »Uzalud ćemo vikati 'Živjela Hrvatska', uzalud ćemo se nadmetati u rodoljubivim praznim frazama i hvastati se rodoljubnom politikom ako naša politika ne bude kršćanska. Svaka pak kršćanska politika mora ići za tim da dobijemo što više kršćanskih obitelji, koje će Crkvu obdarivati svecima, a domovinu pravim rodoljubima.«

Merz je čovjek našeg vremena i za naše vrijeme. O njegovu značenju i aktualnosti za naš povijesni trenutak čut ćemo više u predavanjima na ovom našem simpoziju.

SIMPOZIJ O IVANU MERZU U SLICI
prigodom 100. obljetnice njegova rođenja
Zagreb, Nadbiskupska klasična gimnazija, 14. XII. 1996.

Zbor učenika Nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu, gdje je Ivan Merz bio profesor, pod ravnanjem o. Ante Lozuka D.I. izvodi himnu Ivana Merza na otvorenju Simpozija u Velikoj dvorani gimnazije 14. XII. 1996.

Dr. Marko Matić D.I., predstojnik Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove otvara Simpozij u Zagrebu u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji, 14. XII. 1996.

Dr. Milka Jauk-Pinhak predstavlja doktorsku disertaciju Ivana Merza na Simpoziju

PRIKAZ PREDAVANJA NA SIMPOZIJU 1996.

Prvi dio

VJERSKA I DRUŠTVENA GIBANJA U HRVATSKOJ

Dr. Stanko Vitković: *Biskup Antun Mahnić i Katolički pokret*

Nakon što je postao biskup u Krku 1897., Antun Mahnić započinje veliko gibanje u Crkvi u Hrvata pod nazivom Katolički pokret. Svoj obnoviteljski rad započeo je najprije među mladeži potičući osnivanje katoličkih društava za mladež. Godine 1905. pokreće časopis »Hrvatska stražu« preko kojega je organizirao i učvrstio Katolički pokret u Hrvatskoj. Potiče pokretanje časopisa »Luč« za katoličku mladež. Svojim Katoličkim pokretom kojim je predusreo i samog papu Pija XI., Papu Katoličke akcije, Mahnić je snažno pridonio razvoju i formiranju katoličkog laikata i njegovu angažiranju u crkvenom i javnom životu u Hrvatskoj.

Dr. Zlatko Matijević: *Hrvatska pučka stranka i Ivan Merz*

Dr. Petar Rogulja svojim člankom »Pred zoru« objavljenom 1917. g. započeo je ideologiziranje Hrvatskoga katoličkog pokreta. Prema njegovu mišljenju Hrvatski katolički pokret trebao je prodrijeti u sva područja života i imati i svoju političku stranku. To je djelomično i ostvareno kada je vodstvo Hrvatskoga katoličkog pokreta osnovalo Hrvatsku pučku stranku koja je među ostalim bila i jugoslavenski orijentirana. Uvođenjem depolitizirane Katoličke akcije za što se posebno zalagao Ivan Merz i koji se protivio shvaćanju da svi katolici moraju pristajati ili glasovati samo za jednu stranku, nastala su unutar Katoličkog pokreta brojna sučeljavanja, diskusije i rasprave. Ovaj spor završen je 1929. uvođenjem diktature Aleksandra Karađorđevića.

Miroslav Klobučar: *Hrvatsko Orlovstvo*

Početkom 20. st. u slavenskim se zemljama počeo razvijati orlovski pokret za mladež katoličke orijentacije kao reakcija sokolskom pokretu koji je bio liberalna usmjerenja. U Hrvatsku orlovski pokret dolazi iz Čehoslovačke preko Slovenije. Osnivanjem Hrvatskoga orlovskog saveza

1923. g. orlovski se pokret u Hrvatskoj osamostaljuje. Zahvaljujući nastojanjima Ivana Merza, hrvatsko Orlovstvo se postavlja na temelje papinske Katoličke akcije i postaje zdrava katolička organizacija za odgoj mladeži koja je i od hrvatskih biskupa bila tako smatrana i preporučivana. Na samrti Ivan Merz je prikazao Bogu svoj mladi život kao žrtvu za hrvatsko Orlovstvo.

Ivanka Jardin, prof.: *Ivan Merz i nadahnuća iz Francuske*

Ivan Merz je proveo na studiju u Parizu od 1920. do 1922. g. Studirao je francusku književnost na Institut Catholique i na Sorboni. Osim studija Ivan Merz se posebno angažirao u proučavanju katoličkog života u Francuskoj. Uspostavio je brojne kontakte s francuskim književnicima i katoličkim intelektualcima što je upotpunilo njegovu kulturnu i duhovnu formaciju. Svoja poznanstva u Francuskoj Merz je koristio i za promicanje istine o položaju hrvatskih katolika u tadašnjoj državi, Kraljevini SHS. Vrativši se u Zagreb Merz je nastavio kontakte s Francuskom i postao je most između francuske i hrvatske kulture.

Dr. Lav Znidarčić: *Križarska organizacija*

Križari su osnovani 1930. nakon što je beogradska diktatura dokinula hrvatsko Orlovstvo 1929. g. Započeli su kao dio općecrkvenog pokreta Apostolata molitve i u potpunosti su nastavili ostvarivati duhovni program što ga je Ivan Merz dao još Orlovstvu, a sadržan je u geslu Žrtva – Euharistija – Apostolat koje je Ivan Merz donio iz Francuske od tamošnje organizacije Euharistijskih križara. Križarska organizacija brzo se razvila i postala je najbrojnija i najbolja katolička organizacija za mladež u Hrvatskoj. Premda je Merz umro prije formalnog osnivanja Križarske organizacije, njezini su je članovi smatrali njegovim životnim djelom. Iz Orlovsko-križarske organizacije potekla su brojna duhovna zvanja, među njima dvojica kardinala (A. Stepinac i F. Šeper), dvojica nadbiskupa, četvorica biskupa te mnogi svećenici, redovnici i redovnice.

Prof. dr. Miljenko Belić, SJ govori na Simpoziju; on i njegov brat prof. dr. Predrag Belić, bili su jedini od svih predavača i sudionika na Simpoziju koji su za života osobno vidjeli i susreli bl. Ivana Merza. Bilo je to u Đakovu kada je Ivan Merz, koji je studirao s njihovim ocem u Parizu, posjećivao njihovu obitelj s kojom je bio prijateljski povezan.

Drugi dio

DUHOVNI LIK IVANA MERZA

Dr. Marin Škarica: *Liturgijski život i djelovanje Ivana Merza*

Ivan Merz se smatra jednim od glavnih promicatelja liturgijskog pokreta i obnove u Hrvatskoj u ovome stoljeću. Njegova doktorska disertacija o utjecaju liturgije na francuske književnike velik je pokazatelj koliko je Merz bio prožet liturgijom. Ljubav prema Crkvi bila je u stvari izvor i temelj Merčeva liturgijskog života. Kroz liturgiju Merz je posebno proživljavao crkvenu godinu i na taj način duboko je uronio u božanski život milosti. Sav njegov duhovni život usredotočen je na liturgiju. Za njega je liturgija i sredstvo duhovne obnove i života u Bogu. Liturgija i život s Crkvom bili su za njega temelj njegova duhovno-obnoviteljskog apostolata među hrvatskom katoličkom omladinom što je provodio u Orlovstvu i općenito u Crkvi u Hrvata.

Dr. Miljenko Belić: *Crkva i hijerarhija u životu i spisima Ivana Merza*

Autentični Merz nije nipošto od onih ljudi koji se mogu naći pred Bogom, a zadržati mentalitet kompromisa i ne dati Bogu sve. To jasno slijedi iz Ivanovih tekstova, ali i iz njegove životne prakse privatne i orlovske. Svoju duhovnost Ivan Merz je gradio na čvrstim temeljima crkvenog učenja. Nakon povratka u Zagreb Merz sistematski studira skolastičku filozofiju, pa teologiju, te crkvene dokumente, papinske i biskupske. To je još više u njemu učvrstilo onaj pravi crkveni duh, odanost prema papi i biskupima, čiji je autoritet i njihovo učenje promicao i branio na svakom mjestu. Kao vjernici mi u tom i takvu radikalno Božjem Ivanu prepoznajemo zahvat i dar Duha Svetoga. Dar je to Ivanovoj osobi, a po njemu i cijeloj Crkvi, a u Crkvi i nama.

Dr. Božidar Nagy: *Ivan Merz – čovjek vjere i odgojitelj za vjeru*

Svoj kršćanski identitet Merz doživljava kao poziv, kako se i sam jasno izrazio u jednom pismu svojoj majci iz Pariza 1921. g.: »Katolička vjera je moje životno zvanje.« Njegova vjera nije bilo apstraktno vjerovanje u Boga. Objekt njegove vjere jest u prvom redu Krist kao prijatelj, potom Krist nazočan u euharistiji, Krist kao Kralj, potom Krist Crkve. Karakteristike Merčeve vjere bile su: intenzivan odnos s nadnaravnim, čvrstoća, univerzalnost te prožimanje vjere i života. Njegova vjera izražavala se u svim onim oblicima kako ih Crkva preporuča vjernicima. Kao odgojitelj za vjeru Merz je imao jasne nadnaravne ciljeve prema kojima je vodio odgajanike, a metode koje je upotrebljavao bile su samo one koje Crkva upotrebljava i preporuča u kršćanskom odgoju.

Treći dio

UTJECAJI IVANA MERZA

Nevenka Nekić, prof.: *Ivan Merz profesor i odgajatelj na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji*

Dr. Ivan Merz bio je profesor francuskog jezika i književnosti na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu od 1922. do 1928. U toj službi odigrao je značajnu ulogu u odgoju budućih hrvatskih svećenika koji će u njemu prepoznati vrsna stručnjaka i uzorna pedagoga. Sva ona svojstva koja je nastojao izgraditi kod svojih učenika sam je posjedovao: čvrstoća karaktera, mirnoća, pravednost, marljivost, pobožnost. Smatrao je da najviše pomažu u oblikovanju učenika vjera, umjetnost i povijest. Za svoj stručni rad na području francuskog jezika dobio je vrijedna priznanja od francuskih nadležnih ustanova.

Dr. Milka Jauk-Pinhak: *Doktorska disertacija Ivana Merza*

U svojoj doktorskoj disertaciji »Utjecaj liturgije na francuske pisce« Ivan Merz istražuje francusku književnost tražeći u njoj elemente liturgije. Zajedno s H. Taineom Merz zaključuje da je liturgija igrala veoma važnu ulogu u formiranju europske civilizacije i svih umjetnosti već od srednjega vijeka. Posebno to vrijedi za Francuze za koje liturgija predstavlja nacionalno naslijeđe. Francuske književnike Merz je podijelio na liturgijske, antiliturgijske i indiferentne. U svojoj disertaciji Merz se pokazuje kao književni istraživač koji finim, razrađenim i učenim analizama otkriva nove elemente u bogatoj francuskoj književnosti. Ova disertacija jest djelo Merza kao književnog povjesničara, znanstvenika i profesionalca, zaljubljenika u francusku kulturu i duboka vjernika.

Dr. Predrag Belić: *Ivan Merz, suradnik časopisa* Život

Neposredni poticaji Merzovu književnom stvaralaštvu bile su potrebe hrvatskog katolicizma uopće i Katoličkog pokreta napose. Merz je pisao isključivo u katoličkom tisku. U 19 takvih časopisa Merz je objavio 123 bibliografske jedinice od čega se na sam *Život* odnosi 12 članaka. Suradnja u *Životu* dijeli se na period prije i poslije studija u Parizu. U tim svojim člancima Merz obrađuje teme o životu katolika u Austriji i Njemačkoj, o Katoličkoj akciji, a većina članaka posvećena je liturgiji i temama s područja kršćanskog morala.

Slavica Tuškan, prof.: *Ivan Merz, Marica Stanković i zajednica Suradnica Krista Kralja*

Dvije osobe i jedna ustanova najdublje su međusobno povezane i nedjeljive. Ivan Merz je svojom produhovljenom i svetačkom pojavom najviše utjecao na Maricu Stanković tako da je ona pošla njegovim stopama najprije u apostolatu među ženskom katoličkom mladeži, a onda u potpunu posvećenju svoga života Bogu. Ivan Merz ju je poticao i oduševljavao za osnivanje »civilnog reda«, svjetovnog instituta po uzoru na *Opera Cardinal Ferrari* iz Italije što je on najozbiljnije mislio osnovati i u Hrvatskoj. Nakon Merzove smrti Marica Stanković ostvarila je njegovu ideju za žene utemeljivši zajednicu Suradnica Krista Kralja.

Mons. dr. Fabijan Veraja: *»Causa canonizationis« sluge Božjega Ivana Merza*

Informativni biskupijski postupak za proglašenje Ivana Merza blaženim pokrenut je 1958. g. u Zagrebu uoči tridesete godišnjice njegove smrti. Godine 1983. stupio je na snagu novi pojednostavljen zakon o kauzama svetaca što se pozitivno odrazilo na Merzovu kauzu koja još nije bila završena na biskupijskoj razini. Godine 1985. biskupijski informativni proces je završen i kauza je prenesena u Rim na Kongregaciju za kauze svetaca gdje se rad na njoj nastavlja. U tijeku je izrada temeljnog dokumenta zvanog *Positio* o životu, krepostima i glasu svetosti sluge Božjega Ivana Merza. Kad dokument bude dovršen, ide na raspravu konzultora teologa, a potom o njemu raspravljaju kardinali nakon čega slijedi papinski dekret o herojskom stupnju kreposti dotičnog kandidata oltara. Nakon posebnog postupka u kojem se dokazuje čudo koje se dogodilo po zagovoru sluge Božjega slijedi njegovo proglašenje blaženim kad za to dođe vrijeme.

Prof. Slavica Tuškan govori na Simpoziju o utjecaju Ivana Merza na Maricu Stanković i o njegovoj ulozi pri osnivanju zajednice Suradnica Krista Kralja

Prof. Ivanka Jardin, vicepostulatorica bl. Ivana Merza u Parizu govori na Simpoziju o vezama Ivana Merza s Francuskom

Zagreb, 15.prosinca 1996.

Svečana akademija u Hrvatskom narodnom kazalištu

Dječji pjevački zbor Osnovne škole »Dr. Ivan Merz« iz Zagreba na svečanoj akademiji u povodu stote obljetnice rođenja Ivana Merza

U nedjelju 15. prosinca 1996. s početkom u 17 sati održana je u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu svečana akademija posvećena 100. obljetnici rođenja sluge Božjega Ivana Merza. Akademiju je organizirala Postulatura za beatifikaciju Ivana Merza. Brojni štovatelji Ivana Merza ispunili su kazalište do posljednjeg mjesta. To je već drugi put da je spomen na Ivana Merza održan u ovome hramu hrvatske kulture. Prvi put u Hrvatskom narodnom kazalištu bila je svečano proslavljena 15. obljetnica smrti Ivana Merza, i to u svibnju mjesecu 1943. god. zahvaljujući zalaganju prof. Dušana Žanka, tadašnjeg intendanta Hrvatskog narodnog kazališta, što je bilo spomenuto na ovoj sadašnjoj akademiji.

Na akademiji su sudjelovali razni izvođači, među njima i šest pjevačkih zborova: Akademski zbor »Palma« iz bazilike Srca Isusova iz Zagreba, Collegium pro musica sacra iz Zagreba, zbor učenika Nadbiskupske klasične gimnazije, zbor učenika Osnovne škole »Dr. Ivan Merz« iz Zagreba, zbor »Katančić« iz Valpova i zbor mladih iz Donje Stubice. Kroz riječ i glazbu raznih izvođača prikazan je duhovni lik i djelo Ivana Merza. Pojedine točke ilustrirale su određene vidove njegove duhovnosti. Tako je kroz riječ i glazbu ponovno predstavljena ljepota njegove duše i još je jednom došla do izražaja poruka koju nam Bog preko njega upućuje.

POZDRAVNI GOVOR DR. BOŽIDARA NAGYA NA OTVORENJU AKADEMIJE

»Ime koje se neće izbrisati ni na nebu ni na zemlji!«

Već drugi put otkako je Ivan Merz napustio ovu zemlju i ušao u blaženu vječnost, u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu održava se komemoracija njemu u spomen. Prvi put bilo je to 1943. godine kada se komemorirala 15. obljetnica njegove smrti.

Nakon više od pedeset godina opet se na ovome mjestu okupio novi naraštaj njegovih štovatelja koji čuvaju njegov spomen da u ovome hramu hrvatske kulture proslavi stotu obljetnicu rođenja čovjeka koji je duboko označio hrvatsku religioznu kulturu u ovom našem stoljeću svojim svetačkim životom i svojim odgojiteljskim radom među hrvatskom mladeži.

»Suđeno je za neke ljude da njihovo ime nikada ne silazi sa poprišta duhovne borbe čovječanstva«, tim riječima započinje svoj poznati esej o Ivanu Merzu njegov bliski prijatelj prof. Dušan Žanko, intendant Hrvatskoga narodnog kazališta u vremenu od 1941. do 1943. Svoj esej prof. Žanko nastavlja:

»Ti se ljudi pojave najednom kao neki poslenici višega svijeta i uđu u službu ovoga svijeta,... ne misleći na uspjeh i ne računajući na snagu svoje riječi i svoga srca, nego samo na slavu Ideje. Kao vjesnici nijeme Providnosti, kao oblici nevidljive ljubavi umiješaju se među ljude i njihova budnost ide pred svima, njihova mudrost uznemiruje sve... Ime Ivana Merza može se već danas sigurno ubrojiti među imena onih koji se neće izbrisati ni na nebu ni na zemlji«, završava prof. Žanko uvod svoga eseja o Merzu.

Svjedoci smo da se ove gotovo proročanske riječi Dušana Žanka koje je napisao još daleke 1938. god. i danas ostvaruju, sedamdeset godina nakon Ivanove smrti, a sto godina nakon njegova rođenja. Ime Ivana Merza svih ovih godina nije silazilo niti se umanjivalo, postalo je dapače program života i rada cijele jedne generacije mladih hrvatskih katolika i sada se nalazi u svome usponu da zasjaji s oltara naših crkava kao blaženik i svetac.

Kada je Hrvatska pošta u siječnju 1996. u izvjesnu smislu otvorila proslavu Merzova jubileja, 100. obljetnicu njegova rođenja, objavivši poštansku marku s njegovim likom razaslavši je u cijeli svijet, objavila je tu marku zajedno s druge dvije u seriji »Svjedoci srca i duhovnosti u Hrvata«.

Ono što nas je večeras ovdje okupilo jesu upravo duh i srce Ivana Merza, i to onaj njegov duh i srce koji su bili potpuno prožeti i obogaćeni Božjom milošću. I taj njegov preobraženi duh i srce Kristovom milošću dali su poticaj 1943. g. kada se na ovome mjestu, u Hrvatskom narodnom kazalištu, svečano komemorirala 15. obljetnica njegova ulaska u vječni ži-

vot, da se po prvi put u javnosti iznese ideja o pokretanju postupka za proglašenje Ivana Merza blaženim.

Trebalo je međutim pričekati još drugih 15 godina da se od ideje prijeđe na ostvarenje. Godine 1958., još za života kardinala Alojzija Stepinca, a zalaganjem nadbiskupa Franje Šepera i Merzovih štovatelja, ovdje u Zagrebu pokrenut je postupak za njegovo proglašenje blaženim i svetim, a koji se sada u Rimu sretno privodi kraju i vjerujemo da ne ćemo morati još tako dugo čekati da našega Ivana vidimo na oltarima naših crkava.

Prošlog mjeseca i u Parizu, u gradu u kojem je Merz završio svoj studij, svečano je proslavljen jubilej Merzove 100. obljetnice rođenja. Tom smo se prigodom prisjetili onoga što je pisao francuski katolički dnevnik *La Croix*, neposredno nakon Ivanove smrti. Donoseći tužnu vijest o njegovoj smrti popraćenu nekrologom, u članku se navodi kako nas je ostavio čovjek koji je pobuđivao velike nade, a članak završava ovim riječima: »Ali hrvatskim katolicima ostaje ipak jedna velika utjeha, a ta je da je Ivan Merz umro kao svetac, nakon što je živio kao svetac.« Tako su već u Parizu, gdje je Merz za vrijeme studija provodio svetački život, njegovi prijatelji koji su tome bili svjedoci iznijeli francuskoj javnosti svoje uvjerenje o Merzovoj svetosti.

Svetost Ivana Merza jest ono najvrednije na njemu što od njegova lika i djela čini neprolaznu vrijednost te je izvor trajnih nadahnuća za kršćanski život, čega je potvrda i cijela ova proslava njegove 100. obljetnice rođenja.

Činjenica da mnoštvo hrvatskih mladića i djevojaka slijedi i danas njegove ideje u okviru katoličkih organizacija, kao što je to bilo i u prošlosti, znak je koliko su duh i srce Ivana Merza privlačni, koliko su njegove ideje snažne i jake. Ono što nas na Merzu privlači jest u stvari sam Isus Krist kojemu je Merz potpuno otvorio vrata svoje duše i svoga srca. Na Ivanu Merzu, kao i na svakom Božjem ugodniku, vidimo sliku obnovljenog čovjeka u Kristu na što je pozvan svaki kršćanin snagom sakramenta krštenja i potvrde.

Ovom akademijom želimo kroz riječ i glazbu ne samo odati počast i komemorirati 100. obljetnicu njegova rođenja, nego i omogućiti da nam progovore njegov duh i srce. I dok svi želimo i molimo da nam Ivan što prije zasvijetli s naših oltara kao svetac sveopće Crkve, poslušajmo i ovom prigodom za njegovu 100. obljetnicu rođenja što nam on govori, ali isto što nam Bog želi reći kroz njegov lik, kroz svjedočanstvo njegova svetoga života.

PROGRAM AKADEMIJE U HNK 1996.

Akademiju je otvorio pjevački zbor »Katančić« otpjevavši himnu Ivanu Merzu za koju je riječi napisao Mirko Validžić, a glazbu Vinko Glasnović. Slijedila je pozdravna riječ o. Božidara Nagya, postulatora kauze sluge Božjega Ivana Merza.

Prve tri pjesme izveo je zbor »Katančić« iz Valpova koji je sudjelovao i na proslavi Merzova stogodišnjeg jubileja u Rimu. Pjesma »O Ljubavi božanska vjerna« D. Bortnjanskog – E. Trišlera, sa svojim sadržajnim riječima ilustrira Božju ljubav koja je sva prožela Ivana Merza, njegovu dušu i njegov život i bila je u izvorištu svih djela što ih je Merz načinio u svome apostolatu. U svojim bilješkama iz duhovnih vježbi Merz je zapisao 1923. g.: »Osjetio sam svu ljubav Božju koja se očituje u njegovim neizmjernim dobročinstvima... Pokreće svemir, sunca, da ja mogu živjeti... No najveće je dobročinstvo gdje nam se neizmjerni Bog sam daje.«

Na jednom mjestu u svojoj za sada još neobjavljenoj studiji »Glazba i katolicizam« Ivan Merz spominje glazbenika Palestrinu, a njegovu glazbu naziva glazbom svetosti te je preporuča mladima za slušanje i izvođenje. Palestrininu pjesmu »*Jesu Rex admirabilis*« izveo je zbor »Katančić« iz Valpova.

Ivan Merz posebno je štovao Gospu Bezgrešnu. U kutu svoje sobe imao je kip Gospe Lurdske – Bezgrešne pred kojim je stalno gorjelo vječno svjetlo. Pjesmu »Bezgrešna Djevice« franjevca oca Kamila Kolba, koju je izveo zbor »Katančić« iz Valpova ilustrirala je ljubav i odanost Ivana Merza prema Bezgrešnoj Djevici.

Hrvatska pjesnikinja, učiteljica Mira Preisler, među svojim brojnim pjesmama dvije je posvetila i Ivanu Merzu čijim se idejama nadahnjivala cijeli život i slijedila njegov svetački primjer. Pjesmu *Naš dobri brat Ivan*, nastalu 1964. godine, recitirala je Ružica Lakotić iz Osijeka.

Euharistija je bila središte duhovnog života Ivana Merza. Pjesmu »*Panis Angelicus– Kruh anđeoski*« Cesara Francka otpjevao je Ivica Kontent u pratnji zbora mladih iz Donje Stubice. Ovom pjesmom željela se dočarati velika ljubav Ivana Merza prema euharistiji.

Ivan Merz je veoma cijenio i volio liturgiju koja mu je bila izvor duhovnog života. Pjesma Orlanda di Lassa »Otvori, Gospodine, usne moje i usta će moja navješćivati hvalu tvoju« jest uglazbljeni početni zaziv u časoslovu svakoga dana. Otpjevao ju je Collegium pro musica sacra pod ravnanjem sestre Imakulate Malinke.

Osim brojnih pjesama koje su napisane u čast našem Ivanu, i pojedini glazbenici stavili su svoje sposobnosti u proslavu sluge Božjega Ivana Merza. Riječi pjesme »Lovac Srca Isusova« hrvatskog isusovca-pjesnika o. Milana Pavelića, posvećene Ivanu Merzu, uglazbio je Mato Lešćan. Izveo ju

je zbor učenika Nadbiskupske klasične gimnazije u kojoj je Ivan Merz bio profesor. Zborom je ravnao o. Ante Lozuk.

Kada se osnivao 1923. god. Hrvatski orlovski savez, Ivan Merz je predložio, što je bilo i prihvaćeno, geslo »Žrtva – Euharistija – Apostolat« koje je donio iz Francuske od katoličke organizacije za mladež C*roisade Eucharistique*. Recital »Ivan Merz – čovjek žrtve, euharistije i apostolata« izveli su mladi iz Karlovca.

Svoj duhovni život Ivan Merz je vodio u usku jedinstvu s liturgijom Crkve. Njegov ideal bila je svakodnevna pjevana misa. Kao ilustraciju liturgijske pobožnosti Ivana Merza Akademski zbor »Palma« iz bazilike Srca Isusova izveo je tri liturgijske skladbe: »Isuse naš« Vladimira Stahuljaka, »O *salutaris hostia od Rossinija*« te »*Exultate Deo*« Alessandra Scarlattija.

Od 1928. god., nakon što je Ivan Merz ušao u vječni život, ispjevane su njemu u čast brojne pjesme. Dvojica mladića recitirali su svaki po jednu pjesmu. Pjesmu »Ivanu Merzu« napisao je Ilija Pandža, a drugu pjesmu »Božjemu Orlu« napisao je 1938. god. Boris Kolb iz Pakraca.

Ivan Merz je bio velik štovatelj Blažene Djevice Marije još od svojih mladih dana. Ovu Ivanovu odanost i pobožnost Majci Božjoj dočarao je Collegium pro musica sacra starom hrvatskom pjesmom iz C*itare octocorde* »Zdrava Devica« u obradi Mate Lešćana.

Život Ivana Merza bio je već na zemlji trajna hvala Božja koju je Ivan po ulasku u vječnost nastavio pjevati. Collegium pro musica sacra izveo je Psalam 150, što ga je uglazbio Boris Papandapulo.

Prikaz duhovnog lika Ivana Merza ne bi bio potpun kad se ne bi spomenula ona vrlina koja je posebno karakterizirala Ivana Merza: bila je to njegova velika ljubav prema Papi i Crkvi. Lijepim riječima to je izrazio njegov veliki prijatelj Dušan Žanko u svome poznatom eseju *Duša dr. Ivana Merza*. Nekoliko kratkih izvadaka iz toga eseja pročitao je Stjepan Ribić.

Ivan Merz je bio profesor na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Predavao je i odgajao buduće hrvatske svećenike koji su se ondje školovali. Zbor učenika te ustanove u koju je Merz ugradio svoje odgojiteljsko i profesionalno djelovanje otpjevao je dvije skladbe posvećene Ivanu Merzu. Prvu je komponirao Marijan Grgić za 30. obljetnicu Merčeve smrti. Drugu je skladala sestra milosrdnica Lujza Kuzinović. Obje nose naziv »Dr. Ivanu Merzu«.

Zbor učenika Nadbiskupske klasične gimnazije otpjevao je potom skladbu hrvatskog isusovca o. Petra Perice »Križari, naprijed«, inače autora najpopularnijih hrvatskih vjerskih pjesama »Do nebesa« i »Zdravo, Djevo«. O. P. Perica bio je u prijateljskom kontaktu s Ivanom Merzom, a sačuvana nam je i njihova korespondencija.

Student Stjepan Ribić čita odabrane tekstove o Ivanu Merzu od Dušana Žanka na svečanoj akademiji u povodu stote obljetnice rođenja Ivana Merza

Dječji zbor Osnovne škole »Dr. Ivan Merz« iz Zagreba (škola koja se nalazi u zgradi bivše bolnice u kojoj je umro Ivan Merz) otpjevao je ariju zbora Hebreja iz Verdijeve opere »Nabucco«, pod ravnanjem Ine Rajn-Simonišek uz klavirsku pratnju Slavice Erlih, ilustrirajući tom pjesmom buđenje i obnovu hrvatske mladeži koja slijedi ideale Ivana Merza.

Program je zaključen s podsjećanjem na jednu važnu činjenicu: dok slavimo 100. obljetnicu rođenja Ivana Merza, ne možemo, a da se ne sjetimo i završetka njegova života. Znajući da Bog želi i traži od njega da mlad umre, on spremno prikazuje Bogu svoj mladi život i svoju ranu smrt kao žrtvu Bogu za hrvatsku mladež. O tome su nam ostavili sigurna svjedočanstva njegovi najbliži kojima je to on bio priopćio i kako je zapisano u njegovim biografijama. Koliko je ta žrtva bila ugodna Bogu, koliko je donijela ploda, pokazale su godine koje su slijedile sve do naših dana. Tisuće mladih sve do danas uzele su Ivana Merza za uzor; što je on za njih značio, najbolje su izrazili sami mladi kad su mu na grob donijeli vijenac s vrpcom na kojoj stoji natpis: *Hvala ti, Orle Kristov, što si nam pokazao put k Suncu.*

Pjesma »Bože, čuvaj Hrvatsku«, koju su zajedno zapjevali i zbor i publika na koncu akademije, podsjetila je na žrtvu života Ivana Merza za hrvatsku mladež i na njegovu trajnu molitvu pred prijestoljem Svevišnjega za hrvatski narod i hrvatsku domovinu u kojoj je živio i našao svoje posljednje počivalište.

Štovatelji Ivana Merza ispunili su Hrvatsko narodno kazalište do posljednjeg mjesta na svečanoj akademiji u povodu stote obljetnice rođenja Ivana Merza

Zagreb, 16. prosinca 1996.
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Predstavljanje disertacije Ivana Merza

Predstavljanje doktorske disertacije Ivana Merza u Vijećnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 16. XII. 1996. na sam dan 100. obljetnice rođenja Ivana Merza. S desna na lijevo: prof. dr. Stipe Botica, dekan, prof. dr. Milka Jauk-Pinhak, prodekan, prof. dr. Marin Škarica, rektor Teologije u Splitu, dr. Božidar Nagy, postulator

Na samu 100. obljetnicu rođenja Ivana Merza, 16. prosinca 1996. u 12.00 sati, održana je u Vijećnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu promocija njegove doktorske disertacije. Disertacija je objavljena u originalu, tj. na francuskom jeziku, kako ju je Merz u izvorniku napisao. Ivan Merz je obranio svoju disertaciju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 31. VII. 1923. g. i njome je postigao naslov doktora filozofije. Disertaciju su izdali zajedno Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Postulatura za beatifikaciju Ivana Merza.

Na predstavljanju je u ime prvoga izdavača, tj. Filozofskog fakulteta, o disertaciji govorila prof. dr. Milka Jauk-Pinhak, prodekanica Filozofskog fakulteta na kojem je Merz doktorirao. U ime drugog izdavača, Postulature Ivana Merza, govorio je dr. Božidar Nagy. Rektor teologije u Splitu, dr. Marin Škarica, koji je napisao i obranio prvu disertaciju o Ivanu Merzu (Rim, 1975.), predstavio je liturgijski opus Ivana Merza kao temelj izrade njegove disertacije. Sva tri predstavljača disertacije sudjelovala su svojim predavanjima i na simpozijima o Ivanu Merzu u Parizu i u Zagrebu.

IZLAGANJE PROF. DR. MILKE JAUK-PINHAK, PRODEKANICE FILOZOFSKOG FAKULTETA

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Postulatura kauze za kanonizaciju Ivana Merza izdali su njegovu disertaciju na francuskom jeziku koju je Merz obranio 1923. g. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Merz je studirao francuski jezik i književnost najprije u Beču, a zatim u Parizu.

U svojoj disertaciji istraživao je francusku književnost navedenog razdoblja tražeći u njoj elemente liturgije. Pošao je od teze koju je ranije postavio francuski književni povjesničar Hippolyte Taine da je liturgija igrala ključnu ulogu u formiranju europske civilizacije i svih umjetnosti i književnih rodova već od srednjega vijeka. Jedino joj je stoljeće prosvjetiteljstva (18. st.) bilo nesklono. Filozofi prosvjetiteljstva i enciklopedisti njegovali su duh individualizma i smatrali da čovjeku nije nužan nikakav utvrđen kult niti zajednica da bi uspostavio odnos s Bogom. Naročito je J. J. Rousseau takvim stavom utjecao na svoje suvremenike i na velike pjesnike romantizma. U 19. st. događa se snažna liturgijska obnova i liturgija definitivno postaje nacionalno naslijeđe francuskoga naroda. Na početku stoji Chateaubriand koji je želio pokazati da je od svih religija na svijetu kršćanstvo najhumanije, najpoetičnije, najsklonije slobodi, umjetnostima i književnosti i najmoralnije. On je bio posebno privučen ljepotom obreda. Mnogi su pisci, poput njega, bili privučeni vanjskim, estetskim vidom liturgije. Drugi su više bili pod dojmom liturgijskih tekstova i sadržaja obreda, koji mogu izazvati vrlo snažne fizičke i duševne reakcije. Liturgija može pomoći čovjeku da uspostavi svoj unutarnji sklad.

Francuske pisce Merz je razvrstao u tri kategorije: liturgijske (koji čine većinu i imaju izrazito pozitivan odnos prema liturgiji), antiliturgijske (pjesnike romantizma) i indiferentne (npr. Balzac, Flaubert). S druge strane teče struja sotonističkih djela u kojima se liturgijski elementi koriste da bi izazvali horor i užas (Hugo) ili se njima na simboličan način predočuju svakodnevni sadržaji (Baudelaire). Snaga liturgije posebno se očituje u tome što ona može izazvati obraćenje. U književnom razdoblju, koje je Merz istraživao iz svoga sasvim osobnog i novog kuta gledanja na književnost, dva su vrhunca obilježena silinom utjecaja liturgije: prvi je Joris Karl Huysmans (90-ih godina 19. st.), a drugi Paul Claudel (u godinama od 1910. do 1920.), oba konvertita. Kao autor i književni povjesničar Merz se služi finim, razrađenim i učenim analizama kojima otkriva nove dimenzije francuske književnosti. Bio je velik poštovalac francuske kulture. Svojim je znanstvenim djelom bitno obogatio naše poznavanje francuske književnosti, a i samim Francuzima otkrio jedan njen novi vid. Uskoro se očekuje hrvatski prijevod toga djela.

IZLAGANJE PROF. DR. MARINA ŠKARICE, REKTORA TEOLOGIJE U SPLITU

U ovom kratkom prikazu imam zadatak ukazati na liturgijsku pozadinu ove radnje, u stvari zašto se Merz odlučio pisati ovakvu neuobičajenu radnju. Iznijet ću i neka Merčeva liturgijska zapažanja i razmišljanja te kratko upozoriti na posebnost i vrijednost ove radnje uglavnom s liturgijskog stanovišta.

Merz je u samostanu sv. Gabrijela blizu Mödlinga u Austriji u Velikom tjednu 1920. godine obavio liturgijske duhovne vježbe koje je studentima držao poznati etnolog o. Wilhelm Schmidt. Otada je Merčev život poprimio snažan liturgijski pečat te liturgija za njega postaje sve više život, i to život s Kristom i Crkvom, liturgija mu zapravo pomaže ostvariti zajedništvo s Kristom i Crkvom. Ta njegova ljubav prema liturgiji još više se osnažila i produbila za vrijeme njegova studija u Parizu gdje je iskoristio sve mogućnosti da što dublje zađe u duh i bogatstvo liturgije. Tome je sigurno pridonijelo i njegovo svagdanje sudjelovanje na misi s misalom u ruci, njegova svagdanja pričest i često pohađanje svečanih liturgijskih obreda u raznim najpoznatijim pariškim liturgijskim centrima koji su privlačili Parižane. Posebnu i jedinstvenu ulogu u formiranju mnogih francuskih i drugih intelektualaca, posebno pisaca, odigrala je kapela benediktinki u Rue Monsieur.[1] I Merz je najviše pohađao tu kapelu jer je u njoj mogao duboko i istinski proživljavati liturgiju i u njoj aktivno sudjelovati.[2] Opažao je da liturgija ima velik utjecaj na mnoge ljude, posebno na intelektualce, pisce, obraćenike. Zaželio je nešto dublje ispitati koliki je i kakav je taj utjecaj. Zato je i razumljivo da se odlučio da u svojoj doktorskoj radnji ispita koliki je utjecaj imala liturgija na francuske pisce. Tako nastaje njegova doktorska radnja »Utjecaj liturgije na francuske pisce od Chateaubrianda do naših dana«. Pisanje ove radnje omogućilo je Merzu da zaista duboko upozna liturgiju, njezino značenje, njezin duh i nadasve njezinu ulogu u formiranju pravog vjernika. Smatramo da je to bila zadnja faza Merčeva liturgijskog dozrijevanja i njegova potpuno liturgijskog usmjerenja. To mišljenje potvrđuje i J. Radić: »Izrada ovakve liturgijske disertacije bila je konačna faza u njegovoj liturgijskoj orijentaciji i izobrazbi.«[3] Isto tvrdi i D. Žanko koji

---

[1] Usp. R. SALOMÉ, *La vocation d' une Chapelle* – Chezles Dames Bénédictines de la Rue Monsieur, u *Revue des Jeunes* 2 (1917) 94–99; I. MERZ, *L' influence de la liturgie sur les écrivains français de Chateaubriand à nos jours*, Zagreb 1996, 187–188; 191–193.

[2] U tu su kapelu dolazili i uživali u obredima: F. Coppée, F. Brunetière, J. K. Huysmans te Holanđanin M. von der Meer de Walcheren; u njoj se pod utjecajem liturgije obratiše intelektualci André de Bavier i M. Lucien Puel de Lobel.

Usp. I. MERZ, Obred oblačenja novakinje, u *Franjevački vjesnik* 1 (1928) 18–21; Isti, Dnevnik (za vrijeme boravka u Parizu) na više mjesta.

[3] J. RADIĆ, Liturgijska obnova u Hrvatskoj, Makarska 1966, str. 13l.

kaže da se »prema svemu čini da je Pariz izvršio na njega (Merza) najdublji utjecaj«[4] i da je Merz »kroz liturgijsko-poetsku Francusku izradio svoju svetačko-liturgijsku fizionomiju do savršenstva«.[5]

Ukratko ćemo prikazati samo glavne Merčeve postavke i tvrdnje koje on povezuje uz liturgiju, a donosi ih u uvodu i prvom poglavlju radnje. U samoj radnji on želi pokazati i dokazati da su te njegove tvrdnje ispravne.

On kaže da je srednjovjekovna drama nastala iz liturgije, to jest iz potrebe da se liturgijska otajstva narodu prikažu na jasan način. Stoga je liturgija u ono vrijeme imala važnu civilizacijsku ulogu koju je uglavnom izvršavala preko mnogih benediktinskih samostana. Svi su umjetnici bili pod utjecajem liturgije tako da su sve umjetnosti dužnici liturgije jer su sve one na neki način služile potrebama liturgije. Sve srednjovjekovne književne vrste nose očite tragove liturgijskog utjecaja počevši od 9. stoljeća, a posebno neka djela poznatih pisaca 17. stoljeća kao djela R. Racinea, P. Corneillea, B. Pascala. J. B. Bossueta. Osamnaesto je stoljeće prožeto individualističkim duhom enciklopedista, stoga je ono posve antiliturgijsko. Antiliturgijski pisac je J. J. Rousseau i njegovi sljedbenici: A. de Musset, A. M. L. de Lamartine, A. de Vigny i drugi. Merz je svoju radnju podijelio na liturgijske pisce, antiliturgijske i takozvane »indiferentne«.

Dalje Merz tvrdi da objavljivanjem *Génie du Christianisme* F. R. de Chateaubrianda počinje povratak francuske kulture liturgijskim tradicijama, ali one još ne zahvaćaju narodne mase jer su još postojale mnoge partikularne liturgije. Chateaubriand je uspostavio poštivanje liturgije u javnom mnijenju, ali njegovi dokazi nisu znanstveni. On opisuje najpoznatije obrede i čini se da tako protestira protiv antiliturgijskog duha Rousseauovih pristalica. Njegovo je poznavanje liturgije površno. Služi se liturgijom da iz nje izvede sentimentalne i romantične efekte. Tada dolazi jedan genijalan čovjek, Dom Guéranger, koji ponovno uvodi u Francusku liturgijsko jedinstvo, to jest jedinstvenu rimsku liturgiju dokidajući sve partikularne liturgije. On je svojim lijepim i važnim djelima *Institutions liturgiques i L'Année liturgique* omogućio širenje točna shvaćanja liturgije i njezine ljepote. Merz naglašava da onaj tko želi upoznati liturgiju treba čitati ova djela. Guérangerova aktivnost stvorila je cijelu generaciju prijatelja liturgije. Sve ovo je na svoj način utjecalo na pisce. Barbey d'Aurevilly preteča je liturgijskog pokreta među francuskim piscima. Huysmansov *En route* (1896.) označuje prvo doba cvata liturgijskog utjecaja u francuskoj književnosti. Claudelova zbirka *Corona benignitatis anni Dei* (1913.) drugi je takav vrhunac utjecaja liturgije. Liturgija će ubuduće imati važnu ulogu u životu francuskog naroda. Tako je liturgijska umjetnost J. K. Huysmansa,

[4] D. ŽANKO, Duša dra Ivana Merza, u *Život* 5 (1938) 251.
[5] Isti, Misa u novijoj francuskoj literaturi, u *Život* 9–10 (1938) 520.

P. Verlainea, P. Claudela i mnogih drugih pisaca na poseban način dužnik liturgije. Aktivnost opatije Solesmes i kapela benediktinki u pariškoj ulici Monsieur ostavile su u književnosti dublje tragove negoli benediktinska opatija u Beuronu.

Merz pri kraju uvoda ističe da je on na temelju proučavanja i analize moderne književnosti došao do zaključka da je rimska liturgija nacionalna baština francuskog naroda i da sveti liturgijski tekstovi koje u Francuskoj skoro svi vjernici prate iz misala pružaju njima filozofiju i nauku života. Upravo to je razlog, naglašava Merz, zašto su se mnogi obratili na kršćanstvo upravo pod utjecajem liturgije. Merz još naglašava da se pisci mogu podijeliti u dvije grupe: s jedne strane pisci koji su više navezani na estetsku vrijednost, to jest na ljepotu liturgije (J. K. Huysmans), a s druge strane pisci koji nadasve pokušavaju bolje shvatiti sadržaj i filozofsko-vjersku poruku liturgije (E. Baumann).[6]

Merz je u svojoj radnji »minuciozno obradio oko pedeset književnika, analizirao oko 500 književnih djela (romana, lirskih pjesama, drama, apologetskih stranica, antiliturgijskih spisa, konvertitskih svjedočanstava i najsitnijih književnih priloga u kojima se javlja barem jedan stih ili jedan redak liturgijskoga duha)«.[7]

Merz u zaključku ipak kaže da nije analizirao sva djela pojedinih pisaca u kojima se aludira na liturgiju, nego samo ona najvažnija. Također ističe da ova njegova radnja može poslužiti drugima u još dubljem proučavanju ovoga problema, ali u isto vrijeme tvrdi da neće biti moguće otkriti još neke novosti jer je on detaljno analizirao mnoge pisce i velik broj njihovih djela. Merz se nije dugo zadržavao na tumačenju poznatih liturgijskih stvari. Prema njemu »liturgija je javno bogoslužje organizirano službeno od Crkve« (Herbert). I razni vjerski obredi koji se ne odnose striktno na liturgiju, ali su na neki način s njom povezani i privlače njegovu pažnju. U mnogo slučajeva on je naglasio i dokazao da je liturgija narodno bogatstvo francuskog naroda, bogatstvo koje odgaja ukus Francuza i daje im nauku života.

Liturgija je bila posebna briga benediktinaca i ova je radnja većim dijelom zrcalo utjecaja benediktinaca na francuski narod. Merz u ovoj radnji barem nekim naznakama pokazuje da je liturgija utjecala i na srednjovjekovnu dramu, a taj utjecaj osjeća se sve do danas, kaže on, kod francuskih pisaca. Suvremena liturgijska obnova u Francuskoj velikim je dijelom djelo Dom Guérangera koji ponovno uspostavlja jedinstvenu rimsku liturgiju koja u Francuskoj nije postojala od Karla Velikog do 18. stoljeća. J. K. Huysmans koji je bio apostol liturgije među intelektualcima i umjetni-

---

[6] Usp. I. MERZ, *L' influence de la liturgie sur les écrivains français de Chateaubriand à nos jours*, Zagreb 1996, 15–21.

[7] D. ŽANKO, Misa u novijoj francuskoj književnosti, u *Život* 9–10 (1938) 515..

cima pokazao je da se ljepota poezije nalazi u raznim vjerskim obredima. Veliko zanimanje za liturgiju francuskih intelektualaca i srednje klase privuklo je i pozornost stranaca koji se nisu mogli otrgnuti draži liturgije. Merz kaže da iz njegovih analiza proizlazi da su se mnogi obratili pod utjecajem liturgije.[8]

Merz je sve svoje tvrdnje potkrepljivao citatima i smatrao je da je uspio dokazati sljedeću Dom Guérangerovu tvrdnju: »...Ljubav prema svetim svečanostima (obredima) duboko je ukorijenjena u srcima Francuza i savez između vjere i poezije koji čini temelj katoličke liturgije ima za njih tako veliki čar da ni bol ni politički interes ne mogu prouzročiti a da je u tim časovima zaborave dok tako plemenite i duboke emocije prolaze njihovim dušama.«[9]

Merz je na kraju radnje donio i nekoliko veoma važnih kazala; ovdje želim posebno istaknuti ono liturgijsko koje sadrži veći dio raznih obreda i ceremonija, liturgijskih tekstova i pojmova (preko 160) koje su u 19. i 20. stoljeću analizirali razni francuski pisci. U ovom kazalu može se veoma brzo konzultirati i pronaći koji je pisac obrađivao pojedinu materiju i pojmove u kojemu djelu i na kojoj stranici toga djela. Ovo kazalo je veoma važno i zahtijevalo je naporan i dug rad da ga se priredi.[10]

»Karakteristika je ove opširne teze da je i nehotice postala apologijom liturgije. Na poseban način potrebno je naglasiti da se u posve novom svjetlu pokazalo važno značenje gregorijanskog pjevanja... Sam Merz je osobno pohađao razne liturgijske centre u Francuskoj: Montmartre, Chartres, Lourdes, benediktinke u Rue Monsieur u Parizu i druge, i na taj način je kontrolirao opise pisaca koje je obrađivao.«[11]

D. Žanko pisao je 1938.: »Tim golemim radom dr. Merz se uzdigao u red najtemeljitijih stručnjaka ovoga predmeta i sami Francuzi bili bi mu najviše zahvalni kada bi imali štampanu ovu savjesnu i minucioznu stručnu klasifikaciju i studiju o liturgijskim elementima u njihovoj ogromnoj i nepreglednoj literaturi.«[12] Slično se izrazio i dr. Tommaso Federici, laik, profesor na Papinskom liturgijskom institutu u Rimu kad je upoznao djelo Ivana Merza. Srećom, sada Francuzi imaju štampanu ovu radnju i mogu biti zahvalni onima koji su je izdali.

Nakon svega rečenoga možemo prihvatiti kao točnu tvrdnju prof. D. Žanka: »Ali po svemu se čini da je Pariz izvršio na Merza u tom smislu najdublji utjecaj, da je baš kroz francusku katoličko-konvertitsku litera-

---

8 Usp. I. MERZ, *L' influence...*, 253–254.
9 *Isto*, 254.
10 Usp. *Isto*, 289–294.
11 Redakcijski uvod u članak I. MERZ, *Upliv liturgije na francusku književnost od Chateaubriand-a do danas*, u *Katolički list* 33 (1923) 394.
12 D. ŽANKO, Misa u novijoj francuskoj literaturi, u *Život* 9–10 (1938) 215.

turu osjetio svu realnost Kristove prisutnosti u rimskoj Crkvi. S dušom s kakvom je Ivan došao u Pariz 1920. proći kroz čudo katoličkoga srca moderne Francuske, pišući disertaciju i listajući stranicu po stranicu od Chateaubrianda do Helloa, tragajući isključivo za najintimnijim aspektom Crkve, za liturgijskim duhom, to znači proći jedinstveno krštenje vodom ljepote. Kroz francusku religioznu poeziju vođen za ruku od de Maistrea, Huysmansa i Claudela Merz se smrtno zaljubio u kolektivnog Krista i ne samo naučio, nego lično doživio njegovu realnu prisutnost u Crkvi i svemu crkvenomu, naravno umjetnički doživio kroz intuiciju Leona Bloya i Paul Claudela, znanstveno doživio kroz misli Emila Baumanna, Luise Bertranda i Peguya te nadnaravno doživio kroz psalme i liturgijsku molitvu Mise o kojoj ga je snažno poučio slavni Dom Guéranger.«[13]

Sada možemo vidjeti i shvatiti odakle kod Merza onakva ljubav i oduševljenje za liturgiju. Na taj način on dolazi u Zagreb u drugoj polovici 1922. godine potpuno spreman duhovno, liturgijski i intelektualno da započne odlučan rad među hrvatskom katoličkom mladeži, posebno s namjerom da duhovno obnovi ovu mladež okupljenu u katoličkim organizacijama, a i cijelu Hrvatsku upravo po liturgiji.

Objavljivanje ove vrijedne doktorske radnje veliko je obogaćenje za sve koji cijene Merza i njegov rad, ali i za sve koji žele upoznati smisao i značenje liturgije za istinski duhovni život.

Završimo ovaj prikaz riječima prof. Tommasa Federicija: »Tako kao laik, jedini od začetnika liturgijskih pokreta i obnova modernog vremena, Ivan Merz je dostojan da se nazove ljubljeni, dragocjeni sin Crkve, izabrana duša, Božji ugodnik i da bude predložen kao primjer moderne svetosti, stvarne i življene.«[14]

U stvari Ivan je znao ići naprijed neustrašivo i sigurno i onda kada to nije bilo lako, kada je nailazio na mnoge poteškoće, nerazumijevanje, protivljenja, bez ikakve jače podrške i uspio je nadvladavajući sebe.

U ovome stoji značenje i veličina Ivana Merza. Uzet u svojoj cjelini on stoji pred nama kao čovjek, apostol, propagator liturgije, svetac – da ga što bolje upoznamo i nasljedujemo. Objavljivanje ove njegove doktorske radnje svakako će uvelike pridonijeti njegovu boljem upoznavanju u njegovoj i našoj Hrvatskoj, ali isto tako i diljem svijeta. Upravo zato izdavanje ove radnje ima svoje veliko opravdanje.

---

[13] D. ŽANKO, Duša dra Ivana Merza, u *Život* 5 (1938) 251–252.
[14] T. FEDERICI, O*tkriće Ivana Merza*, u: IVAN MERZ – *Glasilo Postulature* 1–2 (1975) 31.

Zagreb, 16. prosinca 1996.

Svečano misno slavlje u Zagrebačkoj katedrali

predvodio papinski nuncij msgr. Giulio Einaudi
na stotu obljetnicu rođenja Ivana Merza

Papinski nuncij msgr. Giulio Einaudi predvodi svečano euharistijsko slavlje u zagrebačkoj katedrali 16. XII. 1996. na stotu obljetnicu rođenja Ivana Merza.

Svečana proslava stote obljetnice rođenja Ivana Merza zaključena je u ponedjeljak 16. prosinca 1996. g. u zagrebačkoj katedrali. Svečanu koncelebriranu svetu misu predvodio je apostolski nuncij Giulio Einaudi u koncelebraciji s pomoćnim zagrebačkim biskupom Markom Culejem te brojnim svećenicima. Propovijed je izrekao biskup Marko Culej. Kod sv. mise pjevao je zbor zagrebačkih bogoslova pod ravnanjem dr. Mihe Demovića. Brojni štovatelji Ivana Merza ispunili su katedralu sudjelujući u misnom slavlju zahvaljujući Bogu za veliki duhovni dar što nam je dao u osobi Ivana Merza i primjeru njegova svetačkog života. Na kraju svete mise postulator Merzove kauze dr. Božidar Nagy uručio je msgr. G. Einaudiju i biskupu M. Culeju kao poklon primjerak doktorske disertacije Ivana Merza na francuskom jeziku koja je toga dana bila predstavljena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U nastavku donosimo propovijed biskupa Marka Culeja koju je izrekao na završnom slavlju 100–godišnjeg jubileja Ivana Merza u zagrebačkoj katedrali kod sv. mise.

PROPOVIJED BISKUPA MARKA CULEJA
u Zagrebačkoj katedrali 16. prosinca 1996.
na završetku slavlja stote obljetnice rođenja Ivana Merza

Biser koji je zasjao sjajem ljubavi prema Bogu i dobrotom prema čovjeku

Na dan krštenja u krsni list čovjeka upisano je od koga je rođen, kada je rođen, koje ime ima, ali nigdje ne piše što će biti od tog čovjeka kad odraste, da li će biti dobročinitelj, svjetlo, uzor, svetac ili možda zavodnik, unesrećitelj, propalica, razbojnik. Jedino za Isusa Krista već kod njegova navještenja anđeo reče: »Bit će velik i zvat će se Sin Svevišnjega, on će otkupiti narod svoj.«

Zvijezda prethodnica za buduće naraštaje

Kada se prije sto godina 16. prosinca 1896. u Banjoj Luci rodio dječak Ivan Merz, nitko nije slutio kakav će biti njegov životni put, nitko se nije nadao da će kroz svoje trideset i dvije godine života zasjati poput meteora, ali ne da se njegov sjaj ugasi kad padne u grobnu jamu, nego da još jasnije sja budućim naraštajima poput zvijezde prethodnice pokazujući put prema Isusu Kristu, jedinom Spasitelju svijeta. Ivan se već od djetinjstva isticao među svojim vršnjacima izvanrednom inteligencijom. Bog mu je dao bistru pamet, ali uz pamet i marljivost. I prilike su mu išle na ruku jer je imao mogućnost da se upozna s mudrošću čitajući knjige ljudi koji su ponirali duboko u ljudski um i u tajne prirode.

Životni put

Po želji roditelja pohađao je Vojnu akademiju u Bečkom Novom Mjestu, ali se brzo uvjerio da ta karijera nije za njega te je prešao na Bečko sveučilište gdje je izgrađivao svoju ličnost. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata bio je na fronti gdje je promatrao duhovnu bijedu čovjeka, strahotu umiranja i besmisao mržnje i ubijanja. Nakon rata odlazi opet u Beč, pa zatim u Pariz gdje je nastavio studij, doktorirao i radio na svojoj katoličkoj intelektualnoj izgradnji. Vrativši se u Zagreb imenovan je profesorom na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji gdje je radio sve do svoje smrti.

Aut cahtolicus, aut nihil

Njegovo životno geslo glasilo je: *Aut catholicus, aut nihil*. Ili katolik ili ništa. Tom geslu ostao je vjeran. Uvijek je bio otvoren poticajima Duha Svetoga, njemu je otvorio svoju dušu da Božji duh može u njoj djelovati i izgraditi sklad između poruke evanđelja i ostvarenja te poruke u svakodnevnom živo-

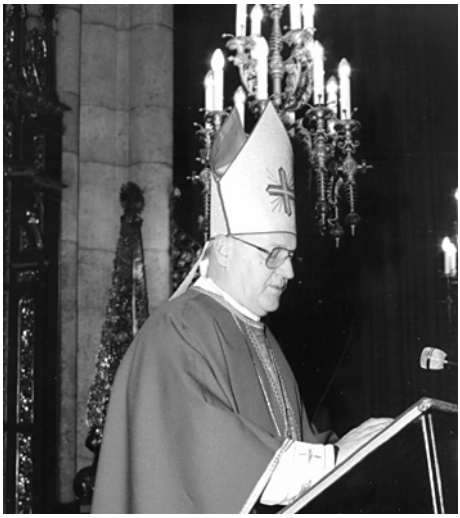

Biskup Marko Culej propovijeda na sv. misi u zagrebačkoj katedrali na proslavi 100. obljetnice rođenja Ivana Merza 16. XII. 1996.

tu. Za njega je postojalo samo jedno središte, prema kojemu je težio njegov život. Prema tom središtu je vodio i njegov životni put, a to je Isus Krist. Merz je smatrao duhovni život bitnim za život kršćanina. Svaki dan je tri-četvrt sata razmatrao prije nego je prisustvovao svetoj misi sa svojim dragim misalom iz kojeg je pratio svetu misu pa ga po tome možemo smatrati i pionirom liturgijskog pokreta u Hrvatskoj. Liturgija je, veli on, živa umjetnost kao što je živ i Krist.

Svoje biće ugradio u Isusa Krista

Ljubio je Isusa u euharistiji iznad svega i svaki dan se pričešćivao s najvećom sabranošću. Govorio je: »Razmatrati i sjediniti se s Bogom mora biti posao čitavog života.« Iz Božje perspektive on je promatrao život i životna zbivanja, probleme, patnje i križeve. Božji život započet po krštenju ojačao je darovima Duha Svetoga na potvrdi i umnožio ga po sakramentu pomirenja i čudesnom hranom euharistije. On je cijelo svoje biće ugradio u Isusa Krista. »Što kažu ljudi tko sam ja? Ti si Krist, Sin Boga živoga.« Ta Petrova ispovijest vjere bila je duboko utkana u srce i u dušu Ivana Merza.

Božanski život razvio u sebi do vrhunca

Taj idealan mladić u 19. godini zavjetuje čistoću sve do ženidbe. »Možda će to trajati sve do smrti«, zapisao je u svome dnevniku. Tako je i bilo. Čistoća uz čvrstu vjeru daje mu bistar duhovni pogled da vidi i upozna i ono što je drugima bilo teško upoznati. Sve radi, sve poduzima da se usavrši u vjerna Kristova borca. Božanski život želio je u sebi razviti do vrhunca. Znao je da treba Krista najprije ugraditi u vlastitu dušu da bi se moglo djelovati na druge. Sve blago sakramenata Ivan Merz je upotrijebio da bi njegov duhovni život porastao u svetosti. Umjesto sakramenta ženidbe predao se službi u Katoličkoj akciji, a Božju dobrotu i ljubav unosio je i tamo kamo je ne može prenijeti ni svećenička ruka, ni roditeljski poziv, već samo čovjek u službi Katoličke akcije, zaljubljen u Krista koji je uvijek žedan duša. Merz je svojim duhovnim životom isklesao u sebi lik koji ne

može i koji neće oboriti ni zub vremena, ni koprena zaborava, ni sakriti grobna ploča. On kaže da naše kršćanstvo mora biti radikalno i borbeno, a uz to i suvremeno. Kršćanin se poznaje po dubokoj povezanosti s Isusom Kristom i po ljubavi prema bližnjem, a ne samo po katoličkom imenu ili po krštenju primljenom prema dnevnoj potrebi.

Vjernost Mariji, Papi, Crkvi

Štovao je Presvetu Djevicu Mariju i svaki dan je pobožno molio krunicu. Gospa i sveci su bili njegov svijet, a istodobno nije izgubio smisao za svakodnevne potrebe čovjeka.

Merz je na osobit način poštivao namjesnika Kristova na zemlji, papu. S velikim je oduševljenjem čitao i promicao papine enciklike koje su imale istaknuto mjesto na njegovu radnom stolu. Bio je jedan od prvih promicatelja Katoličke akcije u Hrvatskoj, apostol mladeži. On se svom dušom i zanosom svoje mladosti predaje odgoju mladih pokoljenja katoličke mladeži, i to pod vodstvom Crkve, to jest pape i biskupa. Njega vode dva načela: načelo povezanosti svake katoličke djelatnosti s Crkvom i načelo potpune nepolitičnosti katoličkih organizacija, to jest biti i ostati izvan dnevne politike.

Poziv za reevangelizaciju još prije 70 godina

On je shvatio u duhu socijalnog nauka Crkve i na temelju papinskih dokumenata da treba pristupati bijednima i izrabljivanima. Cilj Katoličke akcije prema njegovim riječima jest: rekristijanizacija hrvatskog društva i života. Preporoditi Hrvatsku u duhu Kristova nauka i papinih enciklika. Naš najveći ideal, kaže Merz, jest: »Darovati domovini izgrađene ljude, a Crkvi svece.« Zar nije ta poruka izrečena prije 70 godina kao jeka poziva današnjeg Svetog Oca Ivana Pavla II. za reevangelizaciju Europe i svakog pojedinca, zar nisu u tom pravcu upravljene i Papine pobudnice posljednjih godina o obnovi obitelji, poziv na obranu dostojanstva žene, o zaštiti nerođenih, o posvećenom životu. Merz je pokazao da se može u svako vrijeme biti praktičan kršćanin. Dao je i primjer da biti katolik znači biti potpun čovjek.

Našoj Crkvi potrebni sveci više nego ikada

U vjernosti Kristu, Crkvi i papi želio je i druge odgajati. Da bi se to ostvarilo, sjedinjuje u sebi rad, žrtvu i molitvu. Shvatio je da je za apostolat potrebno davati primjer, izgraditi najprije sebe, a onda i sve oko sebe. U duši združen s Bogom i u Božjoj blizini, nije mu smetalo da ima sposobnost da bude i bliz svim ljudima, svima bez razlike, pa i onima koji su poput izgubljenog sina napustili očev dom. Žrtva, euharistija, apostolat, primjeran rad na obnovi društva i suradnja s Crkvom, to je ono što nam je

Merz ostavio. Tražio je u radu s mladeži i pomoć svećenika te reče: »Da se kršćanstvo digne, mora biti u prvom redu kler svet.« Merčev život utkan je u orlovski pokret koji je dalje nastavilo križarstvo. Obnovljeno križarstvo treba umnožiti broj Merčevih sljedbenika. Našoj Crkvi danas, da bi bila uvjerljiva, privlačna, poželjna, treba svetaca više nego ikada. Samo potpuni vjernici, samo sveci, spasit će svijet od krize u kojoj se grči. Merz naglašava kako je potreban tih ustrajan rad oko odgoja orlovske mladeži, oko spremanja mladeži i predanih pregalaca za Kristovo kraljevstvo.

»Nakon rata moram započeti novi preporođeni život«

Za vrijeme ovoga krvavog rata kojega smo bili svjedoci, bili smo C*roatia orans*, bili smo Hrvatska koja moli, koja moli u crkvama, u obiteljima, u skloništima, u rovovima. Zar ne bi trebalo da budemo sada C*roatia sacra*, sveta Hrvatska. To znači mlade naraštaje odgajati u vjeri, u poštenju i nesebičnosti gdje neće osobna ugodnost i korist biti na prvome mjestu u životu nego da bude uvijek na prvome mjestu osjećaj dužnosti prema Bogu i Hrvatskoj.

Ratni dnevnik Ivana Merza od 5. ožujka 1918. godine otkriva nam veliku, lijepu i plemenitu njegovu dušu. Poruka iz njegova ratnog dnevnika jest poruka i nama za ovo naše vrijeme. On kaže:

»Nova generacija mora biti zdrava, vesela i lijepa, ono što je ružno posljedica je grijeha; zato se treba čovjek svladavati i volju jačati, Boga ne zaboraviti nikada. Težiti neprestano za sjedinjenjem s Bogom. Svaki dan, najbolje zoru, upotrijebiti jedino za razmišljanje, molitvu i to po mogućnosti u blizini euharistije ili kod svete mise. Taj sat mora biti izvor dana, u tome satu mora čovjek zaboraviti na cijeli svijet, na stranu staviti sve brige svijeta, svu nervozu života, da bude miran kao u kolijevci. U tom satu molitve i razmišljanja se stvaraju planovi za novi dan koji nam Bog poklanja. Tu se razmišlja o svojim pogreškama i moli milost da se svlada vlastita slabost. Bilo bi grozno«, piše Merz, »kad ovaj rat ne bi imao nikakve duševne koristi za mene. Moram započeti novi, preporođeni život u duhu novospoznatog katolicizma. Gospodin neka mi pomogne, jer čovjek sam iz sebe ne može ništa.«

Dragocjeni biser

Kad čovjek opazi dragocjeni biser, zaustavi se, promatra ga, divi mu se i poželi ga imati. Mi smo se danas, sestre i braćo, zaustavili uz jedan biser, uz jedan život koji je kratko trajao, ali je zasjao sjajem ljubavi prema Bogu i dobrotom prema čovjeku. Poželimo i mi imati taj biser, učimo se od njega, postanimo biser, svijetlimo drugima svojom ljubavlju prema Isusu i svojom dobrotom prema bratu čovjeku. Amen!

2005.

DRUGO IZDANJE DISERTACIJE IVANA MERZA

PARIZ – FRANCUSKA

Recenzije, prikazi, govori

Poznata francuska katolička izdavačka kuća C*erf* u Parizu objavila je u mjesecu svibnju 2005. doktorsku disertaciju Ivana Merza o utjecaju liturgije na francuske pisce kojom je Merz postigao doktorat iz filozofije na Sveučilištu u Zagrebu 1923. g. Ovo je sada već drugo izdanje Merzove disertacije na francuskom jeziku koje ima posebnu važnost jer je objavljeno u Francuskoj i na inicijativu samih Francuza. Posebnu zaslugu za njezino objavljivanje ima profesor književnosti Thomas Gueydier koji je u Merzovu djelu, nakon što je Merza upoznao poslije njegove beatifikacije, otkrio veliku vrijednost i svratio pozornost izdavača koji je rado prihvatio prijedlog da djelo objavi.

Objavljivanje Merzove disertacije u Francuskoj bilo je popraćeno tijekom 2005. godine trima značajnim javnim manifestacijama. Najprije je 25. svibnja 2005. bio organiziran Okrugli stol na Katoličkom sveučilištu u Parizu, gdje je Merz kao student bio upisan; u okviru Okruglog stola predstavljena je Merzova disertacija koja je upravo izišla iz tiska. Potom je 23. rujna 2005. na Sorboni u Parizu, gdje je Merz studirao, ponovno predstavljena disertacija na javnoj tribini koja je organizirana pod naslovom »Književnost i liturgija«.

Treća manifestacija odvila se u Caenu (Normandija) u Centru za teološke studije. Akademska godina koja je upravo

toga dana započinjala bila je sva u znaku Ivana Merza, kao što ćemo vidjeti kasnije u detaljnijem prikazu.

Predgovor za ovo drugo francusko izdanje napisao je prof. Thomas Gueydier, u kojem je istaknuo svu originalnost, ali i važnost Merzove disertacije, pogotovo za francusku javnost. Njegov predgovor, koji je na hrvatski prevela prof. Ivanka Jardin, donosimo odmah na početku ovoga prikaza. U nastavku potom prikazujemo opširnije svaku od ovih triju manifestacija koje pokazuju kako je veliko zanimanje pobudio Ivan Merz svojim znanstvenim radom o francuskoj književnosti kod samih Francuza u znanstvenim književnim i teološkim krugovima.

Katoličko sveučilište – Institut Catholique u Parizu na kojem je Ivan Merz studirao od 1920. do 1922.

KNJIŽEVNOST I RELIGIJA NEMOGUĆE RAZDVAJANJE

Predgovor prof. Thomasa Gueydiera drugom francuskom izdanju disertacije Ivana Merza

U predgovoru objavljenom dvadeset godina nakon svoga slavnog romana *A rebours* (*Nasuprot*) Joris-Karl Huysmans napisao je da je ta knjiga »pala kao meteor na književno polje izazivajući zaprepaštenost i bijes«.[15] Otprilike bi na isti način – no ipak bez zaprepaštenosti i bijesa – mogla biti primljena i jedna studija koja obrađuje utjecaj liturgije na francuske pisce. Iznenađenje je tim veće jer je njezin autor stanoviti Ivan Merz, mladi Hrvat, kojega je 2003. Ivan Pavao II. proglasio blaženim, a koji je dvije godine, od 1920. do 1922., proveo u Francuskoj.

Da je kršćanstvo svojom teologijom i duhovnošću moglo utjecati na kulturu, posebice na francusku književnost, to danas još prolazi. Već se nekoliko godina na određeni način pristupa i ponovnom otkrivanju judeokršćanskog naslijeđa; lako se prihvaća činjenica da bi nam François Rabelais, Victor Hugo pa i Samuel Beckett mogli biti nerazumljivi ako nikada nismo čitali Bibliju ili na neki drugi način proučavali kršćansku, odnosno kršćanske književnosti. Zbog toga se, između ostalog, u programima francuskoga nacionalnog obrazovanja daje danas dosta prostora religijskom obrazovanju.

Ali da bi Crkva kao takva svojom liturgijom, a ne samo nekim judeokršćanstvom – izraz koliko nejasan toliko i neprecizan – mogla pozitivno utjecati na francusku književnost koja bez nje ne bi bila ono što jest, to nekima može izgledati malo neočekivano – čitaj: neumjesno. Tim više jer se radi o književnosti 19. i početka 20. stoljeća, a ne o onoj iz srednjeg vijeka, uvijek osumnjičenog zbog »mračnjaštva«.

U vrijeme kada se najantiklerikalnije djelo – Voltaireov C*andide* – pojavljuje na vrhu liste najviše proučavanih djela u francuskoj nastavi, u vrijeme kada obljetnica odvajanja francuske države od Crkve podmuklo obnavlja želju punu mržnje da se uništi »bestidnica«,[16] takav utjecaj svakako ima sve izglede da postane nepoželjan, što će reći nerealan za sve one koji više vole nijekati povijest negoli se suočiti sa stvarnošću. Jer, kako nam je dobro poznato, ako je kršćanska vjera u Francuskoj i prihvaćena kao moguća komponenta privatnog života, ona je već unaprijed isključena

[15] Predgovor napisan dvadeset godina nakon romana *A rebours/Nasuprot*, Gallimard, niz »Folio«, str. 75.
[16] »L'infâme« – Voltairov bogohulni izraz za Katoličku Crkvu.

iz socijalne sfere, čemu nažalost svjedoči i nedavna prepirka oko jasne naznake kršćanskog naslijeđa u Ustavu Europske unije.

Činjenica je da je na francuske pisce, točnije na francuske pisce 19. i s početka 20. stoljeća utjecala liturgija, ta službena molitva Crkve koja sjajem obasipa kršćansku vjeru preko svojih mnogostrukih slavlja. To je nesporna činjenica koju iznosi i opisuje Ivan Merz u svojoj studiji te vrlo smiono preuzima zadatak da pokaže kako se francuska književnost ne hrani samo osobnim uvjerenjem pojedinih pisaca, nego i nadasve kolektivnom vjerom cijeloga naroda odgajana liturgijom. Treba naglasiti da je taj mladi Hrvat, rođen 16. prosinca 1896. u Banjoj Luci, a umro 10. svibnja 1928. u Zagrebu, posjedovao sve potrebne sklonosti za takav pothvat.

Ivan Merz je u duši književnik. U gimnaziji mu je doktor Ljubomir Maraković pomagao otkrivati bogatstvo umjetnosti, literature i filozofije. Otada ne prestaje gajiti veliku ljubav prema Francuskoj i njezinim književnicima. Njegovi studiji prava i književnosti prije rata, nakon što je brzo napustio školovanje u vojnoj akademiji, završili su dolaskom u europsku prijestolnicu kulture, što je bilo takoreći neophodno. Kada je 1920. stigao u Pariz, on je već dobro poznavao književnost i uživao u djelima francuskih, ali i engleskih i njemačkih pisaca. U traganju za pravom istinom posebno ga oduševljava Goetheov *Faust*. Uostalom, i njegov rodni grad pod habsburškom vlašću prožet je njemačkom kulturom. Na Sorboni prati predavanja iz povijesti francuskoga jezika, suvremene književnosti, iz poezije nakon 17. stoljeća te o Françoisu Rabelaisu i Clémentu Marotu. Na Katoličkom institutu također uzima satove iz francuskog, grčkog i latinskog jezika.

Dodajmo k tomu da Merzova privrženost književnosti u sebi nema ništa romantično. Knjige koje on čita nisu one što pothranjuju famozni val strasti koji je Chateaubriand tako dobro opisao, »učiniti vještim bez iskustva«. Kada 1920. otkriva Francusku, on je nažalost gleda očima prekaljenog ratnika koji se tek vratio s talijanske fronte gdje je doživio pravi užas. K tomu, za njega Europa nije samo isprazna riječ. Sva strana remek-djela koja je upoznao na deset jezika kojima se služio upućuju ga na vlastite korijene. Njegov otac podrijetlom Nijemac dolazi iz Čehoslovačke, a majka mu Tereza potječe iz židovske obitelji u Mađarskoj.

Književnik Ivan Merz također je i gorljiv katolik. Za vrijeme svoga dvogodišnjeg boravka u Francuskoj uz svoje aktivnosti u književnim krugovima te u francuskim katoličkim organizacijama on provodi vrlo intenzivan mistični život. To su ubrzo primijetili ljudi iz njegove okoline. »Vodio je život sveca. Različita trapljenja koja si je nametao: strogi post, spavati na podu, prati se hladnom vodom... sve te pokore, ali i sve ostale aktivnosti imale su jedini cilj – slaviti Boga«, pisat će kćerka gospođe Michaut, nje-

gove stanodavke u Parizu. I njegove ostale aktivnosti sastojale su se od ni u čemu manjega svakodnevnog prakticiranja vjere i čestih, ali diskretnih posjeta jednoj siromašnoj obitelji koju je kao član udruge sv. Vinka Paulskog pomagao velikodušnom milostinjom, odvajajući je od svojih skromnih primanja.

Da bi uskladio svoju vjeru i svoju ljubav prema književnosti, Ivan Merz nije tražio lakoću. Suprotno Durtalu, Huysmansovu junaku, on ne upada u zamku estetizirane duhovnosti ili produhovljene estetike. Uostalom, za njega se bitno ne nalazi ni u duhovnim osjećajima ni u umjetničkom treptaju. Bitno se nalazi u euharistiji. On to ne prestaje ponavljati u svojim duhovnim napisima:

»U svetoj Pričesti gdje se vaše tijelo i vaša duša sjedinjuju sa samim Božanstvom, mora biti vrhunac vašega života, u tom je činu i vrhunac cjelokupne liturgije. Sve veličanstvene molitve i pjesme, sva vaša razmatranja, svi vaši čini tijekom dana moraju biti kristocentrični, moraju biti usmjereni prema tom jedinom času vašega dnevnoga života. Na taj se način već na zemlji ispunjava vaša zadnja svrha i postajete dionicima same Božje biti.«[17]

Tako se u duhu – i u srcu – Ivana Merza susreću književnost i religija, a mogu se susresti, bar u očima nas Francuza prožetim antiklerikalizmom, samo u onom što ih na neki način razdvaja: u bogoštovlju. Preostaje mu, dakle, učiniti samo jednu stvar: u djelima francuskih pisaca otkriti i proučiti sve odlomke koji na bilo koji način spominju liturgiju Crkve. Bilo da se radi o genijalnom otkriću jednoga mladog apologeta ili o djelu kojemu nedostaje osjetljivost za originalnost, činjenica je da je taj mladi Hrvat dvadesetih godina prošlog stoljeća, komentirajući književna djela francuskih pisaca, stvorio antologiju kakva još nije objavljena. I, suprotno onomu što bismo u prvi mah mogli pomisliti, zbližavanje književnosti i religije koje je tu prikazano ne može biti prirodnije. Čitajući Ivana Merza, taj utjecaj liturgije na francuske pisce stvarno upada u oči.

Možemo zamisliti toga mladića u Parizu od 1920. do 1922. godine. Svakodnevno sudjeluje na svetoj misi i posvješćuje si, kako to može samo jedan svetac, što znači primiti Krista u euharistiji. U svojem dnevniku o Isusu govori kao o Suncu. »Znadeš«, povjerava se u jednom pismu svojoj majci, »da me je život na sveučilištu u Beču, onda rat, studij i napokon Lurd potpuno uvjerio u istinitost katoličke vjere i da se zato cijeli moj život kreće oko Krista Gospodina.«[18] U isto vrijeme, u razmaku od možda nekoliko sati, on čita Françisa Jammesa, Zolu, Vignyja pa kao u čudu primjećuje da francuski pisci, koje je obožavao od svoje mladosti, govore

[17] I. Merz, Duhovna obnova po liturgiji, *Luč*, br. 1, 1924., str. 11–17.
[18] I. Merz, *Pismo majci iz Pariza*, 20. listopada 1921.

o liturgiji. Oni govore o misi koja ga očarava. Potpuno ga zaokupljaju »hvalospjevi svježi i bijeli« koji oduševljavaju i Verlainea. Sjajne boje liturgije u kojoj on sudjeluje iste su kao i one koje privlače pozornost najpoznatijih pisaca. Blagotvorni utjecaj mise koji primjećuje na francuskom narodu prekrasno su opisali Chateaubriand, Hugo i drugi. Čak i pisci koji su, zbog svojih filozofskih uvjerenja, odgoja ili pak nepoznavanja materije protivnici religije, opširno govore o molitvi Crkve i detaljno opisuju bogoslužje. Kako onda, u danim okolnostima, ne sastaviti studiju »o utjecaju liturgije na francuske pisce« i ne potvrditi jedno takvo otkriće?

U piscima svog vremena Ivan Merz ne vidi samo muškarce i žene koji su znali izvijestiti o zajedničkom iskustvu što on smatra bitnim, već u njima vidi i osobe, tajnovita bića koja mogu nadahnuti samo poštovanje i diskretnost. Stoga kod njega nema nikakva optuživanja. Tako na primjer on posvećuje jedno poglavlje Flaubertu, drugo Baudelaireu, piscima koji su se povlačili po sudovima. Njima se predbacivalo da su naštetili dobrom moralu. Ali takve prosudbe, koje su mu sigurno bile poznate, njega ne zanimaju. Sigurno da nije mogao biti indiferentan prema nekomu negativnom aspektu djela koje je spominjao, ali je uvijek ili skoro uvijek isticao njegove pozitivne strane.

Ono što njega zanima jest način na koji ovaj ili onaj pisac govori o liturgiji, što za njega predstavlja vrhunsko iskustvo. Na primjer ono što razlikuje Baudelairea od njegovih prethodnika za Ivana Merza jest »profinjenost osjetila koja je dosegnula svoje krajnje granice«. Dok su se Baudelairove oči napajale sjajnim i različitim bojama liturgijskih obreda, on je »sa zanosom« udisao sve mirise tamjana koji su ispunjavali jednu crkvu. Ta boležljiva osjećajnost udružena s njegovom sklonosti sotonizmu predstavlja jednu od najistaknutijih značajki njegova liturgijskog shvaćanja. Što se tiče Flauberta, tvrdi Merz, »on se nije ograničio, kao što je to činio njegov prethodnik (Zola), da zabilježi samo vanjštinu same liturgije, nego se trudio da prodre u unutrašnji život onih koji su izloženi tom utjecaju«. Razumije se, Ivan Merz time ne donosi svoj vrijednosni sud.

Zaokupljen jedino načinom na koji su francuski pisci prikazivali liturgiju i korist koja se iz tog može izvući, Merz si je uskratio stupiti na područje duhovnosti, unatoč činjenici da je upravo duhovnost područje gdje se prirodno susreću književnost i religija. Dok je nekoliko godina ranije neki opat Mugnier napisao opširan tekst nastojeći dokazati da se npr. Huysmans stvarno obratio, nasuprot onome što su neki vjerovali, Ivan Merz se u tri poglavlja koja je posvetio piscu djela *En route* (*Na putu*) zadovoljava samo jednim opisom. Tu čitamo rečenicu, iznenađujuću za pero jednog blaženika:

»Budući da je on bio gotovo ravnodušan prema doktrinarnoj vrijednosti liturgije, vrlo rijetko nam govori jesu li određeni tekstovi izvršili valjan, spasonosan i djelotvoran utjecaj na njegov vlastiti život. O tome je veoma teško dati svoje mišljenje. Naša se zadaća sastoji samo u tome da pokažemo činjenice i istaknemo kao neosporno da je kod Huysmansa estetski osjećaj bio razvijen u tolikoj mjeri da je zasjenio ostale sposobnosti njegova bića.«

Iz ovih se redaka jasno vidi kako Ivan Merz odbija hvaliti duhovnost Huysmansa, jednako kao što izbjegava kuditi jednog Flauberta ili jednoga Baudelairea. Za jednoga uvjerena i gorljiva katolika vrlo je iznenađujuće pokazivati tako malo prozelitizma. No možda Ivan Merz, upravo zato što je blaženi, zna da je duša jednostavno duša i Bog jedini »istražuje bubrege i srce«.

Najzad, Ivan Merz nam otkriva opće divljenje koje preko liturgije ujedinjuje pisca i kršćanina. To je ono što kršćaninu ponovo otkriva liturgija u svom punom sjaju jer pisci, koji su obdareni posebnom osjetljivošću i izuzetno razvijenim smislom za promatranje, izvlače iz zaborava pojedine oblike bogoslužja ističući njihovo neizmjerno bogatstvo. Tako Balzac, koji je zajedno s Benjaminom Constantom i Stendhalom svrstan u skupinu »indiferentnih« pisaca, čak i autor romana C*uré du village* (*Seoski župnik*), na divan nam način pokazuje kako liturgija »preobražava fizički izgled pojedinih osoba, oblikuje ukus naroda, pruža mu filozofsku doktrinu i vrši obraćenja«.

Što reći o Léonu Bloyu, čiji život oblikovan liturgijom čini od njega jednog od onih »pisaca koji su u potpunosti shvatili bit liturgije, onakvu kakvu je izložio Dom Guéranger«? Čak i među piscima koje je Ivan Merz ocijenio »antiliturgijskim«, što znači oni koji nastavljaju tradiciju 18. stoljeća, nema onih koji ne prikazuju na ovaj ili onaj način veličanstvenost obreda. Nadalje, tvrdi Merz, kako je djelo Pierrea Lotija na primjer, tog »protivnika liturgije«, za nas zanimljivo zbog toga što nam ne donosi isključivo opise liturgije Katoličke Crkve, nego i opise najrazličitijih religija. Ono je dokument koji pokazuje da je sav ljudski rod jedan duboko liturgijski organizam, koji istovremeno osjeća potrebu dati svojoj vjeri društveni i vidljivi izraz.

Jedno od najoriginalnijih poglavlja možda je ono koje Ivan Merz posvećuje Ernestu Hellou. Taj pisac, u naše vrijeme malo poznat, jedan je od onih kod kojih nam hrvatski blaženik uspijeva krajnjom osjećajnošću dočarati ljubav prema liturgiji. Tom prilikom otkriva nam najbitniju značajku Crkve u očima tog pisca: smirenost.

»Jedna od značajki Katoličke Crkve jest njezin postojan mir. Taj mir nije hladnoća. [...] Usred pucanja gromova i topova ona slavi nepobjedivu slavu Mirotvoraca, a slavi je pjevajući joj. Planine svijeta mogu se rušiti jedna za drugom. Ako li je toga dana svetkovina kakve male pastirice, svete Germaine na primjer, Crkva će slaviti tu malu pastiricu nepomućenim mirom koja joj dolazi od Vječnosti. Pa stvarali narodi i kraljevi oko nje

bilo kakvu buku, ona nikada neće zaboraviti jednoga od svojih siromaha, jednoga od svojih prosjaka, jednoga od svojih mučenika« (*Physiomonie des saints/ Fizionomija svetaca*).

Čitajući doktorsku disertaciju Ivana Merza ipak nam se nameće jedno pitanje: da je on živio u naše vrijeme, bi li mogao prići znanstvenom istraživanju i otkrićima u književnosti 20. stoljeća na isti način? Naravno da bismo bili ponukani odgovoriti negativno. U prvom redu zato što nam podaci o liturgiji kod pisaca našeg vremena izgledaju žalosno siromašni. Evociranje pogreba majke heroja ili protuheroja u romanu *L'Etranger* (*Stranac*) A. Camusa na primjer svodi se na daleke uspomene mukotrpna hodanja kroz prirodu koju zatire sunce i odvraća nas od namjere da poduzmemo daljnje istraživanje.

Međutim, isto tako imamo pravo postaviti i drugo pitanje: ne bismo li bili zaslijepljeni laicističkom interpretacijom poznatih tekstova 20. stoljeća, onom istom koja bi nam čak branila i misliti o bilo kakvu utjecaju liturgije na francuske pisce 19. stoljeća da se Ivan Merz nije prihvatio zadatka i pokazao njezinu važnost? Dobro je primijetiti da spominjanje obreda kao što su krštenje, sprovod, ispovijed ili misa u djelima pisaca minulog stoljeća i nije toliko odsutno kao što bi se u prvi mah moglo pomisliti.

Samo kod suvremenih pisaca obilno nalazimo takve primjere. Jedan od njih je problematično tumačenje Petrova nijekanja suradnje s Isusom kod Pascala Quignarda[19] što nas dovodi do simbolična krštenja ribara Šimuna koji na Kristov poziv izlazi iz Tiberijadskog jezera. U jednom potpuno drugačijem stilu Philippea Delerma[20] nalazimo ležerniju, ali jednako izražajnu usporedbu između unutrašnjosti automobila i ispovjedaonice, dva mjesta razgovora gdje se sugovornici međusobno ne gledaju i raspravljaju na neobi-

---

[19] »On ga je zvao Petre. Ta nenadanost i neobičnost počeše brkati, remetiti zvučni sustav u koji je Šimun bio dotad uronjen. Ti novi slogovi na čiji se zvuk trebao odsada odazivati, izbacivanje i pokapanje starih slogova koji su ga imenovali, potiskivanje osjećaja te stavljanje na stranu malih pričica koje su se malo po malo prilagodile tim zvukovima, pokoji neočekivani oblik ponašanja katkad su ga odavali. […] Pjev pijetla kamen je spoticanja, prodor u unutrašnjost zvučnog doživljaja govora u kojem se Petar spotiče kao i u svojemu imenu. Hrapavi pjev koji najavljuje zoru uranja ga u jedan potpuno drugi način života, nivo toliko različit od njegova vlastitoga: nivo Isusa, nivo Petra, nivo prije Petra (nivo Šimuna), nivo prije Šimuna.« (Pascal QUIGNARD, *La haine de la musique/Mržnja glazbe*, Gallimard, »Folio«, str. 84–89)

[20] »Osjeća se da to lagano dolazi: puno je lakše kad pogled ne kvari ravnotežu između izraza lica i smisla riječi. Tijelo je uvijek smetnja, ono isuviše govori. Istinu? Možda, međutim, ta istina može isto tako postati i laž ukoliko se riječi povuku. U noći koja počinje slomljena tijela vezana su pojasom na sjedalu automobila, riječi se uzdižu iz dubine bića […] Gradovi najavljeni blijedoljubičastim i narančastim bljeskom s neba pozivaju na dugu šutnju, potom se ponovno vraća razgovor smirujućim ritmom u dvostrukom monologu gdje bi jedan bez muke preuzeo takt onoga drugoga, obilje slušanja i poštovanja. To je neka čudna ispovjedaonica bez svećenika, bez odrješenja, ponekad čak i bez kajanja.« (Philippe DELERM, *Enregistrements pirates/Piratske snimke*, Edition du Rocher, 2003., str. 104–105)

čan način. Tu je još i Didier Decoin[21] koji preko potresna razgovora opisuje kako je jedna blaženica, Elizabeta od Presvetog Trojstva, intenzivno proživljavala misu. A da i ne govorimo o jednom drugom piscu koji, daleko od toga da bi bio imao čistu dušu poput dječaka iz crkvenog zbora, ipak energično brani katoličanstvo i sve njegove obrede: Denis Tillinac.[22]

Uzimajući u obzir prethodnu generaciju pisaca, također bismo mogli navesti ime jednog pisca, malo osumnjičenog zbog fanatizma, Gerogesa Simeona koji u svojim intrigama često daje mjesto jednom ministrantu.[23] Što reći o Euharistiji u pariškoj latinskoj četvrti čije je slavlje bilo ometano svibanjskim događajima 1968. koje je opisao Maurice Clavel,[24] zatim o filozofiji pričesti što je uz pomoć Simone Veil znanstveno obradio Jean Guitton[25] ili pak o čuvenoj *Messe sur le monde (Misa nad svijetom)* od Teilharda?[26]

Sve u svemu, gledajući ovih nekoliko primjera čija se lista može i podosta nadopuniti, veoma je vjerojatno da rad Ivana Merza nije djelo prošlosti. Dapače, smijemo misliti da se radi o jednom istinskom programu za čitanje književnih djela što nas poziva da cijenimo i poštujemo sve francuske pisce iz prošlosti kao i ove suvremene, koji su bili uvjereni u prirodnu nedjeljivost književnosti i religije, a nadasve u neusporedivu ljepotu liturgije.

Caen – Francuska, 1. III. 2005. *Thomas Gueydier*

Na hrvatski prevela: prof. Ivanka Jardin

---

[21] »Vi niste jecali, Elizabeto. Nikada se niste ni onesvijestili. Naprotiv, bili ste neizmjerno spokojni. Sve se događalo kao da ste nedjeljom svoju misu u Sv. Mihaelu doživljavali ne kao spomen, čak i uzbudljiv i veličanstven, nego kao jednu apsolutnu stvarnost oslobođenu od prostora i vremena, stvarnost Božje prisutnosti. Kad bismo znali što je to misa, kaže Pascal, umrli bismo od toga. Vi ste od tog umirali. Ne biološki, već je svake nedjelje pomalo umirao vaš status malograđanske lutke, siročeta, dižonjanke i pijanistice da bi se nanovo rodilo jednostavno dijete Božje.« (Didier DECOIN, *Elisabeth Catez ou obsession de Dieu/Elizabeta Catez ili opsjednutost Bogom*, Edition du Cerf, 2003. str. 61)

[22] »Ministrant je bio odjeven u crvenu reverendicu, zakopčanu do gležnjeva i u bijelu roketu obrubljenu čipkom. Upalio je svijeće i rasporedio misno posuđe na stoliću kraj žrtvenika. Svećenik je navukao svoju misnicu i stavio štolu, čija je boja varirala prema vremenu Došašća, bijela za svetkovine, crvena ili zelena, dijete nije točno znalo [...] Bilo je tu misnog posuđa i platna kojima si je svećenik čistio ruke [...] Bilo je kratkotrajna zanosa nakon pričesti, osujećena napašću zgristi hostiju umjesto je pustiti da se rastvori pod jezikom [...] S vremena na vrijeme bilo je i one svježe opijenosti na izlazu iz drvene ispovjedaonice. [...] Bio je Tantum ergo prvih petaka u mjesecu [...] Bio je Veni creator na Duhove.« (Denis Tillinac, *Le Dieu de nos pères/Bog naših otaca*, Bayard, 2004., str. 1–11)

[23] U tom kontekstu pročitati članak o. Philippea Verdina »Simeon, témoin de l'homme perdu / Simeon, svjedok izgubljena čovjeka« u 94. broju časopisa Esprit et Vie, str. 14–15.

[24] Morice Clavel, *Dieu est Dieu, nom de Dieu/Bog je Bog, Božje ime*, Grasset, 1976., str. 19–22.

[25] Jean Guitton, *L'Absourde et mystère/Apsurd i misterij*, Desclée de Brouwer, 1984., str. 77–103.

[26] Pierre Teilhard de Chardin, *Hymne de l'Univers/Hvalospjev svemira*, Edition du Seul, coll. »Points Sagesses«, 1993., str. 15–49.

Pariz, 25. svibnja 2005.

OKRUGLI STOL na Katoličkom sveučilištu u Parizu o disertaciji Ivana Merza

Predstavljanje disertacije Ivana Merza na Katoličkom sveučilištu u Parizu, 25. V. 2005. Na slici s lijeva na desno: prof. Thomas Gueydier, p. Patrick Prétot, direktor liturgijskog instituta i vlč. Joseph Maila, rektor Katoličkog sveučilišta

Prigodom objavljivanja doktorske disertacije Ivana Merza u Francuskoj Visoki liturgijski institut koji djeluje u sklopu Katoličkog sveučilišta (Institut Catholique) u Parizu organizirao je predstavljanje disertacije i okrugli stol u srijedu 25. svibnja 2005. na Katoličkom sveučilištu gdje je i sam Merz studirao od 1920. do 1922. g.

Okrugli stol otvorio je novi rektor pariškoga Katoličkog sveučilišta rev. Joseph Maila. U pozdravnom govoru istaknuo je kako »nas je ovom prigodom okupio jedan svetac koji je i sam bio student ovoga učilišta«. Naglasio je vrijednost disertacije bl. Ivana Merza i njezine tematike za francusku katoličku kulturu koju je bl. Merz obogatio ovom svojom studijom, a koja će biti poticaj za daljnja istraživanja na području odnosa liturgije s književnošću i umjetnošću. Također je spomenuo kako je bl. Ivan Merz most koji spaja francuski i hrvatski narod i njihove kulturne i vjerske vrijednosti.

U uvodnom govoru direktor Liturgijskog instituta benediktinac Patrick Prétot rekao je kako ove večeri u izvjesnom smislu želimo postati

»učenici« bl. Ivana Merza. Izrazom »učenik« želio je označiti činjenicu da će ovaj studijski susret biti slušanje riječi i djela Ivana Merza što nam treba biti poticaj i poziv da preuzmemo duboku intuiciju koja je vodila bl. Ivana koji se zanimao za utjecaj liturgije na književnost svoga vremena.

Glavno izlaganje održao je prof. Thomas Gueydier, profesor književnosti i koordinator Centra za teološke studije u Caenu (Normandija); on se najviše zauzeo za objavljivanje ovoga novog izdanja doktorske disertacije bl. Merza u Francuskoj za koje je napisao i poseban predgovor koji smo već donijeli u hrvatskom prijevodu. U svome govoru prof. Gueydier govorio je o otkriću Ivana Merza kao čovjeka koji se dobro razumio u francusku književnost te koji je samim Francuzima otkrio kako je liturgija oblikovala dušu francuskog naroda tijekom povijesti što je našlo odjeka u brojnim književnim djelima od 1700. do 1923.

Direktor liturgijskog instituta benediktinac Patrick Prétot u svom je izlaganju prikazao bl. Ivana Merza u velikoj struji ideja Liturgijskog pokreta koji je pripremio Drugi vatikanski sabor i njegovu liturgijsku reformu. Prof. Remy Campos, glazbeni povjesničar na Nacionalnom glazbenom konzervatoriju u Parizu, govorio je o paralelama između studije bl. Ivana Merza o odnosu književnosti i liturgiji te o vezi liturgije i glazbe. Prof. Jean Luc Lorber iz Strassbourga govorio je o nastavku istraživanja koje je započeo bl. Ivan Merz o temi odnosa liturgije i književnosti, a François Cassingena Trevedy, profesor na Institutu sakralne umjetnosti, govorio je o umjetnosti u liturgiji što je bila posebno bliska tema bl. Ivanu Merzu koju je obrađivao u svojim liturgijskim člancima i u samoj disertaciji. Na kraju je u ime Postulature bl. Ivana Merza postulator dr. Božidar Nagy zahvalio Katoličkom sveučilištu i svim sudionicima na organizaciji ovoga znanstvenog skupa te je izrazio želju da se slične inicijative nastave i u budućnosti kako bi se unapređivala suradnja na području kršćanske kulture između Francuske i Hrvatske koju je bl. Ivan Merz tako uspješno ostvarivao za vrijeme svoga života.

Na ovom okruglom stolu i predstavljanju disertacije bl. Ivana Merza bila je nazočna i hrvatska veleposlanica pri UNSECO-u, gospođa Neda Ritz, profesori i studenti Katoličkog sveučilišta te predstavnici hrvatske zajednice iz Pariza koji su ispunili veliku dvoranu u kojoj se održavala ova vjersko-kulturna manifestacija koja je pridonijela daljnjem upoznavanju lika i djela bl. Ivana Merza u Francuskoj.

U nastavku donosimo prijevod glavnoga predavanja što ga je prof. Thomas Gueydier održao na ovom okruglom stolu o Ivanu Merzu i njegovoj disertaciji. Nakon njegova predgovora disertaciji ovo je drugi važan dokument Francuza o proučavanju Ivana Merza i otkrivanju značenja njegova znanstvenog doprinosa za francusku kulturu.

DJELO ZA NAŠE VRIJEME

Predavanje prof. Thomasa Gueydiera o disertaciji Ivana Merza na Okruglom stolu na Katoličkom sveučilištu u Parizu

Knjiga koja nas danas okuplja književna je disertacija obranjena u Zagrebu 1923. Drugim riječima, malo je vjerojatno da bi takvo djelo uspjelo doprijeti do Francuza iz 2005. godine, kao što smo mi ovdje i još k tome da nas okupi Visoki institut za liturgiju, a ne, na primjer, Fakultet za književnost.

Prepreke koje nas razdvajaju od ove studije sastoje se od činjenice kako izgleda malo vjerojatno da bi nas ona mogla interesirati, ovdje i sada. Istina je da je revidirana na francuskom te da se radi o francuskoj književnosti i utjecaju koji je liturgija imala na francusku književnost. Međutim, više od 80 godina i više od 2000 kilometara dijeli nas od razdoblja i mjesta gdje je studija primljena i za koje je namijenjena, prvi put.

Koji razlozi stoga opravdavaju objavu ovog dokumenta koji slijedi, ponavljam, nakon prvoga hrvatskog izdanja iz 1996.?

Radi se ponajprije o jedinstvenoj osobnosti njezina autora, Ivana Merza. Rođen 1896. u Banjoj Luci od oca Nijemca i majke Mađarice židovskog porijekla, ovaj je mladi Hrvat proveo dvije godine u Francuskoj, od 1920. do 1922., studirajući francusku književnost na Sorboni, kao i upravo ovdje na Katoličkom institutu u Parizu. Disertacija o kojoj je danas riječ upravo je na neki način rezultat ovog boravka. Međutim, prije toga, Ivan Merz morao je prekinuti svoj studij književnosti i prava koji je započeo u Beču te je proveo dvije godine na ratištu u Italiji. Po povratku u Hrvatsku postao je profesor francuskog i njemačkog jezika te je posvetio svoje slobodno vrijeme animirajući pokrete mladih katolika koji su se, zahvaljujući njemu, značajno proširili.

Činjenica da je Ivana Merza blaženim proglasio neprežaljeni Ivan Pavao II. također daje određenu vrijednost njegovoj studiji koja u stvari predstavlja svjedočanstvo o pojmu koji jedan svetac koji je boravio na tlu Francuske može imati o našoj književnosti i kulturi.

Međutim, koliko god nam se intelektualni put i duhovni hod Ivana Merza činili originalnim i nevjerojatnim, interes koji nalazimo čitajući *Utjecaj liturgije na francuske pisce između 1700. i 1923*. nadilazi autorovu osobnost koja je doista izuzetna.

Obrana i prikaz katolicizma

Ako nam ovaj tekst govori, okuplja nas i uvjerava, nas ostale Francuze s početka 21. stoljeća, to je zato što na neočekivan i učinkovit način

naglašava ono što određeni modernitet nastoji umanjiti, pa čak i izbrisati iz tekstova na kojima se temelji naša buduća civilizacija, odnosno iz kulturnog naslijeđa koje je kršćanstvo ostavilo europskim zemljama, a tako i Francuskoj.

Prikazujući jednostavnom formulom A + B da liturgija utječe na francuske pisce između 1700. i 1923., Ivan Merz u stvari na elokventan način podsjeća kako nitko ne može nijekati doprinos katoličke vjere francuskoj kulturi, koliko god ova kultura želi biti laička. On nam pažnju usmjerava na činjenicu da poznate kršćanske korijene ne trebamo toliko tražiti u zabačenu podzemlju srednjovjekovne filozofije, već u gornjim slojevima naše kulture, odnosno u humusu moderne književnosti.

Ivan Merz ide još dalje. Prikazujući kako je liturgija – a ne Biblija ili kršćanska teologija, na primjer – utjecala na francuske pisce, on inzistira na činjenici da modernitet nije toliko dužan kršćanstvu koliko samoj Crkvi. I to Crkvi čija liturgija nije ništa drugo – ako smijem reći – nego službena molitva.

Ovo je izuzetno važno. Danas gorljivi branitelji isključivog laikata uključeni u obrazovanje religiozne prirode bez pogovora na primjer prihvaćaju kako su kršćanske slike iz Starog ili Novog zavjeta mogle nadahnuti pisce. Također se slažu kako je na pojam o ljubavi, smrti, životu i Bogu, koje su izradili pjesnici, dramaturzi i romanopisci, mogla utjecati teologija ili kršćanska duhovnost. Priznavanje takva naslijeđa nije začuđujuće jer se Biblija mogla čitati na marginama institucionalnog štiva, isto kao što ovakva ili onakva kršćanska duhovnost može i zalutati. Na neki način, laička čast je spašena.

Međutim, drugačija je situacija s liturgijom jer liturgija je Crkva. Ona je u svim slučajevima potpuno neodvojiva od institucije koja je proizvodi. Priznavanje utjecaja liturgije na pisce znači dakle priznati utjecaj, koji je blagodatan, Crkve na one koji se određuju svojom slobodom i nepodređenošću bilo kojoj vrsti moći. Ovo je očito teže prihvatiti nekim suvremenim duhovima.

Zato što bi to značilo priznati da se odvajanje Crkve i države, koliko god to bilo neophodno i poželjno, ne može primijeniti na odvajanje Crkve i društva, odnosno Crkve i kulture koja oblikuje ovo društvo. U ovom slučaju laička čast, odnosno nasuprot tome određena laička čast, nije spašena.

Ivan Merz zapravo, *a posteriori* putem svoje studije uništava jedan od najvećih francuskih tabua našeg doba, još i učinkovitije s obzirom da dotični utjecaj prikazuje na znanstven način, s dokazima.

Utjecaj liturgije prije svega je estetske prirode. Romanopisac koji je najosjetljiviji na veličanstvenost molitvi Crkve svakako je Huysmans. Su-

protno od autora djela *Nasuprot (A Rebours)*, čak i kada pisci nemaju duboko poznavanje liturgije, njihova su djela značajno nadahnuta poezijom obreda.

Utjecaj liturgije ne ograničava se samo na estetiku, već je i filozofske prirode. To znači da pisci nisu samo osjetljivi na vanjštinu, na izgled liturgije, već i na ono što Ivan Merz naziva »njezinom doktrinarnom vrijednošću« ili »filozofskim značenjem«.

Među piscima koji su okusili srž liturgije ponajprije je Léon Bloy. Zatim su tu Verlaine, Claudel, Péguy. Ivan Merz također spominje autore koji danas nisu toliko poznati kao što su Emile Baumann ili Ernest Hello, a kojima on pridaje veliku važnost.

Konačno, utjecaj liturgije na pisce vidi se i na društvenom području, povrh estetskog i filozofskog polja. Činjenica je da vjerski obredi okupljaju ljude i povezuju ih.

Ivan Merz je posebno osjetljiv na ovu društvenu dimenziju katoličkog obreda. Primjerice, posebnu pozornost posvećuje »liturgijskom demokratizmu« Françoisa Coppéea. »François Coppée«, kaže Merz, »divi se veličanstvenom obredu molitvi ove Crkve koja se ne zabrinjava oko toga prisustvuju li bogati ili siromašni. Prema njemu je liturgija«, nastavlja Ivan Merz, »istinska škola jednakosti, dok je često demokratizam demagoga samo prerušeno licemjerje.«

Radi li se o estetskom, filozofskom ili društvenom planu, utjecaj liturgije na francuske pisce vrlo je očit. Studija Ivana Merza, koja o tome svjedoči na isključivo objektivan način, vrlo je dragocjena u ovo naše vrijeme.

Međutim, kada bi studija omogućila da se katolički identitet ponovo smjesti u francusku kulturu na posebno mudar način, teza hrvatskog blaženika ne može se ni na koji način koristiti kao oružje podignuto protiv moderniteta koji bi postao omražen.

Otvorenost

Pod krinkom borbenog djela – koje u konačnici suprotstavlja liturgijske autore od antiliturgijskih – tekst koji nas večeras okuplja prenosi zapravo vrlo otvoren koncept nekatoličke kulture, čak antikatoličke.

Ivan Merz nam pruža vrlo očita sredstva zahvaljujući svojem radu na suprotstavljanju rastućem laicizmu koji prijeti Crkvi, ali nam isto tako omogućuje da izbjegnemo pogotovo drugu opasnost koja slijedi prvu, opasnost koja također prijeti našim suvremenicima: vrtlog identiteta, refleks zajednice, zatvaranje u jedan novi zamak koji je u opsadi.

Ponajprije treba primijetiti kako Ivan Merz prema kulturi stoljeća usvaja stav koji je potpuno suprotan osudi. Paradoksalno, kod njega se potvrda katoličke vjere koja zrači odvija bez ikakva dijaboličnog prikaza vanjskog svijeta. Uzmimo primjer poglavlja posvećenog Baudelaireu. U njemu ne nalazimo ni traga moralnoj osudi. Međutim, odabrani citati obiluju oštrinom. Ivana Merza zapravo interesiraju stihovi iz *Litanija sotoni i De Profundis clamavi* koji su najmanje skandalozni i kojima se pjesnik obraća Sotoni i ljubavnici kao da se obraća Bogu.

Na ovo bogohuljenje Ivan Merz jednostavno piše: »Kada se obraća Sotoni, kojemu pridaje božansku čast, Charles Baudelaire koristi terminologiju liturgije.« U ovoj rečenici nema nijedne pogrdne riječi ili kritike: Ivan Merz izjavljuje, opisuje, promatra. Ono što ga u ovom slučaju interesira kod autora *Cvijeća zla* jest nevjerojatan razvoj osjetila vida i njuha. »Čini se«, piše Merz, »da je strastveno upijao sve mirise kojima se Crkva služi tijekom svečanih obreda.«

Jednako kao što ne ulazi u moraliziranje, Ivan Merz izbjegava i drugu karakteristiku vrtloga identiteta koji danas predstavlja kušnju mnogim vjerskim zajednicama: prozelitizam. Koliko god se to činilo paradoksalnim, njegov prikaz utjecaja liturgije na francuske pisce, baš zato što je objektivan, ne odaje nikakvu pristranost ili prohtjev da čitatelja uvjeri u utemeljenost ili izvrsnost katoličke vjere koju bi samo trebao prigrliti. Način na koji analizira djela Huysmansa s jedne strane te Zole s druge vrlo je značajan u tom smislu.

Iako se divi autoru djela *Na putu (En Route)* i otkriva svoj pjesnički zanos kada govori o autorovu navodnom obraćenju, književni kritičar – blaženik nikada ne prelazi granicu koja ga odvaja od toga da bi se trebao pribrati ili granicu pretjerana tumačenja.

Stoga piše: »S obzirom da je bio indiferentan prema doktrinarnoj vrijednosti liturgije, rijetko nam govori o tome jesu li određeni tekstovi imali spasonosan, dobar i aktivan utjecaj na njegov život. Vrlo je teško«, dodaje Ivan Merz, »po tom pitanju dati mišljenje. Naš je zadatak pokazati samo činjenice«, dodaje, »te otkriti kako je Huysmansov osjećaj za estetiku bio razvijen do takve razine da je zasjenio sva ostala osjetila njegova bića.«

Više od gorljiva propovjednika koji bi danas težio vratiti Huysmansa u veliku obitelj dobrih autora, katoličkih autora, autora koji su na *našoj* strani, Ivan Merz se čuva takva vrbovanja. On se drži onoga što je Huysmans rekao i napisao. Dakle, ništa istinski ne čini od njega čovjeka vjere, potpuno suprotno od jednog Leona Bloya ili Paula Verlainea koji izričito iskazuju svoju duboku privrženost Crkvi. Jedna je stvar sigurna: Huysmans je bio estet, liturgija je na njega ostavila dubok dojam.

Jednako kao što znanstveno proučava samo djelo Huysmansa i pritom ne želi znati je li on u sebi vjernik ili ne, Ivan Merz komentira Zolino djelo čiji agnosticizam ne prikazuje kao veliku prepreku. Štoviše, autora *Germinala* svrstava u obitelj liturgijskih, a ne antiliturgijskih pisaca. Zbog čega? Zbog toga što za hrvatskog blaženika ne postoje s jedne strane katolički pisci koji bi bili dobri autori, a s druge nekatolički pisci. Postoje pisci koji najtočnije uspiju opisati katolički obred, dakle to su kompetentni pisci, a s druge su strane oni koji to ne uspiju ili ne uspiju to učiniti dobro. Zola je dakle, posebice zahvaljujući svojim romanima *Lurd i Rim*, dio onih pisaca koji nevjerojatnom umjetnošću evociraju liturgiju u njezinoj estetskoj, filozofskoj i socijalnoj dimenziji. »Emile Zola«, izjavljuje Ivan Merz, »postao je vrhunski umjetnik u opisivanju mase ljudi koja moli i velikih svečanosti.«

U svakom slučaju, težnja za što većom objektivnošću jest ono što čini djelo Ivana Merza definitivno otvorenim prema svijetu i pluralizmu koji je karakterističan za moderno društvo. Ova se strast odražava u njegovu smislu za humanističke znanosti čije alate vrlo vješto koristi.

Na početku trećeg dijela posvećenog takozvanim indiferentnim piscima, referira se na Augustea Comtea, »začetnika pozitivističke filozofije«, kako on to naziva, te prikazuje religiju Čovječanstva, kako je Comte zamišlja. Štoviše, posvećuje čitavo poglavlje Pierreu Lotiju te ga posebno interesiraju opisi nekatoličkih obreda kojima Lotijeva egzotična djela obiluju. Merz naglašava njihov antropološki interes. »Djelo Pierrea Lotija«, zaključuje Ivan Merz, »je dokument koji dokazuje kako je cijeli ljudski rod zapravo istinski liturgijski organizam koji osjeća potrebu darovati svojoj vjeri izraz koji je istovremeno društven i vidljiv.«

Zapravo je čitava studija Ivana Merza prožeta ovom težnjom za točnošću, preciznošću i vjernošću tekstovima. Privlačnost koju Ivan Merz osjeća prema znanostima svojeg doba koje primjenjuje na liturgiju vidi se u jednoj od rijetkih rečenica koje završavaju uskličnikom u njegovu djelu. Takva se rečenica nalazi u poglavlju posvećenom Louisu Bertrandu: »Doista, kakav bi to krasan zadatak bio kada bi se znanstveno mogli prikazati odnosi koji postoje između liturgije, obraćenja i njihova odjeka u književnosti!«

Nekoliko odjeljaka prije Blaženik se čak dotiče područja psihoanalize koja je u to doba na samim počecima. Nakon citata Louisa Bertranda kaže: »Ova kratka analiza mogla bi predstavljati dragocjen dokument onome koji u ljudskim dušama proučava neistražene obzore nesvjesnog.«

* * *

Možemo zaključiti kako je studija Ivana Merza, posvećena utjecaju liturgije na francuske pisce, iznenađujuća u više navrata. S jedne strane, prikazuje se kao studija koja izvrsno dokazuje vrijednost kršćanskog naslijeđa

o kojemu ovisi moderna francuska književnost. S druge strane, po studiji je sveta liturgija ušla u područje humanističkih znanosti i objektivnosti, nadilazeći moralni aspekt, pa čak i duhovnost. Smjestivši se na početku na strani afirmacije katoličkog identiteta u društvu, studija je primjer otvorenosti, tolerancije i nepristranosti.

Također bi se moglo reći da u ovo vrijeme kada europskom sjećanju, a tako i francuskom, prijeti arogantan zaborav onoga što joj je Crkva donijela, i u ovo vrijeme kada su vjerski duhovi suočeni s relativizmom i izazvani subjektivizmom i povučenošću, ovo djelo ima apsolutno sve mogućnosti biti plodonosno ovdje i sada.

O*vaj je utjecaj prije svega estetske prirode*. Od Chateaubrianda do Pierrea Lotija, objašnjava nam Ivan Merz, kroz primjere Hugoa, Baudelairea, Verlainea i ostalih autora, ljepota vjerskih obreda obilježila je pisce koji su se na ovaj ili onaj način susreli s njima.

Romanopisac koji je najosjetljiviji na veličanstvenost crkvenih molitava svakako je Huysmans. Ivan Merz mu je dao posebno mjesto posvetivši mu tri uzastopna poglavlja.

»Huysmans«, piše hrvatski blaženik u zaključku svoje studije, »ima posebnu zaslugu preuzevši ulogu liturgijskog apostola u intelektualnim i umjetničkim krugovima. Svojim je suvremenicima pokazao bogatstvo i ljepotu različitih vjerskih obreda.«

Čak i kada pisci ne poznaju liturgiju tako dobro kao Huysmans, njihova su djela ipak prožeta poezijom obreda. Lamartine je tipičan primjer toga. Ivan Merz ga svrstava, zbog njegova individualizma, u obitelj antiliturgijskih pisaca. Unatoč tome, brojni su »tragovi liturgije u njegovu stilu«.

Utjecaj liturgije nije samo estetske, već i filozofske prirode. To znači da pisci nisu samo osjetljivi na vanjštinu i izgled liturgije, već i na ono što Ivan Merz naziva »njezinu doktrinarnu vrijednost«, odnosno njezino »filozofsko značenje«. Na kraju svojega općeg uvoda blaženik piše: »Mogli bismo primjerice svrstati pisce u dvije obitelji: one koji se više priklanjaju estetskom aspektu liturgije i imaju dar intuicije koji je potreban svakom umjetničkom kritičaru (Huysmans) te ostale pisce koji su više osjetljivi na dubokoumnost liturgije (Baumann).«

Među piscima koji su osjetili samu srž liturgije je Leon Bloy. »Bloy je prvi«, piše Ivan Merz, »koji je ozbiljno prihvatio nauk Dom Guérnagera postavivši liturgiju na prvo mjesto na području umjetnosti i prethodno ju oslobodivši uloge sluge koju su joj nametnuli romantičari od Chateaubrianda do Barbey D'Aurevillyja.«

Verlaine, Claudel, Peguy svakako imaju svoje mjesto u obitelji pisaca osjetljivih na duboko značenje liturgije. Ivan Merz isto tako spominje da-

nas manje poznate autore kao što su Emile Baumann ili Ernest Hello, ali kojima on pridaje veliku važnost.

Za ove pisce i likove u njihovim romanima, »liturgija ne predstavlja toliko skup nepobitnih umjetničkih vrijednosti koliko riznicu dubokih misli koje razjašnjavaju misterije života«.

Naposljetku, utjecaj liturgije na pisce, kako to Ivan Merz opisuje, odražava se na društvenom polju, povrh estetskog i filozofskog područja. Sva djela zapravo svjedoče o ovoj nepobitnoj činjenici opisujući je, analizirajući i pomno je prepričavajući: vjerski obredi okupljaju obitelji, povezuju čitave regije i konačno okupljaju sve članove jednog naroda koji želi uspostaviti jedinstven odnos na svijetu.

Sudionici Okruglog stola s pažnjom su pratili izlaganja prigodom predstavljanja disertacije Ivana Merza

Tako Barbey d'Aurevilly pokazuje u *Začaranoj (Ensorcelée)* kako je liturgija imala značajnu ulogu u Normandiji. Zatim Frederic Mistral u djelu *Mireio* ima dragocjen dokument o liturgijskom životu u Provansi. Francis Jammes u *Kršćanskim georgikama (Géorgiques chrétiennes)* opisuje važno mjesto koje je liturgija imala u životu stanovnika Pirineja sredinom 19. stoljeća.

Što se tiče Mauricea Barrèsa, on je posebno znao opisati ono što je katolički obred značio francuskom narodu. Međutim, tek su strani pisci – kojima Ivan Merz posvećuje mnogo lijepih stranica – posebno dirnuti francuskom liturgijom i žele je prenijeti čitavu svijetu, preko svih granica.

Ivan Merz posebno je osjetljiv na ovu društvenu dimenziju katoličkog obreda, iako ne predlaže otvoreno okupiti pisce koji o tome svjedoče u okviru jedne potpuno drugačije obitelji, uz obitelj autora posvećenih liturgijskoj estetici i onu čiji su pisci više privučeni doktrinarnim sadržajem.

Stoga podsjeća na »liturgijski demokratizam« Françoisa Coppéea. »François Coppée«, kaže Merz, »divi se veličanstvenom obredu molitava ove Crkve koja se ne zabrinjava oko toga prisustvuju li bogati ili siromašni. Prema njemu je liturgija«, nastavlja Ivan Merz, »istinska škola jednakosti, dok je često demokratizam demagoga samo prerušeno licemjerje.«

Na hrvatski prevela: prof. Maja Kuhta

Sorbona, Pariz, 23. rujna 2005.

JAVNA TRIBINA o disertaciji Ivana Merza

Sveučilište Sorbona u Parizu na kojem je studirao Ivan Merz

Na pariškom sveučilištu Sorboni, na kojem je Ivan Merz studirao, 23. rujna 2005. održana je javna tribina pod naslovom »Književnost i liturgija«, koja je priređena u povodu drugog, pariškog izdanja doktorske disertacije Ivana Merza. Organizatori ove kulturne manifestacije bili su *Odjel za istraživanje hrvatske kulture i međunarodnih intelektualnih razmjena*, koji djeluje pri *Istraživačkom centru za komparativnu književnost* Sveučilišta Sorbone, na čelu s profesorom dr. Henrikom Hegerom, te Postulatura bl. Ivana Merza s njezinim voditeljem dr. Božidarom Nagyom.

Osim članova Hrvatske zajednice u Francuskoj, koji su s velikim zanimanjem pratili izlaganja vrsnih stručnjaka iz povijesti književnosti i liturgije, svojom su nazočnošću ovu manifestaciju uzveličale veleposlanice Republike Hrvatske i BiH pri UNESCO-u Neda Ritz i Željana Zovko. S francuske strane bio je zapažen posjet predstavnika Katoličkoga sveučilišta – *Institut Catholique* u Parizu, na kojem je također studirao Ivan Merz, te skupina bogoslova iz Ceana sa svojim profesorima.

U svom uvodnom izlaganju, nakon što je pozdravio nazočne i predstavio predavače, kratak osvrt na novo izdanje Merzove disertacije u Francuskoj priredio je dr. Roland Drago, profesor na Fakultetu prava, ekonomije i društvenih znanosti te član Akademije moralnih znanosti i politike, koji je i predsjedao skupom.

Msgr. Francesco Follo, trajni promatrač Svete Stolice pri UNESCO-u, svoje predavanje naslovio je »Književnost, liturgija i kultura«. U svom izlaganju msgr. Follo govorio je o međusobnoj bliskosti i povezanosti te razlikama triju navedenih pojmova, čiji su sadržaji tijesno vezani uz Merzovu disertaciju te nam njihovo preciznije određenje može pomoći pri čitanju i boljem razumijevanju Merzova djela.

Ravnatelj Instituta za više liturgijske studije pri Katoličkom sveučilištu u Parizu, benediktinac dr. Patrick Prétot, OSB, govorio je o samostanskoj liturgiji kako ju je doživio i tumačio Ivan Merz. Ideje i misli za svoje izlaganje o. Prétot crpio je iz članka »U krilu svete liturgije« koji je Merz napisao na-

kon jednodnevnoga posjeta trapističkom samostanu Rajhenburg (Slovenija), kamo je poveo skupinu studenata s ciljem da ih upozna s ljepotom liturgije. Oduševljen ljepotom opisa i bogatstvom Merzovih misli o. Prétot je preporučio nazočnima da posjete Merzovu internetsku stranicu na kojoj mogu naći francuski prijevod istoga članka i druge pojedinosti o hrvatskom blaženiku.

Prof. Thomas Gueydier, profesor suvremene književnosti i glavni koordinator u Centru teoloških studija u gradu Caenu u Normandiji, zaslužan je za izlazak drugog izdanja Merzove disertacije za koju je napisao i veoma zapažen predgovor. U svom izlaganju koje je naslovio »Aktualnost jednog pionirskog rada« nazočnima je dao svoj prikaz Merzove disertacije istaknuvši njezinu originalnost budući da se radi o pionirskom radu. Djelo ima posebnu vrijednost jer su Merzove misli o odnosu liturgije i književnosti aktualne i danas, istaknuo je profesor Gueydier.

Javna Tribina na Sorbonni o disertaciji Ivana Merza 23. IX. 2005. Na slici s lijeva na desno predavači: p. Patrick Pretôt, OSB, mons. Francesco Follo trajni promatrač Svete Stolice pri UNESCOu, dr. Roland Drago, prof. Thomas Gueydier, prof. Henrik Heger

Iako različita po temama, sva tri izlaganja vezana uz doktorsku disertaciju Ivana Merza ocrtala su lik Ivana Merza kao objektivna znanstvenika i intelektualca velike kulture s jedne te praktična vjernika s druge strane. Njegov primjer ukazuje na međusobni odnos i povezanost vjere, kulture i znanosti.

Na kraju izlaganja nazočne je pozdravio, a predavačima i organizatorima zahvalio na trudu, postulator kauze Ivana Merza, isusovac dr. Božidar Nagy, SJ, koji je uz rečeno naglasio i činjenicu da Merzovo djelo predstavlja vrijedan doprinos u povezivanju francuske i hrvatske kulture.

Nije zanemarivo istaknuti da je ovo već drugi put kako Sorbona (unatoč česta isticanja laiciteta kao svoga bitnog obilježja!) otvara svoja vrata izučavanju djela svoga negdašnjeg studenta, sada blaženika, Ivana Merza. Prvi put bilo je to 1996. prigodom obilježavanja 100. obljetnice Merzova rođenja i prvoga izdanja njegove disertacije kada je na Sorboni bio organiziran i simpozij o životu i djelu Ivana Merza.

U nastavku donosimo predavanje prof. Thomasa Gueydiera što ga je o Ivanu Merzu i njegovoj disertaciji izrekao na javnoj tribini na Sorboni prigodom predstavljanja disertacije.

AKTUALNOST JEDNOGA PIONIRSKOG DJELA

Predavanje prof. Thomasa Gueydiera o disertacija Ivana Merza na javnoj tribini na Sorboni u Parizu

Godine 1964. – prije točno 41 godinu, također i 41 godinu nakon što je u Zagrebu Ivan Merz obranio svoju doktorsku disertaciju o utjecaju liturgije na francuske pisce – u francuskim književnim krugovima zbio se događaj bez premca: stanoviti Raymond Picard, vrhunski poznavatelj Racinea, profesor na Sorboni, napisao je vrlo žestok pamflet naslovivši ga »Nova kritika«.

U tome polemičkom eseju, čije su pogrde odmah preplavile novinske stupce poznatih medija, Raymond Picard posebno oputužuje Rolanda Barthesa, koji je upravo napisao svoj čuveni esej *Sur Racine (O Racineu)*, da hoće iskriviti tradicionalnu kritiku uvodeći u područje književne rasprave znanstvene metode ili metode modernih disciplina kao što su sociologija, psihoanaliza ili strukturalizam.

Zašto spominjemo taj, svima ili skoro svima, znan događaj? Upravo stoga jer je Ivan Merz, pisac zbog kojega smo se večras okupili, jedna od osoba koje nam omogućuju razmatrati čitanje izvan sukoba koji je izazvao spomenuti događaj. Budući da je nova kritika neizostavno izgubila od svoje aktualnosti, kojoj bez sumnje pripada i dobar dio privlačnosti, danas taj sukob osjećamo još bolnijim.

Pod perom toga mladog hrvatskog profesora dvadesetih godina prošlog stoljeća koji je dvije godine proveo u Parizu studirajući francusku književnost, kao u kakvu čudu, u analizi književnih tekstova pronalaze se i pomirljivo spajaju i nekadašnja povijest književnosti i primjena metoda modernih znanosti, u to vrijeme još vrlo mladih.

Po tome se djelo Ivana Merza može ocijeniti pionirskim. Doista, njegovo štivo danas, nakon duge krize koju su 1964. započeli Raymond Picard i Roland Barthes, odvraća nas čitatelje od tih briga. Studija Ivana Merza posebice govori nama koji već dulje vremena tražimo ravnotežu između historicizma i tekstualizma, nama koji smo postmoderni svjedoci otvaranja povijesti književnosti hermeneutičkim novostima s jedne strane te razvitku kritičkih disciplina, kao što je genetička kritika s druge strane, koja se opet na neki način nadovezuje na povijesni hod.

1. Ivan Merz, povjesničar književnosti

Ivan Merz je, dakle, nasljednik tradicionalne povijesti književnosti, one koju su sugerirali Gustav Lanson i njegovi učenici. Gustav Lanson koji

je, početkom dvadesetog stoljeća sudjelovao u reformi svučilišta, predavao je na Sorboni (gdje je Ivan Merz studirao) od 1904. do 1913.

Ponajprije dobar dio kritičke djelatnosti Ivana Merza zasniva se, što je tipično za tu vrstu prikaza, na »uspoređivanju tekstova kako bi se razlikovalo individualno od kolektivnog i originalno od tradicionalnog«. Iz poglavlja u poglavlje on ne prestaje označavati jedinstvenost i posebnost određenog autora u odnosu na one koji su mu prethodili ili pak one koji ga slijede. Tako nam tumači da se Léon Bloy u tom slučaju razlikuje od romantika jer liturgiju, kojoj pridaje dubok smisao, prestaje prikazivati kao pjesnički instrument.

Zatim, kao tradicionalni povjesničar književnosti Ivan Merz »sakuplja literarne tekstove prema vrstama, školama i pokretima«. Ovo razvrstavanje kod njega poprima oblik tipologije prema kojoj grupira pisce u tri kategorije. Kategorije, koje preuzima od Dom Guérangera. *Liturgijski* pisci vjerno izvješćuju o različitim katoličkim obredima pazeći na njihovu estesku dimenziju i filozofsko značenje. Što se tiče *antiliturgijskih* pisaca, oni vrlo često zbog svojeg individualizma ne obraćaju pažnju na duhovnost liturgije. A *indiferentni* pisci liturgiju spominju samo u prolazu.

Napokon, Ivan Merz je postao istinski nasljednik Gustavea Lansona i njegova pethodnika Brunetièrea (kojega ustalom često citira) po tome što »određuje odnos tih skupina u intelektualnom, moralnom i socijalnom životu Francuske, kao u razvitku književnosti i europske uljudbe«. Analiza djela Huysmansa, Moricea Barrèsa i Françoisa Coppéea, između ostalih, vrednuje doprinos svakog od tih pisaca u intelektualnom, moralnom i socijalnom životu Francuske. Prvi od njih je apologetik u umjetničkim kugovima. Drugi ističe što francuska duša duguje katoličkom bogoštovlju dok nam treći oživljuje demokratsku dimenziju liturgije koja, bez razlike, okuplja i siromašne i bogate.

K tomu, originalna i neočekivana prezentacija stranih pisaca u disertaciji Ivana Merza pokazuje koliko europska književnost i uljudba, toliko važne Gustaveu Lansonu, nalaze u liturgiji izvor poticaja i spasonosna razvitka kod Francuza. U tom pogledu također treba svratiti pozornost na osobito dirljivo poglavlje posvećeno »svjedočenju ratnika«, »ti ljudi koji su upravo ovih zadnjih godina odigrali«, citiram Ivana Merza, »vrlo značajnu ulogu za sudbinu Francuske«.

»Sve u svemu,« zaključuje nakon što je predstavio dva pisca ratnika, ova dva predstavnika Prvoga svjetskog rata dokazala su nam da je liturgija usko povezana sa životom Francuza. Ljepota tih tekstova pruža prosvijetljenim ljudima, kao i samome puku, velik užitak i razjašnjava smisao života, dok ih veličanstveno odvijanje tih svečanih obreda prati vjerno i prijateljski kako u danima radosti, tako i u najužasnijim patnjama.«

2. Ivan Merz, strukturalist početnik

Dakle, utjecaj tradicionalne povijesti književnosti, koji književna djela postavlja u svoj nacionalni kontekst smatrajući ih baštinom vrijednom za očuvanje, vrlo je važan u radu Ivana Merza. Ali to ga ne sprečava da u svoj postupak uključi i sredstva analize koja preuzima od modernih, tek rođenih hermeneutika, a koji su nam danas sasvim prirodni i uobičajeni.

Tako Ivana Merza, mladoga bečkog studenta prije i poslije Prvoga svjetskog rata, privlači kod pisaca njihovo izražavanje podsvijesti. U poglavlju koje posvećuje Louisu Bertrandu, na primjer, nakon što je citirao pisca, piše : »Ta kratka analiza može pribaviti dragocjeni dokument onome koji u ljudskoj duši proučava neistražene horizonte podsvijesti.«

Ivan Merz se također služi pojmom podsvijesti kako bi objasnio paradoksalnu privlačnost Zole agnostika za mase u molitvi. Da bi to učinio, smjelo ide do pretpostavke neke vrste lapsusa koji je učinio pisac ateist slikajući velebnost vjerskog obreda. U stvari, Ivan Merz pokazuje kako su pojedini dijelovi romana *Lourdes* i *Rome*, citiram »određena vrsta nehotičnog slavljenja beskrajne ljepote bogoštovlja«.

Naravno, još smo dosta daleko od onoga što će postati književna psihoanaliza i psihokritika kasnijih desetljeća, no ne treba zaboraviti da su se Freudova djela počela prevoditi baš u vrijeme kada je Ivan Merz radio svoju studiju. Prve francuske psihobiografije pojavljuju se tek krajem pedesetih godina prošlog stoljeća.

Osim ovih približavanja pshioanailzi, u *Utjecaju liturgije na francuske pisce* također otkrivamo i nagovještaj tekstualnog proučavanja, proučavanja koje će se razvijati kod strukturalista u drugoj polovici 20. stoljeća, na rubu tradicionalne povijesti književnosti i protiv nje.

Ivan Merz tako primjećuje da ulomci koji opisuju Emin unutarnji život nakon pričesti u romanu *Madame Bovary*, sadrže cijele rečenice iz knjige Otkrivenja.

»Ako taj ulomak«, izjavljuje on nakon što je citirao spomenute retke, »još nije dosegnuo upadljivu točnost sjajnih analiza što smo naglasili govoreći o Emilu Baumannu i Francisu Jammesu, Flaubertu je, kako smo već rekli, bez sumnje nedostajalo religiozno iskustvo, ipak valja mu priznati velik trud da se dokaže što je moguće bolje. Izgleda da je psihološka analiza koju smo upravo prepisali bila preslikana iz svetih tekstova, iz knjige Otkrivenja.« Slijedi popis citata na koje se odnosi.

Istaknuvši ništa manje nego jedan intertekstualni fenomen, izgleda da je Ivan Merz to učinio prije vremena, dosta prije Gérarda Genettea, budući da se ovaj zainteresirao za tu vrstu fenomena tek krajem sedamdesetih godina.

Drugi primjer genijalnog preteče Ivana Merza čija intuicija najavljuje ono što je književna kritika formurilala 20, 30, pa i 40 godina nakon njega: poglavlje posvećeno Beaudelaireu. Ono što je zapamtio od autora *Les Fleurs de mal* (Cvijeće zla) nije ni boguhulni opis liturgije ni pjesnička osjetljivost. Ne, ono što se je kod Beaudelairea posebno dojmilo Ivana Merza bila je posvudašnja prisutnost mirisa.

»Osjetilo mirisa«, primjećuje on, »vrlo je razvijeno kod ovog pjesnika. Čini se da je strasno udisao sve mirise kojima se Crkva služi za vrijeme svečanih obreda.«

Radi se o istom tipu zapažanja koji će 1955. formulirati Jean-Pierre Richard u svojoj studiji *Poésie et Profondeur (Poezija i Dubina)*, kao i Sartre osobno koji je 1947. u svojemu *Beaudelaireu* naglašavao važnost mirisa kod pjesnika Spleena. »*Parfums évocateurs d'un au-dela inaccessible« (Mirisi koji upućuju na nepristupačnu onostranost)*, riječi su filozofa.

Ukratko, cjelokupna moderna kritika sa svojom posebnom sklonošću prema podsvijesti, struktura teksta i naizgled beznačajne činjenice prikazane kao senzacija – sve to ima začetke u studiji Ivana Merza.

Utjecaj liturgije na francuske pisce predstavlja se kao sretno sjedinjenje dvaju načina čitanja koji su nam prije 40 godina izgledali potpuno nespojivi. To je zanimljivo, tim više što Ivan Merz vrši to približavanje ne prelazeći narav samoga teksta.

U isto vrijeme, veliki književni kritičar Albert Thibaudet – na osobito lijep način spominjan u nedavno objavljenoj knjizi Antoinea Compgnona kao »posljednji sretni kritičar« – također nadilazi povijest književnosti. Ali on to čini pozivajući se na jedno područje izvan književnosti, na područje filozofije, u ovom slučaju na bergsonizam (Bergsonovu filozofiju).

Što se tiče Ivana Merza, on uspijeva nadići povijest književnosti, a istovremeno je uključiti u svoju kritiku, a da ne pribjegava nekom sredstvu/motivu toliko snažnom. Naravno, ovdje se ne postavlja pitanje usporedbe Ivana Merza i Thibaudeta, to ne bi bilo dobro zbog razlike u duljini njihovih života (Ivan Merz je umro 1928.), ali to je činjenica. Jedno drugo pitanje nam se nameće: kako je jedno takvo »čudo« uravnoteženosti, na što smo stjecajem okolnosti danas toliko osjetljivi, kako je to moguće?

Zaključak: Dalekosežni vidici Ivana Merza

Prvo obrazloženje. Ono je povijesnog karaktera i čini se da se nameće prije ostalih. Budući da su u doba Ivana Merza moderne znanosti bile vrlo slabo razvijene, može izgledati da su se one bez teškoća mogle uvrstiti u neki tradicionalni povijesni komentar.

Ali, i jedno drugo tumačenje je moguće – epistemološko, a ne samo povijesno. Ovo drugo vezano je uz predmet proučavanja koji si je Ivan Merz zadao,

a to je utjecaj liturgije na francuske pisce. Stvarno možemo pomisliti: ako se Ivan Merz pozivao u isti mah na povijest književnosti i novosti hermeneutike – pa bile one i vrlo slabo razvijene u to doba – to je stoga što je za to imao potrebu kako bi proučavanje koje je poduzeo mogao obrađivati kako treba.

Jer liturgija je sastavljena od dvije vrste elemenata: niza činjenica vezanih za neko vremensko razdoblje u različitim društvenim, ideološkim i političkim okolnostima – niza praktičnih iskustava – ali isto tako i niza biblijskih tekstova, među ostalima.

Promatrati utjecaj liturgije na francuske pisce odnosi se, dakle, i na promatranje utjecaja okolnosti, ali i nadasve na utjecaj cijelog niza tekstova na pisce. Prema tomu, Ivan Merz je, da bi ispunio ova dva zadatka, trebao i povijest književnosti koja analizira tekst kao dokument, ali i sredstva moderne analize koja razmatraju književnost kao takvu – književnost koja se stvara s tekstovima, preko tekstova i za tekstove.

Organizacijski odbor Okruglog stola na Sorbonni u povodu objavljivanja disertacije Ivana Merza. S lijeva na desno: prof. dr. Henrik Heger, prof. Ivanka Jardin, dr. Božidar Nagy, prof. Thomas Gueydier

Sve u svemu, kod Ivana Merza sve se događa kao da liturgija igra ulogu nekog otkrivača književnosti. Proučavanje njezina utjecaja omogućuje mu promatrati i shvaćati književnost pod vrlo širokim uglom, u svim njezinim vidovima.

Samo se po sebi razumije da se ta dvostruka tekstualna dimenzija i *infra* ili *netekstualnost* liturgije ukorijenila u onome što sama slavi i u onome što želi živo svjedočiti, a to je Utjelovljenje uopće, i posebice Osoba Krista (utjelovljena Riječ). Na određeni način, zahvaljujući teologiji na djelu i u činu liturgije, Ivan Merz si je uspio prokrčiti put u književnost, put pomirbe, umjetan i potpuno slobodan.

Jedan dodatni dokaz, ako je potrebno, kršćanskog genija uopće, a nadasve Crkve bez koje liturgija, čija je ona molitva, očito nikada ne bi postojala.

Na hrvatski prevela: prof. Ivanka Jardin

Caen - Francuska, 28. rujna 2005.

IVAN MERZ
UZOR DIJALOGA VJERE I KULTURE

Afirmacija hrvatskog blaženika Ivana Merza na svečanom otvorenju akademske godine na Teološkom veleučilištu u Caenu

Francuski i hrvatski predavači na otvorenju akademske godine u Centru za teološke studije u Caenu koje je bilo u znaku bl. Ivana Merza i objavljivanja njegove doktorske disertacije u Parizu

Nakon Okruglog stola na Katoličkom sveučilištu u Parizu 25. svibnja 2005. te javne tribine na pariškom Sveučilištu Sorboni 23. rujna 2005. Ivan Merz i njegova disertacija doživjeli su još jednu veliku afirmaciju 28. rujna 2005. u Centru teoloških studija u Caenu (Normandija). Svečani početak akademske godine ovoga teološkog veleučilišta koje je pripojeno Katoličkom sveučilištu u Parizu (*Institut Catholique*) bio je sav u znaku lika i djela bl. Ivana Merza. U programu su sudjelovali francuski i hrvatski predavači, a nazočni su bili studenti Centra te brojni uzvanici i gosti iz crkvenog i društvenog života. Na svečanosti su bili prisutni i biskupi iz svih triju biskupija Donje Normandije čiji se bogoslovi školuju na ovome teološkom veleučilištu. Manifestaciju je uzveličalo sudjelovanje četvero veleposlanika pri UNESCO-u na čelu s mons. Francescom Folloom, stalnim promatračem Svete Stolice pri ovoj organizaciji. Uz njega su bili francuski ambasador

pri UNESCO-u g. Jean Guéguinou, hrvatska veleposlanica gđa Neda Ritz te gđica Željana Zovko, veleposlanica BiH u Francuskoj i pri UNESCO-u.

Program svečanog otvorenja akademske godine odvijao se u poslijepodnevnim i večernjim satima, a trajao je četiri i po sata. Skup je otvorio direktor Centra vlč. Philipe Leonard kratkim prikazom lika i djela bl. Ivana Merza. Objasnio je zašto je kao središnja tema programa otvorenja akademske godine izabran upravo najnoviji hrvatski blaženik: cijeli je život ovoga laika sveta života bio posvećen dijalogu između vjere i kulture, što je napose došlo do izražaja za vrijeme njegova studija u Parizu koji je bio okrunjen njegovom disertacijom o utjecaju liturgije na francuske pisce.

Skupu je predsjedao mons. Francesco Follo, vatikanski stalni promatrač pri UNESCO-u. U svome kratkom pozdravnom govoru prikazao je odnos vjere, istine i kulture citirajući glavne misli o toj temi iz enciklike pape Ivana Pavla II. *Vjera i razum*. Posebno je istaknuo Papinu misao kako svaka nacija postoji iz svoje kulture i za svoju kulturu.

Uvodno izlaganje održao je biskup Jacques Fihey. Govorio je o blaženom Ivanu Merzu kao svjedoku dijaloga među kulturama, svjedoku izgradnje Europe duha te svjedoku mira koji je kao takav dobro došao u Caen, tradicionalno zvan *grad mira*. Biskup Fihey posebno je istaknuo kako se bl. Merz posvetio djelima duha, uvjeren da su ona privilegirano sredstvo susreta s drugim ljudima. Privrženost bl. Merza književnoj i liturgijskoj francuskoj baštini otkriva kod njega posebno razvijen smisao zajedničkog življenja suprotstavljenog individualizmu koji ugrožava naša postmoderna društva.

Postulator za kanonizaciju bl. I. Merza, dr. Božidar Nagy, prikazao je temeljne vidove duhovnosti Blaženika te je istaknuo njegovu aktualnost jer je bl. Ivan ostvarivao mnoge ideje i načela koje će Drugi vatikanski sabor proglasiti i promovirati, napose što se tiče liturgije i apostolata laika. Ovu anticipaciju koncilskih ideja i prakse kod bl. Merza potvrdio je i dekret o njegovim herojskim krepostima proglašen prije njegove beatifikacije.

Brojni Francuzi s pozornošću prate izlaganja predavača o Ivanu Merzu u Caenu

Unutrašnjost Centra za teološke studije u Caenu – Normandija

Hrvatska veleposlanica pri UNESCO-u gđa Neda Ritz povezala je u svome izlaganju lik i djelo bl. Ivana Merza s drugim Hrvatima 20. stoljeća koji su živjeli i djelovali u Francuskoj (Matoš, Račić, Šimić i dr.). Posebno je istaknula činjenicu da se nepravedno zapostavlja kultura malih naroda koji također imaju što reći velikim narodima kao što je slučaj bl. I. Merza. Veleposlanica BiH Željana Zovko u svom izlaganju obradila je događaj Papina dolaska u Banju Luku i beatifikacije Ivana Merza koji su bili odlučujući za izlazak BiH iz svoje izoliranosti nakon ratnih stradanja. Lik Ivana Merza kao prvog blaženika BiH znatno je pridonio napretku i razvoju dijaloga među narodima i kulturama BiH, istaknula je veleposlanica Zovko.

Prof. Ivanka Jardin, vicepostulatorica bl. Merza u Francuskoj i profesorica hrvatskog jezika na Sorboni, prikazala je osnovne karakterne značajke Blaženika, posebno imajući u vidu njegov hrvatski nacionalni identitet te njegovu europsku orijentiranost. Istaknula je da je bl. Ivan Merz za vrijeme svog boravka u Parizu bio ambasador hrvatske kulture i duhovnosti u Francuskoj, a istodobno je bio most između dviju kultura i zemalja, Francuske i Hrvatske. To je nastavio biti i po svome povratku u domovinu nakon završenih studija što je posebno poticajno i za današnje vrijeme.

Posebno dojmljivo izlaganje iznio je francuski veleposlanik pri UNESCO-u, Jean Guéguinou, diplomat s četrdesetogodišnjim iskustvom. Svoje izlaganje, koje je potpuno posvetio Ivanu Merzu i aktualnosti njegove poruke za Francuze, započeo je ovim riječima: »Blaženi Ivan Merz s pravom je postavljen u srce početka akademske godine u Centru teoloških studija jer je to prigoda da ga se upozna u ovom dijelu Francuske.« Naglasio je da on nije jedini koji je te večeri otkrio Ivana Merza kao »svetoga laika, intelektualca, neumornog apostola žive vjere, nadahnutog odgajatelja, uzora koji je unatoč kratkoći života postigao tolike uspjehe na društvenom i duhovnom području«.

Gotovo su svi predavači istaknuli u svojim izlaganjima europske dimenzije bl. Merza imajući u vidu njegovo višenacionalno podrijetlo i njegovu duhovnu i intelektualnu formaciju na raznim europskim sveučilištima po čemu on nadilazi granice svoje domovine i hrvatskog naroda kojemu je pripadao.

U drugom dijelu programa čitali su se tijekom pola sata odabrani ulomci iz doktorske disertacije bl. I. Merza uz glazbenu pratnju na violini za vrijeme kojega je na velikom zaslonu dominirala slika Blaženika čije su sličice na kraju svečanosti primili svi sudionici ove manifestacije.

Uz brojne studente, profesore, svećenike i angažirane vjernike laike, bilo ih je preko dvije stotine, svojom nazočnošću skup su počastili glavni urednik najtiražnijega francuskog dnevnika *Ouest France* Regis Hutin te pomoćnik gradonačelnika Caena, savjetnik za kulturu g. Eric Eydon. Njemu je to bilo prvo sudjelovanje na otvaranju akademske godine Centra teoloških studija, što predstavlja značajan poticaj za daljnju suradnju ovoga teološkog veleučilišta s civilnim mjesnim vlastima, kako su sa zadovoljstvom naglasili voditelji Centra.

Posebno zaslužan da je bl. Merz bio u središtu pozornosti otvaranja akademske godine jest prof. Thomas Gueydier, glavni koordinator ovoga Centra, a čijim zalaganjem je objavljeno drugo izdanje doktorske disertacije bl. Ivana Merza. Postulatura ga je pozvala da posjeti Zagreb i održi prigodna predavanja što je sa zadovoljstvom prihvatio.

U Centru za teološke studije u Caenu, koji djeluje već više od trideset godina, predaje tridesetak profesora. Osim pripravnika za svećeništvo 2005. g. bilo je upisano 170 redovnih studenata laika. Tijekom godine organiziraju se razne znanstvene i kulturne manifestacije otvorene za osobe svih svjetonazora u duhu dijaloga među kulturama i religijama.

P. Požidar Nagy, postulator i prof. Thomas Gueydier s francuskim bogoslovima, štovateljima bl. Ivana Merza u Caenu

Prof. Ivanka JARDIN

ZNAČAJKE OSOBNOSTI IVANA MERZA

izlaganje u Centru teoloških studija
u Caenu 28. rujna 2005.

Hrvatica po narodnosti i prosvjetni djelatnik po zanimanju, najveći sam dio svojeg profesionalnog djelovanja u Francuskoj posvetila edukaciji mladeži hrvatskog podrijetla. Među mnogobrojnim zadaćama, koje su se postavljale pred učitelja hrvatske dopunske nastave u kojoj sam bila angažirana, pitanje nacionalnog identiteta djece za mene je predstavljalo veliki izazov. Suprotno nekim mišljenjima da je nacionalni identitet tijesno povezan s domoljubljem, jedan od osnovnih čimbenika pri formiranju mlade osobe, bila sam suočena i s mišljenjima nekih - na sreću manje brojnih osoba koje drže da je sasvim dovoljno na početku 21. stoljeća, u vremenu informatike, mondijalizacije i globalizacije odrediti se kao građanin Europe. Rodoljublje, tj. emotivna vezanost uz pripadnost nekom narodu, danas je prevladano i staromodno. To je osjećaj koji je izgubio važnost i svrhu, budući da su u današnjem svijetu brojne obitelji miješanih nacionalnosti, a uz to mnoge od njih i ne žive u zemlji podrijetla - misle zagovornici takvog shvaćanja.

Upravo zbog navedenog poimanja, stav i ponašanje Ivana Merza u svezi narodnosti i domoljublja posebno su me se dojmili. Njegov dnevnik još iz gimnazijskih dana otkriva nam da je Ivan već tada bio zaokupljen pitanjem nacionalnog identiteta - s tim u svezi on razlikuje nacionalnu pripadnost po krvi od one po osjećaju. Premda mu roditelji nemaju hrvatske korijene, u duši mladog Merza vrlo rano razvija se osjećaj pripadnosti hrvatskom narodu i oduševljenje hrvatskom kulturom i poviješću. Merzovo izbivanja izvan domovine utjecat će da tu svoju ljubav razvije i produbi. Brojni napisi, a napose njegovo potpuno posvećenje odgoju hrvatske mladeži za koju će Bogu prikazati i svoj život, zadivljuju nas i pokazuju kako je Merz iskreno, duboko i zanosno ljubio hrvatski narod i svoju hrvatsku domovinu. Izvanredni primjer patriotizma koji nas iznenađuje, tim više, kad uzmemo u obzir njegovo podrijetlo.

Osim što nisu bili hrvatske narodnosti, njegovi su roditelji pripadali i međusobno različitim narodnostima, kulturama i vjeroispovijedima (otac – katolik, njemačke nacionalnosti iz Češke, majka – Mađarica židovske vjeroispovijedi). Dodajmo k tomu da se i Merzova izobrazba odvijala u različitim zemljama i učilištima. Njegovo školovanje započinje u multinacionalnoj i multikonfesionalnoj sredini rodne mu Banje Luke, nastavlja se u Austrougarskoj - najprije u vojnoj akademiji, potom na fakultetima prava

i filozofije na Bečkom sveučilištu, čemu se dodaje još i vojna obuka nakon koje postaje časnik, prije odlaska na bojište 1915. godine. Poslije rata, Ivanov dvogodišnji studij odvija se na pariškim sveučilištima Sorbonni i Katoličkom institutu. Vrativši se iz Francuske, mladi profesor Merz priprema svoju doktorsku disertaciju na Zagrebačkom sveučilištu, a istodobno pohađa tečaj filozofije i studira teologiju pod vodstvom isusovca o. Alfirevića.

Bogato znanje koje su mu nudili programi tih poznatih veleučilišta, napose njegova marljivost i neugasiva žeđ za znanjem stvorili su od Merza intelektualca iznimno visokog stupnja izobrazbe i kulture. Sve te navedene okolnosti sudjelovale su također i u formaciji intelektualca bliskog latinskom, germanskom i slavenskom mentalitetu, čovjeka otvorenog za razumijevanje i dijalog s osobama različitih narodnosti, kultura, svjetonazora ili vjeroispovijedi. Mogli bismo reći da je Merz postao europejac današnjeg poimanja.

Uzmemo li u obzir njegov toliko snažno izraženi patriotizam, nameće nam se sljedeći zaključak: U svojoj izobrazbi i duhovnom izgrađivanju u intelektualca europskih dimenzija, mladi Merz je osjećao potrebu da se i nacionalno odredi; nije mogao ispustiti tu važnu odrednicu u svom identitetu. Sigurno nije ni sanjao da će tim stavom postati primjer današnjim naraštajima, pokazujući kako se ideje domoljublja, sučelice onima o mondijalizaciji i globalizaciji, mogu i trebaju međusobno dopunjavati, a nipošto se ne isključuju, kako nam neki pokušavaju nametnuti.

Merzovo njemačko podrijetlo po ocu kao i bliski utjecaj njemačkog jezika i kulture u tadašnjoj Banjoj Luci pod austrougarskom vlašću, sredina u kojoj se kretala njegova obitelj kao i Ivanovo školovanje u Beču, sve nas to navodi na pretpostavku da bi kod njega vezanost uz njemački jezik i kulturu po svom intenzitetu trebala biti jednaka ili pak neznatno drukčija od njegova hrvatskog rodoljublja. Iznenađuje nas, međutim činjenica koliko je mladog Merza, od prvog susreta s francuskim jezikom privlačila francuska kultura, posebice njezina književnost. Kasniji boravak u Parizu, pružit će mu mogućnost da se ova naglašena sklonost prema Francuskoj razvije, produbi i na kraju okruni njezinom duhovnošću. Ivanova velika ljubav prema Hrvatskoj nije mu nipošto smetala da zavoli i Francusku koju bismo, s današnjeg stanovišta, mogli označiti njegovom drugom domovinom. Još jedan primjer, a možda i poruka obiteljima koje žive izvan zemlje svog podrijetla: u suvremenom svijetu mnogi mladi mogu reći da imaju dvije domovine, onu iz koje potječu te onu u kojoj su rođeni i žive.

Upravo ta privrženost Hrvatskoj i Francuskoj bila je Merzu glavni motiv da se zauzme svim srcem kako bi Francuzi mogli upoznati njegovu dragu domovinu, a jednakim žarom promicao je francuske vrijednosti u

Hrvatskoj. Znakovito je napomenuti da su za vrijeme Ivanova boravka u Francuskoj studirala samo 3 hrvatska studenta (Ivan i njegova dva druga) dok se istovremeno u Parizu školovalo 600 studenata srpske narodnosti. Svjestan toga, Ivan djeluje kao promicatelj hrvatske kulture i duhovnosti kad god mu se za to pružila prigoda. Piše za tisak ili daje podatke o Hrvatskoj francuskim intelektualcima s kojima dolazi u doticaj, nastupa i na predavanjima s temama vezanim uz Hrvatsku - postaje vrlo koristan i objektivni širitelj istine o društvenoj i kulturnoj situaciji te o slobodi i pravima Hrvata u novonastaloj državi Kraljevini SHS. Ivan, veliki rodoljub postaje u Parizu pravi hrvatski ambasador.

Njegov odlazak iz Pariza nije značio prekid s Francuskom. Merz, mladi profesor francuskoga jezika u Zagrebu, održava vrlo bliske kontakte s Parizom putem dopisivanja s prijateljima koje je tamo stekao, redovito prati francuski tisak te nova izdanja u književnosti. Sve to omogućuje mu da u Zagrebu objavi više studija i brošura vezanih za francusku kulturu i duhovnost. Uz to, dospijeva surađivati i u francuskom tisku.

Vidimo da su Pariz i Zagreb u njegovu životu vrlo povezani. Možemo reći da se njegov intelektualni i duhovni razvitak uglavnom završavaju u Parizu, da bi se očitovali i došli do punog izražaja pri praktičnom djelovanju u Zagrebu. Svoju veliku izobrazbu te izuzetne sposobnosti Merz koristi ne samo kao profesor, nego je to veliko bogatstvo i osnova njegovih društvenih aktivnosti u radu s mladeži kojoj posvećuje sve svoje slobodno vrijeme imajući na srcu njezin duhovni i kulturni razvoj. Kao profesor francuskog jezika u zagrebačkoj Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji, iz svoje bogate kulturne riznice, svojim je učenicima neumorno prenosio kulturna i duhovna blaga koja je stekao u Francuskoj,

Tako je, eto, Ivan Merz u svom kulturnom i duhovnom rastu, potican hrvatskim rodoljubljem s jedne strane i velikom sklonošću prema francusko književnosti i duhovnosti s druge strane, te posredovanjem Božje Providnosti koja ga je odvela u Pariz, postao most koji je pokušao, i u tome zadivljujuće uspijevao: približiti dvije zemlje, dva naroda i međusobno ih obogatiti kulturnim i duhovnim vrednotama. S radošću možemo ustvrditi da se ta njegova vrijedna djelatnost ponovno pokrenula i u današnje vrijeme, posebice je to vidljivo nakon drugog izdanja njegove doktorske disertacije u nakladi francuske izdavačke kuće *Cerf*.

U svezi s vjerom Ivana Merza njegov biograf dr. Kniewald kaže: Ivan je u Pariz došao kao dobar kršćanin, a iz Pariza se vratio *Homo catholicus*. Brojni primjeri iz njegova života zadivljuju nas Ivanom, kao čovjekom tako žive i čvrste vjere, iskrene molitve, dnevne pričesti i adoracije te potpuno predanog trpljenja. Njegove misli, prožete vjernošću Katoličkoj crkvi i njezinu poglavaru, također su primjer koji rijetko susrećemo kod inte-

lektualaca laika. Upravo iz Pariza, pisat će Ivan svojoj majci danas često citirane rečenice: *Katolička vjera je moje životno zvanje* i *Cijeli moj život kreće se oko Krista Gospodina.*

Čitajući pak njegovu doktorsku disertaciju o utjecaju liturgije na francuske pisce, otkrivamo jedno novo lice Ivana Merza - to je znanstvenik kojemu je objektivnost u pisanju jako važna i najstrože poštovana. Upravo nas iznenađuje koliko je bio u stanju nepristrano analizirati pojedine tekstove i pri tom se uzdržati od bilo kakvih komentara liberalnih, ateističkih ili antiliturgijskih stavova pojedinih književnika. Objektivnost u pisanju susrećemo i u drugim njegovim napisima. Praktični vjernik i objektivni znanstvenik – dvije komponente, u današnjem svijetu često suprotstavljene; Ivan Merz ih je sastavio u skladnu cjelinu svoje osobe, progovorivši nam i o odnosu između vjere i znanosti.

Ovo kratko razmatranje lika Ivana Merza ne možemo završiti a da posebno ne istaknemo izvanredan uspjeh koji je postizao u svim svojim djelatnostima. Međutim, u prosudbi osobe i djela Ivana Merza budimo oprezni, opominje nas na to i njegov suvremenik, prijatelj i suradnik Dušan Žanko. Jer da je Merz bio samo izvrstan profesor, nadareni pisac, veliki organizator i društveni radnik te ona spona kojom su strujala kulturna i duhovna blaga između dviju zemalja, Hrvatska i Francuska bi zacijelo imale razloga da ga se sjećaju s poštovanjem i sa zahvalnošću, ali *ne s onom posebnom nijansom štovanja na koje nemaju prava svi heroji analize, pera i organizacije, a koje mogu očekivati samo oni koji su udarili svoj stan u redu ljubavi*, ističe Žanko[1].

Ova izvanredna odlika, svojstvena svetima, kod Ivana prepoznata još za njegova života, zacijelo je najvažnija odrednica njegove osobe, kvaliteta zbog koje će francuski dnevnik *La croix*[2] nakon Merzove smrti napisati: *Ivan Merz je umro kao svetac nakon što je živio kao svetac*. Zbog istih razloga Ivan Pavao II. prigodom beatifikacije Ivana Merza, postavlja ga kao svjedoka i zaštitnika, a istodobno i suputnika, uzora mladeži te primjera vjernicima svjetovnjacima.

Prevela prof. Ivanka Jardin

---

[1] Dušan Žanko: Duša dr. Ivana Merza, *Život* br. 5,1938., str. 245 - 273

[2] Le Dr Yvan Merz, *La Croix*, 23. svibnja 1928. – str. 4

POSJET
Prof. THOMASA GUEYDIERA
HRVATSKOJ I BIH

15. – 22. studenog 2005.

»Hvala vam, hrvatski katolici,
što ste nam dali Ivana Merza!«

U znak zahvalnosti i priznanja za sve što je učinio za bl. Ivana Merza u Francuskoj, posebice za njegovu inicijativu i sudjelovanje u objavljivanju disertacije Ivana Merza u nakladi ugledne izdavačke kuće C*erf* u Parizu, Postulatura bl. Ivana Merza pozvala je prof. Thomasa Gueydiera da posjeti Hrvatsku. Posjet je organiziran u vremenu od 15. do 22. studenog 2005. Osim Zagreba, prof. Gueydier posjetio je i Banju Luku, mjesto rođenja bl. Ivana Merza gdje je sudjelovao na utemeljenju Europske akademije. Prigodom svoga posjeta Hrvatskoj i BiH prof. Gueydier je u raznim ustanovama koje je pohodio održao predavanja koja su za temu imala aktualnu poruku što je bl. Ivan Merz upućuje današnjim Francuzima s posebnim osvrtom na sadržaj i originalnost njegove disertacije. Ovdje u uvodu najprije donosimo naslove svih sedam predavanja što ih je prof. Gueydier održao, a potom u nastavku slijede cjeloviti tekstovi njegovih predavanja. Uoči svoga dolaska, prof. Gueydier dao je intervju za časopis »Pogled« koji donosimo kao uvod u tekstove njegovih predavanja.

16. XI. 2005., na osnivanju Europske akademije u Banjoj Luci, prof. Gueydier održao je govor koji je za temu imao »Ivan Merz dašak svježega zraka«.

Istoga dana, 16. XI. 2005., posjetio je gimnaziju u Banjoj Luci koju je pohađao bl. Ivan Merz i ondje je profesorima i učenicima održao predavanje pod naslovom »Ivan Merz govori Francuzima o vjeri i kulturi«. Isto predavanje ponovio je i u katoličkoj gimnaziji u Banjoj Luci koja je nazvana po Ivanu Merzu.

17. XI. 2005., prof. Gueydier posjetio je Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu i održao je profesorima i studentima predavanje pod naslovom »Odjek disertacije Ivana Merza u današnjoj Francuskoj – kultura i vjera susreću se u liturgiji«.

18. XI. 2005., u Europskom domu u Zagrebu održao je predavanje pod naslovom »Kultura, vjera i nacija u disertaciji Ivana Merza«.

20. XI. 2005., u velikoj dvorani bazilike Srca Isusova u Zagrebu govorio je hrvatskim katoličkim prosvjetnim djelatnicima i ostalim vjernicima o temi »Poruka Ivana Merza Francuzima danas«. Svoje izlaganje u bazilici Srca Isusova prof. Gueydier je završio ovim riječima: »Hvala vam, hrvatski katolici, što ste nam dali Ivana Merza!«

21. XI. 2005., na kraju svoga posjeta Hrvatskoj, prof. Gueydier posjetio je Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju u Zagrebu u kojoj je bl. Ivan Merz službovao kao profesor i gdje je profesorima i učenicima održao predavanje na temu »Ivan Merz govori Francuzima o vjeri i kulturi«.

Posjet prof. Gueydiera Hrvatskoj našao je odjeka i u medijima - na katoličkim radio-postajama i u tisku. Spominjemo samo neke: Glas Koncila, br. 48, 27. 11.2005., str. 24: »Merzova disertacija budi Francuze«. - Fokus, 25. 11. 2005., str. 56-57: »Francuska otkriva Merza – Nema liturgije bez književnosti.« - Hrvatsko slovo, 30. 12. 2005., str. 26: »Liturgija - veza posebnog i univerzalnog.«

Prof. Thomas Gueydier u svojim izlaganjima o Ivanu Merzu osim vjerske dimenzije njegove disertacije istaknuo je posebno još dva momenta koji proizlaze iz Merzova studija francuske književnosti. Merz preko svoga studija francuske književnosti povezuje i međusobno obogaćuje francusku i hrvatsku kulturu; dok hrvatsku kulturnu javnost Merz upoznaje s bogatstvom brojnih francuskih pisaca, s druge strane svojom je disertacijom otkrio Francuzima jedinstvenu dimenziju utjecaja liturgije na francusku književnost što prije njega niti jedan Francuz nije tako znanstveno analizirao i obradio kao što je to učinio Merz. Drugi su važan moment filozofske teme koje prožimaju Merzov rad što je dobro uočio i proanalizirao prof. Geuydier u svojim predavanjima na znanstvenim skupovima o Merzu u Francuskoj i u svojim nastupima prigodom posjeta Hrvatskoj.

Prof. THOMAS GUEYDIER

Prof. THOMAS GUEYDIER rođen je 1975. u Cherbourgu u Francuskoj. Srednju školu završio je u Nantesu. Studirao je od 1993. do 1997. književnost na Sveučilištu u Nantesu, a od 1998. do 1999. radi na Sveučilištu Sorobnni u organiziranju natječaja za nacionalno obrazovanje. Od 2000. – 2001. pohađa specijalizirane studije na Sveučilišnom institutu u Nantesu za formaciju profesora. Od 2001. do 2004. predaje književnost u srednjim školama u Parthenayu, a potom i u školama regije Nantesa.

Kao angažirani katolički laik 2004. g. imenovan je u Caenu u Normandiji za generalnog koordinatora Centra za teološke studije (Centre d'Etudes Théologiques) na Visokom učilištu za teološko obrazovanje laika i za pripremu kandidata za svećenike; učilište djeluje pod pokroviteljstvom triju biskupija iz regije Donje Normandije. 2006. g. postaje glavni direktor istoga Centra i u toj je službi sve do danas.

Oženjen je i otac je četvero djece. Jednome je sinu dao ime po bl. Ivanu Merzu kojega je upoznao nakon njegove beatifikacije 2003. g. Oduševio ga je njegov život i djelo, posebice činjenica da je Merz napisao doktorsku disertaciju o francuskim piscima. Zaslužan je za drugo izdanje Merzove disertacije u Francuskoj. U jesen 2005. g. posjetio je Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu te je u Zagrebu i Banjoj Luci održao niz predavanja o bl. Ivanu Merzu, o važnosti njegove disertacije i Merzovih nastojanja u povezivanju francuske i hrvatske kulture.

INTERVJU
S Prof. THOMASOM GUEYDIEROM
PRIJE NJEGOVA DOLASKA U HRVATSKU I BIH

Pogled, br. 6-7, 2005., str. 22–24

Molili bismo Vas da nam se ukratko predstavite!

Rođen sam u Cherbourgu (Francuska) 1975. godine. Srednju školu završio sam u Nantesu. Studirao sam književnost u Nantesu, zatim u Parizu (Sveučilište Sorbone). Radio sam kao profesor moderne književnosti u srednjoj školi na području Nantesa. Sada sam generalni koordinator Centra za teološke studije (*Centre d'Etudes Theologiques)* u Caenu, ustanove za visoko obrazovanje pod pokroviteljstvom tri biskupa regije Donje Normandije. Oženjen sam suprugom Elise i otac četvero djece.

Kada ste otkrili blaženog Ivana Merza?

Blaženog Ivana Merza sam vrlo jednostavno otkrio na dan njegove beatifikacije, 22. lipnja 2003. godine čitajući pariške novine *La Croix*.

Što Vam je zanimljivo u njegovoj osobnosti? Što je privuklo Vašu pozornost kod bl. Ivana Merza?

Veoma me je zainteresirao taj blaženik – književnik. Znao sam da postoje filozofi sveci, umjetnici sveci, pjesnici sveci, ali do tog trenutka nisam čuo za svece koji bi posvetili dio svoje aktivnosti proučavanju književnosti, i to svjetovne i moderne. Štoviše, naslov doktorske disertacije Ivana Merza osvojio me je istog trenutka. Osim toga, i prije sam čitao studije o vezama između Biblije i književnosti, odnosno između duhovnosti i književnosti. Uostalom, moj magistarski rad obrađuje temu o modernom prihvaćanju *Pjesme nad pjesmama*. Međutim spajanje liturgije i književnosti nikada mi nije palo napamet.

Kako ocjenjujete doktorsku disertaciju Ivana Merza?

Doktorska disertacija Ivana Merza o *Utjecaju liturgije na francuske pisce* za mene predstavlja dvostruki interes. U prvom redu ona potpuno

objektivno pokazuje da je katolička vjera glavna sastavnica francuske kulture. U ovo vrijeme kada se nosioci određenog oblika laicizma trude u Francuskoj relativizirati važnost kršćanske vjere s povijesnog i socijalnog stajališta, ne treba ni spomenuti koliko je ovaj rad vrijedan. Zatim, disertacija Ivana Merza čini mi se vrlo poticajnom i potpuno originalnom u tome što stavlja naciju u srce kulture koju definira, zahvaljujući liturgiji, pojmovima univerzalnosti.

Vaša je velika zasluga što je doktorska disertacija Ivana Merza izašla u Francuskoj. Kako ste to uspjeli ostvariti?

Nisam »zaslužan« za sudjelovanje u izdavanju disertacije Ivana Merza u Francuskoj. U stvari, sve se dogodilo vrlo jednostavno. Prvo sam otkrio postojanje ove disertacije u novinama, što sam već na početku spomenuo. Zatim sam je pročitao na web stranici Postulature i o njoj napisao recenziju u časopisu izdavačke kuće *Le Cerf* s kojom sam surađivao. Tada su se javili čitatelji časopisa i iskazali velik interes za rad Ivana Merza. Rekao sam si: zašto ne predložiti izdavačkoj kući *Le Cerf* da ovaj dokument stavi na raspolaganje čitavoj francuskoj javnosti? Izdavač je prihvatio ovaj prijedlog i odlučio objaviti originalnu disertaciju zamolivši me samo da sastavim uvod.

Disertacija je bila predstavljena u Parizu, najprije na Katoličkom sveučilištu u svibnju, te na Sorboni u rujnu 2005. Opišite nam ukratko detalje ovih važnih manifestacija?

Dana 25. svibnja 2005. godine, dva mjeseca nakon izlaska disertacije *Utjecaj liturgije na francuske pisce*, na Katoličkom sveučilištu u Parizu održan je okrugli stol, potaknut radom Ivana Merza, o vezama između književnosti i liturgije. Ovome okruglom stolu predsjedao je rektor Katoličkog sveučilišta, a organizirao ga je benediktinac Patrick Prétot, direktor Visokog instituta za liturgiju. Ovaj susret omogućio je da se istakne i uvaži originalnost stajališta Ivana Merza. Posebno je naglašeno bogatstvo njegova književnog pristupa liturgijskom fenomenu. Ovaj okrugli stol okupio je liturgičara, muzikologa, dva teologa, dobra poznavatelja književnosti te moju malenkost.

Nekoliko mjeseci kasnije, 23. rujna, na Sorboni je bio red da posveti jednu tribinu Ivanu Merzu. Mons. Francesco Follo, stalni promatrač Svete Stolice pri UNESCU, također je sudjelovao na ovoj javnoj tribini koju je organizirao Henrik Heger, profesor francuske književnosti na Sorboni. Tribinom je predsjedao profesor Roland Drago, član Francuskog instituta.

Ova dva sveučilišna susreta bili su veliki i naravno poučni trenuci s obzirom na kvalitetu sudionika, međutim to su bili i duboko dirljivi trenuci s obzirom da se radilo o mjestima koja je posjećivao Ivan Merz, osamdeset godina ranije.

Bila je velika svečanost u Caenu 28. rujna 2005. na početku akademske godine Centra za teološke studije (CETh)**.** *Blaženi Ivan Merz stavljen je u samo središte svečanosti kao primjer dijaloga između vjere i kulture. Recite nam nešto o Centru i Vašemu radu te o samoj svečanosti i o Ivanu Merzu u tome događanju?*

Pet dana nakon javne tribine na Sorboni Ivan Merz nastavlja svoje »drugo« putovanje po Francuskoj, koje je jednako plodonosno i bogato susretima kao i prvo! Naš Centar za teološke studije u Caenu (Normandija) stavio je blaženika u samo središte večeri početka akademske godine, 28. rujna 2005. godine. Svečanost je protekla u znaku dijaloga između kulture i vjere u trenucima sveopće mondijalizacije i izgrađivanja europskog zajedništva. Da bi razmišljali i raspravljali o toj temi, oko hrvatskoga blaženika okupilo se četvero veleposlanika organizacije UNESCA – mons. Francesco Follo (Vatikan), gospođica Željana Zovko (Bosna i Hercegovina), gospođa Neda Ritz (Hrvatska) te gospodin Jean Guéguinou (Francuska). Dr. Božidar Nagy i profesorica Ivanka Jardin počastili su nas također svojom nazočnošću.

Ovaj je događaj bio iznimno važan za nas. Te večeri okupilo se 250 osoba koje su, kako su nam mnoge od njih posvjedočile, doživjele snažno iskustvo. Svatko je mogao dobiti pravu sliku onoga što znači *vjerovati*, *nadati se i ljubiti* za narode koji, izmučeni nedavnim ratovima, nemaju priliku biti prepoznati i priznati na međunarodnoj ili europskoj sceni, kao što to na primjer ima Francuska. Usuđujem se reći kako je te večeri stvoreno uistinu lijepo zajedništvo te sam uvjeren da blaženi Ivan Merz tamo nije bio uzalud.

Stoga računamo na njega da nas prati u našemu daljnjem istraživanju dijaloga između kulture i vjere. Radi se o dijalogu koji skromno pokušavamo uspostaviti u Centru za teološke studije u Caenu putem nastave, konferencija, dana otvorenih vrata, zatim putem kulturnih događaja kojima nastojimo izgraditi mostove između teologije i filozofije, umjetnosti, književnosti te znanosti, medicine i sl.

Pripremate se pisati disertaciju o Ivanu Merzu na Sorboni. To je velika čast za nas Hrvate. Kako ste se za to odlučili i kako predviđate tijek Vašeg rada? Jeste li već odredili temu disertacije?

Pronašao sam profesora koji je pristao voditi me u mojim istraživanjima, međutim zasad sam odlučio prvo započeti s učenjem hrvatskog jezika,

ove godine. Istovremeno započinjem i s prikupljanjem svih dokumenata koje je na francuskom napisao sam Ivan Merz ili njegovi prijatelji i suradnici. Tema bi pokrivala isključivo intelektualni i duhovni put Ivana Merza te njegovu ulogu u pokretima hrvatske mladeži.

Vi ste također obiteljski čovjek i otac četvero djece. Treće dijete nosi ime Jean – Ivan. Ima li to kakve veze s blaženikom, Ivanom Merzom?

Da, upravo tako. Moj susret s blaženim Ivanom Merzom nije bio samo intelektualan susret. Moja obitelj i ja gajimo veliku pobožnost prema njemu tako da je naše treće dijete – sin, stavljen pod dvostruku zaštitu: svetog Ivana Evanđelista i blaženog Ivana Merza, čije ime nosi!

Koja bi bila Vaša poruka hrvatskim katolicima vezano uz blaženog Ivana Merza?

Probudite nas! Kao Ivan Merz, podsjetite francuske katolike, uspavane laicizmom i suvremenim relativizmom, na važnost molitve, na veličinu euharistije i cijenu vjere koju ste skupo platili, pogotovo tijekom 20. stoljeća jer ste se hrabro odupirali komunizmu. Oslonjeni na svoju povijest i osnaženi svojom vjernošću Crkvi, ne oklijevajte nas često upitati, kao što je to učinio papa Ivan Pavao II. prigodom svoga posjeta 1980. godine našoj zemlji: »Francusko, što si učinila od svojega krštenja?«

Obitelj Gueydier na ljetovanju u Domu bl. Ivana Merza u Malom Lošinju 2009. Otac Thomas drži u naručju sina Ivana, kojemu je dao ime po blaženom Ivanu Merzu.

NASTUPI I PREDAVANJA Prof. THOMASA GUEYDIERA

Banja Luka, 16. XI. 2005.

IVAN MERZ - DAŠAK SVJEŽEGA ZRAKA

Pozdravni govor prof. Thomasa Gueydiera na osnivanju Europske Akademije u banjalučkom Biskupskom ordinarijatu

Vaša Uzoritosti, ekscelencije, dame i gospodo!

Veoma sam sretan što mogu sudjelovati na osnivanju Europske akademije u Banjoj Luci. Za mene je ovo otkriće toga projekta kao i ovoga grada i ove zemlje. Ne znam još što će Akademija postati, ali imam dojam da se radi o velikoj stvari za Bosnu i Hercegovinu, ali također i za Francusku kao i za Europu.

To što imam čast biti danas s vama jest zahvaljujući blaženom Ivanu Merzu. Veoma sam ganut što se nalazim u njegovom rodnom gradu u kojem ga je Papa Ivan Pavao II. nedavno proglasio blaženim. Donedavno još nepoznat u Francuskoj, ovaj mladi Hrvat koji je proveo dvije godine u Parizu, od 1920. do 1922., postaje sve više značajan za brojne Francuze.

Pored dragocjenih informacija koje su nam na raspolaganju na Internetu zahvaljujući ocu Nagyu, zasada poznajemo Ivana Merza preko njegove doktorske disertacije koju je napisao na našem jeziku o utjecaju liturgije na francuske književnike, nedavno objavljene kod nas u Francuskoj. Naravno, riječ je o samo jednom sitnom dijelu njegova autorskog djela, ali preko kojega možemo otkriti bogatstvo njegove europski utemeljene osobnosti.

U izlaganju koje je msgr. Franjo Komarica održao tijekom posljednje sinode biskupa u Rimu, govorio je o Ivanu Merzu kao o dašku svježeg zraka. Zaista, ne može se izabrati bolji izraz koji bi opisao učinak koji proizvodi otkriće njegovoga poimanja francuske kulture i književnosti.

Zapravo, u teškoj atmosferi koja je prisutna u Francuskoj zbog neočekivanog povratka laicizma, Ivan Merz ohrabruje i tješi francuske katolike. Želimo li iskorijeniti kršćanstvo iz europskog sjećanja? Ivan Merz nas podsjeća u svom doktorskom radu da su se francuski pisci, pa i oni suvremeni, nadahnjivali na katoličkoj liturgiji. Želi li se zatvoriti religioznost u sferu privatnoga, Merz nam pokazuje pomoću dokaza da cijela francuska književnost svjedoči o društvenim blagodatima katoličke vjere.

Temeljitije govoreći, studija Ivana Merza posvećena utjecaju liturgije na francuske književnike, prožeta je snažnom vizijom kulture. Podsjećajući na liturgijsku kulturu kao na »nacionalnu baštinu francuskog naroda« od

koje ima koristi i cijeli svijet, on zapravo pomiruje potrebu za ukorjenjenjem i težnju za *univerzalnim* koje se nalazi u srcu svakog čovjeka. Sasvim nam je jasno da današnja Europa, koja traga za idealima, utjelovljenim idealima, treba upravo takvu viziju kulture.

Nakon objavljivanja njegove studije, prije samo nekoliko mjeseci, održalo se više značajnih manifestacija u Francuskoj posvećenih Ivanu Merzu. Ponajprije se održao susret teologa na Katoličkom sveučilištu u Parizu. Zatim je tu bila javna tribina kojoj je predsjedao bivši predsjednik Akademije moralnih i političkih znanosti koja se održala na uglednoj Sorboni gdje je Ivan Merz studirao tijekom svog boravka u Parizu.

Štoviše, Centar za teološke studije u Ceanu, čije aktivnosti koordiniram, stavio je Ivana Merza u središte svoje proslave početka nove akademske godine 28. rujna ove godine. Tom prigodom imali smo čast ugostiti oca Božidara Nagya kojemu zahvaljujem od sveg srca, kao i četiri veleposlanika UNESCO-a u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Francuskoj i stalnoga promatrača Svete Stolice pri UNESCO-u msgr. Folloa koji je također sudjelovao na tribini na Sorboni. Bio je to jedan nezaboravan događaj!

Nedavno je jedan časopis posvetio pohvalni članak blaženome Ivanu Merzu i njegovoj doktorskoj disertaciji u svom posljednjem broju. Štoviše, ne radi se o bilo kojem časopisu: to je časopis koji uređuju studenti uglednih francuskih visokih škola, između ostalog, Ecole Normale Supérieure, škole koja je htjela pod svaku cijenu uključiti Charlesa Peguya i koja odgaja buduću francusku intelektualnu elitu. Sve to navodim želeći vam reći da je Ivan Merz počeo svoju misiju *post mortem (poslije svoje smrti)* kod francuske mladeži.

Neka ovaj njegov drugi boravak u Parizu, koji ostvaruje kao blaženik, donese mnogo plodova Francuskoj, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i cijeloj Europi. Želim također da Europska akademija, utemeljena u gradu Ivana Merza, uzmogne promicati dijalog među europskim narodima i zajedničke pothvate za dobro ljudi ove toliko napaćene zemlje te za učvršćenje mira u ovom dijelu Europe.

Prof. Thomas Gueydier s biskupom Franjom Komaricom u Banjoj Luci 16. XI. 2005. prigodom osnivanja Europske akademije

Banja Luka, 16. XI. 2005.

IVAN MERZ GOVORI FRANCUZIMA O VJERI I KULTURI

Predavanje prof. Thomasa Gueydiera profesorima i učenicima banjalučke Gimnazije koju je pohađao bl. Ivan Merz

Prof. T. Gueydier u Banjalučkoj gimnaziji. Uz njega lijevo ravnateljica prof. Slavica Ivošević

Veoma sam sretan što se danas nalazim zajedno s vama u ovoj gimnaziji koju je pohađao Ivan Merz i koja se nalazi u njegovom rodnom mjestu. Prije nešto više od dvije godine još nisam poznavao Ivana Merza. Otkrio sam ga u dnevniku *La Croix* na dan njegove beatifikacije koju je izvršio papa Ivan Pavao II. ovdje u Banjoj Luci. U to vrijeme predavao sam francuski jezik u srednjoj školi u Nantesu i Ivan Merz, ovaj književnički blaženik, profesor kršćanske književnosti, odmah je privukao moju pozornost. Štoviše, kad sam doznao da je napisao disertaciju posvećenu utjecaju liturgije na francuske pisce, veoma sam brzo postao nestrpljiv u želji da ga otkrijem. Otada, te nakon što sam upoznao p. Božidara Nagya, surađivao sam u objavljivanju njegove disertacije u Francuskoj i organizirao sam nekoliko događanja da bi ju se upoznalo.

Prije svega, teolozi Katoličkog sveučilišta u Parizu (Institut Catholic) okupili su se 25. svibnja ove godine da bi o njoj diskutirali. Bilo je među njima velikih erudita koji su iznijeli što za njih predstavlja razmišljanje Ivana Merza o odnosima literature i liturgije. Potom, 23. rujna održana je javna tribina posvećena disertaciji Ivana Merza na poznatom francuskom sveučilištu Sorbone gdje je Ivan Merz studirao od 1920. do 1922. godine nakon što je došao u Francusku. Ovom tribinom predsjedao je g. Roland Drago, donedavni predsjednik Akademije moralnih i političkih znanosti, jedne važne institucije koja okuplja najbolje znanstvenike iz Francuske.

I na kraju, Centar za teološke studije u Caenu, čiji sam koordinator više od godinu dana, postavio je Ivana Merza u središte svečanosti početka akademske godine koja se održala 28. rujna ove godine. Bilo je prisutno više od dvjestopedeset osoba. Ovaj događaj, među ostalim, okupio je četiri am-

basadora pri UNESCO-u, to jest iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Francuske i Vatikana. Osim toga, jedan časopis koji izdaju studenti visokih francuskih škola, posvetio je jedan članak pun pohvala disertaciji Ivana Merza.

Želio bih vam sada kratko izložiti zašto prema mome mišljenju Ivan Merz govori današnjim Francuzima. Treba priznati da postoje svi elementi da taj mladi čovjek njih zapravo ne zainteresira. On je došao u Francusku samo na dvije godine, prije više od osamdeset godina, a ostatak života proveo je u Banjoj Luci, Beču, Zagrebu te drugdje. Međutim, njegova doktorska disertacija o francuskoj literaturi privukla je našu pozornost. Kako je to moguće?

1. POGLED NA FRANCUSKU

Prvi razlog zašto Ivan Merz govori današnjim Francuzima, unatoč vremenskoj i prostornoj udaljenosti, je sljedeći: on im šalje sliku Francuske već dugo zaboravljene, Francuske za koju oni osjećaju da im nedostaje, to jest Francuske kao nacije čiji stanovnici dijele zajedničke vrijednosti.

Francuska danas

Sigurno znate da Francuska ovoga časa proživljava teške trenutke. Neredi su se zbivali u pariškim predgrađima, kao i u drugim četvrtima u provinciji, a policija nije bila sposobna kanalizirati nasilje i Vlada je bila prisiljena nametnuti policijski sat. Ovi događaji su simptomatični. Oni otkrivaju da u Francuskoj sve više i više muževi i žene ne uspijevaju shvatiti što znači živjeti zajedno. To znači da nacionalna veza više ne postoji za mnoge od njih i da su zajedničke vrijednosti, one republikanske, u ovoj prigodi na putu da se opasno izgube. Moglo bi se navesti mnogo drugih primjera onoga što sociolozi zovu »društveno razvezivanje«. Veliki je postotak apstinencije na izborima, nasilja u školama, ali također i napuštanje stranaka, sindikata i crkava.

Francuska Ivana Merza

Nasuprot jednoj takvoj Francuskoj koja je u izvjesnom smislu izgubila svoju dušu, Ivan Merz nam šalje kroz svoju studiju sliku skladne Francuske, Francuske bogate izuzetnom baštinom, Francuske koja je prožeta zajedničkim vrijednostima koje okupljaju narod u jedno. Ivan Merz se posebno divi francuskom smislu za jednakost među najbogatijima i najsiromašnijima, među elitom i narodnim masama.

Tako, na primjer, navodi »liturgijski demokratizam« jednog Françoisa Coppéea. »François Coppée,« piše Merz, »divi se veličanstvenom slavlju obreda one Crkve koju ne zanima saznati sudjeluje li u njima siromah ili bogataš. Liturgija je prema njemu prava škola jednakosti, dok demokratizam demagoga često nije ništa drugo nego pritajena hipokrizija.«

U poglavlju, vrlo dirljivom, koje posvećuje ratnicima, Ivan Merz piše ovako: »Sjaj liturgijskih tekstova pribavlja (u Francuskoj) ljudima izobraženima, kao i samom narodu, velike književne radosti i rasvjetljuje smisao života, dok ga odvijanje njezinih veličanstvenih i svečanih obreda prati kao vjeran prijatelj u danima radosti kao i u najtežim trpljenjima.«

2. POGLED NA VJERU

Dobro se vidi kroz ove primjere, jedinstvo francuske nacije, naroda takvo kakvo kakvim ga opisuje Ivan Merz i na koje podsjeća i kojemu se divi u svojoj disertaciji. To jedinstvo ima svoje korijenje u vjeri, točnije u liturgiji, koja nije drugo nego kolektivni izraz vjere. Ovim također Ivan Merz šalje svim vjernicima u Francuskoj pozitivnu sliku vjere koja se suprotstavlja svim negativnim slikama religije koje nas zapljuskuju na našim televizijskim ekranima. Odatle kod nas interes za njega danas.

Vjera danas

Znate sigurno kao i ja da su za naše doba karakteristična dva, odnosno tri tipa krajnosti ili zastranjenja na religioznom području. Prvo, postoji religiozni fanatizam koji vodi prema grubom nasilju terorizma. Taj fanatizam kritiziraju svi vjerski vođe na našem planetu. Drugo, naš svijet, posebno zapadne demokracije i one koje su se »pozapadile«, ugrožen je religioznim individualizmom čije su posebne manifestacije sekte. Treće, ono što je manje poznato, činjenica je da se ovoga trena može zamijetiti oživljavanje militantnog ateizma koji je usmjeren za borbu protiv svih religija. Radi se o reakciji na dvije prethodne forme krajnosti o kojima smo govorili. Posljednja je francuska uspješnica naslovljena »Traktat ateologije« splet neutemeljenih optužbi i lažnih tvrdnji protiv kršćana, židova i muslimana.

Vjera prema Ivanu Merzu

U svojoj studiji o utjecaju liturgije na francuske pisce, Ivan Merz definira vjeru na takav način da se ona suprotstavlja svakome od ovih triju tipova religijskog ludila. Za njega je vjera prije svega liturgija. Ova je kolektivna vizija vjere u suprotnosti s religioznim individualizmom. Biti vjernik za Ivana Merza znači biti vjernik s drugima. Za njega oni malobrojni književnici koji nisu osjetljivi za liturgiju kao takvu prolaze na izvjestan način pokraj pojave religioznosti i njenih stvarnosti. To je primjer književnika romantičara. Neki među njima, kao Lamartine, pretendiraju komunicirati s Bogom direktno, bez posredovanja posebnoga kulta.

Nasuprot tome, pisci, kao Leon Bloy, koji otkrivaju smisao liturgije, idu direktno u srce vjere. Ivan Merz piše o njemu: »S Leonom Bloyom započinje onaj niz francuskih pisaca koji su potpuno shvatili bit liturgije,

onako kako ju je izložio Dom Guéranger. Bloy je bio prvi među francuskim piscima koji je shvatio liturgiju ozbiljno i koji nije oklijevao sav svoj život usuglasiti s njezinim zahtjevima. Liturgija je dakle postala za Bloya jedno od središta oko kojega će kružiti sav njegov unutarnji život.«

Liturgijska vizija vjere koju pretpostavlja studija Ivana Merza, suprotstavlja se ne samo religioznom individualizmu, nego i drugoj bolesti vjere, a to je fanatizam. Očito je da ga proučavanje puno divljenja prema katoličkoj liturgiji ne vodi kritiziranju druge liturgije i druge religije, naprotiv. Poglavlje koje on posvećuje piscu Pierreu Lotiu vrlo je značajno. On zapravo u njemu komentira opise koje nam romanopisac predstavlja o pojedinim nekršćanskim kultovima koji se prakticiraju u dalekim zemljama. »Narodi još daleko od svake kršćanske civilizacije,« primjećuje Merz, imajući u vidu egzotične romane Pierrea Lotia, »smatraju liturgiju svojom nacionalnom baštinom koja oblikuje snažnu tradicionalnu vezu među susljednim generacijama nacije.« Zanimajući se tako za nekršćanske liturgije izvan Francuske, Ivan Merz dokazuje da je, dakle, ne samo otvoren drugim religijama, nego im se divi kao i njihovim kultovima i pripadajućim obredima.

3. POGLED NA KULTURU OPĆENITO

Gledajući općenito iz studije koju Ivan Merz posvećuje utjecaju liturgije na francuske pisce, proizlazi posebno zanimljiva vizija kulture. Za njega kultura (u prigodi francuska) nije ni potpuno konkretna ni potpuno apstraktna. Ona je ujedno univerzalna i pojedinačna.

Dvije vizije kulture

Već skoro dvjesto godina u Europi se sučeljavaju dvije vizije kulture: kultura filozofa prosvjetiteljstva i kultura njemačkih romantičara. Prvi misle da se kultura nalazi na planu metafizike, na razini nepromjenljivih vrijednosti, kojima se suprotstavljaju mjesni običaji i religiozna vjerovanja, sinonimi predrasuda i praznovjerja. Drugi nasuprot tome misle da se kultura definira u okvirima genija, prema posebnosti određenoga naroda i da su sva apstraktna načela nešto umjetno što svjedoči o težnji definiranja čovjeka izvan njegova podrijetla.

Sintetička vizija kulture Ivana Merza

Ivan Merz pomiruje dvije vizije kulture, dajući svu svoju važnost ideji prema kojoj čovjek ima potrebu za korijenima, a da ne zaboravi biti usmjeren prema onome što ga nadilazi, prema onome što mu ne sliči. Htio bih dati dva primjera za ilustraciju; prvi je komentar koji Ivan Merz daje na jedan citat Mauricea Barrèsa i koji definira činjenicu »biti Francuz« u okvirima ukorjenjenja u jedan poseban identitet.

»Za Mauricea Barrèsa«, piše Ivan Merz, »liturgija je ponajprije sastavni dio unutarnjeg života svećenika i ona čini uvijek živi odjek onih duša koje su nekada nastanjivale Francusku. Izvan te veze koju čini među živima i mrtvima, i ne imajući u vidu da liturgija stvara gotovo vječni organizam jednog naroda, ona dokazuje, čak i svojim krivotvorinama, da Francuz mora dati vanjski i vidljiv oblik nepoznatim silama koje izviru u najskrovitijim naborima njegove duše.«

Drugi primjer koji bih želio citirati, pokazuje kako Ivan Merz također shvaća činjenicu »biti Francuz« izvan ukorjenjenja u svjetovni identitet kako ga opisuje Maurice Barrès. To je primjer koji je izvučen iz odlomka koji Ivan Merz posvećuje strancima. On ide toliko daleko pa kaže da razmišljanja nizozemskog pisca Walcherena o estetici liturgije često nadilaze one kojima se može diviti kod Huysmansa. Huysmans kojemu, podsjetimo se, Ivan Merz posvećuje ništa manje nego tri poglavlja. Huysmansa kojega on smatra onim začetnikom s »kojim je liturgijska reforma počela svoj trijumfalni hod kroz francusku književnost.« »Walcheren«, kaže dalje Ivan Merz, »se dotle prožeo francuskim duhom da se neće učiniti nepravda nikome, ako mu se dodijeli izabrano mjesto među onim francuskim piscima koji se dive liturgiji.«

ZAKLJUČAK: IVAN MERZ EUROPLJANIN

Želio bih zaključiti ovo izlaganje tvrdnjom o tome što je najizvanrednije u slučaju Ivana Merza, a to je da se shvaćanje vjere, Francuske i kulture, koje prožimaju njegovu disertaciju, izravno očituju u njegovu životu.

Gledajući njegov nacionalni identitet, mnogostrukost njegovih pripadnosti, odnosno podrijetla, oni nisu bili u njemu konfliktni, nisu kod njega izazvali »krizu identiteta«. On je znao od svojih različitih pripadnosti stvoriti skladnu cjelinu, stavljajući svoj duboki »ja« iznad zemaljskih stvarnosti, koliko god one bile važne.

Gledajući s duhovnog stajališta te uspoređujući njegov život s načelima evanđelja, Ivan Merz je uspio od svoje vjere u Boga učiniti ne samo utočište ili oružje, nego izvor ljubavi, sloge i mira što je posvjedočila cijela njegova okolina.

I na kraju, s kulturnog gledišta, Ivan Merz je znao učiniti od svoje studije sredstvo upoznavanja samoga sebe, ali isto tako upoznavanja drugih, otkrivajući druge načine izražavanja. To je, dakle, ono što je nesumnjivo impresioniralo Francuze koji su to u posljednje vrijeme mogli pročitati i što bih vam ja također želio preporučiti da učinite uz pomoć vaših profesora, ovdje u gimnaziji koju je Ivan Merz pohađao.

Zagreb, 17. XI. 2005.

KULTURA I VJERA SUSREĆU SE U LITURGIJI

Odjek disertacije Ivana Merza u današnjoj Francuskoj

Predavanje prof. Thomasa Gueydiera za profesore i studente na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu

U ovom trenutku Francuska otkriva blaženog Ivana Merza, dosada nepoznatog ili gotovo nepoznatog u ovoj zemlji. Objavljivanje doktorske disertacije koju je on napisao na francuskom jeziku na temu utjecaja liturgije na francuske pisce, pobuđuje zanimanje. Najprije treba reći da disertacija dolazi u pravom trenutku i u skladu je, na izuzetan način, s debatama koje danas uzbuđuju Francusku.

Sigurno vam je poznato da Francuska ove godine obilježava stogodišnjicu zakona odvajanja Crkve i države. Izgleda također da je ova obljetnica probudila i stare demone. Slavljenje laiciteta, što samo po sebi nije loša stvar, bila je prilika za pripadnike borbenoga laicizma vratiti na scenu i određene ideje za koje se smatralo da pripadaju prošlosti te ih postaviti kao temu dana. Na taj se način javljaju sve brojniji glasovi i sve više ih preuzima tisak, osuđujući bez promišljanja i rijetko viđenom silovitošću monoteizme općenito, a napose kršćanstvo.

Stoga je ovo jedno od važnijih učenja koje možemo izvući iz disertacije Ivana Merza: kršćansko naslijeđe Francuske, o čemu svjedoči književnost, nije samo duhovno naslijeđe, već je liturgijska baština. To znači da baštinici nisu samo izolirani pojedinci koji se mogu njome okoristiti, već čitav narod, zajednica pojedinaca koji su u ovom slučaju okupljeni na molitvu. Ovo je vrlo bitno jer ćemo danas vrlo lako prepoznati da je Biblija mogla utjecati na ljude. Može se također uočiti da je duhovnost mogla navesti pojedine osobe, u prvom redu pisce, na stvaranje određene vizije svijeta i Boga. Međutim, potpuno je druga stvar pomisliti da Francuska ne bi bila ono što jest, ne bi bila tako lijepa i dobra bez liturgije; jer liturgija je Crkva. Stoga Crkva, za laički duh, nije mogla (pozitivno) utjecati na

francusku kulturu. Jer, uvijek prema laičkom duhu, Francuska ne postoji osim po svome odvajanju od Crkve. Studija Ivana Merza tako omogućuje da se na neki način »odgovori« francuskom laicizmu.

Svrha studije ne zaustavlja se ovdje. Gledano općenito, ako studiju promatramo s antropološkog stajališta, ona je zanimljiva u tome što ju prožima snažna vizija odnosa između kulture i vjere. S jedne strane Ivan Merz pokazuje kako kultura treba vjeru, a s druge strane jednako tako vjera treba kulturu. O tome bih želio danas razgovarati s vama.

1. KULTURA TREBA VJERU

U svojoj studiji Ivan Merz ponajprije pokazuje kako kultura treba vjeru. Opisujući liturgiju kroz njezin književni utjecaj, on zapravo definira službenu molitvu Crkve kao vrlo razvijenu kulturnu formu koja nije ništa manje od jedne izuzetne sinteze između *univerzalnog* i *pojedinačnog*. Kada bi trebalo staviti Ivana Merza u povijest ideja, moglo bi se reći da se on nalazi na pola puta između prosvjetiteljske misli koja shvaća kulturu u terminima apstraktne univerzalnosti i njemačkog romantizma koji ju definira nacionalnim genijem – *Volksgeistom*.

Patriotizam

Disertacija Ivana Merza nas podsjeća kako je francuska kultura kultura jednog naroda, kultura jedne nacije. Kada govori o liturgiji, ona je kao »nacionalna baština francuskog naroda«. Ovo iznenađuje današnjega Francuza, jer je, osim nekoliko iznimaka, nacionalni osjećaj nazovimo ga tako, nestao u Francuskoj. Svi promatrači to kažu. Visoki postotak birača koji ne izlaze glasovati, sve više slučajeva nekulturnog ponašanja (pogotovo nasilje koje je trenutno prisutno u pariškoj regiji), nasilje u školama, predstavljaju sve jače simptome velike krize nacionalnog identiteta. Činjenica je da nema ničega drugog osim nogometa koji danas ujedinjuje Francuze oko imena Francuske… Brojni i različiti su uzroci ovog apatriotizma koji se često manifestira u obliku opasne asocijalnosti. Najprije individualizam nagriza osjećaj zajedništva, zatim relativizam koji ne štedi vrijednosti Francuske Republike, pa hedonizam koji daje prednost zadovoljavanju individualnih užitaka te gura u drugi plan brigu za zajedničko dobro.

Stoga nam Ivan Merz šalje sliku jedne zaboravljene Francuske, jedne Francuske – nacije, jedne Francuske koja nije samo niz anonimnih pojedinaca ili zajednica zatvorenih u sebe, već živ i skladan organizam koji okuplja muževe i žene oko baštinjenih vrijednosti jednog zajedničkog i voljenog nasljeđa. » *Liturgija je dio baštine Francuske,*« piše Ivan Merz u svojem zaključku. »*Ona nije samo učiteljica ukusa francuskom narodu,*

ona mu također i priskrbljuje učenje s kojim narod često usklađuje svoje najvažnije postupke u životu.«

Mi bismo još mogli navesti ovaj odlomak iz poglavlja što ga Ivan Merz posvećuje Mauriceu Barrèsu: »Za Mauricea Barrèsa liturgija je najprije sastavni dio duhovnog života svećenika, a u sebi sadrži uvijek živi odjek duša koje su nekada živjele u Francuskoj. Izvan te veze koju liturgija stvara među živima i mrtvima i ne uzimajući u obzir da ona stvara od jedne nacije vječni organizam, ona dokazuje, čak i svojim krivotvorinama, da jedan Francuz mora pružati vanjski i vidljiv oblik nepoznatim silama koje naviru u najskrivenijim dijelovima njegove duše."

Zamjetno je oduševljenje koje Ivan Merz iskazuje za francuski narod i njegovu kulturu. To oduševljenje je nevjerojatno aktualno. Sjetimo se snažnog poziva Ivana Pavla II. veleposlanicima UNESCO-a prilikom njegova putovanja u Pariz 1980. godine: » Narod je velika zajednica ljudi koje ujedinjuju raznolike veze, ali ponajviše ih povezuje kultura. Nacija postoji po kulturi i za kulturu i ona je, dakle, velika odgajateljica ljudi kako bi oni mogli 'više biti' u zajednici«. Ivan Pavao II. također je dodao: »Bdijte sa svim mogućim sredstvima koja su vam na raspolaganju nad tom temeljnom suverenošću koju posjeduje svaki narod po svojoj vlastitoj kulturi. Štitite ju kao zjenicu oka svoga za budućnost velike ljudske obitelji.«

Univerzalizam

Podrazumijeva se i očito je da uzvisivanje nacije kod Ivana Merza (kao i kod Ivana Pavla II.) nema nikakve veze s nacionalizmom. Dokaz je tomu da njegovo oduševljenje zajedničkim identitetom ide bez problema zajedno s otvorenošću drugome, drugim narodima. Ivan Merz tako posvećuje veoma lijepe stranice stranim piscima koji su »među ostalim, bili izloženi utjecaju francuskog liturgijskog pokreta i koji svjedoče (...) o sjaju Liturgije. (...) Duhovi očarani ljepotom, pripadali oni bilo kojoj nacionalnosti, otkrivaju u njoj nepresušan izvor sigurnosti i poetskog nadahnuća."

Među tim stranim piscima nalazi se, na primjer, i jedan Walcheren. Ivan Merz ide toliko daleko da izjavljuje kako razmišljanja ovog Nizozemca o estetici liturgije često nadilaze razmišljanja kojima se divimo kod Huysmansa. Prisjetimo se i toga da Ivan Merz Huysmansu posvećuje ne manje od tri poglavlja te smatra da je zahvaljujući njemu »liturgijska obnova započela svoj pobjednički hod kroz francusku književnost«. »Walcheren,« zaključuje Ivan Merz, »prožet je francuskim duhom do tog stupnja da se nikome ne bi učinila nepravda ako bi mu se dodijelilo izabrano mjesto među francuskim piscima koji se dive liturgiji.«

Liturgija: veza između pojedinačnog i univerzalnog

Kao što smo to vidjeli, ovaj smisao za *univerzalno* ne isključuje uzvisivanje zajedničkoga identiteta, zatim ovaj smisao za *drugoga* koji ide ruku pod ruku s nacionalnim oduševljenjem, pa ovo nastojanje oko otvorenosti koje se izražava u isto vrijeme kao i potreba za ukorjenjenjem: sve to Ivan Merz nalazi u liturgiji. Čitajući njegovu studiju, primjećujemo zapravo da liturgija kod njega ima, na neki način, ulogu poveznice između *univerzalnog* i *pojedinačnog*.

Radi se o tome da se liturgija nalazi na strani intelekta: apstraktnog i objektivnog, i na strani afektivnog: osjećajnog i subjektivnog. To je moguće jer se sastoji od tekstova koji pozivaju na razmišljanje dok ju u isto vrijeme karakterizira skup često iracionalnih običaja koji su se mijenjali od jednog do drugog razdoblja, mjesta i konteksta. Liturgija dopušta povezivanje dvaju svjetova koji bi bez nje ostali strani jedan drugome. Ivan Merz od samog početka svoje doktorske disertacije izričito naglašava tu dvostruku karakteristiku liturgije: »Pisce bi se moglo svrstati u dvije obitelji: jedni se priklanjaju više estetskom aspektu liturgije dok su drugi osjetljiviji na duboku misaonost liturgije.«

Liturgija pruža mogućnost piscima, njihovim likovima i samom Ivanu Merzu da ne potonu u dvije vrste krajnosti i neuravnoteženosti; liturgija dopušta i olakšava kretanje između *univerzalnog* i *posebnog*. Uzmimo jedan primjer iz poglavlja posvećenog svjedočanstvu ratnika koje smo već citirali. Otkrivamo da odlaženje na misu omogućuje piscu Henriu Géhonu obraćenje, odnosno prelaženje s vanjske prakse identifikacije na iskustvo stvarnog susreta s božanskim. Liturgiju koju najprije shvaća kao izraz posebne pripadnosti, ovaj pisac u jednom drugom vremenu shvaća kao ulazna vrata u uzvišenije stvarnosti, transcendentne i univerzalne.

Sve u svemu za Ivana Merza liturgija predstavlja kulturni oblik koji je razvijen i uzvišen po tome što nadilazi podjelu između univerzalizma i partikularizma kako bi se dalo mjesta izrazima koji u sebi nose i neku vrstu »konkretnog univerzalizma" i »prevladanog patriotizma". Međutim, čitava njegova studija o utjecaju liturgije na francuske pisce pokazuje i obrnuto; koliko vjera treba kulturu, postavljajući temelje realnog i uistinu recipročnog dijaloga između te dvije stvarnosti.

2. VJERA TREBA KULTURU

Zapravo, Ivan Merz ne poima liturgiju zasebno, zatvorenu u sebe, krutu i nepromjenljivu, već nasuprot tome, poima ju kao oblik izražavanja koji varira prema kontekstima koji posuđuje neke karakteristike od drugih

načina izražavanja te koji može biti shvaćen u svjetlu drugih sfera. O svim ovim točkama želim sada govoriti.

Liturgija se razvija u raznolikosti kultura

Ivan Merz ponajprije pokazuje kako se liturgija koja čini francusku kulturu razvija u raznolikosti kultura. Uglavnom, pokazuje kako na samu liturgiju utječu određeni konteksti koji izvlače neku njezinu karakteristiku. Ovi različiti konteksti mogu biti primjerice geografske prirode. Stoga Ivan Merz objašnjava u dva uzastopna poglavlja kako su Normandijci i Provansalci osjetljivi na različite aspekte liturgije te ih različito naglašavaju. Tako citira Barbeya d'Aurevillya: »U Normandiji, dok sam još bio mlad, od svih obreda koje su privlačili svijet u crkve, najsvečaniji je bio onaj koji je najviše pobuđivao ljudsku maštu: bio je to sprovod.« U poglavlju koje slijedi, Ivan Merz navodi jedno provansalsko hodočašće koje opisuje Frederic Mistral. Ovo je još jedna posebna manifestacija po kojoj liturgija otkriva jedno od svojih mnogih lica.

Liturgija treba književnost: pitanje stila

Čitajući studiju Ivana Merza, shvaćamo da je vjeri potrebna kultura na još jedan način. Ivan Merz to nikada eksplicitno ne kaže, ali pogađamo njegove misli kako liturgija očito ne bi bila ono što jest bez književnosti, u ovom slučaju biblijske književnosti, bez pisaca koji kao pisci imaju osjećaja za ljepotu, odnosno budimo precizniji, za »stil«. To je još očitije u komentarima Ivana Merza po pitanju stila ovoga ili onog autora na kojega je utjecala liturgija.

S tim u vezi, vrlo je značajan paragraf posvećen stilu Lamennaisa. Ivan Merz navodi: »Njegov stil često je tako zanosan da gotovo zaboravljamo da nije biblijska poezija ta koja nas očarava dok čitamo njegova djela. Da bismo postali svjesni toga, potrebno je prijeći poglavlje XXIII. i 'Riječi jednog vjernika' gdje se nalazi čuvena kombinacija psalma 'De profundis' zajedno s litanijama Svetoj Djevici.« Ovdje je utjecaj liturgije opisan kao stilistički utjecaj, dok je književni tekst samo »kombinacija« različitih stilova prisutnih u liturgiji. Za Ivana Merza, dakle, ne postoji liturgija bez književnosti. Liturgija se hrani tekstovima i stilovima koji se miješaju sa stilovima pisaca do te mjere da se više jedni od drugih ne mogu raspoznati. Liturgiji je dakle potrebna kultura i to književna kultura.

Utjecaj književnosti na teologiju

Ulazeći u samu srž pitanja, zaključujemo da književnost, koliko god svjetovna može biti, dopušta Ivanu Merzu razumijevanje liturgije iako bi se to moglo činiti paradoksalnim. Primjećujemo da mu pisci, i ne htijući, omogućuju shvatiti smisao obreda koje opisuju. Mogli bismo čak i reći da

Ivan Merz uzima zadivljujući književni prečac koji ga vodi do teološkog srca liturgije koje će stvarno biti otkriveno i objavljeno tek u trenutku II. vatikanskog koncila. Ova je činjenica vrlo bitna i mislim da čini jednu od najmarkantnijih originalnih aspekata njegove disertacije.

Proučavajući utjecaj liturgije na francuske pisce Ivan Merz je zapravo neizostavno vođen zanimanjem za gledište (po definiciji subjektivno) samih pisaca ili njihovih likova o katoličkom bogoštovlju. Tako on na primjer analizira način na koji lik Durtal poima liturgiju u Huysmansovom romanu *En route (Na putu)* ili način na koji Ernest Hello, kao filozofski pisac, osobno opisuje molitvu Crkve. Stoga, uzimajući u obzir subjektivnost vjernog sudjelovanja u liturgiji, zatim njegovo osobno prihvaćanje bogoštovlja te individualno razumijevanje tekstova, svo to čini jednu od glavnih karakteristika njegove anticipacije Drugog vatikanskog sabora. Analiza književnog »tretmana« liturgije omogućuje Ivanu Merzu razumijevanje bitne teološke dimenzije i prije nego što su je teolozi izričito razjasnili!

ZAKLJUČAK

Ukratko, Ivan Merz želio je pokazati utjecaj liturgije na pisce zato što je želio, na neki način, postaviti hijerarhiju sakralne i svjetovne kulture, ističući superiornost sakralne kulture nad svjetovnom kulturom. Čak i kada njegova studija dokazuje da katolicizam ima neospornu vrijednost s estetskog, intelektualnog i socijalnog stajališta – što nije nekorisno u ovo vrijeme kada postoji tendencija da se ta vrijednost relativizira, ova disertacija svjedoči o istinskoj želji za otvorenošću, opisujući jedan doista neslućeni dijalog između književnosti i liturgije, između *kulture* i *vjere*. To je dijalog koji među njima uspostavlja obogaćujuću raznolikost i savršenu jednakost.

Profesori i studenti Filozofskog fakulteta Družbe Isusove pažljivo slušaju predavanje prof. Thomasa Gueydiera

Zagreb, 18. XI. 2005.

KULTURA, VJERA I NACIJA U DISERTACIJI IVANA MERZA

Predavanje prof. Thomasa Gueydiera u Europskom domu u Zagrebu

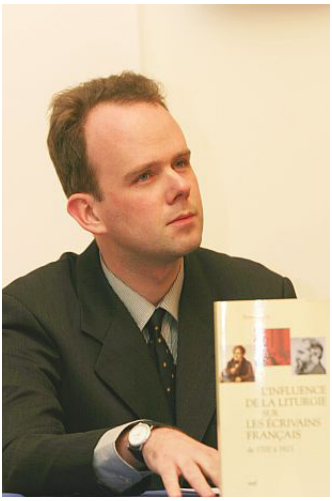

Prof. T. Gueydier predstavlja pariško izdanje disertacije Ivana Merza u Europskom domu u Zagrebu.

Ima tomu osamdeset i pet godina kako je jedan mladi Hrvat od dvadesetak godina, izgubljen u anonimnom mnoštvu ljudi, žena i djece tek izašlih iz Prvoga svjetskog rata, stigao u Pariz. Sa svoja je dva prijatelja započeo otkrivati Francusku. Nakon mnogo poteškoća u pronalaženju stana, smjestio se, upisao na Sorbonu kako bi pohađao predavanja iz književnosti i tako je za njega otpočeo jedan novi život. Ništa izvanredno, a ujedno i ništa banalno.

Ime toga mladog čovjeka, Francuzima dotada nepoznato, prirodno utopljeno u zaboravu tijekom XX. stoljeća, u posljednje vrijeme iznenada je izronilo iz šutnje u Francuskoj. Teolozi pariškog *Katoličkog sveučilišta*, među njima i oni najučeniji, sada ga poznaju. U svibnju ove godine (2005.) opširno su raspravljali o njemu za vrijeme studijske večeri koju je, svojom nazočnošću i osobnim predsjedanjem, uveličao i Rektor toga Sveučilišta. 23. rujna ove godine, velika je dvorana Guizot pariškog sveučilišta Sorbone okupila među ostalima i jednog francuskog akademika i stalnog promatrača Svete Stolice pri UNESCO-u da bi govorili o tom mladom čovjeku. Pet dana kasnije, 28. rujna, oko dvjestopedeset stanovnika Caena u nazočnosti zamjenika gradonačelnika toga grada, vatikanskog promatrača te veleposlanika BiH, Hrvatske i Francuske pri UNESCO-u, otkrivali su istu osobu.

Što se, dakle, dogodilo između trenutka kada je mladi nepoznati Hrvat 1920. stupio na tlo Francuske i danas, gotovo jedno stoljeće nakon njegova prolaska kroz Pariz, pa ga već sve više i više Francuza upoznaje? Dogodilo se da je prestižni francuski nakladnik *Cerf* , nakon beatifikacije Ivana Merza – to je naime ime toga mladog čovjeka, objavio njegov vlastiti tekst o *Utjecaju liturgije na francuske pisce*. Naime, taj je dokument

zapravo doktorska disertacija Ivana Merza iz književnosti koju je obranio 1923. na Zagrebačkom sveučilištu, a koju je pripremao tijekom dvije godine provedene u Francuskoj. Ova je njegova disertacija od ožujka ove godine dostupna u Francuskoj. Ta je studija, dakle, vrlo brzo zainteresirala mnoge Francuze, i to od najuglednijeg akademika do običnog studenta. Zašto?

Ponajprije zato jer nekoliko biografskih pojedinosti objavljenih prigodom izdanja njegove disertacije čine osobu Ivana Merza posebice privlačnom. U pogledu njegova multikulturalnog podrijetla, intelektualnog odgoja, duhovne formacije i djelovanja, on doista ujedinjuje u jednoj jedinoj osobi niz europskih naroda i država kao što su BiH, Hrvatska, Češka, Njemačka, Mađarska, Austrija, Francuska i Italija. Ali ono bitno što ne može, a da ne privuče pozornost Francuza, to je vizija kulture koja prožima njegovu studiju. Vizija kulture snažno europska, obilježena idejom ukorjenjenja i idejom otvorenosti *univerzalnom*. Upravo bih taj aspekt želio večeras s vama obraditi.

1. PATRIOTIZAM

Doktorska disertacija Ivana Merza ponajprije nas podsjeća da je francuska kultura, kultura jednog naroda, kultura jedne nacije. Kada Merz govori o liturgiji, to je kao da govori o »*nacionalnoj baštini francuskog naroda*«. Za današnjeg Francuza to je vrlo čudno. Jer nacionalni je osjećaj, nazovimo ga tako, u Francuskoj gotovo nestao, osim u nekoliko iznimaka. Ovo tvrde svi promatrači. Vrlo visoki postotak odsutnosti na izborima, sve veća učestalost neuljudnog ponašanja (trenutno vrlo nasilna ponašanja u pariškoj regiji), eksplozija nasilja u školi, također su pokazatelji duboke krize nacionalnog identiteta. I činjenica je da ništa više osim nogometa danas ne okuplja Francuze u ime Francuske... Razlozi tog apatriotzima, koji se vrlo često manifestira u obliku opasne nedruželjubivosti, brojni su i različiti. To je prije svega individualizam koji nagriza smisao za zajedništvo, zatim relativizam koji ne štedi vrijednosti Republike, hedonizam koji daje prvenstvo zadovoljavanju individualnih užitaka, stavljajući u drugi plan skrb za opće dobro itd.

Ivan Merz nam, dakle, vraća sliku sada već jedne zaboravljene Francuske, jedne Francuske kao nacije, jedne Francuske koja nije samo anonimni skup pojedinaca ili zajednica zatvorenih samih u sebe, nego živi i skladni organizam koji okuplja ljude oko baštinjenih vrijednosti zajedničkog i voljenog nasljeđa. »*Liturgija čini dio te baštine Francuske*«, piše Ivan Merz u zaključku svoje disertacije. »*Ona nije samo odgojiteljica ukusa*

francuskoga naroda. Ona mu također pruža učenje kojemu on vrlo često prilagođava najvažnije čine svoga života«.

U vrlo dirljivom poglavlju koje je posvetio ratnicima, Ivan Merz također piše: »*Ljepota liturgijskih tekstova daje prosvijećenim ljudima kao i samom narodu veliki književni užitak i razjašnjava mu smisao života, dok ga veličanstveno odvijanje liturgijskih svečanih obreda prati kao vjerni prijatelj, u danima radosti i u danima najtežih patnji«.*

Možemo navesti još i ulomak iz poglavlja posvećenog Mauriceu Barrèsu. »*Za njega je«*, piše Ivan Merz, »*liturgija najprije sastavni dio unutrašnjeg života svećenika, i potom, ona čini uvijek živi odjek duša koje su nekad nastanjivale Francusku. Izvan te veze koju liturgija oblikuje među živima i mrtvima, i ne uzimajući u obzir da ona od jednog naroda stvara gotovo vječan organizam, ona (liturgija) dokazuje, čak i svojim krivotvorinama, da Francuz mora dati vanjski i vidljivi oblik nepoznatim snagama koje izviru u najskrovitijim naborima njegove duše«.*

Uočljiva je ljubav Ivana Merza prema francuskom narodu i kulturi. Ona je također i vrlo aktualna. Sjetimo se snažnog poziva Pape Ivana Pavla II. upućenog veleposlanicima UNESCO-a koje je susreo za vrijeme svog posjeta Parizu, 1980.: »*Nacija je velika zajednica ljudi ujedinjenih različitim vezama, no osobito i posebice kulturom. Nacija postoji preko kulture i po kulturi, ona je, dakle, velika odgojiteljica ljudi, da bi oni mogli 'biti još više' u zajednici. Bdijte, sa svim mogućim sredstvima koja su vam na raspolaganju, nad temeljnom suverenošću koju posjeduje svaki narod po svojoj vlastitoj kulturi. Čuvajte je kao zjenicu svoga oka za budućnost velike ljudske obitelji.«*

2. UNIVERZALIZAM

Nije potrebno reći da uzdizanje nacije i kod Ivana Merza i kod Pape Ivana Pavla II., očito nema ništa zajedničko s nacionalizmom. (Uostalom, Ivan Merz veliča jedan narod - francuski narod koji nije njegov). Dokaz tomu je što se njegov entuzijazam za zajedničkim identitetom bez problema povezuje s otvorenošću prema *drugom*, odnosno prema drugim narodima. Tako on posvećuje vrlo lijepe stranice stranim piscima koji »*su bili izloženi, između ostalog, utjecaju francuskog liturgijskog pokreta i koji svjedoče (…) o ljepoti Liturgije. (…) Duhovi zaneseni ljepotom,«* tvrdi on u svezi s njima, »*bilo koje narodnosti bili, otkrivaju tu jedan nepresušni izvor sigurnosti i pjesničke inspiracije«.*

Među stranim piscima nalazi se, na primjer, izvjestan Walcheren (Van de Meer de Walcheren). Ivan Merz ide toliko daleko, tvrdeći da razmišljanja o estetici liturgije toga Nizozemca često nadmašuju i ona kojima se

može diviti kod Huysmansa (Joris-Karl Huysmans). Huysmans kojemu, prisjetimo se, Ivan Merz posvećuje čak tri poglavlja, Huysmans zahvaljujući kojemu je, kako smatra *»liturgijska obnova započela svoj trijumfalni pohod preko francuske književnosti«*. *»Walcheren,«* zaključuje on, » *toliko se napajao francuskim duhom da nećemo nikome učiniti nepravdu ako mu dodijelimo izabrano mjesto među poklonicima liturgije francuskih pisaca«*.

Poglavlje koje Ivan posvećuje književniku Pierreu Lotiu također je vrlo znakovito. Zapravo Merz tu komentira opise što ih romanopisac daje o nekim nekršćanskim kultovima koji se prakticiraju u dalekim zemljama. *»Narodi koji su još daleko od svake kršćanske civilizacije,«* primjećuje Merz, pozivajući se na egzotične romane Pierrea Lotia, *»shvaćaju liturgiju kao nacionalnu baštinu koja oblikuje snažnu tradicionalnu vezu među susljednim generacijama Nacije*.« Zanimajući se na taj način za nekršćanske liturgije izvan Francuske, Ivan Merz u potpunosti dokazuje ne samo da nije nacionalist, nego da nadasve ima veoma razvijen smisao za univerzalno.

3. LITURGIJA – VEZA POSEBNOG I UNIVERZALNOG

Ovaj smisao za *univerzalno* koji ne isključuje, kako smo vidjeli, uzvisivanje kolektivnog identiteta, taj smisao za *drugog* koji ide zajedno s nacionalnim oduševljenjem, ovo nastojanje prema otvorenosti što se izražava u isto vrijeme kao i potreba za ukorjenjenjem, sve to, dakle, Ivan Merz nalazi u liturgiji. Čitajući njegovu studiju, primjećujemo da liturgija kod njega igra ulogu jedne vrste međuprostora između univerzalnog i posebnog.

To je zato što se liturgija stavlja i na stranu razuma, apstrakcije, objektivnog, i na stranu emotivnog, osjećajnog, subjektivnog; jer ona je sastavljena od tekstova koji pozivaju na razmišljanje, no istovremeno je obilježena i nizom drugih djelatnosti, često nerefleksivnih, koje se mijenjaju od jednoga do drugog razdoblja, mjesta i konteksta. Liturgija, dakle, omogućuje povezati dva svijeta koji su bez nje potpuno strani jedan drugome. Tu dvostruku karakteristiku liturgije Ivan Merz izričito naglašava već od početka svoje studije: *»Mogli bismo, svrstati pisce u dvije skupine: jedni se radije priklanjaju estetskom vidu liturgije, dok su drugi više osjetljivi za dubinsko razumijevanje liturgije*.«

Liturgija dopušta, dakle, piscima, njihovim likovima, a također i samom Ivanu Merzu da se ne izgube u dva oblika ekscesa, i u oblicima neuravnoteženosti. Ona dopušta i olakšava kretanje između univerzalnog i pojedinčanog. Uzmimo ponovno primjer iz poglavlja posvećenog svjedočenju ratnika koji smo već citirali. Tu otkrivamo kako pohađanje mise omogućuje piscu Henriu Géhonu obraćenje, tj. da prijeđe od izvanjskog, običajnog prakticiranja na iskustvo stvarnog susreta s božanskim. Litur-

giju, ponajprije shvaćenu kao izraz posebne, nacionalne pripadnosti, u drugom je pak trenutku taj pisac shvaća kao ulazna vrata za uzvišenije, transcendentne i univerzalne stvarnosti.

Suprotno tomu, pisca kao što je Ernest Hello, naravno, privlači filozofsko značenje liturgije, tj. smisao njezinih tekstova koje on komentira apstraktno prije nego što ih promatra primijenjene u konkretnosti liturgije. Isto tako, poglavlje koje posvećuje Léonu Bloyu, Ivan Merz počinje pokazujući koliko spontano taj pisac shvaća »karakter univerzalnosti« molitava Crkve, koliko od prve cijeni *»toliko bitnu snagu da natrag, Apsolutnom vrati svaki svodljiv ljudski osjećaj »* (roman *Le Désespéré* – *Očajnik*). Potom podsjeća na način kojim Bloy, odričući se neke vrste idealizma, opisuje posebno mjesto koje zauzima liturgija u narodnom životu.

Pisci koje je Ivan Merz svrstao među antiliturgijske su oni koji, u nemogućnosti istinskog povratka u liturgijsku dinamiku, ostaju u sferi *univerzalnog*, u sferi *racionalnog*, bez mogućnosti izražavanja svojih težnji sa sebi sličnima koje su onda osuđene na individualizam. Izvrstan primjer tomu je Alphonse Lamartine.

ZAKLJUČAK: KULTURA ZA DANAŠNJE VRIJEME

Kao sažetak rečenog i uvod u zaključak, htio bih dodati da se liturgijska kultura, takva kakvu je u svojoj studiji iznosi Ivan Merz, predstavlja kao jedna vrsta »konkretnog univerzalizma« ili »nadiđenog patriotizma«. Ukratko, ako bi Ivana Merza trebalo smjestiti u europsku povijest ideja, moglo bi se reći da on predstavlja jednu vrstu sinteze između dvije suprotstavljene koncepcije kulture koje se sučeljavaju već dvije stotine godina: to je koncepcija kako ju shvaćaju francuski prosvjetitelji, definirajući ju metafizičkim pojmovima apstrakcije i nepromjenljivosti, nasuprot koncepciji njemačkih romantičara koji kulturu razmatraju pod pojmovima nacionalnog genija.

Najmanje što u ovom trenutku možemo reći je da je jedna takva sinteza neizbježna, danas više nego ikada ponajprije zato da bi se otklonila spirala nacionalizma, ali i da bi se ozdravilo od te neobične bolesti čije su žrtve naše zapadne demokracije i one koje su se pozapadile. Želim govoriti o toj bolesti koja je karakterizirana jednom vrstom razočaranja zajedničkim životom; to razočaranje prouzročeno je gubitkom zajedničkih vrijednosti ili, bolje rečeno, udaljavanjem od nekadašnjih zajedničkih vrijednosti koje se danas smatraju suviše apstraktnima i postupno postaju za većinu ljudi nepristupačne da bi na kraju postale nepostojeće. Sociolozi govore o »društvenom razvezivanju« (»dé-liaison sociale«) kako bi označili nestaja-

nje osjećaja kolektivne pripadnosti. Rekli smo malo prije da je Francuska jedna od prvih žrtava te bolesti, ali to je osobito Europa koja od nje trpi.

Dobar dio promatrača objašnjava neuspjeh francuskog referenduma za projekt Europskog ustava činjenicom da on nije vodio dovoljno računa o specifičnim tradicijama, posebice o društvenom nasljeđu svake zemlje – dakle i Francuske, i na taj način prijeti članicama Unije koje su sve više izložene ultraliberalizmu utapanjem u jedno veliko *sve*. Drugim riječima, Europa kakvu su predstavili Francuzima, bila je, prema većini, neka odveć apstraktna Europa, Europa u kojoj se njezini građani nisu pronašli kao njezini razumni subjekti, duboko ukorijenjeni u jedan identitet.

Druge posljedice te aktualne bolesti, koje bismo mogli nazvati »političkim razočaranjem«, su razarajuće. Nacionalni okvir se pomalo gubi, lokalni partikularizmi i komunitarizmi truju i nameću se na nesuvisli način, ponekad i nasilno, jer su ostali samo ti primitivni oblici udruživanja kako bi umirili pojedince u traženju skupine kojoj bi pripadali. Kako bi okarakterizirao ove nove fenomene, filozof Régis Debray iskovao je izraz »identitetska pobuna« (»l'insurrection identitaire«).

Treba, dakle, pod hitno naći mjesta gdje bi se mogla ponovno uspostaviti društvena veza, mjesta civilizacije, dovoljno označena mjesta kako bi se pojedinci mogli u njima pronaći, ali i dovoljno otvorena mjesta kako ne bi u njima ostali zatvoreni. Liturgija, kakvu je ocrtao Ivan Merz, to je liturgija sa svim što ima edifikantnog, humanizirajućeg, dakle jedno je od tih mjesta gdje se *univerzalno* i *posebno* mogu sastati, mjesto gdje osobe imaju mogućnosti izgraditi se u svim dimenzijama svog bića – intelektualnoj, osjećajnoj, društvenoj i naravno, duhovnoj. Svakako, Crkva čije je djelo liturgija nema monopol u tom susretu između *sveopćeg* i *pojedinačnog*. Samo, ona ima neizostavno, osobito poslanje pridonijeti tome »živjeti zajedno«, to je doprinos, ali ne isključiv (još jednom), nego neosporivo bogat i dostojan poštovanja.

Prije završetka, htio bih kazati nekoliko riječi o časopisu koji nosi naslov *Respublica Nova*. U zadnjem broju objavljen je jedan vrlo pohvalni članak posvećen Ivanu Merzu i njegovoj disertaciji. To nije bilo kakav časopis: uređuju ga studenti visokih pariških škola, među ostalim i iz poznate *Ecole Normale Supérieure*, škole u koju se pod svaku cijenu nastojao upisati i Charles Péguy, a koja i danas formira buduću francusku elitu. Sve vam to navodim kako bih vam priopćio da je Ivan Merz započeo i svoju misiju *post mortem* kod francuske mladeži. Neka, dakle, ovaj njegov drugi boravak u Parizu sada kao blaženika, uzmogne donijeti mnogo ploda većem ugledu Francuske, Hrvatske i Europe.

Prevela: prof. Ivanka Jardin

Zagreb, 20. XI. 2005.

PORUKA IVANA MERZA FRANCUZIMA DANAS

»Hvala vam, hrvatski katolici, što ste nam dali Ivana Merza!«

Predavanje prof. Thomasa Gueydiera za katoličke intelektualce, udruge i sve zainteresirane vjernike održano u velikoj dvorani Bazilike Srca Isusova

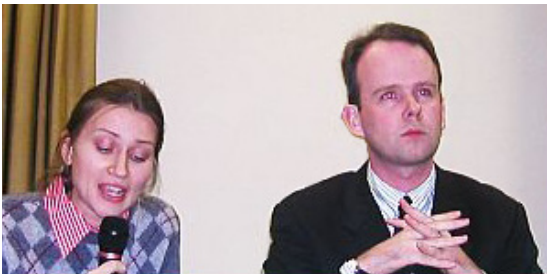

Predavanje prof. Gueydiera prevodila je s francuskog prof. Maja Kuhta

Ima muževa i žena čiji životi i djela ne podliježu nedaćama vremena i čiji sjaj ne poznaje granice na kojima se mi svakodnevno spotičemo. To su ljudi čija se prisutnost manifestira i na druge načine; nadilazi ljudske granice, ovdje i svugdje, jučer, danas i sutra, za sve – bili oni siromašni ili bogati, sretni ili nesretni. Želim govoriti o svecima.

U velikoj obitelji svetaca i blaženika Crkve, nalazi se jedna osoba koja nas je večeras ovdje okupila i koju vi dobro poznajete i volite, a koju sam tek nedavno upoznao: Ivan Merz. Večeras bih vam volio reći kako se ovaj hrvatski blaženik dvadesetih godina 20. stoljeća, svojom studijom koju je napisao isključivo o francuskoj kulturi, obraća na početku 21. stoljeća francuskom narodu kojemu pripadam.

Kako bih vam mogao sve izložiti, prvo ću vam opisati današnju situaciju u Francuskoj. Zatim bih prikazao ono u čemu Ivan Merz ohrabruje francuske katolike i priopćava im vječnu Nadu unatoč prostornoj i vremenskoj udaljenosti.

1. TRENUTNO STANJE ODNOSA DRUŠTVA I RELIGIJE U FRANCUSKOJ

Sigurno vam je poznato da Francuska ove godine obilježava stogodišnjicu zakona odvajanja Crkve i države. Izgleda da je ova obljetnica probudila i stare demone. Slavljenje laiciteta, što po sebi nije loša stvar, bila je prigoda za povratak na scenu pripadnika borbenog laicizma kako bi postavili za temu dana određene ideje za koje se smatralo da pripadaju

prošlosti. Tako se s neviđenim nasiljem javljaju sve brojniji glasovi, a sve više ih preuzimaju mediji u nepromišljenoj osudi monoteizma općenito, a posebno kršćanstva.

Laicitet nije u Francuskoj samo jedno načelo među ostalim načelima koje bi trebalo biti, u ovom posebnom slučaju i barem u načinima svoje primjene, objekt kontradiktorne rasprave u krilu francuske političke klase tako malo željne uobičajene opozicije. Laicitet je postao središnje načelo koje briše sve podjele, tako brojne među strankama. Načelo prema kojemu bi se trebale revidirati uzvišene vrijednosti Republike tj. sloboda, jednakost i bratstvo, a koje bi u posljednje vrijeme bile kao ugrožene. Dakle, mi dobro znamo da laičnost, iako važna i za državu i za Crkvu, ne zaslužuje takvo mjesto. Ona ni u kojem slučaju ne može biti promatrana kao nešto apsolutno.

»Ateologija« koja nas okružuje

Naslov jedne od posljednjih uspješnica u Francuskoj glasi: »Rasprava o ateologiji«. Radi se o mnoštvu lažnih tvrdnji i proizvoljnih optužbi usmjerenih, među ostalim, protiv katolika koji su optuženi za sva zla. Autor toga djela koji nudi »tečaj ateizma« u velikoj dvorani Sveučilišta u Caenu, gradu iz kojega i ja dolazim, voditelj je također jedne emisije na radiju *France Culture* (velika radio-postaja posvećena kulturnim zbivanjima).

Nažalost, napadi na kršćanstvo se ne ograničavaju na nedjela određenih osoba. Francuska država se također nedavno izjasnila zauzimanjem veoma čvrstih stavova, interpretirajući laicitet na svoj način.

Negiranje »kršćanskog naslijeđa«

Na prvom mjestu bih htio govoriti o nepopustljivom odbijanju koje je francuska Vlada pokazala prema izričitom spominjanju »kršćanskog naslijeđa« u uvodu Europskog ustava. Naravno, sve je ovo sada prošlost jer Europski ustav s tako zamišljenim uvodom nije prihvaćen. Međutim, sada ne smijemo zakopati glavu u pijesak poput noja i pretvarati se kako se ništa nije dogodilo.

Na primjer, Papa Ivan Pavao II. na to je podsjetio 15. siječnja 2004. godine u svom godišnjem obraćanju diplomatskom zboru: »*Zajednice vjernika prisutne su u svim društvima te su izraz vjerske dimenzije ljudske osobe. Vjernici stoga čekaju legitimno uključenje u javni dijalog. Nažalost, mora se primijetiti da to nije uvijek tako. Svjedoci smo u ovo posljednje vrijeme da je u nekim zemljama Europe prisutan stav koji bi mogao ugroziti stvarno poštivanje vjerske slobode. (...) Spominje se često, samo po sebi legitimno, načelo laiciteta, ako se ono shvaća kao odijeljenost političke od*

vjerskih zajednica (usp. Gaudium et spes, br.*76). Međutim, ova odijeljenost ne podrazumijeva ignoriranje. Laičnost nije laicizam!«*

Papa Ivan Pavao II. u istom govoru inzistira te kaže: »*Teškoća u prihvaćanju činjeničnosti religije u javnom prostoru potvrđena je na znakovit način prilikom nedavne rasprave o kršćanskim korijenima Europe. Neki su protumačili povijest kroz prizmu ograničavajućih ideologija, zaboravljajući sve što je kršćanstvo donijelo kulturi i ustanovama na kontinentu. Ne podcjenjujući ostale religijske tradicije, ostaje činjenica da je Europa oformljena u isto vrijeme kada je i evangelizirana. I s punim pravom moramo se sjetiti da su još nedavno kršćani promičući slobodu i prava čovjeka, pridonijeli mirnoj transformaciji autoritarnih režima te uspostavi demokracije u srednjoj i istočnoj Europi.«*

Nije ni potrebno isticati da Papa Benedikt XVI. snažno nastavlja promicati ovaj stav od početka svoga pontifikata.[27]

Zabrana vjerskih znakova

Od nedavno se laicizam očitovao na jedan drugi način, prisutan na vrlo visokim razinama u francuskoj državi. Od ožujka 2004. godine mladi francuski katolici nemaju više pravo vidljivo nositi vjerske znakove u školi. To isto vrijedi i za muslimansku i židovsku djecu. Vlada je također izglasala zakon u tom smjeru. Zakon koji je, naravno, vrlo brzo privukao pozornost branitelja vjerskih sloboda diljem svijeta. Ujedinjeni narodi prvi su oglasili zvono za uzbunu objavivši izvještaj 27. listopada 2004. godine u kojem je iznesena ozbiljna zabrinutost prema francuskoj vladi.[28]

---

[27] Navedimo među mnogim izjavama u tom smislu, jedan isječak intervjua kojeg je Benedikt XVI. dao Radio Vatikanu 14. kolovoza 2005. prigodom Svjetskog dana mladih u Kölnu: »*Danas je cijeli svijet nadahnut oblikom civilizacije koja se razvila u Europi, a to ne bi bilo moguće kada ta civilizacija ne bi imala vrlo duboke korijene. Danas ih mi možemo samo ponuditi drugima. Ali ono što se događa jest da mi toj civilizaciji želimo pronaći druge korijene i tako postajemo kontradiktorni... Ja vjerujem da ovu civilizaciju, sa svim opasnostima i nadama, nitko neće moći »svladati« i voditi u čitavoj njezinoj veličini, osim ako ne nauči prepoznati izvore svoje snage; ako ne uspijemo ponovno vidjeti njezinu veličinu, kako bi ona ponovno mogla usmjeravati i davati veličinu samoj činjenici 'biti čovjek'- što je danas ozbiljno ugroženo.«*

[28] Ovaj izvještaj navodi i komentira slučajeve u dvadesetosam zemalja. Izvještaj posebno ističe zakon o laicitetu nedavno usvojen u Francuskoj prema kojemu se »u osnovnim i srednjim školama zabranjuje nošenje znakova ili odjeće po kojima učenici namjerno izražavaju vjersku pripadnost«. Što se tiče tog zakona, primjećuje se da: »*osim brojnih kritika koje sumnjaju u usklađenost ovog postupka s međunarodnim pravom, UN su zaprimili brojne žalbe koje posebno spominju diskriminirajući karakter toga zakona prema osobama koje traže općenito poštivanje kulturnih i vjerskih različitosti i posebno onih islamske vjeroispovijesti«.* Slijedom toga, UN su odlučili privući pozornost francuske Vlade na »*rizike diskriminacije koje bi mogao aktivirati novi zakon«*, a također postoji i mogućnost »*pojave nemira i čak neke vrste islamofobije«* te »*mogućnost da zakon ugrožava načelo same kulturne i vjerske različitosti«.* Asma Jahangir drži da »*vlade trebaju odigrati delikatnu ulogu kako bi zajamčili poštivanje vjerskih ili drugih uvjerenja pojedinaca i grupa, a da ne kompromitiraju druge aspekte temeljnih prava svojih sugrađana«.* Imajući na umu »*porast nemira u vjerskim zajednicama i između njih u određenim zemljama, što bi moglo dovesti do različitih sukoba, a pogotovo nasilja«*, posebna izvjestiteljica naglašava da »*u tim teškim uvjetima vlade moraju odustati od intervencija pravnim putem ili mjerama*

Pod isprikom borbe protiv muslimanskog fanatizma koji je navodno bio izražen u francuskim školskim ustanovama u obliku islamskih šalova, francuska Vlada si je prisvojila pravo spriječiti i katolike u javnom izražavanju svoje vjere u jednom tako simboličnom mjestu kao što je to francuska škola. Nepotrebno je naglasiti da nas ta zabrana podsjeća na najmračnije trenutke nedavne europske povijesti.

Francuska biskupska konferencija odmah je reagirala i izrazila svoju zabrinutost za ove teške postupke.[29]

2. IVAN MERZ: DAH SVJEŽEGA ZRAKA

U ovakvoj konfliktnoj situaciji, obilježenoj u Francuskoj krutim negiranjem pravog kršćanskog naslijeđa Europe i zabranom vjerskih znakova u školama, objavljena je doktorska disertacija Ivana Merza posvećena utjecaju liturgije na francuske pisce koja pruža francuskim katolicima, kao što naslućujete, veliko ohrabrenje.

Želimo li iz zajedničkog života isključiti stvarnost religioznosti u ime takozvanih francuskih vrijednosti? Ivan Merz dokazuje, slušajući najpažljivije promatrače čovječanstva, da je oduvijek postojala jedna od najvažnijih karakteristika francuskog društva čak i nakon Revolucije. Želimo li iz kolektivnog sjećanja Europe izbrisati bogatstva isključivo kršćanskih korijena? Ivan Merz pokazuje da čak i moderni pisci, vjernici ili agnostici, nisu mogli a ne opisivati, ne komentirati, ne pričati ili se ne diviti liturgiji Crkve.

Socijalna dimenzija Vjere

Jedno od važnijih učenja koje možemo izvući iz studije Ivana Merza je sljedeće: kršćansko naslijeđe Francuske, o kojemu svjedoči književnost, nije samo duhovno naslijeđe, već liturgijska baština. To znači da baštinici

---

koje bi naposljetku mogle ograničiti vjersku slobodu ili slobodu uvjerenja, što bi moglo još i pogoršati situaciju«. Prema njoj treba razlikovati gore rečeno od prihvaćanja »*administrativnih i legitimnih zakonodavnih mjera koje ne sputavaju vjersku slobodu, već naprotiv jamče širenje te slobode u svim dijelovima društva, uključujući i djecu«.*

[29] Mons. Ricard, predsjednik Biskupske konferencije, izjavio je u studenom 2004. na plenarnoj skupštini biskupa Francuske koja se tradicionalno održava u Lurdu: »*Ovo javno pozivanje na vjeru stvara danas u Francuskoj poteškoće određenim strujama javnog mišljenja. Mi susrećemo promicatelje potpune sekularizacije društva. Prema njima vjera bi se trebala odnositi samo na individualne savjesti. Vjerske aktivnosti bi se morale ograničiti na mjesta bogoštovlja, a izjave njihovih članova morale bi biti namijenjene samo za internu uporabu. Za pristalice ovakvog načina gledanja ne postoji ni legitimiteta, ni mjesta za izražavanje vjeroispovijesti na javnom mjestu.«*

»*Zakon koji zabranjuje djeci u javnim školama namjerno nošenje vjerskih znakova«,* objašnjava mons. Ricard, »*ima čitav niz direktnih posljedica za naš društveni život. Strah od militantnog islamizma često se pojavljivao zajedno sa željom ograničavanja izražavanja vjerske slobode za sve vjeroispovijesti. Izraz 'javna škola, svetište Republike' čije religije ostaju ispred vrata, imao je za posljedicu, na primjer, kod nekih otežavanje razumijevanja razloga prisutnosti službe kapelana u javnom obrazovanju«.*

nisu samo izolirane osobe koje se njome mogu koristiti, nego čitavi narod, zajednica pojedinaca koji su u ovom slučaju okupljeni na molitvu. Ovo je vrlo bitno jer danas lako priznajemo da je Biblija mogla imati utjecaj na ljude. Isto tako lako se dopušta da je duhovnost mogla navesti pojedine osobe, u prvom redu pisce, na stvaranje određene vizije svijeta i Boga. Međutim, potpuno je druga stvar pomisliti da Francuska ne bi bila ono što jest, ne bi bila tako lijepa i dobra bez liturgije; jer liturgija je Crkva. Stoga Crkva, za laički duh, nije mogla pozitivno utjecati na francusku kulturu. Jer uvijek, prema laičkom duhu, Francuska jedino postoji kroz svoju odvojenost od Crkve.

Svjedočanstvo modernih pisaca

Stoga, bilo da su katolici kao Claudel ili agnostici kao Zola, pisci svjedoče kako liturgija kao takva obasjava francuski narod, a ne govore samo o individualnim blagodatima čitanja Biblije ili kršćanske duhovnosti. Ivan Merz nam zapravo pokazuje kako pisci prikazuju ljepotu koja se očituje u bogoštovlju, veličanstvenost katoličkih obreda, neusporedivu snagu kršćanskih okupljanja. Pisci također opisuju veličinu filozofskog značenja liturgije, intelektualnu moć njezinih tekstova koji mogu razjasniti sve situacije čovjekove egzistencije.

U okrilju istoga društva, liturgija tako dopušta, na primjer, okupljanje svih društvenih slojeva. Ivan Merz je veoma osjetljiv na djelovanje katoličkog bogoštovlja i to na način kako to opisuje pisac François Coppée (da samo citiramo njega). Piše Ivan Merz: »*François Coppée se divi veličanstvenom slavlju obreda te Crkve koja se ne brine saznati je li to siromah ili bogataš koji joj prisustvuje. Liturgija je stoga za Coppéea, stvarna škola jednakosti, dok je demokratizam demagoga često samo maskirano licemjerje*«.

Dodajmo još da je studija Ivana Merza zanimljiva u tome što nam pokazuje da ova liturgijska baština nije baština od koje je Francuska davno profitirala, npr. u srednjem vijeku. Proučavajući književnost XIX. i početka XX. stoljeća, Ivan Merz dokazuje da se ovdje radi o živoj baštini od koje ima korist moderna Francuska, unatoč XVIII. stoljeću i prohtjevima prosvjetitelja koji su željeli, da upotrijebimo ovdje Voltaireov izraz, »uništiti besramnicu«.

Euharistijsko stajalište

Kao što možete utvrditi, disertacija Ivana Merza, dakle, veoma ohrabruje francuske katolike. Međutim, još je bitnije reći ovo: ako im ova studija pruža neočekivanu nadu to je stoga što je prožeta veličanstvenom vizijom euharistije. Ne zasjenivši objektivnost svojeg pristupa, Ivan Merz

dopušta naziranje duboke duhovnosti ispunjene »izvorom i vrhuncem kršćanskog života«.

Mogli bismo navesti brojne primjere kojima bismo to potvrdili. Pogledajmo barem ovaj dio jednog poglavlja što ga Merz posvećuje Paulu Claudelu čiju pedesetu obljetnicu smrti obilježavamo ove godine:

»Misa mu (Claudelu) pruža čitav program života, pokazujući mu što mora činiti ako želi dati pravi i duboki smisao svemu što radi i ako želi ponovo uspostaviti moralni red stoljećima izopačen. Liturgija je stoga za Claudela jedna od životvornih izvora koji su u stanju obnoviti posrnulo čovječanstvo.«

Ivan Merz zaključuje riječima: »*Claudel je pokazao, zahvaljujući liturgiji, da* fatum *nije jedini čimbenik koji vodi naše živote te da stvarnost koju obično opisujemo riječima »misteriozne sile«, u nedostatku točnijeg izraza nisu tako neprobojne. Privlačeći liturgiju u područje svoje umjetnosti, Claudel je pokazao da »misteriozne sile« sadrže jedan univerzum raznolikosti i bogatstva dosada gotovo neistraženih; jedan univerzum veličanstvenih i divnih zakona, svijet čija uzročnost često izgleda kao da plovi pod jedva prozirnim jedrom, a koje nije ništa manje pravo i stvarno.*«

Tim riječima završavam, želeći vam reći na kraju: hvala! Hvala vama, hrvatskim katolicima što ste nam »dali« Ivana Merza. Nikada ne oklijevajte, čvrsti u svojoj vjeri, ponovno nam postaviti pitanje koje nam je uputio Papa Ivan Pavao II. prilikom svojeg posjeta Parizu 1980. godine: »Francusko, što si učinila od svoga krštenja?«

Članovi Hrvatskog katoličkog društva prosvjetnih djelatnika s ostalim vjernicima u velikoj dvorani Bazilike Srca Isusova u Zagrebu pažljivo slijede predavanje prof. T. Gueydiera.

Zagreb, 21. XI. 2005.

IVAN MERZ GOVORI FRANCUZIMA O VJERI I KULTURI

Predavanje prof. Thomasa Gueydiera profesorima i učenicima Nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu u kojoj je bl. Ivan Merz službovao kao profesor

Isto predavanje koje je prof. Thomas Gueydier održao profesorima i učenicima Gimnazije u Banjoj Luci koju je pohađao bl. Ivan Merz, ponovio je i u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji pa ga ovdje ne donosimo nego upućujemo na str. 352.

Učenici Nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu u kojoj je blaženi Ivan Merz službovao kao profesor francuskog i njemačkog jezika slušaju predavanje prof. Gueydiera.

Prvo izdanje disertacije Ivana Merza objavljeno u Zagrebu 1996. prigodom stote obljetnice njegova rođenja. Izdavači: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Postulatura za kanonizaciju Ivana Merza.

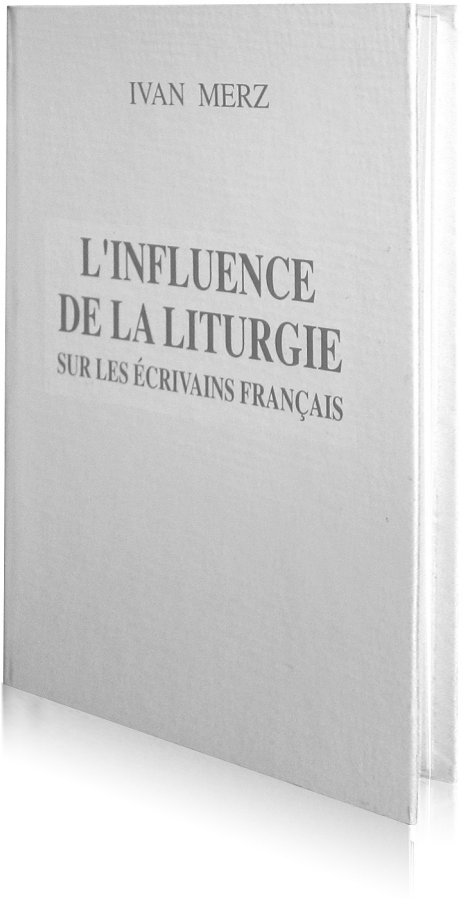

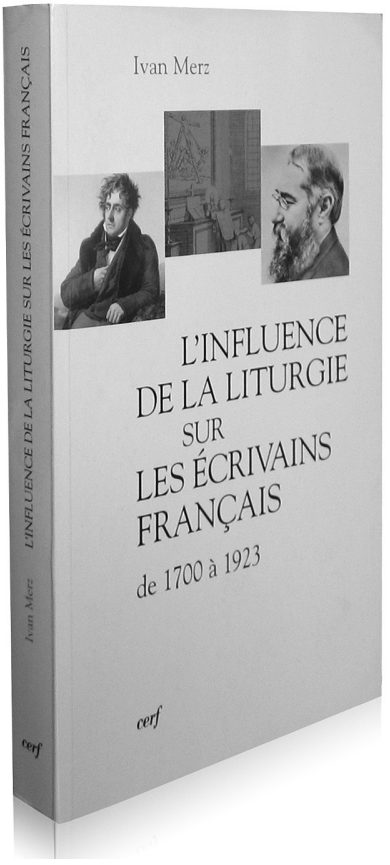

Drugo izdanje disertacije Ivana Merza objavljeno u Parizu 2005. Izdavač: Cerf.

2007.

ULAZAK IVANA MERZA U FRANCUSKE LITURGIJSKE KRUGOVE

Nakon što je u Parizu 2005. objavljeno francusko izdanje disertacije Ivana Merza i budući da je sama disertacija za Francuze bila pravo otkriće njezina je tematika zainteresirala ne samo francuske literarne krugove nego i crkveno-liturgijske krugove. Francuski *Nacionalni centar za liturgijski pastoral* cijeli broj 4 (252) od 2007. g. svoga časopisa *La Maison-Dieu* (Božji Dom) koji izlazi četiri puta godišnje, posvetio je bl. Ivanu Merzu. Tematski je naslov broja koji je otisnut na koricama časopisa uzet iz disertacije Ivana Merza: *Literatura i liturgija, od jedne do druge umjetnosti. Oko Ivana Merza.*

Ugledni stručnjaci s područja književnosti i liturgije svaki sa svoga gledišta komentiraju rad Ivana Merza i nastavljaju razmišljanje o temi koju je u svojoj disertaciji bl. Ivan Merz obradio i njome ujedno potaknuo daljnja promišljanja i istraživanja na području odnosa liturgije i književnosti.

Šest je autora objavilo svoje priloge u tome broju posvećenom bl. Ivanu Merzu. Navodimo njihova imena i naslove radova:

1. Ivanka Jardin: *Biografski prikaz Ivana Merza*
2. Patrick Prétot: *Ivan Merz u liturgijskom pokretu*
3. Thomas Gueydier: *Utjecaj liturgije na francuske pisce, Između apologetike i kritike*
4. Jean-Luc Lorber: *Poezija i liturgija, Pitanje nadolazećih naraštaja*

5. François Cassingena: *Književnost i liturgija*
6. Gilles Baudry: *Poezija i liturgija, Razgovor s br. Gilles Baudry, redovnikom iz Landevennec*.

Budući da nam nije moguće donijeti prijevod svih ovih članaka, izabrali smo samo dva koja izravno obrađuju i analiziraju disertaciju Ivana Merza kao i tematiku koju je on započeo svojom studijom a koja se poput lančane reakcije širi i potiče na daljnje istraživanje i obradu.

Patrick PRÉTOT, OSB

IVAN MERZ U LITURGIJSKOM POKRETU: BAŠTINIK DOM GUÉRANGERA

La Maison-Dieu, Pariz, 2007. br. 4 (252), str. 9-20

Fr. Patrick Prétot, OSB, je benediktinac i pripada opatiji La Pierre-qui-Vire. Direktor je Visokog instituta za liturgiju na Katoličkom sveučilištu u Parizu. Član je savjeta časopisa La Maison-Dieu *i Liturgijskog društva* Societas liturgica. *Sudjelovao je svojim predavanjem na Okruglom stolu održanom na Katoličkom sveučilištu u Parizu 25. 5. 2005. prigodom francuskog izdanja i predstavljanja disertacije Ivana Merza.*

* * *

»Sveta liturgija ne ispunja svu djelatnost Crkve (…) Liturgija je vrhunac kojemu teži djelovanje Crkve i ujedno je vrelo iz kojega struji sva njezina snaga.«
(II. Vat. sabor, SC 9 i 10)

Moglo bi se učiniti neprikladnim započeti ovaj prikaz o blaženom Ivanu Merzu u Liturgijskom pokretu jednim citatom iz *Konstitucije o liturgiji* Drugoga vatikanskog sabora. Zapravo, treba se bojati anahronizama koji bi natovarili koncilsku misao jednom autoru koji je umro pod pontifikatom Pape Pija XI. (1922.-1939.). Međutim dva razloga opravdavaju ovo polazište.

S jedne strane koncilski citat poslužit će kao poticaj da se na drugi način prihvati razmišljanje hrvatskog blaženika: ne radi se o zatvaranju u jedan okvir koji je nepoznat njegovoj misli, nego o preuzimanju njegove intuicije kako bi joj se otkrila kompetentnost i plodnost. S druge strane djelo Ivana Merza upućuje na ponovno otkrivanje mjesta koje liturgija ima u životu Crkve, a što je potvrdio Drugi vatikanski sabor formulom »vrhunac i izvor«. Ona može

biti promatrana kao glavni plod velikog pokreta ideja koji je Papa Pio XII. nazvao »znakom providencijalnog Božjeg nacrta za sadašnja vremena« i kao »prolaz Duha Svetoga kroz svoju Crkvu«[1] a čiji je Ivan Merz bio jedan od aktera, barem za Hrvatsku. U svojoj homiliji prigodom beatifikacije Ivana Merza, nije li Ivan Pavao II. među ostalim rekao i ovo:

> »Ivan Merz je u školi liturgije, koja je vrelo i vrhunac života Crkve (usp. *Sacrosanctum Concilium, 10*), stasao do punine kršćanske zrelosti i postao je jedan od promicatelja liturgijske obnove u svojoj domovini.«

U ovim riječima nalazi se potvrda naše hipoteze koja može biti formulirana ovim riječima: sudjelujući na svoj način u Liturgijskom pokretu, Ivan Merz je integrirao temeljnu ideju da liturgija zauzima središnje mjesto, sigurno ne i isključivo, u kršćanskom životu i iskustvu. Specifičan doprinos Ivana Merza sastoji se u tome što je to mjesto proširio na kulturu, posebice na književnost.

U vremenu Ivana Merza: Liturgijski pokret u razvoju

Gledajući iz Zapadne Europe – a ta je primjedba geografske naravi važna kad se govori o jednom Hrvatu – Liturgijski pokret je prošao kroz niz razdoblja koja su označena razvojem problematike i sredstava.

Pokret započinje 1833. djelom jednoga pionira, Dom Guérangera (1805.-1875.), obnovitelja benediktinskog života u opatiji Solesmes a koji je imao značajnu ulogu na Prvom vatikanskom saboru.[1] Pokret se proširio zahvaljujući drugom redovniku, Dom Lambertu Beauduinu (1873.-1960.) koji će mu neposredno prije rata 1914. dati oblik »pokreta« postavši organizator prave mreže militanata sa svojim kongresima, časopisima, publikacijama. Bez centralizirane strukture koju Liturgijski pokret nikada nije imao, pokret je primio od Dom Lamberta svoj istinski zamah, zahvaljujući njegovim organizatorskim talentima kojima je uspio mobilizirati snage i predsta-

---

[1] Vidi: Dom C. Johnson, osb, *Prosper Guéranger* (1805.-1875.), Studia Anselmiana 89, Rome, 1984. Ostalu bibliografiju o Dom Guérangeru vidi u ovom originalnom francuskom članku u *Maison-Dieu*, br. 252, Paris, 2007., str. 11, bilješka 3.

viti javnosti široku viziju liturgijskih pitanja označenih važnim perspektivama na ekleziološkom i ekumenskom području.[2]

Poslije Prvoga svjetskog rata otvara se drugi period, jedna vrsta, usuđujemo se reći, »liturgijske Internacionale« raspoređena po svetim mjestima, sa svojim velikim okupljanjima i svojim vođama. Dovoljno je prisjetiti se Mont-Cesara u Belgiji, Maria Laacha u Njemačkoj, Klosterneuburga u Austriji, nešto kasnije i francuskog CPL-a sa svojim kongresima u Vanvesu i u Versaillesu.

Ivan Merz je suvremenik početka ovoga drugog perioda: vjerojatno je da je na njega utjecao njemački Liturgijski pokret koji se pod vodstvom Romana Guardinia okreće prema mladima. Osnivanjem Orlovske katoličke organizacije kojoj daje geslo »Žrtva-Euharistija-Apostolat«, koju je Merz preuzeo od francuskih Euharistijskih križara, blizak je Guardinijevu Quickbornu i velikim zborovanjima u dvorcu Tothenfels.

Treći period koji Ivan Merz naravno nije mogao upoznati, obuhvaća razdoblje Drugoga vatikanskog sabora s njegovom pripremom označenom kongresom u Asizu 1956. i reformom Velikoga tjedna za vrijeme Pape Pija XII. (1951.-1956.); slijedi potom provedba liturgijske reforme koju je odredio Drugi vatikanski sabor nakon 4. prosinca 1963. kada je objavljena *Konstitucija o svetoj liturgiji*.

Ivan Merz pripada dakle drugom periodu Liturgijskoga pokreta u razdoblju njegova strukturiranja na poticaj Dom Lamberta Beauduina, počevši od belgijskih benediktinskih samostana. Merz pripada razdoblju liturgijskih »militanata« sa svim rizicima koje je to sa sobom nosilo, posebice promatranje stvarnosti najprije s gledišta borbenosti. Projekt ozbiljnog uzimanja u razmatranje književnosti kako bi se suočilo s liturgijskim pitanjima, otkriva na tom gledištu borbenosti već jednu blagotvornu sposobnost uzmaka.

Ivan Merz u Liturgijskom pokretu: Liturgija kao izvor

U tom povijesnom okviru s veoma velikim zbivanjima koja imaju utjecaj na sve što se događa izvan zapadne Europe i posebice izvan tri već navedene zemlje, kako se i gdje smješta misao Ivana Merza?

---

[2] Vidi Bibliografiju o Dom Lambertu Beauduinu u ovom originalnom francuskom članku u *Maison-Dieu*, br. 252, Paris, 2007., str. 11, bilješka 4.

Očito je da je glavni sugovornik Ivana Merza Dom Guéranger. Dovoljno je samo navesti sljedeći Merzov odlomak da se u to uvjerimo:

> »Međutim, upravo u to vrijeme pojavio se jedan genijalan čovjek, obdaren rijetkim znanjem i izvanrednim estetskim obrazovanjem, koji je posve sam doveo Francuze opet do liturgijskog jedinstva. Dom Guéranger, tako se zvao taj slavni benediktinski redovnik, uspio je potpuno uništiti u Francuskoj svaki groteskni spomen na liturgijske knjige iz XVIII. stoljeća. (…) Od tada se po svim crkvama i svim svetištima Francuske moglo čuti kako se pjevaju lijepi himni koji potječu iz prvih stoljeća naše ere i mogli su se pratiti tekstovi koji su literarna remekdjela. Poznavanje *Institutions liturgiques* (1840.) jest, dakle, neophodno potrebno svakome tko želi proučavati i razumjeti Liturgiju u njezinim mnogobrojnim vidovima.«

Iz ovoga se vidi kako u Merzovim njegovim očima veliku važnost ima misao i djelo opata iz Solesmesa. On je za Merza temeljna referencija kojoj nije ništa jednako. Pojedina poglavlja čine vezu između autora i benediktinske misli; kao npr. u vezi Chateuabrianda za kojega naš autor naglašava da je »utro put Dom Guerangéru«.[3] Još je značajnije da se Dom Guéranger pojavljuje na početku i na kraju Merzova djela kao neka vrst inkluzije i on ima u izvjesnom smislu posljednju riječ jer njegova disertacija završava citatom iz *Institutions liturgiques* od Dom Guerangéra.

Dakle, od 1841. Dom Guerangér se bacio u jedan ne malen pothvat velike širine koji će imati ogroman utjecaj: objavljivanje *Année liturgique*, tj. komentar liturgije tijekom liturgijske godine.[4] Liturgija se kroz to pojavila ne samo kao skupnost obreda koje je trebalo obavljati, nego također i kao izvor duhovnoga života tj. čak kao prvotni izvor kao što će kasnije reći Papa Pio X. Može se naglasiti da za Dom Guerangéra taj izvor života nije rezerviran za elitu, nego se obraća *svima*.

---

[3] *Isto,* str. 41

[4] Ivan Merz naglašava da je autor od *Année liturgique* ovim djelom »nastojao prikazati francuskoj publici nekom vrstom neprekidnog komentara svu ljepotu liturgijske godine«. *Nav. dj.* str. 21

Predgovor djela *Année liturgique* snažno osvjetljava tu intuiciju. Nakon što je rekao da je »molitva za čovjeka najveće dobro« i da je molitva Crkve istodobno »najdraža uhu i srcu Božjem« i »da je najjača«, Dom Guéranger piše u zanosu karakterističnom za romantičko doba:

> »Također, tijekom tisuću godina, vidimo da Crkva koja moli sedam puta dnevno u svojim hramovima po danu i još k tome i po noći, ne moli uopće sama. Narodi su joj činili društvo i hranili su se slasticama mane skrivene pod riječi i otajstva božanske Liturgije. Upućeni tako u božanski ciklus misterija kršćanske godine, vjernici osjetljivi na Duha, znali su za tajne života vječnoga; i bez drugih priprava, jedan je čovjek bio često izabran od vrhovnih svećenika da postane svećenik ili sam papa, kako bi prosipao po narodu bogatstvo učenja i ljubavi što ih je prikupio na njihovim izvorima.«

Ivan Merz je dakle izravni dužnik ideja Dom Guerangéra. Sama ideja njegove disertacije, utjecaj liturgije na književnost, je na izvjestan način nastavak guerangerske intuicije. Budući da je liturgija izvor, ona nije samo izvor za one koji žele živjeti, nego je ona to za sve, uključujući i one koji odbijaju vjeru čiji je ona nositelj. Samo tako može se razumjeti da Merz smješta Zolu među »liturgijske« pisce uz Huysmansa ili Claudela.

Les Institutions liturgiques: *misaoni okvir*

Ako bi se pothvat Ivana Merza mogao smjestiti u logiku djela *Année liturgique (Liturgijska godina)*, uvod u njegov rad daje misliti da je on dužnik prije svega djelu *Institutions liturgiques*, jednom polemičkom djelu, posebice u dva posljednja sveska.[5] Dom Guéranger se je svom žestinom angažirao u velikoj borbi za povratak francuskih biskupija rimskoj liturgiji i kroz to u liturgijsko jedinstvo.

Zapravo, tijekom 17. i 18. stoljeća po uzoru na reformu rimske liturgije koja je bila provedena nakon Tridentinskog koncila i pod imenom sv. pape Pija V., brojne francuske biskupije su revidirale

[5] Dom Guéranger, *Institutions liturgiques*, 2. Izd. 3. Sv. Paris, Bruxelles, V. Palme, 1878.

svoje liturgijske knjige, posebice misal i brevijar. Taj široki pokret oštro je osudio benediktinac Dom Guéranger jer je u njegovim očima taj pokret završio u jednoj anarhičnoj raznolikosti liturgijskih knjiga shvaćenoj kao opasan udar i na samu vjeru. U ime jedinstva Crkve i katoličke vjere i u ime onoga što je smatrao kao obilježje superiornosti rimske liturgije, Dom Guéranger je krenuo u križarsku vojnu protiv tih francuskih liturgija koje su bile nazvane neo-galikanske.

Jedan pojam što ga je upotrijebio Dom Guerangér za svoju borbu hrvatski blaženik preuzima kao vlastiti okvir za svoju misao kao što to navodi u uvodu svoje disertacije. Da bi osigurao svoje djelovanje za povratak francuskih biskupija rimskoj liturgiji, Dom Guerangér postaje povjesničar liturgijskih ustanova i ideja. Njegovo djelo bez sumnje pripada danas u velikoj mjeri prošlosti jer je liturgijska historiografija veoma napredovala od polovice 19. stoljeća. Ali upravo se tu nalazi čuvena klasikfikacija koja služi kao okosnica Merzovu radu. Pisci koje Merz studira podijeljeni su u tri velike kategorije: liturgijski pisci, oni koji zaslužuju kvalifikaciju »antiliturgijski« i na kraju »indiferentni«.[6] Naziv »antiliturgijski« pripada Dom Guerangéru i Merz spominje da ga je od njega preuzeo. Stvari se u prvi mah čine veoma jasnima: prije 18. st. svi se pisci mogu smatrati kao liturgijski, jer »sve književne vrste Srednjega vijeka i neke iz 17. st. nose tragove utjecaja liturgije«. U 18. st. dolazi do prekida za što pridjev »antiliturgijski« služi kao oznaka. Da bi pojasnio taj pojam Ivan Merz piše:

> »U tome se razdoblju (u 18. st.) susrećemo s fenomenom posebnog interesa; to je individualistički duh koji su naučavali i proširili filozofi i enciklopedisti i koji je konačno ovladao i samim katoličkim klerom. Dom Guéranger, čije ćemo ime često susretati tijekom naše studije, stvorio je tehnički izraz »l'hérésie antiliturgique« (antiliturgijska hereza), označujući tim imenom sva ona nastojanja koja su u Francuskoj nakon jednoga stoljeća propadanja dovela do razaranja liturgijskog jedinstva koje je bio ustanovio još Karlo Veliki.«[7]

---

[6] Prema našem saznanju, čini se da kategorija »indiferentni« ne pripada guerangerskoj problematici.

[7] Ivan Merz, *L'influence de la liturgie sur les écrivains français de 1700 à 1923*., Paris, C*erf*, 2005., str. 19

Moglo bi se doći u napast identificirati antiliturgijsku herezu s pokretom revizija liturgijskih knjiga koje Ivan Merz smatra odgovornim za nestanak prethodnog liturgijskog jedinstva za koje se vjerovalo da potječe još od Karla Velikoga.[8] Ne ulazeći u temeljitu raspravu o tom pitanju liturgijskog jedinstva, moglo bi se ipak ustvrditi da je misao Ivana Merza manje manihejska i više kompleksna od pridjeva koji je označuju. Tako npr. kada prikazuje djelo Rousseau, Ivan Merz piše:

> »Rousseau, koji je dobro poznavao Liturgiju i bavio se teorijom crkvenog gregorijanskog pjevanja, bio je potpuno antireligiozan. On je smatrao da čovjeku nije potrebno bogoštovlje, više ili manje povezano s umjetnostima, da mu ne trebaju ni društvene veze da ga podignu Bogu.«

Pridjev »antiliturgijski« označava dakle manje privlačnost ili odbojnost prema liturgiji, a više način na koji se prema njoj odnosi. U poglavlju o Lamartinu stvari se rasvjetljuju. Predstavljajući Jocelyna kao »jedno antiliturgijsko biće do srži«, Merz objašnjava da se taj poklonik prirode »želi uzdići do Boga bez posredovanja bogoslužja.[9]

Za Ivana Merza, antiliturgijska hereza sastoji se u uvjerenju da čovjek može biti bez liturgije, čime zapravo odbija dimenziju izvora same liturgije. Zaključak poglavlja o Zoli potvrđuje ovu analizu:

> »Zola se nije zadovoljio samo isticanjem toga neizmjernog blaga umjetničkih vrijednosti koje se predstavlja svima i svakome u obredima u Lurdu, nego on također ustanovljuje da obredi uzdižu ufanje mnoštva koje istodobno trpi i muči se bolnim problemima života.« [10]

---

[8] Ova povijesna shema stavljena je u pitanje nakon najnovijeg povijesnog istraživanja koje se ne tiče samo pretpostavljenog jedinstva prije Tridentinskog koncila, nego i prekida nakon reformi u 18. stoljeća. Vidi P. Jounel, »Les liturgie diocésaines de France od 1658 a 1875«, *Dictionnaire encyclopédique de la liturgie*, t. I., Turnhou, Brepols, 1992, str. 476-479; X. Bisaro, *Une nation de fidèles, L'Eglise et la liturgie parisienne au XVIIII siècle*, Turnhout, Brepols, coll. »Epitome musical«, 2006; Id., »Breviaire parisien et clergé paroissial dans la seconde moitié du XVIII. siècle, ou les raisons d'une amitié« LMD 249, 2007, p. 105-124

[9] *Isto*, str. 286

[10] *Isto*, str. 251

Zaključak

Ovaj prikaz zahtijevao bi još produbljivanja, ali za kraj možemo barem dvije stvari iznijeti kao zaključak.

S jedne strane Ivan Merz podsjeća da liturgija ne može biti izolirana od ostatka kršćanskog života. U tome je on baštinik onoga najboljega što je proizveo Liturgijski pokret koji je shvaćao kršćanski život kao cjelinu,[11] a liturgiju u samoj nutrini te sveukupnosti. Razlika između liturgijskih i anti-liturgijskih pisaca riskira da takvu klasifikaciju možda dovede do prikrivenog maniheizma. Ipak, I. Merz ima pravo kada upozorava da izvjesna razmišljanja izoliraju liturgiju od cjeline kršćanskoga života i da ta odijeljenost nije bez posljedica za ljudski i duhovni život. Njegovo odbijanje odjeljivanja liturgije od ostalih vidika kršćanskog života, ima svoju vrijednost i danas.

Ustvrditi s Drugim vatikanskom saborom da liturgija ne ispunjava svu djelatnost Crkve, nije dakle nikako restriktivno. Cilj je naprotiv povezati liturgiju sa svojim različitim aktivnostima i postaviti je kao vrhunac i izvor, kako to dobro pokazuje dinamika koncilskog teksta. Pismo francuskih biskupa katolicima Francuske iz 1996. g. iznosi na svoj način ovu intuiciju od velikog značenja:

> »Ako je sakramentalno slavljenje uistinu mjesto odakle polazi i kamo je sve pozvano vratiti se, nije li to dakle ono koje treba dati potpuno teologalno značenje i angažmanu u svijetu i naviještanju vjere? Ne postoji li zapravo realan rizik da se navještaj poruke, ako se odijeli od sakramentalnoga i liturgijskoga života, pretvori u propagandu, da kršćanski angažman izgubi svoj vlastiti okus i da molitva degenerira u bijeg. Ali, ako je važno da liturgija bude u središtu kršćanskoga života, važno je isto tako da se od nje ne napravi sve, jer bi u tome ona izgubila svoju bît. Stoga, iako o njoj govorimo na prvome mjestu, nećemo propustiti staviti je u odnos s dva druga bitna modaliteta eklezijalnog života.«

S druge strane, Ivan Merz podsjeća da je liturgija po svojoj naravi prožimajuća i pozvana je proširiti se na sve vidove ljudskoga života. Budući da liturgija otkriva duboke pokrete kulture, književ-

[11] Ovo nije bez rizika, kao što se uostalom pojavljuje u izvjesnim vidovima Pokreta koji su se našli pod zajedničkim krovom s kasnijim evolucijama označenima sekularizmom.

nost je stoga prikladna biti ogledalo toga prožimanja. Tu je prisutan i veliki izazov jer suvremena kultura često stavlja religiju u sferu privatnosti, a izvanjsko bogoslužje zatvara u svetišta. Još smo daleko od bliskosti među raznim područjima ljudskih djelatnosti kako to pretpostavlja djelo Ivana Merza. Ali ako se zadaća predstavlja u uvjetima sasvim različitima od onih koje je uočavao Ivan Merz, ne sastoji li se rad liturgičara tražiti bez prestanka način kako pospješiti to prožimanje, imajući u vidu karakteristike svake od kultura koje se susreću?

Unatoč izvjesnoj povijesnoj udaljenosti i otklanjanju uvjeta u kojima su projekti planirani, na kraju je to mistagoška odgovornost na koju upućuje djelo hrvatskoga blaženika. Neka to istraživanje uistinu uzmogne od liturgije učiniti vrhunac i izvor kršćanskog života.

Preveo: dr. Božidar Nagy, SJ

Thomas Gueydier

IZMEĐU APOLOGETIKE I KNJIŽEVNE KRITIKE

Disertacija Ivana Merza
»Utjecaj liturgije na francuske pisce«

La Maison-Dieu, Pariz, 2007. br. 4 (252), str. 21-38[1]

Da, što više razmišljam o tome,
sve više vjerujem da je oduvijek
malo kršćanske vjere drijemalo
u dnu moga srca.[2]

Stanoviti Ivan Merz, nakon što je proveo dvije godine u Parizu studirajući na Sorboni i Katoličkom sveučilištu, 9. svibnja 1923. predstavio je na Zagrebačkom sveučilištu svoju doktorsku disertaciju posvećenu utjecaju liturgije na francuske pisce. Ova je studija, koliko originalna toliko i neočekivana, nedavno objavljena u nakladi izdavačke kuće *Cerf*.[3] Bez svake sumnje, radi se o jedinstvenom elementu pohranjenu u dosjeu vrlo povjerljivih veza između liturgije i literature; to je tim očiglednije što njezin autor pripada skupini svetaca i blaženika koje je papa Benedikt XVI. u svojoj postsinodalnoj pobudnici *Sacramentum Caritatis (Sakrament ljubavi)*, označio kao uzore »euharistijske pobožnosti« (br. 24). Za predstavljanje ovoga dragocjenog dokumenta, mogli bismo slijediti postupak koji je primijenio Ivan Merz tijekom svojega izlaganja - poglavlje za poglavljem, no zbog prikladnijeg i jasnijeg prikazivanja duha kojim je vođen, radije smo se odlučili za isticanje dviju linija oko kojih se razvija blaženikova misao: ona apologetska i potom »kritička« linija. U prvom slučaju književnost se smatra pomoćnicom liturgije koju se slavi i brani, nasuprot tomu, u dugom je liturgija ta koja široko otvara vrata svijetu riječi u njegovoj mnogovrsnoj primjeni.

---

[1] Thomas Gueydier, profesor suvremene književnosti, aktualno direktor Centra za teološke studije u Caenu. Uz to je i glavni urednik i direktor časopisa *Esprit et Vie* (nakladnik *Cerf*).
[2] François Coppée, *Bonne souffrance*, Paris, *Lemerre* 1904., str. 9
[3] Ivan Merz, *l'Linfluence de la liturgie sur les écrivains français de 1700 à 1923*. Paris, *Cerf* , 2005.

Unatoč Revoluciji i usprkos svim »odvajanjima« koja od nje potječu, Francuska ne može zaboraviti svoje kršćanske korijene duboko ukorijenjene u srednji vijek; oni još uvijek hrane mnogovrsno cvijeće i određeni broj stabala koja rastu na plodnom tlu francuske kulture nakon 1789. godine. To je ono što najprije izlazi na vidjelo kada se čita *Utjecaj liturgije na francuske pisce*. Zapravo, studija Ivana Merza predstavlja se kao jedan apologetski rad koji snažno ističe bogatstvo liturgijskog naslijeđa kao i trajnost njegova djelovanja na francusku književnost do 1920.[4]

»Protiv XVIII. stoljeća«

Već na prvim stranicama naznačen je jedan »neprijatelj«: XVIII. stoljeće. Mračno razdoblje povijesti Francuske, prema Ivanu Merzu označeno kao »individualistički duh koji su priznavali i širili filozofi i enciklopedisti i koji je na kraju uspio pridobiti i francusko svećenstvo«.[5] Bilo je to stoljeće nazadnjaštva koje je zarazilo i jedan broj duhova XIX. stoljeća, među njima romantike.

> »Francuski romantizam, uistinu nam je dao remek-djela lirskog pjesništva, ali on se je dao zarobiti jednom savim antiliturgijskom strujom […] Dok religiozno nadahnuće liturgije zahtijeva od svakog čovjeka, bez obzira na odgoj i klasu kojoj pripada, vjerski ali istodobno i društveni zanos, romantici su pjevali Bogu, ali se većina njih nije htjela podložiti pravilima bilo kojeg unaprijed određenog bogoštovlja«.[6]

Na nišanu Ivana Merza, očigledno, nalazi se Rousseau, ali i Madame de Staël, Lamartine, Vigny, Musset, a nije zaboravljen ni Loti. Kao »antiliturgijski pisci« koji su ispovijedali doktrinu koju je izba-

---

[4] Bi li Ivan Merz napisao jednu takvu studiju i 1950. ili 2008.? I kada bi odgovor bio ne, svakako iz same činjenice da Crkva općenito gubi utjecaj na društvenom i još više na općem kulturnom planu, ne treba zaboraviti da Merzovim suvremenicima - barem onim najdalekovidnijim – nije bio nepoznat fenomen dekristijanizacije koji im već tada nije dopuštao obmane i maštanja o budućnosti kršćanstva. Gotovo proročansko proklinjanje jednog Leona Bloya kao i ne manje dostojna uzbuna jednog Charlesa Péguya o tom slučaju, dvaju pisaca jako dobro poznatih Ivanu Merzu, dovoljno nam pokazuju da to razdoblje nije bilo tako ružičasto kako smo mi danas često spontano skloni misliti uspoređujući ga s današnjim vremenom. Bez sumnje, upravo to relativno crnilo može nam objasniti snagu kojom Ivan Merz ističe spasonosni utjecaj Crkve.

[5] Ivan Merz, *L'influence de la liturgie sur les écrivains français de 1700 à 1923*. Paris, *Cerf* , 2005., str. 19

[6] *Isto,* str. 27

cio protestantizam (str. 20), oni su obrađeni u drugom od tri dijela studije - između »liturgijskih« i onih takozvanih »indiferentnih« pisaca. Srećom je stigao Chateaubriand, a s njim i svi oni koji su djelovali i pisali »reagirajući na XVIII. stoljeće« (Joseph de Maistre, Lamennais, Victor Hugo) otvarajući put vojsci pisaca, romanopisaca i dramaturga koji su odlučno stali na stranu liturgije, dokazujući ne samo njezinu istinu, nego i njezinu ljepotu.

Težina riječi

Prije svega »liturgijski« pisci dokazuju da je liturgija zaista *istinita*. Njihovi romani, pjesme ili kazališni komadi, pokazuju da tekstovi koji se čitaju u okviru katoličkog bogoštovlja obuhvaćaju prokušanu doktrinu koja je također sposobna ljude voditi na teškim putovima njihove egzistencije. Ivan Merz je vrlo pažljiv, posebice kada se radi o svjedočenjima vojnika kojima je često primanje sakramenata pomoglo izdržati u rovovima, u bitkama koje su slijedile jedna drugu. On, nažalost, dobro zna o čemu govori, budući da je i sam boravio, nekoliko godina prije obrane svoje doktorske disertacije u Zagrebu, u jednom kampu s tim vojnicima za vrijeme velikoga rata (Prvog svjetskog rata). Na kraju poglavlja posvećenog liturgijskim ratnicima čitamo :

> »Ljepota tih tekstova (liturgijskih tekstova) pribavlja prosvijetljenim ljudima kao i samome puku literarni užitak i razjašnjava mu smisao života, dok ga veličanstveno odvijanje liturgijskih svečanih obreda prijateljski vjerno prati i u radosnim danima i u najužasnijim patnjama«.[7]

Uočimo usput i rodoljublje Ivana Merza koji bez prestanka definira liturgiju kao bitnu odrednicu »nacionalnog naslijeđa francuskog naroda«. Riječ je, zacijelo, o nekom neobičnom patriotizmu, budući da Ivan Merz hvali zasluge jedne nacije koja nije njegova, ali koja obilježava određenu viziju kolektivnog identiteta. U tom pogledu vrlo je znakovit kraj poglavlja posvećenog Mauriceu Barrèsu.

> »Otkrili smo različite vidove pod kojima je Maurice Barrès cijenio i volio liturgiju. Ponajprije ona je sastavni dio unutrašnjeg života francuskog svećenika i predstavlja stalno živi odjek

[7] *Isto*, str. 272

duša koje su nekad prebivale u Francuskoj. Osim te veze koju oblikuje između živih i mrtvih, i bez obzira što od jednoga naroda stvara gotovo vječni organizam, liturgija dokazuje, čak i preko svojih krivotvorina, da Francuz uvijek mora dati neki vanjski i vidljivi oblik nepoznatim snagama koje izviru u najskrovitijim naborima njegove duše. Napokon, budući da je katolički nauk stoljećima pružao Francuskoj nepokolebljive zakone moralnoga reda univerzalne vrijednosti, liturgija može poslužiti kao obrana toj istoj vjeri«.[8]

Istinitost kršćanskih obreda potvrđuje se nadasve i na indivudualnoj razini a ne samo na kolektivnoj što nalazimo kod većeg broja pisaca koji na scenu postavljaju likove, otkrivajući nam tijekom njihova hoda bogatstvo koje kriju liturgijski tekstovi. Tako nam Ivan Merz oživljava prijeđeni put članova obitelji Durtal (*En Route*, Joris-Karl Huysmans), Savignan (Paul Bourget, *Le Demon de midi*), Marchenoir (Léon Bloy, *Le Désespéré*), Léopold (Maurice Barrès, *La Colline inspirée,*) i Monsieur Bonnet (Honoré de Balzac, *Le Curé de village*) koji nastanjuju francusku književnost nakon Chateaubrianda.

»I najpotresniji filozofski problemi koji se nameću svakom čovjeku koji razmišlja nalaze rješenja u liturgijskim tekstovima«, izjavljuje Ivan Merz u poglavlju posvećenu premalo poznatom Emileu Baumannu. »Sévérin koji se osjeća pritisnut teškim teretom grižnje savjesti jer je počinio preljub i dao život djetetu, u liturgiji pronalazi nepobitnu sigurnost da će mu zločin biti oprošten«.[9]

U nekim književnim djelima, prihvaćanje liturgijskih tekstova preko ovoga ili onoga lika katkad ima parazitsku osobinu pa istina liturgije ne može izaći na vidjelo. Ivan Merz daje jedan primjer - to je Caïn Marie-Joseph Marchenoir, lik iz romana *Désespéré* od Léona Bloya[10], koji

»…je pustio neka plovi to sanjarenje na valovima hvalospjeva što su se dizali iz kora prema njemu kao u nekoj plimi pomirenja sa sudbinom. Trudio se svoju tužnu dušu sjediniti s veselom dušom tih vječitih himnologa […] ›Isus Krist‹, govorio

[8] *Isto*, str. 120-121
[9] *Isto*, str. 135
[10] Léon Bloy, Le Désespéré, Paris, A. Soirat, 1887., str. 122-125

je Pascal, ›bit će u agoniji sve do svršetka svijeta; ne smije se spavati za toga vremena‹. Uzvišene riječi sirotog jansenista. One su se vraćale u sjećanje tom sabiraču svoje nutrine, osamljenom u svojem dalekom i zaleđenom gledalištu, dok je slušao pjevanje tih ljudi molitve, koji, zaneseni ljubavlju, mole milost za sav svijet«.[11]

Ali, nasreću, i osobe gluhe za liturgijski smisao tekstova, kao neki romanopisci, nesposobni otkriti doktrinu koju ti tekstovi izražavaju, ipak mogu osjetiti blagotvorni utjecaj obreda kada se prepuste njegovoj ljepoti.

Uzbudljive slike

To je drugi pravac apologetike Ivana Merza kojim se pridružuje projektu romana *Génie du christianisme*, zamijenivši klasične dokaze o postojanju Boga i svaku drugu intelektualnu potvrdu katoličke vjere, razmatranjem genijalnih ostvarenja Crkve kao i pokazivanjem neospornoga estetskog prvenstva njezinih obreda. To je ono što pisci mogu svjedočiti, bili vjernici ili ne.

Način na koji pristupa Zolinu djelu, (Zola je svrstan među »liturgijske« pisce !), pokazuje se posebno zanimljivim. Ovaj romanopisac, s filozofskog gledišta, protivnik je kršćanske vjere, a samim tim, i dosljedno tome, i liturgiji; no Ivan Merz pokazuje da se Zola ne može osloboditi njezine ljepote niti izmaknuti njezinu *utjecaju* u svojem romanu *Lourdes*, osobito tamo gdje opisuje mase u molitvi.

»Budući da je Zola otvoreno tvrdio da je katolička Crkva najodurnija institucija koju u današnje vrijeme podnosi ljudski rod, nije nam čudno što njegovi liturgijski opisi odaju njegove vlastite osjećaje gnušanja i odbojnosti. Ali s druge strane, ovoj pisac nadaren snažnim talentom, istovremeno je bio isuviše prožet latinskom kulturom i veoma osjećajan prema izražavanju ljepote, da bi uspio potpuno ušutkati svoje oduševljenje u odnosu na liturgiju«.[12]

---

[11] Ivan Merz, *L'influence de la liturgie sur les écrivains français de 1700 à 1923*. Paris, *Cerf* , 2005., str. 69

[12] *Isto*, str. 249-250

Malo dalje govori se o »nehotičnom slavljenju beskrajne ljepote katoličkog obreda« pisca romana *Germinal*. Napokon se sve događa kao da je Ivan Merz pretpostavio postojanje neke vrste zadivljujuće težnje koja se ne može potisnuti, u ovom slučaju kod Zole, pa radilo se i o kakvoj god sili ideološke cenzure koja se tomu suprotstavlja. Ovdje treba naglasiti da se naš mladi književni kritičar za vrijeme svojeg školovanja napajao u bečkoj intelektualnoj sredini s početka stoljeća, gdje je neki Sigmund Freud počeo govoriti o podsvijesti...

Jedan je drugi pisac, posebice nadahnut liturgijom, bio Huysmans. Njegovu djelu posvećena su tri poglavlja. Autor romana *A rebours* nije potpuno zatvoren u liturgijskom smislu, kao Zola, ali Ivan Merz uviđa da ga njegovo obraćanje, kojemu je prethodilo postupno i pomno otkrivanje liturgijskih tekstova, na kraju ostavlja dosta indiferentnim u odnosu na liturgiju kao znanost. Njezina zasluga je drugdje; ona se sastoji u apologetici za umjetnike, sigurno bez izbjegavanja određenog estetizma i elitizma pomiješanog s intelektualizmom, no iznimno djelotvornog.

> »Treba dobro istaknuti činjenicu da je Huysmans mislio ponajprije na umjetnike kad je, u obliku dnevnika, pisao svoje liturgijske analize. On je time htio apologetski djelovati. Proizašavši iz umjetničke sredine i htijući u njoj i ostati, trudio se da francuskim intelektualcima pokaže riznicu skrivene i nepoznate ljepote katolicizma. Za njega liturgija nije samo riznica najskrovitijih ideja koje su postale vidljive i poznate skladnim sudjelovanjem svih postojećih umjetnosti. Ona je prije svega živa, jer kroz cijeli svemir i preko ljudskih pokoljenja prati kretanja svemirskih konstelacija, istodobno preobražavajući unutrašnji i izvanjski život naroda«.[13]

Ljepota kretnje

Pisci dokazuju da je liturgija istinita i lijepa, ali također pokazuju koliko je ona valjana i opravdana. Sasvim suprotno Huysmansu, neki romanopisci, pjesnici i dramaturzi pokazuju se posebice pažljivima prema ulozi okupljanja koju imaju katolički obredi u francuskom društvu. Ističući djela ovih potonjih, Ivan otvara treću

[13] *Isto*, str. 101-102

frontu apologetike, dokazujući tako i društvenu genijalnost liturgije. Tako na primjer, naglašava način na koji je jedan pisac, kao što je François Coppée, navezan na svoju »demokratizaciju«. »Isto kao što Huysmans kao umjetnik voli liturgiju jer ona odgovara najvišim umjetničkim zahtjevima, Coppeé je slavi zbog njezinih demokratskih vrlina«.[14] Navedimo ulomak iz romana *Bonne Souffrance*[15] koji je komentiran u Merzovoj studiji :

> »Za siromašne je božanska služba slavljena svim svojim sjajem; [...] ona je, ma što o njoj rekli velika škola jednakosti. Kad dočekuje kakva siromašna rođaka, ovaj surovi demokrat, koji sanja o tome da sve podvrgne na istu razinu, ipak ne pali luster u salonu i ne silazi u podrum po košaricu starih boca. Kršćanski svećenik, on uvijek prima vjernike, ma koliko oni bili neznatni, sa svom raskoši kojom raspolaže i kao svoju preljubljenu braću«.[16]

Isto kao što ljepota liturgije jača divljenje i pisaca najosjetljivijih na njezino dubinsko značenje, spasonosni učinci koje ona čini u socijalnoj sferi mogu biti samo prihvaćeni i potvrđeni od romanopisaca i pjesnika, pa i onih najmanje osjetljivih za tu stranu kršćanske vjere. Ivan Merz primjećuje, kad se radi o Huysmansu - uvijek o njemu – da unatoč njegovu »preveliku ukusu koji pučke obrede smatra ružnima [...] ustanovljava kako oni spajaju klase«.

Nakon što je, oslanjajući se na literaturu, dokazano da liturgijski tekstovi kriju izuzetnu znanost, da veličanstvenost obreda blista sve do najljućih neprijatelja Crkve, te da katoličko bogoslužje, bez obveze, ostvaruje obećanje jednakosti koje promiču branitelji demokracije - apologetika je potpuna.

Slavljenja književnosti

Premda suprotno onome što bi netko mogao misliti u prvi mah, studija Ivana Merza nije rezervirana za katolike u potrazi za identitetom koji bi i danas željeli pokazati bogatstvo kršćanske vjere u svijetu (ili Europi) koja ima sve više i više poteškoća priznati joj zasluge.

---

[14] *Isto*, str. 244
[15] François Copée, *Bonne Souffrance,* Paris, *Lemerre,* 1904., str. 98
[16] Ivan Merz, *L'influence de la liturgie sur les écrivains français de 1700 à 1923.* Paris, *Cerf* , 2005., str. 243

Književnici također mogu u njoj naći nešto čime bi zadovoljili svoju znatiželju. Ivan Merz ne omogućuje samo njima otkriti autore koji su pali u zaborav, nego im također daje prigodu da kroz neosvojivo gledište s kojega polazi, bace panoramski pogled na sveukupno književno polje u svoj svojoj različitosti i kroz njega ga vrednuju i slave.

Pisci kakvi su u samima sebi

Treba prije svega primijetiti da apologetsko polazište Ivana Merza izmiče izvjesnim opasnostima. Zauzetost koju pokazuje da bi se izbjegao svaki oblik restauracije, odbijajući išta staviti pod zajednički nazivnik – pa bila to i liturgijska zastava – vodila ga je ostvarivanju rada zamjetne objektivnosti. Tako u djelima Huysmansa pronalazi neosporne elemente koji mu, kao što se vidjelo, dopuštaju uočiti stvarni utjecaj liturgije na djelo toga pisca; ali isto tako on si ne dopušta previše brzo zaključiti o njegovu obraćenju ili o stvarnom utjecaju liturgije na Huysmansovu osobu i dušu. Tako Ivan Merz piše:

> »Budući da je on bio gotovo ravnodušan prema doktrinarnoj vrijednosti Liturgije, vrlo nam rijetko kaže jesu li određeni tekstovi izvršili spasonosni utjecaj na preobrazbu njegova vlastita života. Nama je pak vrlo teško o tome dati svoje mišljenje; naša zadaća sastoji se u tome da pokažemo činjenice i dokažemo nepobitnim da je Huysmansov estetski osjećaj bio kod njega razvijen u tolikoj mjeri da je zasjenio sve ostale sposobnosti njegova bića«[17]

Tako studija posvećena utjecaju liturgije na francuske pisce ne daje neku vrstu pretjeranog misticizma koji prečesto poziva izvjesne kršćanske komentatore da pretjeruju u interpretaciji djela, pronalazeći duhovne biografije i ako je moguće još k tome edifikantne tamo gdje se nalazi samo književnost.

Nesretni autor *Sagessea*, prvi pisac koji nam je međutim dan, prema riječima M. Le Pelletiera, a koje preuzima Ivan Merz »jedina religiozna pjesma koju je 19. stoljeće proizvelo« (str. 173) stavljen je pod isti znak. Nije riječ o preuveličavanju da bi se od toga načinio neki uzor: »Mnogi tragovi estetizma koje tu otkrivamo uistinu dokazuju da su Verlaineove pjesme stvarno djelo pokajničkog

[17] *Isto*, str. 97

bohemskog slabića koji, usred alkoholizmom potpuno poremećenog života, pronalazi u svijetlim trenucima dobre strane svojeg bića«.[18] U ovom preciznom slučaju biografsko čitanje njegova djela gdje pjesnik kaže »ja« zakonito je nagoviješteno, ali zaštićeno od svakog oblika angelizma kao što se može ustanoviti.

Zadaća Ivana Merza sastoji se u pokazivanju činjenica u potpunoj objektivnosti, čak i onda kada mogu vrijeđati osjećaje vjernika. Primjerice, on ne oklijeva citirati Baudelaireove sumporne *Litanije Sotone*, ali prije toga ih definira kao parodiju svetih tekstova. U istom poglavlju ide čak dotle da spominje stihove pjesme *Strvina* »u kojima autor *Cvijeća zla* upotrebljava atribute Presvete Djevice da bi počastio svoju ljubavnicu« (str. 168). Objašnjenje: »On je redom upotrebljavao te aluzije s određenom namjerom da probudi u nama one čudne osjećaje koji obično nastaju prigodom primjene svetih izraza na nemoralni predmet« (str. 169). Naš blaženik sugerira također izvjesno komplementarno čitanje koje ne bi trebalo previše iznenaditi pobožnoga čitatelja. Na stranicama koje posvećuje djelima Huysmansa prije njegova obraćenja, možemo pročitati: »Koga zanimaju pojedinosti tih odvratnih opisa neka pogleda za svoju informaciju stranice 378–379 u *Là-Bas*.«

Pripovijedati…

Pod slobodnim perom Ivana Merza književnost nam se pojavljuje u cijelom svome bogatstvu i to na takav način da zapažanje o utjecaju što ga liturgija vrši na pisce djeluje kao jedna vrsta otkrića. Bogoslužje proizvodi prije svega dojmljivu raznolikost pripovijesti ili scenskih prikaza u kazalištu. Različiti obredi čine toliko scenarija čije dramaturške potencijalnosti iskorištavaju romanopisci, dramaturzi pa čak i pjesnici. Disertacija *Utjecaj liturgije na francuske pisce* npr. donosi čuveni prikaz Amelijina zavjetovanja u djelu *René* od Chateaubrianda. Liturgija se tu pojavljuje kao »efikasno sredstvo isticanja sjaja jedne scene i da bi zablistao jedan karakter« (str. 36). Isto se odnosi na proces vještice koji opisuje Victor Hugo u osmom poglavlju šeste *knjige Notre Dame de Paris*. Ivan Merz nam objašnjava kako je u tom slučaju liturgija upotrijebljena da bi izazvala tradicionalno očekivane efekte kod gledatelja tragedija ili

[18] *Isto*, str. 179

drama: »Recitiranje *Molitava* i *Psalama*, onako kako je to priredio Victor Hugo, uistinu izaziva čitateljeve živce i pobuđuje osjećaje strave« (str. 50). Sa svoje strane Peguy je osjetljiv na odvijanje mise i na dramatičnu krizu koja se pojavljuje u prikazanju u misi. U djelu *Misterij nevine dječice*, on pokazuje da »Francuzi smatraju podizanje kao najveći i najsvečaniji trenutak koji postoji na svijetu« (str.206).

Slučaj Claudela je poseban. U poglavlju koje mu je posvećeno, vidi se kako je radnja njegova djela *Marijino navještenje* prožeta liturgijom:

> »Zvuci Angelusa, odmah na početku djela (str. 16–17), uranjaju nas već u atmosferu misterija. Čovjek se odmah osjeća ushićen silnom radošću koju uzrokuje preobražena pojava uskrsloga Krista kod gledatelja. Osobe koje se prepuštaju toj starinskoj molitvi – Violaine, Pierre Craon – zaranjaju u taj nadnaravni svijet koji za njih daleko nadvisuje sve čari vidljivog svijeta«.[19]

Nakon što je objasnio da se obraćenje Mare pojavljuje u tom djelu kao neposredni efekt liturgijskog teksta, suprotno onome od Feliksa u djelu *Polyeucte* od Corneilla, Ivan Merz nam pokazuje kako liturgija može prožeti jednu osobu u Claudelovoj drami tako da preuzima aktivnu ulogu u samoj radnji drame. Liturgija zauzima određujuću ulogu koja od nje čini jednu vrstu dramaturškog izjednačavanja s milosti u kršćanskom kazalištu (str. 220):

> »Na kraju trećega čina u vrijeme *Božićnog Matutina*, Mara zahtijeva od Violaine da joj uskrisi njezino mrtvo dijete. Kako se ona može usuditi tražiti nešto takvo? To je zato jer ona zna da je Violaine žrtva koja daje zadovoljštinu i duša joj je uronjena u kraljevstvo Milosti. Što se događa u tom svijetu tamo? Kakvi to plemeniti osjećaji ujedinjuju ta područja? Liturgija, njihovo vjerno zrcalo, kaže nam što se dogodilo u tom kraju (…): »Evo javljam vam veliku radost.« Ta neizmjerna radost koju nadahnjuje Liturgija, prouzrokovana rođenjem jednoga Djeteta koje je u isto vrijeme i Spasitelj i apsolutni gospodar svega svemira, pruža Violainei prigodu da od Njega zamoli jednu vrlo jednostavnu stvar: uskrsnuće Marinog mrtvog djeteta. Molitva je uslišana, a mi osjećamo da se dogodilo nešto vrlo prirodno i ne sasvim neobično. Čudo koje je u srednjovjekovnom teatru ima-

[19] *Isto*, str. 219

lo važno mjesto, zahvaljujući upotrebi Liturgije po Claudelu, ponovno je oživjelo u suvremenoj drami. Po toj važnoj činjenici, spasonosni je utjecaj Liturgije na modernu literaturu čini se dosegao svoj vrhunac«.[20]

Opisivati…

Bogoslužje koje se odvija u vremenu, prema radnji koja ima svoje značenje a sastavljenoj od priprema, napetosti i ispunjenja, odvija se i u prostoru, mobilizirajući sva osjetila. Ono služi kao pomoć pripovijedanju u svim oblicima, uzimajući kao predmet dinamične slike koje omogućuju mnogostruka opisivanja. Studij utjecaja liturgije na francuske pisce nam dakle omogućuje otkriti svu tu nesposobnost književnosti, dajući prednost drugom tipu tekstova. Dobar dio Verlainovih pjesama primjerice tako oslikava liturgiju koja »opija njegova osjetila«. Ivan Merz precizira kako pjesnik »pokazuje da mu je drago pustiti da istodobno vibriraju sva njegova osjetila ispred sjajnog prizora svečanosti katoličkog kulta. Čim vidi crveno i plavo cvijeće on osjeća njihov čisti miris.« Pjesme koje čuje pobuđuju u isto vrijeme njegova osjetila za dodirom i gledanjem. »Ta kombinacija različitih osjećaja povezanih sa zvučnošću melodioznih riječi uspijeva uistinu izazvati kod nas iste osjećaje koje često doživljavamo u središtima francuske pobožnosti: u crkvi Notre-Dame de Victoire, na Montmartreu ili drugdje«.[21]

Baudlaire, taj drugi prvak sinestezije, povezivanja osjećaja raznih modaliteta, proizvodi pjesme koje evociraju liturgiju kao jedan vizualni, slušni i mirisni prostor u kojem »mirisi, boje i zvukovi međusobno odgovaraju u tamnom i dubokom jedinstvu«, uzevši izraze iz pjesme *Correspondance*. Autor *Cvijeća zla* posebno je osjetljiv na miris.

> »Osjetilo mirisa je također veoma razvijeno kod ovoga pjesnika,« primjećuje Ivan Merz. »Čini se da je strasno udisao sve mirise kojima se služi Crkva za vrijeme svečanih obreda. (…) Ono, dakle, što razlikuje Baudelairea od njegovih prethodnika jest istančanost njegovih osjetila dovedena kod njega do krajnje granice. Dok su se njegove oči napajale sjajnim i različitim bo-

[20] *Isto*, str. 221
[21] *Isto*, str. 179

jama liturgijskih obreda, ›pijanom pohlepom‹ udisao je mirise tamjana koji su ispunjavali ›neku crkvu‹«.[22]

Opisi, koji imaju liturgiju kao okvir, nalaze se pod perom brojnih manje poznatih romanopisaca kao što je Louis Bertrand koji usredotočuje cijelo pripovijedanje svoga romana *Sanguis Martyrum-Krv mučenika* prema jednoj točki: opis mise koju slavi sam Isus Krist u najzabačenijim galerijama jednog afričkog rudnika (str. 148-149), ali i do najslavnijih kao što je Pierre Loti koji opisuje u *Pélérin d'Angkor* glazbu obreda kod redovnika bonaca uspoređujući je s rimskom psalmodijom (str. 299). Leon Bloy se sa svoje strane zauzima opisati kinestesičke osjećaje koji često graniče s nelagodom kod osoba koje sudjeluju na jednom ili drugom obredu.

Ponovno napisati…

Pisci se zabavljaju pripovijedanjem i opisivanjem, ali oni također vole – posebice romanopisci – redigirati tekstove koji se predstavljaju kao ponovno napisani tekstovi, više-manje nanovo sastavljeni u odnosu na prethodne tekstove. Literarna kritika označava takav postupak, koji se može pronaći u svim vrstama tekstova, izrazom *intertekstualnost*. Ovdje bogoslužje može biti od velike koristi jer je službena molitva Crkve, jer je osim boja, zvukova i mirisa, također jedan svijet biblijskih navoda koji, između ostaloga pružaju materijal za ponovno beskrajno opisivanje. Studij utjecaja liturgije potaknuo je Ivana Merza da se pažljivo zanima za takav način postupanja.

Poglavlje koje posvećuje djelu Flauberta, u potpunosti otkriva nešto novo. Merz zamjećuje kako se usmjeravao religiozni razvoj gospođe Bovary kroz pripovijest jednog liturgijskog iskustva »utemeljen na nekoliko odlomaka iz Apokalipse« (str. 320). Merz posebice komentira sljedeće retke koji opisuju »nutarnji život gospođe Bovary za vrijeme i nakon pričesti«:

> »Madame Bovary nakon što se pričestila vjerovala je da čuje u dalekim prostorima pjesmu *serafskih harfi* i da vidi u plavom nebu na zlatnom prijestolju usred svetaca koji drže zelene palme Boga Oca u sjajnom veličanstvu kako na jedan njegov znak silaze k zemlji anđeli plamenih krila da je odnesu na svojim rukama.« Komentira

[22] *Isto*, str. 169-170

dalje Ivan Merz: »Stvarno prepoznajemo u psihološkoj analizi koju smo upravo naveli utjecaj nekih svetih tekstova, kao prekopiranih iz više odlomaka iz Otkrivenja: ›Glas taj koji začuh bijaše kao glas *citraša* što sviraju na citrama‹ (Otk 14,2 i 5,8). ›I odmah se u duhu zanijeh, kad gle: prijestolje stajaše na nebu i na prijestolje Netko sjede‹ (*isto*, 4, 2). ›Nakon toga vidjeh: eno velika mnoštva što ga nitko ne mogaše izbrojiti... Stoje pred prijestoljem... *palme* im u rukama‹ (*isto*, 7,9). ›I vidjeh: drugi jedan *anđeo* leti usred neba. Za njim eto drugog anđela... Za njima eto i trećeg anđela... I drugi jedan anđeo iziđe‹ (*isto*, gl. 14, r.6-18)«.[23]

Literarne teorije koje nadolaze

Smanjujući vrste tekstova koje je čitao i učinio da se čitaju u okviru svoga istraživanja, Ivan Merz je naravno bio primoran upotrijebiti razne vlastite metode za analizu i pronaći brojna kritička sredstva da bi dohvatio istinu iz bogatoga materijala koji je prikupio. Tako se mogu zapaziti, u materijalu prikupljenu pod njegovim perom, razni pristupi književnim tekstovima koji će se razvijati odijeljeno, katkada i na kontradiktoran način u književnoj kritici 20. stoljeća.

Kao dostojan nasljednik Gustava Lansona, kojemu je mogao biti i učenik da je studirao na Sorboni koju godinu prije, Ivan Merz stvara djelo povjesničara književnosti, nastojeći odrediti odnos pisaca prema intelektualnom, moralnom i društvenom životu Francuske kao i prema razvoju europske književnosti i civilizacije. Osim toga, rado upotrebljavajući pojmove nehotičnih i nesvjesnih čina, što je mogao otkriti u Beču u svojoj mladosti i u godinama koje su prethodile njegovu dolasku u Pariz, on naviješta književnu psihoanalizu koja će se razviti u Francuskoj tek od pedesetih godina i nadalje. »Ta kratka analiza može pružiti dragocjeni dokument onome koji u ljudskoj duši proučava neistražene horizonte Nesvjesnoga« (str. 146), izjavljuje to u poglavlju koje je posvetio Louisu Bertrandu.

S druge strane, zanimajući se za središnje mjesto koje zauzimaju mirisi i boje u poeziji, Ivan Merz postaje preteča istraživanja koje je usmjereno na odnose između književnosti i osjećaja o čemu će iznositi svoje teorije Jean-Pierre Richard 1955. A što se tiče njegovih komenta-

[23] *Isto*, str. 320

ra usmjerenih na intertekstualnost, Merz anticipira čak pedeset godina prije radove Gérarda Genettea… Sve se odvija na kraju kao da je studija o utjecaju liturgije omogućila Ivanu Merzu prijeći spektar oblika i literarnih tehnika istodobno s potpunim područjem književnih teorija koje se mogu stvarno uočiti u začecima u njegovim istraživanjima.

Poziv narodu

Nakon što smo naglasili koliko je studija *Utjecaj liturgije na francuske pisce* korisna ne samo za samu liturgiju koju pisci uvažavaju, nego također za književnost nadahnutu liturgijskim prostorom, vremenom i tekstovima, prikladno je upustiti se u rizik iznošenja ovoga zaključka: ako se književnost i liturgija tako lagano susreću u ovoj studiji, to je stoga jer govore istim jezikom i to jezikom koji se ne definira konceptualno nekim određenim sadržajem, nego u odnosu na zajedničkog primatelja: narod. Ivan Merz nam pokazuje da su književni tekstovi isto kao i liturgijski tekstovi, nasuprot npr. filozofskim tekstovima, načinjeni za narod, moglo bi se reći s narodom i u samom krilu naroda. On također objašnjava koliko su se liturgijska praksa i radnje na sceni, koje su ispripovijedali i opisali moderni romanopisci, pjesnici i dramaturzi ostvarile ne s posebnim ljudima nego »u srcu masa« i često s onima siromašnog duha, ukratko sa siromasima, koje su tako dobro opisali Léona Bloy ili François Coppée.

Drugim bi se riječima moglo reći – i to je naša završna riječ – da studija *Utjecaj liturgije na francuske pisce* dokazuje kako obje, i književnost i liturgija govore jezikom Umjetnosti pod uvjetom da se Umjetnost definira s Hippolyte Taineom, kojega Ivan Merz obilno citira, kao ona koja očituje temeljne uzroke i zakone - ne više suhoparnim definicijama nepristupačnima mnoštvu, a razumljivima samo nekolicini upućenih - nego osjećajnim načinom i obraćajući se ne samo razumu, nego i osjećajima i srcu najobičnijeg čovjeka (str. 94).[24]

Thomas Gueydier

Preveli:
prof. Ivanka Jardin i dr. Božidar Nagy

[24] Ovaj broj stranice kao i svi ostali brojevi unutar teksta članka koji nisu popraćeni posebnom bilješkom odnose se, kao što je naznačeno u početnoj bilješci br. 5, na stalno u članku citirano francusko izdanje disertacije Ivana Merza (*L'influence de la liturgie sur les écrivains français de 1700 à 1923*. Paris, C*erf* , 2005) i na paginaciju koja se u njoj nalazi.

BL. IVAN MERZ U FRANCUSKIM SREDSTVIMA DRUŠTVENOG PRIOPĆIVANJA

Još prije beatifikacije Ivana Merza u Parizu je 1996. ustanovljena njegova Vicepostulatura prigodom proslave 100. obljetnice njegova rođenja koja je obilježena i u Francuskoj. Za vicepostulatoricu imenovana je gospođa Ivanka Jardin, dugogodišnja profesorica u Hrvatskoj dopunskoj školi u Parizu. Vicepostulature ima za svrhu uz istraživanja o pojedinostima iz života u Francuskoj Ivana Merza, upoznavati francusku javnost s osobom i djelom hrvatskog Blaženika. U zajednici s drugim ustanovama i institucijama Vicepostulatura je sudjelovala u organizaciji studijskih dana i simpozija u Parizu i Caenu koji su bili posvećeni Ivanu Merzu (1996. i 2005.). Prigodom stote obljetnice rođenja Ivana Merza, kada je objavljeno prvo izdanje njegove disertacije na francuskom, Vicepostulatura je razaslala primjerak disertacije uz popratni dopis svim francuskim biskupima nakon čega su neke biskupije tražile i dodatne informacije o Ivanu Merzu. Uloženi su znatni napori i za prevođenje Merzovih tekstova na francuski jezik. Na francuski su također prevođeni i tekstovi drugih autora koji govore o njemu. Sve je to omogućilo da se francuski katolički tisak opskrbi potrebnim informacijama pa su o osobi i djelovanju Ivana Merza u tisku ali i u drugim medijima objavljeni brojni članci i studije na francuskom jeziku. Ovdje donosimo podatke o najvažnijim tekstovima o Ivanu Merzu koji su objavljeni u francuskim medijima.

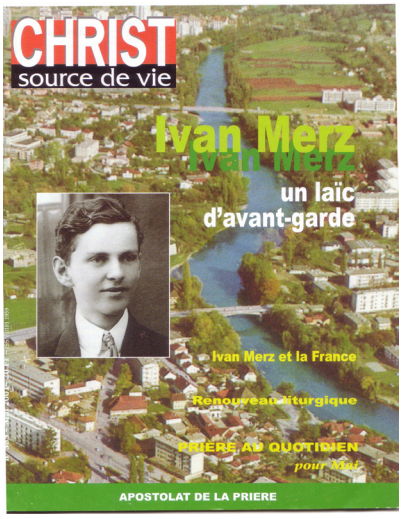

CHRIST – SOURCE DE VIE (*Krist – izvor života)*, poznati francuski katolički časopis, glasilo Apostolata molitve, koji izlazi u Toulouseu, cijeli broj od svibnja 2001. g. posvećuje životu i djelu Ivana Merza zahvaljujući posebnom zalaganju glavnog urednika P. Luisa Sintasa, SJ. List daje sažeti i cjelovit prikaz života i djela Ivana Merza uz brojne ilustracije.

IL EST VIVANT (O*n je živ)*, lyonski katolički mjesečnik u svojem 177. broju (studeni 2001. str. 26 - 27) objavio je članak pod naslovom: *Ivan*

Merz – Ma vie, c'est le Christ (Ivan Merz- život mi je Krist) kojim je autorica članka prof. Ivanka Jardin čitateljima predstavila osobu i djelo sluge Božjega Ivana Merza. Za naslov članka uredništvo je izabralo posljednje Merzove napisane riječi iz njegova testamenta, a uz njegovu fotografiju objavljena je i fotografija Bazilike Srca Isusova u Zagrebu.

BEATIFIKACIJA IVANA MERZA u Banjoj Luci 22. lipnja 2003. bio je događaj koji su francuski mediji pratili sa velikim zanimanjem. Gotovo svi francuski listovi popratili su beatifikaciju prigodnim informacijama i člancima.

LA CROIX, francuski katolički dnevnik objavio više prigodnih članaka. Među njima posebno se ističe tekst koji je objavio Bernard Jouanno (*La Croix,* 20. lipnja 2003. str. 20) pod naslovom *Ivan Merz fut un laïc d'avant-garde (Ivan Merz bio je laik prethodnik*). Naglasio je u članku Blaženikovu europsku kulturu i orijentiranost, duboku odanost Papi te otvorenost prema svijetu i svim pitanjima. Zaključio je članak da se s toga stanovišta Ivan Merz može smatrati jednim od prethodnika II. Vatikanskog koncila.

FRANCUSKA TELEVIZIJA na kanalu katoličkog programa KTO 20. lipnja 2003. u večernjoj emisiji INFOS dala je vrlo iscrpne biografske podatke o Ivanu Merzu te je objavila intervju s prof. Ivankom Jardin, vicepostulatoricom kauze Ivana Merza.

FRANCUSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA na svojoj internet stranici za mlade http://www.inxl6.org (*Le Portail Jeune de l'Eglise Cathliaque en France*) objavila je tri članka posvećena Ivanu Merzu.

23. lipnja 2003. – dan nakon beatifikacije Ivana Merza objavljen je članak pod naslovom *L'influence de la liturgie sur les écrivains français* čiji je autor profesor književnosti Thomas Gueydier. U svom članku profesor Gueydier u kratkim crtama upoznaje čitatelje s glavnim mislima i sadržajem doktorske disertacije novoga hrvatskog blaženika, naglašavajući da je poticaj za svoju tezu mladi Merz našao u osobnom iskustvu vjere i doživljaju liturgije. Opsežniji prikaz Merzove disertacije od istog autora objavljen je u katoličkom časopisu *Esprit et vie* (broj 24 , studeni 2003.) te na Internet stranici: http://www.esprit-et-vie.com/breve.php3?id_breve=186

26. lipnja 2003. - Uz fotografiju Ivana Merza na istu web-stranicu postavljen je članak *Ivan Merz, homme de liturgie (Ivan Merz, čovjek liturgije)*. Pisac članka Marie-Coralie Fournier na početku naglašava da se osobnost Ivana Merza krije u njegovom ustrajnom traženju istine. To sva-

kodnevno traganje za istinom, njegov je smisao života. Ono ga odvodi daleko, sve do liturgijske obnove. Mladi Merz je doslovno uronjen u misterij Crkve i upravo iz njega crpi *nenadomjestivu sigurnost*, dodaje autorica članka. U daljnjem izlaganju navodi i komentira Merzove misli o Crkvi, molitvi (individualnoj i liturgijskoj), te o Euharistiji kao središtu kršćanskog života. Spominjući navode Merzovog suvremenika Dušana Žanka, a zatim dr. Marina Škarice, članak završava tvrdnjom da su mnoge misli koje je zastupao Ivan Merz četrdeset godina kasnije potvrđene i prihvaćene na Drugom vatikanskom saboru.

26. lipnja 2003. uz fotografiju Ivana Merza na stranici http://www.ixl6/article1043.php objavljen je i tekst pod naslovom *Ivan Merz, apôtre de la Croatie, 1896-1928. (Ivan Merz, apostol Hrvatske)*. U njemu autorica Alice Colt-Mondragon, pozivajući se na internet stranicu posvećenu Ivanu Merzu, upoznaje čitatelje s njegovom biografijom.

ESPRIT ET VIE, časopis prvenstveno namijenjen svećenicima i redovnicima ali i laicima koji žele trajno usavršavati svoje znanje iz teologije, filozofije i kulture, s tradicijom starijom od jednog stoljeća, čiji je nakladnik poznata izdavačka kuća CERF, u broju 94 (studeni 2003.) donosi prilog pod naslovom *Utjecaj liturgije na francuske pisce*. Autor članka Thomas Gueydier, profesor je književnosti, stalni suradnik spomenutog časopisa i urednik rubrike za kulturu na internet-stranici francuske katoličke crkve za mlade: *Le portail jeune de l'Église catholique en France*. U nastavku slijedi kratki prikaz ovoga važnoga članka.

Nakon što je u nekoliko redaka predstavio Ivana Merza kao novog hrvatskog blaženika, profesor Gueydier na šest stranica vrlo detaljno upoznaje čitatelje sa sadržajem Merzove doktorske disertacije čiji je naslov upotrijebio i za svoj članak. Na početku članka ističe nekoliko elemenata koji po njegovoj ocjeni čine Merzovo djelo vrijednim i zanimljivim i današnjim naraštajima.

Za razliku od teorije književnosti i velikog dijela literature 20. stoljeća koje nas upućuju da književne tekstove vrednujemo prema njihovoj unutrašnjoj strukturi, neovisno od njihovog neposrednog utjecaja i odnosa prema vanjskom svijetu, u ovom djelu, primjećuje autor članka, književnost je predstavljena nizom primjera koji svjedoče o kolektivnom i individualnom ponašanju u danom društvu, a liturgija, duboko ukorijenjena u tadašnjem društvu, stvarnost je koja zahvaća velik dio Merzovih suvremenika. Profesor Gueydier uočava također i Merzov *nesuzdržan zanos* za katolička slavlja te njegovu *slijepu odanost umjetničkom sjaju liturgije* ističući da katolicima 21. stoljeća, čiji su osjećaji prema liturgiji znatno ohladnjeli u odnosu na vjernike s kraja 19. i početka 20. stoljeća, ovo djelo

može izgledati i malo zastarjelim. No bez obzira na razlike u poimanju liturgije u Merzovo i naše vrijeme, prema Gueydieru ovo djelo je vrijedno i zanimljivo zbog dva razloga: (1) Ono nas podsjeća da obredi zauzimaju temeljno mjesto u kršćanskom životu unatoč opravdanoj važnosti koju danas pridajemo individualnom izražaju vjernika. (2) Svojom disertacijom mladi Merz pokazuje i dokazuje da je francuska književnost 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća duboko prožeta liturgijom i ne bi bilo dobro da ta strana francuske književnosti ostane skrivena ili prešućena. *U vremenu kada Europa traži svoje korijene, među ostalim i one duhovne, ovo djelo postaje vrlo aktualno i dolazi u pravi čas,* zaključuje prof. Gueydier.

Nakon uvodnoga razmišljanja slijedi prikaz sadržaja svakog pojedinog poglavlja knjige, uz navođenje imena pisaca i književnih djela koje Merz obrađuje u svojoj disertaciji. U završnom dijelu svog članka profesor Gueydier, čija je uža specijalnost suvremena europska literatura, daje osvrt na djelo Ivana Merza uspoređujući književnost Merzovog vremena sa suvremenom literaturom. Merzovo djelo, tvrdi on, podsjeća nas da je vjerska kultura, kojoj je liturgija izuzetno važna sastavnica, vrlo snažno utjecala na francuske pisce navedenog razdoblja, i dodaje da taj utjecaj traje i u našem vremenu. Nije rijetko da i djela 20. pa i ova s početka 21. stoljeća *prihvaćaju jezik Biblije ili kršćanstva svjedočeći na taj način svoju jedva skrivenu privlačnost i određenu naklonost spram judeo-kršćanskog nasljeđa.* Od dramskog djela *U očekivanju Godota* (*En attandant Godot*) gdje 1949. Samuel Beckett otvara pitanje spasa dobrog razbojnika do romana *Lutajuće sjene* (*Ombres errants* - nagrada Goncourt 2002.) u kojem Pascal Quiguard citira svetoga Tomu Akvinskog, kršćanstvo u stvari i nije prestalo utjecati na našu (tj. europsku) kulturu, unatoč činjenici što u literaturi susrećemo i primjere poput opisa sahrane majke Meursault (junakinje iz Camusovog romana *Stranac-Etranger*) gdje je opis tog događaja sveden na neko daleko prisjećanje mučnog hodanja kroz polje po teškoj vrućini. Iako je malo vjerojatno da bi Ivan Merz napisao potpuno istu knjigu da živi u našem vremenu, navedeni primjeri iz literature, misli profesor Gueydier, daju povod da se provedu istraživanja slična Merzovim.

Dokazujući i pokazujući kako je liturgija utjecala na francusku književnost, mladi Merz nam istovremeno otkriva svoju temeljnu misao o duhovnom savršenstvu. O*no je,* ističe profesor Gueydier, *predstavljeno istodobno kao osobno prihvaćanje obreda kod liturgijskih pisaca, te u obliku pretjeranog individualizma čije su žrtve antiliturgijski književnici.* Na kraju članka autor se kratko osvrće i na karakterne osobine Ivana Merza koje je otkrio čitajući njegovo djelo. To je prije svega Merzov životni optimizam koji proizlazi iz njegove velike *ljubavi i vjere u sposobnosti čovjeka da se prepusti osvojiti se istinskom ljepotom*. Ponesen Merzovom vjerom

i optimizmom pisac zaključuje svoj članak željom: *Samo kad bi i mi, kao Ivan Merz, u istim vrijednostima znali otkriti klicu nade. - Napomena*: čitatelji koji žele pročitati izvorni članak na francuskom upućuju se na web-stranicu: http://www.esprit-et-vie.com/breve.php3?id_breve=186

MAGNIFICAT, poznati francuski mjesečnik koji za svaki dan u mjesecu donosi liturgijske tekstove, prigodne meditacije te kratki prikaz jednog sveca ili blaženika, već je dva puta uz nadnevak 10. svibnja objavio tekst posvećen najmlađem hrvatskom blaženiku. U svom 138. broju od svibnja 2004. (str.140) *Magnificat* piše kako je Ivan Merz osjećao duboku potrebu za obnovom Crkve i djelovao je kao preteča Drugog vatikanskog sabora. A br. 210 od svibnja 2010. na str. 142 započinje svoj tekst rečenicom: Ivan Merz mogao bi biti *zaštitnikom europskih studenata*. Slijede potom najvažniji biografski podaci iz njegova života i djelovanja koji ga prikazuju kao intelektualca, profesora, apostola hrvatske mladeži, promicatelja liturgijske obnove. Članak ističe da je u središtu Merzova duhovnog života bio Krist i dnevna sv. Pričest što je vjerno promicao u svom apostolskom djelovanju. Upravo misao da bi u Ivanu Merzu studenti mogli naći zaštitnika svidjela se i zainteresirala je neke francuske studente među kojima se i preko facebooka neko vrijeme vodila diskusija i razmjenjivali podaci o Ivanu Merzu.

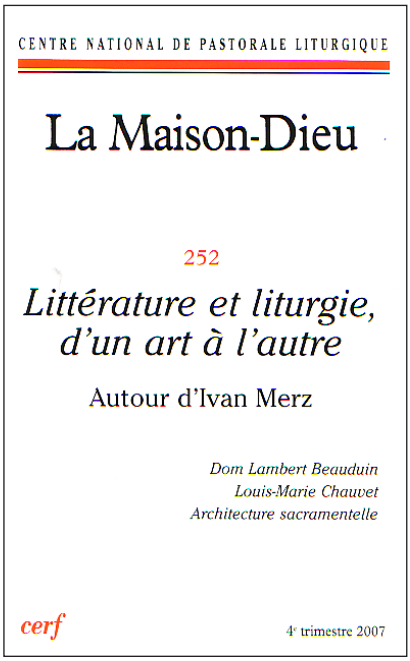

LA MAISON-DIEU *(Božji Dom)* liturgijski časopis koji izdaje francuski Nacionalni centar za pastoral i liturgiju a čiji je nakladnik također poznata izdavačka kuća *Cerf*, svoj broj 252. od prosinca 2007. naslovio je *Littérature et liturgie, d'un art à l'autre (Literatura i liturgija, od jedne umjetnosti prema drugoj)*, i dodao podnaslov *Autour d'Ivan Merz (Oko Ivana Merza)*. Željelo se tako čitateljima skrenuti pozornost na središnju temu koja se u tom broju obrađuje ali i na osobu koja je okupila oko svojega djela vrhunske francuske stručnjake s područja književnosti i liturgije. Ivanu Merzu i njegovim mislima vezanim uz najavljenu temu časopis je posvetio prvih 80 stranica. U predgovoru direktor publikaci-

je p. Paul de Clerck ističe kako je osoba Ivana Merza do tada bila malo poznata; međutim nakon svoje beatifikacije zainteresirala je i književnike i liturgičare. Slijede potom ovi članci:

Životopis Ivana Merza (Ivanka Jardin, vicepostulatorica kauze)

Ivan Merz u liturgijskom pokretu – nasljednik Dom Guérangera; autor, redovnik benediktinac o. Patrick Prétot (ravnatelj Instituta za više liturgijske studije pri Katoličkom institutu u Parizu i član uredništva časopisa la *Maison-Dieu* i *Societas liturgica*) stavlja Merzove misli u povijesni kontekst.

Utjecaj liturgije na francuske pisce. Između apologetike i književne kritike. Autor Thomas Gueydier (profesor suvremene književnosti, aktualno ravnatelj Centra teoloških studija u Caenu, glavni i odgovorni urednik časopisa *Esprit et vie*) raspravlja o dvije misli koje prožimaju Merzovu disertaciju: Merz shvaća književnost kao pomoćnicu liturgije, dok s druge strane pokazuje kako se liturgija stavlja u službu piscima u kojoj oni nalaze neiscrpno vrelo inspiracija.

Poezija i liturgija. Pitanje potomstva. (Autor: P. Jean-Luc Lorber, doktor teologije, diplomirao na Institutu za sakralnu umjetnost, objavio više napisa iz područja teologije i umjetnosti) svojim člankom nastavlja Merzovu raspravu o liturgiji i literaturi, uvodeći čitatelje u poeziju suvremenih pjesnika koji također stvaraju pod utjecajem liturgije ili su joj pak podarili svoju umjetnost izražavanja.

Književnost i liturgija – autor François Cassingena-Trévedy (redovnik benediktinac, predavač na Institutu za liturgiju, suradnik nakladnika *Edition des sources chrétiennes*, bavi se književnošću, autor djela *Liturgie, art et métier)* raspravlja o međusobnom odnosu te dvije umjetnosti postavivši pitanje: Što danas može nastati od njihova reciprociteta?

Poezija i liturgija: intervju s redovnikom pjesnikom (izdao do sada sedam zbirki pjesama) i autorom liturgijskih himana, bratom benediktincem Gillesom Baudry kojemu djelo Ivana Merza nije nepoznato.

Autori gore navedenih članaka bili su 25. svibnja 2005. sudionici Okrugloga stola koji je na Katoličkom pariškom sveučilištu organizirao nakladnik CERF prigodom predstavljanja svojega izdanja doktorske disertacije Ivana Merza *L'influence de la liturgie sur les écrivains français de 1700 à 1923* te javne tribine održane 23. rujna iste godine, organizirane na Sorboni također u povodu izlaska disertacije Ivana Merza.

RESPUBLICA NOVA, časopis je koji izdaju studenti visokih pariških škola, među ostalim i iz poznate *Ecole Normale Supérieure*, škole koja formira buduću francusku elitu. U broju od listopada 2005., objavljen je veoma pohvalni članak posvećen Ivanu Merzu i njegovoj disertaciji.

FAMILLE CHRÉTIENNE (*Kršćanska obitelj)*, poznati katolički tjednik u svojem 1686. broju od 8. – 14. svibnja 2010. (str. 20), uz liturgijski kalendar s naznakom da Crkva 10. svibnja slavi bl. Ivana Merza, objavio je zanimljivi članak posvećen Ivanu Merzu pod naslovom *De la liturgie et des lettres (O liturgiji i književnosti)*. Autorica članka Marie-Christine Lafon uz životopis ističe Blaženikove zasluge što je pokazao kako su pisci - vjernici ili ne, nadahnuti liturgijom poklonili prekrasne stranice francuskoj književnosti.

UDRUGA CSNT - *Connaissance des saints de notre temps (Upoznavanje svetaca našeg vremena) u travnju 2012. izdala je brošuru - životopis Ivana Merza na dvadeset stranica. Tekst je sastavljen u suradnji s postulatorom dr. Božidarom Nagyem i profesorom Thomasom Gueydierom, a zanimljive ilustracije izradila je* Nathalie de Widerspach, članica CSNT. U uvodnom dijelu životopisa navodi se da je Ivan Merz *istinski uzor za današnjeg mladog Europljanina: nije rođen kao svetac, ali je u sebi samom znao pronaći put do potpunog obraćanja, do svetosti*. Potom slijedi kronološkim redom prikaz blaženikova života i njegova djelovanja, a na kraju su navedeni detaljni podaci o postojećoj bibliografiji Ivana Merza. Čitateljima kojima nije moguće nabaviti knjižicu omogućeno je čitanje i u virtualnom izdanju.

HRVATSKI VEZNIK, glasilo Svjetskog hrvatskog kongresa namijenjeno Hrvatima u Francuskoj, redovito je izvješćivao članove hrvatske dijaspore o svim manifestacijama i događajima vezanim uz osobu i djelo Ivana Merza; kad je to bilo moguće članovi hrvatske zajednice uključivali su se i u prigodne aktivnosti. Vijesti je redovito slala Vicepostulatura Ivana Merza koja djeluje u Francuskoj. Tako se upoznavanje francuske javnosti s hrvatskim Blaženikom vršilo i posredstvom Hrvata koji žive u Francuskoj. U nastavku donosimo popis najvažnijih članaka objavljenih u *Hrvatskom vezniku* o bl. Ivanu Merzu:

Prvi blagdan bl. Ivana Merza (*Hrvatski veznik*, br. 30, lipanj 2004. - str. 20) - prikaz manifestacija kojima je obilježen 10. svibnja 2004. u Hrvatskoj i izvan nje.

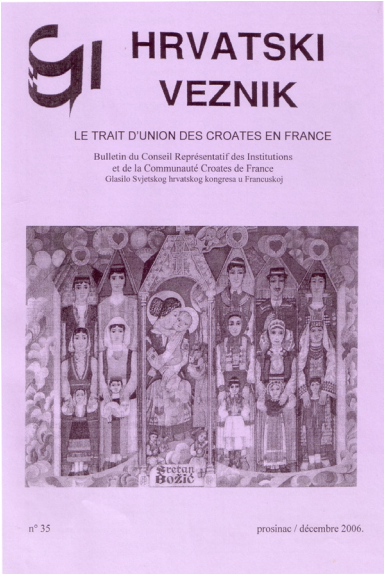

Bl. Ivan Merz - uzor dijaloga vjere i kulture u Francuskoj (*Hrvatski veznik*, br. 33, lipanj 2005. - str. 16-17) - iscrpno izvješće o tribini organiziranoj povodom predstavljanja drugog izdanja Merzove doktorske disertacije na Sorboni te o afirmaciji hrvatskog Blaženika u Centru teoloških studija čime je svečano obilježen početak akademske godine u Caenu.

Uz spomen-dan bl. Ivana Merza (*Hrvatski veznik*, br. 34, lipanj 2006. – str. 22) – kratki pregled zbivanja i manifestacija posvećenih Ivanu Merzu; prigodna pjesma *U spomen blaženiku Ivanu Merzu* (autorica gđa Marija Špoljar Barundić, čitateljica H.V. iz Nice); tekst Thomasa Gueydiera na francuskom jeziku *Un DVD pour répondre au Da Vinci Code spécialement dédié à Ivan Merz* (*DVD kao odgovor na Da Vincijev Kod specijalno posvećen Ivanu Merzu)*.

Uz 110. obljetnicu rođenja bl. Ivana Merza (*Hrvatski veznik*, br. 35, prosinac 2006. – str 11). – 110. obljetnica rođenja obilježena je različitim manifestacijama i obogaćena kulturnim sadržajima sredine u kojima je organizirana. Nakon beatifikacije bl. Ivana Merza poraslo je zanimanje za njegov život i djelo i u drugim europskim zemljama.

Francuski časopis o bl. Ivanu Merzu (*Hrvatski veznik*, br. 37, siječanj 2008. – str. 7) - prikaz tekstova o bl. Ivanu Merzu objavljenih u časopisu *La Maison – Dieu (Božja kuća)*. Naslov ovoga broja časopisa glasi: *Littérature et liturgie, d'un art à un autre (Literatura i liturgija, od jedne umjetnosti prema drugoj)* a podnaslov *Autour d'Ivan Merz (Oko Ivana Merza)*. Željelo se tako čitateljima skrenuti pozornost na središnju temu koja se obrađuje u tom broju, ali i na osobu Ivana Merza koji je u toj prigodi okupio oko svojega djela vrsne stručnjake s područja književnosti i liturgije.

NAŠ GLAS, list Hrvatske katoličke misije u Parizu često je donosio članke o Ivanu Merzu i o zbivanjima povezanima s njime. List je namijenjen hrvatskim katoličkim vjernicima koji žive u Parizu i Francuskoj. Navodimo samo neke brojeve u kojima se nalaze prigodni članci o bl. Ivanu Merzu: br. 5-6, 1989., str. 16; br. 3-4, 1991., str. 19; br. 5-6, 1991., str. 24; br., 3-4, 1992., str. 11-12 i str. 18.

Priredila: prof. Ivanka Jardin, Pariz

KAZALA, BIBLIOGRAFIJE I TABLICA ZA DISERTACIJU IVANA MERZA

KRONOLOŠKA TABLICA NASTANKA DJELA FRANCUSKIH PISACA ANALIZIRANIH U OVOJ STUDIJI 1700. – 1923.

Slova-kratice u zagradama (L, A, I) nakon navoda godine nastanka pojedinog djela odnose se na tri skupine pisaca kako ih je Merz u disertaciji razdijelio u odnosu prema liturgiji:

L – liturgijski pisci; A – antiliturgijski pisci; I – indiferentni pisci.

	Polemike, Pamfleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
XVIII. st.			LE SAGE, *Gil-Blas*, 1715.-1747. (L) ROUSSEAU, *Nouvelle Héloise*, 1761. (A)			
1800. 1810.	CHATEAUBRIAND, *Génie du Christianisme*, 1802. (L)		CHATEAUBRIAND, *Atala*, 1801. (L) CHATEAUBRIAND, *René*, 1804. (L) CHATEAUBRIAND, *Martyres*, 1809. (L)			1801. Konkordat 1807. Temeljni članci
1810. 1820.	Mme DE STAËL, *De l'Allemagne*, 1810. – 1813. (A)		B. CONSTANT, *Adolphe*, 1816. (I)			
1820. 1830.	JOSEPH DE MAISTRE, *Soirées de St.Pétersbourg*, 1821. (L)		XAVIER DE MAISTRE, *Jeune Sibérienne*, 1825. (I)	VIGNY, *Poèmes*, 1822. (A) LAMARTINE, *Nouvelles Méditations*, 1823. (A) HUGO, *Odes et Ballades*, 1826. (L)		1828. Dom Guéranger usvaja Rimski misal 1830. Dom GUÉRANGER, *Razmatranje o liturgiji*

	Polemike, Pamfleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
1830. 1840.	LAMENNAIS, *Paroles d'un Croyant*, 1834. (L)	LAMARTINE *Voyage en Orient*, 1835(A)	HUGO, *Notre-Dame de Paris*, 1831. (L) STENDHAL, *Le rouge et le noir*, 1831. (I) MUSSET, *Confession d'un enfant du siècle*, 1836. (A)	LAMARTINE *Harmonies*, 1830. (A) LAMARTINE *Jocelyn*, 1836. (A)	HUGO, *Lucrèce Borgia* 1833.(L)	1833. Rimska Liturgija opet uvedena u Solesmesu 1835. Montalember U Solesmesu 1838. Obraćenje Veuillota
1840. 1850.		LAMARTINE *Confidences*,1849. (A)	BALZAC, *Curé de village*, 1845. (I) SAND, *Mare au Diable*, 1848. (I)			1840. Dom GUÉRANGER *Institutions liturgique, 1. sv.* 1841. *Institutions liturgique, 2. sv.* *Liturgijska godina, 1. sv.* 1843. Mgr. Affre protestira sa 60 biskupa protiv Dom Guérengera
1850. 1860.		LAMARTINE- *Nouvelles Confidences*, 1851. (I)	D'AUREVILLY, *Ensorcelée*, 1851. (L) LAMARTINE, *Graziella*, 1852. (I) DUMAS FILS, *Dame aux Camélias*, 1852 (I)	GAUTIER, *Emaux et Camées*, 1852 (I) HUGO, *Châtiments*, 1852. (L) LECONTE DE LISLE, *Passion*, 1858. (I)		1851. Dom GUÉRANGER *Institutions liturgique, 3. sv.* 1851. Oko 40 biskupija opet preuzelo rimsku Liturgiju

	Polemike, Pamfleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
			FLAUBERT, *Madame Bovary*, 1857. (I)	MISTRAL, *Mireille*, 1859. (L) LECONTE DE LISLE, *Poésies barbares*, 1859. (I)		1851.-1854. A. Comte: *Sistem pozitivne politike*
1860. 1870.	SAINTE-BEUVE, *Port-Royal*, 1860. (L) VEUILLOT, *Parfum de Rome*, 1862. (L) TAINE, *Philosophie de l'Art*, 1865. – 1869.	VIGNY, *Journal d'un poète*, 1867.(A)	SAND, *Markiz de Villemer*, 1860. (I)	BEAUDELAIRE *Fleurs du Mal*, 1861. (L) SULLY- PRUDHOMMES, *Solitudes*, 1869. (I)		1860. Ukinuće "Universa" 1863. Obnova Beurona E. Drumont slavi Solesmes u *"l'Année illustrée"*
1870. 1880.	TAINE, *Origines de la France contemporaine, 1. sv.* 1875. (I)		DAUDET, *Fromont jeune et Risler ainé*, 1874. (I)	SULLY-PRUDHOMMES, *Poèmes*, 1878. – 1879. (I)		1874. Orléans preuzima Rimski Brevijar 1875. Smrt Dom Guérangera
1880. 1890.			HUYSMANS, *A rebours* 1884. (L) BLOY, *Déséspéré*, 1886. (L) BOURGET, *Disciple* 1889. (I)	LECONTE DE LISLES, *Poèmes antiques*, 1880. (I) VERLAINE, *Sagesse*, 1881. (L) HUGO, *Légende des Siècles*, 1883. (L) SULLY-PRUD-HOMMES, *Prisme*, 1879. – 1888. VERLAINE, *Amour*, 1888. (L)		Obraćenje Paula Claudela

	Polemike, Pamfleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
1890. 1900.	HUYSMANS, *Préface dans le petit Catéchisme liturgique par Dutilliet*, 1895. (L) HELLO, *Paroles de Dieu*, 1899. (L)	LOTI, *Jérusalem*, 1895. (A) LOTI, *Galilée*, 1896. (A)	HUYSMANS, *Là-bas*, 1891. (L) BLOY, *Sueur de sang*, 1893. (L) ZOLA, *Lourdes*, 1894. (L) HUYSMANS, *En route*, 1895. (L) ZOLA, *Rome*, 1896. (L) BLOY, *Femme pauvre*, 1897. (L) COPPÉE, *Bonne Souffrance*, 1897. (L) HUYSMANS, *Cathédrale*, 1898. (L) HUYSMANS, *Pages Catholiques*, 1899. (L)	VERLAINE, *Bonheur, Liturgies intimes*, 1891. (L) VERLAINE, *Vers posthumes*, 1893. (L)	**ROSTAND,** *Princesse lointaine*, 1895. (L) **ROSTAND,** *Cyrano de Bergerac* 1897. (L)	1892. Obraćenje Verkadea 1892. Utemeljenje pjevača Saint Gervaisa 1894. Utemeljenje Schole cantorum 1896. Joergense-nov boravak u Beuronu
1900. 1910.		HUYSMANS*Foules de Lourdes*, 1906. (L)	HUYSMANS, *Oblat*, 1903. (L) BOURGET, *Divorce*, 1904. (L) PRAVIEL, *Péché d'Aveugle*, 1904. (L) BAZIN, *Bonne Perette* 1904. (I) BAUMANN, *Immolé*, 1909. (L)	MERCIER, *Voix de la Terre*, 1903. (L) LE CARDONNEL, *Poèmes*, 1904. (L) GROLLEAU, *Encens et Mirrhe*, 1909. (L)		1903. *Motu proprio* Pape Pija X. o sakralnoj glazbi

	Polemike, Pamfleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
1910. 1920.	BARRÉS, *Grande pitié des églises de France*, 1914. (L) VALLERY-RADOT, *Réveil de l'Esprit*, 1917. (L) BAUMANN, *Paix du septième jour*, 1918. (L) BOUTROUX, *Science et Religion*, 1919. (I)	WALCHEREN *Journal d'un converti* 1910. (L) LOTI, Pèlerin d'Angkor, 1911. (A) MAINAGE, *Témoins du Renouveau Catholique* 1917. (L) GHÉON, *Témoignage d'un Converti* 1919. (L) DUPOUEY, *Lettres* 1919. (L)	BORDEAUX, *Maison*, 1913. (L) BARRÉS, *Colline inspirée*, 1913. (L) BAUMANN, *Baptême de Pauline Ardel*, 1913. (L) BOURGET, *Demon de Midi*, 1914. (L) PSICHARI, *Voyage d' un Centurion*, 1916. (L) BERTRAND, *Sanguis martyrum*, 1917. (L) JAMMES, *Curé d'Ozeron* 1918. (L)	PÉGUY, *Mystère de la charité de J.d'Arc* 1910. (L) PÉGUY, *Porche du mystère de la 2ème vertu*, 1911. (L) PÉGUY, *Mystère des Saints Innocents*, 1912. (L) PÉGUY, *Tapisserie de St. Gene-viève et de J.d'Arc*, 1912. (L) JAMMES, *Georgiques Chrétiennes*, 1912. (L) LE CARDONNEL, *Carmina Sacra*, 1912. (L) PÉGUY, *Tapisserie de Notre-Dame*, 1913. (L) CLAUDEL, *Cinq grandes Odes*, 1913. (L) CLAUDEL, *Corona anni Dei benignitatis*, 1914. (L) VALLERY-RADOT, *Antologie*, 1916. (L) CLAUDEL, *La Messe là-bas*, 1918. (L)	CLAUDEL *Annonce faite à Marie*, 1912. (L)	1913. Utemeljenje revije »Život i liturgijska umjetnost«

	Polemike, Pamfleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
1920. 1923.		VERKADE, *Inquiétude* à Dieu, 1920. (L)	BAUMANN, *Fer sur l' Enclume*, 1920. (L) BORDEAUX, *Maison morte*, 1921. (L)	MERCIER, *Pierres Sacrées*, 1920. (L) BRILLANT, *Musique sacrée*, *Musique profane*, 1921. (L)		1921. Prihvaćanje rimskog izgovora

KAZALO IMENA OSOBA
u disertaciji Ivana Merza

U ovome kazalu nalaze se imena pisaca i osoba koje se spominju u disertaciji. Imena tiskana podebljanim slovima odnose se na pisce čija su djela analizirana u ovoj studiji. Osim toga podebljanim slovima tiskani su i brojevi stranica koje su opširno posvećene određenom piscu i njegovim djelima. Uz ime pisca Ivan Merz je naveo i imena djela koja su u disertaciji proučavana pod liturgijskim vidom.

A

ABÉLARD – 224
AFFRE – 134
ALBIN – 34
AMBROZIJE, SV. – 56, 132, 133, 134, 135
AUBRY – 85
AUGIER – 44

B

BALZAC, HONORÉ DE – 15, 17, 18, 41, 172, 233, **234-238**, 245, 254 – Curé de Village (Calmann Lévy; Edit. de Centenaire)
BARBEY D'AUREVILLY, JULES – 19, 20, 21, 35, 36, 38, **40-42**, 43, 47, 54, 55, 58, 68, 79, 108, 112, 121, 130, 164, 252,
BARRÈS, MAURICE – 33, 38, 48, 55, 59, **83-89**, 90, 91, 92, 96, 98, 104, 109, 118, 201- Colline inspirée (Paul.) La grande pitié des Église de France (E.Paul.)
BATIFFOL, PIERRE – 51
BAUDELAIRE, CHARLES – 18, **121-124**, 125, 130, 132, 154, 164, 219, 224 – Fleurs du Mal (Fayard, 3 vol.)
BAUMANN, EMILE – 18, 42, 43, 44, 45, 64, 69, 79, **96-107**,108, 109, 117, 167, 194, 215, 242, 245, 254, – Immolé (Grasset); Baptème de Pauline Ardel (Grasset); Paix du septième jour (Perrin); Fer sur l'Enclume (Perrin).
BAVIER, ANDRE DE – 189, **191**
BAZIN, RENE – 42, 243, **244**, 245
BENSON – 105
BERTRAND, LOUIS – 93, **108-112**, 201 – Sanguis Martyrum (Fayard; 48ème édition)
BESSE, DOM – 132
BLOY, LEON – 21, **47-54,** 63, 68, 79, 85, 92, 96, 97, 98, 175, 193, 195, – Désespéré (Mercure); Sueur de Sang (Cres); Femme pauvre(Mercure).
BONTÉ, PAUL – 136, 139, 140
BORDEAUX, HENRY – 137, **243-245 –** Maison (Plon, 143ème édition); Maison Morte (Plon)
BORDEV, CHARLES DE – 189, 190
BOSSUET – 14, 24

BOURGET, PAUL – 17, 38, 42, 55, 59, 86, **90-95**, 96, 97, 108, 118,119, 245, – Disciple (Plon); Divorce (Bibl.Plon); Démon de Midi (Plon)
BOUTROUX, EMILE – 231, 232 – Science et religion dans la philosophie contemporaine (Flamarion)
BRAUN, THOMAS – 136, 139, 140
BRIAND, ARISTIDE – 83, 87, 88, 92
BRILLANT, MAURICE – 136, 139, **140 –** Musique sacrée, Musique profane (Garnier)
BRUNETIÈRE, FERDINAND – 21, 119, 192

C

CABROL – 95
CELANO, THOMAS DE – 250
CHATEAUBRIAND, FRANÇOIS RENE DE – 4, 11, 14, 15, 20, **22-30**, 31, 35, 36, 41, 43, 44, 45, 48, 54, 68, 78, 106, 108, 113, 115, 136, 137, 141, 164, 166, 190, 194, 207, 208, 213, 214, 215, 224, 237 – Atala (Garnier); Génie (Garnier); René (Garnier); Martyre (Didot, 1857)
CHEREL, A. – 244
CHEVALLIER – 78
CLAUDEL, PAUL – 16, 18-21, 27, 35, 39, 64, 79, 82, 84, 96, 106, 129, 142, 151, 152, **153-164,** 177, 202, 220, 249 – Annonce faite a Marie (Nouvelle revue française); Cinq grandes Odes (isto, 5ème édition, 1913); Messe là-bas (isto, 6ème édition, 1918); Corona Anni Dei Benignitatis (isto)
COMTE, AUGUSTE – 231, 232, 233
CONSTANT DE REBECQUE, BENJAMIN. – 234-235 – Adolphe (Garnier)
COPPÉE, FRANÇOIS – 21, 25, 33, 118, **176-179**, 187, 190, 192, 199, 238 – Bonne Souffrance (Lemerre; 102ème édition)
CORNEILLE, PIERRE – 13, 48,134, 135, 153, 160, 161, 162,

D

DANTE, ALIGHIERI – 51, 99, 105, 129,
DAUDET, ALPHONSE – 233, 239, 240 – Fromont jeune et Risler aîné (Charpentier), Encorcelée (Lemerre)
DELILLE, JACQUES – 20, 30
DUMAS, ALEXANDRE FILS – 44, 233, 239, 241 – Dame aux Camélias (Nelson)
DUPOUEY – 199, **203-204** – Lèttres (Correspondant 10 juin, 1919)
DUTILLET – 77

E

ELPIS – 172

F

FALCKENBERG – 212
FLAUBERT, GUSTAVE – 15, 180, 181, 182, 209, 215, 233,

239-242, 245 – Madame Bovary (Charpantier, 1922)
FLOTTES – 122
FONTANES, LOUIS DE – 20, 30
FORTUNAT – 135, 229

G

GAUTIER, THEOPHILE – 247, **248**, 252 – Emaux et Camées (Charpantier)
GHÉON, HENRI – 29, **199-203**, 204, 244 – Temoignage d'un converti (Nouvelle revue française)
GOETHE – 59, 165, 167, 168, 220
GRGUR SV. – 72, 77, 134, 135
GROLLEAU, CHARLES – 136, 139, 140 – Encens et Myrrhe (Lethielleux)
GUÉRANGER, DOM – 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 24, 27, 30, 32, 41, 47, 54, 58, 78, 121, 125, 165, 166, 193, 195, 197, 204, 222, 224, 236, 256, 257
GUÉRIN, CHARLES – 136, **139**, 140
GUILLOUX, P. – 175

H

HELLO, ERNEST – 32, 33, 47, 52, 54, 105, 152, 171, **173-175**, 199 – Physionomies des Saints (Perrin, 12ème édition); Paroles de Dieu (Perrin, 1910)
HEMON – 243
HERBERT – 256
HOFFMANN – 25
HUGO, VICTOR – 20, 21, 25, **35-39,** 40, 49, 94, 108, 112, 121, 122, 164, 217, 249, 252, 253 – Odes et Balades (Fayard); Notre-Dame de Paris (Edition illustrée); Lucrèce Borgia (Fayard); Châtiments (Fayard), Légende des Siècles (Garnier).
HULOT – 51
HUYSMANS, JORIS-KARL – 4, 14, 16, 18, 19, 20,21, 24, 25, 35, 36, 38, 42, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, **55-79**, 80, 81, 83, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 106, 113, 116, 118, 119, 121, 122, 128, 132, 133, 153, 161, 163, 165, 168, 171, 178, 181, 189, 192, 193, 194, 195, 197, 220, 238, 244, 257 – A Rebours (Charpentier, 1920); Là-Bas (Plon, 38ème édition 1919); En Route (Plon); Préface dans la 4ème édition du "Petit catéchisme liturgique" par l'abbé H.Dutillet (Bricon); Cathédrale (Stock); Pages catholiques (Stock); Oblat (Stock, 3ème édition); Foules de Lourdes (Plon).

I

INDY, VINCENT D'- 17
IVAN XXII. – 63
IVANA ARŠKA SV. – 143

J

JAMMES, FRANÇIS – 43, 44, 45, **113-120**, 127, 136, 141, 190, 237, 242 – Géorgiques chrétiennes (Mercure); Monsieur le Curé d'Ozéron (Mercure)

JEREMIJA – 174
JOERGENSEN, JOHANNES – 16, 189, 195, 198 – Beuron (Hamm.West.Ed.Brees u.Thiemann, 1896).

K

KANT – 212
KARLO VELIKI – 14
KINON, VICTOR – 136, **141**

L

LA HARRE – 20
LACORDAIRE – 94
LAMARTINE, ALPHONSE – 15, 20, 35, 94, 132, 133, **213-221**, 222, 223, 241, 253 – Nouvelle méditations poétiques (Chefs d'œuvres poétiques; Hachette, 1918); Harmonies poétiques et religieuses (isto); Un voyage en Orient (Waltz.-L., Œuvres choisies, Prose, Hachette); Jocelyn (Gosselin et Furne); Confidences (Hachette); Nouvelles confidences (isto, 1868); Graziella (isto, 1896).
LAMENNAIS, FELICITE ROBERT DE – 31-34, 94 – Paroles d'un Croyant (Bibl.nat. 1913).
LANCELOT, DOM CLAUDE – 14, 178
LANSON, GUSTAVE – 140
LAUREC – 142, 149, 151, 251
LE CARDONNEL, LOUIS – 132-135, 217, 249 – Poèmes (Mercure); Carmina sacra (isto)
LE PELLETIER – 125
LECONTE DE LISLE – 247, **248-252,** 254 – Passion, Derniers poèmes (Lemerre, 1899); Poèmes barbares (Lemerre); Poèmes antiques (isto)
LESAGE, ALAIN RENE – 17, 36, 178, 238 – Gil Blas (Garnier)
LESCURE, PIERRE DE – 189, 191, 192, 228
LEVRAULT – 28
LOTI, PIERRE – 218, **226-229** – Jérusalem (Calman-Levy, 78ème édition); Galilée (isto 49ème éd.); Pèlerin d'Angkor (isto, 51ème éd.)
LOUIS, NAPOLEON – 20
LUTER – 167

M

MAINAGE – 109, 154, 190, 199, 201, 228 – Témoins du Renouveau catholique (Bauchesne, 3ème ed. 1919)
MAISTRE, JOSPEH DE – 29, **31-33**, 152, 165, 173 – Soirées de Saint Petersbourg (Oeuvres posthumes; 1 et 2 Pélagaud).
MAISTRE, XAVIER DE – 234, 235 – Jeune Sibérienne (Bibl. nat.)
MARBAU – 241
MARLY, I. – 245
MARTIN, V.H. – 12
MARTINEAU, R. – 47, 48
MAURIAC, CHARLES – 136, **139-140**
MERCIER, LOUIS – 136-139, 141, 154, 175
MERILL, H.STUART – 255
METSYS, QUENTIN – 74
MILLET, JEAN FRANÇOIS – 219

MILLOT, J. – 245
MISTRAL, FREDERIC – 43-46, 237, 245 – Mirèio (Charpantier, 1912)
MONTALEMBERT – 166
MORTIER, A.M. – 27, 47, 123, 128, 130
MOZART – 165, 168
MUGNIER – 75
MURILLO – 73
MUSSET, ALFRED DE – 15, 20, 132, **222-225**, 226, 228 – Confession d'un Enfant du siècle (Fayard)

N

NAPOLEON – 19
NOTHOMB, PIERRE – 136, 141
NOUVEAU, GERMAIN – 134, 136, 139, 140

O

OZANAM – 69, 166

P

PASCAL – 13, 14, 49, 195
PÉGUY, CHARLES – 142-152, 163, 251 – Mystère de la Charité de Jeanne d'Arc (E.Paul; 7ème éd.); Porche du Mystère de la deuxième vertu (E.Paul. 7ème ed.); Mystère des Saints-Innocents (Nouvelle Revue française); Tapisserie de Ste-Geneviève et de Jeanne d'Arc (isto); Tapisserie de Notre-Dame (isto)
PINDAR – 29, 31, 155
PIO X. – 17, 58, 102
PRAVIEL, ARMAND – 80-82 – Péché d'Aveugle (Perrin)
PRUDENCE, SAINT – 128, 204
PSICHARI, ERNEST – 189, 190, **192-193**, 198 – Voyage d'un Centurion (Conard, 7ème éd.)

R

RACINE – 13, 29, 48, 134,
RENAN – 166, 193
RENART – 13
RENAUDIERE DE LA – 20, 30
RIMBAUD – 160
RIVANDEAU, ANDRE DE – 192
RODENBACH, G. – 136, 141
ROSTAND, EDMOND – 35, **39** – Princesse lointaine (74ème, éd.); Cyrano de Bergerac (583ème éd.)
ROUSSEAU, JEAN JACQUES – 15, 22, 23, 24, 77, 78, 180, 181, 207, **208**, 209, 210, 212, 214, 215, 220, 222
RUDEL, JOFFROY – 39

S

SACY DE – 135
SAINTE-BEUVE, CHARLES AUGUSTIN – 14, 238 – Histoire de Port-Royal (Hachette, 2ème éd.)
SALOMÉ, RENÉ – 21, **189-191**, 200
SAND, GEORGE – 226 – Mare au diable (Calmann-Lévy); Le Marquis de Villemer (isto)
SANTEUIL – 32
SERTILLANGES – 12
SHAKESPEARE – 59, 161
SOFOKLO – 155
SOULARY, JOSEPHIN – 255

STAËL, MADAME DE – 210-212, 226 – De l'Allemagne (Didot)
STENDHAL, HENRI BEYLE, dit – 234- 235 – Rouge et le Noir (Garnier)
STROWSKI – 34, 166, 173
SULLY PROUDHOME, RENE FRANÇOIS ARMAND dit – 28, 36, 44, 247, **252-254 –** Poésies (Lemerre, 1868-1872); Poésies (isto,1878-1879); Poésies (isto, 1879-1888)

T

TAINE, HIPPOLYTE – 11, 12, 31, 32, 35, 39, 41, 51, 52, 63, 71, 76, 102, 167, 169, 173 – Philosophie de l'Art (Hachette, 1901); Origines de la France contemporaine (isto, 1er vol.)
TENNYSON, ALFRED – 127,
TONQUEDEC, J. – 138, 154-156, 158

V

VALLERY-RADOT, ROBERT, 58, 82, 135,136, **139-141,**163, 178, 238 – Anthologie de la Poésie catholique (Cres); Réveil de l'Esprit (Perrin)
VERHAEREN, EMILE – 136,141
VERKADE, WILIBRORD – 56, 189, 190, **193-194,** 198 – Unruhe zu Gott (Herder)
VERLAINE – 16, 21, 121, 124, **125-131**, 132, 138, 153, 157, 158, 254 – Poésies religieuses (Cres, 1921)
VEUILLOT, LOUIS – 25, 33, 87, 118, **165-172**, 173, 181, 187, 199, 237 – Parfum de Rome (Gallia, 2.vol.)
VIGNY, ALFRED DE – 15, 20, 36, **222-225**, 226, 228 – Journal d'un poète (Calmann-Levy, 1882); Œuvres d'A.d.V.(Hachette)
VILLIERS DE L'ISLE-ADAM, AUGUSTE DE – 121
VOLTAIRE, FRANÇOIS MARIE AROUET dit – 207, 208

W

WALCH – 95, 141, 179, 255
WALCHEREN, VAN DER MEER DE – 21, 189, 190, **195-198,** 199 – Journal d'un Converti (Tequi, 2ème édition)
WALTZ – 214, 216, 217, 220

Z

ZANTA, MLLE LEONTINE – 189, 191, 192
ZOLA, EMILE – 56, 65, **180-188,** 239, 241 – Lourdes (Charpentier, 2ème vol. 1922); Rome (Charpentier)

KAZALO LITURGIJSKIH POJMOVA
za disertaciju Ivana Merza

Liturgijski pojmovi i nazivi iz bogoslužja, crkvenih tekstova i obreda koje su analizirali francuski pisci 19. i 20. stoljeća.

Ovo liturgijsko kazalo sadržava dva kazala spojena u jedno. Prvo se odnosi na francuske pisce i njihova djela. Nakon svakog liturgijskog naziva Ivan Merz naznačuje skraćenicom ime pisca, a u zagradi koja slijedi nalazi se skraćenicom navedeno njegovo djelo koje je Merz proučavao te broj stranice u francuskom izvorniku istoga djela gdje se taj pojam nalazi. Nakon zagrade slijedi drugo kazalo u kojem su navedeni podebljano otisnuti brojevi stranica na kojima se nalazi taj isti liturgijski pojam u ovom hrvatskom izdanju disertacije Ivana Merza; to kazalo s podebljanim brojevima stranica izrađeno je prema prema francuskom izvorniku ali prilagođeno paginaciji hrvatskog izdanja. Kod nekih naziva ne postoje naznačene podebljane stranice jer ih nema niti u francuskom izvorniku. Merz je samo naveo kraticom ime pisca i njegovo djela u kojem je liturgijski pojam obrađen, ali ga on ne spominje u svojoj disertaciji.

ADESTE FIDELES – Huy (E.R. 13, 407) **71, 75, 155**

ADVENT (Vidi još: DOŠAŠĆE) **41, 71, 73**

AGNUS DEI (Vidi još: JAGANJČE BOŽJI) – Verl (220) 1**26; – 194, 201**

ANĐEOSKI POZDRAV **74**

ANGELUS – Chat (Gén.); – Lamar (Joe. 168); – Veu (I, 34–36); – Verl (122) **78, 131, 161, 166, 213, 218, 249**

AVE MARIA – Zo (Lourdes 283–296); – Huy (C. 235; F. 59–60; 112); – **130, 151, 184, 202, 217**

AVE VERUM CORPUS – Baum (Paix 234) **105**

BEZGREŠNO ZAČEĆE – Ver (217); – Huy (F.313–314); – Baum (Immolé 143–145; Paix 139–140); – **71, 106, 127**

BLAGOSLOV KRUHA/VINA – Paul Bonté (Anthol. de Valléry–Radot) **141**

BLAGOSLOV KUĆE – Bloy (Femme 52); – Paul Bonté (Anthol. de Valléry–Radot) **48, 140**

BLAGOSLOV POLJA – **28**

BLAGOSLOV SVADBENI – Chat (Gen. II,I,10; p.42); – Paul Bonté (Anthol. de Valléry–Radot) **23, 140**

BLAGOSLOV ZVONA **– 22**

BOGOJAVLJENJE – Huy (O. 205–206; 215; 217); – Verl (201); – Cl (Corona 16); – **28, 69, 72, 156**

BOŽIĆ – Gautier (Em.Noël); Mis (VIIème chant, Notes);

Leconte (Poèsies 1879–1888; Prisme, Majora canamus II,68–69); – Verl (195); – Huy (O.183–185; 191–192; 194–196); – Prav (150–157); – Valléry (Réveil 72–79); – Cl (Annonce; Acte III; Corona 185); – Wal (185–186; 222–223); – **17, 43, 45, 64, 69, 71, 74, 75, 81, 114, 128, 139, 154, 155, 156, 162, 163, 186,190, 195, 197, 199, 202, 215, 247, 248, 253, 255**

BREVIJAR (Vidi još: ČASOSLOV) – **13, 16, 29, 47, 48, 56, 63, 66, 71, 73, 79, 158, 165, 169, 229**

CANTIQUE – **80, 82, 134**

COELESTIS URBS JERUSALEM – Barr (Grande 54–55); Bour (Démon II, 104); – **83, 87, 92, 161**

CREDO (Vidi još: VJEROVANJE) – Huy (A.R. 269; E.R.40; F.191); – Verl (208); **126, 182, 191, 201**

CVJETNICA – Huy (O. 262–283); – Peg (Innocents); – Wal (192; 271); – **72, 141, 142, 143**

ČASOSLOV (Vidi još: BREVIJAR) – Veu (II,266); – Huy (O. 368–382); **– 48, 54, 68, 76, 77, 99, 118, 132, 133, 134, 142, 156, 169, 170, 172, 195, 197, 238**

DECORA LUX AETERNITATIS – Veu (I,75)

DIES IRAE – Huy (E.R.14–17); – Baum (Paix, 22); – Leconte P.Ant.309–314; P.barb.Solvet saeclum 361–362; Goethe; – **69, 70, 71, 72, 99, 101, 106, 168, 247, 249, 250, 252**

DOŠAŠĆE (Vidi još: ADVENT) – Barb (Ensorc IV/75); – Verl (193); – Huy (E.R. 412; O. 181–182 ; 191–192); – Peg (Innoc. 210–234, 4ème dim. de l'Avent); – **81, 106, 127, 142, 143, 192, 197**

DUHOVI – Prav (13–14; 38); Cl (Corona 35); Bloy (14. nedj. pos. Duh., Femme 172; 367–373); – **48, 81**

GLORIA IN EXCELIS – Bloy (Femme 378); – Verl (305); – **104, 126, 157, 194, 201**

GREGORIJANSKO PJEVANJE (Vidi još: KORAL) – Veu (II,68–72; 372); – Huy (E.R. 13; O.265); – Wal (181); – **15, 25, 36, 50, 51, 52, 55 57, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 85, 106, 116, 119, 127, 165, 167, 181, 195, 207, 208**

HIMAN–HIMNI – Chat (Gen. 375 sur Racine); Mais (Soir.I, 360 sur Santeuil) – **13, 16, 26, 29, 31, 32, 33, 36, 47, 49, 56, 57, 63, 69, 70, 73, 74, 75, 82, 83, 87, 88, 92, 98, 119, 124, 127, 130, 132, 134, 135, 136, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 158, 161, 163, 168, 172, 181, 185, 193, 197, 204, 219, 222, 229, 238, 244, 250**

HODOČAŠĆE – Mis (31); Zo (Lourdes); Baum (Fer); **43, 45, 67, 79, 86, 102, 172, 184**

HVALOSPJEV – Chat (Gen. I/3, V/2; p.14); Huy (F.55); – **25, 28, 29, 49, 53, 62, 67, 70, 72, 74, 76, 81, 82, 98, 106, 110, 114, 118, 129, 130, 134, 145, 157, 167, 220, 244**
IN INITIO – Verl (224) – **126, 131**
INTERDIKT PAPINSKI – Bloy (Femme 276) – **54**
ISPOVIJED – Verl (333); – Baum (Fer.) – **99, 128, 224**
JAGANJČE BOŽJI (Vidi još: AGNUS DEI) – **90, 93**
KOMPLETORIJ (POVEČERJE) – Verl (229) **125–127**; – Huy (E.R. 245–246; 390–393) **63, 69, 72**; – Prav (215–221) **81**; – Le Ca (Carmina) **133, 135; – 104, 127**
KORAL (Vidi još: GREGORIJANSKO PJEVANJE) – **66, 67**
KORIZMA – Huy (O.267–268 ; 282 ; F.258–259) – **71, 72, 92, 197, 204, 215, 244**
KRIŽNI PUT – Leconte (Derniers p.); Cl (Corona) **130, 158, 249**
KRŠTENJE – Rous (Conf. II, 58–59); Baum (Bapt. 337–343); – Chat (Gen. I,I,6); **23, 28, 99, 103, 106, 137, 140, 147, 148, 202, 208**
KRUNICA – Huy (434–435); – **69, 114, 130, 131, 157, 215, 217**
KRUNJENJE KRALJA – Hu (Odes.., Légendes Eviradmus IV)
KYRIE ELEISON – Verl (203); – **37, 126, 194, 201**
LAMENTACIJE (Vidi još: TUŽALJKE) – Hello (Paroles 252–253)
LAUDA SION – Huy (E.R.9); **69, 181**
LAUDE (POHVALE) – **75, 78, 144, 195, 223**
LIPANJ – Verl (213) – **129**
LITANIJE – Lamen (67–70) – Huy (C. 200–201) – Baum. (Immolé 287); **73, 76, 93, 94, 99, 103, 114, 117, 139, 141, 182, 192, 193, 214, 217, 227, 249**
LITURGIJA – Taine (Phil. V,2; 234–235) **51–52**; – Veu (II, 244); – Hello (Phys. IX–X) **173;** – Huy (E.R.23–24 ; C. 483 ; O. 90; 371–372) **68–73** ; – Coppée (130–132); – Wal (184–185; 187; 194–195; 214–215; 249; 267) **195–197**; – Dup (857);
LITURGIJSKA GODINA – Huy (E.R. 406–411) **64, 68, 70**; – Cl(Corona) **157, 158**; – Dom Guéranger **16;** – Verl **123, 125, 127;** – Prav **80, 81;** – Walch **197;** – Veil **168; 232**
MAGNIFICAT – Huy (E.R.9; 388; 392–393; –C. 329–330; F.125–127; 300); – Prav (38–86); – Zo (Lourdes I,164); – Cl (157); **– 48, 49, 69, 70, 80, 81, 98, 103, 104, 112, 127, 141, 149, 151, 153, 154, 155, 157, 181**
MARIJIN MJESEC – Verl (172) **127, 140, 171, 193, 197**
MATUTIN – Bloy (Des.122–131; 371–373); – Huy (O.184;

290–291); – Barr (Coll. 60–62) – **70, 140, 157, 162, 195, 219**
MISA – Chat (Gen. 383; At. 49); – Lamar (Jos. 79); – Hu (Légende; Aigle du Casque); – Bloy (Des.374–376; Sueur 58–59); – Huy (E.R. 40–42; 197–198; C. 92–98; O.291–292 ; F.119; 123); **–** Joerg. (55–60); – Zo (Rome 286–288); – Pég. (Innoc 76–77); – Ja (Curé 24); – Mercier (Pierres; Première messe); – Cl (La Messe là–bas); – Dup (847–848); **4, 8, 23, 28, 37, 40, 43, 48, 51, 54, 59, 65, 66, 68, 69, 72, 73, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 102, 103, 106, 108, 109, 111, 114, 115, 118, 119, 120, 125, 126, 131, 137, 142, 149, 151, 153, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 163, 165, 168, 177, 178, 179, 180, 185, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 203, 211, 213, 218, 222, 236, 238, 240, 241, 245, 250**
MISA DUHA SVETOGA – Huy (Là–bas, 390–394) **59**
MISA MODERNISTIČKA– Bour (Démon II,20; 23; 27–35) **93**
MISA PONTIFIKALNA – Baum (Immolé, 143–144) **99–100**
MISA PRIČESTI – Staël (De l'Allemagne Ch. du Cathol.) **211**; Baum (Immolé, 143–145)**102–103**
MISA PRIMITIVNA (PRVIH KRŠĆANA) – Bert (Sanguis 368–372) – **110–111**
MISA ZAVJETNA PRESVETE DJEVICE – Huy (O. 48) **72**
MISA ZA POKOJNE – Lam (Joc.335) **218–219; –** Flau **240; 48, 99, 193, 250**
MISA ZA VJENČANJE – Huy (E.R. 21–22); – Flau (372–373); – Baum (Fer 244–245; 283–285) **23, 99, 236**
MISAL – A. de Bavier (Mainage 181) **191**; – **16, 17, 48, 77, 79, 91, 92, 104, 119, 151, 158, 170, 175, 191, 194, 203, 204, 236, 237, 249, 254**
MOLITVA KANONSKIH ČASOVA – Huy (E.R. 392) **68–70**
MOLITVA ZA UMIRUĆE – Chat (Génie, 378) **23, 24**; – Huy (E.R.404) **48, 49**; – Rost (Princ. fin) **39; – 182, 213, 214, 215, 216**
NAŠA GOSPA KARMELSKA – Huy (F. 260)
NAŠA GOSPA OD 7 ŽALOSTI – Huy (O. 412–413) **72**
NAŠA GOSPA POMOĆNICA – Cl (Corona 72)
NEDJELJA – Cl (Corona, II)
O FILII ET FILIAE – Huy (E.R. 409) **75**
OBLAČENJE KOPRENE – Chat (René 95–96) **26, 36**; – Sainte (Port I, 430–431); – Huy (E.R. 80–82; 154–165; O.255–256) **69**; – Baum (Bapt. 168–174) **101**; – Le Ca (A une qui va faire ses voeux) **131, 132**
OBLAČENJE REDOVNIKČKOG ODIJELA (HABITA) – Huy (O.404)

OBRED NARODNI, RUSTIČAN, SEOSKI – Baum (Fer. 293–297) **97, 100, 102**
OBRED OBLAČENJA – Huy (O. 260–261)
OBRED ZATVARANJA U KLAUZURU – Huy (O.128–132)
OBREZANJE – Verl (199) **128**
OSMINA SPOMENA POKOJNIKA – Huy (E.R.36) **62, 73**
PANGUE LINGUA – Prav (233–235) **81**
PARCE DOMINE – Prav (84–86) **81**
PEPELNICA – Coppée (213) **176**
POBOŽNOST BL. DJEVICI – Dup (859)
POGREB – Chat (Gén. 391–394); – Hu (Lucrèce); – Barb. (Ens.228–229); – Huy (E.R.18–21); – Baum (Fer) – **23, 24, 36, 69, 73, 84**
POHOĐENJE – Cl (Corona 153)
POSLJEDNJE POMAZANJE – Rouss (Hel, 664;Conf.6); – Chat (Gén.44; 394–396; At.62); – Con (Ch.X); – Lamar (Joc.100–101; 209); – Ja(Cure 74–75); – Bal (303); – Flau (359–361); – Mis (Fer 487); – 51; Zo (L.I,64–65; R.505); – Baum (Bapt.262); – Bordeau (Maison morte 86–88); **24, 28, 43, 45, 46, 99, 114, 180, 181, 182, 209, 213, 214, 215, 216, 218, 234, 235, 237, 239, 240, 243, 245**
POSVETA CRKVE – Huy (O. 380) – **69**
POVEČERJE – Vidi KOMPLETORIJ
PREOBRAŽENJE – Cl (Corona 156)
PRIKAZANJE – Cl (Corona 25)
PROCES VJEŠTICAMA – Hu (Notre VIII, 6)
PROCESIJA SA SVIJEĆAMA – Zo (Lourdes 283–302) **183**
PROSNI DANI – Chat (Gen. 387); Ja (Géorgiques, Ch.III)
PS 26 – Bloy (Femme 353; 387–388) **58**
PS 42 – Huy (E.R. 9; C. 330)
PS 49 – Cl (Corona 62)
PS 90 – Bour (Démon I,8–9) **93**
PS 94 – Huy (O. 190–191) **71**
PS 111 – Prav (19–20) **81**
PS 113 – Prav (26) **81**
PS 118 – Huy (O. 246–247) **71**
PS 125 – Huy (O. 424) **71**
PS 129 – Lamen (67–70) **34**; – Huy (A.R. 269; E.R. 6–9; 14–17) **72, 75**; – Baum (Fer 178–179) **99, 104**
PSALMI – Mais (Soir I,55–77); – Taine (Phil., III, 266); – Hel (Par. 246); – Bloy (Femme 53); – Huy (C. 275, 336–419, 425; O. 8, 111–112); – Baum (Immolé 105, Paix 163); – Bert (Sanguis, 31; 190); **31, 32, 33, 47, 48, 52, 71, 74, 141, 193, 197, 211, 219**
REGINA COELI – Cl (Annonce 16–17)
RORATE COELI – Huy (E.R. 412); – Peg (Innoc 201) **70, 143**
SALVE REGINA – Huy (E.R. 37; 247–249) **71, 73, 151**
SALVETE FLORES MARTYRUM – Huy (E.R. 405); – Peg (Inno-

cents 232–234) **74, 76, 142, 144, 145, 146**
SAMOSTANSKI HIMNARIJ – Huy (O. 380–382) **73**
SANCTUS – Verl (215) **106, 126, 194**
SEKSTA (Šesti čas) – Huy (E.R. 268) **69**
SLUŽBA ZA POKOJNE (ČASOSLOV) – Bloy (Dés.83; Femme 293–294); – Baum (Fer 179) **99**; Cl – **156**
SPOMEN SVIH POKOJNIKA – Chat (Gen. 397) **23**; – Cl (Corona 169); **73**
SRCE ISUSOVO – Cl (Corona 64); **129**
STABAT – Huy (E.R. 409; O.412–413); – Prav (107, 242–244); **69, 74**, **130, 151, 223**
SUBOTA – Cl (Corona 200)
SV. AGNEZA – Cl (Corona 163)
SV. ANDRIJA – Cl (Corona 100)
SV. ANTUN OPAT – Huy (O. 370–371) **66**
SV. BENEDIKT – Huy (O.264–266); – Le Ca (Carmina); – Cl (Corona 28); **65, 133, 194**
SV. BENEDIKT LABRE – Verl (116) **128**
SV. BISKUP MUČENIK – Le Ca (Carmina) **133**
SV. FILIP – Cl (Corona 86)
SV. FRANJO KSAVERSKI – Cl (Corona 178)
SV. GRGUR ČUDOTVORAC – Huy (O. 381–389) **72**
SV. IVAN DAMAŠĆANSKI – Huy (O. 370) **72**
SV. IVAN EVANĐELISTA – Cl (Corona 109)
SV. IVAN NEPOMUK – Cl (Corona 144)
SV. JAKOV MLAĐI – Cl (Corona 97)
SV. JAKOV STARIJI – Cl (Corona 83)
SV. JUDA TADEJ – Cl (Corona 89)
SV. LUDMILA – Cl (Corona. 140)
SV. LJUDEVIT – Cl (Corona 159)
SV. MARTIN – Verl (280–293)
SV. MATEJ – Cl (Corona 100)
SV. NEVINA DJEČICA – Verl (219); – **128**; – Huy (E.R. 408); – **76**; – Peg (Innocents 232–234); **142, 143, 144, 149, 152**
SV. NIKOLA – Cl (Corona 182)
SV. ODILE – Cl (Corona 136)
SV. PAVAO – Cl (Corona 80)
SV. PETAR – Veu (II,241–243) **169–170**; Cl (Corona 77)
SV. PLACID – Huy (O. 48)
SV. SKOLASTIKA – Cl (Corona 32)
SV. ŠIMUN – Cl (Corona 97)
SV. TOMA – Cl (Corona 107)
SV. UDOVICA – Le Ca (Carmina); **133**
SV. VJENCESLAV – Cl (Corona 140)
SVI SVETI – Verl (222) **129**; – Huy (O.90) **72**; – Bour (Démon II, 370–371); Walch (170–171); – **190, 197, 220**
SVIBANJ – Ver (173); **127**
ŠKROPLJENJE – Verl (191)
TANTUM ERGO – Huy (E.R. 118–119); – Prav (86–88) **81; – 62, 69, 163, 202**

TE DEUM – Chat (Génie); – Mais (Soirées II,48–49); – Huy (A.R. 271, E.R. 9, C. 216); – Baum (Baptème 97); **29, 31, 33, 36, 69, 78, 106, 124, 185**
TERCA (Treći čas) – Joerg (55–60); – **195**
TIJELOVO – Chat (DOM.G. II,284–285.); – Lamar (Esprit de Dieu, 35–40) – Cl (Corona 50); – Bordeau (Maison 39–42.) **19, 213, 219, 246**
TMINE – Huy(E.R. 36–70, 49, 283–291) **71, 72, 73**; – Joerg (87–91); – Cl (Corona 117) **135, 141, 195**
TUŽALJKE – Hello (Paroles 252–253) – **72, 115, 174**
UKAZANJE BLAŽENE DJEVICE – Huy (F. 125–127) **67**
POKOP MALE DJECE – Peg. (Innocents 202) **142, 143**
USKRS – Huy (E.R. 409; O. 291–292) – **64, 69, 81, 110, 128, 168, 190, 192**
UZAŠAŠĆE – Verl (209) **128**
UZNESENJE – Verl (244) 129; – Huy (O. 354–355; 359; 361) **71, 72, 249**
UZVIŠENJE SV. KRIŽA (Vidi: VEXILLA REGIS) – Huy (O.30) **74, 79**
VEČERNJA (Vidi još: VESPERE): **69, 73, 81, 114, 126, 149, 194, 249**
VEČERNJA MOLITVA – Chat (Martyrs II, 37) **23**
VELIKI PETAK – Verl (246–247) **127**; Prav (248–260) **81**
VELIKA SUBOTA – Huy (C. 325); Prav (265–270; 275–297) **81;** – Baz (Bonne Perette) **244; – 131, 138**
VELIKI TJEDAN – Chat (Génie 378–391) **23**; Huy (E.R. 36; O.282, 290–291); – Prav (227–229) **81; – 69, 73 197**
VENI CREATOR – Prav (29–33) **81; – 135, 202, 219**
VENI SANCTE – Verl (211) **129**
VESPERE (Vidi još: VEČERNJA) – Verl (219, 226); – Leconte (P.Tragiques 130); – Huy (E.R. 118, 120, 217, 247–249, 388– 389, 392–393); – Prav (14–24, 39, 81, 86, 89, 236–237); – Verl (260–265); – Bord (Maison 39); – Ja (Curé 390–391); – **70, 71, 73, 80, 93, 95, 125, 126, 137, 142, 144, 151, 154, 236, 244, 249**
VESPERE ZA POKOJNE – Huy (E.R. 36) **73**
VEXILLA REGIS – Huy (A.R. 81, O.30) – Loti (Jer 217) – **74, 79, 231**
VJEROVANJE – Huy (A.R. 269; E.R.40; F.191); – Verl (208); – **51, 69, 99, 114, 126, 157, 159, 182, 191, 200, 201, 249, 253, 257**
VLASTITO SLAVLJE SVETACA – Huy (O;265–266 ; 262–270)
ZVONA – Chat (Rene 98; Gén.370) **22, 23, 25, 28, 29**; – Huy (Là–Bas; Cath.)

BIBLIOGRAFIJA OSTALIH KNJIŽEVNIH DJELA

U navedenim djelima nalaze se brojni komplementarni detalji o temi koja je studirana u disertaciji

A) KNJIGE

Almanach catholique Français (Bloud, 1920, 1921, 1922).

Blandin, *J.K. Huysmans* (Maison du Livre, 1912).

Chapontot, *Villiers de l'Isle-Adam* (Delassale 1908).

Chérel, *En relisant après la guerre Bazin*, Bourget, Barrès (Gigord).

Couillaud, *Poèsies Sacrées de J.Racine* (Bloud).

Des Granges, *Hist. de la Litté. française* (Hatier).

Des Granges, *Morceaux choisis* (1er et 2ème cycle, Hatier).

Falkenheim, *Geschichte des neuen Philosophie* (Veit u Comp. Leipzig, 1913).

Ferchat, *Le Roman de la Famille Française. Essais sur l'oeuvre de M. Henry Bordeaux* (Plon 1912).

Flottes, *Baudelaire* (Perrin, 1922).

Gautier-Léon, *La Littérature catholique et nationale* (Desclée, 1894).

Hanotaux – Goyau, *Histoire religieuse de la France* (F. XII., Plon).

Lanson, *Histoire de la Litt. Franç.* (Hachette, 1920).

Levrault, *Le roman* (Delaplane).

Mainage, *Psychologie de la Conversion* (Beauchesne).

Martineau, *Témoin du Renouveau catholique* (Beauchesne).

Martineau, *Léon Bloy* (Libraire de France, 1921).

Mill, *Auguste Comte* (Reisland, Leipzig, 1870).

Paris, *Récits extraits des prosateurs et poètes du Moyen Age* (Hachette).

Paris-Langlois, *Chrestomatie du Moyen Age* (Hachette).

Petit de Julleville, *Hist. de la Litt. franç.*,I/IV.

Petit de Julleville, *Les Mystères* (Hachette, 1880).

Sepet, *Le Drame religieux au Moyen Age* (Bloud, 4ème édition).

Sertillanges, *Vie de St-Louis* (Laurence; Arts et les Saints).

Strovski, *Tableaux de la Litt. franç. au XIX. siècle* (Delaplane, 1912).
Tonquédec, *L'Oeuvre de P. Claudel* (Bauchesne, 1917).

B) NOVINE I ČASOPISI

Corespondant, 10 Juin 1919 (Gide, P. Dupouey).
Croix, 10 Septembre 1922 (Baussan, Dom Guéranger).
Revue des Jeunes VII,2 (R. Salomé Vocation d'une chapelle); XI/17 (A propos du Congrès de Musique sacrée); XI,22 (d'Indy, Musique sacrée et Musique profane); XII,1 (Bazin, Art liturgique XII,3 (Les Etudes et le Mouvement liturgique en Allemagne); XII,10 (D'Indy, Chant grégorien et Art moderne, R. Salomé Art liturgique et les protestants).
Revue fédéraliste, Décembre 1921 (Hommage à L. Mercier).
Revue pratique d'Apologétique, 15 Janvier 1918.
Vie et les Arts liturgiques, I,1 (Un sermon liturgique de Bossuet); I,6 (La Liturgie et les Poètes); II,14 (M. Barrès et la leçon de nos églises); II/20 (Cantiques orientaux et occidentaux); II,24-29 (Drame liturgique); IV,39 (Idéal monastique et Renouveau catholique); IV,42 (Chant grégorien considéré comme Art liturgique); V,47 (Essais de traductions de textes liturgiques); V,58 (Un Centurion liturgisant – Le lieutenant de vaisseau P. Dupouey); VI,60 (La Langue liturgique); VI,67 (L'esprit liturgique de Pascal); VI,70 (Valléry-Radot, Le R.P. Dom Besse); VII,79-81 (La prière liturgique dans la »Divine Comédie«).

BIBLIOGRAFIJA LITURGIJSKIH DJELA

Većina ovdje navedenih djela odnose se na liturgijsku znanost

Albin, *Poèsie du bréviaire*, J.I. (Lyon, IMP. Vide)

Annuaire de la Société des Amis de l'Art liturgique de 1918 (Ed. Art catholique)

Bernard, *Leçons de Liturgie* (2 vol. Tralin, 1921-1922)

Bichop, *Génie du Rit romain* (Art catholique, 1922)

Casel, *Gédachnis des Herrn in des altchristlichen Liturgie* (Herder)

Fillion, *Le Nouveau Psautier* (Lecoffre, 1920)

Gréa Dom, *Le Bréviaire romain; Traduction annotée* (4 vol. Desclée)

Guardini, *Vom Geist des Liturgie* (Herder)

Dom Guéranger par un moine bénédictin, 2 vol. (Plon)

Dom Guéranger, *L'Année liturgique* (Maine)

Dom Guéranger, *Institutions liturgiques*, 4 vol. (Palmé)

Jeannin, *Prononciation romaine du latin* (Bonne Presse)

Lefebure, *Missel quotidien et Vesperal* (Librairie des Jeunes)

Lefebure, *Liturgia* (Lophem-les-Brunges, Abbaye de St-André)

Mortier, *La Liturgie dans le roman* (paru chez l'auteur à Bollène, dép. Vaucluse, Epuisé)

Rituel des fidèles (Louvain, Abbaye de Mon-César)

Schott, *Missale romanum* (Herder)

KAZALO IMENA
ZA II. DIO
»OTKRIĆE, OCJENE I ODJECI DISERTACIJE IVANA MERZA«
str. 259-409

A

Alfirević, Antun 283, 339
Aurevilly, Barbey d' 300, 325, 326, 361

B

Balzac, Honoré de 298, 315, 391
Barrès, Auguste-Maurice 326, 330, 355, 356, 359, 365, 390, 391
Barthes, Roland 329
Baudelaire, Charles 298, 314, 323, 325, 396, 398
Baudry,Gilles 378
Baumann, Emile 272, 301, 303, 322, 325, 326, 331, 391
Bavier, André de 299
Beckett, Samuel 311
Belić, Miljenko 287, 288
Belić, Predrag 287, 289
Benedikt XVI. 371
Bertrand, Louis 303, 324, 331, 399, 400
Bisaro, X. 385
Bloy, Léon 303, 315, 322, 323, 325, 330, 354, 355, 367, 389, 391, 392, 399, 401
Bortnjanski, D. 294
Bossuet, Jacques-Bénigne 300
Botica, Stipe 297
Bourget, Paul 391
Brunel, Pierre 277
Brunetière, Ferdinand 299, 330
Byron, George Gordon 283

C

Campos, Remy 319
Camus, Albert 316, 405
Cassingena-Trévedy, François 319, 378, 407
Chanton, Lidija 278
Chateaubriand 270, 271, 281, 298, 299, 300, 303, 312, 314, 325, 390, 396
Claudel, Paul 298, 300, 301, 303, 322, 325, 373, 374, 383, 397
Clavel, Maurice 317
Clerck, Paul de 406
Colt-Mondragon, Alice 404
Comte, Auguste 324
Constant, Benjamin 315
Coppée, François 299, 322, 326, 330, 353, 373, 394, 401
Corneille, Pierre 300, 397
Crnkovački, Pero Ivanišić 262, 268
Culej, Marko 274, 304, 305, 306

D

Debray, Régis 368
Decoin, Didier 317
Delerm, Philippe 316

Drago, Roland 327, 347, 352
Durtal 313

E

Einaudi, Giulio 274, 282, 304
Elizabeta, bl. od Presvetog Trojstva 317
Eydon, Eric 337

F

Federici, Tommaso 302, 303
Fihey, Jacques 335
Flaubert, Gustave 298, 314, 315, 331, 399
Follo, Francesco 327, 334, 335, 347, 351
Franck, Cesar 294
Freud, Sigmund 331, 393

G

Galauner, Petar 282
Géhon, Henri 360, 366
Genette, Gérard 331, 401
Germaine 315
Gjidara, Marko 278, 279
Glasnović, Vinko 282, 294
Goethe, Johann Wolfgang von 312
Grgić, Marijan 295
Guardini, Romano 381
Guéguinou, Jean 335, 336, 348

Guéranger, Dom 281, 300, 301, 302, 303, 315, 325, 330, 355, 380, 382, 384
Gueydier, Ivan 349
Gueydier. Thomas 264, 309, 310, 311, 317, 318, 319, 320, 328, 329, 333, 337, 343, 344, 345, 346, 349, 350, 351, 352, 362, 363, 369, 374, 375, 377, 388, 401, 403, 404, 405, 407, 408, 409
Guitton, Jean 317

H

Heger, Henrik 277, 279, 327, 333, 347
Hello, Ernest 303, 322, 326, 362, 367
Herbert 301
Hildegarda, sv. 266
Hugo, Victor 298, 311, 314, 325, 390, 396
Hutin, Regis 337
Huysmans, Joris-Karl 272, 298, 299, 300, 301, 303, 311, 313, 314, 315, 321, 323, 324, 325, 330, 356, 359, 362, 366, 383, 391, 393, 394, 395, 396

I

Ivan Pavao II. 274, 307, 311, 320, 335, 341, 349, 350, 352, 359, 365, 370, 371, 374
Ivošević, Slavica 352

J

Jahangir, Asma 371
Jammes, Francis 272, 313, 326, 331
Jardin, Ivanka 278, 287, 290, 310, 317, 333, 336, 338, 368, 377, 401, 402, 403
Jauk-Pinhak, Milka 275, 278, 280, 281, 282, 285, 289, 297, 298
Jocelyn 385
Johnson, Dom C. 380
Jouanno, Bernard 403
Jounel, P. 385

K

Karađorđević, Aleksandar 286
Karlo Veliki 301, 385
Klobučar, Miroslav 286
Klosterneuburg 381
Kniewald, Dragutin 340
Kolb, Kamilo 294
Kolb, Boris 295
Komarica, biskup Franjo 274, 350, 351
Kuharić, kard. Franjo 275, 276
Kuhta, Maja 326, 369

L

Laach, Mario 381
Lafon, Marie-Christine 407
Lakotić, Ružica 294
Lamartine, A.M.L. 300, 325, 385, 389
Lambert, Dom 380, 381
Lamennais 390
Lanson, Gustav 329, 330, 400
Lasso, Orlando di 294
Leonard, Philipe 335
Lešćan, Mato 294, 295
Lorber, Jean-Luc 319, 377, 407
Loti, Pierre 315, 324, 325, 355, 366, 389, 399
Lozuk, Ante 282, 285, 295

M

Maila, Joseph 318
Maistre, Joseph de 303, 390
Malešević, Bogdan 263
Malinka, Imakulata 294
Marot, Clément 312
Matić, Marko 282, 285
Matijević, Zlatko 286
Matoš, Antun Gustav 336
Matošin, Kristina 279
Merz, Mavro 263
Michaut 312
Mistral, Frederic 326, 361
Mont-Cesar 381
Mugnier 314
Musset, A. 300, 389

N

Nagy, Božidar 263, 277, 278, 282, 288, 294, 297, 319, 327, 328, 333, 335, 337, 348, 350, 351, 352, 401, 408
Nekić, Nevenka 289

P

Pandža, Ilija 295
Papandapulo, Boris 295
Pascal 300, 391
Pavelić, Milan 294
Péguy, Charles 303, 322, 325, 351, 368, 389, 397
Pelletier, M. Le 395
Perica, Petar 295
Picard, Raymond 329
Pio X. 267
Pio XI. 286, 379
Pio XII. 380, 381
Preisler, Mira 294
Prétot, Patrick 318, 319, 327, 328, 347, 377, 379, 406
Puel, Lucien 299

Q

Quignard, Pascal 316, 405

R

Rabelais, François 311, 312

Racine 300, 329
Račić, Josip 336
Radić, J. 299
Rajn-Simonišek, Ina 296
Ribić, Stjepan 295, 296
Ricard, mons. 372
Richard, Jean-Pierre 400
Ritz, Neda 319, 327, 335, 336, 348
Rogulja, Petar 286
Rousseau, Jean-Jacques 298, 300, 385, 389

S

Salomé, R. 299
Scarlatti, Alessandro 295
Schmidt, Wilhelm 299
Simeon, Georges 317
Sintas, Luis 402
Skok, Petar 261, 280
Staël, madam 389
Stahuljak, Vladimir 295
Stanković, Marica 290
Stendhal 315
Stepinac, Alojzije 287, 293
Stjepanek,Ladislav 280

Š

Šarić, Slavko 263
Šeper, Franjo 287, 293
Šimac, Smiljan 278
Šimić, Antun Branko 336
Škarica, Marin 277, 279, 288, 297, 299, 404
Špoljar Barundić, Marija 409

T

Taine, Hippolyte 298, 401
Teilhard 317
Tillinac, Denis 317
Toma Akvinski, sv. 405
Trišler, E. 294
Tropsch, Stjepan 280
Tuškan, Slavica 290

V

Valdrini, Patrick 276, 277, 279
Valiđić, Mirko 282, 294
Veil, Simone 317
Veraja, Fabijan 290
Verlaine, P. 301, 314, 322, 323, 325, 395, 398
Vigny, A. 300, 313, 389
Vitković, Stanko 286
Voltaire 311

W

Walcheren, Pieter van der Meer de 299, 356, 359, 365, 366
Widerspach, Nathalie de 408

Z

Znidarčić, Lav 287
Zola, Emile 313, 314, 323, 324, 331, 373, 385, 392, 393
Zovko, Željana 327, 335, 336, 348

Ž

Žanko, Dušan 262, 270, 292, 295, 299, 300, 301, 302, 341, 404

NAJVAŽNIJE KNJIGE O BL. IVANU MERZU:

Dragutin KNIEWALD: Dr. Ivan Merz – život i djelovanje, Zagreb, 1932.

SKUPINA AUTORA: Božji čovjek Hrvatske – Dr.Ivan Merz. Zbirka eseja i članaka prigodom 10. obljetnice smrti I.Merza, Zagreb, VKS, 1938. Pretisak iz časopisa Život, br. 5, 1938., str. 241-320.

Josip VRBANEK: Vitez Kristov - Ivan Merz, VKB i VKS, Zagreb, 1943.

Božidar NAGY: Borac s bijelih planina – Ivan Merz, FTI, Zagreb, 1971.

Božidar NAGY, DI: Prijatelj mladih - Ivan Merz, Zagreb, Postulatura I. Merza, 1974., 132 str.

Marin ŠKARICA: Ivan Merz - iniziatore del movimento liturgico in Croazia (Ivan Merz, začetnik liturgijskog pokreta u Hrvatskoj). Doktorska disertacija na talijanskom jeziku obranjena u Rimu na «Anselmianumu» 1975., 511 str.

Božidar NAGY: Ivan Merz - uomo di fede ed educatore alla fede (Ivan Merz - čovjek vjere i odgojitelj za vjeru). Doktorska disertacija na talijanskom jeziku obranjena u Rimu na »Salesianumu« 1977., 354 str.

ZBORNIK RADOVA sa Simpozija održanog 1978. g. prigodom 50. obljetnice smrti Ivana Merza, Zagreb, Obnovljeni Život, br. 4, 1979.

Božidar NAGY: Tko je Ivan Merz? Kratak prikaz života i djelovanja Ivana Merza. Zagreb, Postulatura I. Merza, 1980., 88 str.

Dušan ŽANKO: Svjetlo na gori – Dr. Ivan Merz, Zagreb, 1990.

Ivan MERZ: Put k suncu – Odabrani tekstovi Ivana Merza, 1. izd. 1978., 2. izd. FTI, Zagreb, 1993.

Božidar NAGY: Ivan Merz, istaknuti laik u svjedočenju Evanđelja. - Zagreb, Postulatura Ivana Merza. 1996., 56 str.

Ivan MERZ: L'influence de la liturgie sur les écrivains français. (Utjecaj liturgije na francuske književnike). Doktorska disertacija Ivana Merza na francuskom. Izdavači: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Postulatura Ivana Merza, 1996.g. 303 str. Drugo izdanje: Paris, CERF, 2005., 354 str.

ZBORNIK RADOVA sa Simpozija o Ivanu Merzu održanog 14. XII. 1996. g. Obnovljeni Život, br. 3/4 1997., str. 223-334.

Fabijan VERAJA: Ivan Merz - pionir Katoličke Akcije u Hrvatskoj (na talijanskom). Vatikan, 1998., 1104 str.

Ivan MERZ: Plamen za visinama, Zagreb, FTI, 1999. 128 str.

Ivan MERZ: Misli, Zagreb, Postulatura I. Merza, 1. izd. 2001., 2. izd., 2002., 64 str.

Kardinal Franjo KUHARIĆ: Ivan Merz - čudo milosti Božje. Govori, izjave i propovjedi o Ivanu Merzu. Zagreb, Postulatura I. Merza, 2002., 64 str.

Ivan MERZ: Ljubav i čistoća, Zagreb, FTI i Postulatura I.Merza, 2002., 260 str.

SKUPINA AUTORA: Glas Crkve o Ivanu Merzu. Govori i izjave Pape Ivana Pavla II., kardinala i biskupa o bl. Ivanu Merzu. Split, Verbum, 2003.

Giampaolo MATTEI, Ivan Merz – program katoličkog života i djelovanja za mlade danas (na talijanskom). Vatikan, 2003., 102 str. – Hrvatski prijevod iste knjige objavljen pod naslovom: Život za ideale - životopis bl. Ivana Merza. Verbum, Split, 2006.

POSLANICA BISKUPA BK Bosne i Hercegovine povodom 2. pohoda Pape Ivana Pavla II. i beatifikacije I. Merza. Biskupski ordinarijati: Sarajevo, Banja Luka, Mostar, Trebinje, 10.V.2003., 14 str.

Božidar NAGY: Ivan Merz – Putokaz suvremenom naraštaju. Kratka biografija. Postulatura Ivana Merza, Zagreb 2003., 64 str.

»Zemljo Bosno i Hercegovino Papa te nosi u srcu!« Monografija beatifikacije bl. I. Merza u Banjoj Luci, 22. VI. 2003. Banja Luka, Biskupski Ordinarijat, 2003., 168 str.

Božidar NAGY, Bl. Ivan Merz i Crkva. Studija o Crkvi u životu i shvaćanju bl. Ivana Merza. Zagreb, Postulatura bl. Ivana Merza, 2003., 380 str. – Za sada dostupna samo na Internetu: www.ivanmerz.hr

S blaženim Ivanom na Kristovom putu. Zbirka molitava, tekst mise i prigodni tekstovi za slavlja u čast bl. Ivanu Merzu. Priredio Božidar NAGY. Zagreb, Postulatura bl. Ivana Merza, 2004., 128 str.

Zoran FILIPOVIĆ: Sveti Otac Ivan Pavao II. u II. pastirskom pohodu Bosni i Hercegovini, Banja Luka 22. lipnja 2003. Beatifikacija Ivana Merza. Sarajevo-Zagreb-Banja Luka, 2004., 224 str.

Božidar NAGY: Izvor života – Blaženi Ivan Merz i Euharistija. Izd.. Postulatura bl. Ivana Merza, Zagreb, 2005., str. 96.

Zdravko MATIĆ: Ivan Merz i Katolička Akcija u Hrvatskoj. Doktorska disertacija obranjena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 2005. 373 str.

Stjepan RIBIĆ: Vjera i razum u životu i djelu Ivana Merza. Doktorska disertacija obranjena na Filozofskom fakultetu Papinskoga sveučilištu Urbaniana u Rimu 2007. g. 250 str.

Saša CERAJ: Doprinos dr. Ivana Merza i Hrvatskog orlovskog saveza hrvatskoj kulturi, posebice tjelesnoj kulturi. Doktorska disertacija obranjena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2013., 503 str.

Popis ostalih naslova s više od 60 raznih publikacija o bl. Ivanu Merzu nalazi se na internetskoj stranici www.ivanmerz.hr

BLAŽENI IVAN MERZ (1896.–1928.), hrvatski katolički intelektualac i veliki apostol mladeži, po zanimanju profesor stranih jezika i književnosti, ostavio je opsežnu pisanu baštinu. Njegova beatifikacija 22. lipnja 2003. g. pobudila je u domovini i po svijetu veliko zanimanje za njegov lik i djelo, posebice u Francuskoj te je 2011. g. pokrenuto izdavanje njegovih Sabranih djela. Najvažnije je njegovo djelo doktorska disertacija *Utjecaj liturgije na francuske pisce* koju je napisao na francuskom jeziku.

Prvi put je disertacija objavljena u cijelosti u Zagrebu 1996. g. na francuskom jeziku, kako je izvorno napisana. Bilo je to u povodu proslave stote obljetnice njegova rođenja. Izdavači su bili Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu na kojem je Merz ovom svojom radnjom doktorirao i Postulatura za njegovu kanonizaciju. Nakon njegove beatifikacije, Francuzi otkrivaju Ivana Merza i njegovu disertaciju i za nju su se veoma zainteresirali. Ugledna pariška izdavačka kuća *Cerf* ponovno je objavljuje 2005. g. za francusku publiku. Posebno zaslužan za objavljivanje disertacije u Francuskoj jest prof. Thomas Gueydier, direktor Centra za teološke studije u Caenu.

Još 1972. g. disertaciju Ivana Merza preveo je na hrvatski jezik dr. Slavko Šarić, ali je ovaj hrvatski prijevod objavljen tek 2012. g. kao dio 3. sveska njegovih Sabranih djela. Zbog njezine velike važnosti objavljujemo je sada i kao posebno izdanje, a kojemu smo dodali brojne priloge koji su nastali u Hrvatskoj i Francuskoj nakon njezina objavljivanja i koji potvrđuju njezinu znanstvenu vrijednost na području književnosti i liturgije. Stoga drugi dio ove knjige nosi naslov: Otkriće, ocjene i odjeci disertacije Ivana Merza. Iste godine kad je Merz obranio svoju disertaciju, zagrebački *Katolički list* objavljuje pojedine njezine dijelove i naziva je »apologijom liturgije«. Oni koji su je imali mogućnost pročitati, kao prof. Dušan Žanko, o njoj se izražavaju najbiranijim riječima. Posebno je zanimljivo vidjeti kakav je odjek disertacija imala nakon što je 2005 g. izdana u Francuskoj; o tome donosimo brojne izjave i priloge među kojima se ističe tvrdnja kako je to pravo »pionirsko djelo« (prof. Thoms Gueydier). Ivan Merz je obradio jedinstvenu temu u francuskoj književnosti što prije njega nitko nije učinio u Francuskoj. Analizirajući brojne francuske pisce, pokazao je koliko je katolička liturgija utjecala ne samo na francuske književnike nego i na francuski narod.

Ivan Merz je u disertaciji spojio svoja dva velika interesna područja: književnost koju je studirao i katoličku liturgiju od koje je kao katolički intelektualac živio i na njoj se nadahnjivao u svome usponu prema svetosti. Čitajući njegove spise ostajemo zadivljeni činjenicom da je sve to napisao mladi čovjek, laik, kojemu teologija i rad za Crkvu nisu bili službeno zanimanje i koji nije imao niti trideset i dvije godine kada je završio svoj zemaljski život. Želimo da kroz druženje s njegovim djelima čitatelj upozna i slijedi one vrijednosti koje je bl. Ivan Merz sam živio i kroz svoju pisanu riječ promicao u hrvatskome narodu.